

A láthatatlan hadserég

KÉMEK ÁRULÓK. MERÉNYLŐK

Írta:

Botár Árpád

*volt cs. és kir. mozgó hírszerző
állomásvezető, eml. százados*

*KIADJA:
A TAPOLCAI LAPOK NYOMDAVÁLLALATA
TAPOLCA*

Második kiadás.

*Csak számozott példányok kerülnek
forgalomba:*

Minden jogot a szerző fenntart

„Tapolcai Lapok” nyomdavállalata, (Felelős László Jenő) Tapolca

Előszó

E könyvben tájékoztatást szeretnék adni a láthatatlan hadseregről és a láthatatlan háborúról bajtársaimnak, akik a háborúban küzdöttek és azoknak is, akik a háborút csak az irodalomból ismerik. A láthatatlan háború már békében folyik. Nemcsak amidőn már a fegyverek szólnak, hanem azt megelőzőleg még a simanyelvű jegyzékváltások közepette fokozottan élénkül ez a harci tevékenység. Jelentéktelennek látszó adatok, — felbuzdulásukban meggondolatlanul nyilatkozó hazafiak kijelentései, munkások egymásközötti beszélgetései, utazó polgárok megjegyzései, a lapokban megjelenő személyi hírek, sőt a börze ingadozásai is mozaikok, amelyeknek ezer és ezer apró szemecskéjéből arra hívatott kezek művészi módon alkotnak képet egy ország készülségéről, katonai értékéről.

Ha valahol hiányzik egy-egy fontos szem, vagy éppen nagyobb részlet, akkor a hiányzó szemeknek megszerzéséért ádáz hajsza indul, amelyben nem kiméinek sem pénzt, sem életet, sem becsületet. Lehetetlenség teljesen megvilágítani a hírszerzés munkájának minden módját, eszközét, vállalkozásait. Hogy egy-egy adat, amit a hírszerző összeszedett, milyen értékes, néha az sem tudja, aki összegyűjtötte. Néha pedig a legértékesebb adat is egy látszólag jelentéktelen intézkedés, vagy fel sem tűnő esemény következtében értéktelenné válik.

Amit elmondok, az elsősorban személyes tapasztalat, közvetlen értesülés, vagy különleges helyzetben rendelkezésre álló, szigorúan átvizsgált adatok feldolgozása, a szakirodalom felhasználásán kívül. Sok dolog van, amit egy ilyen különleges szolgálatnak el nem évülő szempontjai nyilvánosságra hozni nem engednek, vagy amiről csak egyes részletek elhallgatásával

lehet megemlékezni. Nem nevezhetem meg mindenütt a szereplő személyeket sem, még természetesebb, hogy nem szolgálhatok képes illusztrációkkal sem, hisz a szolgálat jellege olyan, hogy sem fényképezőgéppel, sem modellek beállításával nem lehet betölteni. A szokásos és banális akasztási, agyonlövetési fényképek közlése sokaknak visszataszító, de mindentől eltekintve, nem a komoly szolgálat dokumentuma, hanem különleges gyűjtési szenvedély megnyilatkozása.

Céлом munkám közrebocsátásával nem az idegek ingerlése, hanem fölvilágosítás, amellyel épp úgy hazámat akarom szolgálni, mint ahogy azt megbízatásaim teljesítésével tettem. Nem a különleges megbízatás egyes fogásaira akarok oktatni, — de ezeknek megvilágításával, lehető részletek feltárásával rá akarom tanítani a közönséget a kémelhárítás egyetlen és biztos módjára — a hallgatásra.

Ezért beszélek én.

Elősző a második kiadáshoz.

Amikor a »Láthatatlan hadsereg« első kiadását útnak indítottam, a trianoni vasbilincsek a nemzet testén éktelenkedtek. Ma már eltűnt a jog, törvény és igazság félrerúgásával hazugságra épített »Cseh-Szlovákia«. Kassán, Munkácson, Ungváron, Huszton magyar zászló lobog és a Kárpátalján honvédek menekelnek — Nagymagyarország felé...

Úgy vélem, hogy most, amidőn sártekénk minden sarka visszhangzik a csatazajtól — szolgálatot teszek nemzetemnek azzal, ha mementóként újból hallatom szavamat és ismételten figyelmeztetem a pletyka és fecsegés következményeire, a rémhírterjesztés borzalmas hatásaira.

Csak meggondolt, szűkszavú, zárkózott egyéniségek tudnak alkotni, csak komoly, zárkózott nemzetek tudnak fennmaradni a népek nagy versenyében. E gondolat jegyében bocsátom útra könyvem második kiadását.

Bevezetés

A háború utáni magyar irodalom alig foglalkozott a katonai hírszolgálat és a kémkedés tárgyilagos ismertetésével. Sőt a világháború előtti katonai irodalmunk is mostohán kezelte ezt a fontos kérdést. Katonai szolgálati szabályzatunkat tekinthetjük talán az egyetlen kútfőnek, de az is csak éppen hogy érintette ezt a problémát, a kémek eligazításáról és fogadásáról kiadott utasításaiban. Hiányzott belőlük mind az offenzív, mind a defenzív intézkedések tárgyalása és ennek tulajdonítható, hogy tisztjeink nagyrészt teljesen tájékozatlanok voltak és így nem állt módjukban sem a legénységei, sem pedig a lakosságot a szükséges óvintézkedésekre kitanítani, vagy pedig számukra megfelelő rendelkezéseket kiadni. Így állt elő aztán az a szomorú helyzet, hogy lakosságunk, sőt legénységünk is teljes naivitással adhatott felvilágosítást az ellenséges kémeknek anélkül, hogy csak sejtette volna is, hogy kárt okoz ezzel hazájának.

Amikor pedig kitért a háború, huszonnégy óra, alatt akarták hosszú évtizedek mulasztásait pótolni; így fordulhatott csak elő, hogy a sebtében, kellő szaktudás nélkül kiadott intézkedések nemcsak hogy megfélemlítették a népet, hanem sok ártatlan ember életébe kerültek. Elég utalnunk az aranyakat vivő ellenséges autók meséjére, melyről tudjuk, hogy akkoriban mennyi kellemetlenségnek és félreértésnek lett előidézője, sőt három tisztünk életét vesztette miattuk.

Hogy mily értéket jelent a hírszerzés, s mily fontossága van, azt az alábbi megtörtént esettel világítjuk meg:

A román háború idején a brassói hírszerzőállomáson, melynek vezetője e mii szerzője volt, szolgált Huszár Károly őrmester, országgyűlési képviselő, a későbbi miniszterelnök. Wild József vezérkari százados, aki az egész román arcvonal hírszerzőszolgálat-parancsnoka volt, arra kérte Huszárt, aki egy kongresszusra utazott Svájcba, nézzen körül és esetleges tapasztalatairól tegyen jelentést. Huszár Károly őrmester ezzel az érdekes hírrel tért vissza Brassóba: a

franciák az óceánparti kikötőket bővítik és a harcvonal felé a meglévő, vasúti vonalakkal párhuzamos vonalakat építenek; hogy az angolok egy olyan harci kocsival kísérletezzenek, amely páncélból készült és annyira meg tudja közelíteni a német vonalakat, hogy a géppuskafészeket ki tudja irtani.

Wild József a jelentést szakszerűen feldolgozta és rámutatott arra, hogy a kikötők és vasutak építése Amerika hadbalépését jelenti, a harci kocsik pedig a tanktámadást.

A jelentés elküldése után egy pár napra az A. O. K. főhírszerzőállomása a következőket sürgönyözte az erdélyi főparancsnokságra: »Hauptmann Wild ist zu belemen, dass er aufhören soll mit seinen kleine Moriz-Märchen...«

A badeni nagy urak nem hitték el Amerika beavatkozását és a tankok támadását.

Természetesen ez a könyv sem oldhatja meg az egész kérdést és csupán tájékoztató akar lenni a világháború kémiszolgálatának történetét és módszereit illetőleg és fel akarja tární azt a lelketlen aknamunkát, amely a múltban ellenünk irányult és a jelenben is szakadatlanul tovább folyik. Mert tudnunk kell, hogy az ellenséges kém- és propagandaszolgálat hatalmas erővel lépett fel ellenünk a világháború előtt, de minden számítást felülmúlva, a modern technika minden vívmányával felszerelve, s a világháború tapasztalataiból levont ravaszsággal tör most is ellenünk.

Bárhova tekintünk, akármerre járunk és a legutóbbi események bármely tényét boncoljuk is, mindenütt a jövő háború csiráit, előkészületeit látjuk. Megdöbbenve kell tapasztalnunk és éreznünk, hogy ellenségeink olyan hatalmas kémhadsereget küldenek országunkra, hogy alig-alig tudunk velük megküzdeni. Parlamentünk új törvényt kényszerült hozni a kémek ellen és mégis nap-nap után újabb hazaárulási és kémkedési esetek fordulnak elő. Küzdenie kell tehát egész polgári társadalmunknak és különösen a közigazgatásunknak, hogy nemzetünk testéből ezt a fekélyt kiirtsuk.

Az egyén életének nincs olyan jelensége, születésétől egészen haláláig, melybe a közigazgatás bele ne avatkozhatna. Éppen ezért nem is szükséges, hogy az egyén életébe mélyebben avatkozzunk bele, mint azt a törvény megengedi és ha majd a társadalom minden rétege átérzi ezen a téren hivatását és kötelességét, ez a súlyos kérdés rövidesen megoldhatóvá válik.

Csak meg kell mozdulni és cselekedni kell a lehetőségek szerint s máris leküzdöttük a nemzeti létünk alapjait támadó és destruáló ellenséges propaganda és kémiszolgálat veszedelmeit

I.

A láthatatlan hadsereg

Egy hevenyészett statisztika kiszámította, hogy 45.000 főre tehető a világháborús kémhadsereg létszáma. Negyvenötezer ember vállalkozott tehát arra a megfizethetetlen és megbecsülhetetlen szolgálatra, hogy behatolva az ellenség féltveőrzött titkaiba, azokat hazaszeretetből, kötelességből, gyűlöletből vagy pénzért megbízóihoz juttassa.

Nem volt olyan páncélszekrényben őrzött titok, amelyet ez a földalatti, láthatatlan hadsereg fel nem derített és nem volt olyan eszköz, amelyet céljai elérésére fel ne használt volna.

Gyilkolás és rablás, betörés és lopás, mérgezés és törsturás. ékesszólás és bombadobás, szerelem és csábítás: minden elképzelhető eszköz megtalálható volt e földalatti hadsereg fegyvertárában és lelkiismeretfurdalás nélkül használta is azt...

Szolgáltak ebben a hadseregben hercegnők és hercegek, félvilági hölgyek és diplomaták, egyházi pásztorok, írók és hírlapírók, grófnék, grófok, bárók, bárónék és vezérkari tisztek, politikusok, cirkuszi bohócok, színészek, színésznők, csepűragók, muzsikusok, lakájok, pincérek, lóhajcsárok és két vérbeli királynő. Ez a nagyszerű társaság vonaton, hajón, tengeralattjárón, repülőgépen, autóon, gyalog, fantasztikus utakon rohant, futott, repült azért, hogy halálos verejtékkel hazáját, fáját vagy saját érdekeit szolgálja.

Megállapított igazság, hogy azok, akik hazaszeretetből, kötelességből, gyűlöletből kémkedtek, halált megvető bátorsággal, eredményesen küzdöttek; akiket azonban a pénz vezetett a harcra erre a mezejére, azok megbízhatatlanok voltak és két, sőt sokszor több arcot is változtattak, de minden oldalról pénzt, sok pénzt akartak szerezni.

A nők bátran, ravaszabb módszerekkel indultak harcra, mint a férfiak és kétségtelen tény, hogy leleményességükkel csodálatos eredményeket értek el.

Sokan, nagyon sokan estek el ezen a fronton, mert itt nem voltak sebesültek. Itt senki számára sem termett kegyelem. Gyilkosan óvatos szemek figyeltek minden mozdulatra. Ezren és tízezren vigyáztak lépéseikre és jaj volt az elbukottnak! Oly nagyra nőtt a düh és az elkeseredés, hogy már a pusztá gyanú is a halált jelentette.

Inkább száz ártatlan haljon meg, semhogy egy bűnös meneküljön: ez a jelszó irányította a kémüldözést.

Már itt le kell szögeznünk egy szomorú igazságot: a háború kezdetén egyetlen hadviselő fél titkai sem voltak úgy elárulva, úgy piacra dobva, mint az osztrák-magyar hadsereg titkai. A rendelkezéseket ismerte már az ellenség, mielőtt a főparancsnokság kiadta azokat. Különösen áll ez a szomorú megállapítás az orosz frontra, ahol minden parancsnokság, minden ház, minden bokor, minden templom kémet rejtegetett.

De a németek sem voltak mentesek az ellenséges kémek káros munkájától, hiszen a tannenbergi csatában zsákmányolt orosz vezérkari térképek, okmányok és rendeletek feldolgozása során rémülten látták, hogy az orosz vezérkar majdnem úgy ismeri a német hadsereg titkait, mint a német vezérkar maga.

Ezt a földalatti frontot vonultatjuk el az olvasó szemei előtt. Világossá válik majd, hogy miért tudtak az oroszok a gyanútlanul menetelő zászlóaljainkba beelőni, meg tudja az olvasó, miként volt lehetséges, hogy puskalövés nélkül egész ezredek kerültek fogságba, de meg tudja azt is, hogy egy hevenyében összeállított kis csapat miként tisztította meg az ellenséges kémek inváziójától a harctereket, sőt a frontmögötti országrészt is.

Végül meg tudja az olvasó azt is, hogy egy becsületes, hazafias csoport miként harcolt az ellenség országában elhagyatva, mindenkitől megtagadva, az akasztófa árnyékában haláltmegvető bátorsággal és önfeláldozással hazájáért és nemzetéért.

És itt kell majd megemlékeznünk azokról a hősokról is, akik az ellenség golyója által vagy bitófán lehelték ki nemes lelküket.

Legyenek ők a tántoríthatatlan hazaszeretet példaképei és emlékük éljen örökké, történelmünk lapjain!

A kémkedésről általában

A legenda szerint a kém a sátán fajzata, pokolszülöttje, a kémkedés pedig ocsmány, aljas foglalkozás, amelyért golyó, akasztófa vagy tömlőc jár. Nézzünk szembe ezzel a szigorú és naiv megállapítással.

Napoleon, a haditudományok nagymestere azt mondta, hogy vannak háborúk, amelyeket nem a gyalogság, a tüzéség vagy a lovasság dönt el, hanem a kémek; ezért a hadvezér mint főtényezőjét vegye számításba ezt a láthatatlan hatalmat...

A hadvezérnek tehát a kémkedéssel, mint főtényezővel kell számolnia, mert hiszen a kém a hadsereg szeme. Ha egy hadvezér nem ismeri az ellenséges hadsereg erejét és szervezését, felvonulási irányát, csapatainak taktikai és stratégiai eltolását, célját, esetleges erődítményeit, akkor hadseregét vereségibe, katasztrófába vezeti, hazáját pedig veszedelembé dönti. Ha azonban mindezt ismeri, nemzetének, hazájának megbecsülhetetlen szolgálatot tehet, mert a kapott hírekből látva az ellenség erejét, vagy megtámadja azt, vagy kitér előle, vagy olyan mozdulatokat, esetleg cseleket alkalmaz, amelyekkel sokszor a túlerőben levő ellenséget is térdre kényszerítheti. A hadvezér az ellenség titkaira kémei, hírszerzői útján tesz szert. A harc sikere nagyrészt a kémek lenézett, mégis áldozatos és eredményes munkájától függ. Ezért nélkülözhetetlenek.

A haza érdekében kémkedni: becsületes, hazafias, nobilis cselekedet. A hazáért gondolkodás, szemrebbenés nélkül feláldozni életünket: kötelesség. A hazát elárulni: becstelenség.

Az előbbi kiérdemli nemzete elismerését, utóbbi megvetését. Ez a meghatározás az egyiket hőssé magasztosítja, a másikat pedig becstelennek, aljasnak minősíti.

Ki lehet kém?

Az, aki veleszületett tulajdonságainál fogva ezen a veszedelmes területen ügyesen tud mozogni. Biztos fellépés, találékony-ság, gyors felfogás, nyelvtudás az első és elengedhetetlen követelmény. Az adott helyzet azonnali megítélése, ember- és lélekismeret, becsületesség, nyíltság, szigorú pontosság párosulva kötelességérzettel, rettenthetetlen bátorság, kalandvágy, nagy történelmi, politikai, földrajzi és katonai tudás, végül olyan fegyvermezett agy és idegrendszer, amely a nyelven feltétlenül uralkodik — ezek a főbb követelmények. A jó kém beszélgetés közben senkinek sem árul el semmit céljairól és gondolatairól, soha senki előtt véleményt nem nyilvánít, hiedelmeiről, ítéleteiről nem nyilatkozik, hanem mindig csak tájékozódik! Tudnia kell a jó kémnek, hogy miről szabad beszélnie és miről kell hallgatnia és azt is kell tudnia, hogy rejtett céljait miként érheti el.

A vérbeli kémnek egyik fő tulajdonsága a hallgatás, hiszen számolnia kell azzal, hogy halála árán is megőrizze titkait, mert feladatát, megbízóját soha felfedni nem szabad. Ez a kémkedés oly szigorú törvénye, hogy megszegése hazaárulás. A kémnek fontos az, hogy az ellenségben bizalmat tudjon kelteni, mert; ha bizalmába férközött, máris győzött. Helyesen kell megítélnie mind a pillanatnyi, mind a távolabbi eseményeket és a helyes pillanatot azonnal ki kell használnia. A jó kém sohasem visel álarcot. Ha festőművésznek adja ki magát, hiába hord széles

kalapot, bársonyruhát és kecskeszakállt, ha nem lud festeni — lefűlelik. Ha mint énekes, zongora- vagy hegedűművész szerepel, tudjon is művésziesen énekelni, zongorázni, hegedülni. Ha mint természettudós, történész, geológus lép fel, értsen is ezekhez a tudományokhoz, mert alaposan megvizsgáztatják. Ha mint kereskedő vagy iparos akar hírszerzői szolgálatot teljesíteni, ismernie kell a kereskedelmi szokásokat és törvényeket, az iparosnak pedig a vállalt munkát szakszerűen kell elvégeznie. Egyszóval: a kém ismerje teljesen és tökéletesen vállalt szerepkörét, mert kudarc esetén az életénél is nagyobb érdekeket veszélyeztet. Ha valaki ezekkel a tulajdonságokkal rendelkezik, a nyelvet accentus nélkül ismeri és külseje nem feltűnő, akkor vállalkozhat erre a szolgálatra.

Hangsúlyozzuk azonban, hogy elfogatása esetén békében épp úgy mint háború idején: hazája megtagadja. Golyó átjárhatja szívét, megszáradhat az akasztófán, róla senki nem gondoskodik.

Becsület és tisztelet illeti meg a hazájáért küzdő kémet, mert hiszen magasztos hivatásának gyakorlása közben minden lépésében ki van téve árulásnak, megvesztegetésnek vagy testi megkínztatásnak, mert csellel, pénzzel, gyűlölettel akarják minden pillanatban leleplezni.

Mit érez a kém hivatása teljesítése közben?

Sokszor tették fel a kíváncsiak azt a kérdést, hogy vajjon mit érez a kém, amidőn teljesen elhagyatva, száz és száz gyilkos szemtől figyelve az ellenség vasgyűrűjében, a gyalázatos akasztófa árnyékában működik.

Az egyik, aki kalandvagyó volt, helyzetét kimondhatatlan izgalmas érzésnek magyarázta. Szerinte minden feléje irányuló ellenséges szem egy-egy perzselő tűzkatlan volt. Szinte kéjelgett abban, hogy útitársaival a kémek borzalmas cselekedeteiről beszélgessen. Olyan helyzeteket teremtett, hogy szinte kihívta a kémek elleni gyűlöletet. Képes volt éjjel-nappal együtt inni, mulatozni azokkal, akik már a legkisebb gyanúnál akasztófára juttatták volna. Nevetve mondogatta, hogy amikor egy ellenséges országon utazott át és egy tiszt szállt fel a vonatba, akinek csákógombján S. P. jelzés ékeskedett, egy utazó kérdésére, hogy vajjon a tiszt milyen csapatnemhez tartozik, hangosan, hogy a tiszt is meghallotta, azt felelte: »Spion«. Mire a tiszt nevetve mondotta: »a hasonlat helyes, de a csapat, amelyhez tartozom, Specialis csapat. Elég buták a vezetőink, hogy ilyen jelzést tétettek csákóinkra«. És ez a tiszt igen sok érdekes és hasznos dolgot közölt az utazás alatt megbízottunkkal.

Egy másik azt fejtegette, hogy szívesen megy bármikor bárhová szolgálattételre, csak tanítsák meg a sokat-ivásra és arra, hogyan kell a nőket lerázni. Erre adtak neki egy olaj-preparátumot, melyet akkor kellett bevennie, amikor az alkohol hatását már érzi. De második kérését nem tudták teljesíteni, áldozata is lett hivatásának. Egy ellenséges kémüldöző nő álmában kihallgatta, feljegyzéseit ellopta és az ellenség akasztófájára juttatta.

Volt olyan is, aki miután hosszabb ideig kószált az ellenséges front mögött és ott hónapokon keresztül hazudott, alig bírt idehaza igazat mondani és arra kérte parancsnokát, helyezze néhány napra idegszanatóriumba, hogy lelki egyensúlyát visszanyerje és ismét igazat mondhasson.

Mennyit ér a kém munkája?

Erre a kérdésre egy angol szakíró azt feleli, hogy a kém híryanaga, ha az a valóságnak megfelel, tízezerszer többet ér, mint amennyi aranyat a kém nyom. Csak két példát sorolunk fel. Egy kémnő jelentései alapján a német admirális tizenhat hajót sülyesztett el. Angol számítás szerint egy modern hajó építése, fenntartása, a benne levő értékek, kártérítések és az emberi életek biztosítása 20 millió angol fontba kerül.

Egy másik kém jelentése alapján ugyancsak a német tengerészet elsülyesztte a Bistrita és Jiul nevű román hajókat, amelyek Franciaországból Archangelszkbe igyekeztek. A románok pontos leltára alapján megtudjuk, hogy a Bistritán 100 Hootchiss angol rendszerű gépfegyver, 20 58 mm. mozsárágyú, 66 autó, 22 teherautó, 5 betegszállító autó, 7 teljesen felszerelt egészségügyi anyagvonat, 2 repülőgép hangárral, 5 léghajó teljes felszerelésével, tízezer puska, hatvanezer acélsisak, 380.000 gránát, ötmillió gépfegyvergolyó, 883 tonna acél, 29 tonna nikkel, 23 tonna kén, 8.5 tonna ólom és 62 tonna különféle gép és robbanóanyag volt. Csupán az anyag értéke 35 millió aranyfrank!

Már most ha azt számítjuk, hogy a román hadsereg ezt a szállítmányt kétségbeesetten várta, mert alig volt hadosztályonként 12 gépfegyvere, mikor hadba indult és a kárpáti meg a dobрудzsai frontokon a harcok alatt a fegyverállományának felét elvesztette, érthető, hogy a kém jelentése megfizethetetlen. Legalább is azt hinné a laikus. Igazában napi 16 fontot kapott a kém, végkielégítésül pedig a Towerben akasztófát!

Hogy milyen értéket képvisel egy kém alkalmazása, jellemzi a következő példa. A háború előtt egy nagyhatalom tengerészeti parancsnokságán jelentkezett egy szakember, aki egy újfajta igen érdekes páncél-találmányt kínált egymillió frankért megvételre. A tengerészeti szakértők javasolták is a találmány megvételét. Az admirális döntése: »Hadd adják el a találmányt egy

más államnak — kémeink majd ellopják tőle s akkor alig kerül valamibe!«

Miért üldözik a kémeket?

Amint mondtuk, háborúban a kémnek golyó és akasztófa jár. A kivégzés nem azért történik, mert a hadbíróságok erkölcstelennek tartják a hazája érdekében kémkedő egyén tevékenységét, hanem mert egyetlen egy ügyes kém működése kiszámíthatatlan károkat, helyrehozhatatlan helyzeteket teremthet. Példa erre Szék mérnök árulása, aki eladta az angoloknak a németek legtitkosabb diplomáciai chiffre-kulcsát és amint látjuk a következőkben, ez a cselekedet döntötte el a világháború sorsát.

Hogy milyen kiszámíthatatlan és helyrehozhatatlan károkat okoz a hírszerzőszolgálat hiánya, megítélhetjük egy egyszerű esetből. 1917-ben volt ugyanis néhány nap a francia fronton, hogy a hadsereg egyrésze felmondotta a szolgálatot és Petain tábornok csak alig rendelkezett néhány hü hadosztállyal. A francia katonák elhagyták a raj vonalat és nem akarták többé visszatérni. Volt egynéhány olyan nap, amikor kilométerekre menő szakaszokat alig néhány ember védett. Csak néhány tüzér és árkász volt a vonalban. Ha ebben az időben ezen a szakaszon a német hírszerzés megbízható kémekkel rendelkezik, — francia szakértők megállapítása, hogy — a francia hadsereget napok alatt térdre kényszeríthette volna.

*

Kikkel és hogy kerüljön összeköttetésbe a kém? Ez a legfontosabb kérdés. Erre azt feleljük, hogy mindenkivel álljon összeköttetésben, de senki se sejtse küldetését. Természetes, hogy akkor tud hazájának nagy szolgálatokat tenni, ha az ellenséges ország legfontosabb tényezőinek bizalmába férkőzhetik.

Amint majd látjuk, a francia, az angol, az orosz, a román vezérkarnál és fordítva a német vezérkarnál: ügyes, minden gyanún felül álló kémek működtek és így szolgálták hazájukat. Kiváló egészségű és nagy bátorságú férfiak küzdöttek itt és életük minden pillanatban kockára volt téve. Mesterségük csínját-bínját teljesen ismerték s olyan kiegyensúlyozott idegrendszerrel rendelkeztek, hogy a reakciókat könnyen elviselték. Ezek a fizikai és morális tulajdonságok, kiegészítve katonai, technikai és különleges ismeretekkel, arra képesítették őket, hogy a hallott, látott vagy átélt eseményeket értékelvén, azonnal megfelelően intézkedjenek.

A hír továbbítása

A hír csak akkor értékes, ha azonnal továbbítják és iaz illetékes tényezők idejében meg is kapják.

A kémkedés nagy veszedelme tulajdonképpen csak a hír továbbításakor kezdődik. A kémek legnagyobb részét akkor

fogták el a kémüldözők, amikor valamilyen formában megbízóiknak tudtul akarták adni megfigyelésük eredményét. Amint majd látjuk, a kémek a hírek továbbításakor az emberi ravaszságnak és leleményességnek csodálatos csúcseit járták végig. Arras vidékén a Scarpe folyóban döglött halakba bevarrva továbbították a német kémek híreiket. Az amerikaiak pedig úszó emberi hullákba rejtve továbbították megfigyeléseiket. A továbbítás postagalambbal elég körülményes volt, azért mégis éltek vele a kémek, de még sokkal veszedelmesebb volt a kis léggömbökkel való továbbítás.

Majd láthatatlan, úgynevezett szimpatikus tintával írtak a sorok között. A látható írás természetesen vagy kereskedelmi vagy családi vonatkozású volt. Az entente vegyészei hosszú ideig törték a fejüket egy vegytintán, amelyet a németek találtak föl és a franciák csak nagynehezen jöttek rá a titokra. A legeredetibb volt egy német kém találmánya, aki kis alumínium csőbe rejtette hírszerző anyagát, a csövet pedig egy betanított kutya végelébe illesztve továbbította a fronton át. Egy alkalommal a kutya megfeledkezett küldetéséről és az alumíniumcsövecskét természetes módon kiürítette testéből. Egy arrafelé menő francia katona véletlenül észrevette és gondolván, hogy a kutyák ilyen alumíniumcsöveket nem termelnek, a különös anyagot elvitte egy tiszthez, aki aztán megoldotta a rejtélyt. Még szellemesebb volt egy német hírszerző módszere, ő ugyanis hangjegyekkel közölte híreit. *The Ladder of love* és *On the to Dublin Town* című románcai kedves melódiájukkal nagy tetszést is arattak. Az angol kémelhárítók csak úgy jöttek rá, hogy a dal valami csalafintaságot rejteget, mert egy kémgyanús zürichi cégnek egy Jack Kummings nevű ismeretlen feladó, aki lakhelyét »Palace Theatre«-ban jelölte meg, több példányt küldött. Miután kiderítették, hogy sem ilyen nevű ember, sem ilyen színház, Angliában nincs, a szakértők lejátszották nagy figyelemmel a dalt és rájöttek, hogy a kották az angol hadseregről szóló jelentéseket tartalmaznak. Ekkor elővették a szerzőt s kiderült róla, hogy Courtenay de Rysbach-nak hívják, osztrák származású nagyszerű zenei zsonglőr, bohóc és bicikliakrobata.

Igen érdekes volt a híreknek tojáson láthatatlan írással való továbbítása és a legfantasztikusabb volt annak a hírszerzőnek az ötlete, aki a régi tatár hagyományt felújítva, leborotválta sa haját és a feje bőrére íratta láthatatlan tintával megfigyeléseit. Majd elutazott a megjelölt helyre, ahol előhívták az üzenetet. Szegényt utolérte azonban végzete, harmadszori utazásnál lefűltek és kivégezték.

A hírközlés levélben nagyon veszedelmes. A hírszerzőnek nagyon otthonosnak kell lennie az illető nyelv gramatikájában, hogy híreit kereskedelmi vagy családi ügyek leple alá rejtse. A franciák a helyesírási hibákból kifolyólag három német kémet

állították a puskacsövek elé. Sokan pipájukba tettek a vékony papírra írt jelentéseket és megtömték dohánnyal. Ha veszedelemben forogtak, meggyújtották a pipát. Voltak, akik kifűrt botba, esőernyőbe, gyufaskatulyába, zsebkendőbe rejtették feljegyzéseiket. Sőt volt egy szellemes román kém, aki gipszbe pakoltatta lábát, mintha eltört volna. Az illető Parisból Bukarestbe utazott a semlegesség idején és rettenetes fájdalmakról panaszkodott. A brassói hírszerzőtisztok orvos jelenlétében lefaragták róla a gipszet azzal, hogy majd újat raknak rá. Kész felvonulási tervet és térképet találtak a gipsz és a bőr között.

A hamis fog, sőt az üvegszem is rejtekhelyül szolgált. A franciák találták ki a szótár útján való hírtovábbítást. Ennek egyedüli feltétele, hogy a két fél azonos kiadású szótárt használjon. Például 22 D—31 jelentette, hogy a 22-ik szó a 231. lap második hasábján a rejtírás megfejtése. Ezt a módszert azonban csak békeidőben lehetett használni, amikor a cenzúra nem működött.

Nagyon érdekes volt egy londoni szálló német származású kapusának módszere. Ez a hírszerző értékes híryanagát Hollandiába küldte, még pedig úgy, hogy megkérte a semleges Hollandia néhány Ostendebe utazó diplomatáját, hogy adjanak át egy szegény rokonának ezüst és aranypénzeket. Ezekre az érmékre nagyítóüveggel is alig észrevehető kis betűket rajzolt, amelyek titkos híreket tartalmaztak. Az érmékre egyenkint tíz szót is rá tudott írni és volt olyan érme, amelyre egész frontszakaszt rajzolt rá. Voltak aztán kémek, akik nem ismervén a kereskedelmi szokásokat, úgynevezett »luft-üzleteket« kötöttek és ez lett a vesztük. Janssen és Roos német szolgálatban álló hollandus tengerészek cigarettakereskedés ürügye alatt teljesítettek szolgálatot Angliában. Végig látogatták a nagyobb angol tengeri kikötőket és sürgönyben a legdrágább cigarettákat rendelték meg egy állítólagos hollandiai cégtől. A chiffrejük elég egyszerű volt. »4000 Coronas« azt jelentette, hogy a sürgöny feladási helyén levő kikötőben négy elsőosztályú hadihajó van. Természetes, ez a nagylendületű cigarettakereskedés feltűnt az angol cenzúrahivatalnak és nyomozni kezdeti utánuk a kémelhárító osztály. Midőn kihallgatták őket, azt állították, hogy egy nagy hollandiai cég megbízottai. Miután a vevő cégeket megnevezni nem tudták, a hollandiai szállítóvállalat pedig feltalálható nem volt, mind a kettőt kivégezték.

A régi osztrák bélyegeket is felhasználták az entente kémei, hogy velük hírt közvetítsenek. Ugyanis a 15 filléres bélyegen, amelyen rajta volt a »Kaiserliche Königliche Oesterreichische Post 15 Heller« szöveg, átszúrással megjelölték a baloldali kilencedik s folytatólag a hatodik és harmadik csipkét. Kémüldözőink megállapították, hogy ez a titokzatos jelzés azt jelentette, hogy 15 ezred szeptember hatodikán három órakor megkezdí a

támadást. Még a frontszakaszt is megjelölte az illető a felirat betűinek megjelölésével.

Kémelhárítóosztályunk letartóztatott egy ellenséges kémnőt, akinek zsebkezdőjére madarak voltak kivarrva. Egy légi támadás egységeit jelképezte velük pontos, számszerű adatokkal.

A belgák még a temetés aktusát is felhasználták a hírek továbbítására. Ugyanis egy belga család arra kérte a német katonai hatóságot, engedje meg, hogy a család egy meghalt tagjának tetemét Hollandiába szállítsák. A németek megengedték, de átvizsgálták a halott ruházatát. Nem találván benne semmi gyanúsat, felboncolták a halottat és a torkában egy aluminium csőben térképet és különféle katonai mozdulatokról szóló jelentést találtak.

Az egyes események tárgyalása során rátérünk még a továbbítás módszereire, itt csupán csak azt jegyezzük meg meg, hogy a legjobb módszer az emlékezőtehetség. — Mindent látni, mindent hallani és semleges országba jutva az észleleteket leírni, letérképezni és azonnal továbbítani a jelentést: ez bizonyult a legcélravezetőbb eljárásnak. Sajnos azonban sokszor nem elég gyors.

Jól begyakorolt hírszerzőnél soha semmiféle katonai vagy politikai feljegyzésnek nem szabad lennie.

A kém működés közben

A hadviselő feleket sohasem érdekli az a módszer, amellyel a kém híreit megszerzi. Vakmerőség, ügyesség, leleményesség dönti el e harcot, amely tulajdonképpen szuronyharc, ahol minden brutalitás alkalmazható. Ezért a kém működésénél nem lehet morális irányvonalakat felállítani. Ha a körülmények és a helyzet megkívánja — felhasználhatja mindazokat az eszközöket, amelyeket fantáziája kitermel. Miután az ellenség üldözött vadja, célja elérésénél nem válogathat eszközeiben, hiszen csak az eredmény a fontos, amely eszközeit igazolja. A kémek hivatásuk teljesítése közben egy különleges embertípust alkotnak, de sohasem regényhősök, hanem valódi hazafiak, akik magánéletükben komolyak, becsületesek, megbízhatók, műveltek.

A kémkedés természetesen ma is folyik, hiszen minden állam, amely meg akarja védeni hazáját és polgárait egy esetleges támadástól, kémek útján tájékoztatja magát szomszédai szándékáról, fegyverkezéséről.

A modern háború kémkedési eszközeit nehéz megjósolni. Ma ultramodern eszközök állanak a kém rendelkezésére. Ezeknek segítségével bizonyára hatalmas eredményeket érnek el. Hiszen már a világháború idején infra-vörös és ibolyántúli sugárral továbbították állítólag híreiket.

Felmerül végül az a kérdés, hogy hány kémeket alkalmazzon egy hadviselő fél. Amint majd látjuk, az oroszok hordaszám küldték őket nyakunkra.

Nagyon sokan jelentkeznek erre a szolgálatra, de kevés töztük a használható. És természetes, hogy a jók hamar elpusz-
ulnak, mert a veszedelemtől nem félnek, míg a gyenge kaliber-
rűek megmaradnak. A tapasztalat azt mutatja, hogy kevés, de megbízható kémeket kell alkalmazni és az utánpótlásról állandóan gondoskodni kell. Bár nagyon fontos, hogy a kémnek pénz álljon rendelkezésére, mégis hangsúlyozzuk, hogy a pénz, ha nem jut megbízható kezekbe, — inkább árt, mint használ.

Hangsúlyozzuk, hogy a hírszerzők vezetője az egész intézmény legfontosabb tényezője. Annak ismernie kell a kikém-
lelendő ország minden zegét-zugát, hadseregszervezetét, vezető személyeit és minden vonatkozását a legapróbb részletekig. Ha pedig a szükség úgy kívánja, azonnal ki kell utaznia a hely-
színre az adatokat ellenőrizni.

Mindenesetre, a kémkedés marad, ami eddig is volt: pihe-
nésnélküli borzalmas, kegyetlen és — háládatlan harc.

Hírszerzőink sorsa az összeomlásban

Az összeomláskor szomorú sors várt hírszerzőinkre. A becsülettel dolgozó tiszték igyekeztek irataikat megmenteni, vagy elégetni. Langauer őrnagyot az albánok megkínózták, két hírszerzőtisztjét kivégezték. Nehezen tudott haza vergődni bárd Nopcsa Ferenc és Szemere Ede, ők Macedóniában felkelést szí-
tottak, 1935-ben legyilkolt Ghilardi tábornok pedig albán szolgál-
latba lépett.

Súlyos bántalmazásoknak voltak kitéve a Lengyelországban működő hírszerzőtiszték, de a csehek már édes-örömet átvtették Rychtrmóc, Künlz és Hauzvic vezérkari őrnagyokat. A románok nem vették át a román nemzetiségű cs. és kir. hírszerzőtiszteteket. Sem Arkadius Ritter von Greul századost, sem Cornelius Savu, sem Baleanu János vezérkari őrnagyok, akik a románok elleni kémkedést egyes parancsnokságoknál irányították, nem kerültek a román hadsereg kötelékébe. Boldescu Károly román nemzeti-
ségű őrnagyot, elsőrangú írásmegfejtőt a lengyelek vették át.

Igen érdekesen viselkedtek a stockholmi és a madridi kato-
nai attachék. A cseh nemzetiségű Pavel őrnagy azonnal csenve
vedlett át és átadta irattárát a cseheknek, a madridi katonai
attaché, Dzieduszycki gróf pedig az összeomlást követő napon
felajánlotta szolgálatait az entente-hatalmaknak.

Új urai kissé furcsán néztek rá.

A világháborúban szolgáló cs. és kir. hírszerzőtiszték és
kémek jelentései nem kerültek ellenséges kézbe. Az összeomlás

után, amidőn Bécsben a szocialista uralom ragadta másához a hatalmat és az ententemissziók a hadügyminisztériumban ütötték fel sátorfájukat, nem tudták megkaparintani a sok ezer jelentést. Az épület bejáratát szigorúan őrizték ugyan, de hátul, egy titkos bejáron, amely egyenesen az »Evidenzbureau«-ba vezetett, Ronge ezredes kezdeményezésére azok a becsületes tiszték, akiknek kezében volt sok száz utódállambeli ember élete és halála, éjjel elhordták és elégették az iratokat. Mire a »győzők« rájöttek, hogy az irattár hol van és az anyagot fel akarták dolgozni, csak hült helyét találták.

Igen érdekes névsort lehetne összeállítani azoknak a tiszteknek a nevéből, akik az egyes hírszerzőállomásokon működtek. Elég talán megemlítenünk, hogy az erdélyi főhírszerzőállomásból, melynek parancsnoka Wild József vezérkari százados volt, eddig négy magyar miniszterelnök került ki.

Végül megjegyezzük, hogy a háború alatt az osztrák-magyar hadsereg körülbelül kétezer megbízottat indított útnak az ellenséges front mögé és megközelítőleg húszmillió koronát költött kémiszolgálatra. Ez bizony elég kevés volt, tekintve hogy az oroszok 1914. év első felében 26 millió rubelt adtak ki ugyanerre a célra. Igaz ugyan, hogy ez a hatalmas összeg nem a kémek, hanem — ismerve az orosz viszonyokat — az egyes vezérkari tiszt urak zsebében lapult meg.

II.

Szabotage-szolgálat

A háború szörnyű csapás az emberiségre; felszínre veti a romboló indulatokat. A világháború alatt az a vélemény alakult ki, hogy az ellenséget akkor kell elpusztítani, amikor lehet és olyan eszközökkel kell ellene harcolni, amelyek éppen rendelkezésre állanak. A hadviselő felek éltek is ezzel a »joggal« és nem voltak szentimentálisak az eszközök megválogatásában. Minden hadviselő fél felállított úgynevezett sabotage-szolgálatot, (Sabotage-dienst, Service de sabotage), amely arra volt hivatva, hogy kieszelje azokat a módszereket, amelyekkel az ellenségnek emberben, állatban, intézményekben, hadianyagban, építményekben a legtöbbet árthatnak; hogy gondoskodják megfelelő anyagról és eszközökről, továbbá olyan egyéneket loborozzon, akik elgondolásait végre is hajtják. Valóságos rombolást, pusztítást, mérényleteket kigondoló intézmény volt ez a szolgálat.

A gáztámadás, ez a német találmány, borzalmasan pusztított az ellenség soraiban. De ezt megelőzte a kutak mérgezése kolera és pestisbacillusok által, meg a tífuszos csokoládé és kétszersült repülőgépekről való tömeges leszórása. Ezt a »nagyszerű« harci eszközt, amely ártatlan tömegek kipusztítására szolgált, a francia »Service de Sabotage« találta ki.

A kolerás, pestises és tífuszos csokoládé szülte a gáztámadást, a gáztámadás szülte a pokolgépeket; ezek pedig az ártatlannak látszó ceruzarobbantót, melyet ha szén közé dobtak, felgyújtotta és felrobbantotta még az óceánjáró hajót is. A ceruzarobbantót követte a malleinből készült takonykór-bacillus, melyet egy ártatlannak látszó festőecsetben helyeztek el s ha »véletlenül« a ló vagy szarvasmarha orrát bekenték vele, egy egész, ezred ló- és gómarhaállományra kipusztult.

Ilyen és ezekhez hasonló találmányok kerültek ki a sabotageszolgálat boszorkánykonyhájából. A terveket rettenthetetlen bátorságú férfiak hajtották végre, olyan férfiak, akik saját

életükkel semmit sem törődtek. Vakmerően szálltak szembe a sorssal, sokszor győztek, de végül mégis csak elbuktak. Majdnem mindnyájan áldozatul estek borzalmas feladatuknak. Talán a legbátrabb volt a bátrak között Gondos és Offenberger dr. tartalékos hadnagyok, akikkel vakmerőségük a biztos halálba vitt Talpig férfiak voltak. Működésükről részletesen emlékezünk meg, A tragédiák mellett történtek humoros események is ebben a szomorú mesterségben. Egyik szabotőrünk arra vállalkozott, hogy felrobbantja a Csernovichoz vezető úton a novosielicai hidat, amely a román határ mellett fekszik. Midőn a merénylettel elkészült már, a muszkák üldözőbe vették, de ügyesen átmenekült Romániába, ahol elfogták. A muszkák átjöttek érte és ígérték a román határrendőrségnek 200 *koronát*, ha kiszolgáltatják. Csakhogy hírszerzőnknek 500 *koronája* volt s azt a határrendőrség parancsnokának lefizetvén, azonnal szabadlábra helyezték és meg is mutatták neki, merre szökjék át hozzánk.

Kitűnő eredményeket értek el a sabotage-szolgálat terén a temesvári és nagyszebeni főhírszerzőállomások. Az ellenségeskedés megkezdése után érintkezésbe léptek Szófián keresztül egyes macedón bandákkal, amelyek a Vardár hídjait egymásután robbantották fel. Sőt augusztus közepén Csupriánál egyik magyar hírszerzőtisztünk a Morava hídját is felrobbantotta, egy másik lisztünk, a hősi halált halt bánáti oláh származású Radulovics főhadnagy pedig egy timokvölgyi hidat pusztított el. Meg kell emlékeznünk egy bátor kapitányunkról, Hennig Leonhárdról, a vidini hírszerzőállomás parancsnokáról is, aki a dunai orosz hajókat eregette nagy kéjjel a levegőbe, meggátolva, az orosz-szerb testvéri együttműködést. A merénylő minden egyes felrobbantott hajó után 30.000 korona tiszteletdíjat kapott.

Tevékenységének a maradványai ott éktelenkedtek a Duna medrében, míg csak a központi hatalmak Romániát el nem foglalták. Derék utászaink tisztogatták meg a Dunát a sok orosz, szerb és román hajóroncstól.

Az olasz tengeri hajók és gyárok ellen Zürichben székelt nagyszerűen kiépített sabotage-szolgálatunk. Ezt a szolgálatot Mayer Rudolf haditengerészkapitány vezette. Nagyszerű emberei voltak, közöttük különösen kitűnt egy csodálatos bátorságú olasz fin, Larese, aki egymaga fölbecsülhetetlen károkat okozott az olasz haditengerészetnek és villamosműveknek. Tevékenységéről és haláláról külön fejezetben emlékezünk meg.

*

Ugyancsak a sabotage-szolgálat feladata volt az ellenséges országokban forradalmat szítani, mert természetes gondolat volt, hogy az ellenséget belső forradalmak árán a hadviselő hatalmak közül ki kell emelni és térdre kell kényszeríteni. Erre a célra

az orosz volt leginkább alkalmas. A háború kitörésekor Poroninban, Galíciában katonai nyomozóosztagunk letartóztatott egy Wladimir Iljics Uljanov, másnéven Leninnek nevezett orosz, akit azonban Adler Viktor bécsi szocialista képviselő közbenjárására szabadon bocsátottak és megengedték neki, hogy Svájcba utazzék. Ezzel az úrral a berni osztrák-magyar katonai attaché szoros viszonyt tartott fenn és 1916-ban ismételtel jelentette, hogy a nevezett két társával, bizonyos Zinowjew Apfelbaummal és Zetkin Klárával hajlandók Oroszországba menni és ott forradalmat szítani. Hadvezetőségünk a németekkel egyetértve 1917 áprilisában százezer svájci frankkal és megfelelő okmányokkal látta el őket. El is indultak Oroszországba. Az ellenség ezért „a cselekedetért azzal vádolta az osztrák-magyar-német hadvezetőséget, hogy megmételtyezték a civilizációt.

Ezzel szemben áll az a megdönthetetlen igazság, hogy ellenségeink az első háborús naptól kezdve forradalmat szítottak ellenünk a lövészárkokban és a mögöttes országrészekben, s ők akarták földidézni azt az állapotot is nálunk, amelyet mi szükségből, kétségbeesésünkben az oroszoknál felidéztünk.

Különösen áll ez a megállapítás az angolokra és a franciákra, akik az első háborús naptól kezdve olyan forradalmi propagandát és éhségblokádöt zúdíttak a központi hatalmakra és annyira nem válogattak eszközeikben, hogy hadvezetőségünk jogositva érezte magát erre a lépésre.

Különben is történelmi tény, hogy a világháború megindítását a szarajevói gyilkos merénylet váltotta ki és már 1914 július 29-ről 30-ra virradóra a tarnow—orlói Poprád-hidat felrobbantották az orosz sabotage-ügynökök. Ugyancsak az oroszok háborús készülődésére vall az a körülmény is, hogy a szarajevói merénylet előtt néhány nappal Lembergben hatóságaink elfogták Michael Dodonov kozák főhadnagyot, aki nemcsak kémeket verbuvált, hanem Przemyslben kémkedett is és előkészítette a talajt arra, hogy háború kitörése esetére hidakat és más tárgyakat felrobbant ásson. Ugyancsak elfogták Piechocinski orosz állampolgárt is, aki két évig a bécsi arzenálban mint közönséges munkás dolgozott s aki orosz vezérkari tiszt volt. Ennek is az volt a feladata, hogy a bécsi arzenált háború esetén felrobbantsa.

Hogy aztán hány merényletet követtek el a közponli hatalmak területén az entente-ügynökök, arról később még beszélünk

A sabotage végzetserű befolyása a hadvezetésre

sabotage! Sokan ismerik ezt a szót, bár tartalma, értelme idegen; e szó a francia szellemnek a találmánya, melyre megfelelő magyar kifejezés nincsen. A világháborúban a jól átgon-

dolt pusztítóakarathoz borzalmas fegyvere volt, mely láthatatlan és sötét utakon járt céljai után, éppen ezért hatott oly biztosan. Csak nagyon kevesen tudják, mily terjedelemben alkalmazták ellenfeleink a sabotaget, mi volt a hatása és mily megmérhetetlen következményei lettek volna a központi hatalmak hadvezetőségére nézve, ha ellenségeink terveiket és kívánságaikat akadály nélkül megvalósíthatták volna. Az elhárítószolgálatnak köszönhető, hogy a tervek meg nem valósultak, melynek kemény, fáradhatatlan munkával sikerült az ellenség finoman kigondolt pusztítási terveit kellő időben felismerni és megghiúsítani.

Ha figyelembe vesszük az óriási ember, munka és pénz-áldozatokat és az állandóan megújuló kísérleteket, úgy helyes a következtetés, hogy ellenségeink az erélyes elhárítószolgálat dacára is nagy sikereket értek el. Ez mindenki előtt világos, aki meggondolja, hogy mily könnyű egyrészt gyújtogatni, robbanásokat felidézni, állatokat megfertőzni, gépeket használhatatlanná tenni, másrészt mily nehéz ily esetekben a szándékos-ságot és rosszakaratot bebizonyítani. Ezzel szemben a legjobb elhárítószolgálat is tehetetlen volt, hisz nem állíthatott minden ipari- és földmunkás mögé, minden pajta mellé, minden gépházba és vasúti objektumhoz egy-egy biztonsági közeget.

Az arcvonal óriási kiterjedése mellett a központi hatalmak kényszerülve voltak minden többé-kevésbé hadrafogható férfit a harctérre küldeni, emellett a háborús termelésbe sok külföldi munkást és hadifoglyot beállítani, ami a veszélynek oly forrása volt, melyet helyesen ismert fel az ellenséges sabotage-szolgálat és messzemenőleg ki is használt.

Az előfordult számos robbanás, tűz, egyéb sabotage-lénykedések közül aránylag csak igen kevés esetben lehetett a sabotage nyomait kétségenfelül megállapítani és bebizonyítani. A gyanú azonban minden esetben indokolt volt.

A sabotage kizárólag a hátsó összeköttetésekre irányult

A sabotage, mint harceszköz, minden háborúban előfordult. Az előző háborúban azonban minden esetben csak az volt a célja, hogy a katonai vezetést találja és ezért mindig kizárólag a hátsó összeköttetések ellen irányult, mint hidaknak, vasúti berendezéseknek szétrombolására, vagy az utánpótlás ellen, mint fegyver, lő- és élelmiszerszállítmányok megsemmisítése, vagy Pedig a hadianyagot és eszközöket gyártó üzemek ellen. Ebben a formában súlyos következményű befolyással lehetett a hadvezetőségre, de el kell ismerni, hogy az ellenség megsemmisítésére szolgáló fegyverek között jogosult volt. Ámde abban a formában és terjedelemben, melyben ellenfeleink velünk szemben alkal-

mázták, az emberiség elleni bűn volt, mert nemcsak a felfegyverzett ellenfél ellen alkalmazták, hanem asszonyok, gyermekek, betegek és aggastyánok ellen irányult, hogy ezen az úton és módon teríthessék le a harctéren legyőzhetetlen ellenfelet. A központi hatalmak népeinek állagát akarta találni, amelyben a hadvezetés erőforrásai gyökereztek.

A központi hatalmak hadvezetőségére nézve csak ennyiben, volt a sabotage befolyása végzetes.

Visszapillantás a hadvezetés fogalmának átalakulására

Ezen okból szükséges, hogy röviden visszapillantsunk arra az átalakulásra, amelyen a hadvezetés fogalma a világháború folyamán keresztül ment. Már az első háborús évek nem hagytak kétséget abban az irányban, hogy a döntés a tudomány és technika minden eszközével vívott ezen hatalmas háborúban, nem egyedül a fegyverektől, tehát kizárólag a katonai vezetéstől függ, hanem a harc további táplálására fontos és döntő tényezőt képeznek az egész iparnak teljesítőképessége, az összes hadiszükségleteknek a saját országban leendő előállításának lehetősége, a nyersanyagellátás, a gazdaságnak és népélelmezésnek állása, a közlekedési eszközöknek és utaknak teljesítőképessége, zavartalan érintkezés a világgal, szárazföldi és tengeri megközelítési utaknak szabad fenntartása és a népnek hangulata.

E téren azonban hatalmas különbség volt a központi hatalmak és ellenfeleik között. Mert míg ellenfeleinket a nyersanyagbeszerzés és nép- és hadseregélelmezés döntő kérdésében az egész világ, de elsősorban Amerika hatalmasan támogatta, tehát katonai elhatározásaikban szabadabbak voltak, addig a világkereskedelem és világforgalomtól elzárt központi hatalmak lényegében csak arra voltak utalva, amit országaik nyújtottak. Ennek következtében a központi hatalmak hadvezetősége a háború folyamán mindinkább rosszabb helyzetbe került és akadályoztatott elhatározásaiban és rendszabályaiban, ami mellett a harcterek borzalmas kiterjedése és egymásiól való távolsága lényegesen magasabb követelményeket állított a szállítás kérdése elé, mint a szövetségeseknek Franciaországban.

Így a központi hatalmak hadvezetőségének erőforrásai, különösen az egész nép munkaerején nyugvó hadianyagelőállítás és élelmiszertermelés a hátgerince volt a hadvezetőségnek és annak egyedüli segédeszköze; a harctéren le nem győzhető népeinket saját hazáikban kellett leteríteni. Erre pedig az út: az otthoni arcvonal felmorzsolása a hadianyagot gyártó üzemek legmesszebbmenő elpusztításával, a népek munkaerejének gyengítésével akként, hogy az országban levő élelmiszerkészleteket

a legmesszebbmenőleg megsemmisítik, tehát az éhségjáború megszigorításával. Más szavakkal: sabotage! a legszélesebb terjedelemben. Ebben az értelemben volt számunkra »döntő«.

Az ellenséges sabotage-szolgálat mesterkedései

Ugyanezzel az energiával jártak el ellenségeink a sabotage terén velünk szemben, mint amellyel tettehívták megsemmisítő akarataikat. Céltudatosan és tervszerűen vezették be és hajtották végre. A szervezet részére a külső keretet a semleges Dániában, Hollandiában és Svájcban működő nagyszámú ellenséges hírszerzőiroda adta. Ezeknek közegei felderítették az elpusztításra alkalmas ipari telepeket, míg magának a sabotage tényének végrehajtását rendszerint különleges sabotageirodák válogatott és jól kiképzett személyzetre bízták.

De az ellenséges sabotage-szolgálatnak legjobb szövetségesei a súlyos gazdasági viszonyok voltak, melyeket nálunk a világforgalomtól való elzárás idézett elő, mely arra kényszerített, hogy nagyszámban külföldit és hadifoglyot alkalmazzunk ipari üzemeinkben és gazdaságainkban. Semmi csodálatos nem található abban, hogy ezt az alkalmat a szövetségesek kihasználták; minden erővel. Rosszul szervezett és vezetett szolgálat lett volna, ha ezt nem tette volna meg. Ily rossz bizonyítványt sajnos nem adhatunk ellenségeinknek. Sőt ellenkezőleg! Mesterien értették, hogy a német munkaközpontok által külföldön toborzott munkások és mérnökök között Németországba csempésszék ügynökeiket, mert nem lehetett a kifogástalan papírokkal ellátott — és ez mindegyiknek volt — egyének szívébe látni. Így azután több alkalommal megállapítást nyert, hogy nagyobb robbanások vagy tüzek után az így toborzott külföldiek, főleg svájciak és hollandok hirtelen eltűntek és többé nem tértek vissza munkahelyeikre. Az elhárítószolgálat részéről bevezetett nyomozás rendszerint meg is állapította, hogy ezek az emberek összeköttetésben állottak az ellenséges hírszerzőszolgálattal.

A merényletek megszervezése és végrehajtása tekintetében különbség volt. hogy azok az ipar vagy a földművelés ellen irányultak-e. A nagy cél azonban egy maradt: a központi hatalmak hadvezetőségének hazai erőforrásait hatalmasan megbénítani azok alapos elpusztításával. Ez a cél egyforma érdeke volt Franciaországnak, Angliának, Belgiumnak és Olaszországnak, részvételük azonban a saját külön érdekeik szerint oszlott meg. A hajtóerő e téren is Franciaország volt, melynek megsemmisítő akarata nem ismert határokat. Az uralkodó francia néprétegek szellemi beállítottságának teljesen megfelelt, hogy az ellenséges népélemezés megsemmisítésére irányuló harcot egyedül ő vezette.

Ellenséges sabotage a hadiiprban

Egyelőre néhány szót a háborús iparról: ez volt a közelebbi cél a hadvezetés megbénítására. A merényletek kitervelése és végrehajtása részben a már említett német munkástoborzás útján történt, részben a semleges külföldön működő ellenséges hírszerző- és sabotageirodák ügynökei útján, melyek közül különösen a francia gróf Mougeot dragonyoshadnagy irodája vált ki, mely Bernben székelte és amelyik takonykór és egyéb bacillusok alkalmazásával szomorú hirre tett szert. A sabotage-kísérletek kiterjedtek minden berendezésre, mely a hadiszer előállításával valami vonatkozásban is állott, valamint ezeknek nyersanyag és félgyártmány készleteire és szállítmányaira. Itt különösen négy nagyobb támadási felület kínálkozott: lőpor-, lőszer- és egyéb gyárak; repülőgép- és léghajóipar; nagy erőművek és szikratávíró-állomások; vasutak és azok műtárgyai. Mindegyik keretén belül elsősorban is azok a létesítmények voltak vészéi lyezettve, melyeknek elpusztítása a legérzékenyebben hatott. Az ellenséges hírszerzőirodák minden esetben előbb tervszerű megállapításokat eszközöltek.

Érdekes és felette veszélyes formája volt a sabotagenak, hogy a nyersanyagszállítmányokba bombákat vagy robbanóanyagot csempészték, ilyen robbanóanyagokat ismételtelen találtak vas-, érc- és egyéb bányákban, szénbányákban és kályhákban is. A robbanások tekintélyes anyagi károkat okoztak.

Az ellenséges sabotage-szolgálat tervszerűleg és céltudatosan járt el és gyakorta borzalmas példákat mutat. Megjegyzendő a merényletek számának növekedése 1917. elejével a német hadigazdálkodás ellen, ami időben összeesik az 1917. februárban a francia hadifoglyok közötti sabotageszervezet felfedezésével. Ez nem véletlen volt, hanem a német hadvezetés hazai erő- és életforrásai ellen elhatározott sabotage-harcnak a kezdete, ezt különben az ellenséges szövetség táborából érkezett jelentések is megerősítették. Ellenségeink úgy vélték, hogy így idézhetik elő leggyorsabban a központi hatalmak összeomlását, amit végül is a politikai sabotage-zsal el is értek.

Milyen volt a merényleteknek a kihatása a hadvezetőségekre és népekre? Erkölcsileg és fizikailag kétségtelenül nagy. Hisz 32 esetnek 740 halott és még egyszer annyi sebesült áldozata volt, kik közül sok egész életére nyomorék maradt. A halottak és nyomorékok száma tehát ezrekre rúg. Természetes, hogy ezek a borzalmas veszteségek *bénítólag* hatottak a népre és ezáltal a hadianyag előállítására is.

De még nagyobb és közvetlenebb volt az anyagi kihatás a hadvezetőségre. Sok százezer kilogram lőpor, lőszer és robbanóanyag, alkatrészek és nyersanyagok, száznál több repülőgép, hét léghajó veszett el csak a fenti aránylag csekélyszámú esetben,

valamint fontos művek semmisültek meg több százmillió értékben. Csak ezekből következtetve alkothatunk magunknak fogalmi, hogy mi is lehetett a sabotage hatása a hadvezetőségre nézve. Ha pedig figyelembe vesszük, hogy minden repülőgépre, minden métermázsa löporra, minden géppuskára és lövegre micsoda égető szüksége volt a harcoló csapatoknak, úgy elmondhatjuk, hogy fegyvereknek, lőszernek, nyersanyagoknak az elpusztítását, valamint az üzemeknek hetek, hónapokig való szünetelését a készletekben igen szűkös hadvezetőség többé nem tudta pótolni. Ha pedig a Rote Erde melletti vasúti alagút felrobbantása sikerül, úgy a Belgiumba és Északfranciaországba irányuló eme legfontosabb vasútvonal megszakítása beláthatatlan következményekkel járt volna.

Élelmiszerkészletek elleni merénylettervek

Megsemmisítő hatása lett volna azonban az élelmiszerkészleteink ellen irányuló megsemmisítési tervek megvalósulásának, ami Franciaországból indult ki, melynek az volt a célja, hogy a központi hatalmak népeinek dolgozó részéről, mely becsületos kötelességteljesítéssel kovácsolta a fegyvert a küzdő sereg számára, az amúgy is szűkös élelmet elvonja és utolsó munkaerejétől is megfossza.

A postaforgalom ellenőrző szerveinek elévülhetetlen érdeme, hogy ez a pokoli terv nem sikerült. 1917. februárjában sikerült ugyanis a francia hadifogoly-táborokban nagyvonalúlag megszervezett sabotage-szervezetet felfedezni. Több táborban is lefoglalt iratanyagból azután kétségtelenül kitűnt, hogy hivatalosan vezetett francia szervezetről van szó, melynek központja Párisban székelt. Innét indították meg tervszerűleg az egész mozgalmat és innét kapták a hadifoglyok az Írásbeli utasításokat, sabotage-eszközöket stb. Ezen a megállapításon semmiféle hivatalos cáfolat nem változtat. A németek kezei közé került utasítások világosan beszélnek, amiben szóról-szóra ez áll:

»Az utasításokat katonai parancsnak kell tekinteni. Minden barátunkat megjutalmazunk.«

»Közölnétek velem a kötelességmulasztók nevét; ezeket épp úgy megbüntetjük, miként a bátrakat megjutalmazzuk.«

»Fogolytáborokat tartásotok erősen kezeitekben. Talán mindnyájatokra szükség lesz a német összeomlásnál.«

Az utasításokat és sabotage-eszközöket kalácsokban, szapban, gyümölcsben, fogkrémekben, kettősfenekű konzervdobozokban és burgonyában juttatták el a hadifoglyokhoz, vagy gyógyszerként és így tovább; jellemző a franciák eljárására, hogy a nemzetközi vöröskereszt védelme alatt álló »szeretet-

adomány hadifogoly számára« címen küldöttek az ily csomagokat.

Ellenséges sabotageközpontok

Küldő állomásokként a következőket sikerült megállapítani: Le Comité Franco-Belg de Paris, Bureau de secours aux prisonniers de guerre, section Franco-Belg, service du pain Bernben, Rue de Laupen 5. es Oeuvre Belge du prisonnier de guerre, Comité de Paris, 29. Rue d'Astory Paris. Hogy a belga Comité es a Section Franco-Belg azonosak voltak-e, nem leheteti kétségen kívül megállapítani. Működésére azonban jellemző egy francia hadifogoly vallomása:

»A Comité Franco-Belg de Paris főleg azzal foglalkozik, hogy a hadifoglyokat sabotagera és szökésre izgatja. Az erre vonatkozó utasítások makaróniban, fűgében, dióban és szalonnában elrejtve érnek a hadifoglyokhoz; különösen azonban ima- és más könyveket használnak fel erre a célra. A kioktatás robbanások előidézésére, gyűjtogatásra és a szarvasmarhák megfertőzésére vonatkozik. Iránytűt és térképeket óra formájú kis tokokban küldik.«

Kétségtelen megállapítást nyert, hogy egy francia hadifogoly az Augsburgban levő élelmezési raktárt felgyújtotta egy ilyen utasítás alapján és az abban levő készletek megsemmisültek.

A szeretetadomány csomagokkal történt visszaélés oly nagy mérvű volt, hogy időnként szüneteltetni kellett a kikézésbesítést; oly rendszabály volt ez, melyet a háború folyamán többször meg kellett ismételni.

Az ellenséges sabotage sokoldalúsága

A hadifoglyoknak mindenütt, bárhol legyenek is alkalmazva, sabotaget kellett üzniök, de leginkább a mezőgazdaságban, hol legnagyobb részük tevékenykedett. A legnagyobb súlyt a burgonyakészletek megsemmisítésére helyezték, mint a kenyér mellett legfontosabb népélelmezési cikke. De beszéljen maga a francia utasítás:

Utasítás a burgonya megsemmisítésére

Burgonyavetőmag: néhány beteg burgonyát kell keresni, a fekete foltokat felnyitni. Ha pedig a burgonyavetőmag együtt van, akkor az egészséges szemem egy kis rést kell vágni és azt a beteg burgonya fekete részéhez dörgölni. Ha lehetséges, el kell a csirát távolítani egy szeggel, késsel, vagy egy darabka fával vagy azzal a készülékkel, amit csokoládéban vagy tésztában nektek küldünk.

Burgonyaszüret: Már a kiszedésnél össze kell kevernetek a beteg szemeket az egészségesekkel.

Burgonyakúpok: Keverni a beteget az egészséggel.

Mindezeket a műveleteket végre tudjátok hajtani anélkül, hogy a németek észrevennék.

Az utasításokban jelzett készülékeket, az úgynevezett extirpateur-t, nagy mennyiségben juttatták el a foglyokhoz.

Ezenkívül mezőgazdasági vonatkozású könyveket is küldöttek a hadifoglyoknak, mint például: »Les travaux des champs«, »Prairies naturelles et artificielles« es »Pratique des Engrais Chimiques«, melyek közül az első teljesen nyílt, a második inkább burkoltan felhívást tartalmaz a sabotagera és különböző alkalmazási módszereket. A könyvek érkezését az alábbi utasítással tudatták:

»Könyveket tartalmazó csomagokat kaptok, olvassátok a »Les travaux des champs« 105—107. oldalát. Áttanulmányozás után közöljétek az ott foglaltakat mindazokkal, kik mezei munkára mennek, hogy a munkások az utasításokat a vetésnél és az arai ásnál alkalmazzák. Minden formájában ajánljátok a sabotaget. Élelmiszerekben vagy könyvek fedelében kis üveg tubusokat kaptok A. és B. megjelöléssel. Olvassátok el az utasítást és az eszközt azonnal használjátok fel; az ember számára veszélytelen; beszéljétek Edmund Jeannel, a 368. ezred 1. századától. Az utasítások katonai parancsnak tekintendők. Minden barátot jutalmazunk. Louise 302.«

Jellemző, hogy ezeket az utasításokat mily mértékben követték, a két alább említett eset, hol két franciát akkor csípték el, mikor már 10, illetve 25 font vetőmag csiráit kiszedték az extirpateurrel.

Így érthető, hogy a sok száz jelentett sabotage esetből a legtöbb »burgonya sabotage« volt, a többi esetek körülbelül egyformán oszlottak meg a földbirtokok, malmok, élelmiszerraktárak, magtárak elleni gyűjtogatásokra, az állatállomány megfertőzésére és megmérgezésére, végül az ipartelek elleni merényletekre. Hogy mily nagy mértékben éltek a sabotage-zsal azt mutatja a sok lelet: takonykór bacillust találtak agüstrowi és néhány badeni táborban, különböző pilulákat, melyek használatától az alkalmazó személyét utasítások óvták, a blasheimi táborban robbanóanyagot, a stuttgartiban időzítőgyűjtőt; valamint számos jelentést fogott el az elhárítás, melyek gyűjtogatásról, gazdasági gépek használhatatlanná tételéről, a lovak és marhák abrakjába üvegcserepek és kis szegek keveréséről és állatmérgezésekről szóltak.

Ebben is megnyilvánult az ellenséges sabotage-szolgálat rendszeres eljárása. Az állatállomány elpusztítására tett sok kísérlet és sikerült merénylet a nép húsellátásának megzavarására irányult: Néhány példa:

1917. áprilisában francia hadifoglyok sertéseket mérgezték meg.

Ugyanebben a hónapban arzénnel mérgezték meg francia hadifoglyok galambokat és baromfiakat.

1917. márciusától májusáig a lauenburgi kerületben 20 csikó döglött meg gyanús körülmények között. Az állatorvosi vizsgálat mérgezést állapított meg, itt a lóutánpótlás tervszerű megzavarására irányuló merényletekről volt szó.

Ezek a példák világosan bizonyítják, hogy éppen a mezőgazdaság terén mily sok alkalom és lehetőség kínálkozik a sabotagera, de azt is, hogy mily könnyen végrehajtható a merénylet, mert a legtöbb esetben a tettest nem lehetett lefűlelni, bár a francia sabotage-utasítás követésének jelei minden kétséget kizárólag megállapíthatók voltak.

Nagy volta-e a hadifoglyosabotage által okozott kár?

A hadifoglyok által elkövetett sabotage-esetek által okozott kár sokkal nagyobb volt a tényleg bejelentett kárnál. Érthető is. Megfelelő őrszemélyzet hiányában éppen oly lehetetlen volt az ezerfelé dolgozó hadifoglyokat hatékonyan ellenőrizni, mint amily lehetetlen volt a hetenként százezrével beérkező szeretet-adománycsomagokat a legaprólékosabban felülvizsgálni; különösen ezen utóbbi csak gyakori és nagyobb kémpróbákra korlátozódhatott. A csomagok ki nem kézbesítése nem volt hosszú ideig fenntartható, mert részben a hadifoglyok élelmezésének értékes kiegészítését képezték, részben azonban az amúgy is rossz sorsban élő német, magyar, osztrák hadifoglyok elleni megtorlásokra vezetett. Ily körülmények között elkerülhetetlen volt, hogy számos sabotage-eszköz ne érkezzék a hadifoglyokhoz, ehhez még az is hozzájárult, hogy a munkaadók minden figyelmeztetés dacára érthetetlen nemtörődomséggel szinte elősegítették a sabotaget.

A hadifoglyosabotage összeredményeként le kell szögezni: nagyvonalúan volt megszervezve és az utasítások szerint rémként kellett volna a népre lecsapnia. Ezt a célt ugyan nem érte el, hála az eredményes elhárításnak és felfedett esetekben a szigorú megtorlásnak, de az amúgy is súlyos élelmezési viszonyokat lényegesen megnehezítette. A tényleges kárt soha nem lehetett megállapítani, mert tudatlanságból az előfordult esetek nagy részét nem jelentették.

Összefoglalásként az itt felsorolt esetek alapján meg kell állapítani, hogy az ellenséges sabotage-szolgálat a hadvezetőséget erősen, néhány esetben súlyosan, de döntőleg sohasem befolyásolta. Tetterő és szívósság ezt a támadást is visszaverte.

A központi hatalmak legyőzésében a sabotage ünnepelte a legnagyobb triumphusát. E téren lépett előtérbe végzetszerű hatása leginkább a hadvezetésre nézve.

A központi hatalmak nem üzhették a sabotaget kilátással a sikerre. Mert a sabotagenak csak ott van értelme és célja, hol az nagy stílben hajtható végre és az ellenséges erőforrásokat lényegesen csökkenti és gyengíti. Ez ellenségeink számára adva voll, de nem nekünk, kiket hatalmas fal választott el a világ-forgalomtól. De különben is néhány sikeres sabotage-vállalkozás mit árthatott volna ellenfeleink kimeríthetetlen segélyforrásainak? Ez különösen a tengeren túl (Amerika és Kanada) megkísérelt és végrehajtott néhány sabotage-aktusra vonatkozik. Ezt egyesek hajtották végre hazafiságból, hogy legalább így lehessenek segítségére szorongatott hazáiknak. A hadvezetőségek hírszerzőszolgálatok ezeket egy esetben sem sugalmazta.

A világháború szellemi fegyverei

A hadviselő lelek nem elégedtek meg azzal, hogy egymás népét ágyúkkal, gépfegyverekkel, tankokkal, mérges gázokkal pusztították, hanem feltaláltak egy új fegyvernemet, amely arra volt hivatva, hogy a hazugság szennyes áradatával mérgezzél meg a lelkeket. E fegyvernem legveszedelmesebb fegyvere a sajtópropaganda; volt, mely a világháború alatt soha addig nemi tapasztalt méreteket öltött. Ez a fegyvernem szabadította nyakunkra Károlyi Mihályt, a németeknél Liebknechtet és ugyanez adta az ellenségnek Suchomlinovot, Bolobasát és Lenoirt. Az ellenség csirájában fojtott el minden gyanús megmozdulást és golyóval meg akasztófával felelt, nálunk: gyengéd kezekkel dédelgették a defetistákat. Ennek az álhumanizmusnak irtózatok következményeit ma is nyögjük.

Az entente-hatalmak oldalán Northcliffe lord vezette a lélekromboló munkát, amelyhez az anyagot azokból a buta és lelkiismeretlen osztrák, német és magyar cikkekből merítette, amelyek a központi hatalmak sajtójában láttak napvilágot. Nem kellett ellenségeinknek sokat tépelődni, spekulálni, hogy mivel izgassák fel az amúgy is lerongyolódott, kiéhezett frontot, csak le keltett nyomtatni és a lövészárkokba szórni azokat a cikkeket, amelyeket a »Danzers Armeezeitung« jónak látott világgá röpiteni s amelyeket magyarelles osztrák tiszték szerkesztettek; csak közölni kellett a Leipziger Illustrierte Zeitung magyargyűlölettől csepegő cikkeit, a Frankfurter Zeitung buta, fennhéjázó elmefuttatásait, a Deutsche Zeitung magyar érzéseket fitymáló léhaságait és végül — a magyar parlamentben elhangzott interpellációk szövegét.

Sem az ágyúk, sem a mérgesgázok, sem a tankok nem okoztak olyan nagy pusztítást a lövészárkokban, mint ezek a »Hinterland«-ban szerkesztett és az ellenség által orrunk alá dörgölt sajtótermékek.

Csak ízelítőül közlünk egy párat. A Danzers Armeezeitung, mely magasrangú osztrák-magyar tisztek közreműködésével jelent meg s élvezte a K. u. K. Kriegsministerium erkölcsi és anyagi támogatását és amely lap fejlécén ott díszelgett, hogy »An die Truppen des Feldes wird unsere Zeitung dienstlich kostenlos ausgegeben«, a bukaresti béke alkalmával a magyar nemzetet és államot mélyen sértő cikket írt. Az írta »Der Friede mit Rumänien« című fajgyűlöletre izgató cikkében, hogy a magyar állam egy levegőben függő elvont fogalom és a bukaresti béke a tízmilliónyi magyar nép rövidéletű diadala a tízmilliónyi román felett.

A Leipziger Illustrierte Zeitung éppen a háború véres napjaiban ért rá megállapítani a »Germanen und Magyaren« című cikkében, hogy Lenau Miklós sváb és Petőfi szerb volt, hogy Munkácsyt Lébnek hívták és hogy Erkel Ferenc, a Himnusz megzenésítője »ungerländischer Deutscher« volt.

A Frankfurter Zeitung egyszerűen bekebelezi a monarchiát a német Bundba, a Deutsche Zeitung pedig annak a szükségét hangoztatta 1918 március 19-iki számában, hogy a magyar parlament újoncmegajánlási jogát meg kell vonni, hogy nem szabad megengedni a hadi költségvetés tárgyalását, mert a magyar képviselők az újoncmegajánlást megtagadják, a magyar pénzügyminiszter pedig kijelentheti, hogy nincsen pénze hadfelszerelési célokra.

De ki tudná még csak le is írni azt a lélekmérgező miazmás folyamatot, amely a magyar parlamentből hömpölygött ki. A szószátyárok, az intrikusok, az ellenséggel cimboráló hazaárulók itt bömbölték és ordították rekedtre magukat.

Itt ordították világgá, hogy entente-barát politikát folytainak, Hock János is itt magyarázgatta nagy pátosszal, *hogy*: »az Isten keze mentette meg ezt a nemzetet a német örvénytől és hígyjék meg, saját akaratunk ellenére. Sokkal nagyobb veszedelemben lettünk volna azzal a győzelmes német háborúval, mint most vagyunk...«

Innen kacsingattak magyar képviselők az ellenség felé és »pacifista szent eszméket bömbölve, órával a kezükben lestek az ország szabadságának és függetlenségének a biztosítását«.

És bosszantó, ostoba intézkedésekkel maga a k. u. k. hadsereg egyes senilis tisztjei szolgáltattak vérlázító anyagot a szószátyároknak, hiszen a legvéresebb napokban, amikor a monarchia minden részében recsegett-ropogott, tiltottak ki a bécsi k. u. k. Kriegsministeriumból egy magyar főhadnagyot, mert a tiszti kaszinóban magyarul beszélt.

Hock János vitte az ügyet a parlament elé, természetesen alkalmasnak tartva az időt, a helyet és az esetet arra, hogy a gyűlöletet és az elkeseredést a hadseregben még jobban kimélyítse, hiszen nemzeti érzéseink meggyalázásáról beszélt az

»aranszájú« pap-képviselő. Ennél pompásabb, hatékonyabb, mérgezőbb propaganda-anyagot igazán nem lehetett volna találni. Hiszen csak képzeljük el, hogy a magyar katona egy katolikus pap-képviselő beszédjéből értesül, hogy akkor, amikor ő a tiroli hegyekben, az ázsiai sivatagban, Verdun poklában védi az osztrák tartományokat és hazáját, akkor egy magyar testvérét, bajtársát »nemzetiségének különös hangsúlyozása miatt« a cs. és kir. hadügyminisztériumból kizárják.

A propagandáról általában

A háborúnak egyik leghatékonyabb eszköze a propaganda volt. E harcesköz két irányban hatott. Befelé erősítette a saját ügy igazságosságába és jogosságába vetett hitet és meggyőződést, ébren tartotta a háborús szellemet, szította a győzniakarás lángját. Kitartásra buzdította a lelkeket. Kifelé megfertőzte az ellenséges népek lelkületét, felébresztette a kétkedést a győzelem lehetőségében, megingatta a katonai és politikai vezetők iránti bizalmat, felkeltette a béke utáni vágyat, sorvasztotta az erkölcsi és szellemi erőket, örökös ostromával kifárasztotta a lelkeket.

Az entente hatalmak politikai és katonai vezetői idejekorán felismerték a propaganda óriási jelentőségét és azt teljes mértékben ki is használták. E harc során igénybe vették a technika minden vívmányát, felhasználták a sajtó hatalmát, a képzőművészeteket és különösen a filmet. Rájöttek arra, hogy a kép és a film, a grafikai ábrázolás plakát formájában jobban és könnyebben hat, mint a leirt szó és közvetlenebbül ragadja meg a nép képzeletét.

Az entente óriási propagandát fejtett ki a semleges államokban is. A semleges sajtót majdnem teljesen megnyerte a maga számára és ellenséges érzületre hangolta velünk szemben. E küzdelem során a legocsmányabb hazugságoktól, a legdurvább rágalmaktól sem riadt vissza.

Ellenségeink nagyon jól tudták, hogy a heterogén elemekből álló monarchia különösen alkalmas talaj a propaganda számára.

Államférfiaink nem ismerték fel idejekorán az életképes, nagyvonalú gondolatokkal telt propaganda jelentőségét, nem ismerték annak lényét és lényegét. Még akkor is csak immelámmal és kételkedve cselekedtek a propaganda megszervezésében, midőn a hadvezetőségek nagy erővel és határozottsággal sürgették annak hatékony alkalmazását.

Az entente hatalmagnál a legfőbb állami hivatalok és hatóságok, a legmagasabb rangú államférfiak, a legkiválóbb politikusok teljes hatalmukkal támogatták, egyéniségük minden súlyával szolgálták a propagandát. Erre vonatkozólag jegyezte meg Northcliffe lord, hogy egy-egy angol államférfiúi nyilatkozat

20.000 fontot ér, ha azt a központi, hatalmak ki is nyomtatják, akkor 50.000 fontot és ha arra nem válaszolnak, akkor 100.000 fontra szökik fel annak értéke.

Nálunk csak igen gyenge kísérletek történtek a propaganda terén. A háború utolsó esztendejében már nem is tudtunk védekezni az ellenünk irányuló propagandával szemben. A semleges külföld megnyerésére irányított tevékenység is csak csekély sikerrel járt. Az ellenséges népek ellen irányított propagandánk pedig nem tudott behatolni az ellenséges országokba. Ott a háborús szellemtől és a győzniakarástól áthatott kormányok csirájában fojtották el a gyengeség minden megnyilvánulását, de különösen a »megegyezés békéje« utáni vágyat.

Az entente államok nagy súlyt fektettek a szóbeli propagandára is, bár a technika minden eszköze rendelkezésükre állott. A legveszedelmesebb propagandaeszköz a szájról-szájra továbbított hír. Eredete, forrása kifürkészhetetlen, hatása csak akkor jelentkezik, mikor az elhárítás már elkésett, a csüggesztő, a bomlasztó gondolat már gyökeret vert a nép lelkében.

Természetesen óriási a sajtó jelentősége is a propaganda szempontjából, a propagandának szinte elengedhetetlen eszköze a nemzeti alapon álló, nemzeti lélekben gyökerező sajtó. Ilyen volt az angoloknak a »Times«, a franciáknak a »Temps«. A mi sajtónk a nemzetköziségnek, humanitárius áljelszavaknak, téves társadalmi eszmeáramlatoknak hódolt.

Nálunk hiányzott a nagyvonalú, erőteljes propaganda minden alapja, a megfelelő súllyal és tekintéllyel bíró hivatalos közegek megértése, támogatása és így nem csoda, hogy a népek psychéje elleni harcban alulmaradtunk és hadseregeink erőfeszítése semmivé vált.

Miként a háború, úgy a politika sem nélkülözheti a propagandát. A politikai propagandának jóval előtte kell járnia a nagy politikai eseményeknek. Észrevétlenül kell előkészítenie a talajt a nagy politikai események számára, hogy azok lelki szükség-szerűségként éljenek a nép lelkében, mire tetté válnak. A politikai propagandának meg kell győznie a világot a politikai szándékok szükségességéről és jogosságáról. A váratlan, elő nem készített, hirtelenséggel jelentkező politikai események, elhatározások gyakorta brutálisan hatnak a népek lelkületére és erős ellenkezést válthatnak ki.

Az angol Northcliffe-propaganda a Monarchia ellen

Az angol propaganda bámulatos pontossággal, nagy leleményességgel, csodálatos gyorsasággal dolgozott. A magyar parlamentben elhangzott beszédek, Czernin külügyminiszter titkos memoranduma, amelyben sötét színekkel ecsetelte a monarchia

helyzetét, Lichnowsky herceg volt londoni német nagykövetség elmeftatása, amelyben a németeket vádolja a világháború felidézésével, mind Northcliffe lord irodájába került, s innen milliószámra dobálták arcvonalunkra.

Hogy miként vélekedtek a front katonái az entente propagandájáról, arra szomorú képet nyújt egy levél, amelyet egy vezérkari tiszt Szurmay honvédelmi miniszterhez intézett s amelyben a következőket mondja: »A levegő ezenkívül a ti áldásos működésetekkel van tele. Tegnap szórták le az olasz repülőket Urmánczynak június 29-iki beszédét, kellő kommentárok kíséretében.«

Ez a beszéd nagyszerű anyagot szolgáltatott az ellenségnek, pedig Urmánczy Nándor csak azt panasolta fel a képviselőházban, hogy német vezényszóra fogták Innsbruckban a magyar népfelkelőket, s hogy azokat a magyar tiszteket, akik oláh nemzetiségű ezredekben szolgálnak, oláh nyelvre oktatják. Ezt a panaszt az entente ügyesen kiszínezte és elhintette a gyűlés magvát a népfelkelők, a közös csapatok és a román nemzetiségű katonák között.

*

Northcliffe lord munkatársai Wickham Steed és Seaton Watson voltak. Ők hárman hangoztatták a leghatározottabban, hogy a monarchia népei megértek a szétbomlásra. Ez a két utóbbi úr még a béke nyugodt éveiben ellenünk agitált és tevékenységüket Belgrádban és Bukarestben csengő arannyal jutalmazták. Az erről szóló nyugták, amelyeket a belgrádi és bukaresti külügyminisztériumban őriztek és amelyeket e városok elfoglalása alkalmával hírszerzőtisztjeink megtaláltak, — semmi kétséget nem hagynak fenn aziránt, hogy megfizettették magukat.

Northcliffe lord egy építő és egy romboló célzatú propagandát fejtett ki. Nagy buzgalommal élesztgette a habsburgi monarchia nemzetiségeiben az elszakadásra való törekvés vágyát azzal a célzattal, hogy a dunamenti államokból egy németellenes blokkot képezzen; majd népeink harckészségének ellankasztásával a monarchia hadseregének a gyöngítésére és szétszűlllesztésére törekedett. Hogy ez mennyire sikerült, azt látjuk és tapasztaljuk!

*

Amikor az entente Olaszországgal 1915. áprilisában Londonban hadszerződést kötött, elígerte neki Dalmáciát. Emiatt a szerbek érlehetőleg haragudtak. Az entente Ígéréte mindazonáltal természetesnek tűnik fel. A szerződés megkötésekor ugyanis a szerbek helyzete — tudjuk — nagyon bizonytalan volt. Amikor azonban 1917 októberében az olaszok Caporettonál katasztrofális vereséget szenvedtek, a délszlávok Gorfuban dr. Trumbics vezetésével és Pasic jelenlétében kikiáltották a délszláv népek unióját és kijelentették, hogy Dalmácia őket illeli meg.

Trumbics dr. és Orlando olasz külügyminiszter sokáig tárgyalta Dalmáciáról, míg végre a népek »önrendelkezési jogának elvei alapján megegyeztek.

Midőn a jugoszláv állam ilyen formában papíron elkészült, 1918 április elején összehívták Rómába a »habsburgi monarchia elnyomott népeinek konferenciáját«. Ezen az értekezleten megjelentek az olasz, lengyel, cseh, tót, szerb, horvát, szlovén és oláh küldöttek — természetesen mind szökevények vagy foglyok — és proklamálták az osztrák-magyar monarchia szétdarabolását.

A kiáltvány második pontja azzal okolja meg ezt az elhatározást, hogy »a monarchiában egy német parancsuralmi szerkezetet ismertek fel, amely az elnyomott nemzetek jogos kívánásai és vágyai teljesítésének útját állja«. Orlando külügyminiszter ehhez az elhatározáshoz sok huzavona után járult csak hozzá és ekkor vette tulajdonképpen kezdetét a propaganda technikai része.

Az entente fővezérsége bizottságot alakított, amelynek elnöke Siciliani olasz ezredes, tagjai pedig Granville Baker angol és Grus francia őrnagyok voltak. Ennek a bizottságnak előadóként az! >>elnyomott népek« kiküldöttjei szerepeltek. Jól ismerték ők a módját, miként kell felizgatni a monarchia népeinek amúgy is sok szenvedésnek kitett lelkületét. A bizottság 1918. április 18-án azzal kezdte meg működését, hogy Reggio Emíliában egy többnyelvű nyomdát létesített s itt hetilapot és propaganda röpcédulákat nyomtak. A propagandához szükséges cikkeket Borghese tanár .irodája szállította Bernből, a központi hatalmak területén megjelentő összes lapok és sajtótermékek anyagából.

A propagandairatokat csehül, lengyelül, magyarul, szerbül, szlovénül és románul adták ki és az egyes nemzetiségi megbízottak szerkesztették úgy, hogy a helyes nyelvtani szerkezet biztosítva legyen. A sajtótermékeket a hadművelleti területre szállították, majd rakétákkal, gránátokkal vagy önként jelentkező cseh, szlovén és román légionárius propaganda-patrulokkal juttatták tűzvonalainkba. A repülőgépről való leszórás csak nehezen engedte meg az entente hadvezetősége. Tartott ugyanis attól, hogy kényszerleszállás esetén a repülő azonnal kivégzik. A semleges külföldi államokból S. A. Guest angol író továbbította a lélekmérgező nyomtatványokat.

Milliószám árasztották el tűzvonalainkat a lázító propagandairatok. Később gramfonokat alkalmaztak a két front között és nemzetiségi dalokat játszottak rajtuk, hogy felébresszék az esetileg szunnyadó nemzetiségi érzéseket. A propaganda romboló hatása jelentkezett is. Hiszen azt ígérték az átszökőknek, hogy új hazát alapítanak nekik, hogy nemzeti érzéseiknek megfelelő kormányzásban és becsületes elbánásban lesz részük, mert minden nemzetiség önállóan kormányozza magát. A cseheknel, szerbeknél hálás talajra találtak a felhívások, ők tömegesen

szöktek is át. Mikor hadvezetőségünk érezte a propaganda hatását, az 1918 április havára tervezett olasz támadást elhalasztotta, mert léit a kudarctól.

Sajnos, júniusban a helyzet rosszabbodott és offenzívánk, amelyhez előkészületeinél fogva joggal nagy reményeket fűztünk, árulás következtében összeomlott. Minden vonalunk, minden mozdulatunk el volt árulva! Az entente a gáztámadás kezdetének pontos idejét tudta és elsőrangú gázálcokkal felszerelve várta.

Hadseregünk szökevényei nagyrészt fiatal tartalékos tisztekből kerültek ki, akik civilben orvosok, ügyvédek, kereskedők voltak. Az átszökött árulók rendszerint egy röpiratpéldánnyal jelentkeztek az ellenség előtt, ezzel mintegy igazolván magukat. Többször előfordult, hogy a harc hevében csapatostól szöktek át a cseh és egyéb szláv nemzetiségű katonák. Az is megtörtént, hogy cseh katonák felrobbantották a frontunk mögött levő hadianyagraktárainkat. Ilyen előzmények után természetes, hogy a júniusi offenzívánk nem sikerült, mert bár a román és az orosz frontról minden felszabadult erőnket itt összpontosítottuk, a szökevények minden tervünket elárulták. Egyszázötvenezer derék harcosunk lett áldozata a pokoli árulásnak és propagandának.

Diaz tábornok a propaganda munkáját napiparancsban megdicsérte és bejelentette, hogy a győzelem nagyrésztben a propaganda érdeme.

Az entente propagandája a németek ellen

A németek elleni propagandában egyszerűen meghamisították a Berliner Tageblatt-ot és a Strassburger Post-ot. Ugyanolyan betűkkel, fejléccel, ugyanolyan papíron elkészítve, mint az eredeti lap, de természetesen lázító szöveggel szórták szét azokat a lövészárkokban és a mögöttes országrészekben. Grusse an die Heimat eim alatt egy német fogolyújságot szerkesztettek, amelyben leírták, hogy a német foglyok sorsa nagyon jó a francia fogolytáborokban. Majd Liebknecht Károly szocialista képviselő beszédeit nyomatták ki, amelyben azt hangsúlyozta, hogy a német kormány ki uzsorázza és elnyomja a német munkásságot. Feldpost és Kriegsblätter cím alatt olyan lapot dobáltak az árkokba, amelyben össze voltak gyűjtve mindazok a német háborúellenes beszédek, amelyek a parlamentben elhangzottak. Annyira mentek a propagandisták munkájukkal, hogy megjelölték a német lap címét és számát, amelyben a szöveg eredetije megjelent és felhívták az olvasót, hogy győződjék meg a közlemény igazságáról. A címlapra nagy betűkkel mottóként ráírták: Durchhalten! Durchleiden! Durchhungern! Durchmorden!

A németek a *Gazettes des Ardennes* es a *Vérité* című lapokkal az elfoglalt területeken levő francia lakosságot tájékoztatták a hadihelyzetről. Nemsokára a franciák ezt a két lapot is meghamisították és érdekeiknek megfelelő szöveggel szórták tele a megszállt területeket.

Nagyon veszedelmes propagandát fejtett ki az Eugen van Doren által szerkesztett: *La Libre Belgique* című lap, amely titokzatos módon időközönként Bruxellesben jelent meg és a német kémelhárítók nem tudták sem a szerkesztőségét, sem a nyomdát kinyomozni. Ez a kis fürge lap, amelynek példányait ma a bibliofilek nagy összegekért vásárolják, állandóan izgatta a belga népet és kémkedésre, zendülésekre, szabotálásra biztatta őket. A németek halállal fenyegettek meg minden belgát, akinél egy példányt találnak, de soha sem akadt az olvasók táborában áruló. Doren és munkatársai hazafias, de igen veszedelmes játékot űztek és kétségtelen, hogy bátorságuk elismerést érdemel. Ezek a belga hazafiak nem kaptak senkitől sem pénzt, sem útbaigazítást. Ott a polgárság maga egy csodálatos kém- és propagandaszervezetet alakított, amely kitűnően működött és kiszámíthatatlan kárt okozott a központi hatalmak hadseregének.

Az olaszok elleni propagandánk

Természetesen a mi propagandaszolgálatunk is kihasznál minden alkalmat, hogy ellenségeinknek árthasson. Az angol irodalom felemlít egy esetet, amely állítólag caporettói győzelmünkhöz vezetett. Ugyanis 1917 október havában az észak-olaszországi Piemontban nagyobb zendülések törtek ki, amelyet a katonai hatóságok vérbefojtottak. Ezeknek a zendüléseknek minden egyes mozzanatáról a központi hatalmak pontosan értesültek, propaganda-lapjukban a valósághoz híven ismertették az eseményeket és a lap példányait az olasz rajvonalban terjesztették. Fel volt említve a lapokban a zendülés oka, az olasz sortüzek áldozatainak neve és száma. Hivatkoztak arra is, hogy a zendülés mely mozzanatát törülte az olasz cenzúra. Az angol W. Rowan Spy and counter spy című művében azt állítja, hogy úgy néztek ki ezek a lapok, mint az olasz hírlapok s azt a látszatot keltették, hogy Itáliából titokban küldték őket Ausztriába, hogy az olasz raj vonalnak arra a szakaszára dobják, ahol a piemonti hadosztályok vannak. Az angol író szerint a propaganda eredménye az volt, hogy bár a hadseregek úgy aránylattok mint 7:4-hez az olaszok javára, mégis az olaszok félmillió embert vesztek és a Piavénai is csak azért tudtak megállni, mert hat francia és öt angol hadosztály tartóztatta fel az előrenyomuló hadseregeinkéi.

A németek Spanyolországban is fejtettek ki sajtópropagandát. Itt arra fektették a fősúlyt, hogy minél több francia katonát

szökésre bírjanak. A propagandairatokat San-Sebastianban nyomatták, ahol a Vérité című hetilap francia nyelven tájékoztatta mind a spanyolokat, mind a francia szökevényeket a háborús helyzetről.

A románok elleni propagandánk

Romániában, különösen a fővárosban, a központi hatalmak együttesen és külön-külön is fejtettek ki sajtópropagandát. Az osztrák-magyar diplomácia négymillió lejért egy egész sajtóvállalatot és palotát vásárolt meg. Itt nyomatták a semlegesség alatt a Ziua, Moldova, Seara, Minerva és a Dreptatea című napilapokat. Sajnos Carp Péter, Marghiloman Sándor és Virgil Árion politikusok, valamint Slavici és Stere professzorok cikkein kívül a lapok vértelenek voltak. Noha egyes román újságírók nagy összegeket vágtak zsebre, propagandájuknak mégis kevés látszata volt.

A propagandalapok között a bukaresti német nagykövetség szócsöve a Ziua volt s mi is hozzájárultunk fenntartásához. És mégis a németek jónak látták lelkiismeretlen hazug cikkeket közölni benne, amelyek a magyarországi oláhok martiriumáról és a magyarok kegyetlenkedéseiről szóltak, egyúttal nevetséges színben tüntették fel azokat a tárgyalásokat és engedményeket, amelyeket Tisza gróf a hazai román vezető politikusoknak tett. Tisza István gróf emiatt a kétszínű játék miatt levélben tiltakozóit és nagyon nyomatékosan figyelmeztette a németeket, hogy ők ígérhetnek, ha lelkiismeretük engedi, bármit a románoknak, de figyelmezteti őket, hogy aki egyetlen erdélyi akácfához nyúl, arra rálövet.

A román metropolita szózata

Bukarest elfoglalása után Bukarester Tageblatt, Gazeta Bucurestilor cím alatt nagyon értékes lap jelent meg, amelyben Carp és Marghiloman hívei román és német nyelven fejtegették követett politikájuk helyességét.

Ugyancsak ebben a lapban jelent meg a román egyház fejedelmének a szózata, amely csepegett a lojalitástól és felhívta a Moldovában ellenünk harcoló román hadsereget, hogy ne küzdjön ellenünk. Nem lesz talán érdektelen, ha szóserint közöljük ennek a nemes egyházfőnek a felhívását. A címe: Chemarea Mitropolitului Primat. »Az Úristen kegyelme megbocsátott hazánknak. A győző szívét megszelídítette irántunk és Románia megmentése érdekében munkatársunkká tette őket. — Románok! Parasztok, munkások, hivatalnokok, kereskedők! Legyetek meggyőződve, hogy a győztes, aki Moldovába megy, nem bosszúszomjas, nem gyilkol, nem rabol, nem gyújtogat, nem

pusztít. Itt az elfoglalt területen, a tulajdonjog szentsége és mindnyájunk személyes biztonsága tiszteletben van tartva! — Románok! Egyedüli kötelességetek a haza iránt: hogy ne hagyjátok el a hazai rögöt, ne szolgáljatok idegen érdekeket, hanem karotokat bocsássátok a haza és a győztes rendelkezésére...» — És ugyancsak ez a felszentelt metropolita volt az, aki az 1915-iki újév alkalmával, a Tedeum után, ünnepi lakomán felköszöntötte Ferdinánd királyt és a többek között ezeket mondta: »Most pedig kívánom az új királynak, hogy váltsa valóra a románság nagy ideálját, csatolja hozzá az anyaországhoz Erdélyt, a Kőrös vidékét, Bánátot, Máramarost éppen úgy, mint a gyönyörű Bukovinát«.

Ezt a felköszöntőt napiparancsban közölték az egész hadseregben a legénységgel.

Valóban, aki elolvassa ezt a két kiáltványt, nem kételkedhetik többé a román metropolita fajszeretetében, jellemében és római leszármazásában.

Ugyancsak román részről indult meg Ferdinánd király és dinasztiájának detronizációs propagandája. Fölmerült az a gondolat is, hogy József főherceget ültetik a román trónra. Ő azonban kereken visszautasította a megtiszteltetést.

Ekkor Lumina cím alatt G. Stere egyetemi tanár, az oroszok legnagyobb ellensége egy cikksorozatban arra hívta fel a románokat, hogy »térden csúszva vánszorogjanak Vilmos császár elé és kérjék, fogadja el a román koronát.«

Stere tanár kidolgozott egy érdekes memorandumot, amelyben azt vitatta, hogy Európa békéjének az az érdeke, hogy a Duna és a Fekete-tenger népei éket verjenek a szláv nemzetek közé. Ennek az éknek a magja a germán, a magyar és a román. Ez a hatalmas blokk meg tudja akadályozni a szlávok terjeszkedését és Románia ebben az esetben missziót teljesítene, mert nem mint bizonytalan szövetséges, hanem mint szolid alkotmányos tényező lenne ehhez a blokkhoz hozzákapcsolva. »Azt akarom — fejezte be Stere propagandairatát —, hogy négy részre szakított nemzetem egy rabság alatt éljen«.

Hírszerzőállomásaink is terjesztettek propagandairatokat és Brassó visszafoglalása után a Gazeta Transilvaniei szolgálta nagy odaadással céljainkat. A román hadsereg és politika vezérei elleni cikkeket ma is élő és a román kultúrpolitikában élénk szerepet játszó papi ember írta, továbbá a korán elhunyt dr. Schmidt Tibold múzeumi őr és a brassói hírszerzőállomás vezetője. A lapokat repülőgépen, léggömbökön és erdélyi oláh pásztorok útján továbbították. A Gazeta Transilvaniei a Brassó visszafoglalását követő napon, október 9-én már megjelent kiáltvány formájában. Ez a kiáltvány, amely megtagadja a testvérséget a romániaiakkal és szokatlanul éleshangú, apasai Vajda Voevoda tollából eredt.

természetes, hogy a román hadvezetőség is manifesztumokat bocsátott ki, sőt egyes politikusok, mint Disescu volt kultuszminiszter »Dacia Rediviva, 27. August. 1916.« feliratú és Mihály vajda olajnyomatu arcképevel ellátott zászlót ajándékozott a brassói görögkeleti Szent Miklós templomnak...

Az „Agence des Balkans” tevékenysége

Románia leghatalmasabb propagandaügynöksége, az Agence des Balkans, a balkáni háború alatt alakult Parisban. A sajtóügynökséget Edgar Roels alapította Adrien Hebrard, a Temps igazgatója, Eugène Lantier és André Tardieu támogatásával. Bukarest, Belgrád és Szentpétervár nyújtotta fenntartásához az anyagi fedezetet. A hírszolgálati ügynökség nem fogadott el pénzt azoktól a lapoktól és személyiségektől, akiknek érdekeit és céljait véres szájjal harsogta. Az ügynökség lelke és megteremtője Izvolszki párisi orosz nagykövet volt. Romániai megbízottja Take Jonescu, a szerbeké Dragomir Stefanovics, Pasics veje. Ennek az ügynökségnek az volt a feladata, hogy a francia közvéleményt megnyerje a balkáni politika számára. Bukarestben a Journal des Balkans volt a látható szócső, amelyet Take Jonescu dirigált, Parisban a Temps, a Journal, az Eclair, a Matin, *β*. Journal des Débats, az Echo de Paris és a Figaro, Londonban pedig Selon Watson, Wickham Steed az angol sajtó egy részével. Természetes, hogy a világháború kitörésekor ezek a lapok halált ordítottak a központi hatalmak polgáira. Ennek tulajdonítható, hogy a vendégjogot olyan sajnálatosan sértették meg mind a franciák, mind pedig az angolok a háború kitörésekor.

Hogy milyen hatással volt egyes urakra a Bukarestből kiinduló propaganda, legjobban bizonyítja az a tény, hogy az Odham-esoport lapja, a Londonban megjelenő John Bull azt írta a háború elején: »Tudjátok-e angol asszonyok és angol anyák, hogy mit csinálnak férjeitekből és gyermekeitekből a hunok? Nem, ugye? Na majd megmondom. Mielőtt utolsót vonaglana testük és lelkük az égbe szállna, a haldoklókat bedobják egy fehéren izzó katlanba és holttestükből glicerint olvasztanak!«

A legmulatságosabb az a tény, hogy a lap szerkesztője, Mr. Horatio Bottemley német fogságba esett — és nem olvasztottak belőle glicerint.

	7	8	9	0	1
2	g	k	r	i	m
3	p	b	t	x	c
4	g	h	n	v	o
5	l	f	y	a	v
6	d	s	j	u	e

Ez a chiffrendszer számokkal helyettesíti a betűket. Például: a=50, h=48, e=61 és így tovább. Lehet továbbá úgy variálni, hogy egy betűt más betűvel helyettesítsünk. Például v=a, j=z, f=x stb. stb.

Ha pedig tovább komplikálódik a rendszer összeadással, szorzással, gyökvonással, iákkor megfejtése ideget és lelketölő mesterséggé válik. Már most elképzeltető, milyen finom szerkezetű aggyal rendelkezik az az ellenséges dechiffreur, a rejtírás megfejtője, aki addig csúri csavarja az előtte ismeretlen betűket és számokat, addig permutálja és kombinálja őket, míg meg nem állapítja a rendszer lényegét és meg nem fejt mindazokat a hét pecséttel őrzött titkokat, amelyeket a hosszunyaku Nikola-jevics nagyherceg Januskievics vezérkari főnök útján az egyes parancsnokságokhoz küldözgetett.

Pokornyai százados és dr. von Marchesetti megfejtik az orosz chiffret

Volt két nagyszerű tiszt hadseregünkben, akik, lett légyen bármilyen agyafűrt is az orosz chiffre: néhány óra alatt megfejtették.

Pokornyai cs. és kir. százados, ma altábornagy, állított fel lehallgatóállomást az AOK tudta nélkül, mert azok az urak nem hittek a rádiólehallgatás és a chiffre-megfejtés lehetőségében. Érdekes, hogy a németek sem fektettek eleinte súlyt erre a tudományra s csak akkor lettek rá figyelmesek, amikor Pokornyai százados az orosz titkos parancsokat lehallgatta és átadta nekik.

A felvevőállomás nagyszerűen működött, de a megfejtés már nehezebben ment. Ekkor jelentkezett egy magas, sovány, vastag szeműveges, Oroszországból kalandos úton szökött osztrák-magyar egyéves önkéntes, dr. von Marchesetti, aki családi körülményeinél fogva a szentpétervári egyetemen végezte a jogot és aki néhány napi kínos munka után rájött az orosz chiffre-kulcsok titkára. Ettől a naptól kezdve aztán nem volt már titok a chiffre-ok birodalmában. Pokornyai és Marchesetti hamarabb megfejtették az orosz chiffre-parancsokat, mint az egyes orosz parancsnokságok.

Mulatságos volt, hogy akkor, amidőn az oroszok a mi parancsnokságainknál elhelyezett kémeik útján megtudták, hogy

chiffrejük kulcsát ismerjük, azt megváltoztatták, de hasztalan, mert Pokornyí és Marchesetti néhány óra alatt az újat is megfejtették s megtörtént az az eset, hogy az orosz parancsnokságok nem tudták megfejteni az új módszert és a régi kulccsal kérdezősködtek, hogy miként fejtsek meg a küldött sürgönyöket.

Különben is az oroszok nagyon könnyelműen, sőt mondhatni gyerekes könnyelműséggel bántak a chiffréparancsokkal. Ha egyes parancsnokságok a chiffrét nem tudták megfejteni, a sürgönyt egyszerűen félre dobták, vagy legjobb esetben felkérték a parancsnokságot, hogy adja le a parancsot nyílt szövegezéssel. Még mulatságosabb volt az az eset, hogy míg Pokornyíék a fölvetett s megfejtett orosz rádiógramokat azonnal közölték parancsnokságukkal, az oroszok, noha fölverték őket, továbbításukról nem gondoskodtak. Pechliwanow orosz vezérkari százados állítása szerint ő arról győződött meg Varsóban, hogy egy egész csomag sürgöny hevert az ottani központi sürgönyhivatalban, amelyet Osztrolenkára, Samsonov tábornokhoz kellett volna továbbítani. Ezeket a sürgönyöket a vezérkari főnök küldte Samsonovnak, de ő sohasem kapta meg azokat.

A kémek leleplezésében is *igen* nagy szerepet játszott a rádiógram megfejtése. Az orosz fronton az egyik orosz parancsnokság közölte a másikkal, hogy arcvonalán átküld az ellenséghez egy hírszerzőt. Pontosan, katonásan volt megjelölve: mikor és hol fogadják, mikor és hol csempézik át az arcvonalon. Még a neve és küldetésének célja is meg volt jelölve. Kémelhárítóink a megjelölt helyen és időben lefülelték Solomon Bock urat. Nagyon meglepődött, midőn *nevén* szólították.

Ugyancsak nagyszerű szolgálatot tett a törököknek dechiffrirozó szolgálatunk. Konstantinápolyban a háború alatt nagyszerűen kiépített kém szervezetet tartottak fenn az angolok, franciák és az oroszok. Hatalmas összegekkel dolgoztak. Az oroszok rádió útján adtak instrukciókat megbízottjainak. A rádióüzenetet dechiffrirozó osztályunk megfejtette és a törökök lefülelték az egész hazaáruló társaságot. Az entente kém szervezetete, mely görögökből és örményekből állott, ezzel az egy cselekménnyel megbénult. Érdekes, hogy a törökök a kémeket nyilvános tereken, hosszú, magas póznára húzták fel és ott napokig hagyták lógni. A kémgyanúsaknak meg levágták az orrát.

Az entente chiffrérendszerei

A franciák, angolok, olaszok és amerikaiak szintén megfejtették a központi hatalmak nem egy chiffréjét. Különösen nagy kárt okoztak ezzel a tengeralattjáróknak, repülőgépeknek és a Zeppelineknek.

Az angolok a német haditengerészei chiffrejére vadásztak nagy előszeretettel és már 1914 augusztusában a zátonyrafutott Magdeburg torpedórombolóról, majd a lelőtt Zeppelinekről és eliogoll tengeralattjárókról szereztek meg a kulcsokat. Az angol dechiffrirozóhivatal: »40. számú szoba«-nak hívták.

Nagy szerencsétlenség volt a Zeppelinekre és tengeralattjárókra az a körülmény, hogy 1917. október havában az ellenség részint lelőtte, részint leszállásra kényszerítette a német repülőket és Zeppelineket és elzsákmányolta a légijárművek és tengeralattjárók együttműködéséről szóló chiffret és térképet. Csak egy hét eltelte után fedezték fel a németek a katasztrófát, addig az ellenség tudott minden felszálló repülőgépről, minden tengeralattjárónak kifutásáról, valamint minden Zeppelin felszállásáról és könnyörtelenül el is pusztította őket.

Nagyon érdekes volt egy belga kém chiffre-rendszere. Ennek a belgának a lakásán nem találtak egyebet, mint egy könyvjegyzéket, íme:

Ronsard, Poesies Choisies, Garnier 1904
 Bourget, Le Disciple, Lemerre 1849
 Tolstoj, Resurrection, Perrin 1903
 Stael, Corrinne, Firmin Didot 1883
 France, Le Lys Rouge, Calmann-Lévy 1913
 Faguet, Le XVI-e Siécle, Boivin 1911
 Renan, Souvenirs D'Enfance, Calmann-Lévy 1910
 Corneille, Cinna, Garnier 1909.

Már most a belga kém úgy állapotodott meg a francia hírszerző szervezettel, hogy a könyvjegyzék alulról olvasva felfelé a hét napjait jelenti. Szóval Corneille, Cinna stb. hétfő, Renan stb. kedd. Tehát ha azt akarta kifejezni, hogy. »Grandes« concentrations des troupes, offensive se prepare pour la fin lu mois« (nagy csapatösszevonások, támadás a hónap végén zárható), akkor, ha keddi nappal keltezte, elővette Renan fenti kiadású könyvét és megkereste a kötetben az első grandes: szavat. Tegyük fel, hogy megtalálta az első oldal harmadik sor, hetedik szavában, akkor azt írta: 137. Majd a concentrations szót mondjuk megtalálta a 4. oldal hetedik sor kilencedik szavában, akkor jelentésébe beleírta: 479 s így tovább. Jelentése pedig a kereskedelmi szokásoknak megfelelő levél volt, amelyben jelentette egy hollandi textilcégnek, hogy eladott 137 m. világosbarna 479 számú szövetet, 12 fr. métere. Ez az összeg teljesen megfelelt a szokásos árnak, ezt tehát a jelentést átvevő kihagyta a chiffre; Megfejtésénél. És így tovább.

A „Freller”-féle chiffré szótár

A F. E. Feller-féle zsebszótár minden lapja két 49 soros hasábra oszlik, egy lapon tehát 98 sor van.

Szemléltetve ilyen:

1	 50
2	 51
3	 52
<i>stb. stb.</i>	<i>stb. stb.</i>
46	 95
47	 96
48	 97
49	 98

A titkos szöveg megfogalmazásánál a következőket kellett tudni:

a) Azon szavak, amelyek a szótárban szerepelnek, oldal és sorszámuk által jelölendők. Például: »Infanterie« a szótárban lapszám .173, a sorszám 87. Itt mindig vigyázni, mert mindig két jegyű. Rejtszám: 17387.

b) Ha egy helység, falu, város következik a tudósításban, amely nincs a szótárban, akkor »8« számmal helyettesítem, ami azt jelenti, »vigyázz, egy olyan szó következik, amely nem fordul elő a szótárban!« Majd egymás után előszedi az oldal és sorszámát, amelyen a kívánt betű van. Például: a »Wels« helységet kell leírni. Nincs benne a szótárban. Először leírja a figyelmeztető »8« számot. Majd megkeresi a szótárban a »W« betűt, amely a 412 oldalon van, az E betű a 081. oldalon van, (vigyázni, mert az oldalszám mindig három szám) L betű a 199., az S a 277. oldalon van. Tehát »Wels« számjelzéssel: 8412081199277.

c) Pontot mindig 6« számmal jelölték.

d) Ha a jelentésben számot kell írni, akkor egy »7«-es írandó, amely azt jelenti: »vigyázz, szám következik!« Például: ha »2« számot kell leírni, akkor először leírja a figyelmeztető »7« számot, majd az oszlop számot, amely jelen esetben 1, majd a rejtejt számot, a »2«. Rejtszám: 712.

Ha tehát a következő szöveget akarták továbbítani: »2 Regimenter Infanterie abgehen nach Wels

akkor = 712 26692 17387 00308 23216 8412081199277
jelentette = 2 Regt Inft abgehen nach Wels

Majd az egész számsort két szám sorrendbe rakjuk:

71	22	66	92	17	38	70	03	08	23	21	68	41	20	81	19	92	77	6
----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	---

Ha ez a sorrend is megvan, akkor megszővegezik a teljesen, érdektelen üzleti levelet, amelynek azonban egyes szavai, mondjuk a sorok kezdő szavai, vagy minden ötödik, vagy nyolcadik! szó előzetes megállapodásra megfelel a fentebbi lapszámnak. Tehát a 71. oldalon darüber, a 22. oldalon aufhetzen, a 66. oldalon Bürgermeister, a 92. oldalon Eisenhandler, a 18. oldalon Anfstifter, a 38. oldalon Bauerngut stb. A levél tehát így hangzott:

Lieber Franz!

Mit der Jagdgebiet in Tchaguns ist es scheinbar nichts, darüber werde ich Dir dann schon noch genaues schreiben. Das Aufhetzer der Bauern ist die Schuld Wennauch der Tchag unser Bürgermeister auf unserer Seite ist; der in Frastans wohnhafe alte Eisenhändler Otto Bosch ist an alles Schuld und er ist auch Anstifter der ganzen Sache stb. stb.

A deschiffrirozás: Megkeresem a szótárban »darüber«, megtalálom a 71. oldalon, »Aufhetzer« megtalálom a 22. oldalon, »Bürgermeister« megtalálom a 66. oldalon, »Eisenhändler« megtalálom a 92. oldalon, »Anstifter« megtalálom a 17. oldalon, »BauernguL« megtalálom a 38. oldalon stb.

Megkapom a 7122 66 9217 38 számsort. Most ezt ötös csoportokra kellene osztanom. Nevezetesen az oldalszám mindig három, a sorszám kétjegyű. 712 oldal nincs. Ezért választottuk a szám jelzésére a »7«-est. Tehát »7«-es jelzi: vigyázat szám; 1-es egy jegyű számot jelez és a 2-es szám maga a leírandó szám. A további eljárásnál ezt a 712-es számot elhagyjuk és előveszünk öt számjegyet, vagyis 26692 ez a 266 oldal 92 sorban: Regimentet jelent, tehát leírom s így tovább egészen 84120-ig. Ilyen oldal (841) azonban nincsen, amit a »8« jelez: Vigyázat! a szótárban nincs benne. Itt amint említettük, az egyes betűket csak az oldalszám (3 jegy) jelzi. Tehát: W=412, E=081, L=199, S=277. A »6« szám, amint tudjuk, pontot jelent.

Megállapított igazság azonban, hogy a világháború alatt majdnem minden chiffret megfejtettek a hadviselő felek. A jövő háborújában valami más módszert kell kitalálni, amellyel parancsaikat, értesítéseiket továbbítják majd, mert a chiffre-rendszere már nem használható.

IV. *Az oroszok*

Az oroszok háborús törekvései

Az orosz-japán háborúban az oroszok teljes vereséget szenvedtek. Ennek következtében is fel kellett adniuk expanziós törekvésüket Keleten. Az orosz diplomaták nem tudván kudarcukba beletörődni, Konstantinápolyra, az orosz álmok Gzari-gradjára, az Aja Sofia márványkupolájára irányították tekintetüket és a szorosok elfoglalásával ki akartak jutni a Földközi-tengerre: meleg tenger kellett nekik.

Az orosz diplomaták nagyon jól tudták, hogy ennek az ábrándnak megvalósítása európai háborút idézhet föl. Ezzel az eshetőséggel számoltak is. Bizton tudták, hogy Ausztria-Magyarországgal, Németországgal elkerülhetetlen a háború, de épp ily bizonyossággal számítottak Szerbia gyújtogató magatartására, Franciaország segítségére, Bulgária semlegességére. Joggal hitték, hogy Románia is beleavatkozik majd a háborúba, még pedig az ő oldalukon.

Az erre vonatkozó alább felsorolt adatok nem hagynak fenni semmi kétséget aziránt, hogy az orosz diplomácia, a »Béke cár« tudtával, akarataból és beleegyezésével, annyira előkészítette már a háborús talajt, hogy kitörését a hivatalos okiratokban így jelölik meg: »peut être si proche«.

*

Kétségtelen tény, hogy az orosz-francia szerződés értelmében a szerződő felek kötelesek megtámadtatásuk esetén egymás segítségére sietni. Az is bizonyos, hogy a szerződést évről-évre megújították és a vezérkarok minden évben megállapították a két hadsereg összehangzatos együttműködésének a tervét. Ezeket a terveket mindig a legfrissebb kémjelentések alapján állították össze.

A két vezérkar előtt nem volt titok sem a német vezérkar, sem az osztrák-magyar vezérkar támadó és védekező haditerve.

A németek haditervét a háború előtt nyolc évvel egy német vezérkari őrnagy bosszúból és sértett hiúságból árulta el a franciáknak 60.000 frankért, a mienket pedig egy évvel a háború kitörése előtt Redl Alfréd közölte az ellenséggel csengő rubelekért. A német vezérkari őrnagy árulásának a történetét saját maga írta meg Le Vengeur álnév alatt.

A francia-orosz vezérkar utolsó megbeszélése 1913. júliusában volt. Itt a Hötzendorfi Conréd-féle terveket vitatták meg, amelyek ismertek voltak Redl árulásából. A svájci francia katonai attaché jelentése alapján egyidejűleg azt is megállapították, hogy a németek felvonulási iránya Belfort, a támadást erről kell várni; ugyanekkor megállapították, hogy téves a francia hírszerzők ama értesülése, hogy a németek a régi, már elárult Schlieffen-tervek szerint Belgiumon keresztül támadják majd meg Franciaországot. Az események a kémeknek adtak igazat...

Mikor Sasonov orosz külügyminiszter úgy vélte, hogy a háború megindításának az ideje közeledik, 1911. február 8-án saját elnöklete alatt konferenciát hívott össze, amelyen a következők vettek részt: Grigorovics tengerészeti miniszter, Shilinskij vezérkari főnök, Giers konstantinápolyi orosz nagykövet, Neratov, a külügyminiszter helyettese, Danilov főszállásmester és mások. Az értekezletről jegyzőkönyv készült; címe: Conference au sujet de l'attaque des Detroits (No. 68—70/7/1914). Az elnök megnyitván az ülést, elmondja, hogy »1913. novemberében Konstantinápoly és a Szorosok elfoglalása tárgyában előterjesztést tett a cárnak. »Elképzelhetetlen feltételezni — mondja Sasonov —, hogy vállalkozásunk európai háború nélkül fejeződjék be. Nagyon valószínű, hogy Szerbia egész haderejével Ausztria-Magyarországot megtámadja. Biztosítékunk van arra nézve, hogy ha Németország Ausztria segítségére sietne és bennünket megtámadna, Franciaország teljesíti a velünk kötött szövetségi szerződés határozatait. Itália a tripoliszi háború után kiábrándult a hármasszövetségből. Románia tagja ugyan a hármasszövetségnek, mégis támpontjaink vannak arra vonatkozólag, hogy minket nem támad meg, semleges marad. Bulgária a balkáni háború óta elhidegült tőlünk; szóíiai követünk útján mindent elkövetünk, hogy a testvéri viszony ismét helyreálljon.«

Az oroszok tehát felkészültek a háborúra, hiszen Sasonov és a konferencia tagjai megállapítják még azt is, hogy mekkora tengeri és szárazföldi haderőt kell összevonni a terv sikere érdekében. »Dans l'impossibilité de prévoir avec exactitude ce moment, peut être si proche, il est nécessaire de développer nos forces dans la régions de la mer Noire le plus rapidement possible, el cela d'une façon progressive et non pour une date fixe.«

Scotus Viator, Henry Wickham Steed és Tardieu szerepe

A szerbekkel természetesen Sasonov Hartwig belgrádi orosz követ útján úgy rendelkezett, ahogy akart, de már a románok szándékairól nem alkothatott magának tiszta képet. Jóllehet 1912. december 1-én Nikolajevics Miklós nagyherceg Bukarestben tárgyalt már több politikussal, így Take Jonescuval is, akinek politikai értesüléseiért havi 50.000 frankot fizetett kormánya.

Take Jonescu nagyszerű hírszerzőnek és propagandistának bizonyult. Már 1913 január havában felkereste Poincarét Párisban és közölte vele, hogy bár Románia aláírta a hármasszövetségi szerződést, de biztosíthatja, hogy sem Franciaország, sem a szövetségesek soha nem kerülhetnek szembe a román hadsereggel. Take Jonescu azt is elmondotta Poincarenek, hogy a kormány tudtán kívül szerb-román szerződéstervezet is készült területi követeléseik rendezéséről.

Ebben az időben Take Jonescu és a Bratianu testvérek ellenzékben voltak, a kormányban Majorescu Titus és Marghiloman Sándor voltak a hangadók. Sasonov politikája arra is irányult, hogy Bratianut és Take Jonescut segítse kormányra, mert tudta, hogy ők háború esetén nem tartják be a hármasszövetségi szerződés kötelezettségeit. Számítása be is vált, mert 1913. nyarán — épp amikor Fürstenberg herceg nagykövetünk átadta a helyét Czerninnek — a Majorescu-kormány az ő és Blondel francia nagykövet erkölcsi és pénzbeli beavatkozására megbukott és Bratianu került uralomra, akiről maga Poineare is azt állítja, hogy megfizették pénzzel és ígérettel.

Azalatt, míg a háború eszméje érlelődött, az előrelátó orosz diplomáciának és vezérkarnak gondosan elő kellett készítenie a talajt szövetségeseinél és leendő ellenségeinél is.

Biztos szövetségese ekkor még csak Franciaország és Szerbia volt. Az orosz diplomácia nem gondolt még arra, hogy Angliát is megnyerheti céljainak. Semlegességére azonban már akkor is számított. Amerika és más kontinensek segítségével még legmerészebb képzelődései közepette sem hitt. Ezért tehát egyedüli biztos szövetségeseire támaszkodva: a franciáktól pénzt, a szerbektől mindenre elszánt legényeket kért és kapott. Az oroszok a franciákban hatalmas pártfogóra tettek szert. A reváns gondolata, Elzász és Lotharingia visszahódítása volt a francia diplomácia politikájának a tengelye. Erről ábrándozott minden francia, erre a célra mindenét kész volt feláldozni a »gloire« nemzete.

A központi hatalmak kénytelenek voltak hamarosan tapasztalni, hogy országaikat ellepik lázító és kémkedő ügynökök, hogy a szerbek, horvátok, csehek, rutének, oláhok, tótok között gyanús

elemek csavarognak, hogy az oroszok és a franciák túlságosan érdeklődnek a nemzetiségeinkkel szemben követett politikánk iránt, hogy Scotus Viator, más néven Se ton Watson nevű angol úr és érdektársa, Henry Wickham Steed, kiket Bukarestből és Belgrádból pénzelték, az erdélyi oláhok és a bácskai szerbek között találják meg a régi római és a szláv faj klasszikus típusait. Ugyanakkor nagy érdeklődéssel, de még nagyobb tapintatlansággal foglalkozni kezdtek a Monarchia belső ügyeivel. A Malin, a Journal, a Temps, az Echo de Paris nap-nap után hamis¹ fhireket terjesztett az Osztrák-Magyar Monarchia háborús szándékairól: hogy békerontók, az európai rend veszélyeztetői vagyunk, hogy elnyomjuk a nemzetiségek politikai és kulturális fejlődését — harsonázták. A francia sajtó karmesteri pálcáját André Tardieu, a későbbi francia miniszterelnök kezeli Izvolszkij párisi orosz nagykövet intésére és Raffalovics orosz pénzügyi megbízott hathatós anyagi támogatásával. Ez a két úr az egész francia sajtót megvásárolta és vagy előre bemutatták írásaikat, vagy egész egyszerűen közölték az orosz sajtóiroda által fogalmazott cikkeket. Izvolszkij be is számolt tevékenységéről Sasovnovnak és pontos névsort terjesztett fel a megvesztegetett lapokról és személyekről. Ezek között találjuk a Figaro-tól Gaston Calmeite-et, akit Madame Cailleaux közvetlenül a világháború kitörése előtt meggyilkolt, August Gauvint, a Journal des Debats-tól, Charles Humbertet a Journal-tói, a Matin egész szerkesztőségét, a Temps-tól Tardieut, aki előbb az Osztrák-Magyar Monarchia ügyét védelmezte lapjában, de miután Izvolszkij felvilágosította őt az »igazságról« és »lelkiismeretéről« is megnyugtatta, az orosz politika szószólója lett. Poincare szerint Izvolszkij kiválasztotta azokat az újságírókat, akiknek elsőrangú tollú, de üres pénztárcájuk volt.

A debreceni merénylet

Hosszú lenne közölni azoknak az uraknak a névsorát, akik ellenünk izgatnak, éppen ezért csak a legkirívóbb esetekre mutatunk rá. A pattanásig feszült európai légkörben, amikor minden pillanatban várták a robbanást, 1914. március 11-én André Tardieu úr lerándult Bukarestbe és »L'Alsace-Lorraine du Roumanie: Transylvanie« cím alatt az Atheneum palotájában előadást tartott. Az előadáson megjelent Bukarest és Románia közéletének minden számottevő tényezője, élén a kormánnyal, a tábornoki karral és a francia követséggel. Az előadást Izvolszkij és Take Jonescu urak rendezték, célja pedig az volt, hogy kiugrassák Romániát a hármasszövetségből. Az előadásnak valóban rendkívüli hatása volt, hiszen André Tardieu nagyszerű szónok, debatter, aki valósággal lenyűgözte hallgatóit. A kiválasztott téma pedig olyan volt, hogy nem kellett nagy fantázia

valódi céljának a megértéséhez. Az idő, a hely és a hang pedig igazán alkalmas volt arra, hogy nemcsak Románia, hanem Szerbia, sőt mindenekelőtt Oroszország is felfigyeljen rá. Hiszen Tardieu úr bukaresti előadását megelőzte a debreceni pokolgépes merénylet!

Ugyanis 1914. február hó 21-én pokolgép robbant a görög-katolikus püspökség debreceni házában, amelynek Jaczkovics Mihály vikárius, Stepkovszky János püspöki titkár, dr. Csath Sándor ügyvéd és két szolga estek áldozatul. Különös véletlen folytán az összeomlott szobák törmelékei között csak Miklóssy István püspök maradt életben. Pedig a pokolgépet neki szánták.

A pokolgépet — a megindított nyomozás adatai szerint — Ilié Catarau nevű beszaráhi orosz állampolgár küldte Csernovicból, ahova Bukarestből román útlevéllel utazott. A debreceni rendőrség miután megállapította, hogy Catarau Bukarestben tartózkodik, németnyelvű táviratban kérte azonnali letartóztatását. A román lapok lojálisán közölték is, hogy Ilié Catarau, másnéven Katareff, Bukarestben tartózkodik, megírták azt is, hol lakik, mikor, kikkel és hol érintkezik. De a román rendőrség azzal a megokolással, hogy nein tudta lefordítani a német-szövegű sürgőnyt, nem intézkedett elfogatása iránt s így Ilié Catarau Katareff úr egy román hajón Constanzán át Egyiptomba szökött. Nem is egymagában szökött. Két román államrendőrségi detektív vigyázott testi épségére. A merényletbe beavatták' Mandarescu prefektúrát hivatalnokot is. aki az útlevelet szerezte és két erdélyi oláh bukaresti egyetemi hallgatót. Megállapították, hogy Catarau etnográfiai tanulmányokat folytatott a bukaresti egyetemen, hogy Jorga-párti választásokon mint hivatásos verekedő vett részt, hogy Bobrzinszky gróffal, az oroszok propagandaí'önökével szoros összeköttetésben állt, hogy a bukaresti Liga Culturaia tevékeny tagja és hogy hivatásos atléta és ebben a minőségben cirkuszokban mint díjbirkózó többször fel is lépett. A magyar hatóságok bukaresti követünk útján többízben sürgették az erdélyi oláh diákok, magyar állampolgárok kiadatását, a román rendőrség le is tartóztatta; őket, de a minisztertanács, amelyen Bratianu elnökölt, megtagadta kiadatásukat azzal, hogy bűnrészességük nem állapítható meg. Az ügy érdekességéhez tartozik az a tény, hogy Marghilomain szerint Cataraut Bratianu látta el a szökéshez szükséges pénzzel.

Ez a merénylet a háború előtti orosz és román sabotageszolgálat együttműködéséről tesz bizonyosságot. Érdekes mozzanatokra bukkanunk, ha megfigyeljük a merénylet után következő eseményeket. Az oroszok, románok és a szerbek azt látták, hogy a monarchia nem hajlandó elhinni a debreceni merénylet politikai jellegét.

A monarchia nem reagált a debreceni merényletre, nem tett komoly diplomáciai lépéseket sem Pétervárot, sem Buka-

restben. Pedig tudta, hogy Ilie Catarau Katareff orosz állampolgár és azt is tudta, hogy román hatóságok által kiállított útlevéllal utazott Csernovicba, hogy a pokolgépet postára adja; zsebrevágta a Monarchia azt a sértést, hogy román hatósági közegek kiszöktették a merénylőt Egyiptomba; eltúrte azt az arculesapást is, hogy a merénylő társait, akik erdélyi oláhok és magyar állampolgárok, dacára a kölcsönös kiadatási szerződésnek, Románia nem szolgáltatta ki; féltek tehát az oroszok, a románok és a szerbek, hogy a monarchia csendes és béketűrő lesz, féltek, hogy nem sikerül álmából felébresztteni, ki kellett tehát letargikus állapotából ugrasztani!

Pokolibb merényletet kellett tehát végrehajtani.

Hogy erről az előkészületről az orosz politikai tényezők tudtak, kiderül abból a nyilatkozatból, amelyet a debreceni merénylet után, de a szarajevói merénylet előtt Constanzában Sasonov orosz külügyminiszter Carol román király előtt tett — midőn a király azt kérdezte tőle, vajjon ő is biztosítottnak látja-e az európai békét: igen — felelte Sasonov —, de csak addig, amíg Ausztria nem érinti Szerbiát«. (Pourvu que l'Autriche ne louche pas á la Serbie...)

Szükséges volt tehát olyan gesztust mutatni, olyan cselekedetet végrehajtani, amely megérteti végre a Monarchiával, hogy Szerbiát érintenie kell.

Oroszország már akkor járószalagján tartotta Romániát.

Bobrzinszky gróf, Jorga Miklós és Catarau urak csak finom árnyalatokban különböztek egymástól. Ugyanis Bobrzinszky és Jorga röpiratokkal, papirosbombákkal támadták meg a monarchia létalapját, míg Catarau nitroglicerines pokolgéppel.

Az Ochrának és a Liga Culiuralának azonban nem sikerült az expedíciója, Catarau úr, aki egyformán volt Sasonov és Jorga urak ügynöke, eltűnt s jött helyette Princip és Gavrilovics a Narodna Obranáiól. Ekkor aztán sikerült a Monarchiát kiugrasztani.

A szarajevói merénylet és Tardieu úr előadása között történt még egy érdekes esemény. Az oroszok hatalmas uralkodója, II. Miklós a constanzai, fekete-tengeri kikötőben meglátogatta Carolt, a kis Románia királyát. Valóban grandiózus látvány volt, amidőn a nyolcmilliónyi románságot a száznolcvanmillió orosz nép cárja fiával, leányaival, feleségével és külügyminiszterével együtt meglátogatta; pontosan a szarajevói merénylet előtt 15 nappal történt a külsőségeiben is fényes látogatás, melynek célját igazán nem volt nagy művészet kitálatni. A cár külügyminisztere nélkül tért vissza hazájába, mert Sasonov úrnak még meg kellett beszélni egyet-mást a román

politikusokkal. A megbeszélések eredményeképpen Románia Ígéretet: tett arra, hogy támogatja a szerb és orosz aspirációkat, Románia pedig ennek fejében megkapja egész Erdélyt, fél Bánátot, a románlakta Bukovinát, egyúttal Oroszország fegyverkezési hitelt nyújt Romániának. Ezt a szóbeli megállapodást azonnal közöltek a francia kormánnyal. Bratianu és Sasonov nemcsak megállapodtak a fenti részletekben, de meg is tekintették a medve bőrét, amelyre már előre ittak és egy színájai díszebéd után auton átrándultak Erdélybe. Június 16-án siklottak át Predeálnál a magyar határon, Semenov ezredes, orosz katonai attaché társaságában és Brassóban felkeresték Herbay Szilviusz cs. és kir. ny. ezredest, aki a román hadügyminisztérium fizetett kémje volt és vele hosszabb ideig elbeszélgettek. A töröcsvári szoroson keresztül pedig háborítatlanul elhagyták Erdély földjét és visszatértek Romániába.

Amikor Czernin nagykövetünk megtudta ezt a be nem jelentett látogatást, »wenig taktvollen Exkursion«-nak nevezte, Berchtold Lipót gróf külügyminiszterünk pedig »csodálkozását fejezte ki a két államférfiú eljárása felett«. Meg vagyunk győződve róla, hogy Bratianu is, Sasonov is nagyon restelték is dolgot?!...

*

Az orosz-francia diplomácia működése természetesen nem maradt titokban. A Ballplatz is felfigyelt végre! Egy szerb követségi attaché eladja 10.000 dinárért Dumaine bécsi francia nagykövet titkos sürgönyét, melyből kiderül, hogy a francia diplomácia azon fáradozik 1913. december havában, hogy kibékítse a szerbeket a bolgárokkal. Kéri a szerbeket, hogy adják vissza azokat a macedón területeket, amelyeket a balkáni háború alatt elvettek, ennek fejében a bolgárok támogatnák fegyveresen a szerbeket a Monarchia szláv vidékeinek megszerzésében. Majd Pallavicini János örgróf konstantinápolyi nagykövetünk szólal meg Czernin útján és kéri, hogy azonnal értesítse Ferenc Ferdinánd trónörökösöt és a külügyminisztert: térjünk ki Oroszország expanziós politikája elől, adjuk fel balkáni törekvéseinket. Csak ezen az áron tudjuk a háborút elkerülni. Mondjunk le a Balkánon nagy hatalmi törekvéseinkről...

Ferenc Ferdinánd Pallavicini örgrófnak igaz tisztelője volt és diplomáciai munkáját nagyra értékelte, előterjesztését meg akarta Ferenc Józseffel beszélni, Azonban a szarajevói bomba megakadályozta ebben...

Utoljára hagyjuk, mert sorrendben is az utolsó esemény, Poincare francia köztársasági elnök július 20-iki szentpétervári látogatását.

Poincare elnök és Viviani külügyminiszter utazása az orosz-francia együttműködés betetőzését jelentette és csupán csak is végső intézkedések megbeszélése miatt siettek a »France« nevű

hajón a cárhoz. A díszebéd alatt kiadott hivatalos jelentés nem hagy semmi kétséget afelől, hogy a » béke-cár «-nak és a demokrata Franciaország elnökének eltökélt szándéka volt: »az európai egyensúly fenntartása, különösen a Balkán félszigeten...« Poincaré úr szentpétervári látogatásáról emlékirataiban csupán csak arról emlékszik meg, hogy a cár leányainak karkötőkkel kedveskedett. Holott Oroszország már rég mozgósított...

A biztos forrásból eredő hírek

Azok az előkelő diplomaták és nagynevű urak, akiket eddig felvonlattunk, egy évtizeden keresztül folyton azon törek a fejüket, finom agyszerkezetüket csak arra összpontosították, milyen módon, milyen eszközökkel boríthatják lángba a világot. Amint tudjuk, értesüléseiket »biztos forrásból« kapták.

Ez a meghatározás azt jelenti, hogy a Monarchia fővárosában akkreditált orosz, francia, román és szerb diplomata arak, miközben az előkelő társadalmi szokásokhoz hiven meglátogatták külügyminisztereinket és becsületszavukkal pecsételték meg kormányaik barátságát és békés szándékát, közben csendes, suttozó hangon elmondották véleményüket a világ folyásáról, — állandóan azon járt az eszük, milyen úton-módon »lophatnák« el titkainkat. Ha pedig nem tudtak kémeik útján iratainkhoz hozzáférni, hamis híreket, hazug információkat gyártottak.; Take Jonescu úr például azt állította Poincaré előtt: biztos forrásból tudja azt, hogy az osztrák és magyar monarchia tábornokait már alig-alig bírja Berlin fékezni. Az osztrákok azt mondják, hogy néhány héten belül elfoglalják Szentpétervárt. Vilmos császár bosszúsán jelentette ki, — szötte tovább hazudozásait Take úr — hogy igen sokat csörtetik az osztrákok az én kardomat! — És ugyanez a Take Jonescu úr volt az, aki amikor Ferenc Ferdinándot meggyilkolták, megjelenván Czernin nagykövet lakásán »hat heisse Tränen geweint« — forró könnyeket hullatott — és szavainak nem a szokott részvétnyilvánítás jellege volt, hanem: »waren Ausbrüche wirklich und aufrichtigen Schmerzes«. Hogy ezeknél az uraknál az igazmondás milyen gyenge lábon állt, ennek igazolására elég, ha rámutatunk arra, hogy egy ugyanolyan vágású úriember, mint Take Jonescu, Benes Eduard úr »Détruisez L'Autriche et la Hongrie« című röpiratában azt állította, hogy Tisza István gróf előzetesen tudott Ferenc Ferdinánd meggyilkolásáról, sőt azt elő is segítette. Ennek a hírnek a »kitermelője« Veznic párisi szerb követ volt, Tardieu úr pedig lapjában, a Temps-ban tovább terjesztette.

Ezek az urak — bizony — valamennyien külügyminiszterek lettek.

Hogy mennyire készültek ők a Monarchia ellen, mutatja az a tény is, hogy Viviani miniszterelnök 1914. júniusában azt

sürgönyözte Révaiból a bécsi francia nagykövetnek: Ausztria-Magyarország kezét megkell kötni, még mielőtt védekezni tudna.«

*

Nézzük csak meg, hogy milyen volt a »biztos forrás« okmánya, amelyet a diplomata urak elloptattak, megszereztek, árulóktól megvásároltak és kormányaiknak jelentettek:

Paris, 1913. április 2.

Megbízható forrásból éppen most kaptam a következő hivatalos és titkos jelentést, amely a német haderő fejlesztésére vonatkozik. A jelentés két részre oszlik. Az első rész általános fejtegetéseket foglal magában, a másik pedig a legapróbb részletekig felsorolja mindazokat az intézkedéseket, amelyek az egyes fegyvernemek terén szükségesek és különösen figyelemreméltó az, ami az autómobilok használatára és a léghajózás hasznosítására vonatkozik.

ETIENNE PICHON s. k. hadügyminiszter.

Érdekes a következő »teljesen megbízható forrásból« eredő értesítés, amelyet Jules Cambon francia berlini nagykövet Etienne Pichon hadügyminiszterrel közöl:

Berlin, 1913. november 22.

Teljesen megbízható forrásból értesültem annak a beszélgetésnek tartalmáról, amelyet Vilmos császár Albert belga királlyal Moltke vezérkari főnök jelenlétében folytatott és amely úgy látszik Albert királyra rendkívüli kínosan hatott. Engem ez nem lep meg, mert a saját tapasztalataim is igazolják a belga király felfogását. Ugyanis az ellenünk irányuló ellenséges indulat megerősödött. A császár már nem a béke barátja.

A belga király szemében a német császár most már nem úgy szerepelt, mint a békének egyes pártok harcias hajlandóságaival szemben is megálló előharcosa. II. Vilmos ma már azt hiszi, hogy a háború Franciaországgal kikerülhetetlen és hogy előbb vagy utóbb, de biztosan elkövetkezik. A császár — ezt felesleges hangsúlyozni — rendilheletlenül bízik a német hadsereg fölényében és bizton reméli diadalát. Moltke tábornok ugyanolyan szellemben beszélt, mint az ura. Ő is kijelentette, hogy a háború szükséges és kikerülhetetlen, de még a császárnál is jobban bízik a győzelemben. Mert most — úgymond a belga királyhoz — véget kell vetni és Felséged nem kételkedhetik abban az ellenállhatatlan lelkesedésben, amely aznap magával ragadja az egész német népet.«

A belga király eme felfogással szemben utalt arra, hogy ez az okoskodás félreismeri vagy eltorzítja a francia kormány szándékait és hogy helytelen dolog a francia nép igazi érzéseit

néhány szájas uszító vagy lelkiismeretlen kalandor nyilatkozatai alapján megítlélni.

Ezek az ellenvetések azonban nem győzték meg sem a császári, sem a vezérkari főnököt.

A császár a beszélgetés alatt igen fáradtnak és idegesnek mutatkozott...«

*

Amint látjuk, itt három előkelő úr magánbeszélgetéséről van szó, amely bizonyára a berlini császári palotában folyt le. Sem Vilmos császárról, sem Moltke vezérkari főnökről nem tételezhető fel, hogy a beszélgetés lényegét azzal a célzattal mondották volna el egy harmadiknak, hogy azt a francia nagykövettel közöljék. Sőt egészen bizonyos, hogy e két felelős állásban levő tényező senkinek sem mondotta el. De nem tehető fel, hogy a belga király a berlini követtel közölte volna e magánbeszélgetés részleteit, hiszen elsősorban kormánya felelős tényezőivel beszél le meg. Mégis akadt valaki, aki a beszélgetés lényegét megtudta és elárulta. ..

Lássunk végül egy olyan jelentést, amely az 1914. évi júliusi forró napokban készül és amely hét pecséttel őrzött titkokat közöl a szerb ultimátum részleteiről. Berchtold gróf asztala fiókjában volt még a katasztrofális szöveg és a francia kémek már tudták egyes részleteit.

Bécs, 1914. július 19.

A konzulátus titkára átnyújtotta nekem félévi jelentését azokról a gazdasági természetű eseményekről, amelyeket az év kezdete óta tanulmányozott; ehhez ő politikai információkat fűzött, amelyek biztos forrásból származnak stb. stb.

DUMAINE nagykövet.

Kivonat egy konzuli jelentésből Ausztria gazdasági és politikai helyzetéről. Olyan személyiség felvilágosításaiból, aki a hivatalos hírekről igen jól értesül, kitűnik, hogy a francia kormány helytelenül cselekednék, ha az optimista hírterjesztéseknek bármi értéket is tulajdonítana: nagyon sokat követelnek Szerbiától. Ugyanis követelik a különféle propagandatársaságok feloszlását, a nacionalizmus elnyomását, a határoknak osztrák csendőrbiztosokkal való együttes őrzését, az iskolák osztrákellenes szelleme ellen irányuló rendőri intézkedéseket. Itt számítanak arra, Szerbia kifogásokkal igyekszik majd a világos és közvetlen válaszadástól menekülni; ezért valószínűleg rövid határidőt adnak neki annak kijelentésére, hogy elfogadja-e vagy sem. A jegyzék tartalma és parancsoló hangja szinte bizonyosságot ad arranézve, hogy Belgrád elutasítóan válaszol és akkor majd katonailag járnak el.

Az orosz kémrendszer

Közismert jelenségként szerepelt Európa diplomáciájában a francia-orosz együttműködés, amelyből világosan következik, hogy ez az együttműködés a kémkedés területére is kiterjedt, hiszen amint említettük, a kél vezérkar minden esztendőben megszerkesztette közös haditervét. Azt is tudtuk, hogy 1913-ban az oroszok a francia pénzpiacon egymilliárd frank kölcsönt vettek fél, egyben kötelezték magukat, hogy Joffre vezérkari főnök megállapításai szerint stratégiai utakat építenek Németország felé. Természetesen az oroszok egyetlen kilométer utat sem építettek ki.

Az orosz kémrendszernek az volt egyik módszere, hogy nagy kémhadsereget zúdított a kikémlendő országokra. Ez az elgondolás békeidőben fényesen be is vált, a háború kezdetén szintén jól működött, de — amint látjuk majd — később, amikor a békebeli anyag kifogyott — az újoncok alkalmazásakor csődöt mondott.

A statisztika azt mutatja, hogy 1907-ben még csak hat kémkedési per fordult elő a központi hatalmak bíróságai előtt, 1910-ben nálunk 23, Németországban pedig már 103. A további években, 1912—13-ban a németeknél 567-re emelkedik ez a szám, nálunk pedig, a »Redl-féle érában«, 76-ra. Az 1914. első féléve ugrásszerű emelkedést mutat, mert a németeknél 154 kémlet fognak el, nálunk pedig 102-öt. Természetesen nálunk is, a németeknél is 80 százalék orosz érdekeket szolgált.

Az orosz kémrendszert rendkívül energikus, fáradhatatlan és lelkiismeretes ügyvivőkre bízták. Sem pénzt, sem időt, sem fáradságot nem kíméltek, félelmet pedig nem ismertek. A szó szoros értelmében szemtelenül kémkedtek és tény, hogy a vezetők saját bőrüket is vásárra vitték. Batjuschin vezérkari ezredes, a varsói hírszerzőállomás parancsnoka, midőn felesége útján megtudta, hogy a thorni és boroszlói erődítmények tervrajza a várparancsnokság első Írnokára van bízva, személyesen utazott Thornba, majd Boroszlóba, elvégezte a szükséges eligazításokat és maga nyerte meg céljainak az árulókat. Az ügy érdekességéhez tartozik még az az esemény is, hogy a tervrajzokat az áruló írnokokkal Parisba is elküldette és a franciákkal is megvétette. Ugyancsak az orosz kémrendszer nyerte meg céljainak Redl Alfred es. és kir. vezérkari ezredest.

Az orosz katonai attáchék szívósan és merészen kémkedtek. Olyan hatalmas dáridókat csaptak s úgy szórták a pénzt, hogy sok gyenge karakterű embert megszédítettek és kényszerítettek hálójukba. Mihelyt az áldozat karmaik között volt, már nem menekülhetett. Az orosz küldöncök nap-nap után újabb és újabb megbízásokkal ostromolták őket és ha a szerencsétlen

áldozat megundorodva saját aljasságától, ki akart térni a bűn elől, akkor titkos úton feljelentették és börtönbe juttatták.

Jellemző az orosz mentalitásra az is, hogy a kémkedésre szánt pénzt a katonai attachék és propagandisták kétkézzel szórták a bécsi és a berlini mulatóhelyeken, a szerencsétlen áruló pedig alig kapott valamit. A német bíróság ugyanis megállapította, hogy Basarov berlini orosz katonai attaché egy német őrmesternek a keletporoszországi erődítmények tervrajzaiért 800 márka jutalmat adott. Ugyancsak kevés pénzt kapott a thorni áruló is.

Az orosz kémrendszer mindig arra törekedett, hogy lehetőleg előkelő állású embereket nyerjen meg céljainak. Hogy ez a törekvés nem sikerült mindig, az természetes. Megállapított tény azonban, hogy Redl-en kívül a bécsi orosz katonai attaché hús évén át tartottak zsoldjukban egy közöshadseregbeli tisztet, akit a váltakozó orosz katonai megbízottak egymásnak adtak át.

A katonai attachékon kívül az orosz konzulátusok is foglalkoztak kémkedéssel. Az orosz pópák és tanítók Galíciában és a Ruténföldön ugyancsak nagy előszeretettel kémkedtek. Az ügynökök Varsóból és Kievből indultak Berlin, Bécs, Budapest, Belgrád és Bukarest felé, behálózván a központi hatalmak egész területét.

Galícia, Észak-Magyarország, Bácska, Horvátország, Dalmácia, Erdély tele volt nemzetiségekkel, fajtestvéreikkel és minden város, minden tanya menedéket adott a titkos megbízottaknak. Bírák, képviselők, ügyvédek, cs. és kir. katonatisztek, hivatalnokok, vasúti tisztviselők, csendőrök, jegyzők, falusi bírák álltak rendelkezésükre.

A háború alatt kézrekerült térképéken pontos rajzokat találtak arról, hogy melyik községben ki az orosz megbízott és hoigly melyiknek milyen propagandaanyagra van szüksége.

A háború kitörésekor az orosz vezérkar értékes hadititkokat ismert s annyira tájékozott volt a központi hatalmak haditerveiről, hogy joggal tétélezhetette fel: a Monarchia rövidesen elemeire bomlik szét. Mindnyájan tudjuk, hogy hatalmas veszteségek árán, minden talpalattnyi földet vérünkkel áztatva, folytattuk az egyenlőtlen harcot. Az 1914. augusztusában és szeptemberében vívott harcok alatt az orosz kémrendszer jól működött. Nem volt olyan kastély, vendéglő, paplak Galíciában, amelynek pincéjében ne szerelték volna fel telefont és nem volt olyan rongyos kis rutén falu, ahová ha csapataink lábukat betették, ne gyúlt volna fel egy-két szalmakazal, vagy ház, melyeknek értékét már rég kifizették az oroszok. Ezek a tüzek egy megbeszélte kulcs szerinti jelül szolgáltak. A legelő gulyák és lovak haza-vagy a hegyekbe

hajtása, csoportosítása megbeszélte módon történt. Sőt a parasztlányok hegyen való szaladgálásának is titkos értelme volt.

Kémelhárítószolgálatunk ugyanis nehéz munka után jött rá, hogy a piros szoknya a tüzéséget, a fehér a gyalogságot jelenti. Annyira elárultak bennünket, hogy báró Auffenberg-Komarov kijelentette: »a mi háborunk már az első lövésnél elveszett. A rendeleteket már kiadásuk előtt ismerte az ellenség.«

Annyira aláaknázták egész Galíciát, hogy joggal hihette Nikolajevics nagyherceg és Januskievics vezérkari főnök Baranovicsiben, hogy októberben a brandenburgi kapun voinul be Berlinbe. Csakhogy a számításba egy kis hiba is csúszott. Az orosz vezérkar ugyanis nem számolt azzal, hogy a központi hatalmák hadseregei hatalmas ellenállást fejtenek majd ki. Péterváron és Parisban egészen bizonyosra vették, hogy hadseregünk már a háború első napjaiban széthullik és néhány vereség után majd térdrekényszerítenek bennünket.

Nem számoltak a tannenbergi, a mazuri, a komarovi és kraszniki vereségekkel és ugyancsak nem számoltak azzal sem, hogy olyan ellenállást is kifejthetünk, hogy kétszeri előnyomulás és kétszeri visszavonulás után megállásra kényszerítjük őket, továbbá hogy a limanovai csata után megszüntetjük a mozgó harcokat és hogy a gorlicei áttöréssel megadjuk nekik a kegyelemdőfést. A mozgó csaták alatt az orosz kémek fészkei megsemmisültek. A folytonos harc alatt a front katonája minden gyanús mozdulatot drasztikusan intézett el. Volt időszak, amikor közvetlenül a front mögött a hadijog uralkodott és a tábori csendőrség összefogdosva az ott kujtorgó elemeket, minden hosszadalmas tárgyalás mellőzésével ítélkezett. Ezek az ítéletek elrettentő példaképek és kétségtelen, hogy sok ártatlan ember is áldozatul esett, de másrészt az is bizonyos, hogy a harctér megtisztult a kémektől. Egy hevenyészelt statisztika szerint az 1914. évi mozgó harcok alatt 250 kémeket végeztek ki hadijog alapján, később már csak 11 orosz kém került puskacsó elé vagy akasztófa alá. A hadijog ítélkezéseinek Ferenc József Tisza István gróf előterjesztésére véget vetett, mert nem akarta, hogy »igazságtalan rendelkezésekkel alattvalóit államellenes irányba tereljék.«

Természetesen az oroszok most már más módot és alkalmat kerestek kémeik elhelyezésére. A mozgó harcok megszűnte után ugyanis már csak a foglyok közlésére támaszkodhattak. Az ő adatszolgáltatásukat azonban nem találván eléggé megbízhatónak egyrészt, másrészt pedig mert amúgyis csak a fronton törtétekről adhattak felvilágosításokat, — hamarjában hatalmas kémcsapatot szerveztek, amelyet a visszavonuláskor hátrahagytak, vagy a fronton átcsempésztek. Ez a rendszer azonban nem vált be, mert az ügynökök hiányos kiképzésük miatt az első

faggatásnál bevallották küldetésük célját és megnevezték megbízójukat majd pedig társaikat is elárulták, ártalmatlanná tételtek. Később már maguktól jelentkeztek és így inkább nekünk használtak, mint megbízóinknak. De történt egy másik érdekes esemény is. A lakosság maga is belátta, hogy a mi hadseregünk emberséges, igazságos és inkább velünk rokonszenvezett, mint az oroszokkal. A lengyelek határozott jóindulattal fogadták katonáinkat, a rutének és a kisoroszok pedig, megkóstolva az orosz-ok kancsukáját és rablási vágyát, kiábrándultak a nagy orosz eszméből és többé nem kémkedtek javukra.

Nagyon érdekes volt a lengyel zsidóság magatartása. Az egész ügyet üzletnek tekintették és úgy jártak-keltek egyik frontról át a másikra, mint akik üzleteket közvetítenek. És tényleg közvetítettek is. Egy ilyen átmenő és átjáró zsidó azt az ajánlatot lelte egy arcvonalparancsnoknak, hogy orosz foglyokat szállít, darabját hat rubelért — fegyverestől. Becsületesen szállított is. Majdnem minden éjjel 30-40-et. Egy nagyobb szállítmány után, mikor ki akarták fizetni a kialkudott elég tekintélyes összeget, visszautasította: — »Köszönöm, — monda, az orosz foglyokra mulatva — az urak már előre kifizettek«.

Utóbb az orosz kémrendszer már annyira tönkrement, hogy egy 1915. elején zsákmányolt jelentés szavai szerint maga az orosz vezérkar így nyilatkozott róla: »Kémrendszerünk teljesen csődöt mondott.« Ekkor az angolok és franciák, majd a románok siettek az oroszok segítségére és minden hírt, amely az orosz hadvezetőséget érdekelte, gyorsan tudomására hozták. Ez az intézkedés sem használt már, mert — amint tudjuk — a gorlicei áttörést, amelyet heteken keresztül készített elő a központi hatalmak vezetősége s amelynek sikere után az orosz hadsereg teljesen elvesztette lába alól a talajt — az entente hatalmak kémei nem derítették fel, s bár van rá bizonyíték, hogy az utolsó napon Krakóból elárulták, ellenintézkedések már nem történtek.

Az oroszok Hollandián keresztül is kémkedtek a központi hatalmak ellen. A hollandiai orosz hírszerzőállomást még a háború kitörése előtt megszervezték. Ügynökei holland és orosz zsidó kereskedőkből kerültek ki. Nagyon egyszerű chiffré-kódex-szel dolgoztak. Minden kereskedelmi árunak rejtett értelme volt és minden kereskedelmi ágnak külön hadiértelmet tulajdonítottak. A tűzéséget: vasárunak, (Eisenwahre), a lovasságot: bőrárunak (Lederwahre), a tengerészetet: transzkontinentális árunak stb. nevezték. A vállalat élén dr. Katz kopenhágai ügyvéd állt, őt Mayer ezredes, hágai orosz katonai attaché, hírszerző-állomásparancsnok ellenőrizte. Működésük igen veszedelmes és káros volt, mert működésükben tökéletes kereskedői gondossággal jártak el.

Kienbuschi Kretschmar tüzérségi anyagszertári hivatalnok árulása

1909-ben az olasz hadvezetőség nyilvántartóosztályának egy osztrák egyén kétezer líráért eladta a tiroli védelmi rendszer részletterveit. Ezt a tényt bécsi kémelhárítóosztályunknak egy olasz konfidensünk jelentette, egyúttal beszolgáltatót egy fényképet, amelyen a római Goethe-szobor mellett egy teljesen ismeretlen egyén arca látszott. Sem az áruló neve, sem foglalkozása, sem más adat vagy nyom nem állt rendelkezésre. Azonban, szerencsére a »véletlen«, a nagy rendező sietett segítségünkre.

Egy este a bécsi detektívtestület két ügyes tagja, akik az ügy felderítésére kaptak megbízatást, Bécs egyik elhanyagolt utcáján találtak Martsenko orosz ezredes, katonai attachéval, aki egy civil úrral társalgott.

A detektívek egymásra néztek. Martsenko társa a római fényképen levő egyén volt. A további eljárás már könnyen ment. Nyomába szegődtek a civilnek és elkísérték egy házig, ahol a házmestertől megtudták, hogy hetenként egyszer egy ott lakó hölgynek a vendége és hogy neve Kretschmar, foglalkozása pedig cs. és kir. tüzérségi anyagszertári hivatalnok.

Nem tartóztatták azonnal le, de a körmére néztek. Minden lépését figyelték, levelezését cenzúrázták. Rájöttek, hogy a hivatalnok úr nemcsak az olaszoknak, hanem a franciáknak s természetesen az oroszoknak is kémkedik. Ronge ezredesnek az a pokoli ötlete támadt, hogy akkor tartóztassák le Kretschmar urat, amikor Martsenko orosz katonai attachéval találkan van. Képzeltető, milyen nagyszerű esemény lelt volna. A bécsi rendőrségből hiányzott azonban a jó humor és nem ment bele az elfogatás ilyen módjába, hanem 1910. január 15-én először házkutatást tartottak, majd lefogták Kienbuschi Kretschmar katonai hivatalnok urat. Ez a nagyszerű úr, amint a tárgyaláson kiderült, 1889. óta állott az orosz katonai attachék szolgálatában, 1902. évtől kezdve a franciáknak is kémkedett, 1906. év óta pedig az olaszokat is boldogította híreivel.

A hölgy, akihez Kretschmar hetenkint járt, Negri ezredesnek, az olasz vezérkar kémkedési osztályvezetőjének volt a barátnéja. Sajnos, szimatot fogolt és elillant mielőtt letartóztatták volna.

A tárgyaláson Kretschmar úr pontosan elszámolt a kémkedésért kapott díjakról. Húsz év alatt mindössze 51.000 koronát kapott különböző megbízóitól.

Martsenko ezredes Bécsből szabadságra ment. Mielőtt elutazott volna, megjelent egy udvari bálon, ahol Ferenc József a cercele alkalmával hátatfordított neki. Szabadságáról Martsenko úr nem tért vissza.

Martsenko ezredest Zankievits ezredes váltotta fel, aki még elődjénél is szemtelenebbül kémkedett. Hetenként kétszer-háromszor is feljárt a hadügyminisztérium elnöki osztályába és érdeklődött hadseregünk ügyei iránt. Felkereste a hadseregszállító vállalatokat és az alatt az ürügy alatt, hogy kormánya nevében, nagyobb megrendeléseket akar tenni, azt igyekezett kipuhatolni, hogy mekkora a gyárak teljesítőképessége.

Minden lépését figyelték, de olyan ügyesen működött, hogy sokszor le tudta rázni magáról a nyomozó detektíveket. Redl Alfréddel a »Trokadero« című mulatóban nagy társaságban, pezsgős vacsorák alkalmával találkozott s bizonyára ott vette át jelentéseit.

Redl Alfréd vezérkari ezredes árulása

Redl Alfréd vezérkari ezredes, a Monarchia hírszerzőosztálya főnökhelyettesének az árulását romantikus hálóval fonták körül, kötelesség tehát az egész ügyet a legapróbb részletekig) az igazságnak megfelelően elmondani. Talán lehetne töprengeni azon, hogy helyes-e vagy nem az ilyen nagyarányú kémkedési ügyek nyilvános tárgyalása. Nálunk ma is minden kémkedési pert a legnagyobb titokban tárgyalnak és eltekintve egyes szűkszavú nyilatkozatoktól, a nagyközönség semmit sem tud meg az árulók vagy az idegen hatalmak ügynökeinek a földalatti munkájáról. A franciák, az olaszok, a románok a nagy nyilvánosság előtt tárgyalták a háború alatt és most is a kémek és árulók pereit, fényt derítvén az ügy legjelentéktelenebb mozzanatára is.

Redl Alfréd esete tipikus példája annak, hogy miként »nem« szabad az árulóval bánni. A legnagyobb könnyelműség, a legborzalmasabb hiba volt revolverrel megkínálni őt, tudván milyen fontos szerepet töltött be: a hírszerzőosztály főnökhelyettese volt. A középkori inkvizíció minden kínzószerszámát alkalmazni kellett volna, mindaddig kínozni, letépni csontjairól a húst, amíg meg nem vallja minden bűntársát. *Mert voltak társai!*

*

Érdekes figyelemmel kísérni, hogy Redl leleplezése miképpen halad lépésről-lépésre a homályos tapogatózásból a teljes valóság felé. Tulajdonképpen egy általa elárult ügynökünk halála terelte rá a gyanút. Szinte azt mondhatjuk, hogy Redl leleplezése a halott bosszúja volt. Hogy milyen körülmények között történhetett mindez, azt az alábbi történet magyarázza meg, amely ugyancsak a leleplezés előzményeire tartozik, de nélküle sok minden homályos maradna az olvasó előtt.

1910-ben történt, hogy egyik ügynökünk nagyon körmönfont módon igyekezett az orosz hírszerzőszolgálat titkaiba betekinteni. Közvetítőül egy Kiebben dolgozó ügynökünket szemelte ki, aki különben cseh muzsikusként volt. Ez a cseh muzsikusként, aki Kiebben

hegedüli, elmondotta az ottani orosz kémszolgálat vezetőjének, Marinsko ezredesnek, hogy van neki egy eladósodóit osztrák-magyar vezérkari ezredes barátja, akit orosz kémszolgálatba tudna szegődtetni. Marinsko ezredes nagyon megörült a cseh muzsikus ajánlatának és felkérte, hogy utazzék Prágába és ia vezérkari ezredest hozza össze egy hölgygel, aki odautazik majd és megadja a szükséges felvilágosításokat.

A találkozás megtörtént. A szép orosz hölgy és az eladósdott »osztrák-magyar vezérkari ezredes«, akinek a szerepét elsőrangú színészi tehetséggel Ulmánszky nevű hírszerzőkapitány játszotta meg, — valamint a muzsikus kedélyesen elbeszélgettek. Az első találka után a hölgy meghívta a vezérkari ezredest« Martsenko katonai attaché lindai szállására. Itt megbeszélték a kémkedésre vonatkozó összes részleteket és vezérkarunk ilyen úton bepillantott az orosz kémszervezet titkaiba.

A cseh »muzsikust« vezérkarunk Montenegro fővárosába rendelte további »koncertekre«, Ulmánszky és a szép orosz hölgy pedig Martsenkoval együtt bálózgattak és mulatgattak hol Prágában, hol Bécsben. Egy reggel azonban a szép orosz hölgy fészke üres volt, Martsenko ezredes pedig nem akarta felismerni Ulmánszkyt. Árulás történt. De hogy ki volt az áruló, akkor még nem is sejtették. Annyit azonban meg tudtak állapítani, hogy az áruló vezérkarunk legmagasabb régióiban keresendő, mert hiszen az egész úgyról csak ott tudtak.

Martsenko ezredes eltávozott Bécsből, de utódja, Zankievics már nem Ulmánszky álvezérkari ezredessel érintkezett, hanem egy valódival. Hozzátartozik még az előjátékhoz, hogy a cseh »muzsikust« szétlőtt koponyával egy montenegrói lebuiban találták meg Nikita úr csendőrei. Soha nem tudta meg senki, ki gyilkolta meg a szegény cseh »muzsikust«.

*

Ki lehet az áruló közöttünk? — kérdezte az egész osztrák-magyar vezérkar tisztikara. Ki az, aki elárulja hazáját, királyát, testvéreit? Ki az?

A német kémszolgálat vezetését egy nagyműveltségű vezérkari őrnagy vette át: Nicolai őrnagy. Ő teljesen átcsoportosította a német hírszolgálatot és lejött Bécsbe megismerkedni osztrák kollégájával, Hranilovics ezredessel. Tartogatott számára egy meglepetést is. Egy levelet. Egy levelet, amelyet Berlinből postrestante Bécsbe küldtek, de a címzett nem vette át. A bécsi posta visszaküldte Berlinnek, ott felbontották és megállapították, hogy 6000 koronát tartalmaz. Majd átadták Nicolai őrnagynak s ő a szövegből megállapította, hogy kémkedési honoráriumról van szó és hogy két ismert francia kémiroda címét is tartalmazza.

Természetesen a címzett csak Bécsben lehetett, tehát le kellett lefűlelni. Hiányzott azonban minden támaszpont a tettes megkerítéséhez és nem maradt egyéb hátra, mint detektívekkel meglesetni a főpostán a titokzatos átvevőt. Addig is a két kémiroda után kutattak. A párisi cím alatt a francia kémosztály egyik expozitúrája húzódott meg, tehát tovább nem is mentek, mert könnyen beleestek volna a franciák karmaiba.

Máskép állt a genfi cím ügye. A titokzatos címzett Monsieur Larguier egy nyugalmazott francia kapitány volt, aki Genfből ellenünk és az olaszok ellen kémkedett. Egy bonyodalmas anonym feljelentés útján az olaszok elfogták Larguier két ügynökét: Rosetti és Romaletti urakat, el is ítélték őket, egyúttal kérték a svájci hatóságoktól Larguier kiutasítását, ami mégis történt.

Közben május havában Nikon Nizelas« urnák — ez volt a posterestante címzett álneve — még két levele érkezett. Az egyszerű levelet Berlinben adták fel a következő szöveggel:

9. Mai. 1913.

Hochgeehrter Herr Nizeias!

Sie würden schon wohl in Besitz meines Schreibens vom 7. Mai a. c. in dem ich mich für die Verzögerung der Sendung entschuldige, sein. Leider war ich nicht imstande Ihnen das Geld früher zu senden.

Hiermit beehre ich mich Ihnen, verehrter Herr Nizetas. 7000 Kr. zu schicken, die ich in diesem einfachen Briefe zu senden riskiere. Was Ihre Vorschlägen betrifft, so sind selbere alle annehmbar.

Hochachtungsvoll

/ . Dietrich.

P. S. Ich bitte Sie nochmals mit unter Kristiania (Norvégen), Rosenborggate No 1. Frl. Elise Kjernlie schreiben zu wollen.

A levél gyászkeretes borítékban volt lezárva és 1913. május kilencedikén adták fel Berlin N. W.-ben. Az elfogott levelekből kiderült, hogy a titokzatos Nizetas mind a francia, mind pedig az orosz vezérkar számára ellenünk kémkedik. Most már igazán lázasan lestek, hogy vájjon ki az a titokzatos ember, akit ilyen horribilis pénzekkel fizetnek. Hiszen az egyik levélben 6000, a másikban 7000 korona volt.

Végre május 25-én Gayer rendőr tanácsos felhívta telefonon Ronge ezredest, Hranilovics helyettesét és azt mondta neki: *»kérem azonnal jöjjön hivatalomba, mert valami rettenetes dolog történt!«*. Ronge azonnal felugrott a villamosra és rohant a bécsi »Polizeidirectionra«.

Itt a következő tényállás derült ki:

Az esti órákban a leveleket egy civil úr a főpostán felvette. A három figyelő detektív a Szent István-térig kísérte a titokzatos idegent, ahol az illető egy autóba ugrott. Miután más autó kéznél akkoriban nem volt,—már-már úgy látszott, hogy a vad elmene-kült a vadászok elől. Mást nem tehetvén, várakoztak tovább, hátha visszatér az autó. Rövid idő múlva az autó vissza is tért és vezetője elmondotta, hogy az ismeretlen urat a »Klomser« szállodába vitte. A detektívek elővigyázatból átvizsgálták az autót és az ülésén találtak egy zsebkéstartókat; ezt valószínűleg az utolsó utas feledte ott.

Majd elmentek a »Klomser«-be és megkérdezlek a portástól, ki volt az a vendég, aki legutoljára autóval érkezett? A portás azt mondotta, hogy a prágai hadtest vezérkari főnöke, Redl ezredes. A detektívek már azt hitték, hogy hamis vágányra kerültek és savanyú arccal akartak tovább sompolyogni, amidőn ezredesi egyenruhájában, kitüntetésekkel a mellén a lépcsőn lefelé jött Redl vezérkari ezredes. Abban a pillanatban, midőn a detektívek mellé ért, az egyik hozzá ugrott és udvarias mosolylyal megkérdezte: nem vesztette-e el zsebkése tasakját. Redl igenlően bólintott, majd megköszönve átvette a tasakot.

A talány meg volt oldva. Két detektív a nyomába szegődött, a harmadik pedig telefonált Gayernek.

Midőn Ronge megtudta, hogy Redl az áruló, — az a Redl, aki éveken keresztül a vezérkarnak legféltettebb titkait tudta, az a Redl, aki rangjánál fogva a vezérkar hírszerző főállomásának a parancsnokául volt kiszemelve, az a Redl, akinek Ronge volt a tanítványa és alantasa, az a Redl, aki számtalan kémkedési perben mint szakértő működött — kétségbeesetten intézkedett az iránt, hogy Bécs el ne hagyhassa. A detektívek közben papírszeleteket hoztak Rongehoz, amelyeket Redl Bécs utcáin sétája közben elszórt. Idegesen nézegetett hátra és kétségbeesve látta, hogy már három detektív van a nyomában. Ekkor a zsebében levő okmányokat apróra tépdésve elszórta. Azt hitte, talán mind a hárman szedni kezdik a papírokat. Óh nem! Ezeket egy felszedegette, kettő pedig árnyékként kísérte. Ronge a papírokból megállapította, hogy nemcsak a franciáknak és az oroszoknak kémkedett és árulkodott Redl, hanem az olaszoknak is.

Redl idegesen, holtra fáradtan betért a »Riedhof«-vendéglőbe, ahol dr. Pollákkal, legjobb barátjával, a bécsi ügyészség főnökével szokott vacsorázni. Barátjának el kezdett panaszkodni, hogy őt üldözik, hogy ő egy rettenetes dolgot követett el, hogy öngyilkos lesz. Pollák főügyész telefonált Rongenak, hogy Redl hihetetlen lelkiállapotban van, össze-vissza beszél. Kéri, jöjjön Ronge a »Riedhofba«, hiszen jóbarátok, nyugtassa meg a feldúlt lelkű embert. Ronge kérte Pollákot, hogy mondja meg Redlnek,

nyugodjék meg, nincs oka felizgatni magát, még az éj folyamán felkeresi.

Közben a Grand Hotelban vacsorázó Hötzendorfi Conrad báró vezérkari főnöknek jelentették az esetet, aki kiadta a rendeletet, hogy adják meg Redlnek a lehetőséget, hogy még azon az éjszakán öngyilkos lehessen...

*

Éjfél volt, midőn Ronge ezredes egy vezérkari tisztből álló bizottsággal a »Klomser« szállodában Redl szobájába belépett. Tragikus és vérfagyasztó jelenet következett. Redl egy kötelet szorongatott a kezei, köpött. Már le volt vetkőzve és utolsó leveleit írta. Kérte az urakat, hogy engedjék Ronge ezredessel kettesben. Neki mindent meggyón. A tisztok kimentek. Redl elmondotta Rongenak, hogy 1910. óta idegen hatalmak számára kémkedik. A prágai hadtestparancsnokság összes titkos iratait lefotografálva adta el. Eladta az Oroszország elleni felvonulási tervet is. Nincsenek büntársai. Sirva mondta, hogy az árulás kezdete egyúttal mindig az áruló végét is jelenti. Végül revolvért kért. Ronge odaadta legjobb barátjának, az áruló Redl Alfrédnek, gyöngyház forgópisztolyát...

A bizottság tagjai egész reggelig le és fel sétáltak a szálloda előtt. Mikor világosság lett és a májusi nap kisütött, Redl asztalán még égett a lámpa. Azt hitték, gyáva és nem mer végezni magával. Egy detektív azonban bement a szobájába és megállapította, hogy holtteste már rég kihült...

*

Itt ki kell térnünk egy nagyon fontos lelki momentumra, amely kétségtelenül nagy szerepet játszott Redl ezredes árulásában. Említettük, hogy Redl ezredesen volt a sor, hogy a vezérkari hírszerzőállomás főparancsnoka legyen. Redl betegesség hiu és stréber tiszt volt. Hogy szegénységét leplezze, hamis okmányok alapján kimutatta, hogy egy Galiciában Lakó nagybátyja meghalt és nagy vagyont örökölt. Kérte, hogy a »Vermögensverhältnisse« rubrikába ezt az eseményt vezessék be. Midőn azt főnöke, Hordliczka ezredes átvezette, megkérdezte tőle, hogy mire fordítja örökségét; azt felelte, hogy csak egy passziója van, az autósport. Ennek a passzióknak akar ezentúl hódolni. Tényleg vett is két autót, de az egyiket hamis név alatt vezettette be a bécsi autóklub törzskönyvébe. Ezt egy barátja, aki utálta és inkorrekt embernek tartotta Redl-t, be is súgta »illetékes« helyen, de ott nem sokat törődtek az ügyvel.

Midőn 1909-ben főnökét, Hordliczka ezredest tábornokká nevezték ki, Redl joggal várhatta, hogy ő lesz a vezérkari nyilvántartó iroda, az Ewidenzbureau főnöke, annál is inkább remélte ezt, mert Ferenc Ferdinándnak különös kegyeltjei közé tartozott és a rangsor szerint is ő következett.

Walzel kapitány, aki valósággal utálta, megtudta egy újságírótól, hogy Redl kinevezése órák kérdése. Azonnal felkérte telefonon Reinighaus bárókat, — akiknél Hötzenborfi Conrad vezérkari főnök időzött és amely családból később nősült, — hassanak Hötzenborfi Conrádra, hogy inkább nevezze ki Urbánsky ezredest, aki a Reinighaus-család tagja és neki szintén rokona és jóbarátja.

Közelbélése eredményes volt. Urbánskyt kinevezték Redl Alfréd mellőzésével. Nehéz volna megállapítani ma, hogy ez a mellőzés játszott-e szerepet vagy sem Redl aljas elhatározásában, de elképzelhető, milyen katasztrofális helyzetbe került volna hadseregünk, ha hírszerző főparancsnoka áruló! Egy idegen állam főhivatalnok, aki országa belügyminiszteri hivataliigytelvébe alapos betekintést szerezhetett, felajánlotta szolgálatait egy magyar hírszerző tisztnek. Amikor a hírszerzőtiszt megkérdezte, hogy mi indítja erre a lépésre, azt felelte: a honfitársai és fellebbvalói olyan súlyos igazságtalanságot követtek el vele, hogy gyűlöletében mindent megtesz, amivel csak árihat hazájának.

Ilyen fajsúlyú egyén lehetett Redl is.

*

Redl Alfréd perverz, jellemtelen ember volt, homosexualis hajlamai vitték az árulás útjára. Ezt a perverzitását puhatolták ki az orosz ügynökök és szegődtettek a nyomába egy fiatal orosz táncost, aki a bécsi operabálban félreismerhetetlen módon ajánlotta fel bájait. A fiatal orosz táncos »véletlenül« ugyanolyan illatú parfömöt használt mint Redl.

Másnap Redl egy »Operabal« aláírású levelet kapott, amelyben az orosz táncos találkára hív la.

A barátság három hónapig tartott, amely idő alatt, láthatatlan módon, ügyeskező ügynökök mikrofonba vették Redl szerelmi ömlengéseit és lefotografálták perverz szerelmi életét.

Ilyen módon belesett az orosz ügynökök hálójába, ahonnan aztán már nem volt menekvés. Árulása díjául megkapta a fotográfákat és a diktográf-lemezeket, természetesen ötvenezer korona előleggel. Így lett Redl Alfréd vezérkari ezredesből, az Ewidenzbüreau helyetteséből — »Nicou Nizetas« nevű hazaáruló kém.

Az áruló halálát követő napon a bécsi lapokban csupán apró cikkek jelentek meg Redl ezredes öngyilkosságáról, de egyik sajtóorgánum sem emlékezett meg a »Klomser«-ben eldőrdült revolver szégyenletes hátteréről.

Jellemző a Monarchia akkori vezetőinek angyali naivságára, hogy azt hitték, el lehet simítani az egész dolgot.

A hírlapíróknak nem adtak tájékoztatást Redl öngyilkosságának okáról. Úgy tüntették fel, mintha pillanatnyi idegzavarában fordította volna maga ellen az életét kioltó fegyvert, sőt, hogy még jobban félrevezessék a közvéleményt, már ki is adták a rendeletet, hogy katonai pompával temessék el hadseregünk leghitványabb árulóját.

A díszes temetésből azonban mégsem lett semmi.

A berlini lapok prágai tudósítás révén értesültek az egész eseményről és óriási cikkekben hozták nyilvánosságra Redl Alfréd bűneit.

Tovább nem lehetett takargatni a dolgot. Lefújták a csapatok kivonulását; elmaradt a parádé és a dísztűz. A bécsi és a pesti lapok is kitergették az áruló ezredes gazságait. Inkább mulatságos, mint érdekes az az eset, amely az egész Redl ügyet a nyilvánosság elé vitte. Amint fentebb mondtuk, már elhatározták, hogy katonai parádéval, dísztűzzel temetik el az árulót.

A dísztemetés elmaradását és az árulást egy futballkapusnak a meccsről való lekésése tette közismertté. Ugyanis Urbánsky ezredes — két vezérkari tiszt társaságában — Redl öngyilkosságát követő vasárnap már Prágába utazott, hogy Redl lakásán házkutatást tartson. Miután Redl szekrényei zárva voltak, hoztattak egy lakatost a szekrények kinyitására. Urbánsky ezredesnek a fiatal lakatoslegény délután három óra felé elmondotta, hogy ő egy futbalcsapat kapusa és négy órakor meccse van. Kérte, bocsássák el, mert tovább nem maradhat. Az ezredes ráparancsolt, hogy fogja be a száját és az egyes szekrények fiókjait szépen sorjában nyitotta ki, amint az akták lajstromozása megkívánta. A lakatoslegény négy óra felé már türelmetlenkedett és folyton hajtogatta, hogy klubja felelősségre vonja elmaradásáért. Könyörgött, eresszék már el. Fél öt felé járt az idő, amidőn az utolsó fiókkal is végzett a bizottság és elengedhették a futballista lakatoslegényt.

Elképzelhető, hogy a kapus a futballpályán milyen fogadtatásban részesült! Ő azonban becsületesen elmondotta a klub vezetőségének, hogy hivatalosan hátráltatták jövetelében, mert egy tiszti bizottság egy ezredesnél tartott házkutatást és ott a szekrényekkel kellett felnyitnia. Elpanaszolta, hogy kérte az urakat, engedjék el, mert ő a csapat kapusa, azonban kérését meg sem hallgatták. Ekkor a »Bohemia« című prágai napilap egyik szerkesztője fülelni kezdett, majd kihallgatta a kapust, aki elmondotta a házkutatás legkínosabb részleteit is. A »Bohemia« szerkesztője egyúttal a »Berliner Zeitung« prágai tudósítója volt és azonnal közölte telefonon az árulást — részleteivel együtt — berlini lapjával, egyúttal a Bohemiában megcáfolta illetékes helyről vett információk alapján azt a hírt, mintha Urbánsky ezredes és két társa az öngyilkossá lett Redl ezredes lakásán kémkedés gyanúja miatt házkutatást tartottak volna.

Az illetékes helyet természetesen a szerkesztőségi asztal fiókja pótolta. Berlin azonnal kérdést intézett Bécshez s az ügyet már nem lehetett eltussolni. A parádés temetés elmaradt, dísztűz nem hangzott el, nem rukkolt ki egy zászlóalj baka, sem, hanem a holttestet egy gyász kocsi éjjel vitte ki nagy sietve a bécsi központi temetőbe.

A Monarchia trónörököse, Ferenc Ferdinánd azonban nem elégedett meg Redl ezredes árulásának ilyen sima és egyszerű elintézésével. Szinte toporzékolt mérgében és Hötzendorfi Conradtól kezdve, Urbánskyig mindenkit szidalmazott.

— Hogy lehetett ilyen szemérmességet csinálni! — kiáltotta dühösen, mikor jelentették neki, hogy Redlnek leleplezése után revolvért adtak a kezébe.

— Keresztény embert öngyilkosságra kényszeríteni ellenkezik a katolikus vallás dogmáival. Bírói ítélet után felakasztani! Az felelt volna meg a »Schurke«-nak. Legalább a vallás utolsó vigasztalásában részesülhetett volna.

— Nem önkéntes halált, hanem hadbírótságot érdemelt volna, a gazember. Részletesen ki kellett volna hallgatni, utána járni, kifaggatni és az összes bűntársakra lecsapni, ha vannak! — hangzott a szakadatlanul és eljárást követelt mindenki ellen, ki az ügy eltussolásában segédkezett.

Redl még halála és temetése után is kellemetlenkedett hadvezetőségünknek. Rengeteg munkát adott annak a megállapítása, hogy mi mindent adott el az ellenségnek.

Kiderült, hogy Redl még nagyobb szabású kémkedést fejtett ki ellenünk, mint maga is bevallotta és gondolták.

Egy egész szobát megtöltöttek azok az írások, amelyek mind hadititkokat tartalmaztak. Redl valamennyit áruba bocsátotta, hol az oroszoknak, hol a franciáknak, hol az olaszoknak, kit mi érdekelt és kinek mi kellett.

A Monarchia nyilvántartó irodája több mint egy hónapig dolgozott azon, hogy a hátramaradt bűnjelkekből, följegyzésekből összeállítsák Redl árulásainak lajstromát.

Megállapították, hogy Redl megbízói csengő arannyal fizettek, de ördögien precíz munkát követeltek..

Minden bizalmas parancsot, haditervet lefotografálva kellett szállítania. Az oroszok ellen 1913-ban kidolgozott felvonulási terv, galíciai erődeink tervrajzai ott hevertek Redl lakásán, pontos fényképmásolatban. De nem hiányoztak Hötzendorfi Conradnak Olaszország elleni erődítmény és felvonulási tervei sem.

Redl mindentől pénzt kovácsolt, mindent elárult későbbi hadviselő ellenfeleinknek, amire csak rátehetette a kezét.

Működésével természetesen óriási anyagi károkat okozott, mert sürgősen át kellett építeni erődeinket, át kellett szerelni ütegeinket, mert az oroszok és olaszok azt is tudták, hogy erő-

deinkben hol állanak az ágyúk, melyek a legveszélyeztetetőbb pontok.

Redl öngyilkossága után jelentkezett egy csomó ember, aki azt állította, hogy »mindent tudott«, mindent látott«, mindent előre megmondott, csak nem hallgattak rá és emiatt nem leplezték le már előbb az árulót.

De jelentkeztek Redl áldozatai is. Egy csomó ember, akiket ő juttatott börtönbe, mint a hadbírótság kémszakértője.

Így már évek óta sínylődött a börtönben Hekailo lebergi császári és királyi ezredes, akit azzal vádoltak, hogy eladta hadseregünk felvonulási tervét az oroszoknak.

De jelentkezett lovag Wenkovszky őrnagy, továbbá a lebergi hadtestparancsnok segédtisztje. Acht kapitány is, akiket fiatalon életfogytiglani fegyházra ítélték kémkedésért.

De Redl iratai nyomán néhány árulóról is lehullott a lepel.

Így kézrekerültek és letartóztatták Jandric és Cedomil főhadnagy hadiiskolai hallgatókat, akik egy Jakob nevű főhadnaggal együtt Zankievics bécsi orosz katonai attachénak, Martsenko ezredes utódjának árultak el katonai titkokat.

Redl öngyilkosságát követő izgalmas hetekben történt még egy bohózatba illő baklövés.

Urbánszky ezredes, Redl parancsnoka, — akire Ferenc Ferdinánd trónörökös az áruló leleplezése után rettentő dühvel támadt — követte el azt a nevetséges mulasztást, amely mindenkit megbotráncoztatott, vagy megkacagtatott.

Ferenc Ferdinánd Urbánszky elcsapatását követelte, de Ferenc József az események csendes lezajlása után nem hogy elmozdította volna az ezredest, ellenkezőleg, 1914. január 1-én kitüntette a Lipót-renddel és kinevezte tábornokká.

Az újdonsült tábornok néhány nappal kinevezése után. Vorlicek őrnagy kíséretében Prágába utazott, hogy részt vegyen Redl hagyatékának árverésén.

Megbízásuk úgy szólt, hogy még egyszer vizsgáljanak át mindent, nehogy valami olyan tárgyat is kalapács alá engedjenek, ami katonai szempontból nem kívánatos.

Az árverést meg is tartották, még pedig igen csekély érdeklődés mellett. Néhány hivatásos árverezőn kívül csak néhány diák licitált, úgy, hogy alig folyt be valami pénz a holmikból, mindent potom áron kótyavetyéltek el.

Redl fényképezőgépét, amellyel annyi bűnt követett el, egy reáliskolai tanuló vette meg. Néhány film is volt a készülékben s a fiatalember, mikor az egyikre felvételt akart készíteni, rögtön látta a szalagról, hogy már használták.

Kíváncsiságból előhívta és kidolgozta a filmeket és ekkor csodálkozással konstataálta, hogy Ferenc Ferdinánd trónörökös-

nek a prágai hadlestparancsnoksághoz intézett levelei jutottak kezébe, kitűnő fényképmásolatban.

Ezek a levelek annyira bizalmas természetűek voltak, hogy tartalmukról még Ferenc Józsefnek sem lett volna szabad tudnia.

A fiatal cseh realista persze nem helyezett különösebb súlyt a diszkrécióra, sőt elhatározta, hogy a kitűnő fényképekkel szórakoztatja majd tanulóársait és tanárait.

Értekezést írt a fényképezés művészetéről és tanulmányát felolvasta az önképzőkörben.

Az előadás keretében képeket is vetített és ezek a képek egytől-egyig Redlnek a trónörökös leveleiről készült felvételei voltak.

Az előadást követő napon a prágai lapok terjedelmes cikkekben foglalkoztak az önképzőkör szenzációjával. Közölték a titkos leveleket is és hogy a botrány teljes legyen, erősen támadták a hadügyminisztert, mert nem tanúsított kellő gondosságot Redl hagyatékának elárverezésénél.

A réaliskola igazgatója a filmeket és a fényképeket lefoglalta és beszolgáltatta a prágai hadtestparancsnoksághoz. Elmondotta, hogy diákja miként jutott a holmikhöz és hogy a levelezés diszkrét voltának nem tulajdonított fontosságot, egyébként ő és tanártársai is a legnagyobb meglepetéssel szemlélték az előadás keretében a nem mindennapi tartalmú képeket.

Az árverésre kerülő tárgyak átvizsgálásával megbízott Urbánsky tábornok és Vorlicek őrnagy baklövése idézte elő a különös esetet. Annyira nem vették komolyan feladatukat, hogy Redl fényképezőgépjét át sem vizsgálták és így a trónörökös levelezése nyilvánosságra került.

Ferenc Ferdinánd rettenetes dühbe gurult a botrány miatt.

Tajtékozott haragjában és sürgöny sürgöny után ment a hadügyminisztériumba. Valamennyiben azonnali vizsgálatot követelt a hallatlan hanyagság ügyében és követelte a bűnösök legszigorúbb megbüntetését.

De szóba került a botrány az osztrák képviselőházban is.

Staneck és Udrzál cseh képviselők nagy beszédben vonták felelősségre a hadügyminisztert, mert a bizalmas leveleket tartalmazó gépel eladták és ezzel a gondatlansággal a hadsereget és a monarchiát a legkellemetlenebb helyzetbe hozták.

Persze mindketten inkább csak azért szólaltak fel, hogy ők is ismertethessék a leveleket és amennyire csak lehetett, növeljék a botrányt.

Szegény Urbánsky tábornok, aki nemrégiben maga is megírta Redl Alfréd kémkedéseinek történetét, sokat izzadhatott akkoriban. Ferenc Ferdinánd már akkor ellene fordult, mikor Redlt, aki közvetlen alattasa volt, leleplezték. Most egyenesen a fejét követelte. Conrad vezérkari főnök most már nem tudott ellenállni a trónörökösnek, Urbánskyt szabadságolták. Ferenc

József nagyon kedvelte ezt az egyébként tehetséges katonát. Mikor ez az eset megtörtént, pályafutásának egyszeriben végeszakadt, mert utóbb értesítették, hogy Ferenc Ferdinánd kívánságára magasabb parancsnokságot nem kaphat. Meg kell még jegyezzük, hogy Ferenc Ferdinánd halála után azonnal reaktívtá váltak és végigküzdötte a világháborút.

No de azért nem változott semmi!

A Burgban a zenekarok mindennap eljátszották a Gotterhaltét, továbbra is a régi dísszel folyt az őrségváltás...

... 1914. januárját írták.

A trónörökös sem gondolta még, hogy Princip golyójának esik áldozatul és évekig tartó vérözön zúdul a földre az ő kiömlött vére nyomán.

Ki hitt volna azoknak, akik már akkor jósolgatták, hogy a Monarchia nemsokára darabokra hull? Gondtalan örömben éit a császárváros és a tisztikar ismét készült az operabálra. Az operabálra, honnan Redl végzete is elindult.

*

A Redl-ügy utolsó felvonása 1914. december 8-án játszódott le. Ugyanis ekkor a Prager Zeitung egyik hirdetése idézte fel sírjából az áruló alakját. Vagyonának a csódtömeggondnoka ugyanis felhívást bocsátott ki, felszólította a hitelezőket, hogy jelentkezzenek. Ezzel az akkorddal végződött az áruló gyászos földi szereplése.

A gráci honvádhuszárezredes

A Grácban állomásozó huszárezred tiszti étkezdéjében 1913. augusztus 18-án Ferenc József 83-ik születésnapját ünnepelték.

Az ezredparancsnok, Knoblauch ezredes pezsgőspohárral a kezében felköszöntötte a hadurat.

A hivatalos felköszöntő után felállt Királyffy Tibor honvéd-huszárezredes. Külsejében megtestesítője a magyar huszárnak, akinek minden mozdulata kedves, lenyűgöző, lovagias és akin az uniformis — mint egy csodaszép szobron — pompásan állott.

Királyffy már hosszabb ideje volt Grácban; közölte Knoblauch ezredessel, hogy a honvédelmi miniszter küldte le Budapestről a közös hadsereg huszárezredei egyes újdonságainak tanulmányozására. Természetes, hogy a közös huszárezred tisztikara örömmel fogadta a magasrangú magyar tisztet, hiszen évszázados tradíció fűzte a két lovassági fegyvernemet egymáshoz.

Királyffy huszárezredes a banketten poharat emelt. Megpödörte őszbevegyülő bajuszát, — mintha egy huszárezredet vezényelne, — magyaros hangsúllyal szívből jövő felköszöntőt, mondott a királyra és császárra, a Lajtán innen és Lajtán túli hazára.

... Dörögtek az ágyúk és mint egy hisztérikus sikoly sivített a srappell. Huszárok indultak csatába és sorra hullottak el a muszka golyók alatt. A Dnyeszter mellett véreztek el tisztek és közlegények egy formán.

Az oroszok rohamra indulnak és a huszárok nem tudnak ellenállni a húszszoros túlerőnek. Alig néhányan menekültek a gráci közös ezredből, a többiek fogságba kerültek.

A sebesült tiszteket a front mögött egy orosz iskolában helyezték el. Kinek a fejét, kinek a tüdejét, kinek a lábát lötték át. Ott feküdt sorban egymás mellett: Müller vezérőrnagy, Schwartz ezredes, Novotny őrnagy és még sokan az ezred hősiestisztikarából. Legtöbbjük eszméletlen volt, csak három magasrangú tiszt beszélgetett halkán.

De nyílik az iskola ajtaja és egy magas, elegáns orosz tábornok lép be. Mögötte segédtisztje és két szolgálta, akiknek karján borral és élelmiszerral telt kosár függött.

Novotny őrnagy — aki ezt a maga nemében páratlan kémhistóriát elmondotta — bámulva nézett a tábornokra. Hol is látta már ezt az arcot — töprengett.

Az orosz tábornok feléjük mosolyog és a legszabatosabb német nyelven üdvözlöi őket:

— Szívből köszöntöm önöket, magyar és osztrák bajtársak, édes hazám földjén és kívánom, hogy ezután az igazán lovagias tusa után jól érezzék magukat Oroszországban.

Az orosz tábornok ezután jelt adott a szolgának, bort töltött a poharakba, hideg húst és süteményt kínáltak.

Novotny őrnagy élesen ránéz a generálisra, aki mosolyogva fordul hozzá:

— Na, Novotny őrnagy úr, nem ismer rám?...

Ezután sorra kérdezi a többi tiszteket:

— Ön sem, Müller vezérőrnagy?... ön sem, Schwartz alezredes? .. Ejnye, de hamar felejtene az urak? Pedig alig egy éve, hogy szerencsém volt önöket köszönteni a gráci tisztiasztalnál, midőn felséges császáruk születésnapját ünnepelték.

Tisztjeink a véres kötések alatt nagyot sóhajtottak. Mindannyian megdöbbsen. Az orosz tábornok folytatta:

— Minden eszköz, amely a haza érdekét szolgálja, hasznos és becsületes. Természetesen a kémkedés is, ha hazaszeretetből történik... Most beszélhetünk róla. Emlékezzenek az urak arra a magyar huszárezredesre, akit Királyffy Tibornak hívtak és aki a múlt év augusztusában Ferenc Józsefet felköszöntötte Grácban. Nem ismertek fel az urak?... Annakidején eleget reszkettem. Mint magyar honvéd/husár kémkedtem önöknél. Mondanom sem kell, hogy nem magyar, hanem orosz vagyok.

Az orosz tábornok meghajtotta magát tisztjeink előtt és kiment a szobából.

Íme, így dolgoztak nálunk az ellenséges kémek. Csoda-e, hogy elvesztettük a háborút?

Pedig a fenti történet utolsó betűjéig igaz. Novotny őrnagy, aki tanúja volt a jelenetnek, mondotta el többeknek.

A húsvéti pirostojás

A fű még ki sem zöldült az áruló Redl sírján, Hötzenorfí Conrad vezérkari főnök máris munkába mélyedt, hogy pótolhassa az elárult haditerveket.

A monarchia Oroszország elleni felvonulási terve galíciai várrendszerünkre támaszkodott, de keleti erődeink titkai már mitsem értek a Monarchia hadseregének, hisz az oroszok azt is tudták, hogy melyik várunkban hány ágyúnk van, sőt azt is, hogy az ágyúk hol állanak.

Hötzenorfí Conrádnak ugyancsak nagy fejtörést okozott, hogy átszervezze erődeink felszerelését és új akciókat eszeljen ki az oroszok ellen, pedig ez a hadvezérünk az ellenség szerint is valóságos lángész volt. Zsenialitása megmutatkozott a háborúban is, bár gyakran megtörtént, hogy túlbecsülte hadseregünk eszközeit és az emberi teljesítőképesség határát, emiatt nem váltak be elgondolásai.

Lázás, hónapokig tartó munka után végül is elkészült az új haditerv.

Hötzenorfí Conrad szűkszavú ember volt, iratait saját páncélszekrényében őrizte és terveit sohasem közölte senkivel.

Mégis, alig száradt meg a tinta az új felvonulási terven, a bécsi orosz katonai attaché, Zankievics ezredes azt jelentette Szentpétervárra Januskievics vezérkari főnöknek, hogy külön futárral »pirostojást« küld neki húsvétra.

A »pirostojás« Hötzenorfí Conrad új haditerve volt.

Az orosz kém szervezet Redl halála után új áruló után nézett és talált is a csehek között. Egy Bécsben élő cseh politikus vállalkozott arra százezer koronáért, hogy kiüríti Hötzenorfí Conrad páncélszekrényét.

A politikus a veszedelmes üzlet lebonyolításában ügyes és hű segítőtársra talált Hötzenorfí Conrad lovászlegényében, egy turcsi orrú cseh fiúban.

Hötzenorfí Conrad a húsvéti ünnepekre vidéki birtokára utazott pihenni. Távolléte volt a legalkalmasabb a lopás végrehajtására.

A cseh fiú, aki a vezérkari főnök ruháit is tisztogatta, viasz lenyomatot készített a páncélszekrény kulcsáról, amit ruha-kefélés közben könnyen megkaparintott. A viaszlenyomat alapján a cseh politikusnak könnyű volt elkészíttetnie az eredeti kulcs másodpéldányát és míg Hötzenorfí Conrad gondtalanul

üdült, gyerekjáték volt az új kulccsal hozzá férkőzni a féltve őrzött haditervekhez.

A lovászegény, alig hogy a vezérkari főnök kitette a lábát, kiemelte a páncélszekrényből az Oroszország elleni felvonulás tervezetét és rohant vele megbízójához.

A cseh politikusnak jó húsvétja volt.

Rögtön az orosz követségre sietett Hötendorfi Conrád haditervével, ahol Zankievics ezredes átnézte az írásokat és kifizette neki a százezer koronát. Zankievics külön futárja két nap múlva már jelentkezett is a »húsvéti pirostojással« Januskievics orosz vezérkari főnöknel, aki, mikor a küldeményt megszemlélte, örömeiben azt sem tudta, hogy hová legyen.

Januskievics azonnal magához hívatta Sasonov külügyminisztert, aki a nyakába borult s úgy gratulált a jó fogáshoz.

A haditervhez levél is volt mellékelve. Néhány sor volt mindössze. Zankievics ezredes írta:

»Kérem a haditerveket lefotografálni és azután nyomban visszaküldeni hozzám, hogy az a szláv politikus, akitől kaptam, visszacsempészhesse Hötendorfi Conrad páncélszekrényébe. Így majd senki sem gyanítja, hogy idegen kezekben voltak és így lesz csak igazán értéke a — pirostojásnak.«

Így fejezte be Januskievicsnek küldött levelét Zankievics ezredes 1914. húsvétján, alig néhány hónappal a világháború kitörése előtt.

Januskievics és Sasonov Hötendorfi Conrad terveiből megállapították, hogy négy hadseregünk vonul föl támadásra, Dankl, Auffenberg, Brudermann és Kövess tábornokok parancsnoksága alatt. De kitént az is, hogy a négy hadseregnek az a célja, hogy nagyorosz erőket kössön le addig, amíg a németek a franciákkal végeznek.

Sasonov lelkére kötötte Januskievicsnak, hogy a haditerv megszerzéséről ne szóljon Paléologue szentpétervári francia követnek. Hötendorfi Conrad tervezetét azután lefotografálván, gyors futárral vissza is küldték Bécsbe.

A futárt a cseh politikus és a lovászegény már a pályaudvaron várták. Mindketten nagyon aggódtak, mert másnapra jelezték Hötendorfi Conrad hazaérkezését.

De a kitűnően kieszelt machináció sikerült. Hötendorfi Conrad érkezéséig mindent elrendeztek úgy, hogy a vezérkari főnök még csak nem is gyanított semmit.

Míg a monarchia hadvezetősége a legnagyobb nyugalommal tekintett az esetleges háború elé, az orosz vezérkar felvonulás»tervünk birtokában új haditervet dolgozott ki ellenünk.

Hötendorfi Conrad tervének kivédésére az orosz hadvezetőség három és félszer nagyobb hadsereget küldött ellenünk 1914. őszén, mint a miénk volt, míg a németek ellen a Samsonov és a Rennekampf-hadsereget indította, amely Keletporoszországba

nyomult be és az volt a parancs, hogy inkább védelmi, mint támadó harcot folytasson. A magyar és osztrák hadsereggel pedig úgy akartak elbánni, hogy Danklt és Auffenberget egyszerűen szétszórja és átkergeti a krakkó-leMBERGI vonalon, Brudermann és Kövess hadseregét pedig átkarolják és Lemberg előtt térdre kényszerítik. Szentpéterváron azt hitték, hogy így Budapesten és Bécsen át két hónap alatt Berlinbe masíroznak a cár seregei.

Hogy ez nem sikerült, az a magyar és a német vitézségnek köszönhető.

Katonáink megállították az orosz gőzhengert, bár Januskievics a háború kitörésekor azt hitte, hogy seregünk a birtokában levő terv alapján vonul fel. Az orosz vezérek számítását azonban felborította a magyar vitézség.

Bakáink nem futottak szét az óriási túlerő elől, hanem eleven ércfalként állották az ellenség tüzét és rohamát.

Nemcsak, hogy nem hajtottak térdet az oroszok előtt, hanem az ide-oda hullámzó harcokban fényes sikereket is arattak fölöttük.

Az igazság kedvéért meg kell állapítanunk, hogy ebben az igazán nehéz időben a vezérkari főnök az utolsó pillanatban — szerencsére — átdolgozta a felvonulási terveket és részben ennek köszönhető, hogy az oroszok nem hengerelték le hadserengünket. Svetschin orosz tábornok emlékirataiban megemlékezvén az áruólókról és kémekről, többek között ezeket mondja: »A világ-háború előtt sikerült az orosz vezérkarnak mind a német, mind pedig az osztrák-magyar vezérkar hadititkaihoz hozzájutni. Az osztrák-magyar hadsereg felvonulási terve az orosz vezérkar birtokában volt. De mivel Conrad vezérkari főnök közvetlenül a háború előtt a terveket megváltoztatta, a tervek félrevezették az oroszokat és többet ártottak, mint használtak«.

Meg kell azonban még azt is említenünk, hogy Hötzendorfí Conrad báró nem azért változtatta meg a terveket, mintha ezzel az orosz vezérkart félre akarta volna vezetni, hanem azért, mert a szövetséges román hadsereg támogatására nem számíthatott s így a rövidebb fronton, a San és a Dnyeszter mögött vonultatta fel az osztrák és magyar hadsereget. Az eredeti felvonulási terv a román hadsereg kooperációján alapult.

Még a VIII. hadtest — amelynek az áruóló Redl Alfréd volt vezérkari főnöke — sem vonult fel az oroszok kezei között levő felvonulási terv szerint, hanem Szerbia ellen indult, holott az elárult terv alapján a harmadik hadseregnek a kötelékében Galíciában volt a helye!

A krakkói sürgöny

A háború elhúzódott és mind több és több kalandvágó ember került felszínre és a hadseregek kémszervezetei mellett konkurrensok léptek fel. Magánkémirodák nyíltak. Bukaresti,

genfi, stockholmi, hágai nagy vállalatok cégerei alatt kereskedelmi utazók járták végig a háborús országokat és összegyűjtve a felhasználható híryanagot, jó pénzért eladták. Adás-vétel tárgya lett a »hír« és valósággal börzejátékot űztek vele. Voltak irodák, amelyek pontosan, lelkiismeretesen, minden háborús félnek kémkedtek, valamennyi féltől pénzt szedtek. Sokszor megtörtént, hogy pénz helyett golyót vagy kötelet kaptak, de azért ez az üzletág mégis virágzott.

*

Falkenhayn, Hötzendorfi Conrad és Mackensen 1915. április első napjaiban haditanácsot tartottak Krakkóban és elhatározták az orosz front áttörését. Az áttörés tervét ki is dolgozták és abban állapodtak meg, hogy nyolc német és két osztrák-magyar hadosztályt, valamint ötszáz nehéz űteget összpontosítanak egy aránylag rövid vonalon Tarnovtól délre: Gorlicénél. Az áttörő hadsereg parancsnoka Mackensen lett, aki a német hadsereg legkiválóbb taktikusa és stratégája volt és aki az áttörés műveletét május másodikára határozta el. A csapatok eltolását és összpontosítását olyan ügyesen tudta a hadvezetőség végrehajtani, hogy Rátkó Dimitrijev, a délkeleti orosz hadsereg parancsnoka semmiféle jelentést nem kaphatott róla. Az orosz kémszervezet tehát már ekkor teljesen csődöt vallott.

Április 29-én Jaroszlauban, ahol Rátkó főhadiszállása volt, egy kaftános zsidó jelentkezett és bejelentette az őrnök, hogy Varsóból jön és Rátkó generálissal akar beszélni. Mikor Rátkó vezérkari főnöke, Maklakov őrnagy elé került, elmondotta, hogy egy export és importüzlet tulajdonosa és Koncsev Simonnak hívják. Azt is elmondotta, hogy többek között kémkedéssel is foglalkozik. Sürgősen kért bebocsátást a tábornokhoz, mert az egész cári hadsereget érdeklő hírt akar vele közölni. Kérve kérte az őrnagyot, hogy gyorsan eressze be, mert azonnal intézkedni kell, hiszen katasztrófa előtt áll az egész orosz birodalom.

Az őrnagy mosolygott a megrémült arcú zsidón és megnyugtatta, hogy ha a hír valóban olyan sürgős, csak mondja el neki bátran, ő azonnal intézkedik.

Ekkor Koncsev elővett bő kaftánjából egy piszkos, összegyűrt papirost és megmutatván az őrnagynak, kérte, olvassa el németül. Az őrnagy csak annyit látott, hogy egy Stockholmban feladott sürgönyről van szó. Miután mást kihámozni nem tudott belőle, kérte Koncsevet, magyarázza meg, mit akar a sürgönnyel.

Koncsev erre elmondotta, hogy ezt a sürgönnyt tegnap adta fel Krakóban irodájának egyik embere, aki nem más, mint egy Svoboda nevű cseh tiszt, akivel ő összeköttetésben van. (Svoboda kapitányt később parancsnoka rajta csípte egy áruláson és agyonlövötte.) A sürgönnyt, miután olyan áru megvételéről szólt, amelyre az osztrák-magyar hadseregnek szüksége van, a szigorú cenzúra átengedte Krakkóból — magyarázta Koncsev — és így

jutott Bécsbe. Bécsben egy másik alkalmazottam azonnal megtelegrafálta Genfbe s miután ez a város semleges országban van, minden nehézség nélkül ottani emberem továbbította Stockholmba, ahonnan oroszra lefordítva ottani irodám küldte. Amint látható — folytatta Koncev — huszonnégy órán belül meg is kaptam s itt is vagyok vele. Ez aztán kiszolgálás! ...

A sürgöny tartalma a következő volt: »Firma Deutsch Kraft kauft 500 Ballen Tuch prima 8 Waggon Oberleder 8 Waggon Sohlenleder Abschluss längstens erster Mai Direktor Machales.«

Ennek a sürgönynek magyarázata irodám titkos kulcsa szerint a következő: Firma Deutsch azt jelenti, hogy ezt a sürgönyt csak németül szabad elolvasni. Kraft kauft szavakból elhagyva a kétszer felesleges ft szótagokat, megtudjuk, hogy hol adták fel a sürgönyt. Tehát: Krakkauban. Irodám titkos írása szerint — folytatta lelkendezve Koncev — »Ballen« azt jelenti, hogy: üteg, tehát ötszáz üteg. Prima, elsőrangú azt jelenti, hogy nehéz. Tehát ötszáz nehéz üteg. Waggon hadosztályt, Oberleder, felsőbőr német hadosztályt, Sohlenleder, talpbőr osztrák-magyar hadosztályt jelent. Abschluss längstens erster Mai azt jelenti, hogy az üzletet május elsejéig le kell kötni, vagyis a támadás legkésőbb május elsején megkezdődik. A Direktor parancsnokot jelent, Machales pedig a németek egyik legügyesebb tábornokának, Mackensennek a titkos neve, aki megverte Samsonovot és Rennenkampfot, amint Maklanov úgylis tudja.

— Tehát kérem, vegyék tudomásul és kérem intézkedjenek azonnal, mert nyolc német és hat osztrák-magyar hadosztály ötszáz nehéz üteggel május elsején önöket megtámadja.

Máklakov hangosan nevetett és elmagyarázta Koncevnak, hogy a sürgöny tartalma a meséik és fantáziák birodalmából való. A német és osztrák hadsereg nem tizennégy hadosztályt, de még tizennégy ezredet sem tud összehozni. De feltéve, hogy ezt mégis összehozná, a tizennégy hadosztály összpontosításához; legalább egyhónapi időre lenne szükség és olyan mozgalmat idézne elő, hogy az orosz kémek már rég jelentették volna. Ilyen vicces sürgönyökkel fel akarják csak ültetni az orosz hadvezetőséget Máklakov elhiszi, hogy Koncev jóhiszemű, de hordja el az irháját, mert ha Rátkó generális vagy Nikolajevics nagyherceg ezt a mesét meghallja, menten agyonlövöti.

Koncev Simon erre a hangra az őrnagy lábai elé vetette magát, kezeit ég felé emelte, majd szakállát tépdésve könyörgött, adjon hitelt szavainak, a sürgöny minden szava megfelel a valóságnak, ha nem lenne igaz, akasszák őt fel, lőjjék fejbe. Ha azonnal nem intézkednek, borzalmas veszedelem hárul a cári hadseregre. Máklakov látván végül, hogy az öreg zsidó teljesen jóhiszemű, megígérte, hogy intézkedik és azt is kilátásba helyezte, hogy dúsan megjutalmazza.

De jaj, ha a sürgöny hazudott.

Koncsev Simon eltávozott és Maklakov vezérkari főnök molyogva tette be belső zsebébe a sürgönyt s megjegyezte magában, hogy ez a zsidó annyit ért a stratégiához, mint ő a kereskedéshez. Miért nem marad mindenki a mesterségénél? Ha szegény ördögnek még azt a nagy titkot is megmondhatta volna, hogy az olaszok néhány nap múlva már megtámadják az osztrákokat.

Természetesen nem intézkedett, s még főnökének sem tett jelentést a sürgönyről.

És megtörtént az áttörés. Pontosan úgy, amint a sürgöny jelezte. Ötszáz üteg okáta a tüzet és tíz hadosztály indult feltartóztathatatlan rohamra. Gorlicénél kapta az orosz kolosszus a halálos dőfést. Ezután következett Lemberg és Przemysl felszabadítása, majd Varsó és Ivangorod bevétele és 1915. decemberében mélyen Oroszország szívében volt már diadalmas hadseregünk. Soha többé az orosz henger nem tudta összeszedni magát.

Maklakov vezérkari főnök ma plakátragasztó Bécsben. Koncsev sürgönyét rongyos kabátja zsebében, szíve felett bevarrva hordja. Ha majd egyszer megunja sanyarú életét, úgy lövi keresztül a szívét, hogy először a sorsdöntő sürgönyön fusson át a hideg golyó.

Humor a kémvilágban

A francia kémtörténelem feljegyez egy eseményt, amely élénk világot vet a háborús idők orosz diplomatáinak lelkületére és humorára. Nem tudjuk, hogy vajjon megtörtént-e, de »se non e vero, e ben trovato«.

A semleges Romániában egy nagyon ügyes német ügynök kémkedett, aki tökéletesen beférközött az orosz katonai attaché, Semenov ezredes bizalmába. Az ügynök, akinek német hűségéhez szó sem férhetett, egy napon rendkívül fontos hírek jutott a birtokába és a bukaresti német követséghez rohanva, kérte, adják át a legtitkosabb I. számú sárga chiffrekulcsot, hogy értesülését azonnal továbbíthassa. A követségi tisztviselők azt felelték, hogy csak abban az esetben adhatják át a kért kulcsot, ha a katonai attaché hozzájárul.

Az ügynök sietett a katonai attachéhoz és kérte, legyen segítségére.

— Mit óhajt megsürgönyözni? — kérdezte az attaché.

— Bocsánatot kérek, de a főhadiszállás hírszerző parancsnokának meghagyása folytán híreimet csak vele közölhetem.

— Akkor sajnálom, de a kulcsot nem adom át.

Az ügynök ekkor elmagyarázta, hogy állásával játszik, ha parancsnoka rendelkezése ellen cselekszik, hogy nagyfontosságú

és nagy horderejű katonai hír továbbításáról van szó. amety egy egész arcvonalat érdekel stb. stb.

Mind hiába! Az attaché hajthatatlan maradt.

Az ügynök kétségbeesetten távozott a német nagykövetség palotájából és szomorú ábrázattal tért be a Capsa nevű kávéházba.

Nemsokára Semenov ezredes nagy társasággal, hölgyekkel, urakkal vígan, félig bepezsgőzve, énekelve, berobogott a kávéházba. Pezsgő, bor, cigány, női kacaj, víg dal következett. Egyszer csak Semenov meglátja jó barátját, a német ügynököt. Hozzá megy s megkérdi mi baja van. hogy olyan busán, szomorúan gubbaszt a sarokasztalnál. — Gyere brátye közénk mulatni!

A német ügynök bosszúsan, de őszintén elmondotta, hogy egy nagyszerű hírnek jutott a nyomába, hogy előléptetést, sőt nagyobb jutalmat is vár, de mind hiába, mert nem tudja közvetíteni a hírt, mivel a követség megtagadta a kulcs átadását! Ekkor Semenov átölelte barátját, orosz szokás szerint összevissza csókolta.

— Egy ilyen drága jó barátomon segítek, még pedig azonnal — Michael Alexandrovics — szólt oda titkárjához — szaladj azonnal a követséghez és hozd ide az I. számú német sárga, chiffrekulcsot. Hadd segítsünk ezen a jó emberen.

Egy pár perc alatt a titkár az alig kétszáz lépésnyire levő orosz nagykövetségről elhozta a kívánt kulcsot.

A német ügynök először nagyot nézett, még nagyobbat bámult, megivott egy pár pohár pezsgőt és megírta megbízójának; a rejtírásos sürgönyt.

... Pár nappal később az oroszok Memel irányában megtámadták a német arcvonalat, de már várta őket Mesbaum német tábornok hadserege. Három orosz dandár pusztult el... Ez volt a sürgöny eredménye.

A titkozas repülő

Minden szerencsétlenül végződő ütközetnek vannak nemcsak hősi halottjai, sebesültjei, hanem a balszerencse kitermeli a martírt is. A románok erdélyi kudarca után, amidőn a nagy-szebeni, apácai és brassói csaták lezajlottak, Zotu tábornok vezérkari főnök, látva szörnyű tévedéseit, baklövéseit, tapogatózásait a sötétben, egy tragikus novemberi este, midőn csapataink előzönlötték már a havasalföldi rónákat: golyót röpített gondokkal telt agyába. Zotu tábornok halála éppoly megrázó tragédia volt, mint két évvel előbb Samsonov orosz hadseregpáncsnoké, akit szomorú sorsa egy nagyszerűen felszerelt hadsereg élére állított, de ez, a legelső komoly összeütközésnél, akárcsak román társáé, vereséget szenvedett.

A megjelent memoárokban mind az orosz, mind a román szakemberek azt állítják, hogy Zotu hadseregénél csak úgy hiányzott a hírszolgálat, mint Samsonovnál. »Hiszen lehetetlen mást elképzelni — sóhajt fel a román történész a vöröstoronyi katasztrófára célozva — mint azt, hogy a román hadsereg vezérkara azoktól az altisztektől szerezte híreit, akik babot felvételeztek a hadtáp területeken. Bizonyos megilletődéssel olvassuk Martos orosz tábornok vallomásait is, lemondóan közli velünk, hogy semmit, de semmit nem tudott az előtte levő ellenség szándékairól, erejéről. Pedig ha megvizsgáljuk ugyanez időben az erőviszonyokat, akkor meg kell állapítanunk mindkét esetben az arány 8:2-höz — ellenségeink javára. Igaz ugyan, hogy ott, ahol támadtunk, erősek voltunk, de éppen ebben rejlik a hadvezetés művészete. A tannenbergi és a vöröstoronyi csatában is a taktikai és stratégiai eltolások adták meg a támadás lököerejét, s ezzel párhuzamosan működő felderítő és elfátyolozó manőver biztosította a győzelmet.

A hadtörténelem kikutatta az elkövetett hibákat és a két ütközet kudarcának okait főképpen a hírszolgálat elégtelenségében állapította meg.

*

Az oroszok Keletporoszország ellen két. jól felszerelt hadsereget indítottak. Az északi vagy Njemen-hadsereg Remienkampf tábornok vezetése alatt Insterburg irányában menetelt és az volt a feladata, hogy a vele párhuzamosan Osterode irányábai menetelő és a Samsonov vezetése alatt álló Narev-hadsereggel tisztítsák meg Keletporoszországot a németektől és Osterodénál egyesülve, Berlin irányában — tehát az egész német balszárnyának átkarolásával — támadjanak.

A német hadsereg zömét az oroszok északon a Rennenkampfhadsereggel szembenállónak sejtették és ezért Samsonov azt a határozott parancsot kapta Shilinskij főparancsnoktól, hogy a legnagyobb gyorsasággal menetelve, nem törődve semmivel és senkivel, állandóan csak meneteljen, meneteljen... és Osterodet foglalja el, mert az megnyitja az utat Berlin felé.

A két hadsereg létszámát 800.000 ember és 1700 ágyú képezte.

Ezzel a hatalmas és veszedelmes ellenséggel szemben a németek alig 210.000 embert, fele részben népfölkelőt és 728 ágyút tudtak kiállítani. Igaz, hogy ezek a katonák keletporoszországi férfiak voltak, akik saját szülőföldjükön érthető elszánt-sággal harcoltak, mert a beözönlő ellenség minden ok nélkül kirabolta és felperzselte javaikat, meggyalázta asszonyaikat, kardrahányta gyermekeiket!

Ennek a 210.000 keletporoszországi németnek a hadvezére Hindenburg, vezérkari főnöke pedig Ludendorff volt. Két olyan katona, aki véres betűkkel írta be nevét a világtörténelembe.

Augusztus 23-án érkezett meg a két hadvezér Marienburgba. A helyzet nagyon komoly volt. Északon Belov és Mackensen gyenge csapatai álltak szemben Rennenkampffal. Arra nem is gondolhattak, hogy harcbabocsátkozzanak vele, ehelyett lépésről? lépésre hátráltak és augusztus 23-án az volt a helyzet, hogy! Rennenkampff Wehlautól északra az Alienburg—Gerdauen—Angerburg vonalon foglalt állást. Samsonov hadseregé pedig a Soldau—Usdau—Waplitz—Alienstein—Bischofsburg vonalat érte el. Minden attól függött, hogy Rennenkampff gyors menetelésben üldözi-e Mackensent és Belövöt vagy sem. Ha igen, a csata elvész, ha nem, Samsonov hadserege semmisül meg.

Augusztus 25—26-án Samsonov balszárnyát a németek Usdaunál megtámadták és Lautenburnnál is erősen szorongatták. Egy nyíltan feladott orosz rádiógram arra figyelmeztette a németeket, hogy Allenstein irányából Hohenstein—Waplitz felé Klüew hadteste oldalba támadja a rettenetes harcokban kifáradt németeket. Az éj leple alatt állást foglalnak és a mitsem sejtő Klüew hadtestét borzalmas ágyútűzzel fogadják és feltartóztatják. Shilinskij tábornok, a két hadsereg parancsnoka pedig állandóan sürgeti Samsonovot, hogy meneteljen előre. Samsonov ki is adja rá a parancsot Martos hadtestparancsnoknak, aki idegesen azt feleli, parancsolják meg az ellenségnek, hogy ne támadja hadtestét, akkor majd menetel. Mackensen és Belov északon faképnél hagyják az ellenséget és fárasztó menetelés után 27-én Bischofsburnnál és Seeburnnál megtámadják és szétverik Blagovjescsenszki tábornok hadtestét.

Most pedig átadjuk a szót I. I. Petrovszk orosz vezérkari tisztnak, Samsonov tábornok segéd tisztjének.

»Rennenkampff tapogatózva menetelt. A mi hadseregünk balszárnya azonban már augusztus 25-én erős ütközetben volt Soidaunál. Hadseregünk magva — amely három hadtestből állt, — erélyesen harcolva menetelt a mocsaras, erdőborította területen Tannenberg és Hohenstein irányában, hogy Osterode vasúti csomópontot elfoglalhassa. Lépésről-lépésre hátrálásra kényszerítettük az ellenséget és a foglyoktól megtudtuk, hogy a XX. német hadtesttel állunk szemben. Augusztus 27-én észrevettük, hogy mindkét szárnyunk irányában erős német csapatok támadása érezhető azzal a céllal, hogy hadseregünket átkarolják és megsemmisítsék. Samsonov átlátta a veszélyt és Ortelsburgban haditanácsot hívott össze. Itt megvitatták a helyzetet és abban állapodtak meg, hogy a centrum megáll, beássa magát, egyes csapatokat áttolnak a szárnyakra és az ellenséget megtámadják. A parancsokat Samsonov már diktálta is...

Ekkor különös esemény történt.

Varsó irányából egy repülőgép tűnt fel a láthatáron, majd szép siklórepüléssel az erdő és a vasút mellett levő rétre szállt. A gépből kiugró vezérkari százados megparancsolta a hozzá-

siető gépkocsivezetőnek, hogy azonnal vigye Samsonovhoz, Néhány perccel utóbb mint »báró Keller vezérkari százados, a főparancsnokság futárja« jelentkezett és sürgős írásbeli parancsot nyújtott át. Samsonov tábornok átfutotta az írást, majd látható izgalommal »állj«-t kiáltott: visszavonom az előbbi parancsot. A centrum erélyes támadása folytatandó!

»Köszönöm kapitány úr, — szólt a futárhoz fordulva — kérem jelentse ő császári fenségének, hogy remélem, holnap reggel alázattal jelenthetem Osterode vasúti gócpont elfoglalását.«

A vezérkari kapitány tisztelgett, beült a gépbe és néhány perc múlva már eltűnt Varsó irányában.

A Shilinskij tábornok által aláírt parancs bosszús hangú volt, s öfensége, az összes hadak fővezére csodálkozik, hogy a Narev-hadsereg centruma olyan lassan haladul öre. Osterode elfoglalása megnyitja az utat Berlin felé. A német átkarolási kísérletek csak látszatmozdulatok, amelyeket északról Rennenkampff, délről pedig a harctérre érkező két hadtest még csirájában elfojt. Megparancsolom, hogy a centrumban az áttörési támadást erélyesen folytassa. Az eredményt jelentse nekem...«

A három középső hadosztály augusztus 28-án azután is folytatta Hohenstein irányában a támadást, mikor már a szárnyakat az ellenség benyomta. Estefelé már látták a kudarcot. Samsonov nagynehezen összeköttetést létesített a főparancsnoksággal és keservesen, panaszkodta, hogy már majdnem be van kerítve. Az Istenért küldjék gyorsan az ígért csapatokat.

Nikolajevics nagyherceg súlyos szemrehányásokat tett neki.

Samsonov alázatosan jelentette, hogy Ő jobb meggyőződése ellenére, csak a főparancsnokság írásbeli parancsára rendelte el az áttörési támadást. Kiderült, hogy a főparancsnokságnál ilyen parancsról senki sem tud. Egyetlen repülő sem küldtek Samsonovhoz. Az egész ügy érthetetlen. A nagyherceg meg volt győződve róla, hogy Samsonov meghibbant. A repülő csak az ő fantáziájának a szüleménye.«

Köröskörül recsegett, dörgött, ropogott a németek gépfegyvere, ágyúja, puskája. Az oroszok rettenetes tűztenger közepében voltak. Egész ezredek dobták el a fegyvert és pánikszerűen menekültek. A németek egy hatalmas élő hústömegbe lőttek, egy futó, ordító, jajveszékkelő tömegbe, amely rémülten menekülni akart a pokoli gyűrűből.

Tábornokok, ezredek, vezérkari tisztek, közlegények éjjel az erdön, mocsáron keresztül menekültek. Egy ezredes úgy tartotta fenn a tábornoki karral az összeköttetést a rettenetes sötétségben, hogy időnként névszerint szólított társait. A felhívott jelentkezett: »itt vagyok«. Samsonov búsan, szomorúan gyalogolt. Kétségbeesve látta hadseregének borzalmas pusztulását. Seholy egy biztatás, seholy egy vigasztaló szó.

»General Samsonov!« — kiáltotta az ezredes. Itt vagyok« — felelte. Majd más nevek hangzottak el.

Samsonov a repülőre, arra az ördögi repülőre gondolt, aki őt olyan borzalmasan félrevezette.

Ismét felhangzott! General Samsonov!« A felelet egy dörrenés! Társai ebből a dörrenésből tudták meg, hogy -vezérük öngyilkos lett. Senki sem ment hozzá, senki sem nézte meg, hol adta ki lelkét a szerencsétlen hadvezér. Felesége egy év múlva a nyakán levő éremről felismerte holttestét és hazai földre temette.

Petrovszky felsóhajt még: azóta — mondja — sokat láttam, sokat hallottam, sokat átéltem. De ma is azt mondom: ez a repülő volt a kémek legnagyobb mestere. A leghatalmasabb kémkedési teljesítmény a világháború alatt az övé volt!«

A tannanbergi csata augusztus 29-én végetért. A németek! 90.000 foglyot, két hadtestparancsnokot, nagymennyiségű hadianyagot, 350 löveget és a hadsereg pénztárát zsákmányolták.

A csata színhelye keserű emlékeket idézett fel a német lelkekben. Ötszáz évvel azelőtt a szlávok itt verték le a német lovagrendeket. A német bosszú félévezredig váratott magára, hogy aztán annál borzalmasabb legyen.

A Samsonov-hadsereg megsemmisítése után Hindenburg Rennenkampfra vetette magát és szeptember 15-én a Nyemen-hadsereg utolsó embere is kimenekült Keletporoszországból.

Hindenburg egy évvel később Insterburgon utazott át. A város felszabadításának az évfordulóján nagy ünnepélyt rendeztek. Hindenburg autóját a rendezők feltartóztatták és visszaparancsolták. Nagy kerülővel tudta csak útját folytatni. Nem ismerték fel!

Majoszojedov tragédiája

Az orosz hadvezetőség a sorozatos kudarcok miatt gyanakodott, hogy a főhadiszálláson és a cár környezetében árulók vannak. Nem tudták elképzelni és elhinni, hogy rádiólehallgató állomásaink minden rejtjeles parancsukat lehallgatják és megfejtik, nem akarták belátni, hogy a központi hatalmak hadseregeit kiváló stratégiák és taktikusok vezetik, akik bár kisebb seregek felett rendelkeznek, de tudásuknál fogva az orosz hadsereg túlerejével eredményesen szembeszállhatnak. Árulókat kerestek, kutattak hát mindenütt, a hadseregben és a társadalomban, holott a történelem megállapítása szerint tudatlanságuk, főleg pedig hanyagságuk volt önmaguknak legveszedelmesebb árulója.

Maga a cár is kétségbeesett és Paleologue francia nagykövet előtt úgy nyilatkozott, hogy hadseregének a vezetői árulók!

Mindeneseire az orosz hadsereg éppúgy nem volt mentes a hazaárulóktól és kémektől, mint a többi hadviselő félé sem. Mert amíg csak háború lesz, lesznek hazaárulók és lesznek kémek is.

*

A tannenbergi csatavesztés különféle okokra vezethető vissza. Ezek között nem utolsó helyen szerepelnek a tábornokok viszálykodása miatt hibásan kiadott és egymásnak ellentmondó parancsok, a hírszerzés szervezetlensége, a kellő elővigyázat nélkül adott rádiógramok és egyéb taktikai hibák, amelyeknek a tárgyalásába nem mélyedhetünk el. Csak így érthető meg, hogy a német hírszerzőszolgálat egyik elsőrangú repülőtisztje hallatlan merészségű hőstettével a döntő pillanatban hogyan vezethette félre a hadsereg vezérét, Samsonovot, ezzel a németek javára döntvén el a csata sorsát.

Szinte hihetetlenül hangzik, de történelmi tény, hogy ez a német repülőtszót tettét Mjasszojedov, az orosz X. hadtest hírszerző főállomásparancsnokának a megbízásából és segítségével hajtotta végre.

Mjasszojedov a háború kitöréséig a csendőrségnél teljesített szolgálatot. Sok barátja volt Németországban és Ausztriában. Még Vilmos császár is kedvelte, sőt keletporoszországi vadászataira Virballenba rendszerint meghívta. Itt győzték meg Mjasszojedovot német barátai arról, hogy egy világháború esetén Oroszországnak Németország mellett van a helye, mert különben ia monarchikus rendszer Oroszországban összedől. Sok érvet hallgatott végig Mjasszojedov és végül arról győződött meg, hogy Oroszország saját végzetébe rohan, ha a franciák pártján halad. Ugyanezekről a tényekről talán meggyőzte Szuchomlinov tábornokot és hadügyminisztert is, akinek legbizalmasabb barátja és tanácsadója volt. Mind Mjasszojedov, mind Szuchomlinovot az entente diplomatái a legképtelenebb, legocsmányabb vádakkal illették. Különösen Paléologue volt francia nagykövet szórt rájuk hihetetlen rágalmakat. Tény, hogy Mjasszojedov soha sem a németektől, sem tőlünk egy fillért nem kért és nem kapott és tény: bírái előtt hangoztatta, hogy Oroszországot akarta tetteivel megmenteni.

A tannenbergi csatában a kilencvenéves orosz fogoly között volt egy orosz főhadnagy, aki kérte a német fogoly öröket, vezessék a német hírszerzőállomás parancsnokához, mert vele sürgős közlendője van. Midőn hozzávezették, közölte, hogy ő orosz hírszerzőtiszt és Mjasszojedov alezredes küldöttje; egyúttal közölte azt is, hogy Samsonov hadseregének a hadipénztára Usdauban van elásva és kérte, jöjjenek vele és ássák ki. Midőn a hírszerzőparancsnok látta, hogy a hatalmas összeget kitevő pénztár rejtkehelyét a tiszt elárulta, bővebben foglalkozott vele és szolgálatba fogadta.

Mjasszojedov nevének olyan varázshatása volt a németek előtt, hogy teljesen megbíztak a jelentkező oroszban és a kellő instrukciókkal ellátva, hamis útlevéllal Stockholmon keresztül Oroszországba küldték.

Ez az orosz tiszt azonban az orosz hadvezetőség legagyarfűrtabb kémelhárító parancsnokának, Batjusin vezérkari ezredesnek volt az embere és mihelyt Stockholmba ért, jelentkezett Kaudarov ezredes, ottani orosz katonai attachénál és elmondta élményeit, hangsúlyozva, hogy Mjasszojedov alezredes, egy repülőtest, Friedberg, Zalumanov, Altschiller, Rosenberg, a varsói Salzmaim-testvérek, Spahn államtanácsos és Szuchomlinov hadügyminiszter árulók és a németek szolgálatában állanak.

Kaudarov ezredes előtt egyszerre világossá vált az egész hadihelyzet. Keresztülvillant az agyán a Rennekampf- és Samsonov-hadseregek katasztrófája, világossá vált előtte, hogy a sokkal gyengébb német hadsereg csak árulás útján vívhatta ki győzelmeit a sokkal erősebb orosz hadak felett. Majd az orosz tiszt jelentését írásba foglalva kurír útján felterjesztette Nikolajevics Miklós fővezérnek.

A hosszunyaku nagyherceget majdnem a guta ütötte meg, midőn a hirt megkapta, mert Mjasszojedov épp annak az arcvoalnak volt a hírszerző parancsnoka, amelyben a nagyherceg tartózkodott. Azonnal ki is adta a parancsot, hogy a »fekete kabinet« vezetője, Dűsterhof kapitány nyomozza ki az ügyet és szerezzen az árulók ellen megfelelő bizonyítékokat.

Ismerve az orosz ochrana kíméletnélküli nyomozási rendszerét és beugrató módszerét, a bizonyítékok hamar készen voltak. Mjasszojedovnál találtak néhány levelet, amelyet állítólag Redl osztrák-magyar ezredes irt neki. Eugénia nevezetű szeretőjénél egypár feljegyzést találtak, amely azt bizonyította, hogy az ezredes »sötét úton« szerez pénzt. Majd kiderítették, hogy 1911-ben Gucskov képviselő nyilvánosan azzal vádolta meg, hogy a német vezérkar szolgálatában áll. Midőn ezért pisztoly-párbajt vívtak, Gucskov nem lőtt rá azzal a kijelentéssel, hogy nem akarja elvonni őt a természetes haláltól — az akasztófától. Kinyomozták, hogy egy repülőkapitány, aki időközben eltűnt, Mjasszojedov állal hamisított írásbeli paranccsal repült Samsonov tábornokhoz és hívta fel a nagy vezérkar nevében arra, hogy a német hadsereg centrumát támadja Osterode irányában, mert a szárnyak megvédésére Varsóból erősítés jön. A vádlevél szerint Keller báró útján állandó összeköttetést tartott fenn a német hadvezetőséggel és jelentéseinek a hatása alatt az oroszok olyan vereségeket szenvedtek, hogy Kelet-Poroszországot ki kellett üríteniök. Állítólag százhusz jelentést küldött rövid három hónap alatt Mjasszojedov a német hadvezetőségnek.

Kiemelte a vádlevél, hogy a németeket oly nagyszerűen informálta Mjasszojedov a csapatok eltolásairól, hogy a Bzura

parián egy reggel a német katonák átkiáltottak az oroszokhoz., hogy az 5-ik és 22-ik orosz ezredeket jobb helyre viszik át és tényleg, este a két ezredhez megérkezett az átcsoportosítási parancs.

A németek tehát előbb tudták az orosz ezredek áthelyezését, mint az megtörtént. 1915. március 18-án fejeződött be a vizsgálat és Varsóban, Lukirszkij Szergej tábornok elnöklete alatt a hadbíróóság végre megkezdhette a per tárgyalását. Nem volt semmi pozitív adat, csupán csak gyanúsítás. De Mjasszojedovnak és társainak meg kellett halniok. Mjasszojedov nem vallott be semmit és hangoztatta, hogy a cárizmust és Oroszországot akarta megmenteni.

A Szuchomlinov hadügyminiszter elleni vádat Paléologue francia nagykövet Sasonov külügyminiszter útján szolgáltatta.

Szuchomlinov átadott Palóologuenak egy jegyzéket, amelyben jelezte, hogy minden intézkedést megtett abból a célból, hogy biztosítsa az orosz hadsereg munícióellátását. A tényekből azonban az tűnt ki, hogy semmiféle intézkedés nem történt a lőszerszükségletek kiegészítésére, hanem inkább meghíúsított minden muníciógyártást. Bár nem tudták se hogysen rásütni, hogy a németekkel összekötetésben van, azért ráfogták, hogy gyűlölettel viseltetik Miklós nagyherceg iránt, akinek nem tudta megbocsátani, hogy főparancsnok lett, pedig ő szerette volna ezt az állást megkaparintani.

Mjasszojedov kivégzése tragikus körülmények között folyt le. Ugyanis Oroszországban a kivégzendőt lepedőbe burkolják és úgy állítják az akasztófa zsámolyára. A szerencsétlen ezredes védekezett és nem akarta engedni, hogy arcát letakarják. Erre rákötözték egy toloszékre, rá terítették a lepedőt és a székekkel együtt húzták fel. Társai a borzalomtól reszketve nézték végig kivégzését és többeket közülök az orvosok élesztettek fel, hogy a hóhérok az akasztófára felhúzzák.

A most megjelenő memoárok azt állítják, hogy Mjasszojedov saját iniciatívájára szervezte meg hazaáruló társaságát és hogy a legszentebb, legmagasztosabb célt tűzték maguk elé, amidőn a német hadsereget akarták diadalra juttatni.

A szent Oroszországot akarták megmenteni. Itt említjük meg, hogy Rubinstein bankár a cárné kívánságára és Rasputin kérésére kegyelmet kapott. A szent Oroszországot azonban nyomban el kellett hagynia. Rasputin az ügy elintézéséért hatalmas összeget vágott zsebre.

Szuchomlinovot fiatal felesége mentette meg. A többi vádlottat kivégezték, mert sem pénzük, sem szép fehérnépük nem volt.

Gregorij Isszakov orosz főhadnagy és Solomon Bock találkozása

Az orosz robbantó (szabotőr) szolgálat parancsnoka, Terechov ezredes, az ő segédtisztje pedig Isszakov Gregory főhadnagy volt. Isszakov rendkívüli ügyes, németül tökéletesen beszélő, zsidó származású fiatalember volt, aki nemcsak kiképezte ia robbantásslolgálatra jelentkezőket, hanem személyesen is résztveti veszedelmes kirándulásaikön. Az ő javaslatára robbantóiskolákat állítottak fel Minszk, Riga, Kiev, Tarnopol, Szmolenszk, Kamijen-Podolszk és Podvoloczyska helységekbén. A tanítványokat arra képezték ki, hogy észrevétlenül surranjanak át a mi harcvoalainkon és a mögöttes részekbén robbantsák fel a hidakat, a vasúti gócpontokat, a hadiszerraktárakat, az egészségügyi intézményeket, a tisztietkezdéket stb.

Erről az intézményről Solomon Bock elfogásakor szereztünk tudomást, ü ugyanis elárulta az orosz sabotage-szolgalat minden titkát, sőt fel is ajánlotta szolgálatait hadseregünknek. Solomon Bock mondotta el, hogy mindazok a gyűjtogatások és robbantások, amelyek hadterületünkön akkoriban történlek, ísszakov főhadnagy embereinek a műve. Remegve beszélt Isszakovról; borzalmas és bosszúálló embernek festette őt le. Alighogy Solomon Bock hálónkba került, kémelhárítóink ismét elfogtak néhány kujlorgó embert, akik sehogy sem tudták magukat iga-i izolni. Midőön Solomon Bock meglátta őket, kiderült, hogy ísszakov emberei. Napról-napra szedtek össze gyanús elemeket, akik kilétük megállapítása céljából a mosolygó Solomon Bock cellája elé kerültek, aki azután felfedte kilétüket.

Egyik nap reggel azonban különös esemény történt.

A tábori csendőrök tizenhárom gyanús embert hoztak a hírszerzőállomásra. Faggatás és motozás során kiderült, hogy egyazon robbantókülönítmény esett hálónkba. Solomon Bocket előhozták cellájából és amikor körülnézett a díszes társaságon, reszketni kezdett, majd borzalmas üvöltéssel összeesett. Midőön magához térítették, rámutatott egy borostásáról, villogó fekete szemű, karcsú fiatalemberre és csak annyit tudott kinyögni: Gregorij Isszakov!

Terechov ezredes segédtisztje úgy állt ott, mint a kővé meredt szobor. A tábori hadbíróság halálra ítélte mind a tizenhárom robbantét. Isszakov főhadnagy, mielőtt kivégezték, az akasztófa árnyékában egy cigarettát kért és bánatosan, szomorúan, könnyezve mélyen mellére szívta a gondúzó füstöt. A halála előtt készült fénykép élénken tükrözi vissza a lelkében dúló háborgást... Az orosz szabotórszolgalatnak ezzel vége szakadt.

Solomon Bock urat életfogytiglani fegyházra ítélték.

Az ulánuskapitány

A kémszolgálatban történtek kisebb-nagyobb tragédiák is, különösen, ha a kém nem viselkedett külső megjelenésének megfelelőleg, vagy ha iratai nem voltak rendben. Így többek között Bécsben történt, hogy egy katonai szabóhoz beállított egy civil úr és hibátlan németséggel teljes felszerelésű ulánuskapitányi egyenruhát rendelt. A szabó hamarosan el is készítette a ruhát és elszállította Georg Michael Ritter von Wissniarski ulánus kapitánynak a Bristol-szállóba. Próba közben a szabónak feltűnt, hogy a kapitány mozdulatai, egész magatartása és alsóruhái is azt árulják el, hogy nem cs. és kir. lovaskapitány. A számláját ugyan teljesen kiegyenlítette a lengyel nevű cs. és kir. kapitány és kedélyesen megígérte, hogy apróbb bevásárlásaival hozzá fordul, a gyanú azonban befészkelődött már szabónk agyába.

A szállítás után néhány napra a szabó véletlenül benézett a Klehblatt nevű vendéglőbe és ott látta vevőjét. Ekkor még jobban feltűnt neki viselkedése. Gyanúját közölte egy ismerős tiszttel s ez igazoltatta. Az ulánuskapitány nyugodtan vette elő látszólag rendben levő irományait, de a tiszt ragaszkodott ahhoz, hogy kísérje el a városparancsnoksáighoz. A kapitány előbb a mellékhelyiségbe ment. Alig egy-két perc múlva dörrenés hallatszott és az »ulánuskapitány« ott hevert átlőtt koponyával., Kiderült róla, hogy Korn Mihálynak hívták és orosz kémszolgálatban állt. Még az orosz hírszerzőparancsnokság igazolványát is megtalálták szállóbeli podgyászában.

A szép Katica

Egy őrmester mondotta el a következő történetet: Az orosz harctérre meneteltünk s ezredünk éle napkeltekor érte el azt a szélmalmot, ahol további parancsig várunk kellett. Tőlünk délre, frontunk jobboldalán vagy nyolcszáz lépésnyire, egy kis galíciái falu pirinyó ablakai piroslottak felénk a hajnali hangulatban. Előttünk másfél kilométernyire már szürkület óla bömböllek az ágyúk kelet felől, a földalatti orosz hadállásokból. A mi ágyúink buzgón felelgettek az övékkel. Gyönyörű szép, szélcsendes idő volt, semmi hőség és semmi hűvösség, csupán belül fülött bennünket valami csodálatos lokomotív, amely valószínűleg máris az indulás vágyától meg attól, hogy nemsokára nekiroboghat a jóformán láthatatlan ellenségnek. Az első tűz, a tűzkeresztség előérzetének villamos árama vibrált szakadatlanul bennünk.

A legénység lepihent. Szanaszét heverészve előkészítette elemőzsiáját. Én néhány barátommal a malomba iparkodtam; ajtajából hívogatólag nézett felénk egy nagyon jótermetű leányalak.

Odamentem hozzá és beszédbe elegyedtem vele. A bakák nevetgélve álltak odébb. Bevallottam neki, hogy éppen olyan szép, kívánatos arca van, mint otthonhagyott bús kedvesemnek.

— Akkor maradjon itt nálunk! — suttogta oly forró, szenvedélyes arccal, hogy egész testem belereszketett. Természetesen ilyesmiről szó sem lehetett. Csak annyit mondhattam még a lánynak: »Kati, még visszajövök!« — s futva siettem ezredemhez. Még egyszer hátra pillantottam. Kati csipőre tett kézzel, mosolyogva, kihívóan nézett utánam.

Egy óra múlva ott feküdt ezredünk egy erdő mögött. Tőlünk balra őrzöngve robbant fölöttünk a srappell, de minket nem bántott, mert rejtett állásunkról nem tudott az ellenség. Ott feküdtünk és vártuk, hogy majd jön a támadási parancs. Egyszerre csak a mi századunk kapitánya, aki velünk szemközt állott, élénken északnyugat felé mutat a nemrég elhagyott malom irányába:

— Ni, hogy forog az a malomkerék! Pedig nincs is szél!

Mind oda néztünk. Csakugyan, a kenderhajú molnárlányék szélmalmának a vitorlás lapátjai lassan, de buzgón gördültek északról délkeleti irányba, vagyis, mert az erdő épp délkeletre esett a malomtól, hát éppen a mi ezredünk felé, az immár rekkenő augusztusi szélcsöndben.

— Mi az isten csudája ez? — böki ki az egyik.

— Hát ott feljebb talán mégis van egy kis szellő, — véli egy hórihorgas őrmester. — A következő pillanatban sisteregve vágódott le közénk egy srappell. Egyszerre vagy tízen is elvágódtak körülöttünk. Az őrmester is.

A százados elkiáltja magát:

— Árulás, fiúk! A szélmalom! — egy pillanat s egy másik srappellről ötödmagával bukik le a fűbe.

A főhadnagy a telefonvezetékhez rohan, egy fához. Én — magam sem tudom miért, izgatottan futok melléje.

— Vezérőrnagy úr, jelentem, a hátunk mögött lévő szélmalom kerekével ránk irányították az ellenséges tüzéséget. Fél perc múlva a harmadik s mindjárt a negyedik, ötödik, hatodik srappell búgott le az ezred gyorsan széthúzódó sorai közé. Szintén föltűnt? — darálja a telefonba a főhadnagy, idegesen tartván a fülénél a kagylót. — Ah, előbb észak felé? És mindjárt rálöttek a kanyarodó balszárnyra? Igenis, parancsára! Már indítom őket.

S lecsapván a fa ágára a telefonkagylót, nyomban hátrakiált:

— Első szakasz futólépés a malomhoz! Malmot fölgújítani, ottlévőket tüstént agyonlőni!

Egész testemben reszkettem. Én is az első szakaszhoz tartoztam. Robogtunk, repültünk, mint a szélvész a szélmalom felé. Útközben láttuk, amint most újra épp az ellenkező irányba forgott a malom vitorlája. Bizonyosan arra küldtek a mieink

egy csapattestet. Ahogy bekanyarodtunk a malom felé, a lapátkerék hirtelen megállt a forgatható tornyon.

Megálltunk, körülfogtuk az épületet. A szép molnárléány zavart nevetéssel perdült elénk a torony tövéből.

— Mi tetszik, vitéz urak? — Ah, maga is itt van? — fordult hozzám, de már rémület tükröződött az arcán. — Szolgálhatok egy kis frissítő...?

— Majd szolgálunk mi mindjárt! — kiáltotta vadul a szávaiba a főhadnagy; tüzet vezényelt s a nefelejtsszemű Katica a következő pillanatban velőtrázó sikoltással holtan bukott le a lábam elé.

A többiek hamar fölgyújtották a fatornyot s aztán, mielőtt a fölcsapó lángok tetejéből, — amelyek mögül a benszorult molnár rémes halálordítása hallatszott — ránk zuhanhatott volna a lapátkerék, gyorsan vissza a tűzvonalba, ahol mozdulatainkat nem árulta el már többet az átkos szélmalom.

Signore Contarini

Budapesten a csöndes Tabán egy kis házacskájában mondotta el egy előkelő hölgy az alábbi történetet.

— A mi házunk Máramarosszigetnek egy mellékutcájában fekszik, ott éldegélünk nővéremmel és öreg cselédünkkel. Nem tagadom, hogy mikor híre jött az orosz betörésnek, mi is megijedtünk, ugyancsak tanakodtunk, hogy mit csináljunk? Nagy hatással volt ránk, hogy olyanok is kereket oldottak, akiknek bizony nem illett eltávozni. Átmentünk a fűszeresünkhöz, egy Stern nevű öreg zsidóhoz, aki a szomszédságunkban lakik. Ez azt mondta: ő a galíciai menekülöktől hallotta, hogy jobb helyben maradni, mint megugrani, mert az oroszok a bezárt üzleteket és lakásokat inkább bántják, mint azokat, ahol embert találnak. Azt mi is láttuk, hogy a menekülés roppant bajjal jár, mert lehet, hogy marhaszállító vagonokba gyömöszölnek bele bennünket, azután meg házunkat és lakásunkat eltávozással sem menthetnök meg a kirablástól, de ha itt maradunk, két olyan leányt ki bántana, aki sem nem szép, sem nem fiatal, sem nem gazdag? A házunk is félreesik, talán belénk sem botlanak. Az utolsó pillanatban Stern szomszéd hozott még egy színes képetm mely az oroszok egyik legnépszerűbb szentjét, Szent Miklóst ábrázolta. (Ezeknek az embereknek mindenre van gondjuk.) A képet kitettük az egyik utcai ablakba, elláttuk magunkat két hétre elemózsiával s mikor észak felől fölhangzott az ágyúdörgés, bezárkóztunk házunkba és rettegve számláltuk az órák múlását.

Halotti csend az utcán és a városban. Eltelt egy nap, de semmi se mutatta, hogy odakint valami rendkívüli eseményt történt. Egyszer csak sápadtan rohan be öreg cselédünk és, remegve így szól:

— Nagysága kérem, a Stern úr megszökött. Lám, minket bolonddá tett, mi itt maradtunk, ő pedig elpárolgott.

— Miből gondolja?

— Tessék csak kinézni a padlásablakon. A bolt be van csukva, a fűszerkereskedés cégtáblája eltűnt és vele eltűntek azok a kirajzolt szalámirudak, liszteszsákok, fügekoszorúk, meg a fekete kutya is. Helyette koporsók és kereszttek vannak kirakva.

Megdöbrentünk, mert csakúgyan úgy volt, ahogy a szakácsnémak mondta s meg voltunk győződve, hogy ez a változás valami veszedelmet jelent ránk nézve is. Különösen az töltött el borzalommal, hogy a fűszeres helyét egy koporsókereskedő foglalta el. Én Istenem, mi készülhet itt a mi csendes utcánkban?

Estére járt már az idő, mikor egyszerre csak kemény ököllel megdöngették házunk kapuját. No, itt a veszedelem. Sokáig meg se mertünk mukkanni, de mivel a dörömbölés nem akart szünni, fölszólítottuk a cselédet, hogy menjen ki és nézze meg, ki kopog. De az öreg asszony nem volt rábírható. Mind a hárman a kapu alá vonultunk s remegve figyeltünk. Egyszerre csak azt halljuk, hogy egy férfihang szakadatlanul ezt kiabálja:

— Tante Marie! Tante Marie!

Szent Isten, ez valami ismerős. Rövid habozás után végre megembereltük magunkat s a kapuhoz mentünk.

— Ki az?

— Nyissák ki a kaput, jó barát van itt, semmi bajuk sem lesz. (Megjegyzem, hogy az idegen németül kiabált.)

Kimondhatatlan remegések közt leszedtük a belső reteszetket a kapuról s képzelhetik rémületünket, mikor egy daliás, fiatal cserkészisztet láttunk magunk előtt.

— Tante Marie, Tante Rozalic! Hát nem ismernek rám⁹

A gazdag, aranyos egyenruha egy ideig félrevezetett, de mikor végre jól a szeme közé mertünk nézni, megismertük.

— Egek! Ez signor Cantarini!

Két év előtt egy igen jeles cirkusz több hétig előadásokat tartott Máramarosszigeten, ennek egyik legnépszerűbb tagja volt signor Cantarini, a műlovas. Remek és hajmeresztő mutatványokat végzett a vágató lovon. Nálunk lakott és itt volt kosztban is. Nagyon művelt, jókedvű, tréfás ifjú volt s mi türestagadás, nagyon megkedveltük őt. Meglepetésünkben, hogy őt mint cserkészisztet látjuk viszont, egy szót sem tudtunk szólni, ő pedig gyöngéden megfogta a karunkat és bevezetett bennünket a lakásba. Első szava az volt, hogy kér egy pohárral abból a finom, zamatos diópálinkából. Leült a dívány sarkába és tréfálni is próbált, de mikor látta, hogy ehhez nem igen van kedvünk, 'ő is elkomolyodott és így szólt:

— Igazuk van, nem élünk mulatságos időket. Aztán én még magyarázattal is tartozom.

Ekkorra már magunkhoz tértünk ijedelmünkből és néném majdnem szigorú hangon így szólt:

— Úgy van, ön vagy akkor csalt meg bennünket, vagy most üz velünk játékot.

A fiatalember arca elkomorodott s meg akarta csókolni Mária kezét, de ő nem engedte.

— Ne legyenek hozzám olyan szigorúak, mindent őszintén bevallok. Én Orsovszki Kázmér cserkeszkapitány vagyok, öfelsége, az orosz cár hadseregében. A cirkusz lovasruhája csak alakoskodás volt tőlem, abból a célból, hogy az országot zavartalanul tanulmányozhassam. Abban a cirkusztársaságban kívülem még három orosz tiszt volt, akik mind azzal foglalkoztak, hogy Magyarországot kikémleljék. Én ezzel csak kötelességemet teljesítettem s kiváló működésemnek köszönhetem mostam kapitányi rangomat.

— Szóval ön rászedett bennünket és visszaélt bizalmunkkal. Ezt nem érdemeltük meg, kapitány úr, hisz úgy fogadtuk, mintha hozzánk tartoznék.

— Ezt elismerem és bocsánatot kérek önöktől. De hát én akkor is csak katonai kötelességemet teljesítettem. No, Tante Rozalie, Tante Marie, béküljünk ki, nyújtsanak baráti kezét, lássák, én azt hittem, hogy nyájasabban fogadnak és megígértem a tisztársaimnak, hogy itt egy jó vacsorát csapunk azokból a pompás magyar ételekből. úgy-e megteszik?

— Ha parancsolja, megtehetjük, mert a hatalom az önök kezében van és mi védtelen öreg kisasszonyok vagyunk.

V.
A franciák

Háborús törekvések

Az európai nemzetek közül csak a franciának volt oka háborút provokálni.

A Grand Nation« semmi körülmények között sem akart és nem tudott belenyugodni Elzász-Lotharingia elvesztésébe. Fájt a megcsonkítás és bosszúért lihegett.

Mi, akik szívünkben szenvedjük borzalmas szétdarabolásunkat, tekintsünk a francia nemzetre és vegyük mintaképül: összeszorított fogakkal, halkán ismételgessük magunkban a párisi Tuileriák kertjében Mercie Antal szobrán levő feliratot, amely azt véste minden francia szívébe: »Quand mérne«, Azért is! Azért is, a miénk lesz Elzász és Lotharingia!

Mi is állandóan ismételjük el magunkban: Csak azért is a miénk lesz Erdély, Bácska, Nyugatmagyarország, az egész Felvidék és minden elrabolt gyöngyszeme Nagymagyarországnak... Quand mérne!

Ugyanebben a csodaszép kertben van Gambetta szobra. Erre a szoborra rá van vésve e jelmondat, az irredentizmus jelszava: — Toujours y penser, jamais en parler!« — »mindig rá gondolj, de soha ne beszélj róla!« Jó volna, ha minden magyar lelkébe vésné ezt a jelszót.

*

Negyvennégy esztendőn keresztül készülődött a francia nemzet, hogy az 1870—71-es évek keserves emlékeit megbosszulhassa. Hogy a várva-várt napot elérhesse, Oroszországgal szövetségelt, melynek szintén oka volt háborút kezdeni, hiszen anélkül nem gondolhatott a bizánci álom megvalósítására. Már 1911-ben Cambon, a francia londoni nagykövet azt mondja a szerb követnek, hogy a marokkói ügyből nem lesz háború, meg-

egyeznek majd a hatalmak, de ez a megegyezés nem lesz hosszú életű; csupán a háborúnak 3—4 évvel való elhalasztása.

Poincaré miniszterelnök 1912-ben Izvolszkij orosz nagykövetnek kijelenti, hogy Franciaországnak békés szándékai vannak és nem keresi, nem is akar háborút. Mégis, ha Németország Oroszország ellen fellépne, abban a pillanatban megváltozna a hangulat, mert mind a parlament, mind a nagy nyilvánosság kényszerítené a kormányt, hogy Oroszország segítségére siessen.

Tittoni olasz nagykövetnek ugyancsak azt mondja, hogy ha a szerb—osztrák konfliktus (Bosznia annexiója idején) általános háborúra vezetne, Oroszország számíthat a francia hadsereg támogatására.

A balkáni háború alatt, 1913-ban, Benckendorff, a londoni orosz nagykövet, azt jelenti kormányának, hogy: »az összes hatalmak között Franciaország az egyedüli, amelyik, bár nem mondja, hogy akarja a háborút, de nagyon óhajtja.« Majd így folytatja: »A helyzet, ahogy én látom, az, hogy a hatalmak tényleg a béke érdekében dolgoznak. De valamennyi között Franciaország az, amelyik szíves-örömezt fogadná a háborút!«

Még a szerencsétlen Károlyi Mihályt is kapacitálta Poincaré, hogy Magyarország cseréljen szövetségest és a bábomban, amelyet 1916-rá várt, álljon az entente, mellé. Poincaré azzal érvelt, hogy Olaszország otthagyja a hármas szövetségei s így Németország nem győzhet.

Így beszéltek a diplomaták Londonban, Parisban, Szentpétervárott, Bukarestben: mindenütt a habsburgi monarchia szélbomlását és Elzász-Lotharingia visszafoglalását várták.

A francia nemzet még az ördöggel is szövetségre lépett volna, minden erkölcsi törvényt kész volt felrúgni, csak hogy sóvárgott országrészeit visszaszerezhesse.

A francia kémrendszer

Franciaországban a vezérkar háború előtt hat hírszerzőközpontot alakított. Az elsőt a hadügyminiszternek, a másodikat a tengerészeti miniszternek, a harmadikat a légügyi, a negyediket a közbiztonsági különleges hivatalnak, az ötödiket a külügyminiszternek, a hatodikat pedig a gyarmatügyi miniszternek rendelték alá. A hadügyminisztériumbeli úgynevezett 2. Bureau (második iroda) élén egy ezredes és annak szolgálatára számos előadó tiszt állt, akik az illetékes ország nyelvét, történelmét és minden sajátosságát ismerték. A tisztéken kívül megfelelő polgári alkalmazottak is állottak szolgálatában, akiket rendkívüli szigorú vizsgálat után vettek csak fel.

Ez a hivatal egy nagy tanulmányi központ, amely az egyes országok hadügyi helyzetével foglalkozik. Folyóiratok, hírlapok, különféle sajtótermékek, könyvek, katonai attachék kül-

földi jelentései alapján a hírszerzők közléseit itt ellenőrizték és dolgozták fel.

Mivel egy állam sem szereti katonai ügyeit nyomdafesték alá vinni, sőt Németország, Itália és a Szovjet minden katonai természetű közlést meg is tilt, az iroda hírszerzésre szorul, amit a S. R. Service de renseignements, a hírszerzőszolgálat szerez te. Itt fogadják fel a kémeket, keresnek egyéneket, akiket külföldre küldhetnek, megbírálják tevékenységüket, számbaveszik a gyanúsakat, a »kétkulacsosokat« és felügyelnek arra, hogy ne vásároljanak ismert híreket. A híreket néha jóakaró törzs- vagy alkalmi ügynökök hozzák. A jóakaró, jóindulatú ügynökök rendszerint az intellektuális osztályhoz tartozók: hírlapírók, egyetemi tanárok, kereskedelmi vállalatok vezetői stb. Néha ezekkel az urakkal is történik baj. Például 1930-ban az olaszok kémkedésen érték és lefülelték Eydoux műegyetemi rektort, tartalékos ezredes és elítéltek öt évre, végül mégis megkegyelmeztek neki. Ugyancsak letartóztattak egy ilyen »bene volens« kémeket a németek Derache vezérkari kapitány személyében, aki a königsbergi katonai berendezéseket fotografálta. A németek nobilisek voltak. Elkobozták a fényképezőgépet és Derache urat kitiltották az országból.

A kémek erkölcsi értékére a franciák a háború előtt nem fordítottak nagy gondot, inkább arra ügyeltek, hogy jó házból való eltévedt kalandorokat, pénzsóvár embereket, gyanús kétkulacsos elemeket verbuváljanak. Még háború után is ilyen egyénekekkel dolgoztak. Egy francia konzul fia 1932-ben — az angolok javára légiművek elleni kémkedést folytatott, pedig a franciák »alkalmi« ügynöke volt azzal a megbízással, hogy az angolokat kémlelje!

A tengerészeti kémkedést a »Minister de la Marine« hírszerzőosztálya vezette, amelynek irodái a Rue Royaleon voltak, A húsz tagból álló hivatalt egy fregattkapitány vezette. Ennek a hivatalnak a hatáskörébe tartozott a chiffrek szerkesztése, az ellenséges chiffrek megfejtése. Nyilvántartják az összes országok tengerészeti arzenáljait, új hajók építését, a meglévő hajók számát, rendszerét, tonnatartalmát.

A chiffreszolgálat élén a háború alatt egy Martin nevű tanár állott, akit egy Lidia Stahl nevű angol hölgy környékezett meg és tartott egészen 1934-ig a hálójában. Bebizonyosodott, hogy az angol Intelligence Service mind a háború alatt, mind a háború után pontosan értesülve volt a francia hajópark fejlődéséről. Martin tanárt felmentették. Lidia Stahl úrhölgynek sem történt nagyobb bántódása.

A légügyi minisztérium, a »Minister de l'Air« is állított fel újabb hírszerző szolgálatot. Itt természetesen légügyi kémkedést végeznek. Ez a kémkedési módszer a világháború második és utolsó részében nagyon kifejlődött. A háború utolsó évében

15 kémeket foglak el az olasz fronton, akiket repülőgép tett le. Majdnem mindet francia repülőgép szállította.

A francia biztonsági szervezet szorosan összeműködik a fenti szervezetekkel és az a hivatása, hogy a kémeket figyelje, működésüket ellenőrizze és meggátolja őket abban, hogy behatoljanak az állam biztonsági gépezetébe. Ugyancsak ez a szervezet figyelni tapintatosan a katonai attachékat is, ha netán a francia hadititkok tanulmányozására adnák a fejüket. Igen mulatságos volt Bolup amerikai ezredes, katonai attaché esete, akit azon csíptek rajta, hogy a francia haditengerészeti minisztérium egyik tisztviselőjétől megvásárolta a titkos chilifret. A tisztviselőt akkor fogták le, amikor épp át akarta adni egy csomagban a könyvet Bolup ezredesnek. Ennél még mulatságosabb volt Douglas Camble angol tengerészeti attaché esete, akit egy Bastille környéki lebujban fogtak el. Csak egy építkezés alatt álló tengeralattjáró terveit találták nála. Douglas attaché nem próbált tagadni, ellenben ironikusan nevetve kiabálta a francia rendőrök felé: franciák, vigyázzatok jobban, titkaitokra!

A teljesség kedvéért megemlíjük még, hogy ezelőtt hat évvel a franciák rájöttek arra, hogy az egyik szövetséges állami katonai attachéja, — akinek mellét a nagy tiszti beesületrend szalagja ékítette, s aki később hazájában külügyminiszter is lett, — meg akarta szerezni a francia hadügyminisztérium chiffrjét. Csak a francia biztonsági szervezet ébersége akadályozhatta meg az áruást.

A francia külügyminisztérium hírszerzőosztálya a legnagyobb költségvetéssel dolgozó hírszerzőintézmény. Az osztály a politikai igazgató hatáskörébe tartozik és politikai ügyek kikémlelésével foglalkozik. Ügynökei különböző társadalmi rétegekből kerülnek ki és az egyes országok diplomáciai tagjaihoz befutó vagy az általuk észlelt híreiket vannak hivatva felülvizsgálni. Ez a szolgálat a következő alosztályokra oszlik:

1. európai ügyek;
2. ázsiai és óceániai ügyek;
3. afrikai (Tunis, Marokkó stb.) ügyek;
4. amerikai ügyek.

Négy fő irodában dolgozzák fel az ügyeket, és pedig:

1. a külföldi lapok fordítási irodája;
2. a rádió fordítási irodája;
- 3—4. rejtjelző és rejtjelmegfejtő iroda.

A francia háborús kémszervezetről részletesen alább emlekezünk meg, itt még csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy jelenleg a francia kémelhárító és a kémkedő szervezetek hatalmas anyagi eszközökkel egységesen működnek. A franciák tudátára ébredtek annak az elvnek, hogy a modern tudomány és az

emberi elme találékonyasága olyan nagy hatalom, amely ha a rombolás szolgálatába szegődik, borzalmas veszedelmeket rejt magában. Egyedül és kizárólag csak a hírszerzőszolgálat modern fejlesztésével lehet rombolásait megakadályozni. Az állam biztonságának érdeke tehát, hogy ettől az intézménytől egyetlen fillért sem tagadjon meg.

A kíméletlen francia kémrendszer

A világháború alatt a franciáknak volt a legmerészebb, legelkeseredettebb és leghatalmasabb kém szervezet. Hihetetlen ügyességgel, bátorsággal és hazafias meggyőződéssel dolgoztak, Nem kímélnék senkit és semmit. Nem volt előttük szent semmi és senki. Felhasználtak kémkedés és propaganda céljaira az orgyilkostól kezdve az Isten szolgájáig mindenkit. Olyan gyűlölettel, olyan dühvel dolgoztak, amilyen gyűlöletet, dühöt és kegyetlenséget a világtörténelem még nem ismert eddig. Amit a finom francia agy hosszú évszázadok alatt az emberiség jóléte és a kultúra előmozdítása érdekében alkotott és feltalált, mindazon intézményeket és berendezéseket, amelyek a békét és biztonságot szolgálták, hihetetlen leleményességgel szinte máról-holnapra a pusztítás, a rombolás és a gyilkolás szolgálatába állította. Minden eszközt, minden lehetőséget és minden alkalmat felhasznált ellenségei pusztítására.

A franciák hírszerzőszervezetének titkos irodája olyan megszerzett hálózat működését irányította, mellyel egyik entente-hatalom kém szervezet sem vehette fel a versenyt. Már béke időben, amióta csak a »revanche« gondolata megszületett, a 2. B-nek minden német városban voltak megbízottai, akik pontos és hű jelentéseket küldtek a német hadsereg és haditengerészet fejlődéséről. Csak a nagyszerűen működő német kémelhárítószolgálatnak köszönhető, hogy sem az esseni Krupp-művek, sem a »Farben-Industrie« telepeire nem tudtak behatolni. Szinte a csodával határos, hogy a pokoli francia kém szervezet még csak nem is sejtette, hogy az esseni Krupp negyvenkettes ágyúkat gyárt és megfoghatatlan rejtély a szakember előtt, hogy a csehországi Skoda-művek harcminc és feles gyártmányait még a gondolat kipattanása előtt nem árulták el. Ez a körülmény úgy magyarázható, hogy az entente tüzérségi szakértői nem is gondoltak arra, hogy ilyen lövegeket lehet szerkeszteni és csak akkor döbbsentek meg, amikor az osztrák-magyar és német ágyú a földig rombolták le néhány nap leforgása alatt a francia és belga erődöket.

A franciák már csak azért is előnyben voltak a kémkedés terén, mert Elzász-Lotharingiában száz- és ezerszám akadtak franciák, akik nem felelték el, hogy ők még negyven év előtt a nagy francia nemzet fiai voltak.

Minden elzászi és minden lotharingiai francia kém volt és minden elzászi francia hivatalnok szolgált volna bármilyen német hivatalban is, — mint Waegele francia elzászi rendőrfőparancsnok, aki az egész háborút a németek oldalán a főhadiszálláson a legbizalmasabb állásban töltötte, — arra törekedett, hogy elárulhassa reá bízott hivatalos titkokat a franciáknak.

Nem kímélte a francia hadvezetőség a megszállt területen levő franciákat sem. Repülőgépekről száz és százszám kis rádióleadót dobtak le ejtőernyővel, igen szellemesen becsomagolva. A kísérőlevél így hangzott: »Vigyázz! Jó hazafi vagy? Akarod az entente-ot abban segíteni, hogy hazád felszabaduljon? Ha igen, vedd fel ezt a csomagot és vidd óvatosan haza. Este, midőn egyedül vagy, bontsd ki és cselekedj úgy, ahogy az utasítás szól. Ha figyelnek, hadd itt e csomagot. Jegyezd meg a helyét és jöjj érte éjjel. Az ejtőernyőt pusztítsd el, arra nincs szükséged. Ha mindent úgy intézel, ahogy az utasításban van, akkor jó szolgálatot tettél hazádnak és megrövidítetted a gyűlölt ellenség itt-tartózkodási idejét.«

Majd postagalombokat és kis Jéggömböket dobtak le egy ügyes szerkezetbe csomagolva, amelyhez a következő felhívást csatolták: »A mellékelt kérdőívet töltsd ki és a postagalomb útján juttasd vissza hozzánk. Ezzel nagy szolgálatot teszel hazádnak. Nevez meg két franciát, akik nincsenek a megszállt területen. Ezek igazolják kilétedet és a háború után jól megérdemelt szolgálataidat díjazzuk. A nemzet büszke lesz Rád!«

*

A földrajz megjelöli azokat az utakat, amelyeken a hadak egymás ellen felvonulnak és összecsapnak. A kém útja — földalatti út. Ő csak titokban, ismeretlen, láthatatlan utakon vonulhat fel. Anglia Hollandián. Norvégián és Dánián, Svédországon kérésziül küldte ellenünk kémjeit. A franciák, olaszok és amerikaiak Svájcot át dolgozta, az oroszok Svédországot és Hollandiát használták fel céljaik elérésére és mind együttesen és külön-külön Svájcot és semlegessége idején Romániát tekintették kémjeik szabad működési és átsurranó területének.

Természetes, hogy a front egyes alkalmas szakaszait hihetetlen merészséggel használták ki a kémek, sőt repülőgépekről ejtőernyővel ugrottak le bátor férfiak, hogy pusztítsanak, gyilkoljanak, kémkedjenek. A játszma már élet-halálra ment.

A kémek legveszedelmesebb átsurranó szakasza a Bódeni-tó volt. Innen akarták elérni Friedrichshafent, hogy a Zeppelin-műveket elpusztítsák. Szinte fantasztikus az a merészség, ahogy azt a helyet megközelíteni igyekeztek. Sötét éjjel elsőrangú úszók igyekeztek Romanshornból, Kesswilből, Münsterlingenből megközelíteni a német partot. Kis csónakok megrakva robbanószerekkel halkán, csendesen eveztek a tó sima tükrén. A vizen

motoroscsónakok, a partokon gyilkosan óvatos német járőrök cirkáltak. Élesen világító fényszórók kutatták a tavat és ha a fényszóró csóvjába akár úszó, akár csónak belekerült, véres fejjel buktak alá a kémharcosok. Volt eset, hogy a parti járőr vette észre őket és bevárták, míg a partot elérték, hogy ott puffantsák fejbe, vagy kihúzták őket a vízből a még biztosabb halálra.

Majd a sötét éjben repülőgépek kattogása hallatszott. A repülőgép sarkában guggoló kém sohasem tudta, mikor ejtik le. A gép szerkezete olyan volt, hogy gombnyomásra az alja felnyílt és kiesett belőle a kém a hátára erősített ejtőernyővel. Ha szerencséje volt, az ejtőernyő kinyílt és éjjel sötétben, erdőn, mezőn, vízbe vagy a fák tetejére leereszkedett, ha pedig az ejtőernyő nem nyílt ki, egy tömeg húscafat jelölte meg esésének helyét.

Az ejtőernyős kémek a legmerészebb, a legveszedelmesebb kémek voltak. Ernyőjük a titkos és veszedelmes anyagok valószínű tárháza volt. Volt ott robbantószer, fényképezőgép, 6—8 galamb, fegyver, rádió, élelmiszer és különféle mérgezett cukorkák. A robbanóanyaggal hidakat, középületeket, vasúti síneket slb. robbantottak. A fényképezőgéppel az erődítményeket és a hátmögötti védővonalakat vették fel. A galambok, ezek a szelíd, jámbor állatok vitték a legveszedelmesebb híreket. Minden postagalamb nyakába egy film-fényképezőkészüléket erősítettek. Ha a galambot a kém eleresztette, a rendkívüli szellemes kis készülék addig működött, inig csak a német vonalakon átrepült. A franciák és amerikaiak ugyanis kitanulmányozták, hogy a galambok mindig vagy a vasút, vagy az országút, vagy a folyók, illetve völgyek menetét követik hazafelé repülésükben. Ezeket a vonalakat, amelyek egyúttal felvonulási utak is, a galambok lefilmezték. Csak helyi elrendezés dolga volt, hogy honnan indítsák, hol bocsássák őket szárnyra és a front melyik részét akarták felderíteni. A németek az egész háború alatt csak tizenegy galambot tudtak lelőni. Minden lelőtt galamb fontos katonai hírt vitt. Végül találhattunk egy Marconi-reiidszerű, négy akkumulátoros, négyszáz voltos szárazelemmel, harmincméteres antennával ellátott készüléket is az ejtőernyőben, amivel ötven kilométeren belül híreket lehetett közvetíteni. Természetesen hozzá tartozott a titkos kulcsot tartalmazó könyv is. Jóllehet, a német állomások állandóan jeleztek idegen, hátmögötti leadóállomásokat, — az egész hadjárat alatt csak egy állomást tudtak felfedezni.

Mougeot gróf kémirodája

A franciák legveszedelmesebb kémhálózatát Mougeot gróf, többszörös milliomos, lyoni bankár, francia dragonyos tiszt saját költségén szervezte meg Bernben. A gróf megvásárolt

Bevillardban egy hatalmas óragyárat és ennek a gyárnak az utazói végig kémkedtek a központi hatalmak területét. A legügyesebb szervezőjük Georges Clarin bankár, Breuvar nagyiparos, Dreyfus cégjegyző és von Schweinzern lovaglótanár volt Bernből. Hihetetlen ügyességgel és hatalmas összegekkel nyerték meg a svájci hotelek portásait, a levélkézbesítőket, a postásokat, sürgönykezesiloket, hogy a németek levelezését ellenőrizzék. Ugyancsak ez a csoport akarta felrobbantani a rajna menti Longa-műveket és ugyancsak ez a dicső szervezet ojtotta be trachomabacillussal a Svájcból Németországba szállítandó állatállományt.

Eme kémhálózat tevékenységét azonban később leleplezték. Ugyanis a németek elfogtak egy újságot, amelyre vegytintával fontos katonai eseményeket jegyeztek fel. Mivel a címzett ismeretes volt, sikerült a német elhárítószolgálatnak a küldők nyomára jutva azokat leleplezni és ártalmatlanná tenni. Kitudódott, hogy a nyugati fronton a francia hírszerzés szolgálatában áll dr. Ross frankfurti törvényszéki bíró és egy katonatiszt, a keleti fronton pedig egy távíró hivatalnok. Ezek hazájukat a legaljasabb módon, pénzért árulták el. Mind a hármat kivégezték. Nagy sikert jelentett, hogy a svájci hatóság az egész Mougeot-féle kém-szervezetet felrobbantotta, tagjait letartóztatta és súlyosan elítélte. Mougeot gróf csak úgy menekült meg a fegyház elől, hogy becsületszóra egyes ügyei elrendezésére szabadlábra helyezték. Természetesen megszökött, átment a genfi tó francia partjára és ott tovább üzte a kémkedést.

Volt a németeknek Svájcban egy hírszerzőtisztjük, akitől a franciák úgy féltek, mint az ördögtől. Maguk a franciák mesternek, »maitre«-nek nevezték.

Ennek a mesternek természetadta tulajdonsága volt, hogy arcát minden külső beavatkozás nélkül a felismertetlenségig el tudta változtatni és hatalmas termetéből akarata szerint egy púpos szörny lett. Ha például beszállt egy autóba, mint elegáns világfi és észrevette, hogy üldözik, kiugrott belőle mint egy rongyos, púpos, ványadtarcú, semmitmondó pap vagy házaló zsidó. Lehetetlen volt felismerni. Ez a tiszt egyszer felöltözött svájci rendőrkapitányi egyenruhába és beállított a bevillardi óragyárba. Itt felmutatva a rendőrség nyílt parancsát, házkutatást tartott a gyár irodájának szekrényeiben, az ott talált okmányokat lefoglalta, egy zsákba rakta és a gyár szolgájával a rá váró svájci rendőrségi autóba vitette. Mondanunk sem kell, hogy az okmányokat, amelyek a németek elleni kémkedésről szóltak, azonnal illetékes helyre juttatta. Természetesen hamis volt a svájci rendőrség nyílt parancsa és az autó jelzése is. A németek midőn az okmányok birtokába jutottak, elfogták az egész Mougeot-féle társaságot, ezek közül a három németet kivégezték, de életben tartották és hamis, félrevezető jelentéseket

írtak a többi 21 kémmelel, akiket ugyanekkor fogtak el. Ezek a hamis jelentések hónapokon keresztül pontosan megérkeztek a franciákhoz és amikor észrevették, hogy hamisak, már késő volt. A sokat keresett és kutatott 1918. évi tavaszi offenzíva helyét sem a franciák, sem az angolok, sem az amerikaiak nem tudták meg előre, pedig ennek az offenzívának a kipuhatólására óriási összeget áldoztak.

A francia közigazgatás a kémelhárítás szolgálatában

A franciák nagyszerűen megszervezett hírszerzése két főcsoportra oszlott: belföldi és külföldi csoportra. A belföldi »service de renseignement territorial« a közigazgatás hatáskörébe tartozott. Még 1899-ben a miniszterelnök elrendelte »főispánjai« útján, szigorúan bizalmasan, hogy az erdőkerülők, határ-, csatorna- és mezőőrök, levélhordók, útkaparók, vízmesterek, folyamfelügyelők, vadőrök, egyszóval mindazok, akik szabadban teljesítenek szolgálatot, speciális kém- és kémelhárítói kiképzésben részesüljenek. Az országot 122 kerületre osztották fel és minden kerület élére egy-egy biztost neveztek ki, aki offenzív és defenzív kémkedési szolgálatot teljesített. Azért működött olyan pontosan és biztosan a francia kémrendszer a háború alatt, mert már béke idején pompás szervezettel építették ki. Különösen jól működött a kémelhárítószolgálat.

E helyütt ki kell térnem a háború előtti hazai viszonyokra, hol a közigazgatási hatóságoknak a kémelhárítószolgálatba bevonása tekintetében jóformán semmi sem történt.

A háború alatt e hiányokat pótlendő 1915. május elején a hadseregfőparancsnokság hírszerzőosztályának akkori főnöke, Hranilovics ezredes személyesen kereste fel gróf Tisza Istvánt, hogy vele tárgyaljon egy a Nagyszebenben és Temesvárott felállítandó kémelhárítóosztály ügyében. Végleges választ egy jegyzék alakjában kapott július 31-én e kérdésben.

E jegyzék bevezetésében a miniszterelnök elismerte, hogy a budapesti m. kir. államrendőrség kitűnő, de a kom nunális, hatóságokat képtelennek tartotta a kémelhárítószolgálatban leendő alkalmazásra.

Jellemző, hogy e jegyzékben a miniszterelnök is kifejezésre juttatta ama nézetét, hogy nem hisz a kémkedés veszélyének nagyságában és a katonai közegek beteges kémfélelméről irt, amelynek már hisztériás kinövésai és következményei vannak.

A polgári hatóságok általában nem nézték jó szemmel a katonai kémelhárítók működését és a hadseregfőparancsnokság nem egyszer kényszerülve volt Magyarországon a politikai téren minden aktív tevékenységet betiltani.

Ezóta természetesen sok minden történt e téren is, de véleményem mégis az, hogy még ezek dacára is igen sok a pótolni való.

Orosz tisztek francia kémiszolgálatban

Az orosz forradalom után a francia 2. B. egy nagyszerű kémhadseréget vett át. Azok az orosz tisztek, akik évtizedeken át a német és osztrák-magyar hadsereg ellen működtek és akiknek bőséges tapasztalat állott rendelkezésére és magában a német hadseregben is jó összeköttetésük volt, az amerikai és francia hadsereg rendelkezésére álltak. Ezek között volt egy minden hájjal megkent orosz kapitány, Sztojánoff, aki hosszú éveken át a németek ellen kémkedett és aki a 2. B-től azt a megbízást kapta, hogy hatoljon be a Krupp-művekbe és tudassa velük az ottani legújabb gyártási titkokat. Sztojánoff, aki épp úgy beszélt a német nyelvet, mint anyanyelvét, 1917. május havában már munkában állt a Krupp-műveknél. Hosszú és szorgalmas munka után november végén a következő jelentést küldte Dupont ezredesnek, a 2. B. parancsnokának: »Egy hatalmas ágyúcsőbe egy másik ágyúcsővei építenek. Ebben az utóbbi csőben egy gránát van, amelybe egy másik gránát illeszkedik bele. Ha a szerkezetei villanyerővel begyűjtják, az egyik csőkilövi a másikat és az egyik gránát a másikat. Ez olyan erővel röpül ki, hogy a lövedék az ententehadseregek mögé lő és felrobbantja a nagy francia vasúti gócpontokat száz kilométer távolságból.« Dupont ezredes, mikor ezt a hírt megkapta, azt mondta, hogy a muszka kapitány örült és hogy ennek a hírnak a kigondolásához nem egy Jules Verne fantáziája, hanem egy gyalázatos »boche« agya kellett. Kevés híja, hogy Sztojánoff küldöncét, a jámbor provencai legényt, aki német fogságból szökött meg, az első fára fel nem húzatta.

Mikor azonban 1918. március első napjaiban egy reggelen tizenöt percenként egy-egy gránát esett Parisra, az egész entente fejtesztve szerkesztette meg azt a csodálatos hadijelentést, amelyben világgá kürtölték, hogy a németek láthatatlan magasságból Párist bombázzák, délután azonban már rájöttek, hogy a német Párist százhusz kilométer távolságból gránátokkal lövi. Ez volt akkor az emberiség legnagyobb technikai vívmánya..

Az orosz kapitány jelentése tehát igaznak bizonyult. A legendáshírű lange Max«, vagy amint az olasz lapok írták: »il canonissimo« egyszázhusz kilométerre vitte gyilkoló gránátjait. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy az egész ügy kikémlelése azért nem történt meg, mert az entente tüzérségi tudósai nem tudták elképzelni a negyvenkettes és a harminc és feles ágyúk technikai lehetőségei, ezért a fantáziák birodalmába sorozták.

Sztojánoff, midőn jelentésének teljes alapossága kiderült, az amerikai hadvezetőségtől húszezer dollár jutalmat kapott.

Meg kell még említenünk, hogy a Lange Max« tüzérségi megfigyelője — aki nem volt más, mint dr. Elisabeth Schragmüller, a híres Mademoiselle la Docteur — Parisból irányította a lövegek találatát s 24 órán belül a »Lange Max« személyzete pontos térképet és kimerítő jelentést kapott a belövésről. Így történhetett meg, hogy 1918. március 21-én egy lövedék a francia hadügyminisztériumot találta, s részben rombadöntötte.

Commandant Ladoux és társai

Amikor Európa népei egymásnak hadat üzentek, a hadviselő feleket pánikszerű félelem fogta el, hogy titkaiba a kémek belesnek. Sok ártatlan ember esett áldozatul ennek a tömeghisztériának — de talán sehol sem voltak annyira megriadva a hatóságok és az emberek, mint Franciaországban. Valósággal reszkelésszerű rémület uralta a tömeget s elég volt a pusztá gyanú, vagy egy rosszakaratú feljelentés ahhoz, hogy valaki hónapokig börtönben sínylődjék, vagy az akasztófán fejezze be életét.

Ebből a félelemből eredt az az embertelen bánásmód is, amellyel a franciák a védtelen magyar, osztrák és német állampolgárokkal szemben viselkedtek, mely bánásmód örök szégyene lesz a Gloire« nemzetének, Nem kíméltek sem gyermeket, sem aggot, sem nőt, sem férfit. »Sale boche« volt a neve minden rendű és rangú idegen állampolgárnak, aki akár üdülni, akár nászúton, akár meghívott vendégként időzött náluk. Piszkos börtönökbe hurcolták, étlen-szomjan kínozták és a katolikus vallás nagyobb dicsőségére a francia papok megtagadták az internált, vagy börtönben sínylődő magyarnak vagy németnek a lelki vigasztalást, a gyónás és az áldozás szentségének kiszolgáltatását is. És ezt nemcsak civil hívőtől tagadták meg. Megtagadták egy magyar piarista paptól is, akit végzete Franciaországba vezetett és 16 évig élt közöttük. Csak ha utolsó útjára kísérték a bochet«, akkor nyújtott lelki vigaszt a francia abbé. A gyűlölet nem ismert vallást, nem ismert Istent, nem ismert krisztusi szeretetet. Vöröskeresztes ápolónők megtagadták forró nyár idején a nyomorult internálttól vagy fogolytól még a vizet is és inkább kiöntötték szemeláttára a földre, de nem adtak belőle egy kortyot sem inni.

Azok a szerencsétlenek, akik végigszenvedték a francia civilizáció vendégszeretetét, az internálótáborok pokoli kínzásait, átkokat szórtak a »Grand Nation«-ra. Mi magyarok, akiknek eredetét a franciák bizonyos gúnnyal szokták Asiatiquet-nek mondani — szabadon engedték sétálni és dolgozni az itt élő francia állampolgárokat. Mikor egy-egy magyar testvérünk nagy

nehezen megmenekült a francia »vendéglátásból« és látta itthon az ellenséges francia urakkal és hölgyekkel való bánásmódunkat, akkor fogcsikorgatva emlegették megkínóztatásukat.

Ilyen atmoszférában kellett kémeinknek a franciák között dolgozniok.

Átkozottul éber szemekkel figyeltek mindenkit és a legkisebb gyanúra már lefülelték.

A kémeek irgalmatlan üldözője Ladoux és Bouchardon kapitányok voltak, míg a polgári hatóság részéről Priollet és Peudepiece rendőrkapitányok segítettek nekik.

Miként a mi hadvezetőségünk bevezette a cenzúrát, úgy természetesen a franciák is minden levelet megfigyeltek és ezen a réven sok kém esett a kezükbe. Minden levelet vegyszerrel mostak át és így a hazafias, vagy teljesen érdektelen levél sorai között sokszor találtak katonai mozdulatokról értesítést. Ilyen módon került a francia puskák elé Sedano, egy mexikói származású német hírszerző, akiről azt állították, hogy Miksa császár természetes fia. Állítólag a franciák huszonhét levelét fogták el. Szegény Sedanot, a tiszteletet parancsoló fehér oldalszakállas, merész, kihívó tekintetű öreg harcost, a vincennesi erdőben végezték ki. Ugyancsak elfogták és kivégezték Condoyanis görög színészt, aki mint szivacskereskedő működött Parisban és a németek legügyesebb kémnőjét, a híres Mademoiselle Docteurt akarta elárulni 100.000 frankért a franciáknak. A doktorkisaszony azonban megsejtette a dolgot és kereket oldott. Condoyanis Costa úr jelentéseit azonban elküldötte Peudepiece kémüldöző főnöknek, aki Costat letartóztatta és egy szép tavaszi reggelen kivégeztette. Midőn érte jöttek, azt mondta a zárkája ajtajában, álló kapitánynak: »Tisztem! Magának még hasznára válhatik, ha -megtudja, hogy engem egy asszony juttatott ide. Csodásan szép nő volt, ki uralta egész környezetét. Azt kívánom Önnek Kapitányom, hogy ilyen nővel ne találkozzék.« — Igen jó kívánság és bölcs mondás volt ez: minden hírszerző nagyon óvakodik a fehérnépektől, nehogy Costa mester sorsára jusson. Mielőtt kivégezték Condoyanis Costa egy görög tragédiát szavalt és azt mondott a katonáknak: »ti adjátok vissza hazámnak a becsületét«, majd maga adott parancsot a tizenkét katonának a tüzelésre.

A németek barcelonai központjából egyszerre két kémet is elcsíptek a franciák. A sors különös szeszélye folytán egyszerre fogták el és végezték ki Ricardo Gonzalez-t és ennek vejét, Dalac-ot.

Voit a franciák által kivégzett kémeek között egy olasz katonaszökevény, bizonyos Vincenzo Moni, aki ellopta a legújabb

francia önműködő gépfegyver tervrajzát és kikémlelte a postagalambok szervezetének a titkait. Vincenzo Móninál egy mérgezett tört találtak. Nem volt ideje azt használni. Letartóztatták és kivégezték.

Nagy feltűnést keltett Boló basa letartóztatása, akit azzal vádoltak, hogy Bernsdorf amerikai német nagykövet zsoldjában áll. Boló basa francia kalandor volt, aki Newyorkban arra vállalkozott, hogy 20.000 dollárért párisi lapokat vásárol meg és defetista irányba tereli a francia sajtó egy részét. Boló basa bár a végtelenségig tagadott, a nála talált csekk árulója lett. Halálra ítélték és kivégezték. Huszonkét golyó fűrődött a fejébe. Az árulót a francia katona épp úgy gyűlölte, mint a mi katonáink. A francia sajtó és különösen a »Le Journal« megvesztegetéséért kivégezték Lenoir Péter újságíró, aki hatalmas összeget kapott a németektől azért, hogy a német győzelmi híreket a valóságnak megfelelően tésesse közzé a francia sajtóban. Lenoirt elfogták és miután beismerte, hogy Zürichben pénzt kapott egy Arthur Schwarcz nevű kereskedőtől — kivégezték.

A franciákat a német sabotageszolgálat is meglátogatta. Egy Sidney nevű rendkívül energiájú ausztráliai német szervezte meg a robbantó és pusztító különítményt és leelőször is a hadsereg központi gyógyszerraktárát robbantotta fel. A robbantást a Bulmé lesvérek, két francia kémikus hajtotta végre. Bár nem sikerült teljesen elpusztítani a raktárt, mégis érzékeny kárt okoztak a francia egészségügyi intézménynek. Sidney újabb robbanóanyagért ment Barcelonába, a spanyol határon már túl volt és gyalogosan indult egy hegyi úton, midőn megkérdezte két paraszti kinézésű embertől, hogy jó irányba halad-e Port-Bou felé? Mire azok azt felelték, hogy épp ellenkező irányba megy. Forduljon vissza. Sidney megköszönte az irányítást és vesztére megfordult. A két paraszt két francia titkosrendőr volt. Megbilincseltek és visszavitték Parisba. Bulmé testvérekkel együtt végezték ki.

Könyörtelenül végezték ki a franciák azokat a nőket is, akikre rá tudták valahogy sütni, hogy az ellenséggel egyetértenek. A sok közül a legmegrendítőbb Sidonia Ducret, születelt Dufais esete, kinek édesanyja német származású volt. Ennek az aszszonynak a fia a francia hadseregben szolgált. Parisban a Maurice szállodában fogták el, amikor állítólag egy német nirszerzőnek a háborús intézmények jegyzékét és nagyobb csapateltolásra szóló jelentést akart átadni. Sidonia Ducret a leghatározottabban tagadta a vádat és ártatlanságát hangoztatta. Az iratokat szoknyájában bevarrva találták meg. Esküdzött, hogy nem tudja, hogy került hozzá. Kivégzése előtt is égreemelt kezekkel hangoztatta ártatlanságát! És hány ilyen szerencsétlen volt!

Mata Hari kivégzése

Mata Hari, a sokat emlegetett maláji táncosnő is ártatlanul halt meg. Soha nem kémkedett sem nekünk, sem a németeknek. Azok a romantikus leírások, amelyek csodálatos vagyonáról, ékszereiről, palotáiról szólnak, a mesék birodalmába tartozó találmányok.

Mata Hari, kinek igazi neve Margaret Zelle volt, s aki alig 15 éves korában Mac-Leod holland gyarmati ezredes felesége lett, tizennyolc éves korában megszökött férjétől és pár hónapos lányától, hogy táncosnő lehessen. Ezelőtt 30—35 évvel feltűnést keltett pompás keleti, hajlékony teste, csodálatos táncprodukciói. Mata Hari táncolta először a »hastáncot«, a »macsicsot« és a »medvetáncot«. Keleti, gyöngyökkel díszített, hosszú uszályú szoknyája a hason alul, csipőre csavart selyemsálban kezdődött, felső testrésztét gyöngymelltartók díszítették. Egyéb semmi.

Tánc közben buja exotikus keleti zene mellett egész testét kigyóyszerűen reszkettette és széles, gyöngyházmarkolatú jataágát forgatott feje felett. Minden nagyvárosi orfeum vagy nagyobb mulató úgynevezett »Attrakció« száma volt. Parisban a »Folie Bergerben«, a »Moulin Rougeban«; Berlinben a »Wintergartenben«; Szentpéterváron a »Donon«-ban lépett fel, míg Budapestre Somossi hozta nagymezőutcai palotájába, ahol már a Barisson nővérek, a »Loi Fulér« és Isidora Duncan, no meg »Cleo de Merode«, a fehérszakállú belga király barátnője táncoltak. Akkor volt divatban Mata Hari, amikor a tizenkilencedik század romantikája átcsapott a huszadik század realizmusába; Szapáry Pali, Szemere Miklós, Milán király és Zichy Jenő uraságok világa volt ez.

Mata Hari nagystílusú »cocotte« volt, akinek szeretői az elegáns világból kerültek ki. Jó néhány francia politikushoz is gyöngéd szálak fűzték. És ez volt a veszte. Rajta keresztül akarta Clemenceau Franciaország egyik volt miniszterelnökét a nyaktíló alá vitetni, azért, mert a háború alatt a béke mellett, agitált.

A táncosnőre nem tudtak semmi pozitív bünt rásütni. Szállodai lakásán tartott házkutatás alkalmával találtak egy német tiszti csákót és két srappellhüvelyt tele csokoládébombonokkal. Kijelentette, hogy ezeket a tárgyakat Malroff félszemű orosz kapitánytól kapta ajándékba, akinek szeretője és vele lakik a szállodában.

Malroff beismerte, hogy gyöngéd szálak fűzték Mata Harihoz, beismerte, hogy a csákót és a hüvelyeket orosz színű szalaggal átkötve ő adta neki, ezek a tárgyak hadizsákmányok, de esküdözött, hogy ő nem tud kémkedésről. Nem is hiszi el, hogy a táncosnő kémkedett volna. Malroffot is letartóztatták és hosszú

kiños fogság után szabadult meg a franciák karmai közül, pedig ő tényleg a németek szolgálatában állt.

Mata Hari kivégzése drámai körülmények között folyt le. A kivezényelt hat katona fegyvere közül csak egyetlen egy golyója fűrődött a szerencsétlen táncosnő testébe és összeesett. A kivégzést vezénylő altiszt ekkor közvetlen közelről fejbőlötötte a vonagló testet. És ezt a borzalmas látványt végig kellett néznie Malroffnak, aki halálosan szerelte Mata Harit. Azt hitték, hogy ezzel a módszerrel vallomásra bírják.

Csalódtak. Malroffot azzal a feltétellel bocsátották szabadon, hogy a francia kémiszolgálatba áll és repülőgépen ejtőernyő segítségével ledobták a német vonalak mögé. Itt jelentkezett a német hírszerzőállomás parancsnokánál és elmondotta rettenetes szenvedéseit. Többé nem kémkedett.

A francia kémelhárítás rideglelkű emberek kezében volt letéve, akik kíméletlenül működtek, hogy minél több embert állítsanak a fegyverek elé. Ugyancsak ártatlanul végeztek ki a francia kultúra nagy dicsőségére több német hadifoglyot, akiknek nem volt más bűnük, mint az, hogy meg akartak szökni a francia fogságból. De állítottak golyó elé egy pár francia tisztet is, közöttük Estéve kapitányt, aki Indokínából jött a francia harctérre és akit von Roland német hírszerzőtiszt Bussens dr. útján Barcelonába hivatott. A barcelonai Rambla Santa Monica szállodában kapta meg Estéve kapitány a szükséges instrukciókat. Nem volt azonban elég óvatos, mert francia kémelhárítók minden lépését megfigyelték és lefotografálták. Mikor a francia határon átjött és a vonatban helyet foglalt, egyik detektív egy külön fülkébe vezette. Letartóztatták. Mikor a kivégzésre vezették, éltette Németországot és kívánta, hogy győzzék le a franciákat. Bouchardon kapitány szerint Estéve cinikus és gyáva volt, mert kérte, hogy szeméit kössék be. Nagy parádéval végezték ki.

A sok száz és száz kivégzendő közül csak egyetlen egy nő kapott kegyelmet. Csak egyetlen egy nő tudta Poincare elnök szívét kegyelemre hangolni. Egy 20 éves fiatal lány, akit szeretője bírt arra, hogy kémkedjék. A férfit kivégezték. A nő, kinek neve La Ducimetiere volt, kegyelmet kapott. A neve, La Ducimetiere — Temetői — mentette meg a haláltól.

A kivégzettek között volt még öt francia katona, akiket az ellenséggel való egyetértés miatt végeztek ki. Durantet, Guy Floch, Pettecet, Guinault és Bauchard voltak azok a szerencsétlen francia harcosok, akiket ártatlanul agyonlőttek. Ártatlanságuk kiderült és 1921. évben ügyüket a francia haditörvényszék újból letárgyalta és felmentette őket. A kivégzés helyét egy márványtábla jelzi, amelyen el van mondva, hogy Vingreben 1914. december 4-én ezeket a szegény embereket ártatlanul

végezték ki. Közvetlen a kivégzés után a francia katonák ráírták sírjukra: »Mort en brave« — hősi halott, annyira meg voltak győződve ártatlanságukról.

A francia fronton a kivégzések különben napirenden voltak.

Aristide Jobert képviselő feljegyezte, hogy 1917. június 29-én négy hadtest területén a következő kivégzések voltak: a 97. gy. ezrednél 110, a 159-nél egy század, az 57. vadászászlóaljnál 145, a 60. zászlóaljnál 300 és a 61. zászlóaljnál 250 kivégzés fordult elő.

A francia parlament napokon keresztül tárgyalta a 17 éves Lefebre kivégzésének borzalmas esetét. Lotharingia határán lakott a kis fiú Morfontaineban, mikor a háború kezdődött. Szüleit egy német gránát széttepte, ő megmenekült és beállt önként a francia hadseregbe. A 109. gy. ezred megtagadta a szolgálatot és a francia parancsnok megtizedeltette az ezredet. Szegény kis tizenhét éves Lefebreért parancsnoka, Painlevé, a volt francia hadügyminiszter mindent elkövetett, hogy megmentse, de a tisztikar követelte, hogy végezzék ki. Ráfogták, hogy fegyvert fogott egy tisztre. Petain generális azt mondotta, hogy örök életében sajnálja azt a pillanatot, amikor a fiú kivégzését elrendelte, de kénytelen volt.

*

Itt jegyezzük meg és hangsúlyozzuk, hogy a francia hadvezetőség embertelenül bánt el az ellenséges foglyokkal. Egyetlen egy becsületes és önérzetes hadviselő fél sem kínoztta a foglyokat azért, hogy saját hadseregét elárulja. Csak a »gloire nemzete«, a művelt francia nemzet vette »különleges elbánás« alá a szerencsétlen foglyokat; megkínóztatásuk után pedig azt a tisztet, aki esetleg nem árulta el csapatát »lefokozta«.

A francia „Service de sabotage” tevékenysége

Amint már említettük, a franciák a sabotageszolgálatot a legnagyobb lelkiismeretességgel gyakorolták. Az entente parancsnoksága Dupont ezredesre bízta ennek a szolgálatnak a vezetését. Közöltük már a fogságba esett francia katonák kötelességeit.

Most leírjuk még, hogy a francia sabotageszolgálat milyen merényleteket követett el a német hadiipar telepein.

A franciák azt állítják, hogy ezeket a merényleteket, amelyeket alább részletezünk, a foglyok hajtották végre. úgy gondolkodtak, hogy a fogoly úgylis kiesett a harcosok sorából, a nemzet számára egyelőre elveszett ember, érdemelje ki tehát a nemzeti életbe való visszatérését azzal, hogy mint hadifogoly ott ártson az ellenségnek, ahol alkalma nyílik rá.

A sabotageszolgálatot 1915. első napjaiban szervezték meg a hadifoglyok közül. Már február 12-én Sziléziában Kelcs-ben felrobbantják a hadianyaggyárat s emiatt három hónapig szünetel ott a gyártás és 40 halott és sok sebesült jelzi a francia sabotage sikerét. Siegburgban ugyanakkor egy tűzérési laboratórium robban fel (18 halott), Kubellandban a lőporgyár ég le; Köhl-Rottweiler-ban és Eisenstadtban szintén felrobbannak a lőporgyárak; Reindorf ban kétszer egy évben gyullad ki és robban fel a hadianyaggyár és ezután állandóan robbannak fel kisebb-nagyobb gyárak, amelyek közül a Plauen im Vogtland az utolsó, amely 1918. július havában pusztul el és temet el 400 embert. Ezekon kívül hidakat, villamosműveket robbantottak fel a franciák. Nem lehet csodálkozni azon, hogy ezek a merényletek sikerültek. Hiszen a francia nemzet hadseregének 2 millió 526.922 katonája fogoly volt Németországban! Ezek közül 107.000 állandóan szökevényként Németország területén bujdosott. Ami süteményt, fogpasztát, cukrot, élelmiszert küldtek a franciák a genfi vöröskereszt álarca alatt hadifoglyaiknak, az mind robbantószer, tífusz- vagy kolerabacillus volt.

A most megjelent francia memoárok semmi kétséget nem hagynak fenn aziránt, hogy ők ki akarták irtani kolerával, tífusszal, takonykórral, vérhassal a német fajt.

Pierre Desgranges-Crozier commandant Bell francia robbantó és tengeri rabló

Parisban a Saint-Georges-utca 29. szám alatt, a Boulevard Montmartre mellett, lakik egy nyájas francia bankhivatalnok, aki a párisi börzén teljesít szolgálatot. Amint maga mondja ismerőseinek és barátainak, harmincnegyezt gyilkosság terheli lelkiismerétét. A gyilkolószerszámok között, amelyeket nagy szeretettel mutogat, a legagyafúrtaabb egy kis ezüst csövecske, olyan mint amilyenben a női ajakrúzsokat helyezik el. Nyomásra azonban nem az ajakpirosító jött elő, hanem apró kis hegyes tűk, amelyek még a curarenál is alattomosabb, azonnal ölő mérget tartalmaztak. Egy bolhacsípésnyi érzés — és a másik pillanatban az áldozat összeesik.

Azért nem használt Pierre Desgranges főhadnagy forgópisztolyt, vagy tört, mert félt, hogy a holland hatóságokkal kellemtelensége lesz, már pedig ő a rotterdami francia hírszerző-állomáshoz volt beosztva, parancsnoka pedig Jules Tannery, a francia tengeraltjárók nyilvántartóirodájának igazgatója volt.

Desgrangesnak álnevei Crozier, commandant Bell stb. voltak. A francia vezérkar legügyesebb kémje volt, aki számtalan ízben gumit, olajat, zsírt szállított Németországba.

Volt Berlinben, Kölnben, Hamburgban és minden nagyobb városban, érinkezett az angol Miss Ravellel, ő vádolta meg

Mata Hari táncosnőt, közreműködött Sir Roger Casement elárulásánál és a legmelegebb barátság fűzte Albert Ballin, a német Hamburg—Amerika Linie hajózási vállalat vezérigazgatójához, aki midőn megtudta, hogy Grozier kém volt, agyonlőtte magát. Düsseldorfban a háború alatt egy szappangyárat alapított és annak az igazgatóságába bevásztatta Ballint is. A gyár tulajdonképpen a rotterdami N. V. Stoomzep Fabric Venus filialéja volt és a német hatóságok és hadvezetőség felügyelete alatt álló Zentral Einkauf Gesellschaft ajánlatára alapították. Képzeltető, hogy Desgrangesnak gyára révén milyen hatalmas összeköttetései voltak a német katonai körökkel. Annyira óvatos volt, hogy az N. V. Stoomzep Fabrik Venus szappangyárat felvetette az entente hatalmak »fekete listájára«, mint olyan céget, amely az entente számára megbízhatatlan és az erről szóló szigorúan bizalmas okiratot átjásztotta a német vezérkar hírszerző parancsnokságához. Természetesen bizalmuk még nagyobb volt hozzá.

*

Crozier—Degranges—Bell már a háború előtt Németországban élt, mint »francia hazaáruló« és a német haditengerészetnél tett szolgálatot. A háború kitörésekor átment Norvégiába és megvásárolta a »Helios« nevű hajót. Ezzel a hajóval áthajózott Angliába és ott felszereltette drótnélküli táviróval, gépfegyverekkel és ágyúkkal. Az entente hajókkal chiffre utján érintkezett, a chiffreket azonban mindennap változtatta aszerint, hogy milyen természetű akciói kellett véghezvinnie, vagy mit szállított.

Ugyanis az ő hajója, kihasználva a semleges norvég lobogót, a leghihetlenebb tengeri rablásokat vitte véghez.

Ha a láthatáron megjelent egy dán hajó, akkor Degranges felhúzta az árbocra a német haditengerészet zászlóját, megközelítette a dán hajót, rászegezte ágyúit — és egyszerűen kirabolta. Kirabolta egyszer a saját gyára küldeményét is. Ugyanis megállította a nyílt tengeren a Sirius nevű amerikai hajót, amely a németek számára olajat szállított, hollandiai kereskedők neve alatt. A hajót elvontatta és kiderült, hogy a Venus szappangyár számára szóló olajrakomány is rajta volt.

A legérdekesebb élménye Degrangesnak az volt, amikor a hágai német követ, akivel a legjobb viszonyban volt, megkérte, hogy vegyen fel hajójára egy diplomáciai futárt, aki titkos iratokat szállítóit a newyorki német nagykövetségre.

Desgranges a diplomáciai futárt felvette a hajójára és amikor nyílt tengerre érték — kivégeztette. A diplomáciai ládákat felbontotta, a benne levő 20.000 hollandi arany forintot elrabolta, az iratokat lefotografálta, a ládákat újra lepecsételte és »becsületesen« átadta nyugta ellenében a newyorki német nagy-

követnek. Az iratok a német haditengerészet tengeralattjáróira vonatkoztak.

Desgranges a rabolt kincseket kétfelé osztotta. — Felét átadta a francia haditengerészetnek, felét pedig átadta rabló társainak, hiszen azok életüket áldozták az ententeért.

Amidőn a német összeomlás megtörtént, Desgranges Clemenceau megbízásából Berlinbe utazott és részt vett a forradalmárok legbizalmasabb tanácskozásain.

Ennek a nagyszerű kémnek egy német grófnő volt a szeretője, kinek a neve ma is ismeretlen. Árneve Lise Rolleiberg, ennek a nőnek a segítségével dolgozott Desgranges. Ez a nő annyira be tudott férközni a német haditengerészet titkaiba, hogy elárulhatta a zeebruggei német tengeralattjárók állomását, ugyancsak ez a nő volt az, aki figyelmeztette az angolokat arra, hogy a németek hol és mikor akarják megtorpedózni a »Bruxelles« nevű hajót, amelyen a német tenger alatt járóba jók legkegyetlenebb üldözője: Fryatt utazott. A hír azonban későn jutott az angolok kezébe és a Bruxelles három torpedótól találva Fryatt angol tengerészkapitánnyal együtt elsülyedt.

Crozier—Desgranges—Commandant Bell, ha ellenséges kém-mel találkozott, azt legyilkolta. Akár német, akármilyen nemzetbeli volt. Íróasztalán egy csodaszép nő fényképe áll. Ha ránéz, akkor könnybefutnak a szemei. A titkárnője volt. Árulóvá lett és Crozier—Desgranges—Commandant Bell — leszúrta.

Boucabeille francia altábornagy, Desgranges parancsnoka, hosszú levelet intézett hozzá. Befejező soraiban a következőket mondja: »Desgranges gazdasági főhadnagy, akit a háború alatt a 2. Bureauban osztottak be, gazdagon lépett szolgálatunkba és mint szegény ember távozott...«

Desgranges főhadnagy ma csendes polgári életet él, gyermekeit istenfélelemben, emberszeretetben neveli.

A mérget, amivel ellenségeit megölte, de Bluw hírneves párisi orvos készítette. Az orvos is él. Igen istenfélő, vallásos ember.

Denise grófnő

Azok közé a pokoli eszközök közé tartozott a hipnózis! alkalmazása is, amelyekkel a hadviselő államok egymás ellen kémkedtek. Az alábbi esemény bizonyítja, hogy a hipnózis nagyon ügyesen, eredményesen lehetett a kémkedés szolgálatába állítani.

Montague Denise grófnő, aki angyali ártatlanságban nevelkedett, ősrégi francia családból származott. Atyja magasrangú tiszt volt a francia hadseregben és a háború kitérésekor két fiával együtt ment ki a harctérre. Denise, a csodaszép, karsú, tizennyolc éves grófi kisasszony, édesanyja tiltakozása ellenére,

elvégzett Parisban, egy ápolónői tanfolyamot és azonnal egy harctéri kórházba kérte beosztását. Időközben megismerkedett egy amerikai fogorvossal, aki ideges fogfájását gyógyította és aki a lelkére kötötte, hogy időnként kezelésre nála jelentkezzenek.

A fiatal grófnőt a harctérmögötti kórházban a legnagyobb tisztelettel vették körül és senkinek sem tűnt fel, hogy ártatlan flörtököt folytat főleg tüzértisztekkel. Az sem tűnt fel, hogy a hadsereg egyes mozdulatairól, a tüzérség elhelyezéséről érdeklődik, hiszen azt természetes és hazafias buzgalomnak tartották, hisz a bűbajos, ártatlan, mosolygó grófnő előkelő katonacsalád sarja. Néha-néha rövid néhány napra Parisba utazott Denise »amerikai fogorvosához«, aki ideges fogfájását állandóan kezelte.

Azon az arcvonalon, ahol Denise ápolónő volt, valami titokzatos és megmagyarázhatatlan módon, a németek állandóan kifürkészték, hogy hol vannak a francia nehéz ütegek és azokat rövid időn belül, bárhová helyezték is, szétlőtték.

Az arcvonal parancsnoka biztosra vette, hogy hátamögött megbízható kémhálózat működik, mely minden mozdulatáról értesíti az ellenséget. Kérte tehát a francia kémelhárítóosztályt, hogy figyelje meg a mögöttes területeket és csipje nyakon a veszedelmes társaságot.

A kémelhárítók átvizsgálták az egész tábori postát, vegyszerekkel mostak át minden levelet, levelezőlapot, de nem találtak semmi gyanúsat. Lelkiismeretesen átkutatták a pincéket, padlásokat, templomokat. Házról-házra nyomoztak. Semmi eredmény. Arra a gondolatra jutottak végül, hogy a titokzatos kémek valamilyen furfangos módon a sebesült vagy szabadságra menő tisztek és katonák által továbbítják híreiket. Megmotoztak tehát minden távozó tisztet és katonát.

Így aztán megállapították, hogy Montague Denise grófnő többször adott át levelet a szabadságra utazó tiszteknek, arra kérvén őket, hogy adják fel Parisban. A tábori posta nem eléggé megbízható — monda — már pedig értesítenie kell amerikai fogorvosát fogai és foghúsa állapotáról.

Bár a grófnő minden gyanún felül állt, mégis a bürokratikus eljárás folyamán levelét vegyileg megvizsgálták és a legnagyobb meglepetéssel állapították meg, hogy a sorok között láthatatlan ezüstamalgámmal irt katonai vonatkozású értesítések vannak. Házkutatást tartottak nála és egy parfümös üvegben megtalálták az ezüstamalgám oldatot. Denise grófnőt azonnal letartóztatták, az amerikai orvosnak azonban Parisban nyoma veszett.

Denise a hadbíróság előtt a leghatározottabban tagadott. Hangsúlyozta, hogy semmiről semmit sem tud. Panaszkodott hogy rettenetes fejnymást érez és borzalmas idegfájdalmi

vannak. Végül hisztérikus görcsöket kapott, összeesett és órákon át összefüggés nélkül beszélt. Az orvosok csillapító-szereket adtak neki, majd nagyobb adag morfiuminjekció után elaludt. Másnap a következőket vallotta. Mostanig semmire sem emlékezett. Tegnap, midőn felismerte, milyen helyzetbe került, majdnem megőrült. Most azonban teljesen tisztán lát és mindent elmond. Szobájában találnak egy parfümös üvegben valami oldatot és egy pennává hegyesített lúdtollat. Midőn Parisban ápolónői tanfolyamra járt, megismerkedett egy amerikai orvossal, aki hipnotikus úton kezelte fájó fogait. Ő ebbe az emberbe halálosan beleszeretett. Homályosan emlékszik, hogy amidőn fájdalmai csillapítása végett hipnotizálta, akkor katonai mozdulatok és tervek kikémlésével bizta meg. Megparancsolta, hogy barátkozzék tüzértisztekkel. A parancsokat, úgy, ahogy az orvos elmagyarázta, egy ellenállhatatlan kényszer alatt, pontosan teljesítette. Azt a parancsot is kapta, hogy minden megbízatást a teljesítés után feledjen el. Csak ennyit tud mondani. Kihallgatása után néhány óra múlva meghalt. Az azonnal elrendelt boncolás veronálmérgezést állapított meg.

A titokzatos »amerikai fogorvos« pedig nyomtalanul eltűnt. Szegény Denise grófnő tudta és akarata ellenére a hazája ellen kémkedett.

Itt említjük meg, hogy a hipnózist mint vallatási kényszereszközt az olaszok is gyakorolták foglyaikkal szemben. Az olasz kémirodalom felemlít egy esetet, amely az összeomlás napjaiban történt, amikor állítólag egy cs. és kir. vezérkari tisztet az olasz kémelhárító orvos hipnotizált és szuggerálva azt, mintha Jenő főherceg előtt állna, felhívta, hogy tegyen jelentést a = harcvonalon történekről. A vezérkari tiszt hipnotikus állapotában részletesen elmondotta csapataink katasztrófális helyzetét, a fegyelem meglazulását, a parancs teljesítésének megtagadását, a lövészárkok parancsnélküli kiürítését.

VI. *Az angolok*

Nagybritánia világkémszervezetének ismertetése

London közepén, a külügyminisztérium közvetlen szomszédságában, a Downing Street 10. alatt van az angol kémszervezet székhelye. A komor, hatalmas, évszázados épület kívülről magán viseli az angol egyszerűség minden varázsát. Hogy valaki az angol birodalom e hatalmas intézményének szentélyébe bejuthasson, nagyon kiváltságos személyiségnek kell lennie, hiszen ez a legjobban kiépített intézmény, amely úgyszólván az egész világot dirigálja.

A világ megfigyelésére alakult intézménynek nagyon sok tagozata van. A világ minden országának, minden nemzetiségének hőmérője; az összes hírek gyűjtőcsatornája a »Special Intelligence Department«.

Hírszerzőiket 6 osztályba sorozzák: 1. diplomáciai, 2. technikai, *a)* szárazföldi háború esetére, *b)* tengeri háború esetére; 3. telepített állandó lakhelyhez rögzített; 4. mozgó; 5. meghatározott területen működő; 6. kereskedelmi és ipari hírszerzők.

A szervezet vezetése a következő:

1. Az »Intelligence Service« vezetője. Az »Intelligence Service« vezetőhelyettese. Külügyi megbízott, gyarmati megbízott, belügyi megbízott.

2. hírszerzőosztály: Katonai attachék szárazföldi hadiügyekre, tengerészeti attachék tengerészeti ügyekre, konzulok kereskedelmi ügyekre, titkos ügynökök pénzügyi ügyekre, titkos nemzetközi ügynökök jogi ügyekre.

3. Special Intelligence Department (az összes okmányok gyűjtőhelye).

Eme állandó keretek mellett működik még az alkalmi hírszerzőszemélyzet, amely három osztályra tagozódik, s bár

külön-külön feladatuk van, mégis megegyeznek abban, hogy minden eszközzel az angol világhegemóniát szolgálják.

1. »Strategic and diplomatic agents« — hadászati és diplomáciai ügynökök —, akiknek az a hivatásuk, hogy béke idején nemcsak összegyűjtik a politikai és katonai vonatkozású híreket, hanem szükségszerűen egyenetlenségeket, viszályokat, felkeléseket, zavarokat, forradalmakat szítanak, hogy azután a kormány érvényesíthesse azokat az intézkedéseket, amelyeket szükségesnek lát.

2. »Tactic agents«, akik tulajdonképpen nem mások, mint valamely hatalomnál hivatalosan akreditált katonai attachék. Ezek a szervek az Intelligence Service megbízásából tanulmányozzák az illetékes országok katonai és tengerészeti állapotát és jelentik azokat az újításokat, amelyek a nemzetek védelménél előfordulnak.

3. A közönséges értelemben vett hírszerzők, bizalmi emberek, kémek, haditudósítók, confidensek, akiknek tevékenysége kiterjed minden katonai vagy politikai hírszerzésre és azonnali továbbítására.

Az Intelligence Service pénzzel bőven el van látva. Az angol költségvetésben sok millió fonttal szerepel nyílt büdzséje és hatalmas összeg az, amelyet a saját ügyességéből minden nagyobb börzei műveletből szerez. Az angol nemzet megértette, hogy ez a szervezet felbecsülhetetlen előnyöket jelent számára.

Számtalan megbízottjától támogatva és felvilágosítva az angol diplomácia mindenről időben tud, az események nem meglepetések számára, éppen ezért mindig sikerül akarátát és politikáját érvényesíteni.

*

Az angol kémrendszernek fényes és igazolt történelmi múltja van. Alapelveit Wolsey, VIII. Henrik káplánja és tanácsadója rakta le. Ő volt az angol kémrendszer megalapítója. Különben VIII. Henrik a katolikusság üldözője volt, ő alapította meg az »Anglikán« vallást és arról is nevezetes, hogy hét felesége volt, akik közül kettőt lefejeztetett.

Az angol rendszer olyan tökéletes volt, hogy kiválóan képzett kémjeik útján mindig jobban voltak informálva az ellenségről, mint az önmagáról és kiválóan értettek ahhoz, hogy az ellenség hátamögött elégedetlenséget, felkelést, forradalmat szítsanak. Cromwell Olivier idején kémrendszerüket annyira kifejlesztették, hogy azóta tradicionális hazafias kötelessége minden angolnak az »Intelligence Service«-e rendelkezésére állni és büszke arra, hogy olyan kémrendszernek a katonája, amely a leghatalmasabb a világon.

Az angolok kiváló államférfia, Lord Canning, hazája politikáját a következő szavakkal jellemezte: »ha mi egy háborúban részt akarunk venni, akkor az ellenséges ország összes

elégedetlen elemeit, akár jogos az elégedetlenségük, akár nem, a zászlónk alá sorakoztatjuk.«

Ezen gondolat végrehajtását a központi hatalmak — sajnos — saját bőrükön tapasztalhatták, mert tudjuk, hogy az ellenséges és főleg az angol propaganda, többet ártott, mint a tankok, mint a tengeri blokádnak, vagy mint az ellenség gázbombái.

Az angol kémeket a London melletti Devonshire-ben képezik ki. Éveken keresztül tanul az erre a célra alkalmasnak talált angol fiatalember, akiben kifejlesztik a katonai, ipari és kereskedelmi ismereteken kívül a hallgatás, az önfegyelmzés és ügyesség minden elképzelhető művészetét, végül annak az országnak, amelybe küldik, accentus nélküli nyelvét. Különösen a keleti nyelveket, törököt, perzsát, arabot tanítják behatóan. Majd igen nehéz vizsga letétele után a fiatalembernek tíz évi szolgálatra kell köteleznie magát. A »Secret Service« iskolájába a nép minden rétegéből vesznek fel növendékeket, de nagyobb része az angol uri társaságból, a »Society«-ből kerül ki.

A két első esztendő csak előkészítés a tulajdonképpeni célra. Közben a legaprólékosabban megfigyelik és a célnak megfelelő befolyást gyakorolnak jellemére. A harmadik esztendőben az addig szerzett tapasztalatok alapján történik a szakszerű kiképzés,

Ennek bevégzése után testileg és szellemileg nagyszerűen kiképzett fiatal kém áll az angol kormány rendelkezésére, akit az angol birodalom valamely domíniumába próbaidőre küldenek ki. Ha a kísérleti feladatot jól megoldotta, akkor a »The right man in the right places« elve alapján, ügyességének, tudásának és egyéniségének megfelelő külföldi államba küldik, ahol fontos, nehéz és veszedelmes munkáját megkezdi. Nincsen egyetlen ország sem a világon, ahol az angol hatalomnak e láthatatlan katonája ne harcolna nemzetéért.

Az angol kémek fegyelmezett és céltudatos kiképzéséről az alábbi példa is tanúskodik.

Az angol kémszervezet katonája volt a háború kitörésekor Lewington nevű eipenhami születésű férfiú, aki a haditengerészetnél teljesített szolgálatot. Az első háborús napokban neve megjelent a hősi halottak névjegyzékén. Családja elsíratta és vigasztalhatatlan öreg édesanyja bánatában meghalt. Szülőfalujában, Eipenhamben a katonai hatóságok szobrot emeltettek a hősi halottak emlékére. Ugyanekkor egy tengerészisztiztekből álló bizottság átadta Lewington gyászoló nővérének az elesett hős megmaradt kisebb értékeit. Jóval a háború után Lewington teljesen egészségesen megérkezett, de sohasem adott senkinek semmiféle felvilágosítást arról, hogy hol és merre járt. Csak annyit tudtak meg, hogy valahol messze volt és ott kitüntette magát hazája szolgálatában.

Az angol kémrendszer tagjai nyomtalanul eltűnnek, majd általuk alkalmasnak tartott illetőséget vesznek fel és úgy működnek tovább.

A fent leírt történethez nagyon hasonló az 1930-ban eltűnt fiatal angol konzul esete. Ugyanis Marseilleben teljesített szolgálatot, amidőn egy este nyomtalanul eltűnt. A francia rendőrség másnap a tenger partján találta meg néhány véres ruhadarabját és értéktárgyát, amiből arra következtettek, hogy meggyilkolták. V Miután a franciákat rendkívüli módon bántotta, hogy ilyen i előkelő angol úr gyilkosság áldozata lett, a legerélyesebben nyomoztak a gyilkosok után és kitudódott, hogy a konzul 1930. július 5-én éjfél felé még táncolt egy bárban, majd egy lány társaságában eltűnt. A lányt felkutatták, aki elmondotta, hogy ő a kikötőig kísérte, ott elbúcsúzott tőle. A francia rendőrség, akit az eltűnés után csak három nappal értesítettek az eseményről, kérte, engedné meg az újonnan megérkezett főkonzul, hogy az eltűnt lakásán házkutatást tartsanak, mert az a hír is járja, hogy az illető öngyilkos lett és talán levelet hagyott hátra. Ezt nem engedték meg. Végül kétségbeesve megérkezett az eltűnt édesanyja is, aki felment az angol főkonzulátusra és onnan megnyugodva távozott el. Erre a marseillei rendőrség főnöke, aki tisztában van az angol kémrendszer elveivel, nyilatkozatot adott ki, melyben kijelentette, hogy az angol kormány meg tudja mondani, hogy hol van a konzulának a tartózkodási helye, mert hiszen az angol hírszolgálat, úgy látszik, más helyre irányította a konzul urat s ezt az eljárást, hogy tudniillik gyilkosság áldozatául tüntette fel, alkalmasabbnak és céljainak megfelelőbbnek találta, mert hiszen így nevet változtatva, tovább kémkedhetik.

*

Ugyancsak itt van egy hamis híreket, illetve tendenciózus híreket gyártó hivatal. Ennek a tevékenysége kiterjed a politikai, katonai, kereskedelmi és ipari térre.

Fantasztikus hazug híreket gyártottak itt a háború alatt. A hazugságoknak olyan tömegét dobták az emberiségre, hogy maguk a franciák azt mondják: »l'on a cultivate le mesonge avec un art consommé et une perversité toute diabolique«.

Egy pár példa a sok közül: 1914. év őszén ügynökeinek azt a hírt terjesztette, hogy az angol flotta titokban arra készülődik, hogy néhány hadosztályt kivonva a francia arcvonalból, átszáúuja a német partra.

Nemcsak terjesztette ezt a hihetetlenül hangzó hírt, de meg is jelölte Hannovert, mint betörési pontot. Hogy az ügy abszolút hitelesnek lássék, hamis vezérkari parancsokat gyártottak, amelyek a parancsnokok aláírásával voltak szabályszerűen ellátva; Douvres-ban több hajót összpontosítottak, amellyel a nemlétező csapatokat majd átszállítják. Kiadták a parancsot,

hogy egyes flottaegységek felderítő utakat tegyenek. És mindezek tetejében a letartóztatott, de a németek által működésben gondolt német kémek chiffréjével a hírt megerősítették és még a betörés idejét is tudatták a németekkel. Természetesen a németek siettek Cuxhaven, Emden, Borkun környékén erődítményeket építeni, messzihordó ágyúkat vontatni és a támadás elhárítására csapatokat kivonni a nyugati arcvonalból. A franciák semmit sem tudtak az angolok huncutságából. Szentül meg voltak győződve, hogy a németek akarnak betörni Angliába?

Különösen nagyot néztek, amikor megtudták, hogy a németek 1914. december 5-én a IV. hadtestet Tondern körül csoportosították. Azonnal tudatták Kitchener lorddal a hírt, aki a németek kellő fogadtatásáról óhajtott gondoskodni. Már lövészárkokat építtetett az angol partokon.

Még lord Kitchener, az angol hadak fővezére sem volt beavatva az »I. S.« működésébe! Elterjedt az Egyesült Államokban is az a hír, hogy a németek betörnek 1914. karácsonykor Angliába. Az angolok nagyon keservesen néztek a karácsony elé!

Hogy a németek még több csapatot elvonjanak a harc-terekről és a nemlétező ellenség ellen a partokat biztosítsák, az angol I. S.« kitalálta és propagálta azt a mesét, hogy nagy orosz különítményei törnek be Németországba. Egész Anglia örömmel fogadta a hírt. Hiszen az orosz hadtestek kihajózását és fogadtatását olyan színesen kolportálták a nép között, hogy a hír valódiságára minden angol megesküdt. Sőt akadt egy angol kislány, aki azt állította, hogy az orosz cár egyik igárdatiszje heves szerelmi vallomás után elcsábította. Feljelentést is tett az impertinens gárdatiszt ellen!

Ezen a módon sikerült a német hadsereg néhány hadosztályát hosszú időn át lekötni a tengerpartokon.

Két nap alatt hatvanmillió fontot keres az „I. S.”

Az 1916. május 31-én vívott jütlandi, vagy mint a németek nevezik, a skagerraki tengeri csatát börtzemanőverre használta ki az »I. S.« vezetősége.

A csata hírére az I. S. vezetősége azonnal összeült és pénzügyi vezetője, Sir Ernst Cassel tanácsára, azt a hírt terjesztették világgá az angol pénzügyminiszter tudtával, hogy a csata az angol flottára kedvezőtlen kimenetelű volt és nagyon sok egysége elsüllyedt. A németek veszteségéről egész egyszerűen hallgattak. *

Leírhatatlan pánik tört ki a newyorki, párisi, madridi, zürichi, római, bukaresti stb. börzéken. Az angol értékek ugrás-szerűen estek — miközben gondos angol kezek a legalacsonyabb

árakon felszedlek azokat. Midőn ezt az operációt »realizálták«, akkor az I. S.« rektifikálta — most már a másik végletbe menve — híreit, világgá kürtölte, hogy az angol hajóhad óriási győzelmet aratott és a német flotta elpusztult.

Természetesen a világbörzék fellélegzettek és az angol értékek, amelyeket tegnap dobtak, a kereslet központjába kerültek.

Az »I. S.« pénzügyi szakértői nem törték soká agyukat, hanem eladták az alacsony árakon összevásárolt értékeket annak az őrzöngő tömegnek, amelyet tegnap félrevezettek.

Ez a fejedelmi művelet hatvanmillió angol fontot jövedelmezett az »I. S.«-nek két nap alatt...

A német haditengerészet szétzüllesztése

A világháború legnagyobb hazugságát azonban akkor röpitette világgá a »I. S.«, amikor a németek a háború vége felé arra készülődtek, hogy a Scapa Flow-i öbölben levő angol flottaegységek megtámadják. Erről a tervről az »IS« értesült és elküldte titkos ügynökeit Kiel, Emden és Cuxhavenbe azzal a megbízatással, hogy lázítsák fel a német tengerészet legénységét saját császáruk és tisztjeik ellen.

Az eszköz, amellyel dolgoztak, a lehető legügyesebb volt. Azt a hírt terjesztették földalatti utakon, hogy az angol flotta legénysége teljesen át van itatva bolsevista eszméktől és alig várja a pillanatot, hogy német »elvtársaival« összeölelkezzenek. Részleteket közöltek az állítólagos fegyelemsértésekről, amelyek Scapa és Rosyth körül történtek. Vörös zászlókról meséltek, amelyeket az angol tengerészek kitűztek a hajókra és a hajó börtöneiben leláncolt tengerésztisztek szenvedéseiről kötetekre valót regéltek.

Ez az ügyes propaganda nem feledkezett meg arról sem, hogy összehasonlítsa az angol tengerészkatonák jó életmódját a német legénység lerongyolódott, kiéhezett állapotával és azt a következtetést vonta le, hogy: íme a nagyszerűen táplált és ruházott angol tengerészlegénység már megunta a négyéves háborút: fellázadt, német testvérek lázadatok fel ti is!

Természetesen a lázító röpiratoknak millióit szórták a tengerészek közé...

A meghatározott időben, amikor a német flotta meg akarta támadni az ellenséges hajóhadat, a legénység megtagadta a szolgálatot. Kitört a lázadás.

*

A német tengerészet azonban megbosszulta szétzüllesztését: 1918. november 19-én futott ki utoljára a német flotta a nyílt tengerre, hogy a fegyverszüneti szerződés értelmében Scapa Flowba menjen, az angol flottatámpontba, angol internálásba.

Úgy vonult a szürke, sivár Északi tengeren, mint a temetési menet.

Némelyik hajó árbocán még vörös zászló lengett, de megérkezett Beatty admirális szikratávirata: amely német hajón vörös zászlót vagy jelvényt találok, azt minden előzetes figyelmeztetés nélkül elsüllyesztetem!

Fél óra múlva — ellenséges parancsra — minden német hajón újra a dicsőséges hadilobogó lengett. November 21-én végre felvonult a német flotta jobb és baloldalán az egész angol »Great Fleet«, a Nagy hajóhad, ágyúit a német hajókra irányozva, angol parancsra azután zászlóparádéval be kellett vonni a német hadilobogót és következett a Scapa Flow-i inter-nálás.

Hét hónapig volt ott legénysége és tisztikara elvágva minden közlekedéstől, még a szomszédos hajókra sem volt szabad átmenniük. A »szabadság« és »egyenlőség«-örülete már rég elpárolgott a lelkekből és a legelkeseredettebb hangulat szállt helyébe.

1919. június 21-én lejárt a meghosszabbított fegyverszüneti szerződés, újabb meghosszabbításáról von Reuter admirális nem kapott hírt és feltételezte, hogy hajóhadát át kell adnia az ellenségnek, kik már alig lesik a pillanatot, hogy megosztozkodhassanak a zsákmányon.

Nagy titokban száll a kérdés hajóról-hajóra, szájról-szájra: a német hajók ezután angol, francia és amerikai zászló alatt fenyegetnek a német partokat?

A vörös örületből már rég kijózanodott legénység csak azt felelte: Soha többé nem juthat német hadihajó az ellenség kezére!

A szó tetté vált!

1919. június 21-én, mikor a nap legmagasabb pontjáról megkezdte útját a horizont felé, az »Emden II.« cirkáló főárbócára felfut von Reuter tengernagy hadilobogója, melyet a német hadilobogó követ és hamarosan minden német hajón ott leng a vaskeresztes büszke zászló és süllyedni kezdett a német hajóhad hullámsírája: láthatatlan kezek megnyitották a víz alatti szelepeket. Az angolok meghökkentek és vakon belelövöldöztek a németekbe, négyszáz védtelen tengerész vesztette életét.

Angol szemtanúk a világtörténelem legnagyobb drámájának mondják ezt az eseményt. Dél tájban jelentették az angol őrszemek, hogy az egyik német csatahajó süllyedőben van és egyidejűleg minden német hadihajó kitzúzte a hadilobogót főárbócára és a legénység elhagyja a hajókat. Nyilvánvaló volt, hogy előre megbeszélt tervet hajtanak végre. Határozottan lehetett következtetni arra, hogy kinyitották a vízalatti szelepeket. Meglepő rövid idő alatt süllyedni kezdetlek az összes hajók, nagyok kicsinyek egyaránt. 1 órára teljes egészében kibontakozott a tragédia:

A még egy órával előbb nyugodtan horgonyzó hatalmas flotta támolgó-ingó óriástestek tömegévé vált. Itt egy torpedó-

romboló tűnik el nagy füstfelhőben, ott egy hatalmas csatahajó teste bukik hirtelen alá a mélybe és süllyed el a tajtékzó hullámokba. Az öböl tele van emberekkel megrakott csónakokkal, gőzbárkákkal, kik elhagyták hajóikat.

Mikor az első bárka az angol »Victorious« hosszoldalára kormányoz, úgy látszik, mintha a német tiszt még egy parancsot adott volna embereinek, mire ezek háromszoros hurrával válaszoltak. Meglátszott minden német tisztén és legényén, hogy szinte aggódva ügyelnek arra, hogy egy hajójukat se menthessék meg. Egy német tiszt, kinek mellét az elsőosztályú vaskereszt díszítette, rámutatott a süllyedő hajóhadra és büszkén mondotta nekünk: Látják uraim! A német flotta lengő zászlóval süllyed el!

Így szól az angol szemtanú.

*

Clemenceau tajtékozott a dühtől és halált követelt von Reuter tengernagyra és tisztjeire. De természetesen nem lett belőle semmi, mert az angol közvéleményre, a világ első tengerész nemzetének közvéleményére mélységes benyomással volt a német parancsnok felelete, midőn tettéért Beatty admirális felelőségre vonta:

»Tudom, hogy helyemben minden angol tengerésztiszt hasonló módon cselekedett volna!«

Az angol nemzet megmutatta ekkor, hogy lovagias és Clemenceau bossúja nem vált valóra.

A hazugság mint harci eszköz

Mielőtt még az angol kémek tevékenységével foglalkoznánk, rá kell világítanunk az angol propaganda és kémrendszer alapelveire, »a hazugságra« és filozófiájára.

Arthur Ponsoby háborús államtitkár tollából származik az elmélet, amely világosan és élesen meghatározza az angol mentalitást.

Szerinte a hazudozás? és félrevezetés; olyan elismert különleges fegyver, amelyet minden ország azzal az elhatározással használ, hogy saját népét megtévessze, a semlegeseket magához vonja, az ellenséget pedig félrevezesse. Ugyanis szerinte a nép tudatlan és ártatlan tömege nem ismeri fel azonnal a félrevezetést, ha pedig később ki is derül az igazság, már minden, elmúlt és miután az elmúlt események meghozták a kívántí eredményt, senkisésem vesz magának fáradságot ahhoz, hogy a valóságra fényt vessen.

— Amint mindnyájan tudjuk, — folytatja Ponsoby, — a hazudozás nemcsak a háborúban fordul elő. Miután csodálatosan hiszékenyek az emberek, könnyen virágozik a hazudozás. A háború alatt a kormányok azért menekültek a hazudozáshoz először, hogy saját eljárásukat igazolják, midőn az ellenséget,

mint a legsötétebb gonosztevőt festik le, és másodsor, hogy a nép szenvedélyét eléggé felfokozzák arra, hogy a toborzások jól sikerüljenek. Nem lehet tehát mindig az igazat mondani.

A pszichológiai momentum éppen olyan fontos tényező a háborúban, mint a katonai. Mind a polgári, mind a katonai bátorságot ébren kell tartani.

Sohasem szabad megengedni, hogy a nép elcsüggedjen, éppen azért a győzelmeket fényesekké kell tenni, a vereségeket pedig, ha lehetséges, le kell tagadni vagy úgy kell beállítani, hogy a kedélyek meghatódjanak, a borzalom és gyűlölet állandósuljon és a nemzet lelkébe vésődjék.

Bonar Law angol muníciós miniszter azt mondta, hogy feltehető, hogy a hazafias áldozatkészség a németek borzalmas tettei által fokozódott, majd Asquith angol külügyminiszter kijelentette, hogy ezeket a hidegvérrel elkövetett gyalázatos és borzalmas tetteket könyörtelenül meg kell bosszulnunk, főleg pedig ügyelnünk kell arra, hogy azok sohase merüljenek feledésbe. A hazudozás használata olyan nemzetnél, ahol nincsen általános védkötelezettség, szükségesebb, mint ahol védkötelezettség van,

Tényekei kell elferdíteni és az eredményekről olyan képet kell borzalmas színekkel ecsetelni, hogy ez a tudatlan tömegbe belevésődjék, mindezt azért, hogy ne érhesse szemrehányás a kormányt azért, mert igazságos ügyért fogott fegyvert. Az ellenség rosszindulata és aljassága pedig minden körülmények között, kitűnjék.

Okosan gondolkodó emberek bizonyára azt mondják, hogy ilyen egyoldalú beállítás lehetetlen. Gondolkodni azonban nem szabad, a hazugságot villámgyorsan kell terjeszteni. A nem gondolkodó tömeg elhiszi és befolyásolja izgatottságában a gondolkodókat is. Amidőn a humbug, amit a háborúban a hazafiasság jelszava alatt növesztenek, elég ahhoz, hogy a becsületes emberek elpiruljanak, akkor a kijózanodás következik.

Az „Intelligence Service” üzemi berendezése és kerítései módszerei

Rideg számítással, érzés és lélek nélkül, csupán csak a nagy célt tartva szem előtt, dolgozik az angol kémrendszer. Eszközait hidegen mérlegeli, fegyvereit és módszereit sohasem válogatja meg. Ezen múlik és ez a titka sikereinek.

A devonshirei kémiskola alagsorában tudományosan szervezett mintanyomda és a legtökéletesebb pecsétet gyártó műhely dolgozik. Ebben az üzemben minden névvel nevezendő nyomtatványt vagy pecsétet elő lehet állítani. Egyszer a növénydékek meg akarták tréfálni az angol vasúti társaságot és egyszerűen hamis vasúti jegyeket gyártottak, amelyre rányomatták

szabadjegy: Érvényes a Tokio—Alexandria vonalra. A »London and Brighton South Coast Railway« vasúti társaság nagyot nézett, amikor 20 vagy 25 fiatal ember, akik a brightoni strandra mentek fürdeni, ezzel a furcsa felirattal tökéletes vasúti jegyet mutáltak fel. Természetesen, midőn rájöttek a turpisságra, nagyot nevettek és hallgattak. Ez jellemzi az angol mentalitást. Bármely államban történt volna meg ez a hamisítás, óriási botrány lett volna belőle. Az angol nép azonban felismerte ezeknek a fiatal embereknek az értékét és valóságos immunitást élveztek.

A devonshirei iskolának a legtökéletesebb drótnélküli távíró és rádióleadó és felvevőállomásai vannak. Állandóan azon dolgoznak hogy olyan drótnélküli felvevő és leadóállomást készítsenek, amely felderíthetetlen és amelyet úgy használhat titkos hírek közvetítésére két ember, hogy azt soha egy harmadik meg ne zavarhassa, illetve le ne hallgathassa. Mindenesetre már a franciák kikémlelték, hogy a kémiskola növendékei olyan készüléket találtak fel, amelynek kisugárzása 60.000-ig változhat másodpercenként. Az angolok nagy díjat tűztek ki arra a találmányra, amely a hangnélküli repülőmotor kérdését megoldja, úgyszintén egy olyan készülékre, amely a drótnélküli távíratoknak illetéktelenek általi felvételét meggátolja. Ugyancsak a franciák állítják, hogy a díjak egyikét az angolok már kiadták! A kém iskola technikai laboratóriumában olyan készülék is van, amellyel le tudják fényképezni a rádiogramok kisugárzásának rezgéseit, az így előhívott negatívból megkapják a fényképét, mintegy kézi lenyomatát a rádiógramnak.

Ennek a készüléknek a segítségével azonnal meg lehet állapítani a felfogó állomás helyét. Ha pedig a leadó hamis jelzést ad, a készülék segítségével azonnal fel lehet fedezni a cselfogást.

Az iskola növendékeit tudományosan képezik ki betörésekre, kloroformmal való rablásra, kézírásutánzásra. A növendék a legtökéletesebb betörőszerszámoktól kezdve a legprimitívebb tolvajkulcs kezeléséig mindent megtanul.

Íme egy érdekes példa. Hans Schiller, a németek berni hírszerzőállomásának volt a parancsnoka. John Henry angol kapitány, »Political and Secret Officer«, 1916. év novemberében azt a javaslatot tette feletteseinek, hogy valamilyen úton-módon kerítsék meg Schiller levelezését. Az ügy Svájc szigorú semlegességérc való tekintettel nagyon kényes természetű volt s így vagy teljesen biztosra kellett menni, vagy a veszélyt a minimálisra csökkenteni. John Henry százados hamis amerikai útlevelemmel és papírokkal ellátva érkezett Bernbe, azon kockázattal, hogy amennyiben »működése« közben letartóztatnák, akkor mint közönséges betörőt Ítélik el és hazáját nem kopromitálja. Ha azonban a betörés akadálytalanul sikerül, akkor azt sejtették, hogy az entente hatalmaknak kezei közé kerül a Franciaország-

ban működő kémek névsora. John Henry tizenöt napon at tanulmányozta a terepet és megtudta, hol van Schiller postaszekrénye, viaszlenyomatot szerzett a kulcsról és megismerte a berni posta összes szokásait. Majd egy este kéményseprőnek öltözött és olyan szerencsés volt, hogy hamis kulcs segítségével Schiller egész levelezéséi ellophatta. Az angol hírszolgálat az írásokból megállapította a Franciaországban működő kémek szervezetét és Marie Jose Dei Pasi, egy argentinai spanyol születésű német kém működését. Eszerint a jelentéseket Franciaország délnyugati részén: Cambo, Luchon, Gavarnie, Cauterets környékén gyűjtötték össze. Majd hegyi utakon Barcelonába vitték, ahol kézbesítették a német hírszerzőállomásnak. Spanyolországból a jelentéseket Svédországon, esetleg Svájcen keresztül továbbították semleges hajókon és vonatokon Németországba. A jelentések között volt Marie Jose Dei Pasi két fontos jelentése: az első a »Kléber« francia cirkáló útirányát jelölte meg abból a célból, hogy a német tengeralattjárók elsüllyeszt-hessék, a második a touloni arzenálban öntés alatt álló újrendszerű messzehordóágyú tervrajza volt. A szerencsétlen argentinai jelentését azzal végezte be, hogy küldjenek már pénzt, mert még szállodai számláját sem tudja kifizetni.

Az argentinai származású kémet kivégezték, ami kellemetlen volt a német hírszerzőszolgálatra, de nagy csapás volt az a tény, hogy felfedezték a titkos gyűjtőállomásokat. Ezek a gyűjtő-állomások hetenként változtak azért, hogy lehetetlenné tegyék az esetleges árulást. A titkos »parola«-jelszó kicserélése után az ügynökök megkapták az utasítást, hogy hol veszik át a jelentéseket. A borítékot és csomagokat rendszerint egy-egy tekintélyes kereskedőhöz küldték Cambo, Cauterets vagy Louchonba, aki jóhiszeműleg átvette, miután arról informálták, hogy a német fogságban szenvedő francia katonához szóló küldeményt tartalmaz. A futárok, akik a küldeményeket hozták, azt állították, hogy privát úton gyorsabban és biztosabban jut a címzetthez a küldemény, mint a francia hivatalos postán. Az »IS« ügynökei tíz napon át figyelték és lestek a futárokat. Nem tudtak semmi nyomot felfedezni. Sir Reginald Hall, az »IS« parancsnoka kiadta a parancsot, hogy feltétlenül fogják el a német összekötő-futárt.

Már-már kútba esett az egész terv, midőn a Basses Pyreenes főispánja arról értesítette az »IS« ügynökeit, hogy gyanús elemek gyülekeznek egyik tarbesi kávéházban, akik arra próbálják rábeszélni a katonákat, hogy menjenek át Spanyolországba, ahol nagy jövedelemre tehetnek szert. A tizedik huszárezred egy katonája, Jean Albán Courrejes jelentkezett az ügynököknél és máris pénzt és egy nagy csomagot kapott, hogy azt vigye Barcelonába és egyúttal két ügynököt vezessen át a hegyeken. A kémek a francia és angol csendőrök és kémelhárítók előtt már átszöktek

a spanyol határon, amidőn eltévedtek és már spanyol földön találkoztak össze a paraszt ruhába bujt kémelhárítókkal. A német kémek szétszórtan haladtak és vezetőjük, Sydney megkérdezte a parasztoktól, hogy vajjon Port-Bou felé jól menetel-e? Ez volt a veszte. Épp ellenkező irányt mutatlak neki, visszament francia földre Jean Albán Courrejes huszárral. A huszár midőn meg akarták bilincselni, védekezett. Lelőtték. Sydneyt megválták. Találtak náluk sok értékes jelentést, egy legújabb rendszerű gépfegyvercélzó rajzát, ötven darab francia lövészárkok fényképet, egy újrendszerű gázálarcot, amelyből még egyet sem osztottak ki a csapatoknak.

Sydneyt és Jean Alban Courrejest, aki időközben felgyógyult, a vincennesi erdőben végezték ki.

Íme, egyetlen merész lopás milyen veszedelembé döntötte a német hírszerzőszolgálatot.

*

Ugyancsak egy példát sorolunk fel a sok közül a kloroformmal operáló angol »IS« kémelhárítókról. 1916. február havában a Montreuil-sur-Mer és Folkestone rádióállomásai felfogtak egy sürgönyt, amelyben a hágai német követ értesítette a berlini hírszerzőállomást, hogy diplomáciai csomagban fontos okmányokat küldött. Az angol »IS« fontos, kémkedési okmányokat sejtven, elhatározta, hogy bármilyen úton és módon megszerzi azokat. Nyolc »IS« kémelhárító, hollandus vasúti alkalmazott és rendőr egyenruhába öltözött és azzal az ürüggyel, hogy jegyfélülvizsgálók, benyomultak a német diplomáciai kurir fülkéjébe, kloroformos vattát nyomtak az arcára és egyszerűen kirabolták. Egy utas, midőn a rablást észrevette, meghúzta a vészféket, mire az »IS« ügynökök kiugrottak a vonatból és eltűntek a sötét éjszakában. Az elrabolt okmányok alapján letartóztattak a lövészárkokban egy portugál alezredes, zászlóaljparancsnokot, aki német szolgálatban állott. Az arcvonal előtt végezték ki.

Anglia Hollandián, Dánián, Svédországon, Norvégián, Románián, Svájcra és a távol keleten keresztül kémkedett a központi hatalmak ellen. A legnagyobb és legjobban felszerelt hírszerzőállomása a hágai volt. Ezt az állomást Sir Francis Oppenheimer ezredes vezette. Ennek az állomásnak az volt a feladata egyrészt, hogy megakadályozza a német ügynökök Angliába és Franciaországba való utazását, másrészt, hogy Németországba segítse saját ügynökeit. A rotterdami központtól függetlenül Tinsley hajóvállalati igazgató vezetése alatt működött a világháború legjobban felszerelt okmány hamisító gyára. Az innen kikerült születési bizonyítványok, útlevelek, ajánlólevelekéi katonai rendelkezéseket tartalmazó félrevezetői okmányok, uta-

zási igazolványok, *útlevél-vízumok stb.* stb. tökéletes szakértelemmel gyártattak és nagyon ritkán jöttek rá az illetékes hatóságok arra, hogy hamisítvánnyal állnak szemben. Az aláírások hamisítását olyan tökélyre vitték ebben a nagyszerű intézményben, hogy az aláíró maga sem tudta megkülönböztetni saját aláírását a hamistól.

A hágai és rotterdami főállomásokon kívül még öt mellékállomás foglalkozott kémkedéssel. A Reuter ügynökség teljes berendezése és személyzete egész Hollandiában az angolok rendelkezésére állt, »Telegraaf« cím alatt pedig lapot alapítottak, amely állandóan denunciálta az ott lévő német ügynököket és háborúra izgatta Hollandiát. Az angol ügynökök beférköztek Hollandia minden társadalmi rétegébe. Németországnak minden néven nevezendő hadi, tengerészeti, kereskedelmi tevékenységét megbénítani igyekeztek. Úgyszólván a személyi utazást is ellenőrizték.

Mindazok a semleges országbeli újságírók, akik Hollandián át Németországba utaztak mint harctéri tudósítók: az angolok fizetett kémei voltak. Leonard Kooyer, a »Nieuwe Rotterdamsche Courant« tudósítója nyolcszor járta végig a belga harcteret és többször volt Németország egyes városaiban — angol megbízásból.

Ugyancsak Hollandiába menekültek a német katonaszökevények, akiket a holland hatóságok internáltak ugyan, de szíves-örömezt megengedték az angol ügynököknek, hogy a szökevényeket kikérdezzék. Mikor már az angolok észrevették, hogy a német katonaszökevények nagyobb számban jelentkeznek, akkor a Belga—Holland határ mentén minden faluban hírszerzőállomásokat állítottak fel és propagandát fejtettek ki a katonák között, hogy minél nagyobb tömegben szökjenek meg a lövészárokból. Ezek közül azután kiválogatták azokat az egyéneket, akik készek voltak hazájuk ellen kémkedni, ellátták őket a szükséges iratokkal és pénzzel, kitanították feladataikra és hazájuk ellen indították.

Hollandia után az angol hírszerzőszolgálat Dániában, Svédországban és Norvégiában fejtett ki nagy tevékenységet. Nem elégedett meg azonban csak annyival, hogy híreket szerezzen, kémeket verbuváljon és defetista propagandát fejtsen ki a központi hatalmak ellen, hanem e három országban gazdasági és ipari kémkedéssel akarta megbénítani a Németországba irányuló kereskedelmi életet. Ennek a szolgálatnak vezetői angol kereskedelmi konzulok voltak, akiknek feladata az volt, hogy megállapítsák Németország gazdasági helyzetét és lehetetlenné tegyék Németország külkereskedelmét. Csak a svédek mondtak ellent ennek az angol rendszernek és fentartották a németekkel a gazdasági összeköttetést. Dániát katonai hírszerzésre is fel-

használták az angolok és a dán—német halár mentén minden faluban hírszerzőállomás működött.

Svájcon kérésziül eleinte inkább kereskedelmi és ipari kémkedést folytattak, majd a lelket mérgező sajtópropagandát. Itt is a német—svájci határ mentén állították fel kereskedelmi képviselőiket és figyelték a Németország felé irányuló forgalmat.

Amint a háború tovább húzódott, Svájcban is állítottak fel katonai kémirodát és pedig nyelviskolák formájában. úgy elszaporodott Zürichben, Genfben, Bernben az angol nyelvtudásra szomjazó férfiak és főleg nők száma, hogy végül a svájci hatóságoknak kellett betiltani az angломániát és a »tanár« urakat Svájc elhagyására buzdítani, mert kiderült, hogy a tanulók inkább a friedrichschafeui Zeppelinművek felrobbantásán törik a fejüket és nagyon sokszor megfordulnak a zürichi angol katonai megbízottnál, dr. Angst urnái.

Románia semlegessége idején az angolok Ploestiben tartottak fenn ipari és kereskedelmi kémirodát, amely intézmény inkább a románoknak ártott, mint nekünk. Ugyanis a központi hatalmak gazdasági gépeket, lokomotívokat, gyógyászati cikkeket, vegyszereket csak petroleum, benzin, gabona, zsír stb. ellenében szállítottak Romániának az adsza-nesze alapján. Ha az angolok beleavatkoztak a szállításba és akárhányszor fel is robbantották a benzin és petróleumküldeményeket — akkor a románok nem kapták meg a predeáli állomáson veszteglő német vagy magyar küldeményeket.

Egy hasznuk azonban mégis volt a románoknak abból, hogy az angol hírszerzők és sabotőrök a román petroleum revierbe telepedtek le. Midőn a román hadsereget Erdély földjéről 1916. évben kiűztük és annak a veszedelemnek volt kitéve a Prachova völgy, hogy az összes petroleum forrásai kezünkbe esnek, akkor a ploesti-i angol sabotage-különítmény felgyújtotta és felrobbantotta az egész petroleum reviert. A románok nem tudták volna ezt a nagyszerű műveletet végrehajtani. Hiányzott hozzá a lelki berendezés, mert hiszen régi angol közmondás, hogy a mások kárát és szerencsétlenségét könnyű elviselni!

Romániában az angol hírszerző, propaganda és sabotage-szolgálatot a Buxton testvérek vezették ellenünk, akik olyan merészek voltak, hogy Bukarest nyílt utcáján, a háborúellenes C. Árion volt minisztert tetleg inzultálták.

Egész Bukarest tapsolt nekik!

Törökország és Bulgária ellen Athénből, majd Szalonikiből fejtett ki a franciákkal karöltve nagyvonalú propaganda, sabotage és kémszolgálatot az angol hírszerzőparancsnokság. Szaloniki volt a főállomás, ahonnan Smirnáig terjesztették ki a görög ágensek révén hálózatukat. Smirnából pedig Kisásziába

terjeszkedtek, ahol a görög és örmény elemek álltak rendelkezésükre.

Bulgáriában az angolok, oroszok és franciák forradalmi propagandát fejtettek ki és megkísérelték bolsevizálni a bolgár parasztokat még az orosz forradalom kitörése előtt.

Az az eredmény, amit az entente hatalmak Bulgária kiugrásával elértek, tisztára csak propagandaszolgálatuk eredménye, amelyet a szófiai amerikai követ vezetett, akit semmi körülmények között onnan eltávolítani nem lehetett, mert a bolgárok azon az állásponton voltak, hogy az Egyesült Államokkal nincsenek hadiállapotban.

Törökország ellen az angolok a myülinei főhadiszállásról kémkedtek, ahonnan Szíriába is elküldték ügynökeiket. Konstantinápolyban az angoloknak volt egy kiváló hírszerzőjük, Thownsend tábornok, akit Bagdadban fogtak el és a Prinkipo szigetére internáltak. Ez a tábornok fogsága dacára zavartalanul kémkedett és a törökök által zsákmányolt amerikai hajón levő drótnélküli állomásról továbbította híreit.

Az angol hírszerzőfőparancsnokságnak, az »Intelligence department«-nek volt még egy nagy előnye a központi hatalmak hírszerzőszervezetei felett. Már béke időben a világ minden részében kiépítette hírszerzőszerveit, amelyek becsülettel és lelkiismeretesen szolgálták az angol birodalmat. Különösen Dániában, Svédországban, Norvégiában és Amerikában volt nagyszzerűen kifejlesztett kémhálózata, melynek tagjai németek voltak. Ezeket az ügynököket a béke idejében sohasem biztatta hazájuk elleni kémkedésre és ezek a németek szinte büszkék voltak arra, hogy a nagy angol birodalom politikáját szolgálják. Anynyira mentek az angolok a német hírszerzők alkalmazásában, hogy béke időben német tisztet verbuváltak nagy számmal és azokkal kémkedtetek egyes országok ellen. Franciaország, Oroszország, Törökország, Amerika, Hollandia, Belgium elleni angol kémhálózat a német hadseregből kilépett tisztekből állott.

Anglia ezzel a kémrendszerrel igen ügyes politikát folytatott. Ha a kém nem fogták el és szerencsésen dolgozott, akkor hasznot hajtott világuralmi politikájának. Ha a kém letartóztatták, akkor Németország számlájára tereltette a gyanút, hiszen az elfogott kém német volt.

Az entente hatalmak azt a hírt terjesztették mind a semleges külföldön, mind saját hazájukban, hogy az elesett harcosok hulláiból a németek különféle kivonatokat, u. m. glicerint, kenőolajat, sertés és szárnyas-eledelt, sőt vaját pótló margarint készítenek. Nagyszerű fényképeket mutogattak az állítólagos

gyár udvarában levő hullahegyekről, amelyeket az üzem feldolgozott. Hamisítottak egy német naplót, amelyben egy gyári alkalmazott naponta feljegyezte, hogy hány hullát dolgoztak fel. Ezt a rettenetes propagandát kiegészítették azzal a hírrel, hogy a német katonák levágják az elfoglalt területen levő 3—4 éves francia gyermekek kezeit és vérfagyasztó leírásokban sírták el az anyák, hogy gyermekeik imádság után minden este fájdalmasan gügyögve azt kérdezik, hogy mikor nő ki csonka kis kezük?

Svájc, Hollandia, Dánia, Spanyolország, Itália, Románia és az északi államok, mind-mind tele voltak művészi kivitelű képekkel, ahol a kiesig francia gyermekek csonka kezeit mutogatják és egy borzalmas kinézésű német katona vigyorogva, vértől csepegő szájjal mondja, hogy azért vágta le a gyermekek kezeit, hogy soha ne emelhessék Vilmos császár ellen.

Ezt a minden ízében förtelmes propagandát, amit az amerikai Charteris tábornok 1925. év folyamán Newyorkban a National Arts Clubban leleplezett: az angol propagandaszervezet csinálta és terjesztette világszerte.

A fényképek természetesen mind hamisítványok voltak és fotomontage útján állítottak elő. A gyár, amely a hullák feldolgozását mutatta be, egy német vágóhidről készült, ahol a hadsereg számára a marhákat levágták és konzerveknek dolgozták fel. Könnyű volt egy nagyobb harc után lefotografálni egy hatalmas francia és angol hullatömeget és azt transzporálni. Így készültek a klisék, amelyek a propagandát szolgálták.

Johan Lody a gentleman kém

Stuttgart egyik szép terén szobor hirdeti Johan Lody német hírszerzőtiszti hősi halálát. Kivégzéséről az angol nagyvezérkar napijelentésében külön is megemlékezik és kiemeli, hogy úgy halt meg, mint egy »gentleman«.

Az angol hadbírótság golyó általi halálra ítélte, mert úgy találta, hogy az akasztás megalázó lenne számára. Mielőtt kivégezték volna, a hadbírótság elnöke kezét fogott vele mondván, hogy egy bátor, hős katonának nyújtja a kezét...

Lody tragédiája a következőképpen történt:

Mint a német tengerészeti tartalékos hadnagya, Lody a hamburg—amerikai hajók alkalmazottja volt és hosszabb időt töltve Amerikában, tökéletesen, akcentus nélkül tanulta meg az amerikai angol nyelvet úgy, hogy senki nem ismerhette fel benne a németet. Az angolok megállapítása szerint ez nagy ritkaság, mert majdnem minden kémben felismerték hanghor-

dozása után a nemzetiségél. Lody azonban tökéletesen beszélt a nyelvet s csupán hazafias kötelességérzete és buzgalma okozta tragédiáját.

Szeptember második felében, 1914-ben, érkezett Amerikából Edinburgba amerikai útlevéllel Charles A. Inglis álnév alatt. Az útlevél valódi volt, csupán a fényképét cserélte ki. Az igazi Inglis Berlinben tartózkodott és útlevelét valahogyan elvesztette, mire kénytelen volt a berlini amerikai követségtől új útlevelet kérni. Lody megérkezve Angliába, egy szerény szobát bérelt, majd egy biciklit vásárolt és hosszabb kirándulásokat tett. A kémkedés gyanúja akkor terelődött rá, amikor egy bizonyos Adolf Burchardnak Stockholmba sürgönnyt küldött, amelyben arról panaszkodott, hogy nincs pénze, pedig nagyobb dohányszállímlányt akar vásárolni, majd minden ok nélkül azt írta: »reméljük, hogy a hunokat legyőzzük!«

Az angol cenzúrának, amelyet elsőrangú kriminalista, Mr. Pears vezetett, feltűnt, hogy egy ember, aki azt mondja, hogy nincs pénze, feleslegesen hazafias szólamokat sürgönyöz. Majd az is feltűnt, hogy dohány! akar vásárolni Angliában svéd cég számára, holott Svédországban az árak alacsonyabbak és az angolok épp onnan akarnak behozni; végül mi szüksége van egy semleges ország kereskedőjének hazafias frázisok hangoztatására. Azonnal intézkedtek elfogatására.

Lody azonban eltűnt Londonból és szerzett magának egy svájci útlevelet. Az angol intelligence Service hiába kereste, nem tudta elfogni. Liverpoolból, Holyheadból, Dublinból és Killarneyből küldött megbízójának érdekes jelentéseket. Midőn lerajzolta Quenstown tengeri kikötő bejáratát, az izlandi Police Royal elfogta és átadta a Scotland Yardnak. Október 30-án már a londoni haditörvényszék előtt állt.

Találtak nála mindent, amit nem lett volna szabad egy kémnél találni. Hamis útleveleket, az angol tengerészeire vonatkozó jegyzeteket, berlini, hamburgi és stockholmi címekeket, három levél másolatát, amelyet Burchardhoz intézett, térképeket, szimpatikus tintát stb. stb. Lody nem védekezett. Kijelentette, hogy teljesítette kötelességét ott, ahova rendelték. Magatartásában látszott, hogy tetteit nem bánja, a következményeket várja. Megbízatásáról, megbízóiról semmit sem mondott el. Kijelentette, hogy társai nincsenek.

Védője elmondotta, hogy Lody nagyatyja az angol katonák sorai között küzdött Napoleon ellen. Védenca épp olyan bátran küzdött hazájáért. Kegyelmet kért.

A hadbíróóság halálra ítélte. November 5-én végezték ki. Kivégzése előtt levelet irt családjának, amely egy nagylelkű hős különös dokumentuma.

Londoni Tower, 19H. nov. 5.

Kedveseim í

Mindig hittem Istenben és Isten döntött sorsom felett. Nincs semmi okom Isten ellen keseregni, mert megismertette velem az élet örömeit és mindig megóvott a veszedelmektől. Az utolsó óra közéig és én elindulok azon az úton, amelyen számos bajtársam már végig ment, hogy feláldozza magát hazánkért. El vagyok tökéelve, hogy hazámért és császáromért bátran haljak meg. Bizonyára sokkal szebb a harcmezőn meghalni, mint elhagyatva, idegen országban, de az a tudat, hogy dolgoztam hazámért, megkönnyíti halálomat.

Isten veletek édeseim. Gondoljatok néha Hansra, aki annyira ragaszkodott hozzátok. Holnap a londoni Towerban kivégeznek. Megadatott, hogy golyó által haljak meg, mint egy tiszt és nem akasztófán, mint kém.

Bíráim igazságosak voltak velem szemben.

Isten veletek!

HANS.

Ezenkívül írt egy nagyon udvarias levelet a fogház igazgatójának, amelyben megköszönte a jó bánásmódot és kérte, hogy gyűrűjét küldjék el egy amerikai barátjának.

John Edwards

Egy este az »IS« egyik vezetőjének irodaajtáját egy rongyos, cafatokban lógó ruházatú, feldúlt ábrázatú ember döngette.

Senkisem gondolhatta, hogy valaha ebből az emberből Anglia leghíresebb kémje lesz. A keleti ügyek referense: Maxvell őrnagy, érthető ridegséggel és a következő szavakkal fogadta a későbbi Lawrence kapitányt:

»Hogy mert ön az épületbe behatolni, hordja el magát, az »IS« nem kíváncsi, hogy ide bárki is bejöhessen!«

Az idegen csak annyit felelt: »John Edwards-nak semmi sem lehetetlen«. — Ez a szentelen felelet döntötte el a későbbi Lawrence kapitány sorsát.

Maxvell ekkor faggatni kezdte emberét. Elmondotta, hogy Poplarban, a londoni Whitechapelnél is piszkosabb negyedben született és egy nyomorult szállodának a bérlője, amelyben kínaiak és négerok laknak. Ő egy a rendőrség által üldözött vad, mert boxmeccseket rendezett lányok között a londoni előkelő és blazírt urak perverz szórakoztatására. El akar Londonból vándorolni, különösen el szeretne felesége elől menekülni, aki borzalmas hölgy és pokollá teszi életének minden pillanatát. Szolgálni óhajtom önt őrnagy úr és új ember akarok lenni — fejezte be előadását a rongyos fiatalember.

— Megteszi ön amit önnek parancsolok?— kérdezte Maxvell.

— Igen!

— Megeszküszik a Bibliára?

— Meg!

— Na tehát azt parancsolom önnek, hogy tanulja meg a török nyelvet...

Másnap John Edwardsot a »IS« bejegyezte az A törzskönyv T. 80. számú ügynökeként és kiküldte a devonshirei kémiskolába.

A polgári rendőrség rövid időn belül értesítette feleségét, hogy John Edwards urat egy csapszékben leszúrták és hogy el is temették.

John Edwards pedig két éven át naponta hat órát tanult törökül. Mikor az »IS« meggyőződött arról, hogy tanítványa annyira tud törökül, hogy útra engedheti, Konstantinápolyba küldték, hogy a török nyelvet tanulja meg tökéletesen. A világháború kitörésekor egy expedíciónak volt a parancsnoka távol keleten és a török háború kitörésekor pedig a Dardanellák vizén egy hajón találjuk.

Az angol admirális, mikor látta, hogy flottájával semmire sem tud menni, egy sötét éjszaka csónakon kiküldte Lawrence-t a partra, hogy kémelje ki a török hadsereget.

Lawrencenak olyan »szerencséje« volt, hogy egyenesen egy török járőr kezei közé került. »Ne bántsanak katona urak, én egy szegény eltévedt igazhívő pap vagyok, inkább mutassák meg az utat, hogy tudok a harcvonalból kikerülni.« A hamisítatlan, valódi török kiejtés megtévesztette a török katonákat és átvették a vonalon.

Majdnem egy hónapig vándorolt a tűzvonalakon a »török pap« és amikor már mindent kikémlelt, akkor a megbeszélrt időben egy csónak várta egy szikla mellett. Ekkor ismét »szerencséje« volt Lawrence-nak. A törökök észrevették és pokoli gépfegyver és ágyútűzet zúdítottak rá. Itt vesztette el a bal fülét, amelyet egy felette szétrobbant srapel szilánkja tépett le. Még vérző arccal érkezett a hajójára, ahol három török erődről tudott hírt adni és amelyeket az entente hajói el is hallgattak. Ekkor parancsnoka szakaszvezetővé nevezte ki.

Az entente flotta dardanellai kudarca után Bagdadba ment, Onnan — mikor azt a németek Kut-el-Araaraval együtt elfoglalták — elszökött és Bordeauxban, az angol hajók bázisánál lett C. E. Rüssel őrnagynak a segédje. Egy nap, a bordeauxi kikötőben megpillantott egy amerikai hadnagyot, akit az amerikai aranyas, a francia becsületrend, a hadi kereszt kitüntetése ékített.

Lawrence oda ment a hadnagyhoz és igazolásra hívta fel. A hadnagy tiltakozott a felszólítás ellen és kijelentette, hogy ő Pershing tábornoknak, az amerikai expedíciós hadsereg vezérének személyi segédtsíztje. Felmutatott egy parancsot is, amely-

nek értelmében az épp akkor Amerikába induló Rochambeau hajóra kell felszállnia, hogy Washingtonba érve repülőképző tiszti állását elfoglalhassa.

C. E. Russel őrnagy érdeklődéssel nézegette a fiatal és szépen kitüntetett hadnagyot, miközben Lawrence előkeresett egy okmányt, amely arról szólt, hogy bizonyos Magel angol katonaszökevényt halálra ítélték. Az okmány személyi leírása teljesen ráillett a repülőhadnagra. C. E. Russel midőn elolvasta az okmányt, kijelentette, hogy közönséges gazemberrel áll szemben, akit agyonlövet. A hadnagy ismételten tiltakozott és kijelentette, hogy ő Jenkins pilótahadnagy és Amerikába utazik a Rochambeau-val.

Ekkor C. E. Russel aviatikai kérdéseket adott fel a repülőhadnagnak.

— Hol tette ön le a pilótavizsgát?

— Toulonban! — felelte Jenkins.

— Mennyi idő alatt tanult meg ön repülni?

— Három hét alatt.

Ez a hazugság meglepte Russelt.

— Milyen rendszerű géppel repül ön?

— »Spad« géppel.

— Ez egy bombavetőgép, amelyen három ülés van?

— Természetesen.

Ez a borzalmas hiba eldöntötte Jenkins sorsát. Ugyanis tudnia kellett volna, hogy a »Spad« gépek nem bombavetők, hanem vadászgépek és csak kétülésesek.

Végül sok ilyen szakszerű baklövés után Jenkins bevallotta, hogy bizony ő Magel tizedes és azért szökött meg, mert félt a puskagolyótól. Kegyelmet kért.

Mit akart ön Amerikában? — vallatták tovább és kiderült, hogy német szolgálatban áll és hogy azt a megbízást kapta, hogy az amerikai csapatszállítmányok érkezését jelentse a németeknek. Mielőtt kivégezték volna, könnyíteni akart lelkiismeretén és bevallotta, hogy az ő jelentése alapján sülyesztették el a németek a »Cyclop« nevű hajót, amely Franciaországot elhagyva Amerikába akart menni és amelyen C. W. Worley, az amerikai tartalék hajóhad parancsnoka és Alfred-Louis-Moreau Gottschalk francia főkonzul utazott Rio de Janeiro-ba. A két érdekes személyen kívül még 200 utas volt a hajón.

A hajót egy német tengeralattjáró sülyesztette el és egyetlen élőlény sem menekült meg róla. A világ csak akkor vett a najó elsülyesztéséről tudomást, amikor a tengeralattjáró parancsnoka requiemet mondatott egy semleges kikötőben az elsülyesztettek lelkiüdvéért.

Lawrence további pályafutását nem ismertetjük. Ugyanis ő maga leírta élményeit. Csupán csak azt jelezzük, hogy halála tipikus IS halál volt és temetésénél senkit sem engedtek a ko-

porsóhoz. A szakembereket pedig egyáltalában nem lepné meg, ha újra találkozónának vele az élők sorában.

Barry kapitány elrablása

Amint láttuk, a háborús felek nem igen válogattak eszközeikben, amikor arról volt szó, hogy a kémek és árulók névsorát megszerezzék, vagy munkáját lehetetlenné tegyék. Az alábbi esemény mélyen belevilágít ebbe a földalatti harcba és arról is meggyőz mindenkit, hogy nagyon nehéz feladatok elé kerültek a hazájukért ellenséges országban küzdő hírszerzők.

Bordeaux mellett. Bassensben állomásozott 1915. december elején Barry angol IS kapitány, amidőn nagyobb összeggel és a németek ellen működő kémek okmányaival a főhadiszállásra rendelték.

Barry útközben autójával és kocsivezetőjével együtt nyomtalanul eltűnt. Csak annyit tudtak a hatóságok megállapítani, hogy Bassensből elindult...

Elképzelhető, milyen meglepetés érte a Montreuil-i főhadiszállást, ahová sürgősen várták Barryt, amikor érdeklődésükre az eltűnését jelentő sürgöny megérkezett. Valóságos expedíciót szerveztek a felkutatására, hogy felderítsék eltűnésének körülményeit, hiszen a hatalmas összegen kívül a hírszerzőszolgálat fontos okmányai is nála voltak.

De bármennyire kutattak az IS és a francia kém elhárítók ügynökei, egyetlen adatot sem találtak, amely Barry nyomára vezetett volna. Felkeresték a menyasszonyát, aki sírva mondta, hogy nem tud semmit vőlegénye eltűnéséről.

Tizenöt napon át futkoztak, nyomoztak a kémelhárítók anélkül, hogy egy nyomot is találtak volna, végre is az IS két nyomozó hölgyet küldött Bordeauxba, gondolván, hogy talán azok megoldják Barry rejtélyes eltűnésének titkát. A két csinos hölgy Bassensbe ment és ott a közkatonákkal jutottak barátságba, akik elmondották, hogy Barry eltűnése idején gyanús idegeket láttak egy ottani vendéglőben. Most is ott lebzselnek néha-néha.

A két lány a megnevezett vendéglőbe ment étkezni, itt meg is ismerkedtek két úrral, akiknek elpanaszkodtak, hogy nagyon szegények, kevés a pénzüik stb. A két úri formájú ember több napi barátkozás után elmondotta, hogy ők ismernek egy pénzszerezési forrást, mert vannak olyan fajta emberek, akiknek titkait, ha a rendőrségnek elmondanák, kellemetlen lenne rájuk nézve. Még aznap este a két lány barátjaik kíséretében Limogesba utazott megszarolni az ipsét. Természetesen az IS emberei nagyon diszkréten: postás, mezőőr, matróz, jámbor paraszt álruhákban utazva állandóan a nyomukban voltak. Alidon a két lány a két férfival a harmadik zsarolására a szokásos beszélge-

tést megkezdték, az angol ügynökök berohantak és megbilincseltek a három férfit. Majd házkutatást tartottak és megtalálták Barry egyenruháját.

Vallatni kezdték őket, de semmi szín alatt nem akartak egyetlen szót sem szólani. — Tolvajok vagyunk — de nem gyilkosok — felelték, amidőn, a náluk talált pénz eredete iránt érdeklődtek. Nem mondhatjuk meg, hogy Barry kapitány hol van. Az időközben odaérkezett francia rendőrkapitánnyal együtt kínos vallatás alá vették a gyanúsítottakat. Minden eszközzel vallatták őket. Végre elmondották, hogy Barrynek, aki áuton utazott, Bassens és Bordeaux között egy csapat ember jelt adott, hogy álljon meg. A gyanútlan kapitány megállt. Alig hogy megállt, abban a pillanatban rárohanlak, száját kloroformos vattával betömték, összekötözték és ismeretlen irányba vitték autóján. Ők a rablásban részt nem vettek, de kaptak 5000 fr. hallgatási díjat, mert az eseményt történetesen látták. Nos hol van Barry. Nem tudják! Erre ismét a legválogatottabb vallatási módszerrel, hat órai kínos szenvedés után elmondották, hogy Bordeauxban van a Fort Médoc-ban. Múlt héten élt még, a kocsivezetővel együtt. A kis csapat azonnal autóra ült és visszautazott Bordeauxba.

Médoc egy régi erődítmény, amelyet az Óceán felé építettek és az volt a hivatása, hogy a várost az óceán felől jövő ellenségtől megvédje. Pompás kilátás nyílik innen a Garonne és a Gironde völgyeire, szép időben a bordeauxiak innen gyönyörködnek a páratlan szép panorámában.

1915. karácsony reggelén érkezett a francia és angol csendőrökből és dcetekтивekből álló különítmény Médoc erődítmény elé, amelynek üregeiben gyanús mozgolódás volt észlelhető. Midőn a különítmény az erőd bejáratát elfoglalta, sortűz fogadta őket és három angol elesett. Valóságos harc fejlődött ki a rablók és a csendőrök között. Végre három rablót lelőttek, négyet pedig elfogtak. Az expedíciót Russel őrnagy, a IS parancsnoka vezette és azonnal a foglyok kihallgatását rendelte el. Természetesen Barry holléte után érdeklődött. Midőn a rablók minden felvilágosítást megtagadlak, akkor olyan dühbe jött, hogy revolverét az egyik rabló fejéhez szegezte s kijelentette, hogy szét lövi a koponyáját, ha azonnal nem mondja meg, hol van Barry. Életemnek legfájdalmasabb pillanatait éltem át akkor» — mondja Russel, amidőn a rablók végre elvezették Barry földalatti cellájába. Barry kapitány ott feküdt előttük, de egyetlen szót sem tudott kiejteni. Majd síró, majd *nevetőgörcsöket* kapott, de értelmes szót nem tudott mondani. Elméje elborult. A három heti borzalmas fogság elvette eszt.

Ami az iratokat illeti, azok már régen a barcelonai német hírszerző kezei között voltak. A banditák azt vallották, hogy idegen emberek biztatták őket a rablásra, pénzt kaptak s várták,

hogy értük jönnek és elviszik őket Brazíliába. Természetesen kivégezték őket. A német hírszerzők nevét nem tudták meg soha, de a németek ezután az eset után 14 hazaárulót és kémeket lepelleztek le.

Sir Basil Zachacoff Anglia mesterkémje

Egy kilencvenhat éves fehér hajú, egyenes tartású titokzatos férfiú sétálgat montecarlói pazar kastélyában, a világ legszebb kertjében, ragyogó napfényben. Ez a férfiú, aki örömét ma már csak Bösendörferében leli, a konstantinápolyi »Fanar« szülöttje, a szemét, a piszok, a csapszék neveltje; a lopás, árulás, csempészés, forradalom, háborúszítás nagymestere; a görögből; örményből, zsidóból, törökből angollá és franciává vedlett: Sir Basil Zacharoff.

Az angolok és franciák kémje és háborúk szítója Zacharoff; talán az egyetlen ember ezen a világon, aki nemcsak kémkedett és játszotta ki egyik nemzetet a másik ellen, hanem árulásait fegyverszállítással oly módon kamatoztatta, hogy halálakor kiderült, hogy Rotschild, Rockefeller, Ford mind-mind kis Miskák Sir Basil-hez képest. Ezt az embert soha még senki nem látta mosolyogni és ha néha-néha Briand, Poincaré, vagy Chamberlain meglátogatta, akkor ezt a titokzatos embert mintegy órakulcsot figyelték, mert amit mond, az bekövetkezik, amit ígér, azt teljesíteti. Legjobb barátja Clemenceau úr volt. A vén tigrist nagyon becsülte Zacharoff. Méltó partnerek voltak.

De lássuk csak, ki volt ez az ember, akinek palotáját ötven tagból álló házirendőrség őrizte, akinek színe elé halandó ember alig-alig juthatott.

Konstantinápolyban a »Fanar«-ban született. A piszok, a szenny nevelte. Tizenkétéves koráig bocskorszijákat árult, majd mikor megerősödött, kikötői hordár, »Hamal« lett. Tizennyolc éves koráig hordozta a hátán a kikötőkből a raktárakba a hatalmas ládákat, midőn egy esős napon a sárban egy angol fontot talált. A mellette álló török rendőr két pofont ígért és letartóztatást, ha a talált összeget meg nem felezi, mire a kikötőkben lévő pénzváltóknál, »zaráf«-nál felváltották és a talált fontot a jámbor rendőrrel megfizették. Zacharoff munkája után elment a kikötőben levő lebuja, ahol egy ismeretlen angol ember minden pénzét elnyerte. Zacharoff megbarátkozott ezzel az emberrel. Elmondotta az angol, hogy egy nagy angol fegyvergyár ügynöke és fegyvereket szeretne a török kormánynak eladni. Zacharoff emlékezett arra, hogy volt egy gyermekkori pajtása, aki a »Serraskerkápu«-ban, a hadügyminisztériumban kutyamosó és arra gondolt, hogy eme barátja révén talán tud az angolon segíteni. Midőn, az angol megmondotta neki, hogy sok-sok pénzt, sőt egy

millió fontot kereshet, ha ellopatja számára a fegyverszállítási okmányokat, hiszen az orosz háborút készül izenni a töröknek és ebben az esetben Anglia, Franciaország és Szardínia megtámadja az orosz. Zacharoff a »hamak«, a »bocskorszj« házaló barátjával szövetkezve ellopta az okmányokat és így, a franciák és a belgák legnagyobb bosszúságára az angolok kapták meg ama háború fegyverszükségeinek szállítását, amely a »Krími hadjárat«-tal kezdődött és a párisi békével fejeződött be. Ekkor volt Zacharoff úr 18 éves és kapott az angol »Maxim« gyáraktól nem aktalopás, hanem »közvetítés« címén egymillió angol fontot.

Az angol fegyverszállító, midőn az üzletet lebonyolították, elvitte Zacharoff urat Angliába, ahol beadta a »kémnevelő« intézetbe és három évi intenzív tanulás után, az intézet igazgatója azzal bocsátotta el, hogy többet tud, mint ő. Ez alatt a három év alatt olyan zseniális nyelvtalentumot árult el, hogy tizenkét nyelvet tanult meg egyforma könnyedséggel és a tanulmányok befejezése után az angolok Algírba küldték, hogy ott a franciáknak kellemetlenkedjék. Zacharoff egy hajót vásárolt és a felkelő araboknak angol fegyvert árusított. Zacharoff ekkor már tudta, hogy ez az egyetlen cikk, amelyet az emberek nagy előszeretettel vásárolnak. Rövid idő múlva Londonba költözött és megvásárolta a »Maxim«, később pedig az »Armstrong and Vickers« fegyvergyárak részvényeit. Később merészebb üzletek lebonyolítására is vállalkozott: Kiszemelt magának két államot, kémei útján egymásra uszította azokat, s azután kedvező fegyverszállítási ajánlatokat tett.

Minden Balkán felkelés vagy háború az ő műve volt. De keresett milliókat a spanyol-amerikai, a görög-török, az orosz-japán, a szerb-bolgár-török háborúkban, a világháborúban pedig szinte meghatványozódott amúgy is jelentős vagyona és súlyos milliók korlátlan ura lett. A világháború kitörésekor a világ fegyver- és lőszergyárainak fele Zacharoff-é volt és ugyanakkor megvásárolta a romániai, a bakui és a moszuli petróleumtelepek részvénytöbbségét is. Sohasem szerepelt Sir Basil Zacharoff a nyilvánosság előtt. Mindig a háttérben mozgott.

Nyolcvanéves korában, midőn milliárdok ura volt, megnősült. Egy 20 éves spanyol hercegnőt vett feleségül, akiről azt mondják, szerette, imádta. Három évi boldog házasság után felesége meghalt. Ekkor fájdalmában egy évig nem mozdult ki montecarloi kéjlakából. És ez alatt az év alatt, bár semmiféle üzlettel nem foglalkozott, vagyona megduplázódott. Még egyszer beszéltetett magáról Sir Basil Zacharoff. Amidőn a francia frank bukácsolt és a francia nemzeti bank részvényeit a világ minden börzéjén dobták, Sir Basil összeszedette az olcsó pénzen eldobott részvényeket, a »Frérés Lazars« bankház útján pénzt bocsátott Poincaré miniszterelnök rendelkezésére és felvett minden piacra dobott frankot. Bécs, Budapest, Róma, Berlin dobta a

frankot és Sir Basil Zacharoff, a volt bocskorszjügnök vásárolt minden léteit. És győzött. A franciák a becsületrenddel tüntették ki. A frank kontraminőrök elbuktak. Ha ma valakinek a zsebében egy francia frank van, annak fele Zacharoff-é. Ha valaki egy belga, francia, angol vagy amerikai fegyvert vásárol, az Zacharoff vagyonát szaporítja. És ha valaki vasútra száll, az is Zacharoffnak fizet, mert majdnem ötven ország vasúti részvénye az ő kezében van.

Élete utolsó szakában nem szított felkelést az egyes népek között, nem foglalkozott börzespekulációkkal az öreg Zacharoff. Egyedüli élvezete a zene volt. Állítólag Chopint szerette. Azt játszotta. Mondják, hogy csoda virtuozitással kezelte a zongorát. De művészeiben is olyan különös és titokzatos, mint aminő egész élete volt: nem szeretett mások előtt játszani. Ezt a művészetét is éppúgy el akarta rejteni a világ szeme elől, mint a többiekét, melyek nem bírták el a napfényt.

Miss Flora, az angol kémtanárnő

A Downing Street-en sem könyvelték el más név alatt ezt a csodálatos nőt, mint Miss Flora, akinek tetteiről, fantasztikus cselekedeteiről köteteket lehetne írni. Eredetéről senki sem tud bizonyosat, csak mondják, hogy előkelő családból származik, »Mondják«, hogy osztrák, mondják, hogy német és mondják, hogy angol, de éppen úgy mondhatnánk, hogy francia, spanyol vagy olasz, mert egy tucat nyelvet beszél hibátlanul. Kiválóan képzett, elegáns megjelenésű, királynői termetű, csodaszép hölgy, aki ma az angol női kémképző intézet tanárnője és neveli a jövő kémgenerációt.

Ez a mesterkémnő száz és száz feladatot oldott meg. Végig kémkedte a világháború alatt a központi hatalmak majdnem minden fontosabb városát Konstantinápolytól Berlinig és Triesztől Varsóig mindenütt megfordult és mindenütt voltak kalandjai, de — egy eset kivételével — soha nem leplezték le. Olyan szép volt működése idején, hogy a férfiak kegyét igazán könnyen megnyerte és csodálatos intelligenciával elkápráztatta őket.

Miss Flora már a háború kezdetén holland útlevele segítségével Flora von Poland álnév alatt Berlinben telepedett le és nagyon gyorsan egy magasrangú német tengerésztiszt szeretője lett. Ettől a tiszttől ellopta a német tengerészet titkos »Signalcode«-ját és ennek a révén az angol tengerészet admirálisa, Jellicoe már az első tengeri csatánál, Skagerraknál el tudta olvasni az összes drótnélküli titkos német parancsokat és rendelkezéseket. Miss Flora a német haditengerészet ellen olyan mesterei kémhálózatot rendezett be, hogy az angol admirális tudta minden hadihajó, minden tengeralattjáró rendelkezését, a kikötőből való kifutását és útirányát.

Miss Flora a »Signalcode«-ért kiadásain és tiszteletdíjain kívül tizenhatezer márka jutalmat kapott. Az angolok nagyon megbecsülték és megbecsülik hű kémjeik szolgálatát.

Miss Flórát 1916. tavaszán könnyebb tevékenységi területre Romániába rendelték és az angol kémhálózat főnöke, Thomson ezredes ráusztotta egy magyar diplomáciai futárra, aki a nagykövetségen teljesített szolgálatot s akinél Thomson úr fontos iratokat sejtett. Miss Flora a sinajai Caraiman szállóban mint osztrák bárónő lakott és kifogástalan osztrák útlevéllel rendelkezett. Itt csakhamar módot és alkalmat keresett és talált arra, hogy megismerkedjék a kiszemelt diplomáciai futárral, aki a kémkedés terén minden hájjal megkent róka volt. A »bárónő« csakhamar megkedvelte és megszerette a magyar urat, aki végül forró csókok és szerelmi vallomások között szállodai szobájába téra hívta meg a szép bárónőt«, aki némi vonakodás után ezt el is fogadta. Késő éjszaka még mindég együtt voltak, midőn a bárónő parfüm és kölnivíz után vágyódott és arra kérte barátját, hogy hozza le számára az emeletről parfümös készletét.

A diplomáciai futár éjjeli pongyolában, egy felöltőt magára kapva, végig szaladt a hosszú folyosón, de mielőtt a lépcsőkön felment volna, eszébe jutott, hogy van egy nagy üveg kölnivize és Coty parfümje és a süppedős szőnyegen zajtalanul visszafutott szobájába. Ekkor csodás látvány tárult szemei elé. Miss Flors teljesen felöltözve ott állt a szoba közepén és a diplomáciai táskából iratokat dugdosott a zsebeibe. Bár az iratok teljesen értéktelenek voltak s inkább kompromitálták volna a románokat, mint az osztrák és magyar ügyet, futárunk torkonragadta Miss Flórát és térdre kényszerítette. Kivette zsebeiből az iratokat és felöltőjéből előrántva revolverét, kijelentette, hogy azonnal keresztül lövi, ha nem mondja el kicsoda, kinek a szolgálatában áll és ki bízta meg a lopással. És ekkor Miss Flora grandiózus volt. Térdepelve, összetett kezekkel sírva könyörgött kegyelemért. Elsírta, hogy az angolok szolgálatában áll és hogy most átlátja, milyen aljas gaztettel akart elkövetni. Ez azonban az utolsó cselekedete ezen a téren, mert csak a barátját szereti, érte élni-halni akar. Hogy bizonyítsa hű ragaszkodását és hogy eddigi életével szakítani akar, elárulja az angol kémhálózat összes titkait, ha nem bántja szerelmese. Nem lép be, nyögdécselte angyali szelíd hangon, szolgálatunkba, mert undorodik ettől a foglalkozástól. Egész éjjel dolgozott és lediktált egy hatalmas jegyzéket az angol kémek neveiről, álneveiről. Megbízatusuk és lakhelyük, mind-mind ott volt. Budapest, Berlin, Bécs, Frankfurt, Varsó, Csernovic, Innsbruck, Kiel, Hamburg városokban egész sereg nevet, utcát és lakásszámot mondott el. Majd részletesen feltárta Romániából, Svájcból, Hollandiából, Svédországból hozzánk befutó kémek neveit, akik a hírek összegyűjtésével foglalkoztak. Midőn készen volt, forró könnyek között esküdö-

zött, hogy hátralévő napjait ennek az éjszakának emlékére szenteli és egy kegyet kérve, egy utolsó forró és őszinte csókot, sírva, reszketve vánszorgott ki a szobából.

A futár még akkor éjjel átment Brassóba és a megadott adatokat széttelegrafálta a szélrózsa minden irányába. Három napon belül megérkeztek a válaszok. Egyetlen adat sem volt igazi. Minden szava, lehelete, nyögdcisése, könnye, reszketése hazugság volt. Ez a bámulatatos intelligens nő néhány perc alatt egy hatalmas ál kém szervezetet gondolt ki és azt a legaprólékosabb részletekig feltárta. Olyan természetes és hihető volt előadása, olyan szakszerű volt magyarázata, hogy el kellett neki hinni.

Így szabadult meg Miss Flora a kurír karmai közül.

De csalódunk, ha azt hisszük, hogy ez a nő nem folytatta veszedelmes mesterségét. Romániából Belgiumba tette át székhelyét, ahol a német hadsereg felvonulásának kikémlelésére Hói kém szervezetet épített ki és annak vezetésével Louise de Bettigniest bízta meg, aki sátáni gyűlölettel viseltetett a németek iránt. Louise de Bettigniest később elárulták és a németek letartóztatták. Árulóját a belgák nyílt utcán keresztüllőtték. Louise-t halálra ítélték, de megkegyelmeztek neki. Vesebajt kapott, de német orvossal nem engedte magát megoperáltatni. Meghalt a börtönben. Szülővárosában, Roubaixben díszes szobor hirdeti emlékét.

Miss Flora Belgiumból Prágába utazott és amint megállapították, Massaryk professzor úr amerikai születésű feleségének volt a vendége. Innen Budapesten keresztül Konstantinápolyba ment, ahol a Pera-Palace-szállodában szállt meg és mint vörös-keresztes ápolónő meglátogatta a görögkeleti egyház patriarcháját. A patriarchánál bemutatott neki egy szép örmény leányt, akit magával vitt és ma állítólag leghűségesebb tanítványa.

Miss Flora ma már nem kémkedik. Tanárnő. Növendékei bizonyára érdeklődéssel hallgatják előadásait és arról is meggyőződhetnek, hogy az angolok hű kémjeiket megbecsülik, becsületesen megfizetik. Miss Flora kényelmesen gondolhat vissza azokra a veszedelmes időkre, amikor szabadságát, életét, mindenét kockára tette hazájáért.

Amikor a kém bőrén pénzt keresnek

Az angol kémelhárítók 1915. nyarán elfogtak Newcastleban egy Müller nevű német kém, aki német származású orosz állampolgár volt és akit az Északi-tengeren cirkáló angol hadihajók megfigyelésével bíztak meg. Feladatát hallatlan ügyességgel teljesítette, jelentései mindenkor pontosan megfeleltek a valóságnak. Igen egyszerű és szellemes módon érintkezett megbízóival. Az angol vidéki lapokban hirdetéseket tett közzé különböző

ingó és ingatlanok eladásáról. Müller a lapokat elküldte Hollandiába, ahol megbízói egy megbeszéltségen kulcs alapján megfejtették! a hirdetések.

Az angolok rájöttek arra, hogy a legveszedelmesebb hírvárbítási eszköz az apróhirdetés! Ügynökeik útján ellenőrizték a lapok külföldi előfizetőit. Bár ez a módszer rendkívül nehéz volt, mégis elérték azt, hogy minden angol lap külföldi előfizetőjét nyilvántartották. Különösen nagy gondot fordítottak arra, hogy felderítsék azokat a külföldön lakó előfizetőket, akik olyan semleges országokban laktak, ahova azelőtt vagy egyáltalán nem járt angol lap, vagy nagyon kevés. Az új előfizetőkről gondos nyilvántartást készítettek és foglalkozásukat, nemzetiségüket följegyezték. Ha egy sávjci, holland, vagy dán cégnek több angol újság járt, akkor az angol kémelhárítók már kifürkészték, hogy mi célból rendelnek annyi lapot és addig kutattak, ameddig megállapították, hogy van-e német társa vagy vonatkozása az előfizetőnek. Végre feltétlenül megállapították a célját és okát az előfizetésnek. Már most azt volt fontos megtudni, hogy mi érdekli az előfizetőt? Ha megállapították, hogy az apróhirdetés, akkor már nyomon voltak. Az amsterdami postán egy hivatalnok megvesztegetésével hozzájutottak egy ilyen gyanús postaküldeményhez, amelyet egy amsterdami cég Berlinbe adott fel. Valóban nem tévedtek a levél tartalmáról alkotott elgondolásukban, mert amidőn felbontották a hatalmas borítékot, egy csomó angol vidéki lap hullott ki belőle, amelyeken néhány apróhirdetés egyes szavait a feladók vörös tintával jelölték meg. A hirdetések úgy, ahogy voltak, lemásolták és a borítékot a címzettnek továbbították. A hírhedt angol chifrefejtő-osztály a másolatból megállapította a levelezés kulcsát, elolvasták az egész hírvárbítást. A szálak a szerencsétlen Müllerhez vezettek, akit letartóztattak és a Towerban agyonlőttek.

Az angolok a kémek kivégzését ritkán publikálták, ők ezt a műveletet, sőt még a per lefolyását is diszkréten, titokban végezték el és így a németek nem tudták meg egyelőre, hogy Müllert kivégezték. Müller hallgatását felebbvalói annak tulajdonították, hogy komoly akadályok gördültek működése elé, vagy talán üldözik, csak arra nem gondoltak, hogy már el is földelték, hanem nyugodtan várták újabb jelentkezését.

Miután az angol kémelhárítók ismerték Müller teljes chifre-kulcsát, ugyanazokban a lapokban, amelyek révén ő híreit továbbította és ugyanazon címre, amelyre ő fizetését kapta, híreket továbbítottak, illetve pénzt kértek. Az angol kémelhárítók legnagyobb öröme a küldött hírekre és pénzkérésre azonnal nagyobb összeg érkezett és ezt a játékot mind nagyobb és nagyobb merészséggel üzték mindaddig, ameddig a németországi megbízott értesítette a már régen kivégzett Müllert, hogy miután hírei nem felelnek meg a valóságnak, pénzt többé nem küldenek.

Az angol kémelhárítók ötszáz angol fontot csaltak ki a szegény kivégzett Müller nevében.

Lord Kitchener halála

A kémek földalatti harcában egy becstelenség van csak: a gyávaság. Ha egy hadviselő félnek bátor kémek állnak rendelkezésére, haláltmegvető szabotőrök, robbantók, akkor ne kiméi-
jen semmiféle eszközt, ne legyen előtte szent semmiféle szempont, hanem ott és akkor pusztítsa az ellenfelét, ahol éri.

Az osztrák—magyar hadsereg elég ügyes és okos vezérkari főnöke, Hötzendorfi Conrad a szerbek és az entente hatalmak előtt nevetségesnek tűnt fel egyik lovagias gesztusa miatt. Ugyanis Pulonik vajdát, a szerb hadsereg vezérkari főnökét a hadüzenet napján, külön vonaton Budapestről B.elgrád-ba küldötte. Ez a lovagias gesztus sok ezer és ezer magyar katonának az életébe került. Tudjuk ugyanis, hogy a szerbek foglyainkkal embertelenül bántak, tehát nem hálálták meg a háború első napján mutatott nemes gesztust, de tudjuk azt is, hogy Pulnik vajda — szégyen ide, szégyen oda — elsőrangú hadvezér volt. Hiszen ez a majdnem nyolcvan éves katona a kétéves balkáni háborúban kifáradt hadsereggel katasztrófálisan elverte az elsőrangú osztrák-magyar hadsereget. Potiorek tábornagy szűk látóköre és hadászati ballépései következtében derék katonáink tízezerszám véreztek el. Katonáink vitézsége és harckészsége minden vitán felül állott, a vezetők tehetetlensége és hozzá nem értése azonban tönkretett minden katonai vitézséget. És sajnos, ez a lovagias gondolkozás jellemezte az osztrák-magyar hadvezetőség további cselekedeteit is.

Mikor Ferdinánd román király békéért könyörgött, mert vasmarok szorította minden oldalról hadseregét és napok alatt végezhetünk volna vele, akkor »nagylelkűen« Beszarábiát adtuk át neki, mert Czernin úr nagy súlyt helyezett arra, hogy a háború után — Románia barátunk legyen. Oh sancta et senilis simplicitas!!!

A németek azonban nem így gondolkodtak. Azok komoly meggondolás után foglak fegyvert és német alapossággal irtottak mindent ami az ellenség előnyére válhatott

Hiszen az entente mentalitása kiélezetten hangsúlyozta, hogy minden lett, minden cselekmény, legyen az bárhol, bármilyen eszközökkel végrehajtva, teljesen összefér a háború erkölcsével, mert a győzelem mámore és diadala minden eszközt szentesít. Ellenségeinket minden tettükben a feltétlen győzelmi és megsemmisítő akarat vezette.

Csak ilyen mentalitással lehetett győzni.

A háború harmadik esztendejében 1916. május havában az angolok látták, hogy az orosz kolosszus ereje fogytán van. A

gorlicei áttörés után nem tudta magát összeszedni és egész védelmi rendszere kártyavárként dült össze. Mélyen bent voltunk Oroszország szívében. Magyar bakák nótájától visszhangzott Ivangorod, Brestlilovsk, Nowi-Georgewsk, Warschau; Rigától Csernovicig egyenes vonalban tartottuk a frontot. Az angolok azonban nem akartak a franciákért teljesen elvérezni és azon gondolkodtak, hogy ezt a megtiszteltetést a muszkáknak juttassák. E célból elhatározták, hogy angol tisztek vezetésével az orosz hadsereget újjászervezik és támadóképessé teszik.

Az angol hadsereg legkiválóbb hadvezére és szervezője, lord Kitchener kapta ezt a fontos megbízatást és a londoni orosz nagykövettel történt megállapodás után titokban elhatározták az elutazás napját és a kikötő helyét. A tervbe beavatták Kropotkin herceg orosz metropolitát is, aki akkor Londonban tartózkodott és azért imádkozott magányos óráiban, hogy minél előbb vége legyen az embermészárlásnak. Kropotkin hercegnek volt egy bizalmas orosz pap barátja, akivel együtt szokott imádkozni. Ennek a papnak a metropolita elmondotta az angolok tervét és egyúttal azt is közölte nagy titokban paptársával, hogy a Hampshire« cirkáló a belfasti kikötőből Invergordonba, a Kaledoniai-szoroson át Skócia északi partjára megy, ahonnan Kitchener lordot Archangelskbe viszi.

Az orosz pap a bizalmas közlést elmondotta de Ghizé francia kapitánynak, aki az angol hadseregben a németek legügyesebb kémje volt. De Ghizé természetesen azonnal közölte a német tengerészeti parancsnoksággal az értékes hírt. Kitchener lord Scapa Flowba utazott, ahol az angol hadsereg kiváló tisztjei várták. Scapa-Flow az Orkney-szigetek között fekvő eldugott halászfalva. Ameddig a »Hampshire« ott tartózkodott, tizenhat tengerész szökött meg róla, mert meg voltak győződve, hogy a németek elsülyeszti Kitchenert. Június hatodikán fél kilenckor este még világos nappal volt, amikor a két hadihajótól kísért cirkáló az Orkney szigetek csoportjából kifelé igyekezett az Északi-tengerre. A sziget lakossága világosan látta a »Hampshire«-t és kendőt lobogtattak a hajó után, midőn kétszer egymás után hatalmas robbanás hallottszott a hajóról és sűrű füstfelhő szállt az ég felé. A parton lévők Strommesba telefonáltak az ott lévő hadihajókért, de a helyszínre érkezett hadihajók legénysége csak hetven tengerészt tudott kimenteni. Ebből a hetven tengerészből csak tizenegy maradt életben, a többi reggelre meghalt. Kitchener és kísérete odaveszett. Az angolokat ez a veszteség rettenetesen leverte. A németek nem adtak ki jelentést mai napig sem arról, hogy melyik tengeralattjáró torpedózta meg Kitchener lord hajóját. Kétségtelen azonban, hogy a német tengerészet olyan kémszervezettel rendelkezett, amely lelkiismeretesen és főleg bátran dolgozott.

Nem engedték lord Kitchenert Oroszországba, mert tudták azt, hogy az ellenséget ott kell tönkretenni, ahol csak lehet. Putnikiadót nem játszottak.

Szék Sándor sorsdöntő árulása

Zimmermann német birodalmi államtitkár 1917. január hó 19-én von Eckhard mexikói követhoz a legtitkosabb chiffre útján a következő tartalmú jegyzéket intézte: »Február elsején megindítjuk a kíméletlen tengeralattjáró harcot. Mégis az a törekvésünk, hogy Amerika semleges maradjon. Ha ezen fáradozások eredménytelenek maradnának, akkor Mexikóval a következő alapokon nyugvó szerződést akarjuk kötni: Közösén indítunk háborút és közösén kötünk békét. Pénzügyi támogatást adunk Mexikónak és segítjük, hogy az 1848-ban elvesztett újmexikói és arizonai területeit visszafoglalhassa.

A részletek megbeszélését önre bízuk. Önnek az a feladata, hogy szigorúan bizalmasan ismerje ki Caranza köztársasági elnök szándékait, vájjon reá lehetne-e bírní, hogy Japánnal összeköttetésbe lépjen abban az esetben, ha Amerika nekünk hadat üzenne, Japánt céljainknak megnyerje és ugyanekkor békét közvetítene Németország és Japán között. Hívja fel Caranza figyelmét arra, hogy a kíméletlen tengeralattjáró háború alkalmas arra, hogy Angliát legyőzzük és néhány hónapon belül békét kössünk. Zimmermann.«

Ezt a szikratáviratot az angolok elfogták és azonnal elküldték Wilsonnak. Wilson háborús elhatározására természetesen döntő fontossággal bírt ez a sürgöny, hiszen Zimmermann Mexikót és Japánt óhajtja az Egyesült Államok ellen indítani. De az ententenak is fontos volt ez a sürgöny, hisz megtudta belőle, hogy 1917. február elsejével a sokat hangoztatott kíméletlen tengeralattjáró-harc megkezdődik és megtudta azt is, hogy Angliát akarja a német diplomácia a háborús felek közül először térdre kényszeríteni.

A táviratot az entente hatalmak csak akkor hozták nyilvánosságra, amikor Amerika megüzente a háborút, mintegy igazolni akarván hadüzenetének jogosságát.

Elképzelhető az a megrökönyödés, amit a német államférfiak körében keltett ez a hír, midőn megtudták, hogy a legbizalmasabb, legtitkosabb chiffre-kulcs az ellenség kezei közé került. Lázás, őrzöngő kutatás kezdődött annak kiderítésére, hogy ki volt az áruló.

Élt a háború előtt Bécsben egy tiszteletreméltó család, amely azzal mutatkozott be a bécsi társaságban, hogy a férj az angol »Wikings« művek angliai igazgatója, aki magyar származású,

neje angol születésű és azért telepedett le Bécsben, hogy egyetlen gyermekük egyéves önkéntesi évét leszolgálja.

A fiú, akit Szék Sándornak hívtak, elektromérnök volt és úgy az angol, mint a német nyelvet egyformán beszélte. Miután önkéntességét leszolgálta és a tisztvizsgát kitüntetéssel letette, családjával együtt Bruxellesbe költözött, ahol egy villamossági gyárnak az igazgatója lett. Bejelentőlapjára be volt írva, hogy magyar születésű és hogy tartalékos osztrák-magyar hadnagy. Midőn a világháború kitört, Hollandián át Németországba szökött és jelentkezett az első német csapatnál, amely Belgiumba készült betörni és olyan hasznos és értékes útmutatásokkal szolgált a német hadvezetőségnek, hogy amidőn Bécsből a tiszti igazolása megjött, arra kérte a német hadvezetőség az osztrák-magyart, hogy Szék Sándort szolgálattételre tegye át hozzájuk, ami természetesen meg is történt.

A rádió abban az időben gyermekkorát élte. Szék Sándor olyan felvevőgépet szerkesztett, amelyent még a világszerte híres német elektrotechnikusok sem láttak. Az újdonság, ami a németeket meglepte, az volt, hogy a készülékkel majdnem mindenféle hullámhossz vehető volt.

Midőn látták a német szakértők Szék tudását és meggyőződtek arról, hogy a kiváló ember teljesen megbízható, az angol és francia fronton összefutó drótnélküli sürgönyök felvételével bízták meg és megfelelő összeget bocsátottak rendelkezésére, melyből Szék a saját találmánya szerint egy felvevőközpontot épített Bruxellesben. A fiatal Szék Sándor a leghasználhatóbb, legszorgalmasabb embere volt a német légi hírszerzésnek. Éjjelnappal dolgozott és fantasztikus eredményeket ért el. Midőn egy évi szolgálat után a németek Szék teljes megbízhatóságáról meggyőződtek, akkor berendelték a főhadiszállásra és onnan a legtitkosabb parancsokat és államtitkokat az ő újrendszerű gépén közvetítették az étheren át. Senki nem gyanakodott a fiatal tisztre, pedig állandóan érintkezést tartott fenn az ellenséggel.

Szék, akinek az igazi neve máig sem ismeretes, Sir Reginald Hall angol tengerészeti admirálisnak volt a kémje, akinek naponta jelentést küldött mindarról, amit a német hadvezetésről megtudott. Minden éjjel, mikor már a harc lecsillapodott és a fáradt harcosok kezéből kihullott a fegyver, ez a pokoli ember találmánya segítségével nyugodtan elárulta a következő napra tervezett harcászati mozdulatokat ellenségeinknek.

Ott volt a főhadiszálláson, ott élt a sustorgó katlan mellett és mindazokat a rendelkezéseket, amelyeket a német hadsereg diadalmas előrenyomulásakor kiadott, azonnal tudatta az ellenséggel. Szék Sándornak ugyanis az volt az első teendője, midőn bizalmi állását elfoglalta, hogy lemásolta a német hadvezetőség kettős chiffre-kulcsát, amely roppant bonyolult rendszerű és a szakértők véleménye szerint egyenesen megfejthetetlen volt. Erre

volt szüksége az ellenségnek és ezért dolgozott Szék Sándor éveken keresztül. Az angol hadvezetőség azt a parancsot adta neki, hogy maradjon meg állásában, mert csak így tudja teljesen kiaknázni szolgálatait. Midőn pedig a Zimmermann-féle jegyzéket is elárulta és biztos volt abban, hogy Amerika hadüzenete, hamarosan várható lesz, beleget jelenteit. Természetesen azonnal kórházba küldték, ahonnan Hollandián keresztül Angliába szökött. Ettől a naptól kezdve nyoma veszett. Egyesek azt mondják, hogy az angolok tették el láb alól. Mindenesetre érdekes az a hír, hogy atyja kerestette, de az angol kormány kijelentette, hogy soha Szék Sándor nevű emberről nem hallottak. Tény az, hogy Szék Sándor, ha magyar volt, akkor a világháború leggazabb árulója volt; ha pedig angol volt, akkor soha ember hazájának akkora szolgálatot nem tett, mint ő.

Nyomaveszett. Hogy merre van, milyen név alatt működik, azt csak az angol kém szervezet vezetősége tudja megmondani. Példa rá Lawrence, a hírhedt angol kém, aki 1930-ban leesett egy repülőgépről és szörnyethalt, 1935-ben pedig egy motorszerencsétlenség folytán koponyaalapi töréssel ismét életét veszítette. A világsajtó is elparentálta. Szakértők állítják, hogy a régi recept szerint most más alakban, más megbízatással — feltámadt.

Balfour lord 1925-ben előadási tarlóit az edinburghi egyetemen erről az árulásról és a chiffre-kulcsról. Előadását azzal fejezte be, hogy ezért a hatalmas teljesítményért senki sem kapott jutalmat.

Sir Roger Casement tragédiája

A Sinn-fein mozgalomnak, az írek politikai törekvésének az volt a célja, hogy az ír nemzet felszabaduljon az angol uralom alól. Ezt a mozgalmat az újságolvasó közönség eléggé ismerte, de nem tulajdonítottak neki nagy fontosságot és nem ismerték a vezéreit. Csak itt-ott olvastunk lapjainkban hosszabb-rövidebb tudósításokat arról, hogy az írek szabad államot akarnak, hogy néha összezsapnak az angol rendőrséggel, hogy sztrájkok vannak, s hogy Dublin utcáin néha barikádharok folynak. Ezek a békebeli mozgalmak a háború kitörésével újból fellángoltak és nagyobb méreteket öltöttek úgy, hogy a németek komolyan foglalkoztak azzal a gondolattal, miszerint forradalmosítják Írországot. Erre a célra kínálkozott Sir Roger Casement, aki az ír mozgalom vezetője volt s aki a háború kitörésekor épp Amerikában járt propagandáidon. Sir Roger ideálistelkű ember volt, aki éveket töltött Délafrókában, a Kongóállamokban, hogy a néger nép anyagi és erkölcsi életszínvonalát emelje, aki szerette faját, az ír népet és Írásban, szóban az egész világon propagálta nemzetének keserves fájdalmait. Nagyműveltségű tudós volt, aki azonban nem számolt a realitásokkal. Nem számolt

azzal, hogy Anglia kémelhárító szervezői minden lépését, minden szavát figyeli. Nem számolt azzal, hogy az ír kérdés felvetése a háború alatt, az angolok élet-halál küzdelmében nemzetére csak balul végződhetik, hiszen a britt birodalom létéről ;vagy nem létéről volt szó, amiben az angolok nem ismertek kiméletét, irgalmat.

Sir Roger Casement titkára, aki éveken keresztül vele dolgozott, vele agitált és szervezte a mozgalmat: az angolok fizetett kémje volt és az juttatta akasztófa alá. Ennél becstelenebb és embertelenebb árulást a történelem ritkán jegyezte fel.

Amerikából Németországba hajózott Sir Roger, mely utazásról titkára: Adler Cristenson azonnal értesítette az angol kémelhárító központot. Németországba érkezve angolelles propaganda kezdett az ír foglyok között és szervezett egy ír légiót, amely hivatva lett volna Írországra partraszállni és forradalom útján az országot megszállni. Elhatározásáról értesítette amerikai híveit is. akik mint angol állampolgárok hajóztak volna Írországra, hogy a mozgalomhoz csatlakozzanak. Sir Roger Casement midőn azt hitte, hogy a mozgalom teljesen megérett és a forradalmi zászlót kibonthatja, német tengeralattjárón a legnagyobb titokban Írországra vitette magát, ahol partraszálláskor az angolok várták és letartóztatták. Árulója Adler Cristenson, a titkára volt. Hogy milyen aljas és gonoszlelkű ember volt a titkára, kitűnik abból, hogy 5000 font vérdíjat kötött ki a maga számára, ha gazdáját akasztófa alá juttatja. A levél, amelyben a vérdíjat kiköti, a következőképpen hangzik:

»A Britt Kormány nevében értesítem, hogy amennyiben az Ön által adott értesítések alapján sikerül Sir Roger Casementet ; akár egyedül, akár társaival együtt letartóztatni, úgy önnek, Adler Cristensonnak a Britt Kormány hajlandó fizetni 5000 angol fontot olyan pénznemben, amilyenben ön óhajtja. Adler Cristenson teljes személyi biztonsága tiszteletben tartatik és kívánságára különleges útlevéllel az Egyesült Államokba utazhat. M. dil. Indtay. N. B. d. Minister!«

Szegény Sir Roger Casement az akasztófán lehelte ki becsületes lelkét, nemzete beiktatta vértanúi közé. Az ír nép lelkében úgy él, mint ahogy Cork város polgármesterének neve él, aki látva a népén elkövetett törvénytelenégeket, önönmagát ítélte halálra és hatvannégy napi éhség után lehelte ki nemes lelkét.

VII.

A belgák

A német hadsereg betört Belgiumba. Azok a stratégák, akik a kávéházakban tanulták a hadvezetés művészetét, súlyos hibának tartották a német hadvezetőség e lépését s hivatkoztak azokra a szerződésekre, amelyek Belgium semlegességét biztosították. Hadászati szempontból a németek lépése azonban helyes volt, mert hadseregük jobbszárnyát nem hagyhatták védtelenül. A német hadvezetőség jól tudta, hogy a belga kormány szívesen engedi semlegességének megsértését az entente részéről, hiszen erről döntő bizonyítékok kerültek napvilágra. Elég utalnunk arra a körülményre, hogy a belga vezérkar az angol és francia vezérkarral együttműködési tervet dolgozott ki 1912-ben, 1913-ban és 1914-ben. A németek ezeket a terveket, leírásokat, térképeket a hadjárat alkalmával fel is használták. Hogy a franciák meg akarták sérteni a belga semlegességet, kiviláglik abból az okmányokból, amelyet Grant Watson angol követségi titkárnál Brüsszelben találtak. Az okmány a következőleg szól:

Renseignements

1. Les officiers français ont reçu ordre de rejoindre dès le 27. après midi.

2. Le même jour, le chef de Gare de Feignies a reçu ordre de concentrer vers Alaubeuge tous les wagons fermés disponibles, en vue de transport de troupes.

Communique par la Brigade de gendarmerie de Frameries.

Ebből a jegyzékből kitűnik, hogy Franciaország már július 27-én megtette első mozgósítási intézkedéseit és a brüsszeli angol követséget erről a tényről a belga csendőrök nyomban értesítették. Az okmányban szereplő Feignies a maubeuge—monsi vasútvonalon, a belga határtól mintegy három kilométernyire, Franciaországban fekvő vasúti állomás, Frameries pedig ugyanazon a vasútvonalon Belgiumban fekszik, 19 kilométernyire a francia határtól.

A németek tehát nem engedték védtelenül jobbszárnyukat és megsértették Belgium semlegességét épp úgy, mint az entente később megsértette a görög semlegességet.

A német hadsereg nagyon nehéz feladat előtt állt, midőn a bátran harcoló »francitreur« csapatokkal találta szemben magát. Álljon itt néhány eset.

Löwen bevétele után, midőn a német csapatok nyugovóra tértek, egy fiatal belga német tüzéregyenruhát szerzett magának, felkereste a német csapatok vezérkari főnökét, majd jelentés-átadás ürügye alatt felkeltette álmából és lelőtte. Azután kifutott a főtérré, ott riadót fűjt s amikor a katonák gyülekezni kezdtek a téren, gépfegyverrel lőtt rájuk. Hatvan katona pusztult el.

Egy kolostor pincéjében ötven lemészárolt német katona holttestét találták. A mészárlást a klostrom priorja rendeletére követték el a frankitreurök. A priort a németek kivégezték.

Az angyali arcú kisleány

Enzel faluba bevonult egy német hadosztály és békésen, csendesen pihent a nagy hőségben a falu házainak árnyékában. A huszárok ezredparancsnoka épp a térképet tanulmányozta, midőn elhaladt előtte egy korsó vízzel a kezében egy angyali arcú tizenkét éves leányka. Az ezredesnek megtetszett a madonnaarcú kis leány, magához hívta, megkérdezte hogy hívják és vizet kért tőle. A leányka átadta a korsót és amidőn az ezredes itta a friss vizet, kivett kebléből egy revolvert és édesen mosolyogva szívenlőtte az ezredest. Ez a lövés mintha támadási jel lett volna, az összes házak padlásaiból gyilkos golyózápor zúdult a németekre.

A kislány vizet kínáló mosolygós angyali szobra ott áll Enzel falu piacán.

A német hadosztály súlyos veszteségek árán is megtartotta a falut és midőn estefelé minden egyes házat harccal elfoglalt, a falu végén levő barokkastélyba állította fel főhadiszállását.

A kastély évszázados park közepén állott és az ajtóban a kastély ura, hidegen ugyan, de arisztokratikus előkelőséggel fogadta a német tisztikart. Majd bemutatva jószágainak kormányóját, felkérte a tiszt urakat, hogy bármire lenne szükségük, forduljanak hozzá, visszavonult a részére fenntartott szobába.

A hadosztályparancsnok magához kérte a tisztet a kastély nagy ebédlőjébe, hogy az éjjelre vonatkozó intézkedéseket kiadja.

Midőn a kastély ebédlőjében összegyűltek, a tábornok figyelmeztette tisztjeit, hogy olyan ellenséges országban vannak, ahol minden lépésük ki van kémelve, ahol a lehetetüket is láthatat-

lan hatalmak figyelik, ahol a falaknak, a padlónak is fülei vannak, tehát nézzék végig és kopogtassák meg az ebédlő falait, nehogy avatatlanok meghallgathassák a kiadandó parancsot. A tisztek végignézték és végigkopogtatták a falakat, ajtókat, szekrényeket, kinyitották az ebédlő hatalmas edényszekrényét, de semmi gyanúsat nem láttak, nem találtak.

Midőn a kutatással végeztek, a tábornok belekezdett a parancskiadásba. Csendesesen, minden egyes szót tagolva adta ki intézkedéseit és a tisztek jegyezték.

Ekkor érdekes esemény történt; egyik huszárkapitány, aki még ezredese tragikus legyilkolásának hatása alatt állott és bánatosan a légbé nézett, egyszerre csak szájához tette az ujját, azt jelezve, hogy ne figyeljenek oda, kivette revolverét oldaltáskájából és hosszan célozva belelőtt egy hatalmas képbe, amely a kandalló felett állt. Borzalmas sikolytól kísérve egy nehéz test zuhanása hallatszott és a tisztek az ajtók felé lódultak.

Szűk folyosón, amely keskeny lépcsőhöz vezetett, ott feküdt véres arccal a kastély ura. Ott fülelt és hallgatódzott a kép hátamögött. Kezében villamoslámpát szorongatott. Az volt az árulója. Gyorsírással jegyezte a tábornok minden szavát. Csak a koponyáján keresztülfutó golyó akadályozta meg abban, hogy nem árulhatta el a német hadvezetőség féltett titkait.

Meg kell állapítani, hogy a belga nép hazaszeretete, fanatizmusa nem ismert határt. A francitireur csapatokat elsőrangúan képezték ki. Minden faluban, városban fegyverraktárakat rendeztek be. Minden fegyveren rajta állott annak a polgárnak a neve, akinek kiosztandó lesz.

A fegyvereket a támadók elrejtve hordták magukkal. A harcokban nők és lányok is résztvettek és vak dühükben annyira mentek, hogy kiszúrták a sebesültek szemeit.

A belga tisztek csodálatos hősiességgel harcoltak és úgyszólván az egész lakosság ellenünk kémkedett. A német előnyomulás után százával maradtak a front mögött belga katonák, akik a legfurfangosabb módon igyekeztek Hollandián keresztül Franciaországba jutni. A németek a Belga—Holland határt magasfeszültségű villamoshuzalokkal zárták el. Nap-nap után talált a német őrség a huzalok mentén hullákat. Ezek a szerencsétlenek igyekeztek a határon átjutni és amidőn minden akadályon keresztül hatoltak, itt érte utol őket a kérlelhetetlen halál. A kémek azonban ezen is kifogtak. Porcelánmarkolatú drótvágókkal, gumiruhákban, vastag gumicsizmákkal felszerelve közéletítették meg a drótokat és mentek át rajta.

Később intelligensebb módon hatoltak át a határon. Csempéznek adták ki magukat, barátságot kötöttek az őrszemélyzettel, csempészárukat adták nekik, esetleg busásan megvesztegették őket — szabad volt az út.

A kémkedés terén Belgium a legveszedelmesebb terület volt.

Miss Edith Cavell

A londoni Justice« 1919. január 30-iki számában Lord Bryce azt írja, hogy Miss Edith Cavell, a hadijog alapján szó nélkül halálra ítéltető volt. »Sem szövetségeseink, sem mi nem ismertük el ilyen ügyekben a női nem kiváltságos jogát. Lesz idő, amikor mi angolok majd elismerjük, hogy Miss Edith Cavell az életét kockára tette és hazájáért hősi halált szenvedett, — mert sem több, sem kevesebb nem történt vele, minthogy úgy »ölték« meg, mint nagyon sok ezer és ezer embert, akik a becsület mezején hazájukat védték.« Ez a nyilatkozat becsület megállapítása annak a ténynek, hogy Miss Cavellt nem gyilkolták le, hanem a megérdemelt törvényszerinti büntetést mérték rá. Más kérdés: vajjon okszerű, vajjon politikus volt-e a teljesen beismerésben levő abszolút tiszta erkölcsű, becsületes gondolkodású miss kivégzése? Mi leközljük az esetet úgy, ahogy a memoárok tömkelegéből kivettük.

Bruxellesben a Rue de la Culture 14. szám alatt van az okleveles ápolónők intézete. Ennek az intézetnek volt igazgatónője Miss Edith Cavell 47 éves angol állampolgárnő.

Amikor a háború kitört, Edith Cavell magánkórházat nyitott, ahol a belga előkelő társaságbeli hölgyekkel a belga hadsereg sebesültjeit ápolta. A német hadsereg hallatlan gyorsasággal vonult Belgiumon át és megengedte, hogy a belga sebesülteket a lakosság ápolja, tehát azoknak gyógykezelését úgyszólván hozzátartozóira bízta, elrendelte azonban, hogy minden nyilvános vagy magánkórház, vagy ápolda jelentse be az ápolása alatt álló sebesülteket, akiket felépülésük után fogolytáborokba akart az ügy természeténél fogva szállítani. Ez az intézkedés azért vált szükségessé, mert a könnyebben sebesültek, vagy a felgyógyultak nagyon könnyen át tudtak jutni a holland határon és jelentették az ellenségnek a német hadvezetőség minden intézkedését.

Ez a kémkedés nagyon veszedelmes volt a német hadsereg nézve, mert a hátmögötti országrész majdnem minden helységében voltak ilyen kórházak és magánápolók, ahonnan tömegesen mehettek a holland határ felé ellenséges lisztek és a legjobban kiképzett sorkatonák. A francia hírszerzőszolgálat természetesen azonnal átküldte ügynökeit, hogy ezt a helyzetet kihasználva, megszervezze a fanatikus belga polgári és katonai lakosság kémhálózatát, úgyhogy rövid időn belül tökéletesen működő hírszolgálat állt az egyesült francia, angol és belga hadsereg rendelkezésére. Ezenkívül nagyon sok belga és francia katona maradt vissza a hadtápvonalakban. Megtörtént, hogy midőn a német főhadiszállás 1914. szeptemberében már Charlevilleben volt, a Signy le Petit Rocroi erdőben november havában 223 közlegény, két francia és négy angol tisztből álló

századot fogtak el. Vilmos császár kétszer ment át ezen az erdőn, abban az időben, ameddig az az ellenséges század ott kalandozott. Előfordult az az esemény is, hogy a sebesültek csapatban meneteltek a határ felé és harcok árán törték keresztül magukat a holland határon levő gyöngé német őrvonalon.

Miss Edith Cavell e veszedelmes területen működött. Ő ugyanis számontartotta a magánkórházakban felépült betegeket, azoknak ruhát, fegyvert, esetleg útlevelet szerzett és elősegítette kicsempészésüket. Sadi Kirschen, Edith Cavell védője a L'écho de Paris 1919. február 14. számában leírja, hogy a szervezet élén Reginald Croy herceg állt és a katonák Belligny kastélyába jöttek, ahol pénzt, ruhát és hamis útlevelet kaptak. Munkájában nővére, Croy Erzsébet hercegnő és egy fiatal francia lány, aki Mademoiselle Martin név alatt szerepelt — segítették. Majd leírja az egész szervezet hálózatát, névszerint felsorolva a szereplőket és lakhelyeiket. Edith Cavell anyai odaadással ápolta mindaddig a bujdosó katonákat, ameddig megjelent a szervezet ügynöke, hogy a gyógyultakat átvegye és a határon átcsempéssze. Az átcsempészés nagyon egyszerűen történt. Hat-hét tagból álló csoportokra osztották be a menekülőket és hamisítottak számukra egy-egy menetlevelet, mely szerint holland határmenti lakosok, akik munkán voltak, de miután a munka a háború miatt megszűnt, most visszamennek tűzhelyeikhez. Ezenkívül adtak nekik hamis német katonai parancsot, amelynek értelmében kötelesek voltak azonnal lakhelyeikre utazni és az ottani német parancsnokságnál jelentkezni. Annyira körültekintők voltak a hamisításban, hogy meghatározták az utazás megkezdésének napját és a vasúti vonal irányát, amelyen utazhatnak. Hogy az egész menetelésnek komoly katonai jelleget adjanak, a menekülők kötelesek voltak az egyes » Bahnhof kommandóknak« jelentkezni és a pontos érkezési időt beírni.

A szervezet kilenc hónapig működött, m ig végre 1915. július' havában az egész szervezetet letartóztatták.

A tárgyaláson Edith Cavell nem tagadott.

Azzal védekezett, hogy abban a hiszemben volt, hogy azok az emberek, akiket a határon túlra segített, életveszedelemben forogtak. A hadbíróság halálra ítélte.

Mikor az ítélet köztudomásúvá vált, a semleges hatalmak és Németország diplomatái mindent elkövettek, hogy az ápolónőt ne végezzék ki.

Lancken-Wackenüz báró, aki a német kém- és kémelhárító-szolgálatot vezette Belgiumban és az ő osztálya leplezte le Miss Cavellt és társait, drámai módon írja le Villalobar márki spányol követtel együtt az utolsó éjszaka történetét. Talán nem lesz érdektelen, ha szószerint közöljük feljegyzéseit. 1915. október 11-én este Villalobar márki vacsorára volt hivatalos Lambert

báróékhoz. Éppen elkezdődött a vacsora, mikor megjelent az amerikai követség egyik titkára és közölte a nagykövettel, hogy Miss Cavellt a hadbíróság halálra ítélte és az ítéletet hajnalban végre akarják hajtani. Villalobar márki, az amerikai diplomátával együtt azonnal a német kormányzóság épületéhez hajtatott és báró Láncként kereste. A báró hangversenyen volt. Hosszú és türelmetlen várakozás után végül megjelent a politikai osztály főnöke, Conrad nevű titkárának és gróf Harrachnak kíséretében. A spanyol nagykövet kérte Láncként, hogy halasztással el a kivégzést, mire Lancken báró kijelentette, hogy tudomása szerint a kivégzés időpontja még nincs is kitűzve. Villalobar márki erre közölte Lanckennel, hogy a katonai kormányzóság már hajnalban végre akarja hajtani az ítéletet. Lancken és Harrach egyértelműen kijelentették, hogy ha így áll a dolog, akkor az intervenció már elkészült. Lancken telefonált a kormányzó irodájáá, ahol a spanyol követ tudósítását megerősítették. A három német sajnálatának adott kifejezést, de reménytelennek látta a helyzetet és minden intervenciót hiábavalónak ítelt. Villalobar márki erre a végső eszközhöz folyamodott és megkérte Láncként, hogy fogadja négyszemközt. Lancken azonnal teljesítette kívánságát és itt a márki a következőket mondotta:

»Semleges államot képviselek és nincs jogom olyan nyilatkozatot tenni, amelyet most báró úr hall. Nemrégén voltam Angliában és láttam, hogy a lakosság körében nagyon lanya a lelkesedés, a sorozások nehezen mennek, az angolok nem akarnak a frontra menni. Önök ilyen körülmények között megnyerhetik a háborút. Ha azonban kivégzik Miss Cavellt, az angolok özönlének a lobogók alá és veszett dühvel harcolnak. Most már hazájának érdekében kérem báró urat, akadályozza meg Miss Cavell kivégzését. Az élő Miss Cavell néhány száz katonát visszajuttatott Angliába. A halott Miss Cavell százezreket és százezreket küld önök ellen harcba.«

Lancken gondolkodni kezdett és a közöttük fennálló barátságot idézve megtörten mondta:

— Minden hiába... Excellenciádnak igaza van... És ő mégis meg akarja ölni...

A nagykövet őszinte csodálkozására ezután Lancken elmesélte, hogy már fenn járt az éppen távollevő kormányzó, Bissingen tábornok helyettesénél, Sauberzweig tábornoknál, akitől az Ítélet végrehajtásának elhalasztását kérte. Sauberzweig elutasította kérését. A nagykövet rábeszélésére Lancken elhatározta, hogy még egyszer megkísérli a tábornokot elhatározása megváltoztatására bírni. Lancken rövid kérvényt szerkesztett és a spanyol nagykövettel együtt Sauberzweig szállására hajtatott.

A nagykövet az előszobában várakozott, mialatt Lancken a tábornoknál időzött. A báró pár perc múlva meg is jelent »sá-

padtan és egész testében remegve a felindulástól...« Sauberzweig könyörtelen maradt.

Találkozásuk Lancken memoárjai, Villalobar feljegyzései és a belga miniszterelnökség titkos jegyzőkönyvei szerint a következőképpen folyt le. Lancken hangoztatta a tábornok előtt a már említeti érveket és a sajátkezűleg írott kérvényt Sauberzweig íróasztalára tette. A tábornok ridegen válaszolt:

— Már egyszer megmondtam véleményemet Excellenciádnak és ehhez semmi hozzáfűzni valóm nincs. Miss Cavellt ma hajnalban kivégzik... és ezzel lefricskázta asztaláról Lancken kérvényét. A báró türtőztetve magát, még egyszer belekezdett mondkájába, de Sauberzweig meg sem akarta hallgatni.

— Nem érdekelnek az érvei. Ön politikus, én pedig katona vagyok. Minden tettemért vállalom a felelősséget.

Mikor Lancken újra szólni akart valamit, a tábornok, aki eddig Láncként polgári rangja szerint Excellenciádnak« szólította, most haragosan rákiáltott:

— Örnagy úr, a kihallgatás véget ért!

Sauberzweig, akit különben Villalobar márki feljegyzéseiben »megvetésre méltó vadállat«-nak nevez, az ajtó felé tartott. Lancken most végleg elvesztve türelmét, felkiáltott:

— Ennek a nőnek a vére, tábornok úr gyermekeinek fejére száll...

A tábornok visszafordult az ajtóból és mosolyogva szólt Lanckenhez:

— Már mondtam Excellenciádnak, hogy mindenféle felelősséget vállalok. Még ezt is.

Ezzel elhagyta a szobát.

*

Másnap reggel Edith Cavellt a bruxellesi börtön udvarán kivégezték. Mikor utolsó útjára vánszorgott, lelkészének a következő szavakat mondta: »Isten és az örökkévalóság előtt állva, világosan látom, hogy nem elég a hazámat szeretni, hanem gyűlölettől és keserőségtől is mentes kell legyek!«

Von der Lancken báróról hosszú éveken át Franciaországban csak a legnagyobb elkeseredés hangján emlékeztek meg benne látták a világháború egyik felidézőjét, a franciaországi német kémszervezetek megalapítóját és végül Miss Edith Ca veil hóhérat. Von der Lancken volt éveken át a porosz militarizmus könyörtelenségének és embertelenségének reprezentánsa nem csak a franciák, hanem az angolok szemében is és amikor a háborús bűnösök listáját az entente összeállította, Von der Lancken báró Vilmos császár után a második helyet foglalta el.

Emlékezetes, hogy az entente elhatározta a kérdéses listán szereplők kiadatását és a bűnösöknek nemzetközi bíróság elé állítását. »Felakasztatni II. Vilmost«, mondta ebben az időben Lloyd George, de a tervből nem lett valóság. Ami azonban

legkülönösebb, még mielőtt ez a fantasztikus terv végleg kutbaesett volna, valaki megjelent a Legfelsőbb Haditanács előtt és intervenciójának eredményeképpen Lancken nevét törölték a listáról. Lancken kezei még akkor is messzire nyúltak.

Alice Dubois *Luisse debettignies*

Belga arisztokrata családból származó, hazáját a végtelesséig szerető, nagyműveltségű hölgy volt, aki Bauman német kapitány, hírszerző állomásparancsnok megállapítása szerint ravaszságával, leleményességével, bátorságával nagyobb károkat okozott a csatatéren a németeknek egy ellenséges hadseregnél. Tizenöt hónapig vezetett ez a nő egy kémszervezetet, amely Hollandián keresztül a 14.000 voltos drótakadályokon át csapatszám tudta átcsempészni hírekkel és jelentésekkel a belga fiatalembereket Angliába és Franciaországba.

Alice Duboisnak volt egy betanított farkaskutyája is, amely átugrott a nagyfeszültségű drótakadályokon és átvitte Hollandiába a német hadseregére vonatkozó jelentéseket. Barátnéjával, Lonia Von Houtte-val dolgozott és Lille környékén kikémlték és térképezték az összes német tüzérségi állásokat. A térképet egy szemüveg keretébe csavarta bele és juttatta az ellenséghez. Ezzel az egy jelentésével a németek 14 ütegét lövette széjjel. Egy fagyos novemberi éjszakán, midőn üldözték, hogy ne kerüljön a német csendőrség kezébe, órákon keresztül úszott a csatornában. Ez a páratlanul agilis nő mindent és mindenkit felhasznált hazája megmentése ügyében. Az ő földalatti szervezetében volt egy Saint Julien-i paraszt, akinek hiányzott mind a két lába. Hihetetlenül hangzik — de állítják, hogy a két falába egy rádió volt berendezve és így vette át az utasításokat. Alice Dubois nagyon ügyesen szerzett utazási igazolványokat. Ugyanis mindazok a belga lakosok, akik a front mögött laktak, hogy egyik helységről a másikba mehessenek, igazolványt kértek a helység német parancsnokától. Miután az utazni vágyók csak fiatal fiúk vagy lányok voltak, azokat a német hatóságok nem faggatták, mi célból utaznak. Élelmiszer beszerzése céljából vagy más ürügyet felhasználva kértek igazolványokat. Ezek a fiatal gyermekek és leányok átadták az igazolványokat Dubois asszonynak, aki meghamisította a születési évszámot és ügynökeit ilyen módon a legjobb igazolvánnyal el tudta látni. Végül is a németek elfogtak egy fiatal lányt, akinél ily hamis igazolványt találtak, vallatták és sírva vallotta be küldőinek címét és nevét. Alice Dubois Madame Luisse de Bettigniest így leplezték le. Halálra ítélték társaival együtt, de kegyelem útján életfogytiglani fegyházra változtatták át. Dubois mikor letartóztatták, már nem volt ura az idegeinek. A bátor, hidegvérű asszony megtört és habzó szájjal

átkokat szórva a németekre, bűntársait megnevezte. Súlyos betegesen szállították be a kölni kórházba, ahol vakbélműtétet kellett volna rajta végrehajtani. De a németek iránti gyűlölete olyan nagy volt, hogy nem engedte meg, hogy német orvos gyógykezelje. Meghalt az összeomlás előtt két hónappal. A hálás belga nemzet szobrot emelt ennek a bátor hölgynek.

A brüsszeli dokumentumok

Amikor a német csapatok Brüsszelbe bevonultak, a belga hadügyminisztérium levéltárában nagyfontosságú okmányokat találtak, amelyek döntő jelentőségűek annak a kérdésnek az elbírálásában, jogos és indokolt volt-e a német hadvezetőség eljárása, amikor csapatainak parancsot adott, hogy Belgium területére benyomuljanak.

Ezek szerint az okmányok szerint a belga kormány részletes katonai megállapodásokat tárgyalt le Angolországgal, melyeknek éle egészen világosan Németország ellen irányult.

Kétségtelenül megállapítható, hogy már 1906-ban tervbe vették egy angol expedíciós hadtestnek átküldését Belgiumba, német-francia háború esetén. Találtak egy levelet, amelyet 1906. április 10-én a belga vezérkar főnöke a belga hadügyminiszterhez intézett. Eszerint a levél szerint a belga vezérkar főnöke Barnardiston alezredessel, az akkori brüsszeli angol katonai attachéval, ez utóbbinak indítványára, ismételt tanácskozás során, részletes tervet készített százezer főnyi angol expedíciós seregnek a belga hadsereggel Németország ellen tervezett közös operációjára. A terv Grierson vezérőrnagynak, az angol vezérkar főnökének helyeslésével találkozott. A belga vezérkarnak pontos adatokat szolgáltatott az angol csapatok erejéről, tagozásáról, az expedíciós hadtest összeállításáról, kihajózásának pontjairól, pontos időszámítást adott az elszállításról stb. E tájékoztatások alapján a belga vezérkar részletesen előkészítette az angol csapatok elszállítását a belga felvonulási területre, előkészítette elhelyezésüket és élelmezésüket. Az együttműködést a legapróbb részletekig gondosan kidolgozták. így pl. az angol hadseregnek nagyszámú tolmácsot és belga csendőrt állítottak volna rendelkezésére és ellátták volna a szükséges térképekkel. Annyira mentek, hogy már az angol sebesültek elhelyezésére is gondoltak. Az angol csapatok számára kihajózási helyeknek Dünkirchent, Calaist és Boulognet tervezték. Innen szállították volna a csapatokat, belga vasuti szerelvényekkel a felvonulási területre. Az a tény, hogy a csapatokat francia kikötőkben akarták kihajóztatni és francia területen óhajtották tovább szállítani, azt DIZONITJA, hogy az angol-belga megegyezést megállapodások előzték meg a francia vezérkarral. A három hatalom a szövetséges seregek együttműködésének tervezetét pontosan elkészítette.

Emellett szól az is, hogy a titkos akták között a francia felvonulásnak tervét is megtalálták.

Az említett irat néhány különös érdekességű megegyezést tartalmaz. Egyik helyen megemlíti, hogy Barnardiston alezredes megjegyezte: ez idő szerint Hollandia támogatására számítani nem lehet. Az alezredes továbbá bizalmasan közölte az angol kormánynak azt a szándékát, hogy az angol élelmezési utánpótlás bázisát Antwerpenbe helyezi át, amint az északi tengert a német hadihajóktól megtisztították. Az angol katonai attaché felvetette azt az eszmét is, hogy belga kémszolgálatot rendezzenek be a rajnai tartományban. A Brüsszelben talált katonai anyagot értékesen egészíti ki Greindl bárónak, a hosszú időn át volt berlini belga követnek szintén a titkos okmányok közé helyezett jelentése a belga külügyminiszterhez. Ebben a jelentésben a volt követ éles elmével leplezi le az angol javaslat mögött rejlő hátsó gondolatot és rámutat arra az aggodalomkeltő helyzetre, amelybe Belgium kerülne, ha egyoldalúlag állást foglalna az entente-hatalmak mellett. Ebben az igen beható jelentésben, amely 1911. december 23-án kelt, Greindl báró kifejti, hogy a belga vezérkarnak az a terve, amely német-francia háború esetében, a belga semlegesség megvédésével foglalkozik, csupán arra a problémára terjed ki, minő katonai intézkedések volnának teendők abban az esetben, ha a belga semlegességet Németország sértené meg. Annak a feltevésnek azonban, hogy Franciaország intéz támadást Németország ellen Belgiumon keresztül, nem kisebb a valószínűsége. A követ azután szó szerint így folytatja: »Francia oldalról a veszedelem nemcsak Luxemburg déli részéről fenyeget. Ez a támadás fenyeget bennünket az egész közös határunk mentén. Amikor ezt állítom, nem csupán feltevésekre vagyok utalva. Erre nézve pozitív támaszpontjaim vannak. Északról tervezett átkarolásunk gondolata kétségtelenül hozzátartozik az entente kombinációhoz. Ha ez nem így volna, akkor Vlissingen megerősítésének terve Parisban és Londonban nem keltett volna olyan feltűnő lármát. Parisban és Londonban nem titkolták annak okát, miért óhajtanák, hogy a Scheide védelem nélkül maradjon. A céljuk az volt, hogy akadály nélkül szállíthassanak Antwerpenbe angol csapatokat, ilyenképpen operációs bázist szerezzenek az alsó Rajna és Wesztfália felé irányuló offenzívára és bennünket is belesodorjanak, ami nem lett volna nehéz, mert nemzeti menedékhelyünknek feláldozása után, saját hibánkból feladtuk volna a lehetőséget, hogy a mi kétes védelmezőink követelésének ellentálljunk, ha már egyszer olyan oktalanok lettünk volna, hogy őket oda bebocsássuk. Azok a nyilatkozatok, amelyeket Barnardiston alezredes az entente megkötésének időpontjában tett, világosan megmutatták nekünk, miről van szó. Amikor kiderült hogy mi a Scheide elzárásának állítólag fenyegető

veszélye, által magunkat megfélemlíteni nem engedték, nem adták ugyan fel a tervet, de megvalósították olyképp, hogy az angol segítő hadsereget ne a belga parton, hanem a legközelebb fekvő francia kikötőben szállítsák partra. Ezt bizonyítják Faber kapitánynak leleplezése is, amelyeket épp oly kevésbé cáfolták meg, mint az újságoknak azokat a híreit, amelyek ezeket a leleplezéseket megerősítették vagy egyes pontjaiban kiegészítették. Ez a Calaisban és Dünkirchenben partra szállott angol hadsereg nem a határaink mentén vonult volna Longwyba, hogy Németországot elérje, hanem északnyugatról haladéktalanul a mi területünkre nyomult volna be. Ezzel az előnyhöz jutott volna, hogy nyomban akcióba kezdhet, a belga hadsereggel pedig oly területen találkozhatik, ahol mi egyetlen várra sem támaszkodhatnánk, ha csatát kockáztatnánk meg. Ez lehetővé tenné, hogy megszálljanak mindenféle segélyforrásokban gazdag tartományokat és mindenesetre lehetővé tenné azt, hogy mozgósításunkat akadályozzák vagy csak abban az esetben engedjék meg, ha mi formálisan köteleznők magunkat arra, hogy mozgósításunkat kizárólagosan Angolországnak és szövetségeseinek javára Hajtjuk végre. Feltétlenül szükséges, hogy a belga hadsereg hadi tervét erre az eshetőségre is felállítsuk. Követeli ezt nem csupán katonai védelmünk érdeke, hanem az az érdek is, hogy külpolitikánkat esetleges német-francia háború esetén helyesen irányíthassuk.«

Ezek a fejtegetések minden előítélettől mentes helyről származnak és meggyőzően megállapítják azt a tényt, hogy Angolország Belgiumot az entente-hatalmak mellett egyoldalú állásfoglalásra szánta és egy időben még a hollandiai semlegesség megsértésére is gondolt. Kiviláglik ezekből a fejtegetésekből, hogy a belga kormány az ő védelmi terveiben azt az eshetőséget nem vette számításba, hogy semlegességét Franciaország is megsértheti és erre az esetre ugyanolyan megállapodásokat kössön Németországgal, mint aminőket Franciaországgal és Angolországgal a másik eshetőségre nézve kötött. A Brüsszelben kelt okiratok okmányyszerű bizonyosságát nyújtják annak, amit már jóval a háború kitörése előtt tudtak, hogy Belgium az entente-hatalmak felé hajlik.

Brüsszel, 1906. április 10.

Miniszter úr! Van szerencsém Önnek röviden jelentést tenni azokról a tárgyalásokról, amelyeket Barnardiston alezredessel folytattam s amelyekről már szóbeli közléseket tettem. Barnardiston elsősízbén január közepén látogatott meg. Közölte velem az angol vezérkar aggodalmait az általános politikai helyzet és egy közeli háború lehetősége miatt. Belgium megtámadásának esetére mindössze százezer főnyi csapat átszállítását vették tervbe. Az alezredes megkérdezte tőlem, miképpen fognánk mi fel

egy ilyen rendszabályt. Azt válaszoltam, hogy ez katonai szempontból csak előnyös lenne, hogy azonban az intervenció kérdése épp annyira érinti a politikai hatóságokat is és nekem kötelességem erről mielőbb jelentést tenni a hadügyminiszternek. Barnardiston azt válaszolta, hogy a brüsszeli angol követ e tárgyban megbeszélést folytat az külügyminiszterrel. Azután körülbelül a következőket mondta: Az angol csapatokat a francia parton hajóznák ki, Dünkirchen és Calais környékén és a csapatmozdulatokat lehetőleg siettetnék. A csapatoknak kihajózása Antwerpenben sokkal több időt igényelne, mivel nagyobb szállítóhajókra volna szükség, másrészt pedig a biztonság is sokkal csekélyebb. Mivel erre a pontra nézve megvan a megegyezés, több más kérdés volna még szabályozandó; a vasúti szállítás, a harácsolás, amelyeket az angol hadsereg végrehajthatna, a szövetkezett haderők főparancsnokságának kérdése. Az alezredes tudakolta, vajjon a mi rendszabályaink elegendőek-e, hogy Belgiumnak a védelmét biztosítsuk arra az időre, mialatt az angol csapatokat átszállítják. Ezt az időtartamot az alezredes mintegy tíz napra becsülte. Azt válaszoltam, hogy Namur és Lüttich várai egy csapásra el nem foglalhatók és a mi 200.000 főnyi hadseregünk képes négy nap alatt akcióba lépni. Barnardiston alezredes teljes meglepődését jelentette ki felvilágosításaim felett, hangsúlyozta azonban: 1. hogy megbeszélésünknek feltétlenül bizalmasnak kellene maradnia; 2. hogy ezek a megbeszélések az ő kormányát nem kötik; 3. hogy a megbeszélésekről csupán az angol követ, az angol vezérkar, ő és én maradjunk tájékozva; 4. hogy neki nincs róla tudomása, vajjon előzőleg kikérték-e az ő uralkodójának véleményét.

Egy következő megbeszélés alkalmával Barnardiston alezredes pontos számbeli adatokkal szolgált az angol erőkről; számíthatunk rá, hogy 12—13 nap alatt két hadtest, négy lovasdandár és két lovasított gyalogdandár lenne partra szállítható. Megkért, tanulmányozzam ezeknek a haderőknek elszállítását azokba az országrészekbe, ahol azok leghasznosabb szolgálatot teljesíthetnek és megígérte nekem, hogy erre a célra átadja az expedíciós hadsereg részletes hadrendjét. Visszatért azután az alezredes a mi hadseregünk effektív ereiének kérdésére és ragaszkodott ahhoz, hogy Namurbe és Lüttichbe különítményeket ne irányítsunk, mivel ezeknek a helyeknek elégséges a helyőrsége. Felhívta figyelmemet annak a szükségére, hogy az angol hadseregnek megengedjük a részesedést azokban a kedvezményekben, melyekről a hadi szolgáltatásokra vonatkozó szabályzat intézkedik. Végül pedig felvetette a főparancsnokság kérdései. Én azt válaszoltam, hogy erről az utolsó pontról semmit sem mondhatok és megígértem neki, hogy a többi kérdést figyelmesen tanulmányozom. Később az angol katonai attaché megerősítette korábbi számításait. Legalább is 12 napra volna szükség, hogy a

francia parton a partraszállást eszközöljék. A százezer főnyi hadseregnek kihajózásához Antwerpenbe lényegesen hosszabb idő kellene, körülbelül 1—2½ hónap. Arra az ellenvetésemre, hogy felesleges volna a kihajózás végét bevárni, hanem a vasúti szállítást előbb meg lehetne kezdeni, sőt, hogy a vasúti szállítást jobban lehetne berendezni aszerint, amilyen arányban a csapatok partra szállanak, Barnardiston alezredes megígérte, hogy az egy nap alatt kihajózható csapatok mennyiségéről pontos adatokat ad. A hadi szolgáltatásokra vonatkozólag közöltem Barnardistonnal, hogy ezt a kérdést könnyen lehet majd szabályozni. Minél előbbre haladtak az angol vezérkar tervei, annál világosabban bontakoztak ki a probléma részletei. Az alezredes kijelentette nekem, hogy az angol hadsereg fele nyolc nap alatt ki volna hajózható, a fennmaradó rész pedig 12—13 nap alatt, a lovasított gyalogság kivételével, amelyre csak később számíthatnánk. Ennek ellenére én újból szükségesének véltem nyomatékosan rámutatni arra, hogy a napi kihajózás számát pontosan ismernem kell, hogy a vasúti szállítást napról-napra szabályozhassam.

Az angol katonai attaché egyéb kérdésekről is folytatott eszmecsere: 1. Felvetette annak szükségét, hogy az operációkat titokban tartsuk és a sajtótól szigorú titoktartást követeljünk. 2. Rámutatott arra az előnyre, amely abból származnék, ha minden angol vezérkarhoz egy belga tiszt, minden csapatparancsnok mellé egy tolmács és minden csapategységhez csendőrség osztatnék be, hogy segítségére legyen az angol csendőrcsapatoknak. Másik eszmecsere folyamán Barnardiston alezredessel együtt megvizsgáltuk a kombinált operációkat, Antwerpen ellen irányuló német támadás esetére és arra az esetre, ha német csapatok Belgiumon át nyomulnának a francia Ardennekbe. Az alezredes kijelentette hozzájárulását ahhoz a tervhez, amelyet erre nézve elébe terjesztettem és biztosított Grierson tábornoknak, az angol vezérkar főnökének hozzájárulásáról is. Szabályoztunk továbbá jelentéktelenebb kérdéseket, a tolmácsoknak, a csendőrségnek, a térképeknek, az egyenruhák ábrázolásának kérdését, angolra fordítandó belga szabályzatoknak, az angol élelmiszerküldemények vámkötségeinek, a szövetséges csapatok sebesült-ellátásának kérdéseit stb. Arra nézve, hogy a kormány vagy a katonai hatóságok a sajtóval szemben miképpen járjanak el, megállapodás nem jött létre. Legutolsó találkozásunk alkalmával az angol attaché közölte velem, miképpen alakulna a napi kihajózás Boulogneba, Galaisba és Cherbourgba. Ennek a technikai szükségességből tekintetbe veendő utóbbi helynek nagy távolsága bizonyos késedelmet okoz. Az első hadtest a tizedik napon hajóztatnék ki, a második a 15-ik napon. A mi vasúti hálózatunk a szállítást olyképpen eszközölné, hogy az első hadtest megérkezése akár Brüsszel—Löwen irányában,

akár Namur—Dinant irányában a 11-ik napon, a második hadtestté pedig a 16-ik napon biztosítva volna. Én még utoljára is, amilyen erélyesen csak tudtam, hangsúlyoztam annak szükségét, hogy a tengeri szállítást még jobban siettesék abból a célból, hogy az angol csapatok a 11-ik és a 12-ik napon Belgiumban legyenek; a legszerencsésebb és legkedvezőbb eredményeket a szövetséges haderők közös és egyidejű akciójával érhetjük el; komoly balsikert jelentene azonban, ha ez az együttműködés meg nem történhetné. Barnardiston alezredes biztosított róla, hogy minden megtörténik ennek a célnak elérésére. Megbeszélésünk folyamán alkalmam nyílt meggyőzni az angol katonai attachét, hogy nekünk szándékunkban van, amennyire csak lehetséges, az ellenség mozdulatait megakadályozni és nem óhajtunk nyomban az elején Antwerpenbe menekülni. Barnardiston alezredes viszont közölte velem, hogy ezidőszerint Hollandia támogatására vagy közbelépésére kevés a remény, egyúttal közölte velem kormányának azt a szándékát, hogy az angol éllemezési bázist a francia partról Antwerpenbe helyezi át, amint az Északi-tengert a német hajóktól megtisztítják. Az alezredes minden egyes megbeszélésünk alkalmával rendszerint közölte velem azokat a bizalmas híreket, amelyeket ő a mi keleti szomszédaink katonai viszonyairól kapott. Egyidejűleg hangsúlyozta: Belgium számára fennforog annak parancsoló szükségessége, hogy állandóan tájékozva legyen afelől, mi történik a szomszédos rajnai tartományban. Kénytelen voltam neki bevallani, hogy minálunk békeidőben a külföldi megfigyelő-szolgálat nincs közvetlenül alárendelve a vezérkarnak, mert nekünk a külföldi követségeinknél nincsenek katonai attachéink. Óvakodtam azonban bevallani neki, hogy nem tudom, vajjon rendben van-e vagy sem a kémiszolgálat, melyet szabályzataink előírnak. *Kötelességemnek tartom azonban, hogy itt Önnek a figyelmét felhívjam erre az állapotra, amely bennünket a mi szomszédainkkal s esetleges ellenségeinkkel szemben kétségtelenül hátrányos helyzetbe juttat.*

Aláírás.

vezérőrnagy, a vezérkar főnöke.

JEGYZET.

Amikor az 1906. évi hadgyakorlatok alkalmával Grierson tábornokkal találkoztam, kijelentette nekem: az angol hadsereg újjászervezése azzal az eredménnyel jár, hogy nem csupán 150.000 főnyi sereg átszállítása van biztosítva, hanem, hogy ennek a seregnek akciója sokkal rövidebb idő alatt lesz lehetséges, mint azt eleve feltételezték.

1906. szeptember végén.

Aláírás.,

Az okmányon még a következő széljegyzet foglaltatik: »L'entrée des Anglais en Belgique ne se ferait qu'après la violation de notre neutralité par l'Allemagne.« Ennek a jegyzetnek jelentősége kiviláglik abból a feljegyzésből, melyet a belga vezérkar főnökének, Jungbluth tábornoknak Barnardiston alezredes utódjával, Bridges brüsszeli katonai attaché val folytatott beszélgetéséről a belga minisztériumban találtak. Ez az okmány április 23-án kelt és valószínűleg az 1912. évből való. Van der Straaten gróf, a belga külügyminisztérium igazgatója, »Confidentielle« jelzéssel látta el. Ez az okmány a következőleg szól:

»Az angol katonai attaché kifejezte azt az óhaját, hogy Jungbluth tábornokkal találkozzék. Az urak április 23-án jöttek össze. Az *angol* alezredes kijelentette a tábornoknak, hogy Angolország képes a kontinensre olyan hadsereget küldeni, amely hat gyalog-hadosztályból és 8 lovas-dandárból, összesen 160.000 emberből áll. Angolország azonkívül mindennel rendelkezik, ami a szigetország védelmére szükséges. Minden készen van. Az angol kormány az utolsó események alkalmából közvetlenül nálunk szállította volna partra seregét még akkor is, ha mi nem is kértük volna segítségét. A tábornok azt az ellenvetést tette, hogy ehhez a mi beleegyezésünkre lett volna szükség. A katonai attaché azt felelte: ezt ő tudja, de mivel mi nem lettünk volna képesek visszatartani a németeket, hogy Belgiumon átvonuljanak, Angolország Belgiumban mindenestre csapatokat szállított volna partra. A partraszállás helyéről az *angol* katonai attaché határozottan nem nyilatkozott. Azt mondta, a part meglehetősen hosszú, de a tábornok tudja, hogy Bridges a húsvéti szünetek alatt Ostendéből naponta kirándulásokat tett Zeebrüggebe. A tábornok hozzátette: egyébként teljesen képesek vagyunk megakadályozni a németeket, hogy Belgiumon átvonuljanak.«

*

Igen érdekes volt az angol külpolitikai szerveknek felfogása a belga semlegesség tekintetében. Az angol kormánynak határozottan kellemes volt a német betörés Belgiumba, miként azt Lord Greynek az akkori orosz nagykövet, gróf Benckendorf előtt tett nyilatkozata bizonyítja. Eszerint Grey határozottan értesülve volt arról, hogy a német vezérkarnak szándékában van Belgiumba betörni«, az angol politika azonban »nyugodtan és hidegvérrel« várja ezt az eseményt. »Ennek a tervnek az az óriási előnye lenne, hogy Belgium semlegességének megsértése felrázná a parlamentet és az egész közvéleményt és háborúba sodorná, másként úgysis igen nehéz lenne az angol népet a háborús terveknek megnyerni.«

Az angol vezérkar kézikönyve Belgiumról

Előttünk van e kézikönyvnek négy kötete. Az első kötetet már 1912-ben, a másodikat 1913-ban, a harmadikat és a negyediket 1914-ben adták ki. Mindegyiken rajta van a jelzés: »Bizalmas. A könyv a brit kormány tulajdona és... személyes tájékoztatására van szánva, aki a könyv biztos megőrzéséért személyesen felelős. A kötet tartalma csupán jogosult személyekkel közölhető.«

A kézikönyvek, katonai kutatások alapján, a képzelhető legpontosabb terepleírásokat tartalmazzák. A kötelek bevezető jelzése így szól: »Ezek a jelentések az utak állapotát csupán abból az időpontból ábrázolják, amelyben ezeket az utakat megvizsgálták; mindenkor tanácsos lesz, hogy használat előtt az utakat újból megvizsgálják annak megállapítására, vajjon nem zárták-e el javítások, csőelhelyezések stb. folytán.«

Az első kötet, például, 130-ik oldalán a nieupart-dixmuidetipern-menhi-tourcoing-iournai-i út leírását tartalmazza. Leírja az út mineműségét, terepét, harcászati jellegét, megfigyelő pontjait, vízviszonyait mellékelt térképek kapcsán. A megbeszélés az ut mentén fekvő helységeket is felsorolja és leírja. Megtaláljuk a helységeknél egymástól való pontos távolságát, úgyszintén részletes adatokat kapunk az úthálózat emelkedéseiről, a hidakról, a keresztezésekről, a telefon- és táviróállomásokról, a vasútállomásokról, a sorompók hosszúságáról, a keskenyvágányu vasutakról, petróleumtartályokról, stb. Minden egyes esetben közlik, vajjon a lakosság, vagy annak egy része beszél-e franciául. Példaképpen felemlítjük a Dixmuidenre vonatkozó harcászati megjegyzéseket, melyek a könyvnek 151-ik oldalán foglaltatnak: »Dixmuident északról vagy délről nehezen lehet elfoglalni. Délfelé a legjobb védőállás a vasúti töltés volna, keletre pedig a kisebb domboknak sora. Az úttól nyugatra, 1500 yardnyira, a lőtér jó, tovább keletre azonban a kilátást fák akadályozzák. A hely megszállásához két zászlóalj elégséges volna. Az ellenséges tüzéség valószínűleg Hoogmolen és Veardkant felé foglalna állást. Egyébként harcászati szempontból semmi kiemelni való nincs és nem akad semmi sem, ami a menetsebességet akadályozná. Megfigyelőhely a reencheeki malom, honnét kitűnő kilátás nyílik és a Koelahegy, — hét és fél kilométernyire Yperntől, — mely kelet és dél felé nyújt kilátást.«

A könyv igen jó kilátóhelyeknek jelöli meg a templomtoronyokat. Hasonló beható módon írják le a Scheide egész folyását mellékfolyóival, helységeivel, átkelési helyeivel. A könyv tartalmazza a folyók pontos szélességét, mélységét, átkelési helyeinek és csónakkészleteinek megjelölését. A könnyen kezelhető kötetek a vezér, a vezérkari tiszt és bármilyen alsóbb-

rangú vezető számára kitűnő útmutatóul szolgálhatnak. Mellékeltek azonfelül a könyvhöz: 1. községek és falvak szerint rendezett, beszállásolási útmutatót. 2. Részletes útmutatót légi járművek vezetői számára a charleroy-namur-lüttichi vonaltól délre fekvő országrészre, úgyszintén Brüsszel környékére. Ezek a katonai földrajzi könyvek nem csupán röviddel a háború előtt láttak napvilágot, hanem jóval előbb. A kötetekhez az anyagot, amint azt az egyes fejezetekhez fűzött megjegyzések is mutatják, 1909. óta, részletes kutatásokkal szerezték. Az első kötetet 1912-ben nyomták. Bizonyosága ez annak, hogy a semleges Belgiumban immár öt esztendő óta behatóan előkészítették a hadjáratot. Ezek a kötetek valóságos titkos szolgálati utasítások a Belgiumban harcoló hadsereg számára. Az angol vezérkar ilyenképpen tehát már hosszabb idő óta berendezkedett erre az eshetőségre és azt olyan biztosan előrelátta, hogy a katonai kézikönyvek összeállításánál igen fáradtságos munkára is vállalkozott. Kétségtelen, hogy ezt a munkát a belga kormány és a katonai hatóságok készséges és messzemenő támogatása nélkül nem lehetett elvégezni. Ilyen kimerítő, a legapróbb részletekig kidolgozott és az egész vasúti és közlekedési hálózatra, zsilipekre és hidakra kiterjedő hadászati és harcászati adatok más módon beszerezhetők nem lettek volna. Az elszállásolási listák, melyekben az angolok Belgiumról, mint saját országukról rendelkeznek, csupán a belga kormánytól származhattak. Kétségtelen, hogy itt hivatalos belga anyagot használtak. Ezt az anyagot angol célokra dolgozták fel, részben pedig egyszerűen angol nyelvre fordították le.

Ilyen behatóan megállapította Angolország és Belgium, már béke idején, a kettőjük katonai együttműködését. Belgium eszerint úgy politikailag, mint katonailag nem volt egyéb, mint Anglia felvonulási területe.

VIII.

Az olaszok

A háború előzményei

Noha az Osztrák-Magyar Monarchia szövetséges volt az olasz nemzetnek, a két vezérkar között szó sem lehetett arról, hogy közös hírszerzői szolgálatot létesítsenek. Érdekes, hogy az olasz vezérkar 1914. első hónapjaiban együttműködött a némettel a franciák ellen s ugyancsak együttműködött már 1910. óta a német vezérkar a miénkkel, de a mi vezérkarunk meg a szövetséges olasz vezérkar egymás ellen kémkedtek. A német és olasz együttműködés meghozta a várt eredményt. Mind a németek, mind az olaszok pontosan ismerték a francia hadsereg szervezetét, fegyverzetét, kiképzését, az erődítmények építkezési rendszerét és a hadászati felvonulások irányát.

Akkora volt a szimpátia az olaszok és a németek között, hogy 1914. augusztus 4-én az olasz király megizente Kleist szárnysegéd útján Vilmos császárnak, hogy ő személyileg teljes szívvel a németek mellett van; de már az osztrákokkal való együttműködés Olaszországban olyan elégedetlenséget robbantana ki, hogy azt egyetlen kormány sem bírná el. Majdnem egy évig tartó huza-vona után Avarna herceg olasz nagykövet kikérte útlevelét és a nyílt ellenségeskedés ezzel megkezdődött.

*

Az olasz hadüzenet, a gorlicei áttörés és a diadalmas előnyomulás közben érte a központi hatalmakat.

Már április havában ismertté vált a Londonban tartott konferencia, amelyben az entente-hatalmakon kívül Olaszország megbízottja is részt vett.

Az olaszok és angolok egyaránt tagadták az olaszok részvételét, de a francia és az orosz lapok, különösen a Nowoje Wremja határozottan állította, hogy Itália kilép a semlegességből és május havában megtámadja a központi hatalmakat.

A franciák előljártak az indiszkrécióban, mert azt látták., hogy az olaszok a gorlicei áttörés sikere miatt erősen ingadoztak háborús elhatározásukban. Salandra olasz miniszterelnök május 13-án le is mondott s úgy látszott, hogy a békebarátok kerülnek hatalomra.

Lázasan dolgoztak ebben az időben az entente ügynökei és Rómában hatalmas népfelvonulások követelték a háborút, Rappaport-D'Annunzio fellépte végleg a háborúspártiakat juttatta uralomra és Salandra 18-án ismét átvette a kormányt, majd május 23-án megüzente a háborút.

A semlegesség ideje alatt az osztrák-magyar hírszerzők Olaszországban hasonlóképpen, mint később Romániában, óvatos módon, de tökéletesen felderítették a hadi előkészületeket, úgy, hogy a Monarchia hadait sem az olasz, sem a román hadak felvonulása nem lepte meg. Olaszországban könnyen és gondtalanul lehetett kémkedni, mert a nép természetében rejlik a közlékenység. De az olaszok déltiroli fajtestvérei éppoly könnyen kémkedtek ellenünk, mini mi ő ellenük.

Tirolban azonban nagyon is szomorúan állott a helyzet. — A trienti polgármester titkos utakon zsákszámra hordatta és osztatta szét naponta a Corriera della Sera-t, amely felkelésre buzdította a trienti olaszokat. Triest polgármestere, dr. Valerio huszonöt városi hivatalnokkal együtt még a semlegesség idején Olaszországba szökött, úgyszintén Parenzo hivatalnokai is jónak látták eltűnni Ausztriából. Görz polgármesterét egész családjával internálták és a legszomorúbb az volt, hogy a trienti hercegérseket, dr. Celestin Endrecit irredenta tevékenységei miatt letartóztatták és a Baden melletti Heiligenkreuzba internálták.

Az olasz nagy vezérkar egy újfajta kémkedési módszert is teremtett.

Az apróhirdetés útján való kémkedést, amely sokkal veszedelmesebb volt, mint első pillanatra látszik. Hiszen senki sem találna semmi gyanúsat abban, hogy: »egy 35 éves svájci, aki tökéletesen érti a kettős könyvelést és évek óta Bécsben él, állást keres« — pedig ez a kis apróhirdetés azt jelentette, hogy a harmincötödik hadosztály Bécsből az olasz frontra indult.

Ennek a hirdetési módszernek hamarosan akadt egy nagyszerű megfejtője Hennem báró főhadnagy személyében, aki földmivelésügyi miniszter, majd osztrák követ volt Budapesten. Hennem báró nagy leleményességgel tudta az apróhirdetéseket rejltő ravaszságokat felderíteni.

Nagy elkeseredést váltott ki kémelhárítószolgálatunkban, midőn kitudódott, hogy az entent kémei a bécsi pápai nunciatura területenkívüliségét kihasználva, annak postáján továbbítják jelentéseiket. Természetesen a nunciatura erről a visszaélésről nem tudott. Elégtétellel kell megjegyeznünk azonban, hogy

e visszaélésre a katolikus egyház egyik legnagyobb dignitáriusa hívta fel kémelhárítóosztályunk figyelmét. És természetes, hogy ezután hatóságaink éber figyelemmel kísérték a nunciatúra levezetését.

Ugyancsak az olaszok találták ki és avatták szalonképessé a kémkedés terén a betöréses-lopást és e műveletekhez fegyházból erre a célra kiengedett betörőket alkalmaztak.

Nem csoda tehát, ha a központi hatalmak is más eszközök után kutattak és olyan fegyverekhez nyúltak, amelyek éppen kezük ügyébe kerültek. Háborús szükség volt és helyes volt őket felhasználni; hiszen egy nagyszerű olasz közmondás szerint »aki a létért harcol, az felhasználja az összes rendelkezésére álló eszközöket, aki veszedelemben forog, nem válogat fegyvereiben, hanem azzal üt, ami keze ügyébe kerül«.

Opera Bonomelli

Talán furcsán hangzik és sokan csóválták a fejüket, midőn a bevezetésben azt említettük, hogy többek között szolgáltak a »láthatatlan hadsereg«-ben egyházi pásztorok is. Valóban, az alábbi sorok meggyőznek mindenkit arról, hogy a háború alatt a szeretet egyetemes vallását nagyon sokan felhasználták kémkedésre. úgy látszik, hogy, a faji és hazafias érzés nagyobb volt, mint a vallás érzése. Pontosak akarunk lenni és azért mindazok számára, akik esetleg ellenőrizni óhajtanák sorainkat, okmány-szerű adatokkal szolgálunk.

Az alábbi adatok az Ewb. K. Nr. 6264/1916., 23.327/1917. és 7719/1917. sz. alatt a bécsi hadilevéltárban eredetiben feltehetőek.

A cremonai püspök, Monsignore Bonomelli 1900-ban azzal a céllal, hogy a Németországba kivándorló olasz munkások vallási és gazdasági szükségletéről gondoskodjék, megalakította az »Opera Bonomelli« című katolikus munkásszervezetet. A szervezet székhelye Cremona volt. Ugyanakkor alakítottak Freiburgban, Németországban egy mellékállomást is, amely egyúttal a Svájcba kivándorlókról is hasonlóan gondoskodott. Azoknak a támogatására, akik Verona—Brenner—Arlberg vonalán akartak kivándorolni, mellékállomásokat szerveztek Alában, Innsbruckban és Bregenzben. Ezeknek a mellékállomásoknak a vezetését dr. Lombardo trienti róm. kat. lelkész látta el. Nevezett lelkész 1915-ben, az olasz hadüzenet előtt, Baselbe menekült. Az egész szervezet kizárólag olasz kormányzati érdekeket képviselt és az olasz kormány támogatását élvezte. A háború kitörésekor az »Opera Bonomelli«, amelyet ezentúl »O. B.«-vel jelölünk, az olasz hadifoglyok és internáltak ügyeivel kezdett foglalkozni. Eleinte vallási és jótékonykodási szerepet játszott, de a nagyszerűen kiépített szervezet mind jobban kezdett vesze-

delmessé válni, mert egyházi összeköttetéseit katonai hírek közvetítésére használta fel úgy, hogy levelezését a cs. és kir. cenzúrahivatal által meg kellett figyelni, mert joggal következtek arra, hogy az olasz hadsereg számára kémkednek. Ezután a lépés után az »O. B.« Svájcban keresztül Németországba furakodott be. Ebből a célból Sankt Ludwigban állítottak fel mellékállomást, amelyet Baseltől irányítottak és amely főfészke volt a németek és a Monarchiánk elleni kémek irányításának.

A levelezést Sankt Ludwigon keresztül és Németországon át Svájcba irányították azért, hogy a feldkircheni cenzúrahivatalt elkerüljék és míg csak rá nem jöttek, a monarchiabeli és a németországi katonai mozdulatokat bizony elárulták.

Megállapították ugyanis, hogy az »O. B.« kirendeltségei már békeidőben az olasz követek és konzulok hírszerző és nemzeti propaganda szolgálatában álltak. A nagyszerűen működő szervezetet úgy leplezték le mégis, hogy 1916. május 11-én a berlini kémelhárítóosztály elfogott egy kémeket, aki a baseli »O. B.«-nek levelet vitt. A levél látható írása teljesen ártatlanhangú családi érdeklődés volt, ellenben a sorok között láthatatlan tintával katonai természetű mozdulatokról tett jelentést a milánói hírszerzőállomásnak.

A szervezet szétágazott Württembergbe, Bajorországba, Szászországba és a Rajna völgyébe.

Megállapították, hogy Svájcban a következő állomások működtek az »O. B.« szervezetében ellenünk: Airolo és Basel: dr. Bergamo és Pater Vicenzi; Bernben: Pater Mizzicari; Bielben és Buchsban: Pietro Tessore; Churban: Pater Miotta; Genfben: Antomilli és De Michelis. Lausanne, Lugano, Luzern állomások vezetője pedig Giuseppe Costa volt, ő alatta szolgáltak: Pater Coetti, Pater Lonardi, Pater Bladessari és egy Rooth nevű angol nő; Neuchateiben Pater Verulesi; Oltenben Pater Fabiani; Poschiavo, Pruntrut, Rajaz, Rorschack: Pater Christiani; St. Gallenben »Pia Opera Bonomelli« név alatt volt az irodájuk (Rue de la Mairie 17.).

A baseli »O. B.« ügynökök a Németországból érkező és a franciákat érdeklő híreket azonnal közvetítették a francia hírszerzőállomásnak.

Az »O. B.« a chiassói és a milánói főhírszerzőállomással állt összeköttetésben.

Az »O. B.« tevékenységéről a »Gazetta di Venezia« is megemlékezik 1918. január 10. számban, amikor is azt írja, hogy Geppi Emanuel gróf miniszter megengedte, hogy az »O. B.« szervezete a hadseregpropaganda szolgálatában részt vegyen.

A „kétkulacsos” szerepe

A kettős kémek szerepe a legveszedelmesebb. Ha lelkiismeretes, hazájához hű és csupán azokat a híreket közvetíti ellenségeinknek, — miután bizalmukba férközött — amelyeket rábízunk, akkor számolnia kell azzal, hogy előbb-utóbb leleplezik és akkor...

Az alábbi esemény, amely az olasz háború alatt történt, élénken megvilágítja a kettős kém szerepét.

Bösch Oltó Vorarlbergi születésű szakaszvezetőt, miután szabadságáról nem tért vissza, elfogták és mint katonaszökevényt lefokozták, majd lecsukták egy hasonszórú, Seemayer Ferenc nevű osztrákkal Bregenzben.

Háromheti fogság után sikerült a két jómadárnak megszöknie és Lustenau mellett átúszva a Rajnát, Svájcba menekültek. Bösch Zürich környékén dolgozgatott egy jó darabig, de mikor munkanélkülivé vált, jelentkezett a zürichi osztrák-magyar konzulnál és kérte, adjon neki tanácsot, miként térhetne vissza a monarchia szolgálatába anélkül, hogy börtönben kelljen sínylődni. A konzul azt a tanácsot adta neki, hogy nyújtson be egy felségfolyamodványt. Bösch a folyamodványt be is nyújtotta és jelezte, hogy elintézését Arbornban várja be, mert ott egy szövőgyárban foglalkozást talált. Arbornban ismét találkozott Seemayerrel, aki összehozta egy Leonessa nevű olasz kémnővel. Az olasz kémnő a churi olasz konzulátus szolgálatában állt és a híres Cipriani nevű olasz kémfelhajtó barátnője volt. Leonessa rábeszélte Böschöt, hogy lépjen olasz kémszolgálatba. Amikor Bösch hajlandóságot mutatott, Ciprianival együtt elvitték Churba, ahol azonnal felvették és 400 frank előleget is kaptak.

Bösch azonnal jelentkezett a St.-galleni osztrák-magyar hírszerzőlisztnél s elmondotta az olaszokkal való összeköttetését, egyúttal hajlandó volt a kettős kém szerepét vállalni.

El is ment az olasz konzulhoz Churba és jelentette neki, hogy sikerült egy csempészbandával összeköttetést találni, akiktől értékes híryanagot tud szerezni, de kijelentette, hogy csak abban az esetben teljesíthet szolgálatot, ha nagyobb összeget bocsátanak rendelkezésére. Azt a feleletet kapta, hogy csak a hír értéke után fizetnek. Pár napra rá már jelentkezett is a mi sanktgalleni hírszerzőtisztünk hamisított jelentésével, amelyben az volt jelezve, hogy néhány osztrák-magyar gyalogezred mint tartalék Bruneck környeksn, a Pustertalban állomásozik és onnan Trienten keresztül Caliano—Folgaria felé menetelnek, ugyancsak tartalékcsapatként. Az olaszok úgy látszik lelkiismeretesen megvizsgálták a jelentés tartalmát s úgy találták, hogy hamis. Böschöt Zürichbe hívták s ott átadták a svájci rendőrségnek. Bösch ügyesen védekezett. Elhallgatta az osztrák-

magyar hírszerzőtiszttel való kapcsolatait és mindent az olasz konzul nyakába igyekezett sózni. Két évre ítélte el a svájci bíróság.

Bösch tevékenysége nagyon sokat használt, mert hírszolgálatunk betekintést nyert arra nézve, hogy mire voltak kíváncsiak abban az időben az olaszok és főleg neki köszönhető, hogy kezeink közé került a Feller-féle szótár, amelyet már előbb közöltünk.

Egy olasz-orosz kém szervezet együttműködése a háború előtt

Bár szövetséges viszonyban voltunk az olaszokkal, mégis az irredentizmus lángja Trentinóba és egyéb olaszok lakta vidékekre a kémek egész légióját vonzotta a békés 1913. évben. Hiteles okmányok szólnak arról, hogy milyen módszerekkel dolgozott együtt már békében az olasz-orosz kémrendszer, hogy sorozott kémeket és milyen feladatok megoldásával bízták meg őket.

Valcsics Jenő fiumicellei lakos Melánia Khevenhüller grófnő iparüzeménél könyvelő volt, míg csak valami szabálytalanság miatt el nem bocsátották. A trieszti Piccolo« című újságban október 15-én, Valcsics egy hirdetést tett közzé, állás ügyében. A hirdetés megjelenésének a napján egy ismeretlen felhívta, hogy a »Vanoli«-szállóban jelentkezék a 10-es szobában. Bemutatkozás után az ismeretlen elmondotta, hogy egy külföldi hírlap számára tudósítót keres és átadta Valcsicsnak az alábbi nyomtatott levelet:

Uram !

Sürgönyi hívásra még ma vállalatom érdekében Velençébe utazom. Ezért cégemnek Triesztben egy *önálló* tudósítóra van szüksége, aki a városban és a kikötőben előforduló eseményeket közli velünk. A hírek havonta kétszer, háromszor sürgöny útján küldendők be. A postaköltséget a vállalat megtéríti. A díjazás a tudósító képességétől függ, de minimum havi 75 koronát biztosítunk önnek és 6 havi fizetését előre felveheti.

Ha uraságod igényt tart erre az állásra, kérjük, hogy a megadott címre küldje az alábbi kérdéseinkre vonatkozó válaszát;

1. Milyen nemzetiségű?
2. Mi az állampolgársága?
3. Hány éves?
4. Nős-e?
5. Illetősége?
6. Lakhelye?
7. Jelenlegi foglalkozása?

8. Milyen nyelven beszél?

9. Mik az igényei?

Ha feltételeinket elfogadja, utazzon Velencébe, ahol további utasításokat kap, valamint költségeit és 6 havi előlegét felveheti.

Címem: Passeporte Nr. 13.292.

Velence.

Kérem szíveskedjék címét közölni, hogy értesíthessem.

A külföldi újságírók szindikátusának
tárgyalás vezetője:

Olvashatatlan aláírás.

Valcsics kitöltötte a fenti ívet és elküldte a megadott címre. Már október 18-án levelet kapott, amelyben az ismeretlen 20 koronát küld és felkéri, hogy azonnal utazzék Velencébe. Valcsicsot itt felvilágosították teendőiről. Nagyobb összeget bocsátottak rendelkezésére és megbízták, hogy főképpen Pólában, Fiúmében és Sebenicóban a kikötő- és hajógyárban munkásosztálybeli kémeket szerezzen, akik rövid, de értelmes híreket küldhetnek. Azoktól is megkövetelték a kérdőív kitöltését.

Valcsics mihamlabb Triesztbe visszatért, beavatta feleségét foglalkozásába és azonnal elutaztak Pólába. Az ottani »Giornaleto« című lapban a következő hirdetést tették közzé:

»Fiatal, energikus embert keresek, aki pár órai napi munkával hetenként 70—80 koronát kereshet. Ajánlatokat: »L'auto gaudagno« címre a kiadóhivatalba kérek.«

Erre a hirdetésre felvette Valcsics Bolzicco Sándort és Nicolo Sbigát. Később Triesztben egy pincér ajánlatára felvette Medanics János házalót, majd Zarában nemes Salsasina, Sebenicóban pedig Fontana József kereskedelmi ügynököket is. Majd e díszes társaság kitöltött íveivel jelentkezett Velencében és beszámolt eddigi munkája eredményéről. Ott azt a megbízatást kapta, hogy szervezzen be egy bécsi tudósítót is. A »bécsi tudósító« felvételét a következő feltételekhez kötötték:

1. Vasúti ügyekben szakértő legyen és ismerje a magasabb állású vasúti tisztviselőket.

2. Ne csak megtörtént, hanem készülő eseményekről is küldjön jelentést.

3. Küldjön jelentést a csapatszállításokról, különös tekintettel a csapatok nemére, az indulás és érkezés pontos idejére és helyére.

4. A jelentések gyorsan és ügyesen küldendők.

5. Célszerű lenne az előre megbeszélte kereskedelmi levél ítéjén való érintkezés.

6. Az értesítések a megadott címre küldendők.

7. A tudósító bemutat egy igazolványt, vagy okmányt, mely szerint e megbízásoknak eleget tud tenni.

8. Egyetlen jelentős csapatmozdulat sem történhet a déli határszéleken vagy tartományokon anélkül, hogy erről tudósítónk azonnal ne értesítsen bennünket.

9. Ha a tudósító Dél-tirol, Salzburg, Karintia, vagy Szlovénia csapateltolásairól értesítést küld, havifizetését megfelelően emeljük.

10. A tudósító havifizetése 500 korona.

11. Az első hónap próba hónap és 250 koronát azonnal, 250 koronát pedig a hónap végével folyósítunk neki.

12. Háború esetén a tudósításokat Svájcba az akkor megadandó címre küldi.

13. A tudósító munkaterülete: Alsó-Ausztria, Stájer, Krajna és a tengerpart.

14. Ha egy levelezőlapon azt írnám, hogy X bátyám jelenleg J.-ben tartózkodik, ez azt jelenti, hogy a tudósításokat attól a naptól kezdve Z úrhoz intézze J-be.

15. Ha a levelezőlapon azt írnám: »X bátyám, amint tudódj Z urnái lakik J.-ben és szeretne látni«, ez azt jelenti, hogy a tudósító költségünkön azonnal siessen az összegyűjtött anyaggal J.-be.

16. Minden tudósító Olaszországra, Ausztriára és Svájcra érvényes útlevelemmel legyen ellátva.

17. Minden levelezőlapot a megadandó utasítás szerint figyelmesen el kell olvasni és dechiffírozni.

18. Ha levelezőlapon azt írtam: Édes X, nagyon szeretnék viszontlátni, ez azt jelenti, hogy a tudósító költségünkön azonnal utazzék hozzánk.

19. Felesleges kiadásokat és utazásokat kerülni kell, mert azokat nem térítjük meg.

20. A »parola d'ordina«, a rendelkezési jelszó: »Ivrea«.

21. Minden tudósító hetenként legalább két pontos és kimerítő jelentést köteles küldeni.

122. Ha a levelet részben tejjel írják, a dátum ez: Wien, Monat Mai I/V. 1913. Az utasítást szigorúan követni kell.

Valcsicsot ekkor már több titokba is beavatták. Ugyanis addig csak arról volt meggyőződve, hogy »per la irridenta« dolgozik, most azonban az ismeretlen olasz úr arra hívta fel, hogy tudósításait küldje: Soerensen Comp, címre Kopenhágába.

Ellátva megfelelő pénzzel, a Valcsics házaspár felutazott Bécsbe a fenti kikötéseknek megfelelő embert találni. Itt a Neue Freue Presse-ben tettek közzé egy hirdetést, amelyben olaszul és franciául beszélő vasúti mérnököt kerestek »egy előkelő« vállalat számára. Lehetőleg olyanok jelentkezzenek, akik a Staatsbahn szolgálatában voltak, esetleg nyugdíjasok. A jelentkezők közt válogatva, Tornari mérnökben találtak rá

emberükre, aki teljesen, megfelelt a követelményeknek. Néhány-órai beszélgetés után megegyeztek. Tornari, az olasz származású, irredenta gondolkozású, az osztrák államvasutak szolgálatában álló magas pozíciót betöltő mérnök az ismeretlen emberek hálójába került.

Tornari azonnal meghívást kapott Velencébe, ahol beavatták a chiffre-levelezés titkaiba, Valcsics pedig Konstantinápolyból egy 360 koronát tartalmazó levelet kapott, melyben felhívták, hogy jelentéseit Konstantinápoly: Postrestant osztrák posta, Pass Nr. 13.292. alá küldje.

Az apparátus nagyszerűen működött, de már 1914. január első napjaiban a trieszti cs. és kir. hírszerzőállomáshoz névtelen levél érkezett, amely figyelmeztette a Valcsics-házaspár titkos utazásaira és pénzbőségére. Rövid megfigyelés után a díszes házaspárt letartóztatták. Semmiféle gyanús okmányt, vagy levelet nem találtak náluk. Tagadták, hogy bárminő államellenes tevékenység részesei.

Miután azonban hol Velencéből, hol Korfuból, hol Nizzából »17/10 1930. Alwohl« ismertető jelzésű levelek érkeztek címükre, melyek néha Peter Kraft, néha Peter Schwarz aláírással, néha pedig aláírás nélkül érkeztek, természetesen fogságban maradtak, de a levelezést az ismeretlen urakkal Triesztből, Pólából, Fiúméből, Sebenikóból a trieszti hírszerzőállomás felvette, kérdéseikre rendszeresen feleltek is, a küldött, mintegy 2000 koronát szintén felvették. Majd Loneck százados két ügyes hölgygel Korfuba utazott azzal a céllal, hogy az ismeretlen irányítókat osztrák hajóra csalják és elfogják. Az ismeretlen »urak« azonban olyan finom szimattal rendelkeztek, hogy semmi körülmények között nem voltak hajlandók a kényszerítésben résztvenni, holott a két hölgy minden földi és paradicsomi javakkal kecsgettette őket.

Loneck százados megállapította azonban az olasz-orosz ágensek összműködését és az is bebizonyosodott, hogy az ismeretlen megbízó olasz és orosz szolgálatban álló orosz vezérkari tiszt, aki Kopenhágában orosz tengerészeti attaché.

Még a háború kitörése előtt Tornari urat is elfogták, ugyancsak letartóztatták Stefan Teréz úrhölgyet is, aki azért jött Triesztbe, hogy Valcsicsot és társait egy sürgős ügyben Velencébe hívja.

Nagyon tanulságosak voltak azok a kérdőívek, amelyeket az olasz háború kitörése után Pvuggieri zürichi olasz főkonzul állított össze kémeinek.

Így például 1916. november havában a következőkre volt kíváncsi:

- a) Mióta van Ön távol Fiúméből?
- b) Van-e ott sok hajó?
- c) Hadihajó?

- d) Hol vannak a gőzhajók?
- e) Milyen hajók vannak a kikötőben?
- f) Mekkora tonnatartalmúak, nagyobbak-e a Tátránál és van-e Fiúmében torpedóromboló?
- y) Van-e Dreadnought?
- h) Elvitték-e már régen Fiúméből a Szent István«-t és vajjon saját erejéből haladt-e, vagy vontatták?
- i) Hol van a hadiflotta?
- k) Jön-e egyáltalában hadihajó Fiúméba?
- l) Van-e ott állandóan hadihajó?
- m) Az öt repülőgép támadása nagy kárt okozott-e?
- n) Van-e hajóközlekedés Fiuméből vagy oda?
- o) Hol van a repülőgépek hangárja és hány repülőgép van állandóan Fiúmében?
- p) Van-e nagyobb mennyiségű petroleum a fiumei raffineriában?
- q) Hol vannak az elhárító ágyúk?
- r) Fiume meg van-e erősítve?
- s) Vannak-e aknamezők és hol?
- sz) Van-e Cherso szigetén elhárítóeszköz?
- t) Igaz-e, hogy a hadi rendelkezéseket magasrangú német tisztek irányítják?
- u) A Danubius mennyi torpedót gyárt?
- v) Van-e Fiúmében vagy környékén nagyobb csapat? Hát Krajnában?
- w) Milyen a néphangulat és milyen a gazdasági és pénzügyi helyzet?
- x) Igaz-e, hogy Fiúmében egy tojás ára 50 fillér?

Ugyancsak erős tevékenységet fejtett ki a st. galleni olasz konzul is, aki Baumgartner Vilmos urat 1917. április havában következő kérdésekkel küldte hozzánk:

- a) Milyen eredményei voltak a rivai repülőátadásnak?
- b) Hol vannak a puszkapor- és hadianyagraktárak és tudna-e ott tevékenykedni?
- c) Jelentse a német csapatok állását Tirolban.
- d) Jelentse a csapateltolásokat a déli frontról, Galíciából vagy a Balkánról.
- e) Mikor lesz az osztrák offenzíva? Jelentse a csapatok erejét és összeállítását az oda összevont csapatoknak, valamint az offenzíva megkezdésének helyét.

/; Szerezzen be Dél-tirolról képes levelezőlapokat.

Október 15-én már Baldauf Jakob urat küldi hozzánk a konzul és arról érdeklődik, hogy:

- a) Van-e sok csapat Tirolban összevonva?
- b) Van-e sok csapat az Isonzó fronton összevonva?
- c) VaJjon az isonzói vagy a tiroli fronton támadnak-e majd?

- d) Hol vannak a hadianyagraktárak?
- e) Vájjon Tirolból toltak-e át az isonzói frontra csapatokat?
- f) Vájjon sok tüzérséget vittek-e az isonzói frontra?
- g) Igaz-e, hogy a császár Trientben tartózkodik?

A zürichi főkonzul Kayser Józsefet kérdezi meg, hogy milyen ezredek vannak Déllirolban és főleg Trientben; hol vannak a tüzérségi állások és hadiszolgálatra milyen évfolyamokat hívtak be és hány százalék ebből az 1878—4892-es korosztálybeli? Majd a churi olasz konzulhelyettes Berger József urat bizza meg, hogy a meráni vagy bozeni csapateltolásokról, a csapatok neméről, az ezredek számáról, a hadiszerek vagy élelmiszerek, raktáiról, az esetleges repülőgépekről tájékoztassa. Jelezze a model és a motor gyártmányát is.

Hölbriegel Katalin úrhölgy is beleszaladt kémelhárítóink karjai közé, akit a zürichi olasz főkonzul irányít hozzánk egy írásbeli utasítással, hogy utazzék Meránba és próbálja kikutatni, hol van azon a vidéken a drótkötélpálya, hol vannak a hadiszergyarak és hol gyártanak repülőgépeket. Arra is kíváncsi volt a »General Consul«, hogy hol van a főparancsnokság, hány darab és milyen kaliberű ágyú van Déltirolban. A hölgy igyekezzék azután Rivába jutni és állapítsa meg hány ezred van ott és milyen színű az ezredjelvény. Tudja meg végül, hogy építenek-e és hol vasutat.

Kémelhárítószolgálatunk pontosan működött, mert ezek a kémekek mind, egytől-egyig karmaik közé kerültek- s a náluk talált anyag felhasználásával hosszú időn keresztül tévútra tudtuk vezetni az olasz hírszerzőállomásokat.

Larese és Ritta de la Platta

Olaszországot nemcsak irredenta törekvéseinek a megvalósítása hajtotta az entent karjaiba, hanem a szén, petroleum és benzin hiánya is, mely anyagokban a háború alatt szűkölködött.

Ha tehát a vízierőre berendezett, villamoscentráléit szénfogyasztásra kényszerítik, Itália egész háborús ipara nehéz helyzetbe kerül.

Itt kellett tehát az olasz gyáripart megfogni és tönkretenni. A német genialitás ekkor egy csodálatos találmánnyal lepte meg a hadvezetőséget. Egy egyszerű rövid kis vascsőbe robbantóanyagot komprimáltak. Már most ha ezt a zsebben is hordozható csövet valamely vízmű turbinájába dobták, az adott víznyomás hatása alatt felrobbant és a turbinát széjjelrombolta. Természetesen minél több ilyen csövet sülyesztettek a vízmű turbinájába, annál nagyobb lett a hatás. Ezt a találmányt egy külön osztály kezelte, melynek egy nagyon vakmerő ember

volt a vezetője, névszerint Larese, aki noha olasz volt, vad gyűlöletet táplált olaszországi fajtestvérei iránt és osztályánál osztrák és olasz származású, nagyrészt önként jelentkező tiroli katonákat alkalmazott.

Larese a legügyesebb hírszerzők közé tartozott. Nagyszerű eredményeket ért el, melyeket leginkább hagyományos szerencséjének tulajdonítottak. Nyomában mindenütt összeomlott ipartelemek, szénre égett házak és elszenesedett emberi hullák éktelenkedtek. Valósággal a halál és a rombolás ügynöke volt ő robbantotta fel a piavei hidakat és ezzel megnehezítette az olasz hadosztályoknak az Isonzó-frontról a tiroli frontra való átvonulását. Ugyancsak ő és társai robbantották fel a ciangiói dinamitműveket, porrá égette az anconai repülőparkot, felrobbantotta a »Benedetto Brin« nevű hadihajót és ő röpítette levegőbe még vízrebocsátásuk előtt a »Regina Margherita« és a »Leonardo da Vinci« nevű cirkálókat is. Valóságos legendák keringtek róla és az olasz hadvezetőség hatalmas összeget tűzött ki fejére. »Akár élve, akár halva fogják el — így szólt a hirdetés — százezer lírát kap a nyomravezető«. Larese valósággal kéjelgett, midőn megtudta, mennyire értékelik fejét. Még vakmerőbb lett. Baritól Chioggiáig végigjárta a tengerpartot és rombolt, pusztított mindenütt.

Midőn robbantóanyaga elfogyott, a svájci Alpokon ember nem járta vidékeken, napokon, éjjeleken keresztül ázva-fázva érkezett vissza a hadiszállásra, ahonnan pár napi pihenő után ismét elindult veszedelmes útjára.

Történt azonban, hogy Lausanneban megismerkedett Ritta de la Platta-val, egy braziliai származású szép kreol énekesnővel, aki nem is sejtette, hogy Larese milyen mesterséget űz. Megtetszett neki a bátortekintetű, villogószemű, barna olasz fiú.

Az ismeretségből barátság, végül halálos szerelem lett.

Lausanne és Lugano volt akkor a kémek átsurranó helye. Itt adták és vették a híreket, innen indult ki az olasz kémhad-sereg és itt igyekezett a mi hadseregünk kémszervezete is áttörni az olasz határon.

Természetesen nem maradhatott feltűnés nélkül Larese és Ritta viszonya és különösen a lansenei olasz konzul kezdett érdeklődni a művésznő iránt, azonban minden kísérlete hajótörést szenvedett, mert a művésznő senkivel sem barátkozott, állandóan csak szerelmesét várta. Sohasem kérdezte meg tőle, hogy titokzatos kirándulásai alatt hol jár és mit cselekszik. Csupán arra kérte, hogy haláláig hű maradjon hozzá. Nemsokára azonban lejárt a művésznő lausannei szereplése és szerződése Olaszországba szólította.

Az olasz konzul, akihez határátlépési igazolványért kellett fordulnia és aki tudott szerelméről, megbízta egyik ügyes ügynökét, kutassa ki Larese életviszonyait. Amidőn egy áprilisi

napon Larese Lausanneba érkezett, a konzul ügynöke egy éjjel besurrant szobájába és legnagyobb meglepetésére nagy bőröndjében rövid vascsöveket talált, amelyek titokzatos sárga anyagot tartalmaztak. Ezekből a titokzatos vascsövekből egyet ellopott és átadta a konzulnak, aki futárral küldte az olasz vezérkarhoz, azzal a kéréssel, állapítsák meg, mi célt szolgál.

Az olasz szakértők megvizsgálták az anyagot és kijelentették, hogy az a technika csodája. Bárhol, bármerre van az az ember, akinél azt találták, élve vagy halva kerítsék kézre, mert bizonyára ezzel az anyaggal robbantják fel már félév óta az olasz ipartelepeket. Kérték az olasz konzult, kövessen el mindent az illető elfogatására.

Larese és Ritta eközben boldogan csomagoltak és utrakészen álltak: Ritta Milanóba, a »Scala«-ban vendégszerezelpni, Larese pedig Ternibe a nagy fegyvergyárat felrobbantani. Chiasson át akartak Itáliába jutni, de Laresenek útlevélnehézségei voltak és nem engedték át az olasz határon.

Ritta egyedül folytatta útját, Larese pedig kétségbeesve utazott vissza Lausanneba, hogy valamilyen úton-módon érvényesítse útlevelét. Természetszerűleg a lausannei olasz konzulhoz fordult, aki felismerte benne az énekesnő kedvesét, a pokolgéptulajdonost. Udvariasan fogadta és megadta neki a szükséges engedélyt, ugyanakkor természetesen felhívta az olasz katonai hatóságok figyelmét arra, hogy a titokzatos bombavető másnap Chiasson át Olaszországba utazik.

Midőn átjutott, már minden lépését figyelték. Ő azonban mitsem sejtve Ternibe utazott. Ott már várta két hűséges társa, Dante Pegazzano és Renalo Gatti. Nagy körültekintéssel dolgozták ki a merénylet tervét szállodai szobájukban, amelyből vesztükre mikrofonon minden hangot kilestek az olasz detektívek. Az éj beálltával munkásruhába öltözve, hátizsákkal ellátva mentek a végzetes útra. Midőn a vízművekhez közeledtek, a gyárból, a közeli házakból és a folyó partjáról karabinierek (olasz csendőrök) tűntek elő, akik körülfozták a három merénylőt. Ellenállásra nem gondolhattak, menekülésre még kevésbé. Elfogták és a titokzatos csövekkel együtt Anconába szállították őket. Közben Milanóban letartóztatták Ritta de la Piattát is, aki mitsem tudott az ellene emelt vádakról.

Anconába szállították őt is. A hadbíróság ott ült felettük törvényt. Az olasz lapok drámai szíliekkel ecsetelték azokat a jeleneteket, amelyek Larese és kedvese között a tárgyaláson folytak.

Larese bátran viselkedett.

Semmit sem bánt meg. Amit tett, hazájáért tette. Kedvese vele akart meghalni és magára vállalt mindent. Vallomásában azt hangoztatta, hogy igenis együtt küzdöttek, együtt robbantottak, együtt dobálták a pokoli bombákat.

Laresese esküre emelte kezét és úgy ordított az olasz tisztak felé. Esküdött mindenre, ami a világon szent, hogy Ritta vallomása nem igaz. Kedvese nem tudott útjairól, nem tudott cselekedeteiről; mindent ő és társai, két katonabajtársa csináltak. »Per la mia patria, per Trentino« — a hazámért, Trientért — tettem s ha innen megmenekülnék, ismét újból kezdeném a rombolásokat és talán pokolibban, kegyetlenebbül...

Mind a négy vádlottat halálra ítélte a rögtönítélőbiróság. Ritta de la Plattá boldog volt. Sötét szemei szerelmesen tekintettek Laresere és letérdelve a bíróság előtt, megköszönte, hogy szerelmesével együtt halhat meg. Este hozta meg a törvényszék az ítéletei, végrehajtását reggelre rendelte el. Ritta, a csodaszép hangú művésznő, az örök és a porkoláb előtt hajnalban »Tosca« nagy áriáját énekelte. A mellette imádkozó és síró lelkész megkérte, hogy kivégeztetése előtt adja áldását rá és Laresere, hogy mint férj és feleség haljanak meg.

Utolsó útjuk diadalút volt. Mosolyogva álltak a fegyverek elé, megcsókolták egymást, a lelkész áldásra emelte kezeit és boldogan kacagva, egymás nyakát átfonva járta át szívüket a hideg golyó...

Ott fekszenek az anconai temetőben...

Cesare Battisti és Fabio Filzi árulása és kivégzése

Cesare Battisti dr., trienti képviselő, az olasz irredentizmus harcosa volt. Az olasz háború kitörése előtt megszökött és a Messageroi-ban meg a Stampa«-ban hathatós propagandát fejtett ki Ausztria ellen és minden cikkét azzal fejezte be, hogy: Ausztriát, Európának ezt a pestises fészket el kell pusztítani!«

Miután Battisti ellen magánjogi követelések merültek fel, s a hitelezők bűnügyi útra terelték az ügyet, diplomáciánk kiadátását kérte, de San Giulano márki külügyminiszter kérte nagykövetünket, hogy álljon el kérésétől, ne csináljon Battistiből mártírt.

Battisti dr. nemcsak írt és agitált ellenünk, hanem lázító manifesztumokat is csempésztetett Ausztria olaszlakta vidékeire és felkelésre biztatta a tiroli olaszokat. Ugyancsak Battisti alapította meg a »Commissioner per l'emigrazione« nevű olasz nemzetiségű katonaszökevények bizottságát. Az olasz hadsereg vezetői azonban nem igen lelkesedtek az olasz és a cseh szökevények tömörüléséért és segítségéért. Tudjuk, hogy amikor arról volt szó, hogy a szökevényekből egy dandárt alakítsanak, Alfieri tábornok, hadügyminiszter lemondott, mert nem akart »árulókból, betörőkből és félrevezetett elemekből« hadsereget szervezni. Utóda, Zupelli generális, nem képviselte ezt az állás-

pontot és megszervezte a 8000 emberből álló expedíciós hadtestet«, melynek azonban csak az a feladata volt, hogy átcsalják soraink közül a különféle nemzetiségű katonákat.

Battisti dr. és Filzi az olasz háború kitörésekor belépett az olasz hadseregbe és Ausztria ellen fogott fegyvert. Nem szabad elhallgatni, hogy mindketten bátor emberek voltak. Nemcsak izgatták faj testvéreiket hadseregünk ellen, hanem fegyvert is ragadtak és úgy küzdöttek ellenünk. Vallarsánál egy éjjeli támadás alkalmából, amikor majdnem áttörték vonalainkat, mind a ketten a »Landeschützek« kezébe kerültek. Egy olasz nemzetiségű hadnagy felismerte a két árulót és vasraverve Trientbe továbbította őket.

*

Szomorú és drámai jelenetek következtek ezután. Cesare Battisti, a város volt képviselője és Fabio Filzi, a trienti ezred volt cs. és kir. századosa, egy parasztszekéren, a nép üvöltése és átkozódása közepette, lepiszkolva, leköpdösve vonult be Trient városába. A csendőrök alig tudták őket a trienti nép dühétől megmenteni. A két szerencsétlent a várba vitték; a nép a börtön ablakai alá tódult és a Götterhaltét énekelve éltette Ferenc Józsefet és halált ordított az árulókra.

*

A haditörvényszék mind a két árulót halálra ítélte. Hatalmas tömeg vonult a kivégzés színhelyére. Trient valósággal kéjelgett a szomorú aktuson. Talán egyetlen kivégzésről sem készült oly sok fényképfelvétel, mint erről. Csak az a kérdés foglalkoztatta a világsajtót, amidőn Vallarsában Battisti emléksobrát leleplezték: vajjon hős volt-e — vagy áruló?

Az olaszok szerint hős volt.

Szerintünk áruló. Felesége és fia pedig szintén árulók, mert antifascisták! Olaszországból el is menekültek...

Betörők a zürichi cs. és kir. hírszerző állomáson

Minél tovább húzódott a világháború, annál elkeseredettebb és eszközeiben annál durvább, embertelenebb lett a harc.

Már mérgeggázzal ölték egymást a szembenálló felek és a repülőgép már nemcsak felderítőszolgálatot teljesített, hanem gyujtogatásra: falvak, városok, aggok, gyermekek kiirtására is szolgált.

A tengereken szigorított tenger alatt járóharc folyt. Az ententállamok élelmezésével nem volt baj, de Közép-Európa száz-húszmillió lakosa az éhínséggel küzdött és megismerkedett a cukor, krumpli, liszt, kenyér, szén, petroleum stb. jeggyel. Hosszú libasorban álltak asszonyok, gyermekek az élelmiszerkereskedések előtt és hóban, fagyban, kánikulában pár szem

cukorért órák hosszágig, sokszor napokig váraoztak. És az ellenség nem tágított. A szigorított blokáð szorongatta torkunkat.

Az újfajta harcifront hatalmasan müködött. A kérlelhetetlen ellenség elrendelte, hogy a krumplinak ki kell szedni a csiráját és fel kell gyújtani a gabonamezőket, meg kell mérgezni kolera- vagy tífuszbacillussal az ellenség kútjait, vízvezetékeit. Arzént, ciánkálit vagy veronait kell beledobni a konyhák főztébe. Bombákat kell elhelyezni az ellenséges katonai parancsnokságok, gyarak, vonatok, hidak alá. Óraszerkezetű pokolgépet kell beállítani a tisztietkezdék pincéjébe és épp akkor röpíteni őket a hetedik mennyországba, amikor a békéről vagy a győzelemről ábrádoznak.

Hadd pusztuljon, hadd vesszen el minden.

Fel kellett gyújtani, robbantani azokat az intézményeket, ahol gyógyszereket készítettek a sebesültek számára és felgyújtani azokat a gyarakat, ahol gyártották a gyilkos gázok ellen szerét, amelyek tüdejét roncsolták, szeméit égették ki száz és ezer harcosunknak. Malleinpreparátummal bekenték a lovak orrát és néhány nap alatt takonykórban döglött halomszámra az ártatlan pára. Csokoládészeleteket szórtak el mázsaszámra repülőgépekről az országút mentén, amerre félig holtan, éhesen vánszorgott a harcos és ha belekóstolt a kívánatos édességbe — amelyet selyempapírba csomagolt a francia finom midinettekéz — többé nem látta meg sem édesanyját, sem feleségét, sem gyermekeit, sem menyasszonyát.

Orgyilkosokat, rablókat és betörőket bocsátottak ki a tömlöcékből, hogy rászabadítsák az ellenségre. A rombolás és pusztítás démona kiterjesztette szárnyait az emberiségre és millió meg millió ember járta a haláltáncot.

Ventinuglia zürichi olasz hírszerzőtisztt bizalmas úton megtudta, hogy a Bahnhof Strasse 69. szám alatt nem magyar-osztrák konzuli hivatal, hanem K. u. K. Marinennachrichtenstelle, tengerészeti hírszerzőállomás van.

Különösnek találta, hogy Svájcban állit fel a cs. és kir. tengerészet hírszerzőállomást és megbízta ügynökeit, tudják meg, milyen tengerészeti híreket szerez ez az állomás a tengermentes Svájcban.

Ügynökei pár nap alatt megtudták, hogy M au rig osztrák-magyar főkonzul összekapott a melléje hírszerzőtiszti minőségben beosztott Mayer sorhajókapitánnyal. Maurig ugyanis nem akart hitelt adni annak a hírnek, amelyet Mayer ügynöke hozott s amely hír szerint az olasz fronton a Col di Lana csúcsát aláaknázzák és felrobbantják. Maurig annyira ment bizalmatlanságában, hogy a hírnöknek, aki egy zsoldunkban álló olasz tiszt volt, nem utalta ki a honoráriumot és Einem berni katonai attachénkat is megnyerte felfogásának.

A Col di Lana azonban az előre jelzett időre felrobbant, az olasz tiszt igazat mondott: a 2. tiroli császárvadász ezred 5. és 8. százada teljesen elpusztult, 6 tiszt és 210 vadász.

Semmi egyéb nem történt, mint hogy Mayer és Maurig urak szétváltak és Mayer sorhajókapitány külön helyiségbe, a Bahnhofstrasse 69. alá költözött. Ki törődött azzal, hogy a sok becsületes harcos csak azért rukkolt a másvilágra, mert Maurig úr haragudott Mayer kapitányra...

Ventinuglia meg volt győződve, hogy Mayer igen ügyes és megbízható ügynökökkel dolgozik, azt is nagyon helyesen feltételezte, hogy a magyar-osztrák hadvezetőség bizalma inkább Mayer kapitány, mint a főkonzul felé hajlik, elhatározta tehát, hogy megszerzi Mayer irattárát.

Az olasz kémmeister sejtette, hogy Mayernél van az Olaszország ellen működő kémek névsora, működési területe és főleg a chiffre kulcsa. Ez utóbbi leginkább izgatta.

A véletlen segítségére jött. Egy zürichi kocsmában megismerkedett Mayer kapitány legjobb ügynökével: Livio Bini-vel, egy züllött olasz ügyvéddel, akit leitatott) és egy ügyes és] szép kémmő gondjaira bízott. A szép olasz lány, akinek csak" álneve ismeretes, behálózta Binit és egy hét alatt a karcsú Nicoletta olyan otthonos volt a K. u. K. Marinenachrichtenstelle kétszobás irodájában, mint saját lakásában. -

Nicoletta pontos térrajzot adott át megbízójának az irodáról, a bútorok elhelyezéséről, a páncélszekrény szerkezetéről. Megszerezte az utcai kapu és a lakásajtók kulcslenyomatát: is.

Ventinuglia, midőn ezeket az adatokat megkapta, elkészítette a hamis kulcsokat, helyszíni tere szemlét tartott és meggyőződött róla, hogy nagyon könnyen be lehetne törni és ki lehetne rabolni a hírszerzőállomást, ha megfelelő szakembereket, jóra való betörőket tudna valahonnan szerezni.

Azonnal jelentést tett felebbvalójának, aki a következő vonattal rendelkezésére bocsátotta Luca Papini és Palazzo, a milánói fegyházban büntetésüket töltő betörőket. A két gentleman szakértői szemekkel nézte át a helyzetet és kijelentette, hogy a páncélszekrényt csak égő-vágószerszeggel lehet felnyitni. Sürgönyöztek a szükséges szerkezetért egy gépészmérnöknek Rómába, aki azonnal el is hozta a hatalmas csomagot. A két rabló garanciát vállalt a sikerért.

1917. február 24-én, egy szombati napon, reggel Nicoletta jelentette, hogy gondoskodik arról, hogy szombat déltől hétfőn reggelig a hírszerzőállomás irodáiban senki se tartózkodjék.

— Weekendre küldöm őket — mondotta a ragyogó szemű olasz lány és nevetve tette hozzá, hogy a »capitano« milyen kedves és jó ember. Szinte sajnálja »Signor Mayert«, de hát nem az a fontos, hogy milyen eszközökkel szolgálják a hazát, hanem az, hogy használják a hazának.

A kora délutáni időben a két munkásruhába öltözött rabló hatalmas csomagot tolt kezikocsin, a Bahnhofstrasse 69. számú ház elé. Egymás után vitték fel a hírszerzőállomás folyosójára a félméteres oxigén- és acetilén-diffúz palackokat, a pyrocopt gyorségetőket, egy öt méter hosszú gumicsövet és egy összecsavart hatalmas fekete posztót, amelyet az ablakokra kellett kifeszíteni, hogy az utcáról vagy a szemben lévő házból ne lássák a nagy fényt terjesztő acélegetőt.

Éjfélkor, amikor már az egész utca kihalt, a két rabló Ventinuglia társaságában, a legkényelmesebb módon, kulcsokkal felnyitva a kaput és az irodaajtókat, posztócipőkkel lábukon, behatoltak az irodába. Kifeszítették a nagy posztót az ablakokra, bekapcsolták a gumicsövet az oxigénes palackba és az égővágó, mint a vaját, sercegve vágta a páncélszekrényt.

Rövid idő múlva a páncélszekrény nyitva volt.

Ventinuglia a sarokból elővette Mayer kapitány bőrröndjét, beleserperte a szekrény tartalmát.

Okmányok, könyvek, pénz, aranynemű. Mind belekerült a bőrröndbe.

Majd feltörtek minden íróasztalt és minden iratot elloptak. Midőn készen voltak, bezárták az ajtókat, a kulcsokat a zárakban hagyták és ott hagyták a betörés szerszámaikat is. Nevetve, mondták: hadd maradjon corpus delicti utánuk. A rend kedvéért csak az utcai kaput zárták be maguk után.

Egy órával később már a párisi gyorsvonatban ültek és mint diplomáciai futárok igazolták magukat a francia határ átlépésekor.

Itt már várta őket Nicoletta és Parisba érve számba vették a rablott holmit.

Elloptak: 1006 darab húszfrankos aranyat, 24 darab 1000 koronás, 24 darab 100 koronás, 5 darab 100 frankos papírt, három csekk-könyvet, három arany női karperecet, egy briliáns függőt, végül egy finom női legyezőt. A derék gentlemanek a briliáns függőt és legyezőt Nicoletlának ajándékozták.

Megért vagy tízezer koronát.

Az okiratok lajstromozásánál kitűnt, hogy ott van haditengerészetünk »G« chiffre-kulcsa és mindazok az okmányok, amelyeket kémjeink az utóbbi időben nehezen, életveszélyes kalandok között megszereztek.

Ott voltak Olaszország kikötőelzáró aknáinak a tervrajzai, az olasz hadsereg felvonulási terve és ami a legszomorúbb, ott volt az elrabolt okmányok között az Olaszországban működő kémeink és az áruló olasz tisztak névsora is.

A betörést követő napokon tizenhat osztrák-magyar kémét lövettek agyon az olasz rögtönítélőbíróságok.

Mayer sorhajókapitányt a betörés után visszahívták működési helyéről.

Ennek a betöréses lopásnak volt egy mulatságos epizódja is. Luca Papini és Palazzo kasszafúró urak mielőtt Zürichbe utaztak, azt az Ígéretet kapták írásban az olasz hírszerzőállomás főparancsnokától, hogy siker esetén a hátralévő, körülbelül hat évi fegyházbüntetésüket elengedik, az övék az esetleg elrabolt pénz, értéktárgyak stb., azonfelül egymillió lira jutalmat is kapnak. Az olasz hírszerzőállomás parancsnoka nem akarta kifizetni az egymillió lírát, hivatkozott arra, hogy elég pénzt loptak, legyenek vele megelégedve. Természetesen apellált a betörő urak hazafiségára is. Azonban sem Luca Papini, sem Palazzo betörő urak nem voltak szentimentálisak. Nekik az egymillió lira kellett. Beperelték az olasz kincstárt. Az olasz sajtó részletesen megírta a bírósági tárgyalás lefolyását és végül az ítéletet is közölte, amely szerint Luca Papini és Palazzo, foglalkozásukra nézve hivatásos betörők, pernyertesek lettek és megkapták az egymillió lírát.

Ceterum censeo Austriam esse delendam

Jeleztük, hogy az osztrák-magyar monarchia hadserege és közélete tele volt árulókkal, akik megtagadva esküt, Istent, hazát és királyt, elárulták szülőföldjüket. Az árulók főképpen a szláv tartományokból kerültek ki; a csehek teljesen a pánszlávizmus szolgálatában álltak. Massaryk, Benes, Kramarz, Klofac, Markov, Preissach urak szoros összeköttetést tartottak fenn Szentpétervárral és Belgráddal. Perszov orosz generális »jótékony célokra« hatalmas összegeket utalt ki számlájukra. Ezek az urak egyetemi tanárok, udvari hivatalnokok, képviselők, magasrangú cs. és kir. beamterek megmételtyezték a monarchia katonai és polgári társadalmát és a monarchiát hűségesen szolgáló fajtestvéreiket is árulásra biztatták.

Benes úr nem titkolja el emlékirataiban, hogy minden »szigorúan bizalmas« iratot, amelyre szüksége volt, megszerzett[^] sőt egy miniszteri tanácsos, aki a miniszterközi tanács jegyzőkönyveit vezette, minden ülés után hű másolatot küldött róluk Benes urnák.

Hihetetlenül hangzik, de tény és való, hogy az osztrák belügyminiszter szobájában folyó tanácskozásokat egy cseh nemzetiségű osztálytanácsos mikrofonon kihallgatta. Ez a cseh osztálytanácsos egy cseh politikussal távíró útján összeköttetésben állott s azonnal értesítette minden olyan eseményről, amelyet a cseh ügyre nézve fontosnak látott. A műszaki berendezést az összeomlás után a belügyminiszter hivatali szobájában találták meg, amelyet még jóval a háború előtt szereltek volt fel.

A cseh politikusok összeköttetésben voltak Belgráddal és az ottani külügyminisztérium vezetőjével, Spalajkovics-csel, aki nem állott távol sem Obrenovics Sándor, sem Ferenc Ferdinánd

meggyilkolásától. 1913. december 13-án Supiló, Lukinics, Pribicevics és Potocsnyák horvát képviselők bevonásával titkos konferenciát tartottak s felesküdtek, hogy minden módot és alkalmat felhasználnak a Monarchia szétdarabolására.

Erről az értekezletről készült jegyzőkönyvet a bécsi hadbírótság Kramarz fejére olvasta, ő azzal a naiv mesével védekezett, hogy azért vett részt a konferencián, mert meg akarta akadályozni a Monarchia szétdarabolását.

Masaryk az oroszok győzelmét 1914. október elsejére várta és midőn látta, hogy az nem következik be, azon ürügy alatt, hogy leánya örült, ő pedig idegbeteg, jelentkezett Csehország kormányzójánál, Thun hercegnél és útlevelet kért.

Thun herceg az útlevelet engedélyezte, csak annyit kötött ki és erre Masaryk becsületszavát is adta, hogy ellenséges országba nem megy át.

Masaryk útlevélkérvényére Thun herceg a következőket írta: »Masaryk tanár lojális, korrekt állampolgár!«

A cseh politikusok árulása úgy derült ki, hogy a prágai orosz templomban kémelhárító osztályunk egy páncélszekrényt felnyitattott és ott találta meg a kompromittáló okiratokat, továbbá az orosz egyház főprokurátora, Sabler Vladimir proklamációját, amely felkelésre biztatja a cseh népet.

Nicola Risekov lelkészt ekkor kötéláltali halálra ítélték, de kicserélték Szepticky gróf lemergi ukrán metropolitával, akit az oroszok Lemberg bevételekor elhurcoltak.

Kramarzozt és társait szintén halálra ítélte a bécsi hadbírótság, de IV. Károly megkegyelmezett nekik. Érdekes, hogy Masaryk »Die Weltrevolution« című könyvében az elítélés és a megkegyelmezés tényét »Dumheit Wiens und des Generalismus«, Bécs és a tábornokok butaságának tulajdonítja. Természetesen jobban ki lehetett volna használni propagandacélokra a kivégezlelést és cseh mártír lett volna Kramarzózból.

A királyi kegyelmet aljasán hálálták meg a cseh politikusok, meri szabaddárahelyezésük után azonnal lázító propagandát fejtettek ki, amit végtére is a Monarchia népei már nem tudtak elviselni. Túlságosan feszült volt már a nép idegzete és szervezete. Az összeomlásnak be kellett következni.

Masaryk, midőn Bernbe kiutazott, az antant kéme lett és a berni olasz katonai attaché 1915. március 9-én jelenti, hogy agent prof. Hradeczky közli, hogy e hét folyamán március 24-iki kezdettel Prágából a keleti frontra német katonákat szállítottak, naponta körülbelül háromezret. Ezek között volt a görlitzi 19. ezred is. Hradeczky Masaryk álneve volt, míg Benest dr. Blochnak hívták.

Le kell az igazság kedvéért egy történelmi tényt szögezni, A szláv katona addig, míg nem került össze az úgynevezett »intellektuellekkel«, bátor katona volt, jól verekedett. Auffen-

berg Komarov tábornok ragyogó lapokat szentel emlékirataiban a cseh katona vitézségének. Az ő hadserege, amely több mint hatvan százalékban cseh, morva és tót katonákból állott, a világháború kezdetén fényes eredményeket ért el.

A háború elhúzódván, feltűntek a politikai árulók is, a Masarykok, Benesek, Kramarzikok és megmérgezték a front katonáját.

Az alábbi történet fényesen világít bele boszorkánykonyhájukba.

A carzanói árulásról keveset tud a világ, mert a front katonáját csak saját szűk köre érdekelte, a magasabb parancsnokságok pedig az ilyen eseményeket természetesen elhallgatták.

A frontmögötti polgári lakosság a kósza hírekből csak éppen hogy sejtett valamit erről az árulásról, mely a háború legaljasabbja és eszközeiben a legpiszkosabbja volt és csak egy hajszálon múltott, hogy egész déltiroli olasz frontunkat fel nem göngyölítette.

Ezt az egész háború folyamán szinte példátlanul álló árulást a legpontosabban, a legrészletesebben dolgozták ki és csak a véletlennek vagy az isteni akaratnak tulajdonítható, hogy a pokoli terv éppen ellenkező hatást váltott ki, mint azt előre kiszámították és ahelyett, hogy nálunk okozott volna katasztrófát, borzalmas olasz vérfürdővel végződött.

Trientben az egész háború alatt ellenséges drótnélküli táviróállomás működött. Soha senki sem fedezte fel és a mai napig sem tudja senki, hogy ki volt a vezetője.

Tény az, hogy működött és hadseregünk mozdulatairól pontos jelentést továbbított.

Az olasz nagyvezérkar a tizenegyedik isonzói csata után látván, hogy itt nem boldogul, azt a tervet gondolta ki, hogy Trient irányában, a Sugana völgyében, a Brenta partján kísérli meg az áttörést.

Miután hadvezetőségünk tisztában volt ennek a pontnak a hadászati jelentőségével, nemcsak a szokásos erődítményekkel látta el, hanem magasfeszültségű villamos árammal töltött drótakadályokkal is megerősítette és a főarcvonalban úgynevezett »Heldenkeller«-eket építettek be.

Ezek után érhető, hogy minden áttörési kísérletet teljesen lehetetlennek tartottak. Azonban a Sugana-völgy és Carzano elfoglalása esetén az olaszok a balszárnyunkba kerülve, egész védelmi rendszerünket felboríthatták volna, érhető tehát, hogy minden módot és eszközt felhasználtak céljuk elérésére és utózták a trienti kitűnően működő drótnélküli állomást, hogy éppen az irányban működjenek közre.

A Carzanóba vezető hídfőt az első bosnyák ezred ötödik zászlóalja védte, amelynek parancsnoka a szlovén nemzetiségű Pivkó Lajos dr. főhadnagy, laibachi tanár volt, akit bátorsá-

gáért a »Col di lanai hős« nevével tüntettek ki. Azonkívül ott ékeskedtek mellén a vaskoronarendtől kezdve az összes rendjelek és kitüntetések. Természetes, hogy felebvalói teljesen megbíztak benne. Valóban hihetetlennek is hangzik, hogy ezt az embert az ellenség meg tudta nyerni magának. 1917. májusban Pivkó cseh származású feleségéhez Prágába utazott szabadságra.

Szabadsága idején az ellenség módját ejtette, hogy árulásra bírja.

Mire szabadságáról visszatért, lezajlott a májusi csata és meglehetősen nyugalom uralkodott ezen a vonalon.

Szeptember első napjaiban az olasz hadvezetőség Trientből azt az értesítést kapta, hogy Carzano felé az előnyomulás lehetséges és a védőzászlóalj parancsnoka, egy bizonyos Pivkó nevű főhadnagy átmegy hozzájuk, hogy a részleteket megbeszélhessék.

Pivkó először egy cseh katonát, majd egy cseh őrmestert küldött át az ellenséghez, akit Vicenzába a hadseregparancsnoksághoz vittek az olaszok, ahol Pivkó terveit nagyjában elmondotta.

Az őrmester azután visszatért hadállásunkba és azt mesélte, hogy elfogták, de megszökött.

Ő volt a nap hőse.

Pivkó beavatott terveibe két cseh tisztet is, akik az ő parancsnoksága alá tartoztak, majd átment az olaszokhoz.

Itt valósággal ünnepelték és hogy a pokoli árulásnak minden részletét kidolgozhasák, Finzi olasz vezérkari századost, miután osztrák-magyar tiszti uniformisba öltöztették, Pivkóra bízták, aki átcsempészte hozzánk.

Finzi vonalainkat teljesen áttanulmányozta, lerajzolta és lefotografálta Carzano minden ütegét, csapattestét, elrendezését.

Háromszor járt Pivkó egy hét alatt az ellenségnél és amidőn utolsó útját megtette, elbúcsúzva az olasz tisztektől, felémelve kezeit, fanatikusan, villogó szemekkel mondotta: *Ceterum censeo Austriam esse delendam!*«

Az amúgy is impresszionista olaszokra mélységesen hatott Pivkó póza és idézete Catora emlékeztette őket, aki pár ezer évvel azelőtt ezzel a jelszóval törölte el Karthágót a föld színéről

Közben érdekes esemény történt. Egy cseh baka, akit tervébe Pivkó beavatott, megrémült a gaszágtól, jelentkezett a hadosztályparancsnoknál és ott jelentést tett a tervezett árulásról.

Midőn elmondotta, hogy Pivkó főhadnagy árulásra készül, először azt hitték, hogy megőrült, majd mint rágalmozót, letartóztatták. Pivkót pedig elégtételként az épp oda érkező IV. Károly király fogadására rendelték ki.

Visszatértek a legénységhez nagy beszédet intézett, amelyben az uralkodó hősiességét és nagyszerű erényeit dicsérte.

Pedig már rég elárulta őt!

Születésnapja volt Pivkó főhadnagynak — amikorra az áruháza tervezte — szeptember 17-én és meghívta vacsorára zászlóalj tisztjeit.

A legénység is örömnepet ült és a bosnyákok külön feketekávékat kaptak, amelybe a cseh szakács belekeverte az olaszok által küldött ópiumot.

A tisztikar két cseh, egy német és egy bosnyák tisztből állott. A német beteg volt és nem jött el Pivkóhoz, a csehek bort ittak, míg a bosnyák mohamedán hadnagy csak kávékat ivott.

Éjfél felé járt az idő, amidőn szétszéledt a társaság.

A bosnyák tiszt feje nagyon fájt, szédült. Legénye mellette virrasztott.

Pivkó kikapcsolta a magasfeszültségű áramot és cseh társaival átszökött az alvó előőrsek között az ellenséghez.

Eközben az olaszok készülődtek.

Erre a célra szerveztek egy különítményt, amely a legjobban felszerelt csapatokból állt.

Egy dandár, mint áttörő-csapat, amelynek élén utászok és árkászok voltak, Carzano irányában tört előre.

Ezt a különítményt vörös fezekkel látták el, nyilván azért, hogy katonáink bosnyákoknak nézzék őket.

A különítmény harmincötezer emberből állott. Az Aosta dandár jobbról biztosította a főcsapatot. Tüzérség, gyalogság, kerékpárosok. A parancsnokságnál pontos térkép minden lappaltnyi földről. Pivkó és áruháztársai: vezetők.

Soha olyan biztosan és nyugodtan csapat még nem indult áttörésre, mint most és amidőn a tábori őrsőkön átléptek s látták, hogy alusznak, s amidőn látták, hogy nincs áram a drótakadályokban, megélezték Pivkót és áruházi cinkosait.

Az olaszok előcsapata puskalövés nélkül átment a hírhedt carzanói hídfőn, ahol az örök szintén aludtak. Ha valamelyik megmozdult, leszúrták.

Carzanóban a kapott térképek alapján felfejlődtek, elzárták az utakat, majd jelentést küldtek a főcsapathoz, hogy a hídfőt elfoglalták, meneteljenek gyorsan előre.

Musztafa, a bosnyák tiszt legénye, beteg gazdája mellett virrasztott.

Zajt hallott, majd felismerve, hogy a közeledő csapat nem bosnyák, hanem olasz, odarohant gazdájához és felrázta: »Gaspodine taliani navali!«

— Uram, a taliánok rántörtek!...

A bosnyák tiszt felugrott, azonnal a telefonhoz rohant, de a huzalok el voltak vágva.

A legénység aludt, próbálta felrázni őket, de mindenki eszméletlen volt.

Csak Musztafa volt használható. Rögtön ráparancsolt, hogy a közeli Deutschmeister-ezredtől hozzon segítséget, ő maga pedig hátra futott a falu végébe, ahol suszterek, snajderok, lóápolók, pékek, maródiak és más efajta népség tanyázott. Ezt a gyülevezs társaságot felrugdosta, fegyvert adott a kezükbe és kergette őket az olaszok elé.

Közben egy embert elszalasztott a tartalékhoz is, hogy az is segítségére siessen.

Megkezdődött a lövöldözés. A megijedt gyülevezs népség elsütötte puskáit, amire az olaszok nem számítottak.

Ez nem volt benne Pivkó programjában.

Az előcsapat összefutott, a hátulról jövő főcsapat pedig csatlakozott hozzájuk. Az olaszok összetorlódtak.

Sötét, esős idő volt és a suszterek, pékek, snajderek, lóápolók, szanitécek, szakácsok páni félelmükben rettenetesen lóttek.

Egyszer csak jött a tartalék és jöttek a Deutschmeisterek.

Majd hajnalodott.

Beleszólt a tüzérség is és kattogott a géppuska. Minden golyó, minden srapel, minden gránát élő olasz húsbba talált Felfejlődésről szó sem lehetett, itt vagy meg kellett halni, vagy véres fejjel visszafutni.

Ezren és ezren haltak meg.

Valóságos mézszárlás folyt ebben a halálkörben.

A drótsövényekbe újra belekapcsolva a nagyfeszültségű áram, hátulról golyó, kézigránát, srapel, pokoli öldöklés pusztította az ellenséget.

Árulást, Istent és Madonnát ordítózva, kiabálva menekültek az olaszok visszafelé.

A Sugana völgyét, Carzano falut olasz halottak ezrei borították.

Az olasz utászok, akikből alig maradt hírmondó, összekötötték és úgy hurcolták magukkal az áruló cseh tiszteket. Mikor pedig elérték fedezéküket, hurkot vetettek Pivkó és társai nyakába és felhúzták őket magas gerendákra, szemben azzal az arcvonallal, azokkal a katonákkal, akiket ilyen gyalázatosan elárultak.

Derék katonáink megéljenezték a vert ellenséget és célbalóttek az árulók testére. Ott vergődtek és lehelték ki életüket az ellenség bitófáján.

A történelmi pontosság kedvéért meg kell említenünk, hogy a rágalmozó bakát, aki Pivkóék árulásáról jelentést tett a hadosztályparancsnoknál, nyomban szabadonbocsátották.

Amikor nem hiszenek az árulóknak

A Monarchiának, illetve a központi hatalmaknak az olaszok elleni mind a három nagyszabású vállalkozását elárulták az ellenséghez átszökött olasz, szláv vagy román nemzetiségű tisztiek.

Conrad tábornagy 1916. tavaszán akarta megvalósítani kedvenc tervét: az Etsch és a Brenta között, a Folgaria-Lavarone fensikokról előretörve, le akarta zárni a Veneto-i »zsák« száját, hogy az Isonzónál álló olasz haderőt megsemmisítse.

Az út Rovoretótól Veronáig csak 50 km., míg Veronától az Isonzó kerek 200 km-re folyik. A gondosan előkészített és nagy erőkkkel végrehajtott lendületes támadás óriási lehetőségekkel kecsegeteit.

Ezt a támadást a déltiroli születésű Francesco Vaja nevű népfelkelő-mérnökhadnagy árulta el az olaszoknak. Az ő vezetése alatt álló munkás- és építőszázadok emelték ki az első áltörést végrehajtó XX. hadtestünk támadó tüzésége számára az ütegállásokat és építették az ezekhez vezető utakat. Vajának teljes mozgási szabadsága volt a hadtest egész körletében és így sajnos alaposan tájékozva lehetett sok minden felől.

Vaja május 12-én, három nappal a támadás előtt az Astico völgyén keresztül átlépett az olaszokhoz. Kétségtelen, hogy értékes híreket és adatokat szolgáltatott nekik. Az olaszok azonban nem hittek az árulóknak.

Május 15-én, a támadás reggelén még csak meg sem kísérelték, hogy lefoglalják támadó tüzéségünket: az olasz tüzéség tétován, tapogatózva nagy tereprészeket szórt be tüzével — de azokat az ütegállásokat, melyeket Vaja elárult, nem kereste.

Az áttörés nagyszerűen sikerült: rövid néhány nap alatt csapataink kezére került az olaszok híres Arsiero-Asiago erődrendszerének nagy része, közöttük a teljesen új Campomolon, Campolongo, Monte Verena páncélerődök. Nagy volt a zsákmány is: 30.000 fogoly, háromszáz löveg, nagy mennyiségű hadiszer.

E támadást sajnos be kellett szüntetni az orosz harctér eseményei miatt, hol a Bruszilov támadás minden tartalékunkat felőrölt.

Vaját az olaszok nem sokra becsülték, hadifogolyként kezelték. Hiába kérte, hogy osszák be a tripoliszi útépitési munkálatokhoz — kérését kereken elutasították. Végzete utolérte: még az összeomlás előtt elborult az elméje teljesen.

*

Az olasz haderőnek hétnyolcad része, 35 hadosztály 480 zászlóaljjal, mintegy 500 üteggel, a milliós hadsereg minden tartozékával és hadtápbereendezésével az Isonzónál állott, messze keleten a velencei zsák fenekén. Ennek a hadseregnek a

hátát a tiroli arcvonalon csupán 5 hadosztály és néhány alpincsoport biztosította 180 km. hosszúságban.

Cadorna tizenegyszer kísérelte meg az isonzói arcvonalunk áttörését, Trieszt elfoglalását és az egész Isonzo hadseregünk felgöngyölítését. Az olaszok bátran, nagy szívósággal támadtak, derék csapataink emberfeletti szenvedések árán, súlyos veszteségek és véres ellentámadásokkal tudták csak visszaverni e támadásokat. Az idegölő, hosszantartó állásharcok azonban felőrölték harcosaink ellentálló erejét és félő volt, hogy a tizenkettedik támadás meghozza Cadomának a régóta sóvárgott, vágyott sikert.

Ebből a kényszerűségből született meg 1917. szeptemberében a tolmeini támadás gondolata. Biztosabb lett volna ugyan a siker és nagyobb az eredmény, ha egyidejűleg Asiagónál is támadunk. Mert ekkor a velencei síkságon egy Hypercannae jöhetett volna létre, melyből az olasz hadseregnek legfeljebb csak a roncsai menekülhettek volna meg.

Az olaszok félrevezetése céljából és hogy figyelmüket erről a készülődésről eltereljük, egy német hadosztályt Tirolba küldtek az első tűzvonalba, hogy az olaszok azonnal észrevegyék őket. Ennek az lett a következménye, hogy az olasz hadvezetőség két gyalogdandárt küldött a tiroli front megerősítésére.

Ugyanebben az időben az olasz hadvezetőség is támadást tervezett és az volt a célja, hogy Tolmeint elfoglalva, megnyissa magának az utat Triest felé. De a támadás előkészületeit sem kezdhette még meg, amidőn 1917. október 20-ára virradóra három osztrák-magyar es. és kir. áruló tiszt jelentkezett az olasz előőrsőknél: két oláh és egy cseh nemzetiségű. Ezek elmondták, hogy nagy támadás készül. A cseh nemzetiségű áruló át is nyújtotta az egész támadási tervet és elmondotta azt is, hogy a támadás 22-én éjjel két órakor gáztámadással kezdődik. Az olasz tiszt, aki kihallgatta őket, véletlenségből vezérkari hírszerző tiszt volt, hazug félrevezetésnek minősítette a hazaárulók előadását, hiszen hihetetlennek is tűnt fel, hog}?' három egyszerű fronttiszt ilyen titkos támadási tervet, amelyet a vezérkari főnök az egyes hadseregszereparancsnokokhoz küldött — ellophasson. A cseh tiszt ekkor »becsületszavát« adta, hogy a támadási parancsot egy magasrangú cseh nemzetiségű cs. és kir. tiszttől kapta azzal a megbízatással, hogy vigye át az olaszokhoz. A cseh tisztet elvitték Capello tábornok hadseregszereparancsnokhoz, aki megvizsgálta a támadási tervet és kijelentette, hogy hamisítvány, melyet csak azért adtak a cseh tisztnek, hogy félrevezesse vele az olasz hadvezetőséget.

Az olaszok ezúttal sem hittek az árulóknak. Ebben megerősítette őket még az a körülmény is, hogy az árulók október 22-re jelezték a támadás megkezdését, hadvezetőségünk azonban azt október 24-re halasztotta el.

Ha hisznek az árulóknak, talán elkerülhették volna a nagy-katasztrófát, melyet még ma is úgy emlegetnek: »disastro di Caporetto«, vagy az »il miracolo di Caporetto«.

Hadseregeink nem érték ugyan el a nagy hadászati célt, az olasz hadsereg megsemmisítését, mégis óriási nagy volt az eredmény. A történelem során még nem fordult elő, hogy valamely nagy nép milliós hadserege néhány nap alatt ily borzalmas vereséget szenvedett volna.

Az olaszok bevallják, hogy a tolmeini áttörés során 800.000 embert vesztek. (10.000 halott, 30.000 sebesült, majdnem 300.000 fogoly és 400.000-nél jóval több szétugrasztott és szökevény, kik közül sok-sok tízezret hosszú hónapokig nem lehetett megtalálni és csapattestéhez visszaküldeni.) Igen nagy volt az anyagi veszteség is: 3152 ágyú, 1732 aknavető, 3000 géppuska, óriási mennyiségű lőszer, élelem, ruházat, rengeteg ló, málhásállat, jármű és gépkocsi.

Az olasz hadvezetőség szigorú vizsgálatot rendelt el a vereség igazi okainak felderítésére, a vizsgálat eredményéről pedig részletes tudósítást bocsátott közzé. Ebben többek között az alábbiakat találhatjuk:

»Zárt tűzérési osztagok, parancsnokaikkal az éleken, már a harc első óráiban ellovagoltak a csatatérről. Mindenki eldobálta fegyverét. Az emberek azt kiabálták egymásnak az utakon: «Testvér! Vége van a háborúnak! — És gúnyosan kérdezték: Ez az út vezet Triestbe?» A menekülők áradata feltartóztathatatlanul hömpölygött nyugat felé. Katonákkal megrakott járművek torlaszolták el az utakat. Tüzek világították meg az égboltozatot, részeg katonák ordítottak és raboltak. Az egész második hadsereg hazafelé menetelt. Letépték a rangjelzéseket, sokan polgári ruhát öltöttek, rablóbandákat alakítottak és sarcolták a lakosságot. A legféktelenebb fejvesztettség lett úrrá mindenki felett. Senki sem gondolt arra, hogy az ellenség üldözi. Mindenki ujjongott: Vége a háborúnak! 400.000 szétugrasztott és szökevény vonult át Északolaszországon, akiket csak a Po hidjainál lehetett megállítani és gyülekeztetni.« (A Po hidjai 300 km-re vannak az Isonzótól.)

A menekülés oly gyors és fejvesztett volt, hogy október 30-án maga az olasz király is abban a veszélyben frgott, hogy fogságba esik az egész főparancsnoksággal együtt.

Mindezekhez nem kell kommentár és fényesen mutatják, micsoda óriási értéke lehet az árulásnak.

Ezeket az árulókat sem becsülte nagyra az olasz hadvezetőség, ugyancsak hadifogolyként kezelték őket. Az egyik dr. Kővári Dénes, a 37. cs. és kir. gyalogezred főhadnagya volt, ki később a nagyváradi siguranza főnöke lett — ma valószínűleg kiváló díszje a román rendőri közigazgatásnak. Magyar egyetemen promoveálták annak idején doktorrá.

Meg kell jegyeznünk, hogy ennél a hadműveletnél rádió-lehallgatószolgálatunk csodálatosan működött, ezen a fronton Fiegl cs. és kir. alezredes vezette a rádiószolgálatot és az ellenség minden mozdulatáról minden hadseregparancsnok idejekorán értesült. Az ellenség sajtója, a »Corriere délia Sera« 1919. augusztus 19-én rádiólehallgatóállomásaink szolgálatáról és dechiffrirozó tisztjeink működéséről az összeomlás után a következőket írta: »Rádiólehallgatói és dechiffrirozó szolgálatuk visszavonulásunk vonalait felderítette és okmányaikból kiderül, hogy összes chi'frejainkat, még a legtitkosabbakat és a legnehezebbeket is megfejtette«.

Volt úgy azonban, hogy a franciák sem hittek az árulóknak,

A németek 1915. áprilisában az Ypern-i szakaszon nagyszabású gáztámadást készítettek elő.

Egy Jäger nevű gyalogos április 14-én átszökött a franciákhoz és elárulta a támadás tervét. Az árulónak csak az első vonalban álló csapatok és a dandárparancsnok hitt, ki el is rendelte, hogy a jelzett időben a lehető legkevesebb ember tartózkodjék az első vonalban. A szomszédos angolokat is nyomban közvetlenül értesítették a fenyegető veszélyről.

A magasabb vezetők azonban nem hittek az árulónak és elrendelték, hogy az első vonalban levők számát nem szabad csökkenteni. Aime tábornok dandárparancsnokot pedig felelőségre vonták, amiért a szolgálati út megkerülésével közvetlenül értesíteni merte az angolokat.

1915. április 22-én délután 5 órakor kezdődött meg a támadás a Langemarck és Bischoute közötti szakaszon: a délutáni szél kedvezett és mintegy 6 km. szélességben vitte a fehér-sárgás, embermagasságnyi, majd még ennél is magasabb nehéz ködfalat.

A gázmolyag feltartóztathatatlanul hömpölygött a nagyszerűen kiépített angol és francia állások felé. A megszálló csapatok megismerték a gázt, de tudták azt is, hogy a gáz elleni védekezésre nincsenek felszerelve: így nagyon is megérthető, hogy emberfeletti félelem és fejvesztettség lett úrrá soraikban, Hat-nyolc kilométer szélességben hanyatt-homlok, fejvesztetten menekültek az angolok és franciák a csatavonalból, ötezer halott maradt az árkokban, 15.000 gázsebesült és nagymennyiségű hadianyag került a németek kezébe.

A németek nagy harcászati sikert értek el és az ellenség meglepetése is teljes volt, de a szövetségesek nagy szerencséjére a németeknek nem állott elegendő tartalék rendelkezésre és nem tudták az eredményt kiaknázni, az ellenséges állásokat felgöngyöltíteni.

Csupán a vak szerencsén, a véletlenül múltott, hogy az angol-francia hadak itt katasztrofális vereséget nem szenvedtek.

A francia katonai irodalom a háború után is behatóan foglalkozott ezzel az első gáztámadással és a magasabb parancsnokságokat okolták a nagy veszteségekért.

A »Revue des Vivants« szaklapban Ferry francia tábornok részletesen megírta a támadás előzményeit, sőt megnevezte az árulót is. A német »Gasschutz und Luftschutz« című folyóirat e cikket átvette.

A cikk alapján került azután az áruló Lipcsében a német legfelsőbb birodalmi törvényszék elé. A német katonai körök a cikk megjelenéséig nem tudtak az árulásról, csupán azt tudták, hogy Jäger gyalogos átszökött az ellenséghez. E szökéséért 10 évi fegyházra el is ítélték, de büntetése közkegyelem folytán elengedtetett.

Ferry tábornok cikke alapján most már hadiárulásért indult meg az eljárás Jäger ellen, kinek cselekménye még nem évült el, mert a hadiárulást halállal bünteti a német törvény, a halálbüntetés elévülési ideje pedig 20 év.

1932. december 17-én tárgyalta a legfelsőbb birodalmi törvényszék Jäger ügyét, ki hiába védekezett azzal, hogy őt a franciák a nála talált »Gasabwehrpäckchen« rendeltetése felől faggatták és ennek során csak annyit vallott, hogy az gázvédelemre szolgál. A francia tábornok részletes leírása alapján — amelyből az árulás minden kétséget kizárólag megállapítható volt — az árulót 10 évi fegyházbüntetésre és ugyanily időtartamú jogvesztésre ítélték. Az ítéletben azzal indokolta meg a legfelsőbb birodalmi törvényszék a halálos ítélet kimondásának mellőzését, hogy az árulás a német hadseregnek nagyobb kárt nem okozott.

Az áruló ez esetben elnyerte méltó büntetését.

Esete azonban hiteimül szolgálhat arra, hogy mennyire óvatosnak kell lenni a hírszerzőszolgálat részleteinek közlésével: könnyen árthatunk esetleg annak, ki nekünk annakidején a legnagyobb szolgálatot teljesíthette.

Amikor hittek az árulóknak

Az entente-hatalmak a karfreit—tolmeini áttörés után látván az olasz hadsereg katasztrófáját, 350.000 harcosból álló jól felszerelt hadsereget bocsátottak Olaszország védelmére. Miután Cadorna gróf vezérkari főnök lemondott állásáról, Foch francia tábornok vette át az egész entente-hadsereg főparancsnokságát. Első dolga volt a piavei vonal megerősítése és a fölfejlődés mögött 1918. május haváig a hiányzó ágyúkat már pótolta, 1400 repülőgép is állt rendelkezésére, gépfegyver- és aknavető-ezredei pedig jobban voltak felszerelve, mint az isonzói csaták előtt. Ugyancsak felkészültek a mi csapataink is támadásra

és erősebbek voltunk, mint a karfreit—tolmeini áttörés idején. hírszerzőszolgálatunk megállapította az entente-hadsereg szándékolt áttörési vonalát és talán soha nem néztek olyan nagyreménységgel egyetlen támadás elé sem, mint amely Arz tábornok javaslatára 1918. június 15-én kezdődött.

A támadást a 11-ik hadsereg kezdte meg, amely támadás azonban nagy veszteségek után összeomlott. Az ellenség az első vonalat, — amelyet tüzérségünk a támadást előkészítő pergőüz alá vett — kiürítette s midőn gyalogságunk elfoglalta azt, az ellenséges tüzérség borzalmas zárótűzzel megsemmisítette.

Kiderült, hogy árulás történt, hiszen az ellenséges csapatok a gáztámadást is gázmaszkokkal felszerelve várták. Az árulók Sztini Károly 56. gyalogezredben hadnagy és Prakapar nevű tüzemester voltak, akik két nappal a támadás előtt repülőgépen átszöktek és elvitték magukkal hadvezetőségünk féltveőrzött titkait.

Még a mai napig sem derült ki, hogy két ilyen alárendelj viszonyban levő egyén miként juthatott a vezérkari főnök titkos parancsaihoz, az egész támadási terv irataihoz. Ezeket az árulókat most már az ellenség is meghallgatta... Amint később kiderült, nemcsak a két áruló járult hozzá támadásunk összeomlásához, hanem az egyik parancsnokság elmulasztotta június 14-én telefonálás közben a szükséges óvintézkedéseket megtenni és így az ellenség még a támadás pontos idejét is megtudta.

A piavei csata veszteségét talán még ki tudtuk volna heverni, ám az ellenség ezután már nemcsak ágyúkkal, gépfegyverekkel és gázokkal támadott, hanem kiáltványokkal és propagandairatokkal is mérgezte bátor katonáink lelkét. Azt már nem bírtuk ki.

IX.

A románok

A román háború előzményei

A románoknak Erdélyre vonatkozó jogigényét és annale »történelmi« megalapozását a legilletékesebb történelemtudós, Konstantin Kiritescu munkájából merítettük. Szóról-szóra közöljük ezt, ahogy a nagyszerű történetíró »Rázboiul nostra pentnt intregire« című könyvében tendenciózusan, sok helyen tévesen megírta a román háború történetét.

»Traján császár dáciai háborúival a román nép születését írta bele a történelem anyakönyvébe.

A rómaiakból és a dák autochton népből egy új nép született. Eleinte a Kárpátok völgyeiben húzódtak meg, majd a forrásokot elhagyva a patakok mentén haladtak előre, amíg csak előnyomulásukban három nagy folyó nem állta útjukat: a Duna keleten, a Tisza nyugaton és a Dnyieszter délen. Ez az egész terület a középkorban »Tara romanească«-t, a románok földjét alkotta. Egyfajúak laktak ezen a területen és nem volt regionálisan elhatárolva. Erre a földre évszázadokon át barbár tömegek törtek be. A románok ezekben a viharos időkben a hegyekbe és az erdők mélyébe húzódtak, hogy a barbárok nyugatra vándorlása után lejjöjjenek a völgyekbe, a mezőkre és itt éljék laterális, patriarchális intézményekkel megszilárdított életüket.

Ez a törhetetlen állandóság nem történelmi romantika, amint egyes történetírók állítják, hanem a román nép vitalitásának és kitartásának bizonyítéka.

A XIII. század elején, amikor a barbár inváziók végetértek, iünnnek fel a románok a történelem színpadán, jól meghatározott etnikai karakterükkel és hagyományos szervezettségükkel. Az új politikai alakulatok idővel tömörültek és egybeolvadásukkal szilárd politikai alakulások, vajdaságok vagy fejedelemségek születtek.

A végzet megakadályozta, hogy nemzetünk bölcsője, Erdély, független állammá alakuljon. A beözönlő barbár hordák egyike, a magyarság a IX. században megvetette lábát a Duna—Tisza közén, majd következetesen nyugat felé terjeszkedett és egy hatalmas feudális hódító országot alapított s ebbe belekény-szerítette a békésen pásztorkodó, jámbor szántóvető románokat is, akik nem állhattak ellent nekik. Két idegen nép költözött a Kárpátok völgyeibe s mint az ék választotta szét a Kárpátok két oldalán lakó románokat: a székelyek, a magyarság testéből leszakított ág a moldovai Kárpátok oldalain és a szászok, a Rajna völgyéből származó germán gyarmatosok a Kárpátok tövében.

Így válik aztán világossá, hogy a román nemzet politikai élete három törzsre szakadva csak a XIII. és XIV. században léphetett a politikai élet színterére. A Kárpátoktól északra és nyugatra Erdély a magyar királyság alá került. Ugyanazon láncc déli nyúlványán a románok Muntenia, Havasalföld független fejedelemséget alapították, keletre pedig, a hegyek és Dnyeszter között a moldovai fejedelemséget teremtették meg. Hat évszázadon keresztül e három román törzs történelme külön fejlődik.

Idegen befolyások nehezdednek a román életre és néha már a nemzet fennmaradását veszélyeztetik. A hatalmas népek éhsége minden oldalról aláaknázza. A törökök, tatárok, lengyelek, oroszok időleges uralmukat rövidebb-hosszabb időre kiterjesztik ránk és függetlenségünk játékszerré válik. A román nép történelme az európai nemzetek történetének legtragikusabb fejezete, hiszen a sors végzéséből Európa legexponáltabb sarkában álltunk, a nagy nemzetek expanziós vágyai ütközőpontján.

De a sors minden viszontagsága között is a nemzeti önérték és az együvé tartozás tudata megtartotta a hegyek és völgyek románjait és a nemzet öntudatát csorbíthatatlanul megőrizte.

Ez az öntudat irányította a román ország minden politikai cselekvését és ebből indult ki a román nép politikai egyesítésének az eszménye is.«

Hangsúlyozzuk, ezt a csillogó történelmi víziót egy nagyon kövL^Iy román tudós kápráztatja elénk és ennek a történelmi trai diónak a nyomán korrigálta határainkat Clemenceau úr. Csupán csak azt jegyezzük meg, hogy Traján császár Krisztus előtt 98. és 117. között uralkodott és a fent vázolt történelem szerint utódai majdnem 1100 évig éltek elbújva erdőkben, patakok partján stb. s csak a XIII. században bújnak elő a sűrű homályból »nagyszerű intézményeikkel«. A történelem, igaz, másképp állapította meg a románok eredetét — de abban a római continuitás nem szerepel. És ha jól emlékezünk, Kakau-menos bizánci író 1076-ban, midőn valamilyen sűrűerdőben

velük találkozott, a román történelem margójára a következőket írta: »Nektek és utódaitoknak írom ezt: az oláhok nemzetsége megromlott és hitetlen: se az Istenhez, se a császárhoz, se a saját fajtájához nem hű. Hazug és rettenetes zsvány, kész mindenre esküt tenni barátainak és rokonainak, de meg is Szegni. Soha senkinek sem tartotta meg hűségét, még a régi császároknak sem...«

Románia kémszervezete

A román kémszervezetből hiányzott az a szervezettség és átütő erő, amelyet hadviselő félről feltételezni lehet. Legnagyobb hibája pedig abban rejlett, hogy az egész hírszerzőszolgálat alapja és hajtóereje nem a komoly és céltudatos munka volt, hanem nagyfokú elbizakodottság, az ellenség erejének és képességeinek lekicsinylése, könnyelmű becsmérelése; melynek folytán természetesen hiányzott a tárgyilagos bírálat lehetősége is. Ez pedig csak úgy fordulhatott elő, hogy ágenseik nem a valódi helyzetet tárták fel, hanem azt öntötték jelentéseikbe, amit kellemes hírnek gondoltak főnökeik számára. Megbízóik szíve vágyát írták híradásaikba, az egész szervezet optimizmusra rendezkedett be és egy általuk elképzelt világban élt, távol az élet rideg valóságától.

A román hírszolgálatban csak azok az elemek képviseltek komolyabb értéket, akik a cs. és kir. hadseregből szöktek át hozzájuk. Már a világháború előtt számos oláh nemzetiségű tiszt szökött át és talált testvéri támogatást a román hadseregben. Rangjuknál azonnal eggyel magasabb rendfokozattal jutalmazták őket és tudásuk, fegyelmezettségük és tisztultabb erkölcsi felfogásuk révén nagy megbecsülésnek örvendtek.

Természetesen ők voltak azok, akik a románokat hadseregünk állapotáról és katonai körülményeiről informálták. Szerencsére ezek az elemek az alacsonyabb rendfokozatúak közül kerültek ki és így nem tudtak döntő fontosságú hírekkel szolgálni, csak közismert, minden könyvkereskedésben megvásárolható »katonai titkokat« árulháltak el. Egyetlen magasabb-rangú oláh nemzetiségű cs. és kir. tisztünk sem szökött át a román hadseregbe, ellenben hozzánk jött át magasrangú román vezérkari tiszt, hogy felajánlja szolgálatait.

Érdekes, hogy az átpártoltak részéről jelentkezett a visszahatás is és nem egy akadt közöttük, ki tettét megbánva, éppen a román hadsereg titkainak elárulásával igyekezett kegyeinket keresni. Ezek a kétszeres árulók végeredményben megbecsülhetetlen szolgálatot tettek hadseregünknek mind a semlegesség idején, mind a háború alatt. A román hadsereg felett aratot

győzelmeink részben az ily átpártolt tisztek jelentéseinek köszönhető.

Egy a román nagy vezérkarnál működő magasrangú, erdélyi születésű, oláh. nemzetiségű volt cs. és kir. tiszt a román vezérkar minden fontosabb elhatározásáról azonnal értesítette hírszerző szervezetünket. Nevét természetesen soha senki sem tudhatja meg.

Ha ezt valaha is elárulhatnék, épp oly konsternációt keltenék vele, mint aminő akkor támadt, midőn a román hadvezetőség rájött arra, hogy Crainiceanu tábornoknak, a második: hadsereg parancsnokának fia be akarta engedni hadainkat saját rajvonalába.

Kétségtelen, hogy a román hírszerzőszolgálat az erdélyi talajt nem tárta fel lelkiismeretesen. Sem politikai, sem katonai szempontból nem készítették elő a hadjáratot. Azok a politikusok, akik 1916. augusztusában arra biztatták a román hadsereget, hogy vonuljon be Erdélybe, mert komoly ellenállással nem találkozik — ha bukarestiek voltak, nem ismerték a helyzetet, ha erdélyiek voltak, úgy lelkiismeretlen szédelőgöknök kell neveznünk őket.

Hiszen látniok és tapasztalniok kellett, hogy a mozgósítás szavára Romániából, Bulgáriából és a világ minden tájáról lelkiismeretesen jelentkeztek hadiszolgálatra az erdélyi oláh hadkötelesek. Románia semlegessége idején, 1915-ben és 16-ban az újabb sorozásokra és behívásokra — jöllehet az ellenpropaganda erős volt — az erdélyi születésű Romániában dolgozó oláh katonaköteles magyar állampolgárok tömegesen jelentkeztek konzulátusainknál.

Azok a fulmináns felhívások, amelyeket az erdélyi oláh politikusok az oláh néphez intéztek, sohasem tévesztették el hatásukat.

Becsületesen, élete feláldozásával védte hazáját és királyát a magyar föld oláh népe. Különösen akkor lángolt fel hazafias érzésük a paroxizmusig, amikor két esztendei huza-vona után Románia hadat üzent a Monarchiának.

Vajda Voivod Sándor szerepe

Természetesen voltak oláhok, akik Bukarest felé orientálódtak, de a politikusok és a papság a Monarchia oldalán, foglaltak állást. így például Vajda Voivod Sándor oláh nemzetiségű magyar képviselő sietett a brassói *Gazeta Transilvaniei*-ben és a bécsi »Reichspost«-ban megátkozni és megtagadni Kárpáton túli testvéreit. »Bastardoknak« nevezte őket, akik betolakodtak Erdély szent földjére.

Az oláh püspök fehévéása a legpogányabb ellenség kiirtására

Az aradi görög-keleti román püspök 1914. augusztus 7-én pásztorlevelében arra utasította papjait, hogy olvassák fel a templomokban Ferenc József »Népeimhez« intézett hadbahívó szövegét, magyarázzák meg tartalmát és világosítsák fel híveiket, hogy a hadüzenet igazságos volt.

Ugyanezt cselekedte Cristea Miron jelenleg Nagyrománia patriarchája, sőt 1916. szeptember 21-én Cristea Miron, Mangra Vazul és Pap János oláh püspökök, lelkiismeretükre hallgatva egy olyan nemesveretű pásztor levelet intéztek az oláh néphez, hogy azt érdemesnek tartom szószerint idézni: »Nagy fájdalomkra Románia megszegte hűségét ígétét. Aljas módon törte íel a szövetség pecsétjét és fegyvert emelt azokra a testvérekre, akik két esztendeje hihetetlen vitézséggel, életre-halálra küzdenek a Monarchia ellenségeivel. Aki ajkán ravasz szavakkal, lelkében rablási szándékkal lépi át határainkat, aki, hogy vad; vágyát betöltse, megöli testvéreit és szüleit, az nem testvérünk, hanem legpogányabb ellenségünk. Igen, tegnapi testvéreink, ma bűnös, istentelen vágyuk és cselekedetük folytán a legnagyobb és legutálatosabb ellenségeinkké váltak, akik ellen a vér hangja és a természet törvénye parancsolja irgalom nélkül felemelni karjainkat.«

Nem hisszük, hogy akadjon kerek e világon olyan naiv lélek, aki azt hinné, hogy ez a pásztorlevél parancsra vagy megrendelésre készült. Pap János aradi, Cristea Miron karánsebesi és Mangra Vazul nagyváradi püspökök, amikor ezt a pásztorlevelet megfogalmazták, lelkük felháborodását, szívük szenvedését, esküjük és becsületük őszinte érzését öntötték bele a "megbélyegző sorokba.

A felkent, felszentelt püspökök, akik a ferencjózsefi trón zsámolya előtt rebegték el esküjüket, őszinték voltak népükhöz, amelyet a legnagyobb« ellenség kiirtására hívtak fel; hűségesek voltak királyukhoz, akinek trónja előtt évszázadokon át térdepeltek elődjeik és törhetetlenül ragaszkodtak a magyar rőghöz, a magyar hazához, mert hiszen keresztes háborút hirdettek a betolakodó »legpogányabb ellenség« — Románia ellen.

A hazai oláh nép véraldozata a világháborúban

A hazai oláh nép önfeláldozó harcrakésziségről leghivatottabban az alábbi statisztika beszél. Ezt a statisztikát a Román irodalmi és népművelő társaság (Asociatiunea pentru literatura romána si cultura poporului roman) megbízásából Teodor V.

Pacaciaix állította össze és 1922-ben ki is adta a »Nagyszebeni Biblioteca Astra« 7. számú füzetében. A mű címe: »Az erdélyi, bánáti, kőrösvidéki, szatmári és máramarosi oláhság áldozata a világháború alatt.«

A szerző őszintén és nyíltan megírja, hogy a statisztikai adatok gyűjtésének gondolata már 1915-ben felmerült a hazai oláh sajtóban abból a célból, hogy majd a háború befejeztével dokumentálhassák a magyarok előtt a haza érdekében hozott vér és vagyonáldozatokat, nehogy úgy járjanak, mint 1848—49-ben, amikor a bécsi császári trónért hozott áldozataikat féltéken, alap- és pontosság nélkül szedte össze Baritiu György.

»Előre fel akartunk fegyverkezni — mondja előszavában a szerző — azokra a politikai harcokra, amelyeket a velünk ellenkező politikai nézetűekkel a jövőben meg kell vívunk. Össze akartuk gyűjteni argumentumainkat és bizonyítékainkat annak demonstrálására, hogy most is, mint a múltban, megtettük a haza iránt való kötelességünket, illik tehát, hogy ne legyen az anyaország fukar irányunkban, hanem adja meg nekünk is ugyanazokat a nemzeti és politikai jogokat, amelyek mint államalkotó népet bennünket épp úgy megilletnek, mint a magyarokat.«

*

A Pacacianu-féle statisztika szerint az oláh nemzetiségű magyar állampolgárok közül:

a) tényleges harctéri, tűzvonalai szolgálatot teljesített	449.796
b) segédszolgálatot, helyi szolgálatot és hadimunkát teljesített	34.578
c) letartóztattak és internáltak	1.734
d) katonaszökevények, akik Romániába szöktek	3.436

Összesen: 489.544

Ebből az összeállításból azt látjuk, hogy a magyarországi majdnem 500.000 oláh harcosból csupán 3436 olyan egyén akadt, aki megugrott a harci kürt hívószava elől. A többi lelkiismeretesen teljesítette kötelességét. Ehhez a számhoz csak egy nagyon szerény véleményt fűzünk. A megugrott elemek egyrésze Romániában kujtorgott a háború előtt, majd Románia semlegessége idején számban megnövekedve ott csatangolt Drumaru és Lukács László úr vezetése alatt az orosz, a szerb, a francia, az angol követségek kapui előtt és volt idő, amikor hozzánk, magyarokhoz és németekhez sonfordáltak kérve, könyörögve egy kis verekedésre, tüntetésre, kémkedésre, robbantásra megbízatást. Ezek az emberek mégcsak a dezertóri elnevezési sem érdemelték ki, ők petrolőrök voltak.

Még érdekesebb a Pacacianu-féle statisztika második része. Eszerint:

a) a harctéren elesett	41.739
b) fogságban, kórházban, bujdosásban, otthon vagy sebesülten meghalt	11.275
c) invalidusként hazatért	25.406
d) sebesülten, betegen, de jelenleg egészségesen otthon van	37.898
e) teljesen egészséges	343.387
/; eltűnt a harctéren és életjelt (1922. X. 4-ig) nem adott magáról	29.839

Összesen: 489.544

Ebből a statisztikából láthatjuk, hogy a 489.544 hazai oláh katonából a kimutatás *a. b. f.* tételei szerint 82.853 tényleges embervesztés van, egy olyan szám, amely majdnem 17 százalékat éri el a hadbavonultaknak. Ennél nagyobb áldozatot igazán egyetlen egy kombattáns fél sem hozott a hazája védelmében. Ugyancsak ebből a statisztikából megtudjuk, hogy a világháborúban kitüntetett oláh harcosok száma 44.191 volt.

Kémek és árulók.

A világháború kitörésekor sajnos akadtak olyan naiv lelkek, akik azt hitték, hogy Románia teljesíti a szövetségi kötelezettségeit. Ezek a könnyenhívők azonban nem a népből kerültek ki, hanem a diplomácia szolgálatában állók soraiból. Mert a nép tudta, hogy Romániában a szerződésnek semmi értéke sincs. Az erdélyi oláh nép is ismerte ezt a mentalitást, éppen ezért lelkiismeretlenség volna reájuk fogni, mintha abban a hitben ringatták volna magukat, hogy majdan a lövészárokbán közös érdekekért, ugyanazért az eszméért küzdenek romániai faj testvéreikkel.

A hazai oláhság minden hátsó gondolat nélkül ragadott fegyvert a haza védelmére, hősiességük és bátorságuk mindenkor ragyogó példa marad hadseregünk történetében.

Számos példa volt arra, hogy oláh nemzetiségű, de más harctereken küzdő tisztjeink önként kérték az erdélyi frontra való áthelyezésüket, mert Erdély szent földjéről akarták kikergetni a betolakodó legpogányabb ellenséget. És irgalom nélkül rántottak kardot »tegnapi testvéreik« ellen.

Előfordult a tömösszoros harcokban, hogy az oláh nemzetiségű tiszt oldala mellől egy járőrcsatában elhullott az utolsó ember is és az oláh nemzetiségű tiszt, amidőn »fajtestvérei« megadásra hívták fel — kézigránáttal válaszolt és ott esett el a túlerő által legyőzve, Erdély védelmében.

Herbay Silvius cs. és kir. alezredes árulása

Természetesen voltak az oláh nemzetiségűek között árulók! is. De mióta háborúk vannak, árulók is vannak. Ám meg kell állapítanunk, hogy a román arcvonalon semmivel sem volt nagyobb az árulók száma, mint máshol. És ezek is az intelligens elemek soraiból kerültek ki. Tanítók, tanárok, papok, jegyzők, ügyvédek nagy számban kémkedtek ellenünk és lettek árulóinkká, de a román hadseregnek édes-kevés haszna volt belőle. Amint az eseményekből látjuk majd, ezek az urak olyan naivitással dolgoztak, hogy kémelhárítóosztályunk egy-kettőre lefűlte őket.

A központi hatalmak elleni kémkedés nagy részét az oroszok pénzelték, felvonulási területük jórészt Románián keresztül vezetett, ágenseik is románok voltak.

Semenov ezredes, orosz katonai attaché volt a szervezet egyik irányítója, aki oly merészen dolgozott Romániában, mint-ha otthon lett volna. Így például felügyelet alatt tartotta Randa osztrák-magyar katonai attachét, lakásával szemben lakást bérelt és kopóival minden lépését figyelte. Ügynöke az odesszai Epifanes Kurutz volt, aki két társával, Panas Spiridon orosz rendőrkapitánnyal és Joan Vames dorohoi rendőrségi parancsnokkal Bukovinán keresztül kémkedett ellenünk. Szolgálatukban állt még két igen csinos lány: Maria Green és Elena Pópa, az utóbbi Anders Zorn svéd festőművész barátnője volt. Elena Pópa nagyszerű szolgálatokat tett Semenovnak, a németek azonban elfogták és kivégezték.

Semenov nemcsak ellenünk kémkedett, hanem ránézett a románok körmére is. Annyira ránézett, hogy a román hadsereg ellen is kémkedett; nagyon kíváncsi volt azokra a tárgyalásokra, amelyeket Bratianu Czerninnel és a német követtel folytatott. A román kormány, midőn látta, hogy nagyon sok kellemetlenséget okoz Semenov, felkérte az orosz kormányt, hogy hívja vissza. Az orosz kormány eleget is tett a románok kérésének és Tatarinov ezredest küldte helyette Bukarestbe, aki nagy nőcsábász és kártyajátékos hírében állott, de határozottan veszedelmesebb volt elődjénél.

Tatarinov orosz katonai attaché és Poklewski Koziei orosz nagykövet hatalmas összeggel megvesztegette a bukaresti rendőrséget és így módjukban állott ügynökeiket a legmegfelelőbb helyekre és állásokba juttatni.

Ugyancsak nagy tevékenysége! fejlett ki Bécsben Traján Starcea kapitány, román katonai attaché is, akinek Jorga István Sándor lugosi származású oláh, bécsi műegyetemi hallgató állt szolgálatában. Letartóztatásakor bevallotta, hogy kémkedett ellenünk és hogy híreit Starcea és Mavrocordato herceg követnek szállította. Ugyancsak letartóztatták Firmian gróf szakasz-

vezetőt és Benuzzi nevű társát, amidőn kiderült, hogy Vasilie Candialii román kereskedelmi attachéval együtt kémkedtek. A Jorga—Firmian-féle társaság ötven tagból állott, akiket, midőn a románok hadatüzentek és területenkívüliséget élvező tisztviselőik Bécsből eltávoztak, Starcea kapitány átadott az argentinai katonai attachénak, Carlos Villegasnak.

Firmian gróf a legravasabb kémek közé tartozott, jellemző rá, hogy még a börtönből is kémkedett és híryanagát onnan is továbbítani tudta Pedro Riquelin-Galera révén a berni román katonai attachénak.

Még Aninat, a chilei követség titkára is a románoknak kémkedett. Küldöncét, Kolben Teréz orvos tanhallgatónőt sikerült letartóztatnunk.

Starcea Traján román katonai attaché nyerte meg Herbay Silviust a kémkedés és hazaárulás céljaira. Az ő ajánlatával kereste fel 1913. október havában előbb a lakásán, majd a hivatalában Harjau tábornokot, a román hadügyminisztert és kifejtette azon gondolatát, hogy jó lenne, ha a román kormány a^agi támogatást nyújtana arra a célra, hogy minél több erdélyi oláh nemzetiségű fiatalember juthasson be a cs. és kir. tisztikarba. Ezeket a tiszteket azután olyan ösztöndíjjal lássák el, hogy azok bejuthassanak a bécsi hadiiskolába és a vezérkarba is.

Egyenlőre 20 tiszt ösztöndíjáról esett szó. A román hadügyminiszter örömmel fogadta a tervet és megbeszélte Marghiloman román pénzügyminiszterrel. Marghiloman magáévá tette a tervet és olyan előterjesztést tett Hohenzollern Carol királynak, amelyben hangsúlyozta, hogy ezzel a lépéssel az erdélyi, bukovinai és más románlakta vidékek elfoglalásának az előkészítését kezdik meg.

Carol király elfogadta az eszmét, megadta az ösztöndíjak kiutalásához az engedélyt, de kikötötte, hogy a hadügyminiszteren és Marghilomanon kívül Romániában senkisémm tudhat róla, Erdélyben pedig csak az oláh nemzeti párt elnöke.

Herbay cs. és kir. alezredes úr tervének keresztülviteléből csak a pénz felvétele valósult meg, a további lépések megtörténtét a román kormány bukása akadályozta meg. Az új kormány elnöke Bratianu lett, aki fel is vette az érintkezést Herbayval, de a tárgyalások a háború kitörése miatt félbeszakadtak.

Ennél az árulásnál feltűnő az a mozzanat, hogy Carol király minden lelkiismeretfurdalás nélkül járult hozzá szövetségesének, Ferenc József császár és király elárulásához. Mentsége az volt, hogy jó román hazafinak érezte magát.

Jancsó Benedek kiváló történetírónk, aki a Herbay-féle árulásról nem tudott, Carol király utolsó napjairól a következőket írja: »Carol királyt a világháború kitörésekor minden ereje elhagyta. Márcsak egy kívánsága volt: meghalni és min-

dennek végetvetni. Az az érzés, hogy szavát meg kell szegnie és olyan ámulást kell elkövetnie, melyre a történelemben nincsen példa, — hogy önmagát kell meggyaláznia, — olyan rettenetesen hatott rá, hogy valósággal elsorvadt.

Ebbe a lelket-testet ölö viaskodásba azonban belevegyülhetett az önvád gyötrő érzése is amiatt, hogy ezt az irredentizmust, amely őt e súlyos pillanatokban az elé állította, hogy önmagát kelljen megbecstelenítenie egy olyan ámulással, amilyenre a történelemben példa nincsen, magától határozottan, soha el nem utasította. Soha királyi hatalmával és tekintélyével ellene határozottan fel nem lépett és minisztereitől sem követelte meg, hogy ez irredentizmus ellen a kormányhatalomnak és saját egyéniségüknek tekintélyével foglaljanak állást.

Ellenkezőleg, igazi és komoly meggyőződésből, de még inkább a népszerűség kedvéért egyes alkalmakkor kacérkodott is vele, minden valószínűség szerint abban a hitben, hogy a román nemzeti ideál megvalósítására az alkalom később, a romániai közvélemény hitének megfelelően csak unokájának, IL Carolnak uralkodása alatt jelentkezik és csupán az eszközöket kell megteremtenie ahhoz, hogy annakidején Románia nagy aspirációit megvalósíthassa.«

Herbay Silvius cs. és kir. alezredes úrral az összeomlás után a bécsi hadügyminisztériumban találkozott egy volt tisztjára. Román tábornoki egyenruhát viselt. Volt bajtársa kérte, hogy mondja el ámulása történetét. Herbay becsületszavát adta, hogy ő míg hadseregünk tisztje volt, idegen hatalmakkal nem érintkezett. Erre azonban eléje tárták ámulásának bizonyítékát, Harjau tábornok jelentését. Érthető, hogy ezekután nagyon kellemetlenül érezte magát tisztjára előtt. Az imént tett kijelentését pedig azzal igyekezett menteni, — ami érthető is volt — hogy ő teljesen fedezve érezte magát Carol királynak azzal a parancsával, amely megtiltotta Harjau tábornoknak, hogy jelentései bárkivel is közölje. Ő igazán nem tudhatta, hogy Harjau ezt a parancsot megszegte.

Herbay Silvius szenátor és román tábornok ezután a beszélgetés után, mikor faggatni kezdték román testvérei, hogy mi történt a felvett pénzzel, — irt egy rövid kis önvallomást, amelyben azt mondja, hogy a »Metropolitával« és a »püspökkel« megbeszélve az ügyet, egymillió koronát kért a román hadügyminisztertől a fenti célra, aki kötelességszerűen Marghilomannak és Carol királynak szolt. A most következő sorok a legérdekesebbek. Azt írja ugyanis, hogy Carol király azzal a kikötéssel egyezett bele az egymillió korona átadásába és a román ifjak támogatásába, ha arról a magyar miniszterelnököt értesítik, Herbay Silvius úr ezt a javaslatot azonban nem fogadta el.

Természetesen mi inkább hiszünk Harjau tábornok jelentésének, amely azóta nyomtatásban is megjelent.

Egy titokzatos mecénás

Volt az erdélyi oláhoknak egy beszarábiai mecénásuk is, aki eljött Nagyszebenbe és a magyar hatóságok szemeláttára személyesen osztogatta, az erdélyi oláh lapok dicshimnuszai közepette — fejedelmi adományait. Ezt az urat Stroescu Vasiliének hívták és az 1910—1913. évek folyamán több mint 600.000 koronát osztogatott ki oláh »közművelődési« célokra! Ha a magyar hatóságok csak egy kissé is a körmére néztek volna a nagyszerű mecénásnak, akkor rájöttek volna, hogy Stroescu úr a »guruló rubel« egyik legendás ügynöke. Soha nem tudódott ki, hogy Stroescu úr kicsoda, az azonban kiderült, hogy ilyen nevű gazdag ember Beszarábiában sohasem élt.

Angol újságíró a munkácsi vágóhídon

Thomson angol ezredes, bukaresti katonai attaché vezette ellenünk Románián keresztül a kémkedést. Egyik segítőtársa, Geoffrey Frasser hírlapíró volt, aki amerikai útlevéllal ellátva 1915-ben a gorlicei áttörés előtt, hozzánk is ellátogatott. Azonban nem sok eredménnyel működött, mert sem nyelvünket, sem hadseregünk szervezetét nem ismerte. Állítólag azzal bízták meg, állapítsa meg a gorlicei áttöréshez összpontosított haderőket.

Ezt a feladatot azonban nem oldotta meg. Jelentésében azt mondta, hogy tizenkét ententekémet fogtunk el két hónap alatt és hogy kémelhárítószolgálatunk nagyszerűen működik. Különbön hadseregünk elhelyezését úgy igyekezett megállapítani, hogy felkereste a munkácsi polgármestert és a vágóhíd könyveibe kért betekintést, gondolván, hogy meg tudja állapítani, hová irányítanak nagyobb húsmennyiségeket.

A munkácsi polgármester meglepődött a furcsa kérésen és azonnal értesítette kémelhárítóinkat, akik Frasser úrnak körmére néztek. Csak amerikai útlevele mentette meg az akasztófától.

Ferenc Ferdinánd „Fidus” és Cristea Miron

Székely Mózes »Zátony« című történelmi művének egy szivbemarkoló része a következő szavakkal végződik: »...ebben az országban (Erdélyben) ma két irigylésreméltóan boldog ember van. Az egyik egy facér orvos, a másik egy szürke fiskális. Ez a két ember évtizedeken át le nem vette a szemét a napról. Az orvosnak belefáradt a szeme, a fiskálisnak mód nélkül megnyúlt a nyaka a hosszú és megfeszített figyeltől és várakozástól. De megérték és megérte. Ó, Wotan! Milyen határtalanul boldogok lehetnek! Egy országot ajándékoztak a nemzetüknek.«

Vájjon ki volt ez a két úriember, aki évtizedeken keresztül kitartó és megfeszített akarattal addig dolgozott, míg Erdélyi fájának, a románnak odaajándékozhatta? Vájjon kik voltak e munkában munkatársai, azok, akik tanácsokkal, jóindulattal és útbaigazítással látták el? Vájjon kik voltak azok, akik ezt a két úriembert arra biztatták, hogy gyalázzanak, átkozzanak itthon és külföldön mindent, ami magyar? És ki volt az, aki évtizedeken keresztül szította Erdélyben a gyűlöletet a magyar ellen? Ezekre a kérdésekre részletes választ adunk. Hadd lássa egyszer már látó szemekkel mindenki, hogy kik voltak árulóink.

Midőn a szarajevói golyók megölték az osztrák és magyar trón várományosát, Bukarest mélységes gyászt öltött. Szívből gyászolta a románság a magyar trónörökösét, hiszen minden reményét, álmainak megtestesítőjét veszttette el benne.

Czernin nagykövetünk bukaresti szalonjában Take Jonescuval az élén az egész román közélet sűrű könnyhullatások között fejezte ki részvétét a tragikus halál felett. Ezek a könnyek szívből jöttek és őszinték voltak.

Ferenc Ferdinánd, aki magyar politikus előtt igaz arcukat sohasem mutatta meg, atyai szeretettel csüngött azokon, akik gyűlöltek a magyart. Azokat szerette és dédelgette a magyar trón várományosa, akik nézeteit kikémelelték és készpénzért Bukarestnek elárulták.

Szerencsétlen nemzetünk borzalmas tragédiáját a legfájdalmasabbá nemcsak az a körülmény teszi, hogy elbukott, hanem hogy a trónörökösi udvar árnyékából kaptak biztatást az árulók és kémek arra, hogy letiporják, meggyalázzák nemzetünket.

A magyar trónörökös, akiért egymillió magyar vérzett el és ötmillió került rabságba, hihetetlen cinizmussal gyűlölt mindent, ami magyar; hazánk ellenségeivel esküdött össze, rejtett ajtókon vezettetve magához az árulókat.

A függöny fellibbent és az árulók maguk dicsekednek el tetteikkel.

*

De tartsunk sorrendet. »Fidus« — a »húséges« volt a trónörökösi kegy élvezőjének az álneve, ő volt az a nevezetes szürke orvos, aki évtizedeken át a napot nézte.

»Fidus«, a »húséges« volt az, akinek mindenkor, éjjel vagy ixappal bebocsátása volt a trónörökösi brokáttal szegélyezett szalonba.

»Fidus«, a »húséges« volt az a titokzatos férfiú, aki háromszor is megfordult a »Belvedere«-ben egy hét alatt, hogy hazug jelentésekkel traktálja a magyar trón örökösét, aki, amidőn egyszer Wekerle be akarta bizonyítani híreinek valótlanságát, a trónörökös elbeszélése szerint: »bleich wie die Wand ist hinausgewankt« — sápadtan, mint a fal, vánszorgott ki, mert

a magyar trónörökös kijelentette, hogy: »pfeife auf die ungarische Gesetze«, hogy fűtűül a magyar törvényekre.

»Fidus« volt az a tüneményes férfiú, aki egy júniusi napon elküldte Sinajába, a magyar trónörökös elé Jonescu Melániát, a halmágyacsuci jegyző szép leányát, hogy igaz tolmácsa legyen a román nép szenvedéseinek...

És ugyancsak »Fidus« volt az az úr is, aki midőn Nagyrománia miniszterelnöke lett, kijelentette, hogy minden lépését, amelyet három évtizeden keresztül faja egyesítése érdekében tett, előzőleg Bukaresttel beszélte meg és ugyancsak »Fidus« volt az a nevezetes magyar képviselő, aki midőn a románok a háborút megizenték, átkot szórt a román hadseregre hűségnyilatkozatában, de ugyanez a trónörökösi kegy letéteményese volt az a férfiú, akinek levelét Bratianu úr a hadat izenő koronatanácsban felolvasta és amelyben az állt, hogy ... a háborút azonnal meg kell izenni.

»Fidus« — a »hűség« — volt az álneve Vajda Voivod Sándornak. A trónörökösi bizalom ezzel a jelzővel díszítette fel és könyvelte el ügynökei között. A magyarok iránti gyűlölet hozta össze a »facér« orvost a magyar trón örökösével. A trónörökös Vajda Sándorban látta azt a férfiút, akit a magyarok ellen felhasználhat.

Vajda Sándornak az volt a titkos küldetése, hogy hozza össze egyrészt a trónörököst az erdélyi oláhok vezetőivel, másrészt pedig, hogy nyerve meg az oláhokat a magyarok letérésére.

Vajda Sándor tehát a napot kezdte nézni... Cristea Miron dr. még egyházi tanácsos volt 1908-ban, midőn őt és Bunea Ágoston kanonokot a trónörökös »Fidus« Utján a Belvederebe rendelte. Miután mindent okmányyszerűen bizonyítottunk, ime »Fidus« levele:

Cristea testvér!

»Ma érkeztem vissza harmadszor ügyünk barátaitól. Munkámnak úgylátszik eredménye lesz. Ma kaptam a következő tartalmú levelet:

»Ich habe bezüglich C. — das bereits das Nötige veranlasst, er soll sich gelasst machen, etwa in der Zeit zwischen 26. und Letzten d. M. hieher berufen zu werden, vorläufig aber nicht abreisen. Bitte den Herrn hievon zu verständigen. Ich werde, damit die Nachricht keiner erfährt, dem Herrn direkt telegraphieren, wann er kommen soll und zwar mit folgenden Worten: 26. (Z. B.) vormittags, oder 27. abends... Carl... womit Tag tind Stunde gemeint ist, wo die Anwesenheit hier bereits nötig erscheint.

Der Herr wolle darauf so gut sein, unter der Adresse: Alexander Aarenau III. Renn weg 6. mir den Erhalt der Depe-

sehe zu bestätigen und Ankunft, so Eure Absteigsquartier in Wien bekanntzugeben, da icli in der Lage sein muss, eine eventuelle Aenderung der Stunde mitzuteilen.«

Majd Vajda így folytatja levelét:

»Ugyanakkor hívnak másik urat is, (Buneát). Nagyon szeretnék veled előzőleg beszélni, hogy sok fontos kérdésről informáljalak. Én keddig, legkésőbb szerdán estig Kolozsvárott maradok. Akkor Pestre utazom. Várlak tehát, sürgönyözd indulásodat akár Pestre, akár ide. Ha nem kapnád meg Károly meghívását e hó végéig, kérlek értesíts, hogy legyen okom megsürgetni.

Testvéri szeretettel üdvözl a te őszinte barátod:

FIDUS

Kolozsvár, III. hó 21. 1908.«

Cristea Miron, ma Nagyrománia pátriárkája, 1908-ban nagyzebeni szentszéki tanácsos. Cristea Miront az alább leírandó kihallgatás után egy évre, a magyar kormány tiltakozása ellenére, a trónörökösök ökök kinevezte karánsebesi görögkeleti püspökké.

Cristea Miron, midőn kezünkől a kard kiesett és a porban hevertünk, a következő szavakkal köszönte meg a magyar trónörökösök kegyet Gyulaféhérváron: »Elvakítva a »magyar nemzeti állam« agyrémétől, nem átalották a legdrasztikusabb utakat és eszközöket igénybevenni ellenünk, azzal a határozott céllal, hogy megsemmisítsenek és magyarrá tegyenek bennünket. A ravasz és rosszindulatú Habsburgok mesterek voltak az intrika és az egyenetlenség szításában a volt Monarchia népei között...«

*

De lássuk a történelmi audenciát.

1908. március 23-án megjött Bécsből a várva várt sürgöny. Szövege a fenti utasítás szerint csak ennyi:

Konsistoriair at dr. Cristea Nagyszeben. Wien 72-{-i661. 7. 23. 4. 27. s. — achtundzwanzig vormittag — Carl.

Az oláh pópa pedig a következőkben értesíti megérkezését:
Herrn Alexander Áarenaii Wien III. Rennweg 6. Ankunft sibenundzwanzig nachmittag 2. Uhr Hotel Tegelt-hoff — dr. Cr. Cristea.

Mind a ketten, Cristea és Bunea megérkeztek Bécsbe, ahol Brosch osztrák-magyar vezérkari őrnagy; a trónörökös katonai irodájának főnöke tudomásukra adta, hogy csak másnap délben fogadhatja őket a trónörökös és az audenciát feltétlenül titokban kell tartaniok.

Másnap titkos ajtón keresztül vezették be a két pópát a trónörökösök palota kertjébe.

A kihallgatás lefolyását Cristea naplója szerint írjuk meg:

»Köszönöm önöknek — mondotta a trónörökös — hogy oly messziről idejöttek. Így alkalmam nyílik elmondani önöknek, hogy ismerem a derék és loyális román nép szenvedéseit és igazságtalanságait, melyeket el kellett viselnie a magyaroktól. Én ismerem azokat a nagy szolgálatokat, amelyeket a román nép 1848-ban a dinasztia érdekében tett (Lásd a zalatnai, nagyenyedi stb. vérfürdők! A Szerző.). Legyenek türelemmel, helyzetüket megváltoztatom. Segítek majd rajtuk. Vajda Sándor képviselő nr elmondotta nekem, hogy milyen gyilkosságokat követtek el a magyarok a választások alatt.

Szeretem az oláh népet és lelkemnek minden kívánsága az, hogy segítsék rajta, amikor majd hatalmam lesz rá. Egyelőre azonban nem tehetek sokat.

Azért hívtam önöket, hogy kijelentsem, ismerem a helyzetüket, minden rokonszenvem az önöké és arra kérem, mondják el otthon, szűkebb körükben és a népnek — azonban természetesen minden elővigyázatossággal, hogy közös ellenségeink, a magyarok meg ne hallják és világgá ne kiabálják, — hogy mik az én nézeteim. Hogy a nép ne háborogjon és legyen türelme kívárni helyzetének javulását. Önök előtt kötelezettséget vállalok, hogy a mai állapotokat megváltoztatom.«

Erre a nagyszerű trónörökösi üdvözlésre Cristea a következőket válaszolta:

»Köszönjük császári és királyi Fenségednek azt a megkülönböztető kitüntetést, amelyben bennünket részesít, valamint szép és nemes fogadalmát. Mi és az oláh nép úgy tekintjük ezt, mint reményt arra, hogy jobb jövőt várhatunk. Mi dinasztikus érzelműek vagyunk, mert mindent, amivel rendelkezünk, a dinasztitól kaptunk. Ezért jövőre a magyarok ki akarnak bennünket zárni a közügyekből. Most akarja Andrassy gróf a plurális választói jogot bevezetni. A magyarok azzal gyanúsítanak bennünket, hogy el akarunk szakadni, hogy ezzel kompromittáljanak bennünket Fenséged előtt. Mi csendes nép vagyunk, de a magyarok mesterséges lázadásokat szítanak.«

Ferenc Ferdinánd erre azt felelte, hogy ezeket mind tudja. De ő javít ezeken a dolgokon, mert rokonszenvez a horvátokkal, románokkal, szlávokkal. »Így tanultam — monda — atyámtól, ebben a szellemben akarom nevelni gyermekeimet és utódomat, Károly főherceg unokatestvéremet is«.

Ezek után a kedves, udvariaskodó szavak után megkezdődött a két oláh pópa végnélküli panasza ellenünk. Felemlítették, hogy a magyarok a városok lakóival akarnak kormányozni, akik írni-olvasni tudnak, de kossuthisták. Balázsfalván rendeztek kossuthista gyűlést, amelyre volt merészségük meghívni Mihály metropolitát is. Ferenc Ferdinánd itt közbeszólt: de nem ment

Visszautasította a meghívást, erősítette meg Bimea. Majd panaszkodtak Apponyi gróf kultúrpolitikája miatt, mert arra kényszeríti az oláh gyermekeket, hogy több tantárgyat magyar nyelven tanuljanak. »Odáig értünk, hogy még a vallást sem engedik oláhlul tanítani.« Itt mind a két pópa hazudott, de elérte vele a kellő hatást, mert Ferenc Ferdinánd kezeit csodálkozva emelte fel.

— Állandóan azzal gyanúsítanak bennünket a magyarok, hogy el akarunk szakadni, — ismételte a két pópa — ezzel akarnak kompromittálni bennünket Őfelsége előtt. — Ugyan hová akarnának elszakadni? — kérdezte Ferenc Ferdinánd. — Nevetséges.

— Ugye, a nemzetiségek Magyarország lakosságának a többségét képezik? — kérdezte a trónörökös. — Igen — felelt Cristea, — de a magyarok meghamisítják a statisztikát. — úgy van, — hangsúlyozta a trónörökös — náluk minden Veigelsberg nagy hazafi, ha magyar neve van. Bizony na^y Ízléstelenség volt a magyarok részéről, hogy éppen Európában telepedtek le. Informálva vagyok arról is, hogy milyen rettenetes dolgokat műveinek a választásokon, hogyan tartják a választókat órákig a hóban, fagyban. Tudom, hogy a román nemzeti párt elnökének vasbunkóval verték be a fejét, a csendőrök pedig ahelyett, hogy segítségére siettek volna, mosolyogva nézték a jelenetet. Ha le akarok önök közé menni, akkor a kakastollasok és kifentbajuszuak nem engedik a kedves oláh népet hozzám közeledni. De másképp lesz ez a jövőben! Minden rokonszenvem önökkel van. Szeretem az oláhokat, mert jó és szép nemzet. Lelkembe vannak zárva azok a szép és egészséges parasztok, akik a havasokban laknak és nem ismerik a betegséget. Örömmel láttam nemzeti ruhájukat, táncaikat és gyönyörködtem hosszú és szép hajukban.

Sajnálom, hogy nem tudok oláhlul beszélni. Ha azonban lassan olvasok románul, akkor sokat megértek, mert nagyon hasonlít a latinhoz és az olaszhoz.

A magyar nyelv azonban rettenetes és kiállhatatlan. Már csak nyelvük miatt is gyűlölöm őket Sok benne a tata-tete és a nők-nők! Negyven éve, hogy kínlódom ezzel a nyelvvel, hogy megtanuljam, de nem sikerült.

*

Két és fél órán keresztül diskurált a két oláh pópa a magyar trón várományosával és nem volt egyetlen mondatuk, egyetlen hangjuk, amelyben ne gyalázták volna a magyart.

Midőn elbúcsúzlak, ötször-hatszor fogott kezét a két pópával a trónörökös és ismételtlen megkérte őket: mondják meg az oláhoknak, hogy ő megváltoztatja sorsukat.

Cristea is, Bunea is naplót vezettek erről az audenciáról. »Fidus« Pesten várta őket a »Vadászkürtben«. Itt hosszú és

terjedelmes jelentésben fektették le az audencia részleteit. *Fidus*« pedig a román konzulhoz vitte a jelentést a Greshampalotába. (Belcsiurescu volt akkoriban a pesti román konzul.) Másnap már Bukarestbe érkezett a jelentés. — Az okos bárány két anyától szopik.

*

A hírszerzőszolgálat legszomorúbb fejezete: a hazaárulás. A hazaárulást nemcsak katonai titkok elárulásával lehet elkövetni, hanem mind politikai, mind az utóbbi időben gyakran előforduló gazdasági téren is.

Kissé furcsa, de való, hogy azt a kémet, aki hazája szolgálatában áldozta fel magát, a legnagyobb gyűlölettől eltelve húzták fel az első fára, vagy állították oszlophoz, hogy golyó járja át szívéét, a politikai hazaárulók pedig, akik népeiket tudatosan vagy öntudatlanul elárulták, zavartalanul üzhették veszedelmes játékaikat. Sajnos, nekünk ezekből jutott bőven.

*

... a szürke fiskálisnak módnélkül megnyúlt a nyaka a hosszú és megfeszített figyeltől és várakozástól... — mondja Székely Mózes. A facér orvos munkáját láttuk. Lássuk most a »szürke fiskális« munkáját. Megállapíthatjuk előre: könnyű munkája volt, hiszen a trónörökös udvarából nézte a napot.

Alig érkezett vissza a két hosszuszakállas pópa Budapestről Nagyszebenbe, illetve Balázsfalvára, elkezdődött a bukaresti közvélemény hangolása. Ez annál is könnyebben ment, mert a bukaresti közvéleményt az utca képezte, amelynek akkori vezére Jorga Miklós egyetemi tanár, a »Liga Culturala« elnöke volt. Nincs az az aljas hazugság, nincs az a becstelen rágalom, amit ez az úgynevezett kulturális egyesület a magyar nép fejére ne szórt volna. Az alig hatmillió lakósu ország minden iskolájában, korcsmájában, vendéglőjében, kávéházában, egyszóval minden nyilvános helyiségben ott függött egy művészi kivitelű hármas kép, mely láncravert oláhokat ábrázolt, amint a hosszubajszu magyar csendőr elhurcolja, majd agyonveri őket. A kép harmadik jelenele egy apoteózis: a szép nő által szimbolizált Románia koszorút fon a meggyilkoltak feje köré, a háttérben pedig a román hadsereg szuronyai jelképezik a feltámadást.

Nyugodtan állíthatjuk tehát, hogy a romániai sajtó teljesen az irredentizmus szolgálatában állt és sohasem kereste a magyar kormány kegyeit. A román sajtó nem kereste a másfélmillió erdélyi oláh olvasótáborát a magyar kormány kegyein keresztül, hanem minden eszközt felhasználva: ott állt faja érdekei mellett.

Mármost a helyzet így állván, nehéz volt ezzel a néphanglattal szembeszállni. Így is történt.

Cristea, Bunea és Vajda meg tudták győzni a bukaresti utca vezetőit, hogy a magyar trónörökös halálos ellensége a magya-

roknak, hogy a magyar trónörökös egyesíteni akarja az összes románokat a magyar erő lehangolására. A román politikusok abban is megegyeztek, hogy nem fontos, vajjon a király Hohenzollern avagy Habsburg — az a fontos, hogy a faj együtt legyen. Ha a Hohenzollernnek nem tetszik egy habsburgi hegemonia, ők elkergetik dinasztiájukat, a Habsburg pedig bánjon el a magyarokkal; végül, ha a magyaroknak sem az egyik, sem a másik megoldás nem tetszik: »hát foglalják el a magyarok az egész Havas-alföldet és csinálják meg ők Nagyromániát!« — mondták lakonikusan. Később Carol királyt is bevonták a tanácskozásokba és meghívták általa Ferenc Ferdinánd trónörökösöt Sinájába. Mindenki, aki számított a román politikában, megegyezett abban, hogy a magyar trónörökös fogadtatása feltűnően szívélyes legyen egyrészt, másrészt a magyarok ellen táplált gyűlölet is kifejezésre jusson.

Igen érdekes Bunea Ágoston, a trónörökösi kegy letéteményesének Jorgához intézett levele, melyben őt elgondolásainak megnyerni igyekszik. Ugyanis Jorga nem szívesen vállalt szerepet az ügyben:

»A politika szeszélyes és ezért a főherceg a legmelegebb, a legragyogóbb fogadtatásban kell hogy részesüljön, olyan fogadtatásban, amelyben Románia földjén még senkinek sem volt része. Minden szeretettel, amelyet irántad és a román nemzet iránt érzek, arra kérlek Tégedet, hogy az irredentizmus ne keveredjen össze a főherceg fogadtatásának ügyével, hanem fejlődjék külön a másiktól, mert így követeli a román nép érdeke.«

A fogadtatás kitűnő volt és miután a magyar zászlókat elégették, a fekete-sárga és a román színek között bevonult a román királyi pár oldalán Ferenc Ferdinánd és neje a romániai közvélemény szívébe.

Mielőtt a sinajai látogatás megtörtént, Maniu Gyula úr, a »szürke fiskális« memorandumba foglalta az erdélyi oláh nép panaszait és a memorandumot átadta a budapesti román konzulnak, hogy juttassa el Románia miniszterelnökéhez, Bratianu Jonel úrhoz. Ebben a panasziratban Maniu sérelmezi a dualisztikus politikai rendszert és a koalíció magyarosító politikáját. Majd tudtára adja Bratianunak, hogy a Jorga professzor által kezdeményezett irredenta mozgalom egyre veszélyesebb és nagyobb méreteket ölt úgy, hogy a Hohenzollernnek számára az ország közhangulata miatt mind kínosabbá és kínosabbá válik a helyzet.

Bratianu úr igen jónak és célszerűnek találta a memorandumot és átadta egy erdélyi oláh küldöttségnek, amelynek minden egyes tagja a magyar törvény elől szökött Romániába, hogy vigyék el Ferenc Ferdinándhoz. A bukaresti magyar követség

tanácsosa, Ugron Gábor, hasztalan tiltakozott, Ferenc Ferdinánd fogadta a küldöttséget.

A főherceg és magyar trónörökös ékes beszéd keretében vette át az emlékiratot:

»Mindent látok és mindent tudok. Az úton az erdélyi románok látni akartak engem. A magyar szolgabírók és a magyar csendőrök azonban népemet megakadályozták ebben. Tudom, hogy román népem mindig hűséges volt a Habsburgok iránt. Legyenek biztosak, megkapják jogaikat!«

Ez után a nagyszerű trónörökösi beszéd és látogatás után, amely a kegyelemnek 1909. éve június 13-án folyt le, Ferenc Ferdinánd megismerkedett Jonescu Melániával, a pompás szépségű oláh leánnyal, akit Carmen Silva, a román királyné mutatott be idillikus körülmények között a magyar trón várományosának.

*

Szomorú elégtételt szolgáltatott e mű írójának 1938. november 2. Ugyanis e napon, abban a teremben, amelyben a magyar trónörökös az oláh pópákkal a magyar állam ellen összeesküvést szőtt, — a jelenlétében írta alá Ciano gróf és Riebertropp külügyminiszter a Felvidék visszacsatolásának okmányát.

Német kísérletek Románia megnyerésére

Németországból 1915. június havában Vilmos császár kérésére — előbb Bécsben, majd Budapesten és Bukarestben megjelent Erzberger képviselő, a német katolikuspárt vezetője, hogy a központi hatalmak és románia között közeledést keressen. A közeledés nem sikerül, mert az erdélyi oláhok — akiket a bécsi keresztény szocialista párt támogatott — az osztrák-magyar monarchia federalizálását, a czernini elvek keresztülvitelét kívánták. Tisza és Burián erről hallani sem akartak. Erzberger hosszú kihallgatáson kifejtette Ferdinánd király előtt azokat az előnyöket, amelyeket a központi hatalmakhoz csatlakozása nyújthat. Elmondotta, hogy a központi hatalmak Kie irányában offenzívát indítanak és elfoglalják Beszarábiát, amelyet átadnak Romániának. Ugyancsak kilátásba helyezte, hogy átadják Bukovinát is és nagy kölcsön folyósítására tett ígéretet.

Még ebben az évben meglátogatta Ferdinánd királyt testvérébátyja is és kérve kérte, hogy ne támadja meg a központi hatalmakat. A király mindent megígért, sőt ígéretét becsületszavával is megpecsételte. Midőn a németek azt látták, hogy a románokkal nem tudnak zöldágra vergődni, 1915. decemberében és 1916. januárjában meg akarták támadni őket. Helfferich kancellár volt ennek az egészséges gondolatnak a szószólója és kijelentette, hogy akkor táncol velünk »Donna Rumania«, ha derekát átölel-

jük. Falkenhayn akkori vezérkari főnök azonban Verdim elfoglalását helyezte előtérbe és Romániát egyelőre nem támadtuk meg. Pedig ekkor már Szerbia le volt győzve, Bulgária a pártunkon volt és Oroszország — Gorlice sebeit még nem heverte ki.

Amikor dr. Popovics Aurél miniszter akar lenni.

A »Belvedere« mellékajtaján nemcsak Fidus Vajda Voivod Sándornak, oláh papoknak, tót agitátoroknak, cseh összeesküvőknek volt szabad bemenetelük, hanem voltak magántudósok, akik kiszimatolták a magyar trónörökös óhajait és gyönyörű memorandumokba foglalva zengték el azt, amit a trónörökös sejtetett. Ezek között az urak között volt dr. Popovics Aurél, erdélyi származású úr, aki itt összeütközésbe került a bírósággal — elítélték, majd Bécsbe költözött és magyargyűlöletből élt. A mai generáció bizonyára nagyot néz, amikor arról értesül, hogy a régi Monarchiában abból is meg lehetett élni. Bizony, kamatozó, jól jövedelmező tőke volt a magyargyűlölet. Aurél Popovics dr. írt egy trónörökösi elmefuttatást, amelynek címe: »Gross-Österreich«. Felesleges talán a tartalmát ismertetni. Elég ha jelezzük, hogy minket, magyarokat kitörölt a térképről. Ezt az 500 oldalas könyvet Ferdinánd magyar trónörökös nyomatta ki.

Popovics a legbizalmasabb viszonyba került a trónörökössel kinek halála után elvesztette létfenntartását. Ekkor Beldiman berlini román követ útján azon gondolatot fejtette ki a német külügyminiszter előtt, hogy az erdélyi oláh kérdést csak akkor lehet megoldani, ha egy »román nemzetiségi« minisztert nevez ki a magyar kormány. A német kormány bécsi nagykövete útján fel is hívta Tiszát, hogy tegye mérlegelés tárgyává Popovics Aurél gondolatát. Tisza gróf azonban elutasította a gondolatot és megmagyarázta a németeknek, hogy Aurél Popovics úr egyike azoknak a jelentéktelen embereknek, aki a trónörökös körül a magyarok ellen intrikált és most állástalanná vált. Nevetséges volna egy ilyen, vagy ehhez hasonló embert miniszterré kinevezni.

Popovics Aurél úr nemsokára ezután Svájca költözött, írt a Habsburgok ellen egy könyvet és mint aki jól végezte dolgát — meghalt.

A korrupció és panama paradicsomában

A semlegesség ideje alatt Románia ideális kémkedési terület volt. A politikai nézetek a polgárokról átragadtak a katonákra is; voltak német- és voltak ántántpárti tisztek.

Nem volt olyan miniszter, diplomata vagy vezérkari tisz, akit meg ne lehetett volna szólaltatni, aki barátságból vagy

haragból, pénzért vagy szép nő szerelméért el ne beszélte volna titkait, bármelyik fél embereivel állott is szemben.

Nyugodtan állíthatjuk: itt semmi sem maradt titokban.

A sajtót hasonlóképpen meg lehetett vesztegetni. Ha pedig az orosz vagy francia nagykövet megvesztegette a sajtót, számszerű okmányokkal felszerelve a laptulajdonosok megjelentek a német vagy az osztrák-magyar követségen és bejelentették, hogy nagyobb tarifáért hajlandók ugyanazokat a szolgáltatásokat a mi oldalunkon teljesíteni.

A pénzt persze felvették minden helyről, ahol csak adták, azután eladták lapjaikat és az új tulajdonosok előlről kezdték az egész zsarolási manővert.

Hihetetlen összegeket szereztek ily módon.

Hogy helyes és világos képet kaphassunk Románia akkori fertőjéről, felemlítjük, hogy egyik politikus, aki a román közéletnek reprezentánsa volt, előbb kultuszminiszter, majd hadügyminiszter, majd külügyminiszter lett és a konzervatív párt hatalmas oszlopa volt, Poklovszky Coziel orosz követtől havi ötvenezer frankot kapott, hogy lapjában ántántbarát propagandát folytasson.

Ebben az országban mindenki hasznot húzott és mindenki kétszínű volt.

De a duplicitásnak közöttük is Bralianu Jonel vezetett.

Hiszen történelmi tény, hogy még a hadüzenet előestéjén is, a semlegességre esküdözött Czernin előtt, holott akkor már Mavrokordato-nak, Románia bécsi követének zsebében volt az az írás, melynek átadásával másnap bejelentette a háborút.

Ennek a ravasz embernek minden mozdulatát éber szemmel figyelték. Az összes hadviselő államok kémei — így a mi bukaresti hírszerzőirodánk emberei is — állandóan a nyomában voltak.

Mindenki megkönyékezte, akivel csak érintkezett és elejtett szavait feljegyezték.

Bratianu ezt nagyon jól tudta és állandóan panaszkodott is a kémeik inváziója miatt Gzerninnek épp úgy, mint az antant diplomatáknak.

Tiltakozása persze mitsem használt. Sőt az oroszok Vesselkin admirális parancsnoksága alatt Reniben újabb kémirodát állítottak fel s ügynökeikkel behálózták egész Romániát.

Bratianu kezdte már idegesíteni a sok kém és ezért Grussi galaci prefektus útján chiffrózott táviratban arra kérte Vesselkint, hogy szüntesse be figyeltetését, Románia sohasem áll a központi hatalmak mellé. Kérte egyúttal az admirálist, figyelmeztesse az orosz hadvezetőséget, ne kövessék el azt a hibát, hogy az orosz csapatok Románián át vonuljanak a szorongatott Szerbia segítségére, mielőtt megegyeznének, mert akkor ő lemond és utána csak Carp, Marghiloman vagy Majorescu következnek,

de semmi esetre sem ententbarát kormány. — Ez a távirat 1915. november 30-án 2714. szám alatt ment el.

Az olvasó bizonyára mosolyog a pontos dátumon és a sürgöny számának idézésén. Nos, rögtön feltárjuk ennek is a titkát.

A bukaresti hírszerzőtisztünk, hogy az orosz kém szervezetet ellensúlyozza, rátette a kezét minden oly sürgöny- és telefonközleményre, amely Reniből futott be. A bukaresti hírszerzőtiszt ezt a feladatot igen egyszerű módon oldotta meg.

Jól tudta, hogy Romániában mindenki megvásárolható. így nem okozott nehézséget, hogy havi ötszáz koronát ajánljon fel a Renivel szemben állomásozó román kémelhárítóosztág parancsnokának, akinek a kezén az összes táviratok másolatai, úgyszintén a kihallgatott telefonbeszélgetésekről készült jegyzetek keresztül futottak.

A román tiszt nem ellenkezett a legkisebb mértékben sem. Szívesen hozzájárult, hogy 24 órás felváltással egy-egy emberünk állandóan mellette legyen és mindenről másolatokat készítsen. Sőt annyira meg volt elégedve a honoráriummal, hogy az ötszáz korona ellenében magára vállalta megbízottunk élelmezését is!

A kitűnő férfiúra nem is volt semmi panasz. Aránylag nagyon olcsón hozzájutottunk így Vesselkin admirális szervezetének minden titkához. Ami az oroszoknak milliókba került, azt mi megkaptuk ötszáz koronáért. Igen értékes információkra tettünk így szert és Románia kétszínű politikája nem volt titok előttünk.

Mikor Bratianu chiffrírozott távirata november 30-án a kezünkbe került, tartalma nem okozott meglepetést. Sejtettük hogy Bratianu kétkulacsos politikát folytat és adott pillanatban, ellenünk fordul Románia, ha pedig a hadiszerecsé tartósan nekünk kedvez, megtartja semlegességét.

Bratianu sürgönyét természetesen rögtön továbbították a monarchia legfelsőbb hadvezetőségéhez. Mikor ott elolvasták és megtudták, miként jutott az birtokunkba, Romániát elnevezték a »korrupció és a panama paradicsomának«.

Perditák a kémhálózatban

Románia hadbalépés előtt megerősítette határait Erdély felé. A »Kárpátok őrei« mély lövészárkokat vontak a magyar határnál és megtöltötték katonákkal.

Felváltva feküdtek az árkokban az egyes ezredek. Kéthárom heti »harctéri szolgálat« után új ezredek váltották fel a katonákat és a lövészárkokbeli tisztek Bukarestben, Ploestiben, Targu-Juban, Ramnikul-Valceán és a többi romániai városban, fürdőhelyen igyekeztek kipihenni vagy kitombolni harctéri fáradalmaikat.

Románia a Balkán kapuja, Európa szemetesládája volt «ebben az időben. Ami piszkot, szemetet felvert a világháború fergetege, az mind ide ömlött, itt tenyészett és itt virágzott ki.

Különösen a városokban zajlott az élet.

Mocskos lebujokban, nem is kétes hírű mulatóhelyeken tatár, cserkesz, cigány, görög, bolgár, albán, spanyol, szerb, orosz, francia perditák ölelkeztek a román tisztekkel. A lányokban a »hős« iránti rokonszenvon kívül természetesen a kíváncsiság is megnyilvánult és ezer kérdéssel ostromolták a tiszteket. Nem is kellett nagyon faggatni őket, csak feladni a kérdéseket és folyt a szó, dicsekedtek ők maguktól is.

Romániai kémszervezetünk tagjainak nem kellett egyebet tenni, mint ügyesen elbeszélgetni ezekkel a lányokkal. Jobb téma helyett szívesen elmesélték az érdeklődőknek, hogy mit hallottak a tisztektől. Kémeink a társalgás után feljegyezték a kapott adatokat és a mozaikszerű dicsekvésekből gyerekjáték! volt összeállítani a román hadsereg arcvonali elrendezését.

Tizenkét ilyen perditával állott összekötetésben kémhálózatunk. A magasrangú román tisztek főleg ezekkel tartottak fenn nagy barátságot, ők voltak a legkapósabbak, legcsinosabbak. A tiszteken kívül természetesen szívesen barátkoztak civilekkel, köztük a mi embereinkkel is és nem sejtették, hogy fecsegésükkel nekünk kémkednek, nekünk árulják el lovagjaik titkát.

De kémszervezetünk veszedelmesebb kalandokra is vállalkozott.

Bukarest egyes mulatóhelyein nagyon sok olyan artistanő tartózkodott, akik halálosan, szerelmesek voltak egy-egy tisztbe. Kisírt szemekkel táncoltak és sóhajaik a Kárpátok felé röpödtek.

Kémeink »jószívűek« voltak, megsajnálják ezeket a boldogtalan, lányokat.

— Ne búsuljon, ne sírjon — mondották a szerelmes leánynak. — Majd szerzünk menetlevelet és pénzt is adunk, hogy vőlegényéhez utazhasson.

A kis táncosnők hinni sem akarták ezt a gavallériát, ezt az önzetlen áldozatkészséget.

Másnap megkapták a szabályszerű menetlevelet és néhány száz leit is, hogy boldogságuk zavartalan, legyen.

Persze csak olyan lányok részesültek ebben a szerencsében, akik olyan, helyekre utaztak, ahol kémeink nagyobb román harcászati egységeket sejtettek. A többiek nyugodtan zokoghattak tovább, rájuk nem terjedt ki a kémszervezet nagylelkűsége.

A lányok két-három napig voltak a »fronton« és mikor hazajöttek, a lokálban ismét megjelent a jótévő gavallér. A hálás lányok beszélgetés közben feladott kérdésekre örömmel mondották el élményeiket és még álmukban sem eszméltek rá,

hogy ellenséges állam kémje hallgatta ki őket, hogy a titokzatos, gavallér egy kémiroda tisztje volt.

A perdita lélektanához tartozik a fecsegés. Legyen bármily nemzetiségű, nem szabad rábízni titkot, mert elbeszéli vagy elárulja a legelső alkalommal, anélkül, hogy észrevenné vagy tudatosan, ártana vele, csupán azért, hogy szórakoztasson és beszéljen.

Az a tizenkét lány, akikkel hírszerzőink összeköttetésben álllak, egytől-egyig ilyen, gyanútlan áruló volt és anélkül, hogy akarták volna, valamilyen jelentős szolgálatokat tettek a mi had vezetőségünknek.

Bukarestben a háború alatt egyetlen egy télen is használható fürdője volt: a Baile Eforiei, meglepően piszkos, primitív, de még ma is ugyanabban az állapotban van. Ennek a fürdőnek volt egy erdélyi származású oláh masszörje, aki hetenként eljárt Bratianuhoz, hogy annak vén csontjait kenegesse.

Bratianu masszörje

Sokszor kérdezték a fürdőben félig tréfásan, félig bosszankodva vendégei és társai: na mit izent Bratianu, mikor indulunk Erdélybe?« A masször mindig titokzatosan mosolyogva hallgatott. Egyszer azonban pokoli káromkodásokat szórva és az egész világot átkozva panaszolta, hogy az osztrák-magyar konzuli hivataltól katonai behívót kapott. Faggatták jobbra-balra és ő elkeseredve mutogatta a kétfejűsasos piros cédulát. Mindenki adott tanácsot. Az egyik arra biztatta, menjen, vágja pofon a konzult. A másik azt magyarázta, gyalázat, hogy a román kormány megengedi az erdélyi oláhok behívását. Volt olyan is, aki azt a tanácsot adta: rá se hederítsen a behívóparancsra, ismét más kijelentette, hogy le kellene Bratianut löni, hogy így elárulja a fáját. Íme — mondotta — ez a bizonyíték arra, hogy ez a gaz görög ivadék elárult bennünket.

— Bratianu! — kiáltotta egyik vitatkozó, — hát hiszen ő a legkompetensebb, maga, kedves mester, minden szombatnál van, mutassa hát meg neki a cédulái és mondja el, hogy magának Fogarason kis háza, birtoka van, mit tegyen. Mert ha nem tesz eleget a behívónak, a magyar állam elkobozza kis vagyontkáját, ha pedig eleget tesz és a behívóparancs értelmében bevonul a brassói honvédekhez, akkor könnyen megtörténhetik, hogy a saját testvérei ellen kell fegyvert fognia. Kérdezze meg — mondotta a tanácsadója, — hiszen ő az egyedüli hivatott a feleletre. A gondolat mindenkinek tetszett. Igen — mondták az enteniepárti fürdővendégek, — ez nagyszerű alkalom lesz arra, hogy színtvalljon! Végre kutyaszorítóba kerül! — kiáltották a németbarátok, mert masszörjének tanácsot kell adnia.

Megjött a várva várt szombat és vele a masször.

A román nyelv arról nevezetes, hogy azon lehet a legaljasabbul, a legpogányabbul káromkodni. Ezen a nyelven közös nevezőre lehet hozni az összes anyai és apai rokonokat. Nincs az az utálatos kifejezés, amelyet ne tudna vad kéjjel ropogtatni a román, ha káromkodó kedvében van.

Hát a mi masszörünk pogány káromkodókedvében volt. Elkerítette Bratianu összes fel- és lemenőágbeli rokonait. Megátkozta még ükunokáit is.

— Képzeljék urak — mondotta vendégeinek —, midőn felmutattam neki behívómat és elsírtam búmat-bánalom at, rámnézett nagy, ravasz fekete szemeivel és nagyon hosszú hallgatás után. azt mondotta: »minden embernek kötelessége hazáját védeni«. Egy szóval sem mondott sem többet, sem kevesebbet.

Egyes ententebarátok árulást emlegettek. Egyesek azt fejtegették, hogy már Bratianu apja kijelentette, hogy Erdélyt az erdélyiek nélkül szeretné megkapni. Végül abban állapodtak meg mindnyájan, hogy Bratianu úr elárulja nemzetét. Az egész román sajtó kommentálta az esetet. Kiki a maga szájaize szerint.

Cingaroff

Tombolt a semlegesség és Bukarest a bolondok háza volt. Kémkedtek és ellenkémkedtek, izgattak és ellenizgattak ott a világháború összes hadakozó felei. Kémkedett az orosz ellenünk és kémkedett a románok ellen. Kémkedett a francia, az angol, az olasz ellenünk, de nagy buzgalommal kémkedtek a románok ellen is. Kémkedtek az osztrák-magyar hadsereg ügynökei a románok ellen és kémkedtek a németek a románok ellen, de megesett az is, — az AOK kíváncsi lévén, vájjon diplomatáink mit kotyvasztanak össze Bratianu, Filipescu és Stirbey urakkal, hogy kémkedtünk saját diplomatáink ellen is!

Ebben az összevissza szótt pókhálóban különös figurák bukantak fel. A legcifrább és legjellegzetesebb közülük Cingaroff volt.

*

Az árulókat a világháborúban nemcsak az előkelő körökből szedték a hadviselő felek. Néha le kellett nyúlni mélyen a fertőbe is, hogy megfelelő embert kerítsenek elő. Csak kétféle árulót lehetett felhasználni: föltétlen becsületeset, vagy igazi gazembert.

Ha csalódtak a becsületesben, mert kisült róla, hogy gazember, ez épp oly kardinális hiba volt, mint amikor kisült a gazemberről, hogy jámbor, becsületes nyárspolgár, akinek csak a szája járt. Ez a két kategória azután feloszlott a megbízhatók és megbízhatatlanok táborára.

Ha a feketelelkű, hazáját eláruló gazember megbízható volt, akkor minden pénzt megért, de minden lépését, minden tettét föltétlenül megbízható egyénnel kellett figyeltetni.

A bukaresti kémvilágnak legjellegzetesebb alakja ez a Cingaroff nevű örmény-görög-albán zsidó volt. Ez a görbelábú, rövidtestű, kajlaorrú, göndörhajú ember tökéletesen beszélt az összes európai és keleti nyelveket. Szemeivel még véletlenül sem nézett arra, akivel beszélt. Mindig panaszkodott, sírt és elégedetlen volt. Mindenre vállalkozott és mindent becsületesen, elvégzett.

Bukaresti hírszerzőtisztünk természetesen összeköttetésbe lépett Cingaroffal is.

Ha valamelyik kémről meg akartuk tudni, hogy nem két-kulacsos-e, ezt Cingaroff bogozta ki.

Ha arra voltunk kíváncsiak, hogy Serrail tábornok mit művei Szalonikiben, Cingaroffot küldtük le és pontos értesüléseket hozott.

Amikor a nagy vardári hidat fel kellett robbantani, Cingaroff vállalta magára a munkát és komitácsi bandájával levegőbe is röpítette a nagyfontosságú építményt, elárulta azonban Gondos hadnagyot, az expedíció vezetőjét.

Cingaroff átment Bessarábiába is és megszerezte az orosz csapatok ottani létszámáról és élelmezéséről szóló adatokat.

Cingaroff figyelmeztette a bolgárokat, hogy az odesszai hadiflotta megtámadja Várnát és ugyancsak ő jelentette be irodánknak, hogy hány hírszerzőnket és kiket lepleztek le a románok.

Ennek a mindenre elszánt, mindenre kapható embernek minden zsebében más-más útlevel volt. Kezdve a magyartól, található volt nála görög, bolgár, szerb, román, angol, francia^ német útlevel és mindegyik valódi aláírásokkal, valódi vízumokkal.

Egyszer vallatóra fogták, hogy honnan szerezte ezt a töménytelen útlevelet.

Ő csak mosolygott és hallgatott.

Be akartak hatolni ennek a titokzatos embernek a lelkébe. Leitatták, hátha akkor beszél magáról. De ezzel sem értek el semmit.

Cingaroff régi görög nótákat énekelt, andalúziai spanyol verseket szavalt s végül latin egyházi énekekbe csapott át. Később sírt, zokogott, jajgatott a felesége után, aki állítólag Olaszországban élt.

Nem tudtak vele boldogulni. De valami benső érzés azt súgta, hogy ez az ember pénzért mindenre képes.

Sohasem hagyta nyugton hírszerzőinket az a gondolat, hogy az a híryanag, amelyet Cingaroff hoz, bármily jó és bármily értékes is, az így szerzett előnyt mindig felülmúlhatja az a veszedelem, hogy sohasem tudhatják, mit lop el tőlünk és ránk nézve milyen veszedelmes híreket továbbít ellenségeinknek.

Ezért Cingaroffot állandó megfigyelés alatt tartották Magyarországon és Bukarestben.

A román fővárosban két bájos magyar hölgy vigyázott a nagystílusú kémre: a karcsú, szőke, nyúlánk, nagyműveltségű Zseni és a filigrántermetű, bohémtermészetű, óvatos kis barna Babi. Mindketten Bukarestben laktak és mint elsőrangú táncosnők, nagy szerepet vittek a demimondain világban.

Mindkettőjükéről előre kell bocsátanunk, hogy becsületesen szolgálták hadseregünk érdekeit és önzetlen munkájukkal nagy szolgálatoakat tettek.

Bukarestet ebben az időben elárasztották az entent művészei, akik valamennyien egy-egy kémszervezetnek voltak az ügynökei.

Ezek a művészek hatalmas propagandát fejtettek ki hazájuk érdekében. Különösen kivált közülök egy Popoff nevű balalajka-művész, Tartarinov orosz katonai attaché ügynöke, aki csodálatos hangokat tudott kicsalni igénytelen kis hangszeréből.

Zseni és Babi Cingaroff megfigyelése közben rájöttek, hogy az jó barátságot tart fenn Popoff al.

A két leány jelentése alapján Cingaroffot, — aki éppen Bukarestben tartózkodott, — még szigorúbb megfigyelés alá vették.

Egy este Popoff a bukaresti előkelőség és a királyi Udvar előtt mutatta be csodálatos művészetét és előadás után a Femina című mulatóhelyre tért be, ahol pazar vacsora és tánc volt.

Zseni és Babi éppen a Feminában működtek.

Táncszámuk után meghívást kaptak Popoff asztalához.

Folyt a pezsgő és szólt a bus, álmatag román nóta, amikor Cingaroff belépett a mulatóba.

Popoff magára hagyta a leányokat és hozzásietett. Hosszú ideig tárgyaltak, majd egy nagy borítékban iratokat vett át Cingarofftól. Zseni és Babi mint a vércsék lestek a tárgyaló feleket.

Pár pillanat múlva egy megbeszélts kulcs alapján telefonon hirül adták a történeteket kémirodánknak, ahonnét azt az utasítást kapták, hogy igyekezzenek minden eszközzel Popoff bizalmába annyira beférkőzni, hogy még az éjjel megszerezhessék tőle az iratokat.

— Ha másképp nem megy — szólt a parancs, — le kell itatni vagy meg kell mérgezni Popoffot.

A két leány nem volt olyan lágyszívű, hogy egy kis mérgeztől megijedjen, de erre nem is volt semmi szükség.

Popoff teljesen lerészegedett a pezsgőtől és minden áron a lányokkal akart maradni egész reggelig.

Az ittas embert kocsiba ültették és Babi lakására vitték.

Itt Popoff rögtön elaludt és Zseni kiemelte a zsebéből az iratokat tartalmazó borítékot. Az írásokat a bátor leány azonnal

kémirodánk vezetőjéhez vitte, aki ügyesen felbontotta a borítékot és lefotografálta tartalmát.

Ezalatt Babi örködött Popoff mély álma fölött.

A fényképezés után az iratok ismét visszakerültek a borítékba, Zseni pedig lóhalálában Babihoz rohant és a borítékot visszacsempészték a balalajkaművész zsebébe.

A lefotografált iratokból kiderült, hogy Cingaroff nem is kétkulacos kém, hanem a világ egyik legnagyobb gazembere, aki a kémkedést mint üzletágot a legmagasabb tőkélyre fejlesztette.

Cingaroff kémkedett az oroszoknak, románoknak és szerbeknek ellenünk és ugyancsak kémkedett nekünk is ellenük.

Cingaroff felrobbantotta a constanzai petróleumraktárakat, de ugyanakkor ő hajtotta végre a bécsújhelyi osztrák-magyar lőporraktár felrobbantását is.

Cingaroff kémkedett a bolgárok és a németek ellen az oroszok javára, ugyanakkor kémkedett a románok ellen is német és bolgár megbízásból.

Mint rendes üzletember, működéséről pontos könyvelést vezetett irodájában, Pavelescu nyugalmazott román csendőrszázados lakásán, aki hú társa volt üzelveiben.

Pavelescu állandóan Bukarestben tanyázott, Cingaroff pedig végig utazta a hadviselő államokat és ügynökeitől összegyűjtötte azt az anyagot, amit mindenfelé értékesített.

A bukaresti magyar kémiroda vezetője Cingaroff leleplezéséről azonnal értesítette felsőbb hatóságait és egyúttal kérte, hogy ha Cingaroff a Monarchiában megjelenik, röglön tartóztassák le.

De értesítést küldött Cingaroff leleplezéséről a ruszcsuki bolgár hírszerzőállomás parancsnokának is, mert a lefotografált iratok között ott volt a magyar—német—osztrák és bolgár hadsereg dunamenti együttműködési terve Románia ellen és ezért a veszedelmes kém személye rendkívül érdekelte Jancseff kapitányt, a ruszcsuki kémiroda vezetőjét is.

Az együttműködési tervet Windischgraetz Lajos herceg csak néhány nappal Cingaroff leleplezése előtt csempészte Bécsből Szófiába Predealon és Giurgiuon át óriási nehézségek árán.

A budapesti parancsnokság rövid idő alatt megállapította, hogy Cingaroff ügynökei Gömöri Ferenc és Kubinyi János voltak. Méltó büntetésüket ezek azonnal meg is kapták.

Cingaroff mestert végzete Ruszcsukba vezette. Mit sem sejtve a történekről, Romániából áthajózott Bulgáriába és mosolyogva büszkén jelentkezett Jancseff kapitánynál, megvételre kínálva a román dunaparti erődítmények pontos leírását és térképét.

Jancseff kapitányban volt annyi humor, hogy átvette az iratokat, de ugyanakkor felkínálta ellenszolgáltatásul Cingaroff mesternek a lefotografált német—osztrák—magyar—bolgár dunamenti együttműködési tervet. Cingaroff nem akarta megérteni a dolgot, csak akkor, amikor saját kéziratát mutatták be neki és amidőn a bolgár detektívek kissé megszorogatták a csuklóját.

Töredelmes és mindenre kiterjedő vallomást tett. Elárulta Gömörit, Kubinyit és elárulta bolgár társát, Aftalion Iszakovics gyapjúkereskedőt. Aftalion Iszakovics bevallotta, hogy a ruszcsuki kikötőben levő osztrák-magyar dunai flottillánál megismerkedett egy Beranek nevű irodatiszttal, akitől kétezer koronáért vásárolta meg a már említett együttműködési tervet. Természetesen azonnal lefoglák Beranek urat is, aki a felmutatott bizonyítékok súlya alatt vallott, mint a karikacsapás.

Cingaroff és Iszakovics bolgár hóhér kezén végezték életüket, míg Wenzel Beranek irodatiszt urat egy markos dunapentelei legény húzta akasztófára. Teschenből ugyan érkezett egy sürgöny, amely az ítélet végrehajtásának felfüggesztését rendelte el. Sajnos, azonban, a dicső cseh nemzet e fia már kiszenvedett volt. Protektora úgylátszik nem akart belenyugodni ebbe az elintézésbe és még sokáig küldözgetett különféle igazolási felhívásokat, de azok — tekintettel az összetorlódott másnemű munkára — felelet nélkül maradtak. Baranek Wenzel igazi cseh hős volt. Pontosan kétezer koronáért árulta el hadseregét, hazáját, királyát.

A rókavadász

A világháború a kémkedés terén hatalmas érvényesülési lehetőségeket nyújtott a nőknek! A szenzáció, a titokzatosság és a kaland utáni vágy szinte serkentette Éva kíváncsi lányait erre a halálosan, veszedelmes pályára.

Az alábbi esemény egy bájos, könnyelmű magyar lány leleményességét és furfangját mondja el, aki villámgyorsan, Határozottan cselekedett és kihasználta minden utat és módot céljának elérésére.

A bukaresti osztrák-magyar hírszerzőtiszte azt az utasítást kapta, hogy figyeltesse meg és lehetőleg szerezzen tárgyi bizonyítékokat attól a román vezérkari tisztól, aki állítólag a román és az orosz vezérkar között összekötőként működik és Galacon keresztül hetenkint Renibe utazik. A titkos parancs azt is tudni vélte, — megbízható jelentés alapján — hogy Reni, Ismail, Kilia és Benderi környékén nagyobb orosz haderőket vontak össze és a román hadvezetőség e haderők parancsnokával szoros összeköttetést tart fenn. A parancs abban az időben érkezett, amidőn a román semlegesség haldoklott és napról-napra jobban látszott a románok kisedő játékának a célja.

Hogy az olvasó a helyzettel teljesen tisztában legyen, tudnia kell, hogy a bukaresti hírszerzőtiszt nem hivatalos tényező, hanem kimondottan »vogelfrei« volt. Üldözte az ententhatalmak nagyszerű kémszervezete és üldözte a román rendőrség úgynevezett »biztonsági brigádja«. Románia ugyanis nagyon »kényes« volt semlegességére. Ha egy osztrák-magyar repülő kényszerűségből leszállt román területen, gépét mindjárt elkobozták, őt pedig internálták. Ha azonban egy orosz század ágyúgolyóink elől oda menekült, visszakergették vagy átadták őket az orosz katonai hatóságoknak. Az entent kémszervezetébe tartozott az egész román rendőrség és ha valamelyik entent kém valakire ráfogta, hogy osztrák, német vagy magyar kém, azonnal letartóztatták és súlyos börtönnel büntették: ellenben az entente kémei teljesen szabadon és minden korlátozás nélkül működhettek. Ilyen körülmények között az osztrák-magyar hírszerzőtisztnak rendkívül nehéz volt a helyzete. De parancs, parancs. Akár a lövészárkokban teljesítette a katona kötelességét, akár itt, ahol nagyobb parádéval ugyan, de biztosabban talált a golyó, esetleg; a bitó, — a parancsot teljesíteni kellett.

Volt a bukaresti hírszerzőállomásnak egy leleményes, okos, műveit és tüneményes szépségű hölgytagja. Bátor volt és szerette a nagyvonalú kalandokat. Hazafias érzése minden kritikát kiállt. Álneve »Baby« volt. így becézték, ő leplezte le Cingaroffot is. Csodaszépen táncolt. Nagyszerű, fiús természetű demimondain, tizennyolc éves leány volt. Ma egyszerű polgári életet él, akkor ragyogó csillaga volt a bukaresti éjszakának.

Ez a hölgy kapta a feladatot, hogy akár halála árán is, tegyen eleget a kívánt parancsnak. Midőn a megbízatást vállalta, az összekötőtiszt nevét, személyleírását és Bukarestből való indulásának pontos idejét kinyomozták a román hadügyminisztériumban elhelyezett, teljesen megbízható besúgó útján.

Baby huncutul összeütve bokáit, katonásan szalutált és elindult az eléggé veszedelmes útra.

Baby feladatát eredeti, utánozhatatlan módon hajtotta végre, Dióbarna csodaszép, fürge szemével azonnal megtalálta emberét, egy vezérkari kapitányt, akivel rövid idő alatt, kedves, pajtáskodó modorával, baráti viszonyt kötött.

A vonat robogott és a román tiszt széles gesztusokkal, szuperlatívuszokban dicsekedve tárta fel küldetésének a jelentőségét. Talán mindent elmondott, amit tudott a román hadseregről, de Babyt, bár mindez érdekelte, mégis csak a futártáskát szeretne volna megkaparintani, amit a kapitány kezei között tartogatott.

Ploestibe érve kiszálltak a vonatból és letelepedtek a vasúti étterem terraszán meghitt kettesben ebédelni.

A titkokat őrző táská az asztalon volt és a kapitány rajta könyökölt, úgy evett. Nem messze a háttérben Baby parancs-

noka figyelt és leste a pillanatot, hogy mikor emelhetné el a táskát...

Ploesti átszálló állomása a Galac és Predeal felé futó vonatoknak. Harminc perc a tartózkodási idő és a két vonat parallel, egy és ugyanazon perében indul ki az állomásról. Az egyik Predealon keresztül Magyarországra, a másik Buzeu—Galacon hajón a Dunán keresztül Renibe, Oroszországba.

Baby és a román tiszt már megebédeltek és még csak néhány perc volt az indulásig, amidőn hamiskás mosollyal arra kérte kapitányát, hogy pakolt ásson be neki »Capsa«-süteményeket a vasúti vendéglő asztaláról. A táskát a kapitány magával vitte és így teljesítette a kedves megbízatást. Midőn a kapitány az asztaltól eltávozott, Baby egy villámgyors mozdulattal — rákacsintva parancsnokára — valami kriminális hánytatószeret dobott a kapitány borospoharába.

Midőn a kapitány visszajött, Baby egy utánozhatatlan bájos mozdulattal arra a feledhetetlennek ígérkező pásztorórára ürtette poharát, amelyet Galacon töltenek. A kapitány mosolyogva boldogan felhajtotta poharát.

Egy pillanat alatt valami borzalmas erő gyomrát a torka felé emelte. Mintha a szájába tódulna az egész. Forgott vele a világ. Baby gyorsan megragadta a karját és vonszolta a galaci vonat felé. Kezéből kivette a táskát, betuszkolta a kocsiba, onnan a mellékhelyiségbe. Rázárta az ajtót és átugrott a Predeal felé már mozgásban levő vonatra. Parancsnoka alig tudta elkapni karcsú derekát.

A szegény román kapitány sokáig vadászhatta Baby rókáit, mert ő és parancsnoka minden veszély nélkül elérték a határt és Brassóban nevetve mesélték el pazar élményüket.

Midőn néhány nap múlva Czernin nagykövetünk azt sürgönyözte, hogy Bratianu ismételten biztosította őt, hogy inkább lemond, semhogy semlegességéből kilépjen, ugyanakkor a tesscheni nagy vezérkar hadműveleti irodájának a parancsnoka, Metzger altábornagy, aki már átolvasta Baby aktáit, a sürgöny szélére ráírta vastag vörös ceruzával: Gauner: 2. Aug. 1916.«

Kémelhárítás

A kémelhárító defensiv szolgálat természetszerűleg karöltve járt a kémkedő offenzív szolgálattal és egymást kiegészítették.

Itt is rendkívüli éberségei, találékonyságot, kitarást és ép idegeket követeltek.

Az arcvonal mögötti területek, a nagyobb vasúti gócpontok, városok és határállomások megfigyelése igen nagyszámú egyént kötött le. E kémelhárító osztagoknak lelkiismeretes, pontos megfigyelést kellett végezniök és különösen a határmenti állomásokon a postai cenzúrahivatal okozott sok fejtörést.

míg Románia semleges volt, a Balkán egész kereskedelmi levelezése Brassón keresztül bonyolódott le és ahhoz, hogy a cenzorok megérthessék a levelek tartalmát és átlássák, hogy nem tartalmaznak-e burkolt kémkedést, magasabb intelligencia kellett.

Szinte érthetetlen naivság uralkodott azonban a harctéri alantasabb parancsnokságoknál és a hazai hadkiegészítő szerveknél a kémkedést illetően. A harctér katonája büszke volt fegyveréc és nem tudta elképzelni, hogy azt a földalatti hatalmak orvvul kiűthetik kezéből. A hazai hadkiegészítő parancsnokok majdnem kivétel nélkül régen nyugdíjazott tisztek voltak, akiknek halvány sejtelmük sem volt arról a veszedelmes kémrendszerről, amely hadseregünket behálózta. Hogy milyen hihetetlen tájékozatlanságban éltek ezek az urak, jellemző a következő eset. Midőn a brassói cenzúrahivatalt megszervezték, akkor Wild József vezérkari kapitány előterjesztési tett a nagyszebeni vezérkari főnöknek, Lassy ezredesnek, hogy vezényeljen Brassóba húsz olyan tisztet vagy közembert, akik tökéletesen bírják a román nyelvet, ismerik a román irodalmat és megértik a kereskedelmi levelezésben előforduló gyanús kifejezéseket. Az előterjesztés felment a vezérkari főnökhöz, aki parancsot küldött azokhoz az erdélyi ezredekhez, ahol oláh legénység van, hogy azonnal legyenek eleget Wild százados kérésének.

Az egyes ezredek a parancsol leadták a századokhoz, ahol megfelelő kiválogatás után a legostobább, legbutább legényeket, húszat összepakoltak és elutaztattak Brassóba. Havasi golyvás oláh pásztorok, törötlábú és derekú favágók, bedagadtszemű oláh kovács, kanász és csordás vonult be egy délelőtt a brassói laktanyába és jelentkezett a K. u. K. Zcnsurstelle Brassó« parancsnokánál. Wild vezérkari százados, aki jóhumorú, melegszívű ember volt, amidőn meglátta ezt a gyönyörű társaságot, szépen leültette és lefotografáltatta őket egy nagy csoportképre. Mindegyiktől megkérdezte, mi a foglalkozása és lehetőleg a foglalkozását kifejező szerszámot adott a kezükbe. A favágónak fejszét, a pásztoroknak botot, a kovácsnak kalapácsot, a kanásznak, csordásnak kürtöt stb.

Midőn a kép készen volt, elküldötte előbbi jelentésének másolatával a nagyszebeni vezérkari főnöknek és a tescheni hadsereg főparancsnokság hírszerző osztályának. Lassy vezérkari ezredes, meg a többi tisztek jót nevettek a dolgon.

*

Egy kissé bizar és élénkebb esemény is történt egy határmenti kémelhárító állomáson. Vérbeli hercegnő, akinek megbízhatóságához semmi szó sem fért, társalkodónője társaságában semleges külföldre utazott. Éppen aznap érkezett a hadvezetőség parancsa, hogy bizonyos csapateltolások miatt nyolcnapi határzár lesz és az utolsó szerelvény utasai a legszigorúbban átku-

tatandók. Az utolsó szerelvénnyel érkezett a hercegnő és feltűnően szép társalkodónője.

A határállomásoknál az volt a rendszer, hogy az utasok kiszálltak és a nőket külön fülkékben nők, a férfiakat pedig férfiak testi motozás alá vették. Most is így történt. Megmotozták a hercegnőt és megmotozták társalkodónőjét is. Mind a ketten mosolyogva nézték végig a detektívnök lelkiismeretes munkáját. A társalkodónőt felülvizsgáló hölgy azonban teljesen feldúlt arccal jelentkezett parancsnokánál és jelentette, hogy a társalkodónő combján finom hieroglifák láthatók. Tudni kell, hogy a háború alatt gyakori volt az az eset, hogy a kémek láthatatlan, tintával saját testükre írták jelentéseiket és megérkezve hadseregük kötelékébe, egy vegyületben megfürödvé, előhívták a testükön levő feljegyzéseket.

Természetesen a parancsnok azonnal kiadta a rendeletet, hogy a hercegnő tovább utazhat, a társalkodónő azonban marad.

Most következett aztán a további eljárás. A társalkodónőnek minden tiltakozása ellenére a hieroglifákkal gyanúsított combja lefotografáltatott. A fotográfia azonnal egy vizsgálóbizottság elé került. A vizsgálóbizottság nagyot nézett a szokatlan, fotográfián és midőn az írásjeleket megnagyobbítva vizsgálat tárgyává tette: rettenetes nevetésben tört ki. Kiderült ugyanis, hogy a megnagyobbított írásjelek a »Neue Freue Presse« lenyomatai.

A rejtély hamarosan magától oldódott meg. A társalkodónő az utazás alatt meglátogatott egy bizonyos helyet, amelyet higiénikus szempontból a kezében levő hírlappal takart le. Mint-hogy a hírlap friss nyomású volt, a betűk festéke rátapadt testére.

Bocsánatkérések között bocsáttatott el, de ott kellett töltenie nyolc napot a határmenti városkában, mert a határzár időközben hatályba lépett.

Ilyen mulatságos események is fordultak elő a háború alatt.

Ez az esemény annyira egyedülálló és érdekes, hogy Ladoux francia kapitány emlékirataiba átültette és a hölgyet, mint olasz grófnőt szerepelteti, akit négyen fogtak le, midőn le akarták fotografálni...

Egy király szerelmes levelei

Történt azonban ennél sokkal érdekesebb, sőt a részes személyek miatt nagyobbvonalú és *pikánsabb* esemény is.

Néhány nap választotta el a központi hatalmakat az újabb ellenséges támadástól. Abban a zavaros világban egy csodaszép, feltűnően előkelő dáma érkezett a határállomásra. Izgatott viselkedése azt árulta el, hogy sürgősen, nagyon sürgősen szeretne a határállomáson és a vizsgálaton átjutni. Nagyon szépen és tisztán beszélt németül, franciául és *magyarul*. Kérve kérte a

motozó személyzetet, hogy minél gyorsabban végezzenek vele. Az állomáson levő hírszerző lisztnek feltűnt az előkelő megjelenésű hölgy és segítségére sietett, elrendelvén, hogy útlevele, poggyásza és teste motozását sürgősen intézzék el. A motozónó-egy levelet talált a hölgy keblében és kötelességszerűen átadta a tisztnek. A levél királyi koronával ékeskedett és szokatlan hangú szerelmi vallomásokkal volt tele. A hölgy irult-pirult. Tisztünk már-már azt hitte, hogy egy inkognitóban utazó hercegnővel Tan dolga, kit gyöngéd szálak fűznek királyához, midőn azonban útleveléből látta, hogy egy magyar nevű, külföldön élő nőről van szó, a levél eredetéről kezdte faggatni. Szégyenkezve vallotta be, hogy őt gyöngéd rózsaszálak fűzik a gáláns kalandjairól közismert királyhoz; bizonyítékul még huszonkét levelet mutatott fel. Minden levelén királyi korona díszlett. A hölgy nem utazhatott tovább, hanem Bécsbe kísérték. Itt egy előkelő szállóban várta be az eseményeket.

Egy év múlva, midőn hadseregeink legyőzték a támadó országot, a király, aki féltette trónját és hazáját, nagyon szomorúan és nagyon halkán, szinte mélabúsan érdeklődött a hölgy sorsa iránt.

Így került a fegyverszüneti szerződés szóbeli megállapodásai közé S. hölgy azonnali hazaküldése is.

A levelek — azok itt maradtak. Nem sok értékük van. Nem lehet őket nyomdafesték alá bocsátani.

A román vezérkari tiszt és az erdélyi oláhok

Midőn Románia semlegessége kétséssé vált, hírszerző parancsnokságunk legfőbb gondja egyfelől az volt, hogy Romániából pontos híreket kapjon, másfelől, hogy elhárítsa, meggátolja az ellenséges kémek működését. Az offenzív szolgálat Romániában pontosan működött; a defenzív szolgálatot még meg kellett szervezni. Ekkor egyik hírszerzőtisztünknek, aki tökéletesen beszélt a román nyelvet, az a gondolata támadt, hogy álromán offenzív szolgálatot szervez magában Erdélyben: Gyulafehérvárott.

Ebből a célból a bukaresti román vezérkari főnök hamisított ajánló soraival megjelent Munteau Zakariás dr. gyulafehérvári ügyvédnél és ugyancsak oda hivalva Pop Dávid gyógyszerészt, Iliescu vezérkari főnök megbízásából előadta nekik azt a tervet, hogy meg kell szervezni az erdélyi román kémhálózatot. Kérte őket, legyenek segítségére. Muntean Zakariás és Pop Dávid látszólag belementek az ügyletbe, de éjjel felmentek a várba és ott elmondották az egész tervet egy oláh nemzetiségű kapitánynak, a kapitány arra kérte Munteanékát, hogy a hírt ne terjesszék, ő majd beszél az illetővel és majd megmondja, mi a teendő.

A »román vezérkari tiszt« mélyen aludt a Hungária-szállodában, midőn a kapitány felkereste. Négy órán keresztül tárgyalt a két tiszt egymással, míg a kapitány vállalta, hogy megszervezi Munteanékot és aktív szerepet játszik a kémkedésben.

Mikor Munteanék meggyőződtek az ügy komolyságáról, ők maguk járták végig Erdély összes városait s megszervezték a kémhálózatot. A szervezet központja Gyulafehérvár volt. Ide futottak össze a jelentések. Böjti Spiridon, Coman János, Krisztolovean Romulusz, Dan Pompilius, Baka Román, Hamzea Miklós és Pop Viktor voltak a futárok, akik összeszedve az anyagot, Gyulafehérvárra vitték és itt az oláh kapitány átnézte, kontrollálta és azonnal továbbította a moldvai szakaszt érdeklőket Gyitnesre Böjti Spiridon útján, a Havasföldet érdeklőket pedig Predeálra Pop Viktorral.

Ezek az urak részint tanítók, részint papok voltak és 22 írásos jelentést küldtek a »román« nagyvezérkarnak. A felderítendő terület felölelte az egész határmentét, még pedig: Barcaszentpéter, Földvár, Szunyogszék, Feketehalom, Magyarbodza, Bodzaforduló, B arcározsnó, Erősd, Zernest, Csíkszereda, Zsögöd, Maroshévíz, Gyulafehérvár, a Marosmente, Sepsziszentgyörgy, Nagyszeben, Talmács, Poplaka, Vöröstorony, Segesvár, Brassó, Keresztényfalva, Vidonbák, Fogaras, Felsőtömös katonai adatait, erődítési munkálatait és általában az e vidéken elhelyezett hadierőket, a hadierők állapotát, intézkedéseit, állásait, mozgulatait, az erődök, tábori elsáncolások irányát, a raktárak készleteit, az állam katonai védelmére és a hadsereg működésére vonatkozó viszonyok és tárgyak állapotát. Lefényképezték a vöröstoronyi, a predeáli, az ojtozi szóhajóerődítési vonaladat, ékes magyarázatokkal látván el őket.

Volt a társaságnak kémfelhajtója is. Ezzel a nemes mesterséggel *Neagouics György* magyarlodzai gör. katolikus lelkész foglalkozott. A »román« vezérkari tisztnak majdnem minden nagyobb, forgalmasabb helyen volt egy-egy »megbízottja«, aki figyelte hadseregünk mozgulatait.

Az apparátus nagyszerűen működött. A nagyszebeni hírszerzőállomás főnöke nap-nap után gyönyörködhetett a román offenzív szolgálat pontosságában. A jelentésekhez oda volt csatolva az eredeti kézirat, amelyből kitűnt, hogy a román hadsereg vezérkari főnöke igen lelkiismeretes emberekre bízta Erdély katonai felderítését!

Mikor már a kémszövetkezet veszedelmessé kezdett válni és a román háború már a küszöbön volt, a »román« vezérkari kapitány eltűnt, a kémek, futárok, felhajtók pedig hurokra kerültek s a kolozsvári hadosztály bíróság előtt feleltek bűneikért. Kilencet közülök kötéltálati halálra ítélték, a többi három évtől nyolc hónapig terjedő börtönt kapott.

Meg kell említenünk, hogy királyi kegy folytán egyetlen egytiek sem görbült meg még a haja szála sem. Nevetve mentek-haza. ...

Ellopják Czernin gróf chiffrekulcsát

Mindenki természetesnek találja, hogy a »holnapi ellenség« nagyon kíváncsi volt arra, hogy »mai barátja« és »szövetséges« mit forral, mit kotyvaszt saját konyhájában. Különösen melegen érdeklődött Bratianu az iránt, vajjon Czernin milyen titkos chiffrekulccsal kapja az instrukciókat otthonról és milyen jelentéseket küld Károly román királyról, aki már annyira kétségbe volt esve egy audencia alkalmával, hogy a Pour le Mérite «-et, amelyet Vilmos császártól kapott és állandóan a nyakán hordott, letépte és sirva borult íróasztalára.

A háború kezdetén voltunk és október hatodikát írtak, midőn Bratianu arra is kíváncsi lett, hogy Czernint milyen hírekkel látták el Oroszországra vonatkozólag, mert bár írásban és nyíltan szövetségesünk volt, de Sasanovval már megkötötte a viszontbiztosítási szerződést, amely szerint Románia elfoglalhatja Erdélyt és a románlakta vidéket akkor, amikor jónak látja«.

Kiadták tehát a parancsot, hogy Czerninnek ez eseményekre vonatkozó iratait a román kémek szerezzék meg.

Itt egy pillanatra meg kell állnunk. Talán mosolyognak az olvasók és mesének tartják azt a kijelentést, hogy: kiadták a parancsot ez eseményekre vonatkozó iratok megszerzésére.

Igen! Ha egy ország vezetője kiadja a rendelkezést, hogy bizonyos titkos okmányok szereztessenek meg, akkor őrizhetik azt ezerszeres páncélszekrényben, ülhet rajta száz és száz beamier, lehet rá írva: Szigorúan bizalmas«, a kémek megszerzik.

Nincs az a titkos okirat, amelyet, — ha létezéséről tudnak — meg né szerezhetnének.

De nemcsak a háború alatt volt ez így. A békében és napjainkban is így van. Az angolok kíváncsiak voltak nemrégén a francia hadsereg repülőparkjainak fejlődésére és fantasztikus módon meg is szerezték az erre vonatkozó titkos tervezetet.

Tehát nyugodtan ismételhjük: ha az ellenség hírt kap valamely titok létezéséről, a rávonatkozó okmányokat megszerzheti.

Természetes, hogy az ilyen feladatot nem lehet azonnal megvalósítani. Türelem és végtelen kitartás kell hozzá.

Ha nem sikerül először, sikerül majd másodszor, ha akkor sem, harmadszor vagy tizedszer, de sikerülnie kell.

*

Czernint tehát szigorított kémzárlat« alá vették. Minden lépéséi, telefonbeszélgetését, nyilvános cselekedetét éber figye-

lemmel kísérték. Egy szép októberi reggelen a nagykövetségi palota előtt megállt Czernin hatalmas túraautója és az inasok három bőröndöt cipeltek ki a palotából. Kettőt tettek a soffőr mellé, egyet pedig, amely a »szigorúan bizalmas« iratokat tartalmazta, felszíjazták hátul a poggyásztartóra.

A soffőr elmondta a szomszéd palotában lévő barátjának, egy urasági inasnak, hogy gazdáját és Randa katonai attachét Szinajába viszi, mert jobban szeretik a nyugodt és szép kárpáti üdülőtelepet, mint a lármás, poros Bukarestet.

Az urasági inas ezt a hírt elmondotta egy ott lézengő román barátjának, aki gyorsan elszaladt és a hírt továbbította annak a két román kémnek, akik nem messzi egy pálinkásbutikban épp szilvapálinkát iddogáltak. Azonnal autóra ugrottak és csak annyi idejük volt még, hogy egy hajlított drótszegekkel teli zsákot feldobhassanak az autóba, s máris rohantak a «chiselefí» úton Baneasa, Otopeni, Ploesti felé.

Ploesti előtt tíz kilométerre elszórták a hajlított szögeket. Már teljesen kiszórták őket és a ploesti »Central«-szálloda előtt állottak, amidőn Czernin autója a legpompásabb egészségben orruk előtt elrobgott.

Kedvetlenül hajtottak utána, mert már alig bíztak az eredményben.

Azonban csalódtak. Campinán túl, a petróleum telepeken Czernin autója egy kocsmá előtt állott és a soffőr rettenetes káromkodások között cserélte ki az első kerekeket.

Természetesen a két kém azonnal megállt és soffőrjüket segítségére adták Czernin soffőrjének.

Czernin Randa katonai attachéval letért az országútról és a petróleum-forrásokot nézegette, midőn a soffőr utánuk futott és jelentette, hogy kész a kocsi, mehetnek. Ezt a pillanatot? használta ki a két román kém és egy gyors mozdulattal elvágta az okmánytárt átfogó szíjjakat.

Czernin és Randa beültek a kocsiba és elhajtottak, az »okmánytár« pedig néhány lépés után leesett.

A két román kém felvette, beugrottak autójukba és visszazárguldottak Bukarestbe. Bratianu este már olvashatta Czernin titkos jelentéseit és kezei között tarthatta az osztrák-magyar diplomácia titkos chiffré-kulcsát.

*

Czernint ez az esemény kétségbeejtette és hatalmas díjat tűzött ki az iratok kézrekerítőjének. Háromheti kutatás után a ládát az összes irományokkal együtt megtalálták egy román paraszt szalmájában. A román Czernin megbízottjának elmondta, hogy az országút közepén találta a ládát, felbontotta és a benne talált szivarokat és cigarettákat elfüstölte. Miután sem írni, sem olvasni nem tudott és semmi fontosságot az iratoknak

nem tulajdonított, azokat a csűrben levő szalmába ládástól együtt elrejtette. Az iratok ugyanazokban a borítékokban, díszes kétféjű sasos pecséttel ellátva, érintetlenül ott voltak a ládában. A jutalmakat Czernin megbízottja kiosztotta. A nyomravezetők Ugyanazok a román kémek voltak, akik a ládát ellopták.

Bukarest bevétele után Bratianu lakásán, Sofie nevű húga tiltakozása ellenére, házkutatást tartott kémelhárító osztagunk. Az összes ellopott okmányok fényképeit és másolatait megtalálták Bratianu irattárában. Csak a chiffre-kulcs másolatát vitte el. Arra még akkor is szüksége volt.

Czernin a lopás után azonnal Bécsbe utazott és benyújtotta Ferenc Józsefnek lemondását. A király azonban nem fogadta el.

Ez a minden részletében igaz, megtörtént esemény élesen belevilágít Czernin úr lelkiismeretlenségébe. A lopás 1914. október hatodikán történt és ettől a naptól kezdve Bratianu élvezettel olvashatta nap-nap után Czernin jelentéseit és Berchtold, majd Burián külügyminiszterek Románia elleni intézkedéseit. De nemcsak Bratianu olvashatta el ezeket a titkos diplomáciai ügyszerzőket. Elolvashatta Poklevszky Coziel orosz és Blondel francia követ is. Mert Czernin úr nem tudta, hogy a chiffre-könyv is a táskában volt!

Hilda grófnő

Hilda grófnő arisztokrata családból származott és tökéletesen beszélt a magyar mellett az összes európai nyelveket. Magas, ideges teremtés, csodaszép fekete hajjal, diószínű szemekkel és igéző szépségű, ártatlan hamvasbarack arccal. Csupa finomság, csupa jóság áradt lényéből és szinte delejes erővel vonzotta magához az embereket.

Férje diplomata volt és Keleten nagyon fontos állást töltött be, midőn Hilda grófnő arra a tudatra ébredt, hogy ő nagyon sokat használhatna hazájának.

Egy napon, midőn a konstantinápolyi Pera Palace-szálló előtt a szálló tulajdonosát, egy örmény urat, hosszú magas póznára húzták fel a török hóhérok, mert a Márvány-tenger egyes titkait árulhatta az angoloknak, — Hilda grófnő odaszólt a társaságában levő hírszerzőlisztnak, hogy szívesen vállalkoznék kém-szolgálatra. Érti és tudja, hogy nagy szolgálatakat tehet hazájának.

Aki hazaszeretéből és meggyőződésből vállalkozik ilyen veszedelmes szolgálatra, ha még hozzá teljesen megbízható is, sohasem szabad visszautasítani.

Így gondolkodott a hírszerzőtiszt is és ajánlatát elfogadta és férjürem ide, férjürem/oda: Hilda grófnő Bukarestbe utazott.

Valami csodálatos varázsa van Bukarestben a címeknek. Ott minden valamirevaló ember herceg. Társaságban és szaló-

nokban leghelyesebb, ha az ember mindenkit »mon prince«-nek szólít. Ebbe a társaságba került bele szláv hangzású grófi nevével Hilda grófnő. Egy miniszteri tárcát viselő politikus, aki azóta elhunyt, volt a pártfogója, míg a hosszúszakállú Gradisteanu, aki Constanzában felpofozta az osztrák-magyar konzult, imádója lett.

Gradisteanu Iliescu tábornok, vezérkari főnöknek volt meghitt barátja, akinek szép Sabina nevű leánya nagyon megszerette grófnőt, a bájos Hortense pedig, akinek bátyja miniszter volt, Hildában párisi nevelőintézetben barátnőjét ismerte fel.

Hilda grófnő az Athene-Palace szállóban lakott és vendégei csak a legszigorúbban vett román arisztokrata körből kerültek ki. »Elválóban vagyok férjemtől« — rebesgette Hilda grófnő — »mert én olasz származású vagyok, férjem pedig osztrák diplomata. Nem érthetjük meg egymást...« Pár hét múlva Hilda grófnő már a legpontosabb politikai híreket szolgáltatta. Csupán az érintkezés látszott vele lehetetlennek. Hiszen feltehető volt, hogy figyelik. Ezen is segített. Hetenként fel kellett mennie az osztrák-magyar követséghez válópere ügyében, majd Constanzába kellett hirtelen utaznia s az útra a gyönyörűséges Sabina is elkísérte. Ezen utjai és vizitjei közben bőséges alkalmat talált híreinek a leadására. Néha elutazott Sinajába is, ahol a Caraiman-szállóban olyan nemzetközi rulettebanda verődött össze, hogy Montecarlo elbújhatott mellette.

Hilda grófnő lelkiismeretes hírszerzőnek bizonyult és nagyszerű modorával, szépségével teljesen meghódította környezetét és különösen a vezérkari főnök segédtisztjét, Marinescu őrnagyot.

A semlegesség végefelé járt már az idő és hadvezetőségünk nagyon szerette volna ismerni a román felvonulási tervet, midőn Hilda grófnő jelentette, hogy a vezérkari főnök segédtisztje bizalmasan arra kérte, legyen segítségére abban, hogy a német hadvezetőségnek elárulhassa a román felvonulási terveket. Semmi körülmények között sem akar az osztrák-magyar katonai attachéval összejönni, mert nem tartja komolynak s pénze sincs. Különben is oláh származású.

Hilda grófnő halálfélelmek között vette át az iratokat azzal, hogy megpróbálja azokat értékesíteni. Midőn a tervek a bukaresti magyar-osztrák hírszerzőliszt kezei közé kerültek, azonnal lefotografálta és a remegő Hilda grófnőnek visszaadta, kérve őt, mondja meg Marinescunak, hogy ha a terveket a hadüzenet előtt két héttel kapja meg a német vezérkar, kétszázezer márkát kap értük. Marinescu végtelenül örült az ajánlatnak és Hilda grófnő által üzenté, hogy a pontos időt megmondja, egyúttal tízezer leit kért. Meg is kapta. A tervek jók voltak és Hilda grófnőt, mint aki nagyszerűen végezte dolgát, Bukarestből Bécsbe rendelték, mert félték, hogy Marinescuvall való barátsága árt az ügynek. Alig hogy Hilda grófnő Bécsbe utazott, Marinescu vezérkari őrnagy föbelőtte magát. Állítólag Iliescu vezérkari

főnöknél az orosz katonai attaché jelentést tett arról, hogy Marinescu felkínálta neki a Prath-menti erődítmények rajzát. Feltehető, — mondotta Tartarinov — hogy a németeknek is felkínálta. Ezt a híradást közölték a lapok is, de nem volt igaz. Tartarinov soha nem tett ilyen jelentést, hanem Marinescu egyik bűntársa kikottyantotta a Hilda-féle ügyet és mindkettőjüket revolverrel kínálták meg. Marinescu el is fogadta. Társa nem. Ő talán most is a tömlőben sínylődik. Hilda grófnő, úgy tudjuk, teljesen elszegényedett és angol, francia nyelvórákat ad Budapesten. Férje meghalt, nyugdíjat nem kap. Kétezer holdnyi birtokát a háború vége felé eladta és pénzét hadikölcsönbe fektette.

Egy robbantó különítmény története

Ennek a történetnek hősei nem voltak magyarok. A parancsnok száz volt, a közlegények oláhok, de ízig-vérig ragaszkodtak Erdélyhez. Saját szakállukra dolgoztak, ismeretlen pénzforrásból táplálkoztak. Senkinek kegyelmet nem adtak, senkitől kegyelmet nem kértek. A legrémesebb halállal haltak meg. Kínzásuk hónapokig tartott, de soha egyetlen szóval sem bánták meg tetteiket. Sajnos, nevüket nem írhatom le. Családtagjaikra tekintettel el kell hallgatnom ezeknek a páratlan hősöknek aranykönyvbe méltó nevét. De hangsúlyozom: Erdély szülte őket és érte haltak meg. Száz halállal múltak ki, mert a kegyetlen ellenség nem elégedett meg azzal, hogy kivégezze őket, hanem a kínok kínjával gyötörte, szaggatta hős testüket.

A parancsnok már túl volt a katonai szolgálaton, a közlegények innen. A parancsnok több gyermekes családapa, a közlegények gyermekek.

A különítmény specialitása a robbantás és a gyújtogatás volt. Hihetetlen merészséggel, agyafűrt leleményességgel pusztították a romániai hadiszertelepeket.

Az első és legvakmerőbb, egyszersmind legleleményesebb tettük a kacelui erődítmény felrobbantása volt, amely a román hadsereg számára elrekvirált gyógyanyagok gyűjtő- és elosztótelepe volt. Ennek a telepnek a felrobbantását azért határozták el, mert megtudták, hogy a román hadsereg egészségügyi anyag dolgában gyengén állt. Ott tartottak már, hogy a legrémesebb operációkat érzéstelenítés nélkül végezték. Vatta, fertőtlenítőszer teljesen ismeretlen fogalom volt. »A román katonának« — magyarázta e sorok írójának egy magasrangú román tiszt a háború alatt — »hét élete van és melle réz vértből áll, nincs szüksége tehát sem fegyverre, sem egészségügyi szerre. A karmaival és a fogaival harcol. Azt a pénzt, amit az öntudatos nemzet hadiszerekre stb. adott, felhasználtuk a lelkek háborús előkészítésére. Egészségügyi intézményeinkről tudja mindenki,

hogy a mi népünk még a ráolvasás és a varázslás korszakában él. A hadseregvezetők úgy számítottak, hogy összegyűjtik a »ráolvasó«, »varázsló«, »bájoló« imádságokat és igéket, megtanítanak rá minden szakaszban egy katonát és így eresztik rá őket az ellenségre. Ha megsebesül a román katona, azonnal ott van mellette, akárcsak falujában, a »bájoló« és ráolvassa a szükséges igéket, amittől aztán meggyógyul. Ha súlyos sebesülés történt, a legeredményesebb szert használja, az úgynevezett »angelicát«, angyalfüvet, ha attól sem lesz jobban, akkor — Isten kezében van az élete. A kiütéses tifuszt úgy gyógyítják, hogy ahol felüti fejét, azt a helyet vagy falut szökevényekkel és halálraítéltekkel körülfogják. Senkinek kimozdulnia nem szabad, amíg vagy meg nem gyógyulnak, vagy el nem pusztulnak. Ha valaki ki próbál menekülni, lelövik. Mi — folytatta érdekes előadását az ezredes, — egy ördögi machinációnak estünk áldozatul. A magyarok és németek félrevezetésének vagyunk az áldozatai. A semlegesség alatt nem tudtuk megtanulni a modern háború technikáját, mert az összes sürgönyeink, leveleink, újságjaink, könyveink és az egész civilizált világgal való irodalmi stb. összeköttetésünk német és magyar kézen ment keresztül és azok saját szájuk íze szerint hamisították meg. Úgyhogy még a kereszteshadjáratok felszerelésével indultunk a háborúba. Igaz, hogy közkatonáink észrevették már az első nap, hogy a ráolvasás és az angyalfű nem sokat használ, tehát vagy megadták magukat, vagy meghaltak, mert — fejezte be fejtegetését az ezredes — nálunk a legkisebb sebesülés — halált jelent!«

Bár ez a kép ironikusan túlzott, mégis mert a különítmény tudta, hogy Románia egészségügyi intézményei gyenge lábon állnak, arra fektette a fősúlyt, hogy azt a keveset is elpusztítsa.

A román hadvezetőség még 1915. őszén elrendelte az összes található kötszerek, fertőtlenítő- és gyógyszerek lefoglalását és azoknak egy erődbe való szállítását. Az éthert például hatalmas tartályokban egy erőd udvarán halmozták fel. A fentnevesett különítmény arra pályázott, hogy ezt az erődöt felrobbantja és megsemmisíti. A »Kacelu« erőd Bukarest várrendszerének egyik elővédje. Először is megszerezték ennek az erődnek a tervrajzát, ami nem ütközött nehézségekbe, mert, amint tudjuk, ott pénzért mindent meg lehetett venni. Megállapították a legkönnyebben robbanó anyag, az éther tárolási helyét. Az őrszolgálat azonban olyan szigorú volt, hogy sem éjjel, sem nappal nem tudtak hozzájutni. Ezért a behatolást ügyesen kellett megoldani. Megtudták, hogy a gyógyszertárak és a nagyüzemek itt vételezték fel étherszükségleteiket és a kiadáshoz szükséges utalványokat a hadügyminisztériumban szerezték be. Sok és nehéz utánjárással szert tudtak tenni egy 25 literes utalványra, ami tekintélyes összegbe került. Azután az a kérdés merült fel, hogy ha ezzel az utalvánnyal és a demijonnal

az erődbe bejutnak, hogyan robbantják fel majd a telepet, mert hiszen oda, ahol az éthert kimérik, nem volt szabad senkinek belépnie, csak a kezelőknek. Ekkor rendkívül szellemes ötletük támadt. Berlinből olyan kémiai anyagot hozattak, amellyel ha bekenik a demijon belsejét és étherrel leöntik, azonnal meggyúl és felrobban. Midőn a preparátum kezeik között volt és a demijont bekenték vele, nyugodt lelkiismerettel fogadtak fuvarost és az egyik oláh fiú kihajtott az erődbe. Ott miután rendben találták az utalványt, a demijont átadták a raktárnoknak, lefizették az éther árát és azzal bocsátották el őket, hogy egy óra múlva jöjjenek érte. A fuvaros és az oláh fiu bementek egy korcsmába és iddogáltak. A fuvaros azt várta, hogy visszatérjenek az üvegért, az oláh fiú pedig a robbanást. Az be is következett.

Délután volt. Forró, izzó tavaszi délután. A raktárnok, midőn beöntötte a demijonba az éthert, tűz csapott fel, mely azonnal szétvetette az üveget, a lángok pedig szempillantás alatt felgyújtották a tartályt. Egetverő hatalmas robbanás hallatszott. Sűrű füsttömeg szállt az égnek. Majd egymásután fél percenként földtremető detonációk. A bezárt erődből senki sem menekülhetett. A fuvaros sűrű keresztvetés között imákat mormolt, majd lovai közé csapva elmenekült. Az oláh fiú pedig megelégedetten dörzsölte kezeit. A nagyközönség sohasem tudta meg, hogy miként robbant fel a román gyógyszerraktár.

A különítmény pedig tovább dolgozott.

*

A kolocseni-i hadianyaggyárba három bocskoros oláh fiú azzal a rémes történettel állított be, hogy a magyarok legyilkolták szüleiket, őket pedig életre-halálra keresik. Megszöktek hazulról, gyalog jöttek át a Kárpátokon és munkát kérnek addig is, míg a magyarok ellen harcba indulhatnak. Velük volt a keresztlevelük és papjuk ajánlólevele. A gyár vezetősége örömmel fogadta föl a három oláh fiút és azonnal munkába is állították őket, ládát cipelni, vasat emelni, gépet kenegetni, egyszóval napszámos munkát végezni. Este pedig lelkük előkészítésére, tanfolyamra vitték őket.

Szorgalmasan dolgoztak és tanultak. Midőn már a gyárnak minden zeg-zugát ismerték, egyikük legfőbb vágya az volt, hogy a gyár villamos központjába kerüljön, a másik keltő a lőporraktárban dolgozott. Egyik nap egy új bocskoros szökevényt mutattak be fellebbvalóiknak. Öreg, töpörödött oláh ember volt, aki alig bírt megmenekülni a »magyar akasztófa« alól. A parancsnok volt ez: a zász. Hatalmas zsákok lógtak a vállán telve elemózsiaival, amit a gyerekeknek hozott. Két malomkerék nagyságú hazai kenyeret is hozott a »fecsoroknak«, a fiuknak, akik azt gondosan elhelyezték munkahelyükön. Estefelé volt már és

sürgősen menni kellett a »lelki kurzusra« és hamar kitudszkolva az őreget, kimentek a főkapun. A két hatalmas kenyérbe két óraszerkezetű pokolgép volt. Mind a kettő pontosan be volt állítva. Az egyik a lőporraktárban éjfélkor robbant fel, a másik egy óraker a villamos központban. Még a királyi palota ablakai is porrázúzódtak, olyan hatalmas volt az egetverő robbanás.

A három oláh és a szász eltűnt. Senki sem kereste őket. Hiszen az egész őrség és baraktábor a robbanás áldozatául esett. Még a király is megnézte másnap a porráégett gyártelepet. A bukaresti lapok pedig rövidzárlatot emlegettek.

Ezeket a sikereken felbátorodva, valósággal kéjelegni kezdett a vakmerő különítmény. Most már azt eszelték ki, hogy felrobbantják a királyi palotát, Bratianu, Take Jonsescu és Filipescu lakását. Ferdinánd királyra azért haragudtak, mert ingadozott, nem mert szint vallani, Bratianut, Take Jonscut és Filipescut meg azért gyűlölték, mert háborús uszítók voltak.

Parancsnokuk, a »szász ember« beszerezte a szükséges pokolgépeket és munkához láttak. Először is a királyi palota tervrajzát szerezték meg, mert meg akarták pontosan állapítani, hol alszik a király. Nagyon óvatosak voltak. Napokon keresztül ólálkodtak a palota előtt és nézegették a palotaőrség felváltását. Majd ékes erdélyi oláh dialektusban érdeklődtek a »csodaszép: királyné, Románia védőangyala« után, mert látni akarják. Hangosan éljeneztek, mikor a palotából kijött és ha erdélyi diákokkal találkoztak, együtt mentek a naponta előforduló tüntetésekre. Összebarátkoztak az őrséggel és végül pontosan megállapították, hol van a király lakosztálya. Az államférfiak házának a felrobbantását a királyi palota felrobbantásával egyidejűleg tervezték. Minden elő volt készítve a legrészletesebben. Csak egy hiba csuszolt közbe. Még mai napig ki nem derített forrásból erre a célra igen nagy összeget, negyvenezer leit aranyban kaptak. Ezt az összeget szétosztották maguk között és a merénylet előtti nap nagy mulatozást csaptak a »Három szem egy paplan alatt« cégérű mulatóban. Szerencsétlenségükre razzia volt és mert kelően nem tudták és nem akarták igazolni magukat, behurcolták őket a rendőrségre. Az egyik, aki ismerős volt a román viszonyokkal, egy rendőrnek a markába nyomott egy pár aranyat és elmenekült, de a másik kettő a rendőrségre került. A motozás alkalmával megtalálták náluk a szokatlan nagymennyiségű aranypénzt. Erre aztán lakásaikon házkutatást tartottak és megtalálták a pokolgépeket, a tervrajzokat stb. A többi már magától oldódott meg. Vallani nem akartak, pedig nem volt az a rémületes eszköz, amit ne próbáltak volna ki e nyomorult embereken. Vallani, vallani! — ez volt a jelszó. Azt akarták belőlük kicsikarni, hogy nem oláhok. Vallják be, hogy magyarok. Ki akarták belőlük csikarni, hogy magyar határrendőrségi tisztek bujtották fel őket a merényletre.

Mikor a hadbírótság elé kerültek, Erdélyben már szóltak az ágyúk és a vöröstoronyi szorosban menekült az első román hadsereg.

A bukaresti lapok szerint az ügyész a következő vádbeszédet mondotta:

— A vádlottak mindent beismertek, sőt vallomásukból kiderült, hogy olyan rettenetes bűnöket is elkövettek, amelyekkel nem is gyanúsítottuk őket, hiszen nem tudtuk, hogy elkövetői ők voltak. Felhívom a hadbírótság figyelmét arra, hogy mindkét sikerült merényletüknél nemcsak számtalan román katona és gyanútlan munkás lelte halálát, hanem a gyógyszertelep és hadianyaggyár felrobbantásával, az óriási anyagi káron túlmenőleg, jelentős mértékben csökkentették Románia haderejének harc-késztségét és csapataink ellenállóképességét. Mentő körülményeket nem is látok. Bűnüket még csak súlyosbítja az a töméntelen vér, amelyet céljaik eléréséért kiontottak és nem utolsó sorban az a körülmény, hogy születésükre nézve oláhok, bár lelkük és vérük úgylátszik ázsiai barbár, magyar. Ezek az emberek nem érdemelnek kíméletet, nem érdemelnek megbocsátást, nem érdemelnek elnézést és irgalmat. Nem is számíthatnak elnézésre, hiszen itt a tárgyaláson is valósággal kérkedtek tetteikkel és nem mutattak semmi megbánást. Beismerésük sem számíthat enyhítő körülménynek, hisz vallomásukból világosan kitűnt, hogy nem előttünk akarták feltárni az igazságot, hanem cinikusan dicsekedtek gazságaikkal... Az előadottak alapján arra kérem a hadbírótságot, hogy mindkettőjüket kötél általi halállal sújtsa, ha már, sajnos, súlyosabb büntetési mód nincsen.

A két hős védőjéül kirendelt román főhadnagy nem is nagyon erőlködött, hogy megmentse őket. Jól tudta, hogy minden céltalan, de mint román hazafi, szívében nem is szerette volna, ha elkerülik a halált.

Meg kell még jegyezzük, hogy a román törvények a kötél általi kivégzést nem ismerik. Hogy mégis bitófával lakoltak ezek a szerencsétlenek, az annak tulajdonítható, hogy a hadbírótság »magyar kivégzési módszerrel« akarta sújtani őket.

Hadvezetőségünket nagyon érdekelte, vajjon a román petróleumreviert háború esetén hogy használja fel az ellenség. Tudták nálunk, hogy a román vezérkar arra számít, hogy háború esetén az Erdélyből támadó hadsereg gyülekező és áttörő erejét Brassó körül csoportosítja, hogy Predeálon keresztül a Prahova völgyébe behatolva azt Campinára, Ploestira és Bukarestre zúdítsa. Tisztában voltunk tehát azzal, hogy a románok ezt a völgyet majd a legelkeseredettebben védik és azzal is tisztában

voltunk, hogy itt felhasználják az önként kínálkozó petróleumtelepeket, amelyekkel mindent elpusztíthatnak és elégethetnek.

És tényleg, bizonyos támaszpontjaink voltak arra nézve, hogy — polgári ruhás angol tisztek vezetésével — a Prahova völgyében magasfeszültségű villamosművet szerelnek fel, a domboldalokról pedig, ahol a petróleumkutak vannak, titokzatos csöveket fektetnek le. Midőn erről jelentés érkezett hadvezetőségünkhöz, azt a parancsot adták a bukaresti megbízottnak, hogy ennek a védelmi rendszernek minden részletét derítse ki és ne sajnáljon, ne kíméljen sem pénzt, sem embereket. Pénzt és embereket! Hiszen az volt a hiba az egész háború alatt, hogy amikor ember volt, nem volt pénz; amikor pedig pénz volt, nem volt ember. Honnan szerezzenek erre a kényes feladatra embereket? Hiszen tudta a bukaresti hírszerzőálomás parancsnoka nagyon jól, hogy Románia egész védelmi rendszerének ez a legkényesebb pontja, természetes tehát, hogy ezt erősítik meg a legjobban. Ha ezen a völgyön sikerül az egyesült magyarnémet hadseregnek áttörnie, Románia ketté van vágva és sorsa egykettőre eldőlt. Fel tehát embereket verbuválni, akik kikémlelik a Prahova-völgyi petróleumos, tűzhányós, istennyilás védelmi vonalat!

Ploesti a román petróleumtelepek központja. Hatalmas nagy város, meglehetősen tiszta, de tele volt mindig az egész világ kalandoraival, a legaljasabb pénzsóvárokkal. Volt itt német, görög, angol, francia, hollandus, amerikai, magyar, olasz, zsidó nációbeli petrolőr, akik abból éltek, hogy meg nem levő petróleumföldet adtak és vettek. Egy nemzetközi betörőbanda a román törvények széles ösvényű paragrafusai között csalta, lopta a hiszékeny külföldi tőkések. úgy házaltak Európa pénzpiacain a petróleumtelepekkel, mint a »gilette«-pengével és eladták, szerződést kötöttek, pénzt vettek fel olyan telepre, amely jogszerint sohasem volt az övék. Ezekből az ügyekből perek keletkeztek és a vége az lett, hogy a nagytőkések elvesztették pénzüket és kivonultak a román Kaliforniából. A spekulánsok azonban ottmaradtak és várták az új áldozatot. Midőn a világháború kiütött, a petrolőr uraknak befellegzett. új tőkések nem jöttek, hazájukba nem mertek hazamenni és Ploestiben rekedtek, ahol majdnem éhenveszttek. Ezekből a gyönyörű akasztófára való mákvirágokból kelleti kémiszolgálatra újoncokat szerezni. Éhesek voltak, szemtelenek és mindenre készek. Ha magyar vagy német vetődött közéjük, menten azzal zsarolták meg, hogy feljelentik mint kémeket. Pénzt, pénzt akartak ezek a rablók mindenáron szerezni. Ezek közé a jómadarak közé rándult ki a német és az osztrák-magyar hírszerzőtisz. A német hírszerző Württembergi gróf volt, akinek egy kis autója és egy nagyszerű kutyája volt.

Aúton robogtak Ploestibe és a »Central«szállóban, ebéd után felkérték a pincért, kerítsen elő nekik két petróleumtelepenczárt. Félórán belül megjöttek Sápira és Van Welder urak, akik amellet hogy saját telepeiket ajánlták, felajánlották az egész vidék petróleummezőit is. A magyar hírszerzőtiszt, aki tökéletesen beszélt románul és románnak hitték, megtárgyalta Telük a módozatokat, hogy miként és mennyit keresnek és hogy fosszák ki a német »tőkést«, a »Dresdener Bank« megbízásából leküldött »igazgatót«. A legszebb területeket és telepeket kell neki megmutatni, — mondotta — és elővéve egy katonai térképet, megjelölte nekik egy elipszis-görbével azt a területet, amelyet megtekintésre ajánlott. Ezeken a területeken, magyarázta nagy szakszerűséggel a hírszerzőtiszt, amint jól tudjátok, a leggazdagabb források vannak. Elvisszük a németet Moreni, Doftana, Breaza, Campina területekre, ahol láthatja a területek gazdagságát és ajánlunk neki Breaza és Campina között egy területet... Hogy kinek a területét adjuk ei neki, rátok bizom. Mind a két getleman megelégedve dörzsölte a markát, különösen akkor örültek, amikor »kicsikartak« előlegképpen a németből száz leit. Hogy az ügy gyorsan lebonyolódjék, megvettek; vagy száz darab szerződésblankettát is, hogy a tulajdonosokkal az előzetes szerződést azonnal megkössék, a végleges szerződést csak tizenöt napi közszemlére tétel s az úgynevezett »konszolidációs bizottság« helyszíni szemléje és tárgyalása után írják alá.

És megindultak. Először is Budára. Ez Ploestitől északra, a ploesti—predeáli vonalon fekvő kis helység, ahol hatalmas, petróleumfinomítók vannak. Itt építették a nagyfeszültségű villamos központot. Sápira és Van Welder úr a legnagyobb örömmel mutogatta a telepet és kitanította a két urat, ne árulják el senkinek, hogy vevők, de még azt is a lelkükre kötötte, hogy semmi szín alatt el ne árulják, hogy német társaság részére akarnak vásárolni. Budáról Morenibe mentek, ahol a román petróleumtelepek leggazdagabb forrásai vannak. Innen Doftanába, ahol hátborzongva nézte a két hírszerzőtiszt a hírhedt fegyházat, amelyben már akkor sok kémgyanús magyar és német vasraverse várta végső óráit. Tudták, hogy itt raboskodik derék barátjuk: Offenberger főhadnagy. Fogcsikorgatva hajtottak el a rossz országúton azzal a gondolattal, hogy vájjon holnap nem kerülnek-e ide be. A fegyház hatalmas kőfallal volt bekerítve és a kőfal magas tornyaiban villogott a szurony, A kőfal olyan széles volt, hogy az őr végigsétálható!t rajta. A leeséstől mellvéd óvta.

Sápira és Van Welder urak minden faluban tárgyaltak a parasztokkal. Inkább az asszonynépet akarták meggyőzni arról, hogy adják el földjeiket, úgysis kisajátítja az állam. Mind a két

ügynök kiment a helyszínre; helyszínrajzot készítettek a telkekről, szerződéseket írtak alá és nagyszerű rábeszélőképességükkel rávették a parasztokat, hogy meg nem levő földjeiket adják el a »Dresdener Bank«-nak. A két hírszerzőtiszte pedig állandóan azokat a titokzatos öt centiméter átmérőjű csöveket nézegette, amiket az angolok »pipe-line«-nek neveztek és amelyek a Praha völgyével párhuzamos árkokban futottak. A csövekből minden tíz méteren lyuk tátongett, réz csavarra várva. Nagy nyomással petróleumot vezetvén a csövekbe, egy nyitó és elzáró készülékkel kifecskendezik a petróleumot, automatikusan meggyújtják és eloltják. Készítenek tehát egy több kilométeres lángszórót, amelyen sem ember, sem állat keresztül nem jöhet. Pontosan megállapították a vezeték menetét és hosszát és amiképpen készen voltak, azt is megállapították, hogy az angolok a legravaszabb ellenfelek a föld kerekiségén. Mielőtt munkába fogtak, felkérték a román katonai hatóságokat, hogy az egész petróleum reviert kapcsolják ki a hadi zónából. Ott ne féljenek semmitől, senkitől. Amit ők ott terveznek és építenek, nem tűnik fel senkinek sem, mert a kutaktól a vasúti állomásokon, fekvő tartályokig vezetett »pipe-line« természetes dolog és senki nem sejtí, hogy ők ott tulajdonképpen egy hatalmas lángszórót építenek. Hiszen semmi baj sem lett volna, senkinek sem tűnt volna fel, ha nem lett volna azon a fránya csövön annyi sok lyuk. Öt napig tartott a petróleumtelepek közötti kószálás. A két derék ügynök mindennap száz leit kapott és már volt vagy ötven szerződésük annak rendje és módja szerint aláírva, midőn visszautaztak Ploestibe, hogy az ottani »tribunál«-nál, törvényszéknél benyújtsák. Be is nyújtották annak törvényes módja szerint, Sápíra és Van Welder urak mai napig is várhatják az elintézését.

Falkenhayn tábornok zsenialitásán múltott, hogy a petróleum-lángszórók sohasem léphettek működésbe, mert oldalról támadta meg a petróleumreviert A románoknak nem volt szívük elpusztítani a kőolajtelepeket, de azt elvégezték az angolok. Norton Griffiths ezredes vezetésével felgyújtották és felrobbantották ezt az egész országrészt. Felperzselték a Ploestitől Brezáig eső területet úgy, hogy kő kövön nem maradt. Valami csodálatos és borzalmasan szép festői látvány volt ennek a területnek az égése. Egy grandiózus dráma, amelynek háttérét a Kárpátok alkották, a zenéjét jajveszékelő, síró-rívó, futó, őrjöngő ezernyi gyermek, asszony, aggastyán adta meg, a fényt pedig a felrobbanó benzintartályok százai, az égő falvak és petróleumforrások magasan lobogó lángjai szolgáltatták. A megborzadt néma nézők a Kárpátok hősei: a magyar és német katonák voltak. Soha, amióta ember jár e sárteken, méreteiben ilyen hatalmas és kegyetlenségében ilyen cinikus rombolás még nem történt.

A kutya leleplezi az árulást

A petróleumtelepeken történt kirándulás alatt a két hírszerzőtiszt megismerkedett egy Slojm nevű minden hájjal megkent vén rókával, aki a ploesti-i román kémelhárító szolgálatában állát és akit mint nagyon megbízható és kiválóan alkalmas egyént mutattak be szigorúan bizalmas helyről. Ugyancsak abban az időben hadvezetőségünk kíváncsi lett arra is, hogy Bodzaszoros és Töröcsvár között a románok hány ezredet helyeztek el azok közül, amelyeket a román királyné temetése alkalmára Dobrudzsából Curtea de Argesba rendeltek.

A temetésen ugyanis feltűnt, hogy bár az egész Olt és Zsil völgye, a Kárpátok alja tele van katonákkal, mégis a temetési sorfalat az ország legtávolabb eső helyőrségeinek ezredei szolgáltatták. Ennek a titoknak a megfejtésével Slojm urat bízták meg. Slojm úr spanyol zsidó volt és esküdözött mindenre, ami szent előtte, hogy utálja a románokat, mert üldözik testvéreit¹, ígérte, hogy ahol csak lehet és tud, árt nekik és megígérte azt is, hogy hűségesen és lelkiismeretesen beszámol az eltolt csapatok hollétéről. Slojm úr Ploestiben lakott és a hírszerzőtiszt meglátogatta, hogy átvegye tőle a jelentéseket. Első jelentése megbízható volt, az ellenőrzésnél kitűnt, hogy tényleg lelkiismeretesen dolgozott. A második és harmadik jelentése azonban már koholmánynak bizonyult, azonkívül követelőző hangon és olyan igényekkel lépett fel Slojm úr, melyből halványan ugyan, de mégis arra lehetett következtetni, hogy ha nem teljesítik, Slojm úr áruló lesz.

Ki kellett tehát próbálni Slojm mestert teljesen és tökéletesen. Az volt a kérdés: áruló-e vagy csaló? Ha csaló, egyszerűen ott kell hagyni. Ugyanis külföldön a kémiszolgálatot elővigyázatból lehetőleg oly módon szervezik meg, hogy az ügynök sem társait, sem pedig eligazítója lakását nem ismeri. Így ha az ügynököt elfogták, csak annyit tudott elmondani, hogy egyelőre ismeretlen ember, akiről nem tudja kicsoda-micsoda és hollétéről sohasem hallott, egy kérdőívet küldött neki, melynek kitöltéséért nagyobb összeget ajánlott fel. Ha a kérdőívet kitöltötte, a kialakult összeg ellenében átadta megbízójának, akivel megállapodott, hogy hová jöjjön az ívvel. Már most a híreket összegyűjtő liszt ügyességétől függött annak kifürkészése, vajjon az ügynököt nem fogták-e el, vagy pedig hogy nem csalóval, árulóval van-e dolga, aki kelepcebe akarja ejteni.

Slojm úr esetében is így állott a helyzet és a valóság kiderítésére a magyar hírszerzőtiszt összejött a német gróffal és azon tanakodtak, miképpen lehetne Slojm urat kipróbálni. A német gróf feltétlenül megbízott Slojm urban. Dicsérte, hogy első jelentése nagyszerű volt. Csupán véletlen, hogy a többi rossz. Amellett kardoskodott, hogy feltétlenül meg kell tartani.

Abban azonban mind a ketten megegyeztek, hogy ki kell próbálni. Aztán újabb megbízással és pénzzel látták el. Újabb megbízásként azt a feladatot kapta, hogy derítse fel, milyen csapatok vannak Nehojás körül és a Garcsin környékén milyen erődítményeket építenek a románok. Ennek a feladatnak a megoldása rendkívül nagy nehézségekbe ütközött, mert a Garcsin környékét — amelynek felderítése már három ember lefülelésébe került — erős csendőrcsapatok tartották megszállva. Slojm úr meglehetősen nagy összeget kért munkájáért és teljes határozottsággal kijelentette, hogy a Garcsin környékén épülő erődítmények tervrajzát még Ploestiben beszerzi és ha kívánják, másnap el is hozza. A két tiszt azonban kijelentette, hogy nem kíván ilyen gyors munkát, üljön neki és dolgozzék nyugodtan, a további rendelkezéseket majd megkapja.

Említettük, hogy a német grófnak volt egy farkaskutyája. Ez a kutya páratlanul okos állat volt és teljesítette urának minden parancsát. Ha a gróf otthon volt, kutyája az előszobában feküdt. Bárki jött a lakásba, a kutya látta meg először. Ha a jövevényt ismerte, felugrott a kilincsre, kinyitotta az ajtót és mintegy örömmel üdvözölte; ha pedig ismeretlen ember érkezett, akkor addig ugatott, míg a házbeliek előjöttek és csak az ő engedelmükkel eresztette be a lakásba. Bárhová utazott a gróf, kutyáját magával vitte. Autójába az ülés mellé egy kosarat szereltetett kutyája számára. Csak azért nem ültette maga mellé a volánhoz, mert Bukarestben nagyon feltűnt volna. Kutyája mindenféle kisebb szolgálatra alkalmas volt. Így például el lehetett küldeni dohányt vagy élelmiszert vásárolni. Szájában vitte a kosarat, abban a pénzt és a boltosnak szóló cédulát, aki azután kiszolgálta a különös vevőt.

Egyszóval, ritka tehetséges volt a maga nemében; komoly, szolgálatkész, német alapossággal kitanított kutya. Ezzel a kutyával kísérleteztek Slojm úr ellen, s ennek a kutyának a segítségével tudták meg, hogy az áruzó lett.

Van Bukarest közelében a Chiseleffi-út végében egy erdő. Baneászának hívják. Ebben az erdőben van egy megkezdett, de be nem fejezett kastély. Talán száz-kétszáz évvel ezelőtt kezdehették építeni, de nem fejezték be. Vagy elfogyott a pénze az építetőnek, vagy meghalt. Nem tudja senki, de tény, hogy romokban van. Az erdő elég sűrű és könnyen megközelíthető, tehát könnyen el lehet tűnni a kíváncsi szem vagy üldöző ellenfél elől. A két tiszt kirándult estefelé ebbe az erdőbe és egy bőrtáskát rejtettek el a kutya elől a romok közé. Majd néhány száz lépésnyi távolságról a kutyával visszahozatták. Egyre nagyobb és nagyobb távolságról folytatták a kísérletet és végül egyheti tanítás után már 5 kilométernyi távolságról is örületes sebességgel, erdőn, mezőn, zezugos utcákon át meghozta a kívánt tárgyat. Meg kell még említeni, hogy a táskát bekenték szalonná-

val, amelynek szaga nagyon izgatja a kutyák szaglószervét. Amikor a kutya idomításával végeztek és minden kísérlet a legpontosabban sikerült, akkor írtak Slojm úrnak egy chiffírozott levelet, amelyet csak ő tudott megfejteni és felkérték, hogy legújabb jelentésével jöjjön pontos dátumra Bukarestbe, sétáljon ki a romokhoz és az ott eldugott táskába — melyben útiköltségét ésapidíját is megtalálja — rejtse jelentését.

A levél elküldésével egyidőben a hírszerzőtiszt a táskát elrejtette a romok közé. A megjelölt idő után, sötét éjjel, kihajtottak a városon kívül Otopeni faluba és a falu végénél, a már betanított helyről eleresztették a kutyát. Mielőtt eleresztették, bekenték a szeme körüli részeit foszforral, hogy kísérteties benyomást keltsen a sötét éjszakában. Mintha puskából lőtték volna ki, rohant a nagyszerű állat az 5 kilométerre levő romokhoz. Hogy a terepet megismerje az olvasó, fel keli említeni, hogy a kutyának végig kellett futnia Otopeni falun és Bukarest egyik düledező várövéén, majd egy széles, bozótos, vadvizes, sasos mezőn keresztül meg kellett kerülnie a Heresztreu tavat, ahol ma nagyszerű strandfürdő áll, de akkor csak elhagyatott tó volt és átkeltett futnia Bukarest néhány zezugos külvárosi utcáját, hogy a széles országúttól jobbra a romokhoz érjen.

A két tiszt stopperórával kezében számolta a perceket.

A legutolsó kísérletnél harminc perc alatt futotta meg a nemes állat a terepet. Mind a ketten szivarral üzték el idegességüket és számolgatták: most érte el az erdőt... most kerüli meg a tavat... most futott a romok közé... most már rohannia kell visszafelé...

Ekkor lövés dördült el...

A két tiszt idegessége már nem ismert határt.

Végre, néhány pillanatnyi késéssel, de fogai között a táskával, megjelent lihegve, fáradtan a nemes állat. Menten beugrott az autóban lévő kosarába és ott kényelmesen elhelyezkedett. Lövés nem érte.

A bőrtáskában néhány régi újságot és egy cédulát találtak, melyen kék ceruzával írva a következő mondat állott: »Végre megfotunk gazemberek !«

Slojm úr tehát áruló volt.

A két tiszt beszállt az autóba és Brailáig meg sem álltak.

A román kémelhárítók tapasztalatai nyomán a bukaresti lapok igen élénk színekkel tálták olvasóik elé ezt az esetet. A lapok szerint a táska felfedezésére és a kémek elfogására egy kapitány vezetése alatt egy szakasz csendőr vette körül a romokat, és szállta meg az erdőt. Sokáig vártak; már-már azt hitték, hogy az egész ügy csak tréfa, amikor eldördült a romok között a lövés.

Ugyanis a romok között, a falak mellett két csendőr fekvő helyzetben, lövésre kész fegyverrel őrizte néhány lépésnyi távol-

ságról a táskát. A lövés zajára az egész szakasz a romokhoz futott.

A romokhoz érve a két csendőr riadtan, reszketve jelentette a kapitánynak, hogy az »ördög anyja kutya képében« megjelent, Odafutott hozzájuk, megszagolta őket.

A vér megfagyott ereikben.

Majd kikaparta a táskát és lenyelte. Az egyik legény keresztet vetett, a másik meg elsütötte félelmében fegyverét, de a kutya a földbe fúródott és onnan tűzlángos istennyila csapott fel.

A kapitány pofonvágtá a két reszkető csendőrt, de ők keresztet hányva esküdöztek, hogy amit mondanak, igaz. Tény — mondja Bratianu lapjának, a »Viitorul«-nak a riportere, »Spectator« — hogy a táskát eltűnt. Majd tovább folytatva érdekes riportját, elmondja, hogy a táskát ő is látta, amit a kémek elrejtettek.

Leírja, milyen volt a táskát és állítja, hogy a kapitány szemeláttára Slojrn úrral együtt tették bele a régi hírlapokat. Ugyancsak megírja »Spectator«, hogy sajátkezűleg kék ceruzával egy darab papírra ráírta: »Végre megfotgunk, gazemberek« és azt is a táskába sülyesztette.

Szamar babonának tartja az ördög képében mászkáló kutya történetét és felhívja az illetékes tényezőket, hogy világosítsák fel a katonákat, hogy nincs ördög.

Tehát sem az ördög anyja, sem a fia nem vihette el a táskát.

A táskát ott volt és bizonyára valami sülyesztőn keresztül lopták el a kémek. Mindenesetre — adja a tanácsokat »Spectator« — szigorú és alapos szemlét kell tartani a romoknál, mert valószínű, hogy valahonnan egy alagút vezet oda. Megnyugtatja egyúttal az olvasóközönséget, hogy a csendőrség megszállva tartja az erdőt és az utászok mély árkokat ásának a romok körül. Míg ez a misztikus eset nem tisztázódik, az erdőbe lépni tilos.

Egy hét múlva »Spectator« úr egy ördögi machinációról számolt be lapjában. A gaz kémek — mondja a híres riporter — mégis ellopták szemünk láttára, szuronyos csendőreink zárt köréből a táskát. Még hozzá annyira szemtelenek, hogy a mai postával megküldték saját kézírásom fotográfiáját. Van humor 3 gazemberekben, imponálnak. Ha nem lenne olyan komoly az ügy, felkérném az ország vezetőit, ígérjenek amnesztiát és nagyobb összeget ezeknek a kémeknek. Hadd tanuljuk meg, hogy lehet ellopni csendőrszuronnal őrzött titkokat.

Hiszen ez minden összeget megér. Mostanáig azzal dicsekedtünk, hogy a mi zsebtolvajaink a világ legügyesebb tolvajai. Lahovary, Manolescu nemzetközi márka volt. Valósággal tolvajfejedelmek. És íme a »germano-magyarok« lefőzik őket. Ezeket el kell fogni. Most mutassa meg a rendőrség és a biztonsági brigád, amelyet olyan kiváló emberek vezetnek, mint Panaitescu úr, hogy mit tud.

Slojm úr, aki teljesen, biztonságban érezte magát, szintén hosszú nyilatkozatban mondta el tapasztalatait, ő szeretett hazáját akarta szolgálni, midőn színleg a kémek rendelkezésére állt. Mihelyt látta, hogy kémekkel van dolga, azonnal jelentette a kémelhárítóosztály parancsnokának. Esküdözött, hogy a táskát valami ördögi módon vitték el. Valószínűleg megijesztették a két csendőrt és szemük láttára lopták el. Esküdözött, hogy elcsípi a kémeket.

Hogy azonban Slojm úr ne érezze olyan jól magát, de főleg, hogy a nyomozásban ne vehessen tevékeny részt, a két hírszerzőtisztt, akikben duzzadt a humor, elküldték Iliescu tábornok, vezérkari főnökhelyettesnek Slojm úr Kurtea de Argesre vonatkozó őszinte, sajátkezű jelentését.

Iliescu, amikor megtudta, hogy Slojm úr az ördögöt és az Istent egyaránt ki akarta szolgálni — elfogadta.

Hiába ugrándozott és jajveszékelt Slojm úr, hiába hangoztatta ártatlanságát, tömlöcbe került. Ám a taszka eltűnésének a módját a román hatóságok sohasem tudták kibogozni.

A két csendőr a mai napig is azt állítja, hogy az ördög anyja sistergő tűzlángos szekerén vitte le a pokolba. Saját szemükkel látták.

A hadüzenet

Égett a föld, bömböltek az ágyúk, kattoptak a géppuskák és száz meg százezer ember halálhörgése verte az egeket. Mérgező gázok pusztították a harcosokat, gyermekek, aggok éheztek, midőn két esztendei színlelt semlegesség után Románia beugrott a haláltáncba.

Valósággal tombolt és görcsös hisztériában fetrengett a túlzott nacionalizmusban megrészegült kis ország.

A háborús felek által pénzzel táplált pártok, mint veszett ebek rohantak egymásra és marták, rágták, tépték egymást. Bukarest külvárosának a verekedői, botosai, kik görög, bolgár, szerb, albán, cigány, tatár söpredékből vedlettek át románokká, nap-nap után botokkal, késekkel, revolverekkel felszerelve végig futották Bukarest utcáit és ordítva, bömbölve követelték a háborút, Erdélyt, Bánátot, Bukovinát, a Kőrös vidéket...

Majd rohantak az ellenpártiak, akik az orosz járom alatt nyögő »testvérek« felszabadítását harsogták. Calea Victorian, a királyi palota előtt összecsaptak, verekedtek, pökdöstek egymást, majd hatalmas tüzeket gyújtottak és beledobták az entente vagy a központi hatalmak mellett agitáló lapokat.

A hatalmas, vörösen izzó tüzek fényénél egy markáns arcú, széles vállú, egyházi ruhát viselő férfiú tűnt fel, aki megáldotta a lángoló tüzeket, megáldotta az őrjöngő ámokfutókat és kiterjesztve hatalmas karjait, guruló rubelt, aranyat szórt szét köztük.

Mint a pusztítás és rombolás démona tüzelte, ingerelte hazája, szülőföldje ellen az őrjöngő tömeget.

Az egyházi ruhát viselő sátán Lukács László magyar képviselő, görögkatolikus oláh pap volt.

Ekkor láttam először hazaárulót egyházi ruhában. A sors ettől a látványtól megkímélhetett volna.

Sokszor véresre marták egymást az őrjöngő tömegek. Puffogtak a botok, repültek a kések, csattantak a revolverek.

És jöttek a tűzoltók hatalmas fecskendőkkal. Vízugarakkal ostrom alá vették a zavargókat, akik bőrig ázott patkányok módjára rohantak vissza odúikba, egyaránt szidva az oroszokat, a franciákat, a magyarokat, meg a németeket, hogy este a pénzosztásnál valamennyien találkozzanak és új megbízásokat kérve, másnap élőiről kezdjék a játékot.

A hadügyminisztérium ablakából savanyú arcú, szakállas ember mosolyogva szemlélte az eseményeket: Bratianu Jonel, az európai szfinksz. Talán éppen akkor távozott tőle Czernin osztrák-magyar nagykövet, akinek becsületszavát adta, hogy Románia a háború végéig semleges marad, mikor Poklevszky Coziel orosz nagykövet jött hozzá a lépcsőkön, Blondel francia ügyvivő társaságában, akiknek azt magyarázta, hogy szívvel-lélekkel az entente oldalán van, de katonailag még nincs annyira felkészülve, hogy beavatkozhassak a háborúba.

Nem messze a hadügyminisztériumtól, a királyi palotában a szépséges Mária királyné, — aki éppen gyermeket hordoz a szive alatt, — mosolyogva, nyílt, őszinte tekintettel biztosítja von der Goltz német tábornokot, hogy amint a fegyverkezést befejezik, teljes erővel a központi hatalmak mellé állanak! — minek hallatára Marghiloman csendesesen megjegyzi: a királyné úgy hazudik, mint a politikusok.«

Ferdinánd király hálósobájában a lakáj pedig egy üveg pálinkát helyezett el éjszakára és midőn néhány szobán áthaladva, lábujjhegyen a király dolgozószobájához surran, meghúzódik a faliszőnyeg mellett és hallgatózik.

A szőnyegen át tompán kiszűrődnek a hangok. Odabent a király most esküszik hűséget von Busche német nagykövet előtt Vilmos császárnak. Hangoztatja, hogy ő is Hohenzollern és nincs az a hatalom, amely Vilmos császár ellen hadba vihetne.

Mialatt Ferdinánd király szívére tett kezekkel fogadkozik a német nagykövetnek, hogy tűrhetetlenül kitart a központi hatalmak mellett, a lakáj jobbjá ökölbe szorul.

Ő már tudja, hogy mindez csak aljas hazugság, hisz tegnap kihallgatta a miniszterek tanácskozását, amelyen elhatározták, hogy Románia ellenünk száll hadba.

Hallotta, amint a király még ellenkezni, húzódozni próbált, de Bratianu ellentmondást nem tűrő hangon bejelentette:

— A központi hatalmak már a végüket járják. Nekünk ki kell várni az alkalmas pillanatot, hogy megrohanjuk és elfoglaljuk Erdélyt.

Mit kért Románia az entente hatalmaktól

Románia mielőtt a háborúba beugrott, következetesen sarcolta leendő szövetségeseit. Egy angol lap, a *Pale-Male*, nagyon szellemes szatírárt írt a románok leveretése után arról, hogy mi mindent kaptak Európától. A következőket mondja a lap:

Egy harcosokból álló csapatban, amelyben német, angol, francia, orosz és magyar katonák beszélgetnek, a német azt mondja, hogy a románok tőlük királyt, az angol, hogy tőlük királynét, a francia dicsekszik, hogy tőlük pénzt, a muszka, hogy tőlük katonát kapott, — nos magyar, hát töletek mit kapott a román? Verést! — volt az általános derültséget keltő felelet. Az angol szellemesség csodálatos finomsággal találta el Románia egész politikáját. Mert lássuk csak, mit követelt Románia az ententétől, hogy segítségre siessen.

Először követelte, hogy az archangelszki kikötőkben fekvő fegyvereket és lőszert, melyet az angol és a francia piacokon vásárolt, az oroszok adják ki, egyúttal az orosz területen keresztül egy beszerzési és ellátási szolgálat megszervezését, amely feltétlenül szükséges a katonai együttműködéshez. Majd kérték, hogy az entente indítson általános offenzívát az összes arcvonalakon és egyet különösen Bulgária ellen. A román aspirációk célja Erdély volt és nem akartak a Dunától délre semmiféle olyan kötelezettséget vállalni, amely a hadsereget lekötne, mert minden harcosra Erdélyben van szükség. Ha az ellenség a dobudzsai határon megtámadná Romániát, hatalmas orosz hadsereg védje meg ezt az országrészt. Kérték, hogy az entente-hatalmak ismerjék el Erdélyre, Bánátra, Bukovinára, Kőrösvidékre és Máramarosra vonatkozó annexiós jogait. És hogy az 1878. évi berlini árulás ne ismétlődjék meg, követelték, hogy a békelárgyalásokon mint egyenrangú felek vehessenek részt.

Mivel az oroszokban nem bíztak, kérték, hogy Oroszország vállalt kötelezettségeinek teljesítését a többi hatalmak garantálják.

A franciák a háború kezdete óta sürgették a románok beavatkozását, az oroszok és az angolok eleinte nem sokat törődtek a románokkal, de bosszantotta őket az a modor, amellyel megformulázták követeléseiket s így meglepetésként hatott a román kormányra, midőn június havában a francia dip! imáciái jegyzékek is fenyegető hangot ütöttek meg.

Az entente követe június 25-én megjelent Bratianu előtt és a következő jegyzéket nyújtotta át: Az entente kormányai teljesítik a Bratianu úr által támasztott összes igényeket.

Románia beavatkozásának, — hogy értéke legyen a hadüzenetnek, — azonnal meg kell történnie. Az osztrák-magyar monarchia megtizedelt és visszavonuló hadseregeinek megtámadása aránylag könnyű feladata lesz Romániának, az ententera nézve pedig különösen fontos, mert ez a beavatkozás demoralizálná a fejtévesztett ellenséget és lehetővé tenné, hogy az orosz minden erejével a németeket támadhassa. Románia tehát a kellő lélektani pillanatban lépne be a koalícióba és mindenki által elismert törvényes módon érvényesíthetné nemzeti aspirációit. Ha Románia nem használja ki ezt a pillanatot, nem lesz többé alkalma, hogy összes gyermekeit összegyűjtve nagy nemzetté alakuljon.

Ugyanakkor az oroszok azt írják Romániának, hogy az osztrák-magyar hadsereg teljes felbomlásban van, a németek annyira meggyengültek, hogy nem tudnak többé segítséget küldeni stb. stb. Kilátásba helyezik, hogy ha a románok segítségükre sietnek, az archangelszki hadianyagot azonnal küldik.

Másnap ismét a franciák keresik fel az orosz vezérkar nevében Bratianut és a következőket adják tudtára. Most van a legalkalmasabb pillanat, hogy Románia hadserege beavatkozzék. Ha ők azonban az osztrák és magyar hadsereg még nagyobb legyengülésére spekulálnak, nem lesz többé szükségünk együttműködésükre. Hiszen nem lenne észszerű előkészíteni a románok diadalmas bevonulását az osztrák és magyar területekre.

Julius 19-én pedig Pichon, a francia kormány bukaresti katonai attachéja, értesíti a román vezérkari főnököt, hogy a francia kormány teljesen azonosítja magát az orosz vezérkari főnök felfogásával és azt hiszi, hogy a román kormánynak most vagy soha döntenie kell. Ehhez az ultimátumszerű, szokatlan diplomáciai jegyzékhez csatlakozott az angol és az olasz kormány is.

Felesleges talán hangsúlyoznunk, hogy minden egyes lépésről, beszélgetésről, amely az entente megbízottak és Bralianu úr között lefolyt, tudunk, illetékes hatóságaink pedig a jelentéseket megkapták, szorgalmasan elolvasták — Erdély védelméről azonban nem gondoskodtak.

Akarok és tudok semleges maradni

»Akarok és tudok semleges maradni!« — mondotta Bratianu Jorge román miniszterelnök Czernin grófnak 1916. augusztus hó 26-án este 9 óra felé.

»A holnapi koronatanács után Excellenciád meg fog győződni arról, hogy bár Marghiloman, Carp és társai el akarnak távolítani a kormány éléről, én ismétlem: semleges maradok!«

Másnap, vasárnap, a kolocscéni-i palolában összehívott koronatanács Bratianu előterjesztésére. Carp Péter tiltakozása ellenére, a háború megindítása mellett döntött és a bécsi román

követ, Mavrokordato Edgar herceg este $\frac{3}{4}$ órakor a bécsi külügyminisztérium portásának átadta Románia hadüzenetét.

A hadüzenet nem érte meglepetésszerűig a hírszerzőállomásokot. A jassi-i, galaci, constanzai, giurgiui, krajovai, turnszeverini, bradai hírszerzőorgánumok három nappal a hadüzenet előtt kereket oldottak, csupán a bukaresti utazott el a hadüzenet napján, bár azzal nyugtatták meg az osztrák és magyar diplomata urak, hogy Bratianu semleges marad. Különösen akkor ijedt meg és futott gyorsan az állomásra, amikor a Calea Victorian a L'Indépendance Roumaine című kormánypárti lap kirkatában olvasta az óriási betűkkel közzétett miniszterelnöki kommunikét, amely azt kürtölte világgá, hogy: Romániának semmi oka nincsen arra, hogy eddig követett politikáját feladja.

A bukaresti cs. és kir. hírszerzőtiszt 1916. augusztus 27-én, a hadüzenet napján egy német diplomáciai futárral utazott, aki váltig hangoztatta, hogy Ferdinánd román király 24-én, csütörtökön becsületszavát adta von Busche német követnek, hogy nem támadja meg a központi hatalmakat. Amikor pedig a hírszerzőtiszt a becsületszó értékét bírálgatta, sőt a tényeket állította ezzel szembe, a futár lepecsételt táskájában levő jelentésre hivatkozott, melyet a német követ általa küld kormányának.

Keserűen mosolyogva biztatta a hírszerzőtiszt, hogy megtelegraf alhat ja kormányának: Hohenzollern Ferdinánd még a mai nap folyamán megtámadja a Monarchiát...

A hírszerzőtiszt, e sorok írója, Predeaira érkezve azonnal felkereste Burgh Kornél és Jódy Endre határrendőrségi kapitányt és közölte velük a helyzet állását. Burgh Kornél remegve hívta fel Sándor János belügyminisztert és figyelmeztette a közeledő veszélyre. A miniszter azt válaszolta, hogy fegyelmet indít ellene, ha vész híreket terjeszt, erre a hírszerzőtiszt Brassóba utazott és felkereste Goldbach tábornokot. A katona elhitte a katona jelentését...

Románia haditervei

Annyi haditervet egyetlen országban sem dolgozta ki soha illetékesek és illetéktelenek, mint Romániában és megtörtént az a mosolyrafakasztó esemény, hogy Filipescu Miklós volt hadügyminiszter azt állította haditervében, hogy kétmillió katonát »ajándékoz« a cár Romániának csak azért, hogy »Erdélyt felszabadítsa« és ezt a kétmillió katonát Filipescu mint komoly tényezőt állította tervezetbe és az egész haditervet — leírással, térképpel együtt — ingyen osztogatták Bukarest utcáin.

Határozottan nevelésesek voltak romantikus naivitásukban.

A semlegesség ideje alatt minden pillanatban ellenünk készülődtek és a haditervek százait dolgozták ki. Az alábbi zetkivonat Pavelescu román királyi vezérkari ezredes műve, aki

előadás formájában ismertette azt Bukarest várparancsnokság tisztikara és a hadiiskola hallgatói előtt.

A haditerv abból a feltevésből indult ki, hogy a központi hatalmak támadása esetén a fő felvonulási és gyülekezési terület nem lehet más, mint a Barcaság; a mellék felvonulás pedig Csík, Háromszék, Fogaras és Nagyszeben rónáin húzódik keresztül. Ebben az esetben a központi hatalmak arcvonala a 300 km. hosszú vöröstorony—gyimesi vonal. »Ezen a fronton — írja a román ezredes — a mai (1915. szeptember) harcászati feltevések mellett, ha a központi hatalmak a győzelem legkisebb esélyére is számot akarnak tartani, minden méterre 3—3½ csatárt kell felvonultatniok, tehát 900.000 vagy 1,000.000 embert; ami, ismerve a központi hatalmak mostani helyzetét, továbbá a mi (román) hadseregünk erejét és védelmi rendszerünk felsoóbségét, — teljesen lehetetlen.« Majd hosszadalmas fejtegetések után megállapítja, hogy ezzel a támadási tervvel szemben a román hadseregnek két felvonulási és áttörő mozdulata lehet:

1. áttörnek Moldován keresztül az Ojtoz és Tölgyes között;

2. áttörnek Kisoláhországból, Olteniából. a vöröstoronyi szoroson át.

Hangsúlyozza a tervezet, hogy akár az oroszokkal működnek együtt a bukovinai arcvonalon, akár a szerbekkel, illetve Serrail tábornokkal nyugaton, Orsovánál, a román hadsereg legfontosabb feladata: az erdélyi fensik biztosítása. Minden más mozdulat csak másodrangú szerepet játszik.

Meg kell állapítanunk, hogy ezzel az elmélettel szemben az entente vezérkara Chantillyben Rudeanu román vezérkari ezredes bevonásával egész más haditervet dolgozott ki. Ez a terv a románokat arra kötelezte, hogy 150.000 emberrel azonnal támadják meg Bulgáriát. Ebben az egyezményben megállapították az együttműködő hadseregek egymáshoz való viszonyát és szabályozták a hadvezetés kérdését. Az egyezményt 1916. július 23-án írták alá Chantillyben. Ennek értelmében utasították a keleti hadseregek főparancsnokát, Serrail tábornokot, hogy még a román mozgósítás ideje előtt támadja meg a macedóniai ellenséges haderőket és majd ha a román hadsereg megtámadja Bulgáriát, folytassa az ellenség megsemmisítését. A szerződés értelmében augusztus 20-án kellett volna az offenzívának megkezdődnie.

Ugyanakkor, a román hadüzenettel kapcsolatban, július 28-án tanácskozást tartottak a német főhadiszálláson és elhatározták, hogy megtámadják a szaloniki-i hadsereget. A támadás augusztus 18-án történt és olyan győzelmet arattak a német-bolgár csapatok az entente csapatokon, hogy a szaloniki-i hadsereg ütőképessége egyelőre megbénult.

Bratianu látva azt, hogy az entente 400.000 harcosból álló szaloniki-i hadseregét a német-bolgár haderők ilyen könnyen

tétlenségre kényszerítették, nem fogadta el a Rudeaim-féle katonai egyezményt, amelyet ő csak egyezménytervezetnek deklarált, hanem húzta-halasztotta, csűrte-csavarta a dolgot.

Az entente ekkor szemére vetette, hogy ismerte és hallgatólag jóváhagyta az egyezményt, sőt tudomásul vette, hogy Serrail offenzívát indított a macedóniai arcvonalon. Majd a szemére vetették, hogy titkon tárgyalásokat folytat Radoszlavobol gár miniszterelnökkel, hogy Ferdinánd cár hálójában vergődik; végül augusztus 24-én ultimátumban tudomására adták, hogy az oroszok augusztus végén bevonulnak Romániába. Tőle függ) hogy mint barát, vagy mint ellenség vonulnak-e be?

Időközben Tatarinov ezredes, orosz katonai attaché és Zotu tábornok, román vezérkari főnök az ismertetett Pavelescu-féle elgondolás alapján kidolgozták a »Z« jellegű tervet. Ezt a tervet az entente szó nélkül elfogadta. Felette érdekesek azok a kommentárok, amelyeket az entente diplomatái és katonái fűztek ehhez a tervezethez.

Sir Edward Grey és Joffre tábornok azt a megjegyzést tették, hogy a románok nem kényszeríthetők arra, hogy Bulgáriának hadat üzenjenek. Nagyon valószínű, hogy a németek ráveszik a bolgárokat, hogy azonnal támadják meg a románokat s akkor az oroszok megkezdik az ellenségeskedést. De valószínűbb az az eset — mondotta Paléologue pétervári francia nagykövet, — hogy a bolgárok alaposan elverik a románokat, akik nem készítették elő akciójukat a Dunától délre, mert haderőik zömét a Kárpátokban összpontosították.

*

Amint előbb jeleztük, az entente vezérkara 1916. július 23-án Chantillyben megállapította a románokkal való együttműködési tervet. A román kormány nevében a szerződést Rudeanu vezérkari ezredes, megbízott parafálta.

Alig száradt meg a tinta a szerződés szövegén, bukaresti hírszerzőállomásunk már kapott belőle egy példányt. A kellő ellenintézkedések megtételére 1916. július 28-án Hötzendorfi Conrad és Falkenhayn német vezérkari főnök haditanácsot hívott össze a plessi főhadiszálláson. Ezen a haditanácson állapították meg a román haderő elleni tervet.

A tervezet szerint a román hadüzenet után a románokat Bulgáriából Dobrudzsán keresztül kell megtámadni, a magyar földről — ameddig csak lehet — az ellenséget távol kell tartani és arra kell törekedni, hogy Romániát tegyék hadszínterré.

Ennek folytán elhatározták, hogy:

1. nagy román haderők lekötésére tüntető támadásokat intéznek északon;

2. a főcsapat jobbszárnyának a védelme érdekében német és bolgár haderőkkel megtámadják a szilistrai és a tutrakáni átkelő helyeket;

3. akkora haderőt összpontosítanak, hogy Nikápoiynál a dunai átkelést kierőszakolhassák és Bukarest irányában támadást intézhessenek.

Miután a Rudeanu-féle szerződés harmadik pont értelmében Serrail tábornok augusztus 20-án a Vardár és Struma között, meg kell hogy kezdje a bolgár és német csapatok ellen az offenzívát, elhatározták, hogy megelőzik a szaloniki-i hadsereg akcióját és támadást intéznek ellene. A haditanács résztvevői meg is egyeztek ebben a haditervben, csupán Hötzenorfí Conrad vezérkari főnöknek voltak aggályai a tervet illetően és »eines rücksichtslosen sofortigen Vorgehens auf Bukarest« (Bukarest elleni azonnali kíméletlen előnyomulás) gondolatát fejtegette ki.

A tanácskozáson részt vett Jekoff bolgár vezérkari főnök is, aki a tervezetet helyeselte, utóbb Budapesten Enwer basa is hozzájárult és segítségül két török hadosztályt helyezett kilátásba.

Hangsúlyozzuk, hogy Hötzenorfí Conrad — az osztrák és magyar hadsereg vezérkari főnöke — a román készülődésről, a román hadsereg felvonulási terveiről és a hadüzenet napjáról már egy hónappal előbb pontosan tájékoztatva volt és ennek dacára Erdély szorosainak védelméről mégsem gondoskodott. Hogy mennyire foglalkoztatta Erdély védelme az entente vezérkarát, álljon itt Poincarénak a cárhoz intézett 1916. augusztus 5-én kelt sürgönye, amelyben többek között ezeket mondja:

»...a tárgyalások elhúzódása ellenségeinknek időt adna, hogy az erdélyi Alpok szorosait tisztán védelmi alakulatokkal szállják meg, amelyek mégis elegendők volnának a román hadsereg mindennemű előhaladásának megállítására, esetleg megakasztására. Joifre tábornok és a francia nagyvezérkar véleménye szerint tehát oly röpké alkalmunk kínálkozik, amelyet nem szabad elszalasztanunk. A haladéktalan román beavatkozás módját adna arra, hogy végleg javunkra billentsük a mérleget!«

Érdekes volt Anglia politikája a románokkal szemben. Míg a franciák állandóan, következetesen és energikusan követelték a beavatkozást, amit Nikolajevics orosz nagyherceg már -*une folie furieuse*«-nek nevezett, Anglia a háború elején teljesen feleslegesnek és értéktelennek találta ezt a beavatkozást. Az angolok »immorális örületnek« nyilvánították a francia beugratókísérleleket, mert elgondolásuk szerint Konstantinápoly és a Szorosok elfoglalásával a román, a bolgár meg a görög amúgy is kénytelen lesz az entente-hoz csatlakozni. Fel kell csak fegyverezni őket és máris döntő eszközévé váltak az entente céljai-

nak. Ezt a koncepciót az entente többi államai nem támogatták. Félték ugyanis attól, hogy ha az angol egyszer Konstantinápolyba bevonni, onnan többé kipiszkálni nem tudják. A franciák féltékenysége folytán a gallipoli-i harc az ismert kudarccal végződött. Az entente egyik vereséget a másik után szenvedte. Most már az angol diplomácia és propagandaügynökei is sürgették Románia beavatkozását.

A románok 1916. augusztus 17-én végre meg is kötötték a szerződést az entente-val. Bratianu arra kötelezte magát, hogy legkésőbb augusztus 28-án Ausztria-Magyarországnak hadat üzen. Az entente a románok minden követelésének teljesítését megígérte és ezt bele is vette a hadiszerződésbe. Bizonyára jót nevettek a markukba, amikor aláírtak. Most csak a hadüzenet volt még hátra.

A koronatanács

Augusztus 27-én — ragyogó és forró vasárnap reggelén — Ferdinánd király koronatanácsot hívott össze. Ezen a koronatanácson a következők vettek részt: Bratianu miniszterelnök és hadügyminiszter, Costinescu Emil, Porumbáru Emil, Constantinescu Sándor, Mortun György, Radovici Sándor, Dúca György, Angheliescu és Viktor Antonescu miniszterek; Ferichide, a parlament, Robescu, a szenátus elnöke; Rosetti Teodor, Carp Péter, Majorescu Titus volt miniszterelnökök; Filipescu Miklós, Take Jonscu, Marghiloman Sándor pártelnökök; Olanescu Constantin és Cantacuzino Pascanu volt parlamenti elnökök. Ferdinánd király elnökölt, a jobbján pedig Carol trónörökös ült.

Ferdinánd közölte mindenekelőtt az értekezlettel, hogy mi indította a kormányt a döntő lépésre. Egyszerű szavakkal mondotta el »lelkének küzdelmeit«. Sok vívódás és vizsgálódás után rájövén, hogy milyen álláspontot kell elfoglalnia, nem késett feláldozni személyes összeköttetéseit, hogy azt az utat válassza, amely Romániát boldoggá teszi. Legyőzte önmagát. Meleg hangozva hívta fel a jelenlevőket, támogassák nagy feladata teljesítésében. Bratianu kimutatta, hogy 1912. óta a diplomácia teljesen visszaszerezte cselekvési szabadságát. Románia nem maradhat semleges olyan háborúban, amely az egész világ sorsát dönti el, annál kevésbé, mert a nagy ideál megvalósításához ilyen alkalom többé nem kínálkozik. Bratianu kijelentette, hogy nem biztos a győzelemben, de még legyőzve is biztosíthatja nemzete egyesülését, miként Itália is novarai legyőzete után néhány évre megvalósította ezt. A románság érdekében már az is nagy lépést jelent, hogy négy nagyhatalom elismerte nemzeti egyesülésének a jogosságát.

Majorescu és Marghiloman az orosz veszedelmet emlegették és azt a veszélyt, amelyet az orosz győzelem magában rejthet.

Filipeseu és Take Jonescu üdvözölték a kormány elhatározását; abban két évi politikájuk sikerét látták.

Mély és fájdalmas benyomást keltett Carp Péter indulatos felszólalása. Az öreg államférfiú arról volt ismeretes, hogy eszméit a végletekig védi és kíméletlenül tör megvalósításukra. »Ez a háború — mondotta — vagy a német vagy orosz hegemoniát szilárdítja meg; az utóbbi a mi teljes kiirtásunkat jelenti.« Ő teljesen visszavonul és mind a három fiát elküldi a háborúba. Kéri azonban az Istent, hogy a román hadsereget verje meg az ellenség, mert csak abban az esetben menekül meg Románia a végpusztulástól.

Az utolsó szavaknál az ősz, roskatag, 82 éves államférfiú könnyezve állt fel és eltávozott a koronatanácsból.

Ferdinánd király »Istennel előre« jelszó hangoztatásával bezárta a sorsdöntő ülést.

Kint pedig a tömeg tombolt és éltette a háborút...

Tutrankan c'est notre Verdun: qui s'y frotte se pique

A román hadüzenetet követő nap Mackensen tábornagy azt a feladatot kapta, hogy Dobrudzsán keresztül támadja meg a románokat. A rendelkezésre álló haderő a lehető legvegyesebb volt. Az ő parancsnoksága alá tartoztak a cs. és kir. dunai hadihajók; egy öreg és gyenge katonákból álló bolgár népfelkelő dunai védőrség; egy német vegyes különítmény, amelyet a macedóniai harctérről vontak ki, egy bolgár gyaloghadosztály, egy török hadosztály és öt üteg német nehéz tüzérség.

A hírszerzőszolgálatot bukaresti hírszerzőtisztünk Jancseff bolgár vezérkari századossal együtt végezte. Tutrankán és Sziliszira várak szemrevételezését 1916. július havában a helyszínen ejtették meg azoknak a bolgár tiszteknek a jelentése alapján, akik az erődítményeknél mint napszámosok dolgoztak. Minden egyes ágyúállás, hozzávezető ut, lőszerraktár, kilövési körzet, ágyúk rendszere és űrmérete részletes pontossággal meg volt állapítva. Hammerstein német alezredes, a várnai katonai parancsnokság és a cs. és kir. parancsnokság egy-egy relief gipsz mintát kaptak a két várról. Ugyancsak a bukaresti hírszerzőtiszt járta végig a Konstanca, Medzsida, Dobrics, Balcsik vonalat és állapította meg az ott levő román haderőket. Az ügy sürgőségére való tekintettel a jelentéseket Kilmanseeg gróf várnai konzul és Novák ezredes szófiai cs. és kir. katonai attachénak közvetítette a főhadiszállásra.

*

Mackensen szeptember 4-én megtámadta és bevette Dobricsot, 6-án Tutrankánt és 9-én Szilisztrát.

Tutrakán eleste valóságos pánikot idézett elő a román hadseregben és a közvéleményben. A román nép azt hitte, hogy hadseregének csak meg kell indulnia, mint 1913-ban a bolgár »hadjáratban« — csak be kell vonulnia Erdélybe testvéreinek felszabadítására.

Bukarest kétségbe volt esve, amikor megtudta, hogy Tutrakán és Szilisztra elesett. Asian tábornok, hadseregpáncsnok Bukarestből dirigálta hadseregét és köztudomásúvá vált az a kijelentése, hogy: Tutrakán és Szilisztra úgy meg van erősítve, mint Verdun és aki hozzá mer nyúlni, csúnyán megjárja. Hát bizony a román Verdunok úgy omlottak össze, mint a kártyavárak. Tutrakán hadserege sírva, őrjöngve ugrált a Dunába, mert persze arra a román hadvezetőség nem is gondolt, hogy hidat építsen a várból az anyaországba. Csupán csak a hadseregpáncsnok és a várparancsnok urak »mentették át« csónakon irhájukat a Dunán, a többiek százával és ezrével haltak meg a román hadvezetőség nagy dicsőségére. Ötvenezer fogoly, az egész ágyúpark a győzők zsákmánya lett. Szilisztra be sem várta az ostromot — megadta magát. Előbb azonban páncsnoka megszökött a várból.

Mackensen a várak bevétele után már nehezebben tudott előnyomulni, mert útját állta egy orosz hadsereg, amelyben szerb és cseh osztrák-magyar hadseregbeli foglyok és szökevények is küzdöttek és két román hadosztály is akadályozta, amelyet a kárpáti frontról hoztak ide.

A foglyokból álló hazaáruló társaságot Stepan Hagics ezredes vezette, aki Robert de Flers francia újságíró szerint érdekes ember volt. Széles vállú, kerekarcú, harcsabajuszú, barátságos, mégis borzalmas nézésű... Szép ember lehetett...

Szeptember végével a Rasova, Cobadini, Tuzla vonalig verték őket vissza csapataink. Itt egy előre elkészített vonalba ásták be magukat. Mackensen újabb csapatokat kért, hogy a dunai átkelést kierőszakolhassa.

Az orosz-román hadsereg S. tábornok napiparancsa

Sacharow orosz tábornok, az egyesült dobrudzsai haderő páncsnoka, midőn látta a román és orosz katonák rémületét, amidőn tapasztalta, hogy a románok versenyt futnak Hagics úr »felszabadító« csapataival és kerülnek a harcteret, mint a macska a forró kását, a maga nemében páratlan hadiparancsot adott ki. Klasszikus és tömör ez a parancs, amelyhez igazán felesleges minden megjegyzést fűzni.

*A Dunai hadsereg parsága.
I. sz. Prikaz. 1916. október 17.*

Parancsolom, hogy azonnal szűnjék meg a szégyenteljes futás.

Azért küldöttek minket ide, hogy ha nem is győzünk, legalább — harcoljunk.

Nem azért küldöttek minket ide, hogy egymással versenyt-fussunk, hanem ha már győzni nem tudunk — legalább meg-állítsuk az ellenséget!

Intézkedtem, hogy géppuskásaink és tüzéreink a futók közé lőjjenek. Azokat a tiszteket és tiszteseket, akik nem teljesítik kötelességüket, haditörvényszék elé állítom.

A hadsereg nem mozoghat a menekülő lakosság stratégiai tudománya alapján.

őfelsége azért küldött bennünket ide, hogy győzzünk és nem azért, hogy kíméljük a magunk és ellenségünk irháját.

Jelenlegi arcvonalunk: Ostrov—Topolog—Babadag. Előre!
Isten nem segíti a poltronokat és gyávákat!

Sacharow.

Erdély megrohanása

Lássuk már most, mi történt ez alatt az idő alatt a sorsára hagyott Erdélyben!

A román hadvezetőség augusztus 27-én 813.738 legénységi állománybelit és 20.000 tisztet mozgósított. Ebből a harcoló hadsereg — a tartalékot, hadtápot, a territoreális rendetfenn-tartó és egyéb katonai intézményeket leszámítva — 377 gyalog-zászlóaljat, 277 úteget és 104 lovasszázadot alakított. A hadsereg lóállománya 281.240 drb. volt. A fenti számhoz hozzá kell még számítani a kiképzett és kiképzetlen 416.000 főből álló tartalékot Románia lakosságának 15 százalékát zászló alá szólította!

A nagyvezérkar négy hadseregbe osztotta a haderőt. Az első Culcer tábornok parancsnoksága alatt elfoglalta az orsova—szurduk—vöröstoronyi vonalat az Arges forrásáig; a második Averescu tábornok parancsnoksága alatt az Arges forrásától az Ojtoz szorosig, a negyedik vagy északi hadsereg Presan tábornok vezetése alatt az ojtoz—dornavatrai hegyláncot, jobb-szárnyával az oroszokhoz csatlakozván, a harmadik hadsereg pedig Asian tábornok parancsnoksága alatt a dunai hadsereg volt, amely Orsovától Dobrudzsán keresztül a bolgár határ mentén Ekrenéig vonult fel.

A legerősebb, a lököerőt képviselő hadsereg a második hadsereg volt. Ennek az volt a feladata, hogy a Presan hadsereggel karöltve a Kárpátokon keresztül a Maros folyóig nyomuljon előre és amidőn Nagyszebentől északra a Culcer-féle első hadse-

reggel egy magasságba kerül, az oroszokkal egyesülve kezdje meg az általános előnyomulást a Nagy-Magyaralföld irányába. A dunai hadsereg feladata csak az volt, hogy a bolgárok átkelését megakadályozza, Dobrudzsában pedig az oroszokkal egyetemben az ellenség előrenyomulását feltartóztassa, mialatt Ser-rail Szalonikiból előrenyomul.

A román vezérkar a Bukarest melletti Perisben helyezkedett. A vezérkar főnöke Zotu tábornok volt, aki mellett mint munkatársa és állandó helyettese Ilescu tábornok szerepelt, a hadrakelt hadseregek főparancsnoka pedig Ferdinánd király volt.

Ha a román hadvezetőség ismerte volna a mi erőviszonyainkat és annak megfelelően kíméletlen támadást indít, akkor teljesen és tökéletesen szétverhette volna maroknyi hadseregünket.

Mert lássuk csak, hogy állottunk mi 1916. augusztus 27-én, a hadüzenet vasárnapján:

Brassó környékén, a Tömösi szorosban és a Bareaságon két zászlóalj 82. ezredbeli gyalogság táborozott. A Törcsvári szorosban néhány pénzügyőr lebzsel. Vöröstoronynál pénzügyőrök és csendőrök, a Szurdoki szorosnál, Madersbach Viktor vezetésével egy bányászcsapat állott, amelynek a hadüzenet napján szentelték fel a zászlóját, Orsovánál egy árkászszázad és gyenge határrendőrség látta el a védelmet. Az egész határ mentén Dornavatrától Orsováig szétszórva a községekben körülbelül 34 zászlóalj gyalogság, 23 üteg tüzérség és egy ezred huszárság állomásozott. Alig volt 30—35.000 ember és 70 löveg a románok 250.000 embere és 680 lövegével szemben.

Ezzel a hadsereggel a román hadsereget feltartóztatni nem lehetett, legfeljebb csak előrenyomulását késleltetni tudtuk. A meglepetésszerű támadás sikerült. A kárpáti szorosok rövid, kétségbeesett harcok után az ellenség kezébe kerültek. Csak a románok betörése után eszméltek rá az illetékes tényezők a borzalmas helyzetünkre.

Az erdélyi úgynevezett első hadsereg megszervezésével Arz tábornokot bízták meg, aki Kolozsvárott a Farkas-utcában állította fel főhadiszállását.

A szervezendő első hadsereggel szemben Presan tábornok északi hadserege állt. A mi hadseregünk komoly harcokba nem bocsátkozott a túlnyomó ellenséggel, hanem azon igyekezett, hogy időt, drága időt nyerjen.

Lassan szivárogtak csak a cs. és kir. csapatok. Holott az erdélyi ezredek kérték, sőt követelték, hogy vigyék őket szűkebb hazájuk védelmére.

Egyes harcterekről tömegesen szöktek meg a székely fiúk és azonnal a gyűlölt ellenség ellen indultak. Goldbach tábornok gyenge hadosztályával Segesvárra vonult vissza. Az orosz

frontról Linssingen tábornok hadseregeiből három teljesen harc-képtelen hadosztályt küldtek, amelyek támadásra alkalmatlanok voltak. Verdimtől a híres bajor Alpenkorps gördült Erdély felé. Tirolból négy hegyi dandár jövetelét jelezték, de ezek csak a nagyszebeni csata végén érkeztek be. Nehezen jöhettek az erdélyi székely csapatok, mert hiszen azokat különböző harcterekről kellett az amúgy is gyöngye arcvonalból kivonni.

Megérkezett a brassói gyalog honvéd- és közös házi ezred és a 2. cs. és kir. székely hunorok, a szegedi honvédek, továbbá a székelyudvarhelyi és a nagyszebeni közös háziezred is. Állapítsunk meg itt mindjárt egy történelmi tény: had vezetésünk utasította az egyes parancsnokságokat, hogy oláh nemzetiségű cs. és kir. tisztet, hacsak azok önként nem jelentkeznek — ne küldjenek faj testvéreik ellen harcolni. A parancsnokságok ezt a kérdést úgy oldották meg, hogy az illető tisztet más harctérre vezényelték. De igen sok példa volt arra, hogy az oláh nemzetiségű tiszt tiltakozott ez ellen az elbánás ellen és tisztiertekezlet összehívását kérte, hogy az döntsön, vajjon bajtársai között maradhat-e vagy sem. A tisztiertekezlet minden egyes esetben teljesítette a bajtárs nobilis óhaját.

A nagyszebeni csata

A világháború egyetlen csatájának sem volt oly közvetlen hatása Magyarországra és a magyar érdekekre, mint az 1916. szeptember 26—29. között vívott nagyszebeni csatának.

Kis merészséggel a magyar »Tannenberg«-nek nevezhetnők e csatát, bárha a nagyszebeni csata méreteiben alatta is maradt az előbbinek — keletkezése, lefolyása és hadászati eredménye tekintetében sokban hasonlít ahhoz.

Nagyszebennél is a számbelileg gyengébb sereg majdnem teljesen megsemmisítette a legalább háromszoros túlerőben levő első román hadsereg zömét, így teljes mozgási szabadságot nyerve rávethette magát az elszigetelten álló második román hadseregre, ezt a számbelileg ugyancsak erősebb hadsereget is megverte döntőleg és oly hadászati helyzetet teremtett, hogy a második és negyedik román hadsereg nem tudta megvetni lábát a Hargita—Brassó vonalában és teljesen ki kellett kotródniuk Erdélyből.

Itt is rövid néhány hetes küzdelem után két — egyenként és számbeli túlsúlyban levő — ellenséges hadseregnek meg kellett hajolnia a vezetés magasabb iskolázottsága, nagyobb tudása, a csapatoknak hasonlíthatatlan lelkesedése és bátorsága előtt és ki kellett ürítenie annyira sóvárgott területeket.

A nagyszebeni csata 1916. szeptember 26-án kezdődött el és október 8-ára Erdély szent földje megtisztult az oláhoktól!

Érdekes véletlen, hogy a tannenbergi csata alatt az 1. német lovashadosztály fedezte Hindenburg hadseregét az orosz Njemen hadsereggel szemben — a nagyszebeni csata alatt a cs. és kir. 1. lovashadosztály akadályozta meg a 2. román hadsereget abban, hogy segítségére mehessen az 1. hadseregnek.

A négy világoskék atillás huszárezredből — a piros csákós lugosi 4-es, a világoskék csákós budapesti 7-es, a fehér csákós kassai 12-es, a piros csákós nyíregyházai 14-es — álló 1. lovashadosztályunk akkor már gyalog küzdő huszárai hervadhatatlan babért, a Haza és a későbbi nemzedék örök hálóját vívták ki maguknak Erdély védelmében.

De nem kisebb dicsőség illeti meg a m. kir. 51. honvédhadosztályunk Nagy-Magyaralföldről származó honvédeit is, kik a nehéz, hegyes, szagatott, aljerdőkkel, sűrű cserjésekkel borított terepen a hazaszeretetnek, az önfeláldozásnak, a lelkesedésnek aranylapjait írták hadtörténelmünkbe.

*

Falkenhayn tábornok szeptember 18-án érkezett meg Dévára. Szeptember 20-án Gyulafehérvárott von Staabs, gróf von Schmettow és Kraift von Dellmensingen tábornokokkal haditanácsot tartott, melyen az alábbi haditervben állapodtak meg:

1. A jobbszárnyon Krafft von Dellmensingen tábornok a bajor Alpenkorps-al a Sibin hegységen keresztül váratlanul és meglepetésszerűleg betör a Vöröstorony-szorosba, hogy az ellenség egyetlen hátsó összeköttetési vonalát elvágja és hogy a síkságon küzdő ellenséget hátba támadja.

2. A középben a 187. német, a m. kir. 51. honvéd, a 76. német tartalékhadosztályokból álló XXXIX. német hadtest von Staabs altábornagy parancsnoksága alatt erős jobbszárnyal délkeleti irányban támad erélyesen és mindenekelőtt a Guraro—Poplaka vonaltól délre levő magaslatokat foglalja el, hogy minél nagyobb ellenséges erőket kössön le, nehogy azok az Alpenkorps ellen fordulhassanak.

3. Ezt a két hadműveletet a balszárnyon gróf Schmettow tábornoknak a német 3. és a cs. és kir. 1. lovashadosztályokból álló lovashadteste fedezi a 2. román hadsereggel szemben akként, hogy az Olt és a Fogarasi havasok lába között megakadályozza, hogy az az első hadsereg segítségére siethessen.

Szeptember 21-én megindult a Szászsebesen kirakodott Bayerische Alpenkorps Kerpenves, Sinna (916), Canderlü (2240), Strcflesti (2236), Negován (1853) irányában. Úttalan utakon, szűk gyalogösvényeken, sűrű sziklás erdőkben, hegynek föl, völgynek le, rohanó patakokon át 3 napon keresztül menetelt a hős csapat és 3 nap alatt hetvenöt kilométer utat hagyott maga mögött. Amikor a Negovánra értek, a csapat ketté vált. Egy része Tuschek tábornok vezetésével szorosan a határon menetelt

a Nagyhavasra (2073) és itt elhelyezkedett a románok által a »semlegesség« idején pompásan kiépített fedezékekben, a másik rész pedig déli irányban a Lotru völgye felé Robu (1905) és Robestinél ásta be magát úgy, hogy az esetleges ellenséget, amely* segítségül a szoroson felfelé törekedne, megakadályozzák előre-nyomulásában.

A szoros teljes elfoglalása szeptember 25-én történt meg.

Az a román hadsereg, amely 75.000 harcosból állott, augusztus 27-én tört be Erdélybe a vöröstoronyi szoroson keresztül és Nagytalmácson ütötte fel főhadiszállását. Majd Guraró, Poplaka, Nagyszében, Sellenberk, Felek vonalában csendesen, nyugodtan várta a jószerencsét és tétlenül nézte, hogy szemei láttára futnak Európa csatatereiről azok a vonatok, amelyek gyalogságot, lovaságot, tüzérséget és műszaki alakulatokat szállítanak, majd mindezek tőlük alig 25 km-re berendezkednek, hangárokat építenek, majd utakat vágnak az erdőben, végül elindulnak, hogy arcvoaluk hátába és oldalába kerüljenek. Csak meg kellett volna indulniok és tönkreverték volna bennünket!

Szeptember 26-án hajnalban a tűzgyűrű teljesen bezárult, mire Falkenhayn kiadta parancsát az általános támadásra. Borzalmas ágyútűz ébresztette fel a románokat letargikus tétlenségükből. A csodaszép őszi napsugárban ijedt arcok futottak szanaszéjjel. Ők nem így képzellek el a háborút! A tisztikar nem ismeri feladatát, a legénység csak egyénileg védekezett, mert vezetői az egységek között összhangot teremteni nem tudtak. Borzalmas halálgyűrűbe szorulnak. A centrum ágyútüzében egész zászlóaljnak morzsolódnak fel. Schmetow tábornok a fogarasi hegyekbe hajtja és tüzzel-vassal irtja őket. A vöröstoronyi szorosban a dráma nagy vonalakban bontakozik ki. A teljes fejtelenségben szeptember 29-én megkezdődik a szégyenletes, fájdalmas és borzalmas visszavonulás. Az Olt völgye szűk, ezer és kétezer méter magas hegycsúcsok aljában vezet. A folyó mellett alig fér el az országul és a vasút. Ezen a szűk úton kétségbeesett emberek, ordító, vonító állatok, tüzérség, gyalogság, élelmezési szekerek, sebesülteket szállító oszlopok, itt-ott feldült gőzmozdonyok, hadianyag-autók torlódnak egymásba. A menekülő lakosság, a kutyákat vezető tisztiszolgák, a lovasság gyalog vagy lóháton, a repülőpark kocsijai, lovak, marhák, disznócsordák, a rabolt holmikkal megrakott kocsik rettenetes összevisszaságban szakadtak egymásba. Ember és állat fejvesztetlen ordít, bömböl és életét igyekszik menteni. Ami még drámaiabbá telte e szomorú hadsereg visszavonulásai, az volt, hogy időnként ágyú és géppuskatűzben kellett menetelnie. Halottak százai zárták el az utat. Magas sziklákról, hidak alól, az Olt szeszélyes kanyaraiból ömlött a géppuska, a puska, az ágyú, a kézigránát tűz. Elkeseredett, elvadult tömeg préselődött a vöröstoronyi szoroson keresztül, az »átkozott Olt«

morajló hullámsírjába. Vize vértől piroslott. A hullák ezreit úsztatta hátán.

A szorosban, történt harcok alatt a román hadsereg bestiális cselekedetre ragadtatta magát. Ugyanis a német testőrezredből 38 foglyot ejtettek a románok Piscul-nál, Gaineni és Riul Vadulni között. Egy román tiszt, aki jól beszélt németül, kérdezte ki őket és dühöngve ordította, hogy miért jöttek el Verdun alól, miért nem maradtak ott? Miért kezdtek háborút velük? Ezért lakolni fognak. Majd elhajtották őket az Olt egy homokzátonyára és kiadta a parancsot, hogy lövöldözzék le a foglyokat, A 38 fogoly közül 24 meghalt, 7 megsebesült és 7 sebesületlenül feküdt a zátonyon. A lövöldözésre a hegytetőn lévő németek figyelmesek lettek és egy jól irányzott gépfegyvertűzzel kiirtották a fogolygyilkos románokat. Igazán nem csodálkozhatunk ezután, hogy Krafft v. Delmensingen sajátkezűleg irányította be egyik ágyúját és lőtte le a Pleasan Praporgescu David vezénylő román tábornokot és azon sem csodálkozhatunk, hogy ezen esemény után harcosaink feltűnően kevés foglyot szállítottak be...

Egy érdekes epizódot is följegyezhetünk. Crainiceanu tábornok, aki időközben a flamandai átkeléssel szórakozó Averescu helyett átvette a második hadsereg parancsnokságát, — egy repülőgép útján szeptember 29-én Brassóból értesíteni óhajtotta Nagytalmácson Popovics tábornokát, hogy a második hadsereg nagyobb erőkkel segítségére siet. A repülő nem ismerve a helyi viszonyokat, a mi vonalaink mögött szállt le és mosolyogva adta át az írásbeli parancsot.

Mintha csak nekünk szólt volna!

Mindazonáltal a második hadsereg tényleg segítségére sietett — Brassó—Kőhalom—Fogaras irányából — a mi lovaságunk azonban állandóan útját állta és nyugtalanította őket úgy, hogy szeptember 30-án már csak az üldözött első hadsereg sorsában osztozhatott. A két összetorlódott hadsereget a Szent-ágota és Segesvár irányából érkező Arz-féle első hadsereg először Fogarasnál, majd a Szászok erdejében támadta meg, végül Brassónál, Falkenhayn egy nobilis gesztussal átadta az üldözést a brassói és szegedi honvéd ezredeknek. A szentbertaláni állomás és az új kaszárnya között folyt le a döntő harc október 8-án, ahol Tanító Béla főhadnagy bekúszva az állomás fűtőházába, géppuskával leseperte a vasúti töltésen rajvonalban fekvő ellenséget. Délután négy órakor a brassói ősi városháza előtt felhangzott az »Isten áldd meg a magyart.«

*

A román szakembereket a nagyszebeni csatával kapcsolatban sokáig foglalkoztatta az a kérdés, miként történhetett meg, hogy az ellenség egy hatalmas — szerintük tízezer, valójában alig ötezer emberből álló — különítménye —

összes intézményeivel együtt — napokon keresztül a hátukkal párhuzamosan és attól csak 10—15 km-re menetelhetett anélkül, hogy a legkisebb gyanút is fölkelte volna. Természetesen ez a kínos kérdés minden valamire való katonában feleletre talál, csak épp a román hadsereg vezérkarában nem. Mi ugyanis állítjuk, hogy az esemény csak azért történhetett meg, mert a román hadvezetőség elmulasztotta legegységesebb hadászati teendőit: a felderítő és hírszerzőszolgálat megszervezését. Viszont a mi támadásunk előkészítésében elsőrangú szerepet játszottak az önként jelentkező oláh pásztorok és erdőkerülők, akik kiváló helyismeretük folytán csapataink számára oly utakat és hágókat választottak ki, hogy az ellenség egyetlen mozdulatunkat sem vette észre, igaz hogy teljesen ezeknek az embereknek a jóhiszeműségére voltunk bízva, egyetlen áruló esetén kudarcot vallott volna vállalkozásunk.

Culcer tábornok azt állítja, hogy Popovics tábornok, a vörösloronyi hadtest parancsnoka elmulasztotta felderíttetni a Lotru és Sadului völgyet, holott ő erre parancsot adott neki. Popovics viszont azzal védekezik, hogy a meglepetés nem taktikai, hanem stratégiai természetű volt. Ennek következtében a Zsil és az Olt vidékének felderítése a magasabb parancsnokságok hatáskörébe tartozott.

A második hadsereggel a mi huszárjaink, csendőreink és pénzügyőreink álltak szemben. Éjjel-nappal nyugtalanították az ellenséget és álcázták a gyülekező, felvonuló és támadásra készülő csapatainkat. Talán a legtalálóbb kritikát a román hadsereg egyik történetírója mondotta erről a harcmodorról, megállapítván, hogy amidőn a második hadsereg egyik hadosztálya Kőhalomról Szeben felé az első hadsereg segítségére menetelt, három napon keresztül csak huszár előcsatározókkal találkoztak, akik pompásan harcoltak és kiknek láttára egész hadosztályok fejlődtek fel és mire aztán harcra került volna a sor, ismét eltűntek. »A mi csapataink semmit sem tudtak arról, hogy mi van. elöttük, mert a mi vezérkarunk híreit azoktól a gazdasági al-tisztektől kapta, akik tea és bab felvételezésére hátra mentek!« — fakad ki keservesen a román író.

Egy merész vállalkozás kudarca

A dobrudzsai harctéren — mialatt Mackensen tábornok hadseregét átcsoportosította a Duna átkelésére — érdekes esemény történt. A román vezérkar hátba akarta támadni és tönkre akarta verni rasova—cobadimi—tuzlai arcvonalon működő csapatainkat. Ebből a célból tizenkét hadosztályból (egy hadosztály 25.000 ember) hadsereget alakítottak és azzal bízták ezt Averescu tábornokra, hogy a dobrudzsai fronton tiz hadosztállyal menjen át támadásba és tartsa az ellenséget lekötve, majd két hadosz-

tállyal keljen át a Dunán — Bukaresttől keletre, Flamandénál — és támadja oldalt és hátba Mackensen csapatait.

A flamandai part mocsaras részén tizenkét nap alatt utat építettek, majd két hídhoz szükséges anyagot, továbbá 250 csónakot szállítottak a Duna partjára. Olyan tevékenységet fejtettek ki, amelyet lehetetlen volt észre nem venni. Ezenkívül egész Bukarest, de még a brassói kofák is pletykázták, hogy nagy támadás van készülöben és váratlan fordulat következik.

Október 1-én végre megélénkült a tevékenység a dobrudzsai fronton, Flamandénál csónakokon és uszályokon másfél hadosztály kelt át Rahovo bolgár faluba és itt 15 km-es félkörű hídfőt képeztek, egyúttal — más szórakozás hiányában — felkoncolták a bolgár falu asszonyait és a gyermekeit. Fegyverfogható férfit ugyanis nem találtak.

A román hadseregnek ezt a pazar szórakozását repülőgépeink délfelé megzavarták. Gyújtó- és robbanóbombákat dobáltak a hidra, azt szétzúzták, majd meglátogatták a flamandai réteken levő hatalmas hadsereget, amely átkelésre várt. A hidat estefelé kijavították és egy hadosztály tüzérsgel és lovassággal át is kelt rajta és két irányban menetelt. Egyik része Tutrakán felé, hogy hátba támadja csapatainkat, a másik része Ruszcsiek felé... Ám a Mindenható áthúzta számításukat. Borzalmas vihar és eső szakadt le éjjel, úgyhogy lehetetlenné vált minden közlekedés az anyaországgal. Az ágyúkat nem birták ellenünk a hidra felvinni, reggel pedig dunai hajóegységeink támadásba mentek át. A hidat hidászaink kövekkel és robbanóanyaggal megtöltött uszályokkal elszakították, ugyanakkor a repülők is újból akcióba léptek. A hidon újabb román csapatok már nem kerülhetettek át. Sor került a hídfőt alkotó csapatok megtámadására, amelyek valósággal egérfogóba kerültek. A két hadosztálynak, amely egy nappal előbb még ártatlan gyermekeket és asszonyokat koncolt fel, a felháborodott bolgár, török és német csapatok nem adtak kegyelmet. Csak azok menekültek meg szövetségeseink dühe elől, akik a hullámokban leltek halálukat.

Zotu tábornok, vezérkari főnök tragédiája

E sorozatos kudarcok után a román hadsereg — akárcsak az orosz — árulók után kutatott. Az alábbi eseményt hitelt érdemlő forrásból vettük és azzal a kijelentéssel írjuk meg, hogy; *a tragédia megtörtént. Zotu tábornok katonai szerepléséről a román történelem nem emlékezik meg, őt úgy állítja be, mint egy idegbeteg embert, aki azért lett öngyilkos, mert betegsége felemésztette életerejét.*

Ezzel szemben tény az, hogy a hadműveleti tervezetet ő készítette és a »Z« feltevés az ő műve volt. Tény az, hogy ő vezette az ententeval a tárgyalásokat és tény az, hogy a felvonulás

és Erdély meglepetésszerű, megrohanása, amely hadászati helyes volt, az ő elgondolásán alapult.

Ha öngyilkosságának az indítóoka az alábbi történet volt, akkor Zotu tábornok, vezérkari főnök ártatlanul oltotta ki életét, mert sem velünk, sem a német hadvezetőséggel összeköttetésben nem állt. Ő épp olyan áldozata volt a háborús pszichének, mint Samsonov, Mjaszjedov, Ladoux francia kémelhárítóparancsnok, avagy nálunk báró Auffenberg-Komarov. Zotu tábornok sem személyesen, sem közvetve, sem közvetlenül soha nem árult el hadititkokat és meg vagyunk győződve, hogy halvány sejtelve sem volt arról, hogy közvetlen környezetében árulók voltak. Mert azok igenis voltak.

Öngyilkosságának körülményeit a következőképpen adják elő:

Ferdinánd király, Áveresen tábornok és Zotu vezérkari főnök a perisi főhadiszálláson, hármásban, a legnagyobb titokban 1916. szeptember 12-én abban állapodtak meg, hogy az Erdélybe bevonult hadseregből nagyobb egységeket kivonnak és megszervezik a dobudzsai hadsereget. E célból tizenhárom román és négy orosz hadosztályt egyesítettek és a gyalogságon kívül 24 lovasszázad, 48 táborig, hét nehéz és egy légelhárítóegyet egészítette ki a hadsereget.

Soha még ekkora hadsereget a román hadvezetőség össze nem vont egy aránylag rövid arcvonalra és soha ekkora remények nem fűződtek vállalkozáshoz, mint ehhez.

Szeptember 14-én adták ki a szükséges rendelkezéseket chiffrírozott táviratban, amely táviratokat a nekünk elárult kulcs felhasználásával azonnal felfogtunk és megfejtettünk.

Tehát, amikor mi kétségbeesve rohantunk az erdélyi arcvonalra, éjjel-nappal, lélekszakadva, minden rendelkezésre álló erőt oda toltunk, ugyanakkor a román hadvezetőség, mintha csak elő akarta volna segíteni sikerünket, az erdélyi arcvonalról a bolgár frontra szállította csapatait. *És mi erről az eltolásról, minden egyes egység megmozdulásáról, kivonásáról tudtunk. Különösen nagy szolgálatot tett azzal, hogy Nagyszeben alól a tüzérég nagyrészt elszállította.*

A flamandai támadás nem sikerült, pedig az entente, amely értesítésből tudott a nagy eseményről, nagy reményeket fűzött a vállalkozáshoz.

A flamandai és nagyszebeni kudarc után a román generalizmus és a hadsereg bűnbakot keresett.

Mindenki árulást sejtett. Mindenki kereste az árulót és mindenki szeme Zotu vezérkari főnök felé fordult.

Ekkor megbeszélés történt a király, Averescu és Zotu között. Bennfentesek szerint Averescu száraz és rideg hangon feltárta a király előtt a hadi helyzetet mondván, hogy a flandai tervet hárman beszéltek meg. Sem Felsőged, sem én nem árultuk el! És ránézett Zotu vezérkari főnökre.

A vezérkari főnök, akit már amúgy is gyötörtek a gyanúsítások, komor, szomorú arccal felkelt a tárgyaló asztaltól, átment egy másik szobába és pár perc múlva átlőtt fejjele össze.

Ártatlanul halt meg.

*

A román betörés augusztus 27-én vette kezdetét, a mi támadásunk pedig szeptember 26-án kezdődött és október 10-én az ellenséges csapatok kimenekültek Erdélyből. A központi hatalmak csapatai emberfeletti küzdelmekben vettek részt. Tisztikar és legénység egyformán utolsó leheletéig küzdött. A német hadsereg felszerelése mintaszerű volt. Tüzérsége csodálatos pontossággal működött és rémületbe ejtette az ellenséget. A románok szívósan, a megsemmisülésig verekedtek. Tapasztalhattuk, hogy nagyon komoly és haláltmegvető ellenséggel álltunk szemben, de a nehéztüzérség tüzét nem tudták elviselni.

Meg kell állapítanunk azt is, hogy a román hadseregben hiányzott az egységes, céltudatos vezetés és összeköttetés, de főleg hiányzott a háborús tapasztalat. Szinte csodálkoztunk, mennyire tájékozatlanok voltak a terepen, térképük pedig alig volt. A román katonai írók mai napig is állítják, hogy minden gyalogezred csak egyetlen térképpel rendelkezett és megtörtént, hogy azt is a tüzérség számára kellett átadniok, mert ott is csak egyetlen példány volt minden osztagnál. Különbén tény, hogy a román vezérkar a világháború kitörésekor Brassóban igyekezett térképet vásárolni.

Hírszolgálatunk diadala

Hírszolgálatunk az erdélyi hadjárat alatt elsőrangúan működött. Az ellenség minden mozdulatát éber figyelemmel kísértük, hiszen pazar kémhadsereg állt rendelkezésünkre. Nagyszerűen beváltak a kolozsvári javítóintézetből erre a célra rendelkezésre bocsátott 14—16 éves határmenti fiúk, akik kigyógyúséggel kúsztak át az ellenség vonalain és mindig okos, tiszta jelentéseket hoztak. Százával jelentkeztek oláh fiatalabb emberek, akik besurrantak a megszállt falukba és megfigyelték az ellenség minden lépését.

Mindenkor csak jó érzéssel gondolhatunk annak az oláh nemzetiségű két erdélyi hölgynek a működésére, akik végigjárták az ellenséges magasabb parancsnokságokat és megszervezték hírszolgálatunkat, amely az ellenség betörésekor felbora-

rult. Az egész hadjárat alatt állandóan összeköttetésben álltunk a román főhadiszállás egyik magasrangú tisztjével és a tőle vett utasításszerű híreket azonnal értékesítettük.

Értékes anyagot nyújtottak a foglyok. A legénység csak közvetlen környezetéről tudott felvilágosítást nyújtani, ám a tisztek már többet mondhattak. Amikor az első magasrangú román tisztet foglyul ejtettük, akkor győződünk meg róla, hogy hírszerző-szervezetünk jól működik. A fogoly tiszt pontos és körültekintő vallomást tett. Vallomását okmányai is megerősítették.

A román tisztek általában hajlandók voltak hadseregükről felvilágosítást nyújtani, kivételt csak a moldovai tisztek képeztek, akik minden felvilágosítást megtagadtak, sőt az egyik fogoly tartalékos tiszt (civilben tanító) kijelentette: egy fogoly tiszt nem érdemli meg, hogy a győztes hadsereg tisztjei szóba álljanak vele.

Rádiólehallgató osztályunk minden egyes, a román parancsnokság által leadott drótnélküli táviratot felfogott. Titkos szövegeket Boldescu Károly és Marosán Konstantin cs. és kir. vezérkari oláh nemzetiségű tisztek fejtettek meg.

Az ellenség hírszerzőszervezete rosszul, azaz sehogysen működött. Kétségtelen tény, hogy egyes szórványos eseteket kivéve, a román hadsereg nem találta meg azt a támogatást fajtestvéreiben, amelyre feltétlenül számított és ennek tulajdonítható, hogy nem tudták kihasználni azt az óriási előnyt, amelyet a szorosok meglepetésszerű megrohanásával és a harc nélküli könnyű elfoglalásával szereztek. Jellemző az ellenség naivitására, hogy a brassói cs. és kir. hírszerzőállomás által foglalkoztatott} és az egész város által ismert detekíveket szerződtette ellenünk. Ezek — egy kivételével — nekünk tettek szolgálatot s a csendőrlaktanyában állomásozó második hadsereg hírszerzőirodájának minden titkát hozzánk juttatták. Amikor Brassóból a román hírszerzőállomás elmenekült, a legkényesebb tartalmú jelentéseket ott felejtette és nagyon sok ártatlan embernek kínos és fájdalmas perceket szereztek egy névsorral, amelyről később kiderült, hogy minden egyes betűje és sora hamis. Példa rá egy nyugalmazott oláh nemzetiségű őrmester esete, aki hosszú meghurcoltatás után tudta csak bebizonyítani, hogy a neki imputált és a román hírszerzőállomás irattárában talált jelentés közönséges hamisítvány! Világosan meggyőződünk a hadbírószáki tárgyalás során, hogy a román hírszerzőállomás összeállított egy névsort és a rajta szereplők nevében hamis jelentéseket szerkesztett. A névsor minden egyes tagja a brassói és Brassó környéki oláhokból került ki. Tény és való, hogy egy olyan papnak a nevében is szerkesztettek jelentést, aki elmenekült és az egész inváziót Budapesten töltötte. Sírva vette tudomásul fajtestvérei rosszlelkűségét, midőn kínos helyzetéből kiszabadult.

Gondolkozóba ejtett bennünket az a kérdés, hogy az orosz hadsereg, amidőn látta a románok borzasztó kudarcát, miért nem sietett segítségükre, hiszen a központi hatalmak hadvezetősége érthető aggodalommal gondolt arra a lehetőségre, vajjon mi történik akkor, ha az oroszok beavatkoznak a Bukarestet védő román hadsereg november—decemberi harcaiba.

hírszerzőszolgálatunk megállapította, hogy Calugareninál nagy veszteségek árán visszaszorított török-bolgár csapatokat a román hadsereg azért nem üldözhette, mert a Gradistea faluban levő mintegy dandár erejű orosz csapat nem avatkozott bele a harcba, hanem mint bene volens« néző addig szemlélte a 12 km távolságra folyó harcot, míg szövetségeseink ismét vissza nem vették Calugarenit, azután mint aki jól végezte dolgát, nyugodtan elvonult.

De hasonló magatartást tanúsított 1916. december 9-én Ramnicu-Sarat-nál Keller gróf orosz tábornok is, aki annak a három lovashadoszlálynak volt a parancsnoka, melyet első ízben küldtek »komolyabb segítségként« a Bukarestből menekülő román hadsereg segítségére. A menekülő Bratianu és Carol trónörökös kérte Keller grófot, avatkozzék bele a harcba és tartóztassa fel a nyomukban rohanó ellenséget. A gróf, aki úgylát-szik humoros kedvében lehetett, kijelentette, hogy sajnálja, de két napig nem állhat rendelkezésükre, mert a lovait meg kell vasaltatni. Bratianu keserűen felsóhajtott. »Vájjon vasállat-e a német lovasság, amely már egy hónapja üldöz bennünket?«

Később jelentették hírszerzőink, hogy az orosz hadvezetés parancsa az volt, hogy csak Bukarest eleste után, a sireti vonal veszélyeztetése esetén szükséges beavatkozni a harcba.

Ugyanebben az időben Sinajában is kirakodott néhány orosz zászlóalj, de itt sem avatkoztak a harcba, mondván, hogy nincsen téli felszerelésük.

Ezek után érthetővé válik, hogy a sokkal kevesebb harcosból álló magyar-német hadsereg fényes győzelmet arathatott a román hadseregen, hiszen annak minden intézkedéséről, mozdulatáról tudomásunk volt, annyira ismertük minden gondolatukat, mintha a román vezérkar haditanácsaiban részt vetünk volna.

Ezen megállapításunkat maga az ellenség erősíti meg, midőn a következőket írja: »Oly misztikus kíváncsisággal néztük az ellenséget eltakaró hegyeket, mint a halálraítélt az akasztófát, melyet ablaka alatt ácsolnak.«

Igen érdekes feljegyzések maradtak reánk a román diplomaták ez időben folytatott tárgyalásairól.

Ezekből megtudjuk, hogy amidőn a párisi román követ felkereste a francia nagyvezérkar főnökét és elpanaszolta, hogy

a román hadsereg hírszolgálatára csődölt mondott, Joffre azt mondta, hogy valami mesészerű orientális naivitás kellett ahhoz, hogy teljesen készületlenül ugorjanak bele ebbe a nagy háborúba, holott tudniok kellett volna, hogy minden mozdulatot a technika és a pontos, megbízható hírszolgálat dönt el.

Poincaré pedig mosolygott a panasz hallatára és nagy tudóshoz illően elmagyarázta Joffrenak, hogy a kelet kapujában, ahol évezreden át két faj hagyományos harcot vív, minden egyensúlytalan.

— A románok — mondta Poincaré elkomolyodva — nem tudnak gondolkodni és nem tudnak bírálni. úgy látszik, hogy a szerbek komolyabbak, igaz, hogy ezek tragikumukban nevetésgesek. A románok legalább kedvesek, szimpatikusak romantikus naivitásukban. Hiszen — folytatta tovább — a román katona énekelve ugrik a golyózáporba, mert tudja, hogy a legkisebb sebesülés is halálát okozza, annyira ismeri hadseregének egészségügyi intézményeit. Nem is beszélek — mondta mosolyogva Poincaré — hírszerzőszolgálatokról, hiszen jól tudjuk, hogy azzal traktáltak bennünket már a háború első napjaiban is, hogy Magyarország az Ausztria népkeveréke rövid időn belül szétbomlik.

Ily szavak hangzottak el Poincaré finom ajkáról, amidőn sirva tárták fel tragédiájukat a románok és a szerbek.

Sőt, mondják, hogy amikor a román követ fájdalmasan felsóhajtott, hogy hát akkor miért kényszerítették bele őket ebbe az előrelátott katasztrófába, egy finom mosolyú angol diplomata azt felelte, hogy Románia volt az a lapát szén, amelyet rá kellett dobni a világháború tüzére, különben kialudt volna.

Bukarest elfoglalása

Az argesi csata után Bukarest, Balkán Parisa elesett. A Bratianu-kormány csomagolt és már december elsején, egy pénteki napon, feltűnés nélkül Jassiba távozott. A várost Bratianu a németbarát érzelmeiről ismert Mustaca tábornokra bízta és kinevezte rendőrkapitánnyá. Mustaca generális nagyon komolyan fogta fel hivatását és már szombaton, december 2-án szigorú kiáltványt bocsát ki Bukarest polgárságához, amelyben felhívja őket, hogy minden kaput és ajtót hagyjanak nyitva, minden szobában lámpa vagy villany égjen. »Fogadjátok tisztelettel és becsülettel a császári hadakat. Bukarest megadta magát!« — süvített a falakról a felhívás.

A megrémült polgárság azonnal sütött, főzött és várta a győzöt...

Hétfőn újabb felhívást bocsátott ki Mustaca generális, amelyben már agyonlövással fenyegetett meg minden román

polgárt, aki »szóval vagy mozdulattal megsértené a császári hadsereg valamely tagját, avagy bármely kívánságát megtagadná«, végül ugyancsak agyonlövéssel fenyegetett meg minden polgárt, aki menedéket nyújt »az ellenséges román vagy orosz hadsereg tagjainak«.

Hadseregünk csak december 6-án vonult be a várakozásba belefáradt és ünneplőbe öltözött fővárosba.

Ami pedig a bevonuláskor történt, felülmúlt minden képzetet. Csak szárazon írjuk le az eseményeket, minden kommentár nélkül. Virágéső, zsebkendőlobogtatás, boldog sikolyok, csókok, ölelések dermesztették meg a szomorú zimankós szerdai napon bevonuló fáradt harcosokat. A Calea Victoria — Bukarest Lelkének kifejező főútvonala — telistele volt »hurrát« ordító, bömbölő asszonyokkal, férfiakkal, díszbeöltözött urakkal. Mintha a hazatérő győztes román hadsereget üdvözölték volna, olyan »őszinte és lelkes« volt a hangulat. A várva-várt felszabadítót fogadták, nem a bosszútól lihegő, komor, a borzalmas harcokban kifáradt ellenséget.

Sok város elfoglalásánál vettek részt csapataink, de sehol sem tapasztaltak az ellenség irányában ily »lelkes« megnyilatkozását az »őszintén« kitörő örömmel, csak Bukarestben.

A lelkes ünnepséget ágyúink dörgése kísérte, amely a román hadsereg visszavonuló egységeit tizedelte.

Bukarest ünnepelt...

Természetes, hogy a lefüggönyözött ablakok mögött voltak síró anyák, aggódó apák, kezeiket tördelő hitvesek, ajkat rágó patrióták, akiknek sóhaja a véráztatta fagyott rögök felé szállt, — de a felszín, az utcák, a kávéházak, a nyilvános éttermek diadalmában úsztak.

Csakhamar jelentkeztek a »régibb barátok« is, akik épp száz nappal előbb akasztófát vagy golyót ígértek, ha nem iszkolok gyorsan el. Csókkal, öleléssel üdvözöltek... és felajánlották szolgálataikat. Jelentkezett Drumaru úr, aki Lukács Lászlóval és Filipescu Miklóssal fújta a kígyókövet, közben nekünk is tett néminemű szolgálatot. Pénzért, mert ingyen nem dolgozott. Azonnal átadta a Bukarestben bujdosó »erdélyi menekült oláhok« névsorát, pontos lakcímmel együtt. Pár nap múlva már hozta Goga elleni panaszlistáját. Egy román hadnagy Averescu tábornok ellen hozott adatokat, a másik a királyi család intim ügyeit táalta fel.

Undorodtunk!

Alig győztünk kidobálni ezeket a minden zavaros vízben halászó parazitákat.

És jöttek a menekülő bojárok, úgynevezett »csokojok«, akik ezrével menekültek Bukarestbe, biztos helyre, mert a falu népe nem értett egyet Bratianu úr és bojárjai politikájával. A falu népe ebbeli érzéseinek úgy adott kifejezést, hogy ahonnan a

román hadsereg kimenekült, kirabolták és felgyújtották a pompás kastélyokat és az udvarházakat, majd amikor ezekkel végeztek, a városokba vonultak, hogy bosszújukat és rablási kedvüket kielégítsék. Hadseregünknek kellett közbelépnie, hogy elejét vegye a további vandalizmusnak. Egy román pap Bratianu úr és bojárjainak 1907. évi magatartásával magyarázta a nép viselkedését, amikor tudvalevőleg 12.000 paraszt vérével festette be Románia földjét.

A bosszú kilenc évig váratott magára.

„A. 17.” hősiei önfeláldozása

A románok kitakarodása utáni napokban egy torzonborz bajszú öreg csendőr mellett fáradtan, kimerülten vánszorgott egy gyönyörű lány. Midőn a csendőr parancsnokához ért, jelentette, hogy a lányt a front mögött egy leégett és kirabolt udvarházban találta étlen-szomjan, rongyosan. Pártfogásába vette, mert ha nem, elviszi az Isten hidege.

A lány magas, karcsú volt. Nagy fekete bánatos szemei könnyeztek.

— Fiútestvéremet — mondotta — elvesztettem a háborúban. Anyámat akkor szúrták át a román katonák, amidőn testével akart megvédeni egy tiszt becstelensége ellen. Atyámat lelőtték. Midőn anyám forró vére testemre ömlött és atyám holtan rogyott össze, eszméletemet vesztettem és csak sokára tértem magamhoz. Magukkal hurcoltak ezek a vadállatok. Egy éjjel azonban sikerült megszöknöm. Hosszú gyaloglás után hazavánszorogtam. Házunkat leégve, mindenünket elpusztítva találtam. Nem maradt egyebem, csak könnyeim, imám és bosszúm! Én a bosszút választottam. Bosszút akarok állni.

— Anyámért, apámért, megaláztatásomért! Bármilyen feladatra vállalkozom, csak segítsenek hozzá, hogy irtsam, pusztítsam ezeket a vadállatokat.

A leány az »A. IV.« rendszámot kapta és egy harctérmögötti kolostorban helyezték el.

Csakhamar kitűnt, hogy »Ä. IV.« bosszúszomjához nagyfokú intelligencia is párosult. Hihetetlenül hamar sajátította el, tanult meg mindent, amire szükség van a kémkedés tudományában.

Pár nap alatt tökéletesen tisztában volt az ellenséges hadsereg szervezetével és beosztásával.

Mikor már ismerte az összes fegyvernemeket és mindezzel tisztában volt, fő el adatként azt a megbízást vállalta, hogy beférkőzik a román-orosz összekötőtiszt bizalmába és megtudja, mikor jönnek az oroszok a megvert román hadsereg segítségére.

*

Sötét októberi éjszaka volt, mikor »Ä. IV.«-et — most már Irina nővért — őrszemeink átsempésztek a románok vonalán.

Gyalog bandukolt reggelig a havasokban, reggelre aztán román katonákkal találkozott. A katonák útbaigazították.

És »Á. IV.« aznap délelőtt már román vöröskeresztes vonatban, amely Bukarestbe ment, ápolta a sebesülteket, majd hamisított okmányai alapján az egyik moldovai katonakórházba kérte beosztását.

Kérését szívesen teljesítették, mert a frontra kérte beosztását.

— Osztozni akarok szenvedő testvéreim sorsában! — mondotta.

Másnap már útnak is indították.

Az orosz arcvonal Moldvában találkozott a románnal és két ellenséges sereggel küzdöttek katonáink.

A front mögé érkezve Irina nővér azonnal munkához látott.

Ő volt a legbátrabb, legszorgalmasabb ápolónő.

Hihetetlen szívóssággal dolgozott. Éjjel-nappal a sebesültek melleit volt.

A gyönyörű leány természetesen feltűnt mindenkinek és a parancsnokló tábornok bevitte Peatrába, ahol az odaérkező orosz tisztek részére ünnepélyt rendeztek.

Peatra nagy baraktábor volt, ahol a vöröskeresztes-kórházak és a főbb parancsnokságok székeltek.

A kórházak patrónusa egy hercegnő volt, aki nagyon megszerette Irinát.

Az ünnepélyen a magasrangú román tiszteken és az orosz vendégeken kívül a román hercegnő is megjelent ápolónőivel, közöttük Irinával.

Este a vacsoránál Irina ott ült halálos ellenségei között.

Tőle jobbra a feladat titkát őrző Nicolescu ezredes, orosz-román összekötőtiszt ült, balján pedig Veselkin orosz generális. Irina mindkét szomszédjával szívélyesen csevegett. Nem került el azonban a figyelmét, hogy Veselkin éhes, mohó szemekkel néz rá.

Néha szinte rosszul érezte magát a brutális nézés hatása alatt.

Nicolescu ezredes igazi román tiszttypus volt. Élénk piro-sítóval kente be az arcát, fűzővel szorította karcsúra a derekát és kiállhatatlan, émelítő parfümöt használt.

A társalgás középpontjában a hercegnő állott, aki egy erélyes arcú, alacsony román ezredessel diskurált.

Románul beszélt az ezredessel, aki nem volt más, mint Sturza herceg, az oroszok halálos ellensége. Az erdélyi vereségek-ről folyt a szó és Sturza remegő hangon, dühtől felindulva szidta az oroszokat:

— Az oroszok árulók — magyarázta. — Nem küldik az ígért segítséget. A dobudzsai orosz seregben alig vannak oroszok. Csupa osztrák—magyar szláv nemzetiségű katonákból állanak a csapatok, akiket ha az ellenség fogságba ejt, rögtön fel

is akasztat mint árulókat. Ezt persze tudják ezek a katonák és úgy kerülgetik a központi hatalmak seregeit, mint a macska a forró kását. Ahol lehet, kitérnek, megfutamodnak előlük. Csoda-e, ha az ilyen hadsereget szétverik...

Az elkeseredett román hazafi tovább szitkozódott:

— Az oroszok segítségére semmit sem adhatunk. Legfeljebb rosszat várhatunk tőle.

— Ah, Ön rendkívül pesszimista — fűzte a szót a hercegnő — akár csak apósa, az öreg Carp, aki még a hadizenő koronatanácson is összetett kézzel kérte az Istent, hogy verjék szét a magyarok a román hadsereget.

A jelenlévő Niculescu ezredes nem állhatta meg, hogy közbe ne szóljon:

— Nem ilyen sötét a helyzet. Alexejev orosz vezérkari főnök a cár egyenes rendeletére megígérte, hogy nagyobb segítséget küld.

Sturza dühösen leintette:

— Hát Ön hisz nekik? Mondhatom, mi igazán vesztünkre ugrottunk bele a háborúba. Hová lettek kezdeti sikereink. A magyarok magukhoz tértek az első meglepetéstől, azután itt vannak már a németek is... Mire az az ígért segítség megérkezik, Románia eltűnik a föld színéről.

»A. IV.« észrevétlenül, izgatottan hallgatott minden szót. Vacsora közben megszólalt a zene, folyt a pezsgő és táncra perdültek a párok. Nehéz cigarettafüst ülte meg a termet. Kint rettenetes vihar tombolt és a közeli hegyekben ágyúlövészek bömböltek, villámottak.

Romániában a háború alatt egy émelyítően buja dalt szerzett valami perverz román-francia zeneköltő és csendes, andalító, tompított hangon énekelték tánc közben a párok, hogy:

Baise m'encore, rebaise moy et baise!

Donne m'en un de tes plus savoureux,

Donne m'en un de tes plus amoureux.

Je t'en rendrai quatre plus chaud que braise.

Irina nővért Niculescu táncra kérte. A párok csendesen, halkán, összeölelkezve táncoltak a pezsgős, illatos, hangulatos, félhomályos teremben és a refrénnél mosolyogva, kipirult arccal ismételték a hölgyek:

Je t'en rendrai quatre plus chaud que braise.

Kint ezalatt bömbölt az ágyú és harcosok véréből piroslott a szűz fehér hó...

Együtt járták a következő táncot is.

»A. IV.« úgy tett, mintha elkábult volna:

— Tűrhetetlen itt a forróság — szólt lovagjához — menjünk ki egy kicsit a levegőre.

Niculescu hódítása zálogául vette az ajánlatot.

»A. IV.« belékarolt és kimentek a füledt teremből.

Odakünn dúlt a vihar. Cikáztak a villámok és az egymásba futó felhők versenyt dörögtek az ágyúkkal... A teremben andalítóan játszott a zene...

A helyzet érdekessége, a megivott pezsgő és a leány közelsége felbátorította Nicolescut.

Hirtelen átkarolta a gyönyörű nő derekát és festett száját ajkára tapasztotta...

Egymáshoz tapadt a két forró test és Nicolescu szerelem-szomjasán suttopta:

— Irina, nagyon szeretlek...

A leány nem ellenkezett. Megadással simult a karjaiba.

Nicolescu felkapta a drága terhet és boldogan vitte lakásába.

*

Nicolescu ezredes pásztorója azonban a halál és a borzalom éjszakája lelt.

Mondanunk sem kell, hogy a festettarcú román tiszt egyáltalán nem bővölte el az ál Irina nővért. »Á. IV.«, mint egy nagy dráma hősnője, tökéletes ügyességgel játszotta szerepét.

*

Borzalmas tűz ütött ki. Az orkán rémesen sivitott és a tűz és füsttengerben fejveszetten rohantak a tiszt meg a mulató dámák. Segélyordítások, betegek őrlő hangja, elevenenégők üvöltése reszkettette a fabarakkokat. Izzó gerendák szakadtak és az ágyhoz szegezett sebesültek halálhörgése az eget ostromolta.

Senki sem tudta mi történt, mindenki elveszítette a fejét, mindenki csak saját életét akarta megmenteni.

Egy román író megírta és Cantacuzino román tábornok a parlament 1918. május 19-iki ülésén szóvá is tette ezt az eseményt. Cantacuzino azt állította, hogy a barakot egy sebesült tiszt gyújtotta fel, akinek egyik lábát amputálták és fájdalomcsillapítószerrel sürgetett az ápoló személyzettől, de mert fájdalmas ordításaira senkisémet felelt, felkelt ágyából és a hercegnő, szobája felé vonszolta magát. A hercegnő ablakai alacsonyok voltak, a villany égett a szobában és a tiszt benézett a redőnyön át. Valami fertelmes ocsmányságot látott odabent és keresztet vetve magára, nagyot pökött a moldovai paraszt fiúból lett tiszt és dühében felgyújtotta a tábort. Cantacuzino tábornok ezt a verziót a hercegnő ablaka alatt elvázott gyújtogató tiszt szolgájától hallotta.

A román író tovább megy fantáziájával és leírja, hogy az egész tábor egy prehistorikus bált rendezett és a dámák meg a tiszt urak a trogloditák ruházatában futkostak a tűz viharában. A tábort szerinte egy paraszt fiú gyújtotta fel, aki benézve a bálterem ablakán, olyan dolgokat látott ott, amelyek elvették az

esztét, imádkozott és amint mondotta, elsüllyesztette Sodomát és Gomorhát.

Mi nem akarjuk sem a kiváló író, sem Cantacuzino tábornok urat megcáfolni, csupán azt jegyezzük meg, hogy a baraktábor tüzét Irina nővér is okozhatta.

Elhisszük azonban mind a kiváló román író, mind pedig Cantacuzino tábornok úr állításait is, hiszen olyan élénk színekkel festették le a prehistorikus bált és a trogloditák menekülését, hogy nincs okunk kételkedni megtörténtében.

*

A vihar dühöngött és a csapkodó hóviharban román tiszt köpenyegben »Á. IV.« a havasok felé futott.

Mint a kárpáti zerge, ugrott szikláról-sziklára és amidőn hajnalodott, már bebujt egy szikla rejtekébe és onnan nézte a füstölő baraktábort alkonyatig.

Meg volt elégedve munkájával.

Este tovább ment. Biztos ösztöne vonalaink felé vezette. Hosszú fekete haja végig ömlött köpenyegén és midőn az éj sötétjében, holdfénynél egy román járőrrel találkozott, azok eldobták fegyvereiket, keresztet vetettek és elfutottak.

Azt hitték, hogy a kárpáti erdők rémét pillantották meg! Alig vánszorgott már a fáradtságtól. Kezei már véresek voltak a sziklák fogdosásától. Végre német hangot hallott. Egy német tiszt revolverrel megállásra kényszerítette. Csak annyit tudott mondani, hogy »Á. IV.« az álneve, azonnal vigyék a hírszerző parancsnokságára. Elájult.

Midőn parancsnoka előtt állt, már nyugodt volt ismét. Jókedvűen mosolygott. Röviden elmondotta, hogy Nicolescu ezredet rövid úton a másvilágra küldte. Szívenszúrta. Olyan kéjjel — mondotta —, hogy cuppantott is hozzá. íróasztalát, bőröndjét feltörte. Iratait elhozta. Midőn munkájával elkészült, kihúzta a tört Niculescu testéből és beleszúrta a villanyvezeték sodronyai közé. Rövidzárlatot okozott s felgyúlt az egész baraktábor.

Hadd vesszenek, hadd pusztuljanak ott mindnyájan!

Egyheti szabadságot kért. Megérdemelte, hisz az orosz-román együttműködési iratokat mind elhozta magával.

Amikor »Á. IV.« az iratokat meghozta, a helyzet az volt, hogy a dobrozdusai fronton két hadosztály küzdött orosz részről ellenünk.

Más orosz haderő akkor még nem vonult fel velünk szemben.

Tudtunk azonban katonai szerződésükről, az oroszok kötelezték magukat, hogy támogatják a román hadsereget.

Ezért nagyon fontos, szinte életkérdés volt megtudni, mikor jön az orosz segítség, mert a Falkenhayn-hadseregnek minden terve, minden mozdulata azon alapult, hogy a szurdoki szoroson átnyomulva, lerohanjon Krajováig, mialatt Mackensen a Dunán

átkelve, — Szivo tábornoktól Orsováról támogatva, — bekerítse az úgynevezett Kis-Oláhországot. Ez a nagyszerű elgondolás csak úgy valósulhatott meg, ha orosz haderő nem jön a románok segítségére.

És ekkor tizenhat oláh pásztorból alakult kémhadsereg jelentkezett szolgálattételre. Fantasztikus utakon, a havasokon keresztül ereszkedtek le Romániába Buzeu és Ramnicul-Sarat között és állandóan figyelve a vasutat és az ott elvonuló kocsikat, élő sürgönyvonalat képezve pillanatnyi pontossággal értesítették hadvezetőségünket minden hadmozdulatról.

Kimondhatatlan ügyességgel dolgozott ez a teljesen műveletlen elemekből álló kémszervezet és soha nem történt meg, hogy jelentéseikkel, parancsnokukat félrevezették volna.

Ezen idő alatt »Á. IV.« ismét jelentkezett szolgálattételre.

Frissen, mosolyogva jött. Pirosbarna volt az arca és hosszú selymes szempillái alól, mint két ragyogó gyémánt, fénylettek szemei. Léptei nesztelenek voltak és olyan karcsú, simulékony, hajlékony volt, mint a párduc. El is nevezték párduckisaszszonynak.

Ha román fogoty tisztet látott, egész lénye megváltozott. Szemei villogtak, finom vékony orrcimpái reszkettek és vérszomjasán figyelte őket.

Kereste azt, aki anyját leszúrta, kereste azt, aki atyját lelőtte, kereste azt, aki galádul meggyalázta... Egyetlen vágya volt, rajtuk bosszút állni, ezekkel találkozni.

November első napjaiban »Á. IV.« hamis irataival a bakauai román hadiszálláson jelentkezett szolgálattételre.

Azonkívül, hogy tartania kellett a leleplezéstől, ezer más veszedelem fenyegette életét. A hadikórházakban a sebesülésen kívül a tífusz és a kolera is pusztította a román katonákat.

Nem volt egészségügyi anyag, nem volt orvos.

Mária királyné kisírt szemmel sétált kórházzról-kórházra és rettenetes híreket vitt Ferdinánd királynak a szerencsétlen, gyógyulást váró katonák szörnyű sorsáról, bűnös elhanyagoltságáról.

Az egyesült magyar—német seregek pedig fokozatosan és biztosan nyomultak előre.

Bukarestet és a nagyobb román városokat éjjel-nappal repülőgépek és Zepelinek bombázták.

Ferdinánd király elkeseredetten tett szemrehányásokat Bralianunak:

— Kár volt háborút indítani... Mi lesz velünk... Az erdélyi románok ellenségesen fogadták katonáinkat, sehol sem csatla-koztak hozzánk... Megsemmisül az egész román faj...

Diamandi román követ összetett kézzel könyörgött Alexejev orosz vezérkari főnöknek:

— Segítsenek rajtunk... Küldjenek csapatokat... Látják, hogy pusztulunk, nem tudunk ellenállni...

Alexejev gúnyosan mosolyogva tért ki a segítség elől:

— Csodálkozom önökön — mondotta, — nem is értem, hogy fordulhatnak hozzánk, hisz azért hívtuk hadba Romániát, hogy az segítsen rajtunk, nem pedig azért, hogy mi segítsünk rajta.

Paléologue szentpétervári francia követ is nap-nap után könyörgött a cárnak:

— Ne hagyják pusztulni Romániát, hiszen ha a központi hatalmak legyőzik, egyszerre vége szakad a konstantinápolyi orosz álmoknak is...

Közben megérkezett Berthelot tábornok vezetésével egy francia tiszt kiépítő különítmény.

Amikor hírszerzőink Falkenhaynnak ezt jelentették, szórolszóra ezt mondotta:

— Berthelot megérkezett? Nagyon örülök neki. Ha nem hozott magával 500 ágyút, akkor a románokat elverem.

Berthelot pedig a román nagyvezérkar előtt összecsapta kezeit és ezeket a történelmi szavakat mondotta:

— *Monsieurs vous êtes admirablement desorganisés!* — Szerencsére azonban csak ígéreteket hozott.

Ezekben az izgalmas napokban, a bakui hadiszállítás olyan volt, mint a hangyaboly. Mindenki reményt és fejet vesztve kapkodott.

A sebesült tisztek és katonák a kórházakban csodákat meséltek egymásnak az ellenségről: nem is embereket, hanem ördögöket láttak bennük.

»Á. IV.« éjjel-nappal közöttük volt, vigasztalta őket és lan-kadatlan buzgalommal kötözgette a sebesülteket. Barátkozott is a román tisztekkel.

Mindenkihez volt egy-két kedves szava, mindegyiket becézte, simogatta, úgyszólván mindegyik angyalt látott benne.

Pedig ha tudták volna, hogy Irina nővér miért olyan barátságos, miért olyan kíváncsi mindenre, ami a harctéren velük történt, miért hallgatja olyan részvétellel, miként sebesültek meg, aligha lettek volna olyan közlékenyek.

»A. IV.« az együttérzés álarca alatt, észrevétlenül kiszedte a sebesültekből a román csapatok minden hadmozdulatát, kifaggatta őket a készülő tervekről.

Kis noteszkönyvbe írta fel a sebesültek kívánságát és mindjárt melléjegyzett minden adatot is, amit a magyar csapatokhoz kellett továbbítania.

*

Nagy sürgés-forgás keletkezett november első napjaiban a bakui hadiszálláson.

Bjelajov orosz tábornok egész vezérkarával odaérkezett és a román vezérkari főnökkel tárgyalt.

Fontos volt megtudnunk, mi a tárgyalás anyaga, mi a látogatás célja.

»A. IV.« csodálatos ösztönnel megérezte, mit kell tennie, hogy mindenáron ki kell fürkésznie az orosz tábornok és a vezérkari főnök megegyezésének a titkát.

A siker érdekében a szerelem mutatkozott a legcélszerűbb eszköznek.

Bjelajov segédtisztjének, Suvajov kapitánynak a barátságába férközött.

A magas, elegáns orosz tiszt kaukázusi férfiszépség volt és mindjárt lángrollobbant a szíve a szép ápolónő iránt, akit eddig a román tisztek sikertelenül ostromoltak szerelmükkel és ajánlataikkal.

»A. IV.« nem tért ki a közeledés elől, hisz ő maga intézte úgy a dolgot, hogy Suvajovval találkozzék és megismerkedhessek. Rajta keresztül akarta megszerezni a fontos iratokat Bjelajov tárgyalásairól.

A szerelem gyorsan kifejlődött köztük. Ezúttal »Á. IV.« is teljes szívéből és őszintén viszonzta az orosz érzéseit, de közben egy pillanatra sem feledkezett meg hazája iránti kötelességéről, amelynek alárendelte boldogságát is.

*

Mintha mindketten megérezték volna, hogy már nincs halra sok idejük az életből, fenéig hajtották a boldogság poharát.

A brassói hírszerzőállomás parancsnokánál egy zuhogó esős éjszakán Vulpe János kopogtatott. Aúton hozták Gyimesről és senki nem tudott vele értekezni. »Á. IV.« küldönce volt. Jelenése szórói-szóra így szólt:

»Moldován keresztül, Palánkánál Marosvásárhely irányában két orosz hadtest előre nyomul. Románok négy hadtestet kértek. Alexejev nem adta meg. Parancs tegnap (nov. 8-án) ment. Csapatokat négy hét alatt tudják rendeltetési helyére szállítani. Vasutak napi teljesítménye négy vonat. Kívánatos faurei hid felrobbantása. Á. IV.«

Midőn ez a jelentés Falkenhayn kezei közé került, azonnal hívatta »Á. IV.« parancsnokát és becsületszavát kérte, hogy nem jelenti tovább az osztrák-magyar parancsnokságnak. Ezt a hírt ő maga akarja velük közölni. A hírszerzőtiszt kellemetlen helyzetbe került és kijelentette, hogy ezt nem teheti meg, neki feltétlenül jelentenie kell felsőbb hatóságának. A marosvásárhelyi »Hochárpád« parancsnokság sohasem kapta meg a sürgönnyt. A távírdaszolgálatot ugyanis német távírászok látták el.

Midőn később a nagy szurdoki áttörés után Falkenhaynt megkérdezték a titkolódzás okáról, azt felelte: annyira fontos volt a hír, hogy mindenkitől féltettem.

*

Vulpe János óraszerkezetű pokolgéppel tarisznyájában a berecki havasokban bandukolt és a Putna völgyében leeresz-

kedve Faurei felé tartott, hogy a vasúti hidat felrobbantsa. Mielőtt elindult, valóságos iskolát tartottak vele robbantó tisztjeink, de sehogysen tudták vele elhítenni, hogy az a sárga anyag, amelyet az óra szerkezete átszúr, meggyúl és egy hidat is felrobbanthat. Ő — mondotta — megvárja a robbanást és csak azután jön el a hid tói. Ez az oláh pásztor rendkívül ügyes és ravasz ember volt. Fakulacsa kétlikas volt. Az egyiket megtöltötte nadragulyás pálinkával, amivel fajtestvéreit, a hídőröket majd megkínálja, a másikkól maga ivott, abban tiszta pálinka volt. Midőn, a hídhöz ért, tényleg megitta az ott levő román katonákat nadragulyás pálinkával! miközben átkozottul panaszkodott a magyarokra, akik miatt el kellett hagynia hazáját. Félórás beszélgetés után a két hídőr elájult és rettenetes kínok között kiszenvedett, Vulpe János pedig elhelyezte finom szakértelemmel a pillérek és vasszerkezetek közé a pokolgépet. Csak háromórái határidőt hagyott magának, míg egy szőlőhegyre felér és onnan szemlélte és hitetlenül várta az eredményt.

Mikor pedig a fehér füstfelhőt meglátta és utána meghallotta a hatalmas robbanást, elhitte, hogy a »domnuk« igazán tudnak órával is robbantani. Ennek a hídnak a felrobbantása november 14-én történt, amidőn Falkenhayn tábornok csapatai a szurdoki szoroson keresztül Targu Jiu felé nyomultak előre. A felrobbantott híd annál is inkább nagy kellemetlenséget okozott a románoknak, mert egy szerelvény, amelyet idejekorán nem értesítettek a híd felrobbantásáról, rászaladt és belezuhant a megáradt Putna patakba. Természetesen a bakai hadiszálláson a robbantás híre hamar elterjedt és »Á. IV.« örömmel értesült, hogy indítványa nálunk megértésre talált.

A románok a faurei híd felrobbantása után mindjárt tudták, hogy árulás történt és gyanították azt is, hogy az ellenség veszedelmes hírszerzőjét ott kell keresni a bakai hadiszálláson.

Katonai detektívek egész serege kezdte meg a kutatást, de minden eredmény nélkül, hisz az együttműködési tervről és az orosz csapatok felvonulásának irányáról csak a legmagasabb orosz és román tisztek tudtak.

De megfigyelés alá kellett venniök sorjában mindenkit. Kezdvé a román vezérkari főnök lakásától, Bjelajov orosz generális szállásáig szemmel tartották az összes vezérkari tisztek házatáját.

A detektívek természetesen megfigyelték Suvajov kapitány lakását is.

Látták, hogy »A. IV.« — vagy amint ők hitték, Irina nővér — a szép kapitánynál tölti ideje nagy részét, de őrá nem is gyanakodtak.

Tudtak lelkes és fáradhatatlan munkájáról, amelyet a hadikórházban teljesített és a központi hatalmak elleni gyűlölete egész legendás volt.

Háromnapos ólalkodás után azonban a detektívek meglepő felfedezésre jutottak.

Egy toprongyos vándort pillantottak meg, aki órák hosszal cirkált Suvajov ablakaival szemben.

Egyszerre csak kinyílt az ablak és megjelent Irina nővér, aki intett a gyanús külsejű parasztnak.

A vándor — talán mondanunk sem kell — Vulpe János volt.

Annyira biztonságban érezte magát, hogy körül sem nézett és így nem vette észre, hogy éles szemek figyelik minden mozdulatát.

Amidőn az ablak kinyílt, rögtön átrohant a túloldalra, átvett egy borítékot és elsülyesztette a tarisznájában.

Az ablak rögtön be is csukódott, Vulpe pedig vissza akart indulni Brassó felé.

Alig tett azonban ötven lépést, amikor detektívek vették körül s tarisznóját kérték.

Vulpe tudta, hogy elveszett, ha a boríték a románok kezébe kerül. Hirtelen mozdulattal szétlökte a két detektívet és sebes futással szökni próbált.

A detektívek revolvért rántva üldözték a néptelen utcán és szüntelenül lövöldöztek utána.

Egy golyó eltalálta a lábát és Vulpe összeroskadt. A két titkosrendőr nyomban összekötözte a kezeit és átkutatta a tarisznóját.

Felbontották a borítékot és mindjárt látták, hogy veszedelmes ellenséges futárt fogtak el, a rettegett kém pedig nem lehet más, mint a levél átadója, Irina nővér.

Nem törődtek Vulpe vérző lábával, sűrű ütlegek közben arra kényszerítették, hogy velük együtt visszamenjen Suvajov lakásához.

A szerencsétlen ember szánalmasan bicegett és jajgatott.

Pillanatok alatt csendőrök rohantak a helyszínre, akik a detektívek utasítására körülvetlek Suvajov házát.

A fegyveres erő benyomult a lakásba a titkosrendőrök vezetésével. Odabent Suvajov fogadta a gyülevész népet, csodálkozva nézett rájuk és tiltakozott lakása megsértése miatt. A detektívek felmutatták az ellopott és időközben visszakerült iratokat, röviden elmondották Irina nővér és Vulpe János szerepét és követelték Irina nővér kiadását.

Suvajov széttárta karjait és hálósobája elé vetette magát. Három csendőr megragadta és félretolta. Az ajtó felpattant, a detektívek és a csendőrök benyomultak a szobába. Egy hatalmas kereveten feküdt »Á. IV.«. Hosszú fekete haja végigomlott alabástrom arcán. Csodaszép kezei imára voltak kulcsolva és tenyerében egy piciny ciánkális kristályüveget szorongatott. Akkor lehelte ki bátor lelkét, amikor a román detektív meg akarta érinteni kezeit.

Suvajov föbelötte magát, Vulpe Jánost pedig másnap reggel lötték agyon. »Á. IV.« sírja Bakauban van. Amidőn az ügynevezett bukaresti békét megkötötték, egy hűséges barátja felkereste sírját és kökeresztel jelölte meg. Erdélyben levő rokonaira való tekintettel nevét nem írjuk meg. Hősiességét és bátorságát generációk emlegetik majd.

Szilágyi Irma tragédiája

Néhány évvel ezelőtt megjelent Bruxellesben egy francia könyv Miss Edith Cavell kivégzéséről és a világsajtó, köztük néhány magyar lap is, glóriát font a bátor angol hölgy homloka köré. Ugyanakkor megjelent egy román író könyve is. A szerző, Cair György, aki egy szomorú eset szem és fültanúja volt, megírja egy székely leány tragédiáját. Erről a könyvről és erről a tragédiáról senki sem vett tudomást. Mert ki is volt Szilágyi Irma? Csak egy hazáját forrón szerető székely tanítónő.

Miss Cavellt Bruxellesben lötték agyon. Szilágyi Irmát Bakauban kötötték egy oszlophoz és az ellenség golyója ott járta át nemes szívét. Miss Cavell szobrai ott állanak az angol és belga városokban és hirdetik az angol nő hazaszeretetét. Szilágyi Irma sírja teljesen jeltelen a bakauai katonai lőtéren.

*

1916-ban a nagyszebeni fő hírszerzőállomás parancsnokánál szolgálattételre jelentkezett egy pirospozsgás arcú, csöndes, halkszavu lány, aki elmondotta, hogy szeretné hazáját őszinte hazaszeretettel szolgálni. Elmondotta, hogy szerencsétlen házasságában boldogsága összeomlott, sirva panasolta, hogy atyja és fivére az orosz fronton elesett, teljesen árva és az élettől már semmit sem vár.

Első útja Kisinevbe vitte, Besszarábia fővárosába. Innen igen értékes jelentéseket küldött az orosz-román határon lejátszódó eseményekről. Hetekig végezte munkáját és ismételten küldött pontos jelentéseket. Amidőn huzamosabb ideig nem érkezett jelentés tőle, parancsnoka egy megbízható hírszerzőt küldött felkutatására. A hírszerző egy újságcikkkel tért vissza, mely szerint Szilágyi Irmát a románok elfogták és kivégezték.

*

Szilágyi Irmát akkor fogták el, amidőn a Csíki havasok felé tartott, hogy átjuthasson az ellenség arcvonalán. Még alig jutott tűzvonaltól néhány száz méternyire, amidőn egy ellenséges járőr megpillantotta és elhurcolta.

A vizsgálat sokáig tartott bár, de a hőslélekű magyar nőt nem tudták vallomásra bírni.

Cair György, a francia származású román író, a következőket írja Szilágyi Irma kálváriájáról:

Szilágyi Irma 1916. november havában indult a nagy útra. Derékba szabott oldalt gombolós felöltőt, fején félre csapolt puna nemezkalapot, viselt, mely alól kikandikált szép szőke haja. Parányi lábain magasszárú cipőt hordott, amidőn a csiki havasokon keresztül átlépte az arcvonalat és egy oláh pásztortanyához ért, ahol hivatásához hűen, burkoltan kérdezősködött a román hadsereg állásáról. Szegény Szilágyi Irma! Vesztere állott szoba az oláh paraszttal. Amíg a parasztok beszélgettek vele, értesítették a román csendőröket, akik letartóztatták. Kálváriáját december 6-án így mondta el a román rögtönítélőbíróság előtt:

— Nem tudom megmagyarázni azt az érzést, melynek hatása alatt átléptem a harcvonalat. — Annyit tudok, hogy hazámnak akartam szolgálatot tenni és ez a gondolat űzött, hajtott. Meg voltam győződve, hogy rajtam múlik hazám megmentése.

— Balsorsomban csak az fáj, hogy megbízóimmal semmit sem közölhettem abból, amit láttam. Vagy felmentést vagy halált kérek; a börtöntől mentsenek meg, mert fájdalmas kálváriát jártam. A vizsgálat nem elégedett meg azzal, hogy bűnömet beismertem; büntársakat követelt, kiket hiába kerestek, mert nincsenek. A katonai ügyész minden eszközt felhasznált ellenem: kínzást, szerelmet, szabadságígéretet... Fájdalmas ironia... Honnan vegyem hát elő büntársaimat, ha nincsenek?

— Jegyzőkönyvvezetőik megmondhatják önöknek, hogy ahányszor meglátogattak a börtönben, a lassan élő sorvadás helyett gyors halált kértem.

— Az orvosi vizsgálat is sok kellemetlenséget okozott. Az önök orvosa bókokat mondott testem szépségéről, pedig én kötelet kértem, hogy felakaszthassam magamat. Nem értettem meg azt a tanulmányt sem, amit bűnöm minősítésére végeztek. hiszen én egyszerűen beismertem mindent.

— Lehet, hogy a hazafiság exaltáltja vagyok, de miképpen járulhatna ez a körülmény hozzá, hogy önök előtt bűnöm nagyságát mérsékelje?

— Csak egy kérésem van önökhöz: végezzenek ki vagy mentsenek fel azonnal!

Irma elhallgatott. Arca halványra sápadt, szemei tüzfényben ragyogtak. A börtön homályos világa törékeny testét, érintetlen szépségét megviselte, de dacos lelkületét nem tudta megtörni.

A katonai ügyész vádirata villámcsapásként hatott.

A vádlottat csúf színben festette le, összehasonlítván őt az élvezettől összerombolt testű nővel. Odaállította a bírák elé, mint egy veszélyes romlott nőt, kit a törvény egész szigorával kell sújtani. Halálát kérte, halálát a nép előtt, hogy elrettentő példaként szolgáljon.

A védelem — egy gazdasági hivatalhoz beosztott hadaagyocska hangján át hangzott, akit az emóció már a felállásnál zavarba ejtett — a bírák döntésére bízta az ítéletet, futtában felémelve, hogy a vádlott talán beszámíthatatlan.

A bírák visszavonultak. A terem kiürült.

Az elnöklő ezredes összegyűjtötte a szavazatokat.

Egyenlőek voltak...

Az elnök gondolataiba merülve szétválasztotta a cédulákat: kettőt balra, a bűnösség kimondása mellett és kettőt jobbra, a felmentésért. Az ő szavazata döntött. Anélkül, hogy számot adhatna tettéről, keze odakerekítette a papirosra: »igen«.

Irmát bevezették a terembe.

Még az ítélet kihirdetése előtt a jelenlevők nézéséből mindent megértett és magyarul megkérdezte a tolmácstól:

— Elítéltek?

A tiszt halkán és fájdalmasan felelt: Igen.

Végighallgatván az ítéletet, meghajolt és románul szólt a bírákhoz:

— Köszönöm, uraim!

Azután a tolmácshoz fordult:

— Mikor végeznek ki? — Még ma? — Szeretném, ha már egyszer vége szakadna szenvedéseimnek.

A börtön felé vezető úton beszélhettem vele.

Mintha engem ítéltek volna el, annyira bizonytalan volt a lépésem, annyira halk a hangom.

— Miért halna meg ily fiatalon? Ha csak egy szikrányi megbánást mutatna, megmenthetnék életét.

— Én nem halok meg, csak a testem. Irma sohasem hal meg... Mikor az önök golyói testembe hatolnak, az örökkévalóságba lép be életem: nevem századokon keresztül él majd nemzetem aranykönyvében.

Tekintete szikrázott, arca átszellemült és szavai úgy folytak, mintha egy büszke eposzból szakították volna ki.

— Meg akarok halni, kapitány úr, minél hamarabb meg akarok halni, hogy megmeneküljek a gyötrelmekről és ezért arra kérem, lépjen közbe, ha teheti!... Adieu!

A börtön ajtaja bezárult utána.

Örökre kísér utolsó nézése és utolsó szava.

Semmi bizonyítható bűn, semmi végrehajtott cselekmény, semmi, csak az őszinte beismerés, amit a szerelem és a kínzás érzésével csikartak ki belőle... A »bűnös« és a »hős« között semmi más nem fekszik, mint a front... Ott ő a szent ügy mártírja, itt megölik, mint gonosztevőt.

Irma bámulatraméltó módon halt meg, ajkán mosollyal és szemeiben a legszebb álom varázsával.

Egy téli reggelen — az ítélet kihirdetése után tíz nappal — a kínok és vergődések tizedik napján vitték ki a közeli mezőre, hogy a nap első sugarainak felvillanásakor meghaljon.

A városban ordító plakátok hívták a népet, hogy nézze meg a veszedelmes kémnő kivégzését. A csendőrök nehezen tartottak rendet a hömpölygő tömegben, mely négyzet alakban állott fel a gyalogsági csapatok gyakorlóterén.

A golyók felfogására emelt domb előtt két oszlop, egy gerendával összekötve, várja az elítéltet, harminc méterre az oszloptól a kivégző szakasz, tizenkét katona, fegyvert tölt. A négy-szögön belül ott állnak a tisztek és a város előkelőségei. Asszonyok és leányok tarkítják a nézők seregét.

Mindenütt mozgás, idegesség és türelmetlenség. A körben felállított csapatok ünnepies színezetbe öltöztették az eseményt.

Irma lefuggönyözött kocsin érkezik. Mozdulás, suttogás, zaj. A tömeg ránehezedik a katonai kordonra. Minden szem feléje néz, minden mozdulatát figyelik. Fényképezőgépek irányulnak rá. Irma könnyedén kiszökik a kocsiból és a hadbírótság tagjaival beszél. Egy csendőrőrmester hozzá lép és a tér közepére vezeti, ő a hadbírótság felé búcsút intve kiáltja:

— Adieu! Ne feledjétek el soha, hogy egy magyar nő így hal meg hazájáért.

A meghatározott helyre érve, közömbösen áll meg. Szerényen, gondosan öltözött. Ugyanazon oldaltgombolt felöltő van rajta, ugyanazzal a fiús kalapocskával és magasszárú fűzős cipőcskéekkel. Teljesen nyugodt, hátraszegett fővel áll és a körülötte morajló tömegre néz.

Amíg Peila Mires a színész tragikusan és szótagoltan olvassa fel az ítéletet, ő az égre emeli szemeit és szórakozottan kíséri pillantásaival a felelte körben repülő hollókat. Ki tudná megmondani: mi történik lelkében?... Lehet, hogy utolsó búcsúszavát a felette lebegő szárnyakon küldi hozzátartozóihoz, lehet, hogy tépelődik magában, hogy nem szállhat fel hozzájuk, a boldog, földi nyomorúságtól ment égi madarakhoz... Ki tudja, hol járhatnak gondolatai?...

Mikor a hang elhallgatott, meghatottan vár, megfogta kalapocskáját és hanyag mozdulattal félredobja, azután magától az oszlopokhoz megy. A sírásó katonákhoz érve így szól: — Mélyen... mélyen... minél mélyebbre ássátok!

míg a csendőrök megkötésére készülődnek, kiveszi fülbevalóit és lehúzza gyűrűit, majd odaadja az egyiknek, mondván, hogy a város valamelyik szegény asszonyának ajándékozza. Azután előveszi pénztárcáját és odaajándékozza a sírásónak.

Nem engedi, hogy szemeit bekössék, kezeit kitarja, hogy az oszlopokhoz erősítsék. A csendőrök ügyetlensége miatt ez a

borzasztó jelenet nem akar véget érni. Most néhány percre magára marad. Kifeszített karjaival olyan, mint egy feszület. Arca halvány és nyugodt, hasonló a kereszténység nagy mártírjaihoz.

A szakasz célraemeli a puskákat és ő egyenesen a csövekbe néz. Az első sortűzre a feje lehajlik és kezei könyökben megtörnek, a másodiknál térdei engednek, teste előre hajlik és függve marad...

A csapatok meggyőződésnélküli »hurrá«-t kiáltanak; a tömeg elgondolkozva oszlik szét.

Később levetköztették, hogy halálát hivatalosan megállapíthassák. Tenger habjaként fehérlett szép teste, magán viselve négy golyó véres nyomát. Az egyik homlokát, egy másik a nyakát, kettő pedig a mellét fúrta keresztül.

Ilyen közlőről, jó fegyverekkel az összes lövéseknek találniok kellett volna, hiányzott azonban hús...

Tehát az egész szakaszból csak két katona lőtt rá. Mit tett a többi tíz?

Nagyon érthető: jóérzésük megoldotta azt a nagy problémát, amit nyugaton Miss Cavell kivégzése után annyira kommentáltak. Legényeink primitívségükben ösztönösen megérezték, hogy nőt még akkor sem illik megölni, ha erre parancsot adnak, vagy ha kivégzési szakaszban, vannak is.

*

Így írta meg az ellenség, Georg Cair, a magyar leány kivégzetését.

De lássuk, mi volt ebben a valóság és mi az »irodalom«.

George Cair román író néhány évvel ezelőtt meggyilkolva találták bukaresti lakásán. Nem tudták megállapítani, hogy ki ölte meg. Csak mostanában tudódott ki, hogy egy Munteanu nevű rettegett oláhországi rabló volt a tettes.

*

Jancsó Benedek egyetemi tanár így írja le Szilágyi Irma kivégzését:

— Alkalmam volt beszélni Szilágyi Irma tragédiájáról egy magyar fiatalemberrel, aki ugyanolyan vád terhe alatt, amelyért Szilágyi Irmát kivégezték, közel két évet ült román börtönben, azt mondotta: ez a Cair George írt egy kötet novellát. Annak egyikében leírja, hogy egy kémkedéssel vádolt Irma nevű szép fiatal magyar nőt 1916-ban miként végeztek ki Bakanban. és hogy ez a fiatal hölgy mily szépen és hősieen halt meg.

Ezt a könyvet a vele együtt bezárt román szocialista és kommunista vezetők csempészték be a börtönbe, ahol az Irma című novellát, mint a román politikai igazságszolgáltatásról rajzolt jellemző tükörképet, időnként ünnepélyes meghatott-

sággal olvasta fel az elég nagyszámú hallgatóság előtt valamelyik fogoly.

Fiatal barátom elbeszélése egy elmulasztott kötelesség teljesítését juttatta eszembe s azért azt mondtam: ezt a könyvet szerezzé meg, mert Irmának az az esete, amelyet Cair elbeszél, nem a költői képzelet teremtménye, hanem az élet valósága, amely engem tíz év előtt, mint a hazafias önfeláldozás egyik legszebb példaképe, nemcsak érdekelt, hanem hosszabb időn át foglalkoztatott is.

1918. január 20-án hivatalos kötelességemből kifolyóan én is résztvettem Bukarestben annak a körülbelül 1000 főnyi elhurcolt magyar túsznak kihallgatásában, — hivatalos katonai műnyelven »perlustrálás«-ában — akiket a románok 1916. év őszén magukkal hurcoltak tús gyanánt, de akiket közel másfélévi fogság után békepreeliminárik értelmében kötelesek voltak hazaküldeni.

Ekkor alkalmam volt Szilágyi Irma fogolytársai közül többel beszélgetni.

Az esetről felvett hivatalos jegyzőkönyv kevésszavú, száraz ténybeli adatait e beszélgetések egynéhány részletesebb és nyomravezetőbb adattal egészítették ki.

Egyik elbeszélés szerint Szilágyi Irmát Székelykeresztúrtól keletre moldovai csángó parasztasszonyi ruhába öltözötten a román front mögött fogták el.

A nyarat Székelykeresztúron rokonsága körében töltötte és 1916. augusztus végén itt is találta a román betörés.

Egyik elbeszélő állítása szerint Medgyesen, a másik szerint Szászsebesen volt állami elemi iskolai tanítónő.

Abban mindnyájan megegyeztek, hogy magyar állami tanítónő volt és hogy a József főherceg parancsnoksága alatt álló erdélyi hadsereg vezérkarának teljesített szolgálatot.

Tudtam, hogy a katonai körök ilyen feladatok elvégzésére nem a tanítónőket szokták alkalmasoknak tartani, hanem egészen másfajta nőket, azt kérdeztem: bizonyosak-e benne, hogy tanítónő volt, mert ilyen szolgálatokra rendszerint artistanőket szokták alkalmazni.

Erre Neumann Mátyás lelkész azt válaszolta: — Szilágyi Irma mindig azt állította, hogy tanítónő volt. Én gyóntattam tne, tehát nekem nem hazudott. Különben is az orvosi vizsgálat megállapította, hogy »virgo intacta« volt.

Egynéhányan elhatároztuk, hogy Szilágyi Irma kilétét szabatosan megállapítjuk és halála történetét, mint az igazi hazaszeretet és önfeláldozás egyik legszebb példáját, a magyar tanítónői kar dicsőségére, alkalmas formában köztudomásra hozzuk.

Nekem sikerült annyit megállapítanom, hogy Keresztúron 1916. nyarán nem tartózkodott, hogy sem Medgyesen, sem Szászsebesen nem volt Szilágyi Irma nevű tanítónő.

Ennek ellenére is szándékoztunk továbbfolytatni kutatásainkat.

Az idő kereke ekkor a szokottnál gyorsabban forgott. Jött az 1918. októbervégi összeomlás, amely Szilágyi Irma emlékezetét is maga alá temette a mi lelkünkben.

Most, néhány éve egy román író könyve ismét felidézte Szilágyi Irma emlékezetét, részemről egy elmulasztott kötelesség fájó érzetével.

George Cair megelőzött. Emléket emelt a széplelkű magyar hősnőnek, mert az volt halálában, bárki volt is életében. A szép és hősi halál a maga lélekemelő nemességével az emberi élet minden tévedését kiengeszteli.

Amit Cair e novellájában tény gyanánt elbeszél, megfelel mindenben a hivatalosan megállapított valóságnak. Cair regényes rajzot írt s ezért elbeszélésében szerep jutott a képzeletnek, a valóság mellett az »irodalom -nak is.

Jancsó Benedek s. k.

Így szól nagynevű néhai Jancsó Benedek egyetemi tanár, a román ügyek alapos ismerője, Szilágyi Irma tragédiájáról.

*

Íme a hivatalos jegyzőkönyv Szilágyi Irma kivégzéséről: Neumann Mathias minorita plébános Szilágyi Irma kémkedéssel vádolt, Erdélyből elhurcolt tanítónő kivégzésére vonatkozólag a következőket adja elő:

»A bakai börtönben, voltam elzárva, minden igaz ok nélkül.

1916. november 16-án kerültem a börtönbe, amikor fogolytársaimtól megtudtam, hogy van közöttünk egy Szilágyi Irma nevű segesvári születésű és állítólag medgyesi állami tanítónő, aki a román katonai hatóságok által jogérvényesen golyó általi halálra ítéltetett.

Én nemsokára, a hír vétele után, érintkezést kerestem Szilágyi Irmával, aki elmondotta nekem, hogy őt kémkedéssel vádolták és a román hadbíróság november havában, három szavazattal kettő ellenében, golyó általi halálra ítélte.

Mintegy három hétig voltunk együtt a börtönben és esetét naponként tárgyaltuk.

Kivégzése 1916. december 17-én volt.

A kivégzés nyilvános volt és Bakauban egy nappal előbb plakatírozták.

Kivégzése előtt Szilágyi Irmát meglátogattam, meggyóntattam és lelkivigasztalásban részesítve, előkészíttem a halálra.

A halálos Ítéletet nyugodtan fogadta és láthatólag minden nagyobb izgalom nélkül várta a végrehajtását.

Az ítélet végrehajtása a bakai börtön melletti téren, a polygon nevű helyen, a nagy nyilvánosság előtt reggel 6 óra 30 perckor történt.

Mi a börtön egyik cellájában izgalommal vártuk a fegyverek dörrenését. A mondott időben egymásutáni kétszeri sorlövést hallottunk, amikor mi a cellában: Boch Hiacint, Rist Károly plébánosok, Müller Károly kántor és én csendes imát mondtunk a kivégzett lelkiüdvéért.

Egyik román börtönőr, aki a kivégzést a kerítésre felmászva nézte végig, elmondta, hogy Szilágyi Irma a kivégzési aktus alatt is csodálatos nyugodtsággal viselkedett: a hadbírótság tagjaitól elbúcsúzott, gyűrűit és fülbevalóit ismerőseinek ajándékozta, szemét nem engedte bekötni, hanem nyitott szemmel, látható nyugalommal, hátrakötött kezekkel nézett a rá irányított fegyverekre.

Weisz József, a budapesti »Fakitermelő Rt.« igazgatója a következőket adja elő:

Én Szilágyi Irmát a börtönben találtam s körülbelül három hétig voltam vele együtt a bakai börtön lakója.

Együttlétünk alatt többször bizalmasan elbeszélgettünk, elmondta, hogy titkos katonai megbízásai voltak valamelyik hadtestünk részéről, de hogy ezen megbízások milyen természetűek voltak, hogy ő azokat mennyiben vagy milyen úton hajtotta végre, arról nem nyilatkozott, valamint arról sem beszélt soha, hogy a román katonai hatóságok őt miképpen leplezték le.

Mikor az ítélet kihirdetéséről hazajött, igen nyugodtnak látszott és azt mondta nekem: »Mondja meg otthon, hogy a hazámért nyugodtan haltam meg s haláloamat bosszulják meg az otthonmaradtak.«

Megjegyezni kívánom még, hogy Szilágyi Irma esetét illetőleg beszéltem egy alkalommal dr. Pertberg bakai börgyáros, osztrák állampolgárral, aki említette, hogy utólagosan a román hadbírák is hangoztatták, hogy Szilágyi Irmát ártatlanul ítélték el és végezték ki.

Jelen jegyzőkönyv előttünk felolvastatott s annak tartalma általunk helyeslőleg aláíratott.«

Bukarest, 1918. január hó 20-án.

MATIAS NEUMANN s. k.
r. k. plébános

MÜLLER KAROLY s. k.
r. k. kántor

WEISZ JÓZSEF

DÁVID MIHÁLY s. k.
jegyzőkönyvvezető.

Aki végigolvasta Szilágyi Irma történetét, annak könnybe-
 lábad a szeme, siratja egy hős magyar leány áldozatos életét
 De a könnyeken keresztül is meg kell látnunk, hogy ez a
 leány értünk élt s értünk vesztette el életét. Szilágyi Irma, a
 magyarság hőse: harcos, aki a győzelemért életét adta! Mi
 pedig őrizzük meg emlékét ennek a ritka magyar leánynak,
 állítsunk szobrot neki valamelyik iskola kertjében, ahol a
 magyar leányokat nevelik.

Poparád, az áruló cs. és kir. főhadnagy

A háború alatt, valahányszor ellenséges kémet fogtak el,
 mindig az volt a fő elv: megállapítani, hogy az elfogott egyén
 vajjon hadseregünk tagja volt-e, tehát áruló, vagy pedig az el-
 lenfél katonája, tehát hazájáért küzdő, tiszteletet érdemlő harcos.

Természetszerűleg mind a két esetben kötelet vagy golyót
 kapott az illető, de egész más szemmel nézték az árulót és
 egész más szemmel a kémet.

Az árulóra dühvel és keserőséggel nézlek, az elfogott
 kémet sajnálták, sőt ha lehetett, kérték, hogy életének kegyel-
 mezzenek meg.

Nagyon nehéz és keserves munka után jöttek rá a hírszerző
 és elhárító állomások arra, hogy miként állapítsák meg az
 elfogott kém nacionálját.

Egy szellemes és a román kémkedés terén nagy jártas-
 sággal bíró tiszt végre megtalálta azt a kulcsot, amivel pontosan
 megállapította az elfogott kémgyanús román tiszt hovatartozan-
 dóságát és pár percnyi vizsgálódás után vagy egyenesen az
 akasztófa alá vezették a vádlottat, vagy napokon keresztül fag-
 gatták és kicsikartak belőle minden titkol, ami az ellenség kém-
 szervezetére vonatkozott. Nem volt olyan eszköz, amelyet egy
 áruló ellen fel nem használtak volna.

Erős csaták árán vették be csapataink 1916. november
 havában Targul-Jiu városát, amidőn egy késő este a csendőr-
 járőr három polgári ruhás férfit kísért be.

— Itt csatangoltak a front mögött — jelentette a csendőr-
 őrmester, — nem tudták magukat kellően igazolni és amidőn
 az adott címre elkísértük, senki sem ismerte őket.

A három munkásruhájú, megviselt arcú, torzonborz hajú
 borotvátlan fiatalember összebújva állt a kémelhárító tiszt
 előtt. Hová valók? Kicsodák? Micsodák? Az egyik, akinek sze-
 méből intelligens nézés sugárzott ki, előadta, hogy Curtea de
 Argesben lakó kereskedősegédek, nem akartak bevonulni a
 román hadseregbe, inkább szökevények lettek. Előre tudták,
 hogy a hadjárat katasztrófával végződik.

Mikor látták, hogy a Curtea de Argesi nép menekül,ők
 inkább az ellenség felé vették útjukat s miután ügyis elfoglalják

a magyarok Romániát, ők már most jelentkeznek és magyarokká akarnak vedleni.

Magyarul nem tudnak, de megtanulnak.

— Brávó! — felelte a tiszt — ezt szeretem. Adjatok nekik enni, először levest, majd húst. Ugye, éhesek vagytok?

— De mennyire — lelkesedtek. — Három napja nem ettünk.

Hosszú asztal mellett ültek Pilisi, a korán elhunyt nagy-szerű riporter, egy képviselő, aki katonai szolgálatot teljesített és a hírszerzőállomás parancsnoka.

A három torzonborz alak kényelmesen letelepedett.

A levesnél csendes figyelés.

Nagyon szépen, diszkréten eszik mind a három. Nem szür-csölnek. Kezüik piszkos, de láthatólag puha. Húsevésnél a kést, villát a legkifogástalanabban használják.

Ez a három fiatalember nem kereskedősegéd, hanem más foglalkozású, tanultabb emberek. Talán tiszték?

Az bizonyos, hogy ha tiszték, akkor nem román tisztiiskolában tanultak enni. Étkezés után csendes beszélgetés. Hány iskolát jártak, hol, merre? Van-e gimnázium Curtea de Argesben? Elmondották, hogy csak négy gimnáziumot jártak Krajovában és utána kereskedőinasnak mentek.

— Ez igazán szép dolog, hogy ilyen intelligens kereskedők vannak Romániában, — felelte a tiszt.

Rögtön előkerült egy latin könyv. Testimonia de Virgilio et eius operibus. És olvassák. Épp úgy, mint ahogy nálunk a gimnáziumokban tanítják. Nem mondja: Virzilio, mint a román, olasz, spanyol mondja, hanem úgy, mint a német, a dán, a magyar, a svéd, a hollandus, az angol.

Tehát az ipsék a mi iskoláinkat járták. Könnyen, szépen olvastak egymás után az Aeneis I.-ből, majd az egyik a »Nescio quid fugiente anima« fragmentumból idéz. Ügyes gyerekek voltak. Mosolyogtak hozzá, hogy klasszikus nyelvtudásukkal dicsekedhetnek. Természetes, hogy a Nescio-t nem Nescsiónak és a fugiente-t nem fudziente-nek ejtették. Hanem úgy, mint mi.

Pilisi is nevetett, a képviselő is nevetett. Csak a tiszt komolyodott el.

No, de most következett a tulajdonképpeni vizsgáztatás. Hatalmas katonai térkép került az asztalra és a tiszt felkérte a három »kereskedősegédet«, mondják el, merre jöttek, mit láttak a román hadsereg visszavonulásából. Mind a hárman a legnagyobb örömmel feküdtek neki a magyaráznak. És a legügye-sebb, az intelligens szemű román, pazar szakszerűséggel mutatja, a térképen minden egyes utat megjelölve, minden dűlöt aláhúzva, dombról-dombra, útról-útra a visszavonulás irányát.

Csak éppen egyszer keveredett vitába társaival, amidőn az egyik azt állította, hogy a mi térképünkön rosszul van berajzolva ez a »carnweg« — így mondotta, — mert az nem szekérút, hanem gyalogjáró. Ekkor már a hírszerzőtiszt tudta, kikkel áll szemben és berendelve a csendőröket, halálos csendben felszólította őket, mondják meg kicsodák, hol jártak iskolába, mikor szöktek meg hadseregünkől és melyik ezredből valók.

Valami kínos, rettenetes érzés szállta meg a termet.

Pilisi és a képviselő kimentek.

Csak a három áruló, a három csendőr és a tiszt maradt benn a halványan megvilágított szobában.

— Van egy percnyi idejük — mondotta a tiszt, — gondolják meg helyzetüket. Ha egy perc múlva nem vallanak, agyonlövem mind a hármukat.

Térdreestek. Sírtak, jajgattak. Mindent megmondtak. Csak életüket kímélik. Igenis ők Nagyszebenben végezték a kadettiskolát, ahová a negyedik gimnázium után kerültek be. A világháború kitörésekor Poparad főhadnagy biztatására átszöktek Romániába.

Ott beálltak a román hadseregbe. Poparad felbiztatta őket, hogy jöjjenek át kémkedni. Holnap éjjel vissza kell menniök.

Poparad várja őket egy megbeszélthelyen. Ott újabb megbízásokat kapnak és áthoznak még öt-hat kémet, szintén erdélyi románokat, akik proklamációkat akarnak az oláhok között terjeszteni.

Még azon az éjjelen letartóztatták mindhárom hozzátartozóit. Rettenetes látvány volt a szülők és a megtévedt gyermekek találkozása. Az asszonyok, anyák rémes sikítása, az apák keserves sirása.

— Ha elviszlek a találkozóhelyre és átcsaljátok Poparadot és társait, akkor mindent elkövetek, hogy életben maradjatok, ha azonban észreveszem, hogy el akartok árulni, akkor nemcsak nektek jaj, de kiirtatom mindhármotok családját is — mondotta a tiszt.

— Uram! Hadnagy uram! — sírt a legfiatalabb — esküszöm az élő Istenre, atyámra, anyámra, nővéremre, hogy elvezetem Poparadhoz, csak szüleimet, nővéreimet eresszék szabadon. Ők ártatlanok!

Sötét éjjel volt és megindultak a hatalmas hegységnek. Köröskörül ropogott a fegyver, bömbölt az ágyú.

A román hadsereg visszafelé vonult. Tehetetlen dühében hármás kémjárőröket szervezett. Ezeknek az volt a feladata, hogy a mi harcvonalunk mögött lázadást szítsanak, házakat gyújtsanak, középületeket robbantsanak és főleg megszervezzék

az »Erdélyi légiói«, amely oláhokból állna és megtámadná az otthon maradt városi magyar lakosságot. Fantasztikus gondolat, de így akarták magukat a román hadseregbe szökött erdélyi volt cs. és kir. oláh tisztek nélkülözhetetlenné lenni és telebeszélték Stoica román tábornok fejét ilyen kalandos tervekkel.

Stoica azt felelte: »Jól van, de ti erdélyiek csináljátok meg. Romániai lisztet nem engedek ilyen kalandba belemenni. Ha a magyarok elfognak, úgy is felakasztanak benneteket. Őszintén szólva, nem kár értetek, mert annyit hazudtatok a magyarok készületlenségéről, hogy valóságos csapdába estünk. Hát tessék, csináljátok meg a front mögötti forradalmat. Lássuk, hol van az a lelkes kétmillió oláh Erdélyben!«

És Poparad főhadnagy úr — egy alsóporumbáki oláh gazda fia — tervezetet dolgozott ki a felkelés megszervezéséről.

Hármas csoportokban bocsátotta át embereit a havasokon.

Ő maga egy havasi esztenában ütötte fel főhadiszállását.

Havasi oláh parasztnak öltözött át és meglehetősen ügyességgel küldözgette embereit. Nem sok kárt csináltak, mert az erdélyi oláhságot olyan bolondságra nem tudták rávenni, de egy pár fantasztá mégis foglalkozott a lázadás tervével.

Aki volt az erdélyi havasokban, tudja, milyen úttalan utakon kell járni, szikláról sziklára kapaszkodni, patakokon, zuhatagokon keresztül menni. Csak a medve és a zerge tud itt kényelmesen sétálni, na meg a havasi oláh. Végre feljutottak a megbeszélt helyre és bementek Poparad esztenájába.

Bent volt. Éppen új legényeket tanított ki. Heten voltak bent a szűk és piszkos odúban. Midőn kicsalták és embereink összekötözték, Poparad elájult.

Mint egy zsákot hurcolták lefelé a völgynek. A többit is összekötözték és puskatusos biztatás mellett »laufsehritt« kommandóra kilopták őket a román hadsereg vonalából.

Egy hangot nem tudtak adni, mintha megnémultak volna.

Ami azután következett, már gyerekjáték volt. Úgy valoltak, mint a karikacsapás.

Csak Poparad hallgatott. Szülei, rokonai nem voltak. Hiába kérlelték társai, valljon be mindent, rajtuk segít. Egy szót sem szólt. Csak hallgatott és folytak a könnyei.

A három áruló, aki minket is, de a román hadsereget is elárulta, életfogytiglani börtönt kapott. (Ma valószínűleg a román hadsereg díszei.) Poparadot felakasztották.

A többi hat kém, amidőn a csendőrök Brassóba akarták őket kísélni, szétfutottak és egy rohanó patak medre védelmében el akartak szökni. A csendőrök lelövöldözték őket.

Így végződött az Erdélyi Román Légio« dicső szerepe.

Egy titokzatos kaluger küzdeldmei és halála

Egész tárgyilagossággal megállapíthatjuk, hogy az erdélyi oláh nép nemcsak a harctéren teljesítette a magyar haza iránti kötelességét, hanem a román invázió idején — kevés kivétellel — az otthonmaradtak is igen hasznos, sokszor döntő szolgálatot lettek a románok elleni hadjáratban. Csak két esetet említek fel. A vöröstoronyi átkarolás nem sikerült volna, ha az oláh. pásztorok és erdőkerülők, nem vezették volna lelkiismeretesen és a legnagyobb titokban Szászsebestől Nagyhavasig és Robestig a bajor hegyi dandárokat. És nem sikerült volna a Felekről kiinduló hadoszlopainknak a 2480 m. magas Surult és a 2536 m. magas Negoit áthágni, ha az oláh lakosság nem segítette volna őket. Ezen a tiszta oláh népességű vidéken az otthonmaradt férfiak nemcsak mint vezetők tettek nagy szolgálatokat, hanem a feleld, a porumbáki és a kercisorai nép azzal is kitüntette magát, hogy a hadsereg élelmezését olyképp biztosította, hogy a hegyi ösvényeken a hátukon hordták katonáink után az elemózsiát. Százával láttam az asszonyokat, amint a borzalmas viharban tüzek mellett ebédel főztek harcosaink számára.

A román történelemírók azt állítják, hogy ezekre a szolgálatokra mi kényszerítettük az oláh népet. Különösen Kiritescu hangsúlyozza ezt a képtelen vádat. Hiszen csak egyetlen oláh vezetőnek kellett volna megszöknie (s erre száz és száz alkalma nyílhatott mind a két esetben a helyi ismeretekkel bíró vezetőnek) és a vöröstoronyi meg a felek—salatruki merész és veszedelmes vállalkozás véres kudarcba fulladt volna. Igazi árulásról, tehát olyanról, amely hadseregünknek kárt akart okozni, csak egyről tudunk, a Maria Mancsiulea-féléről, aki Halmágnál az Oltón át vezette a román 22. ezred egy zászlóalját és ahol a román ezred parancsnoka, Baltarec ezredes elesett. Maria Mancsiuleát azonban két nappal árulása előtt Baltarec ezredes agyon akarta lövetni: mint kémnőt. Egy román hadnagy szemtanú előadása szerint csak az előnyomulási parancs mentette meg a golyótáji s így árulásával akarta meghálálni a haláltól való szabadulást. Tudjuk azt is, hogy Maria királynő megcsókolta és lefényképezte magát vele, továbbá, hogy a Virtutea Militara«-val tüntette ki.

A történelem folyamán árulókat még nem csókoltak meg királynék.

Tény, hogy ez volt az egyetlen áruló. De nem sok vizet zavart, hiszen az Oltón való átkelés csak az ismeretlentől való félelemre beidegződött román hadsereg előtt lehetett probléma.

Felelőségünk teljes tudatában hangsúlyozzuk, hogy az erdélyi oláh férfiak, akik a határvidéken laktak és ismerték a helyi

viszonyokat, sohasem tagadták meg szolgálataikat sem a kémkedés, sem a sabotage terén. Természetesnek találhatja mindenki, hogy egyetlenegynek sem írjuk ki a nevét, csupán csak annak írjuk meg a végzetét, akit a románok kémkedésért kivégeztek. Az alábbi történet egy ilyen esetről szól.

Kis-Havasalföldön, az úgynevezett Olteniában, Targu-Zsiutól nyugatra, mintegy 35 km-re a csodaszép Vulkán havas aljában, közel a mi határunkhoz van egy Tismana nevű évszázados kolostor. Ecsetre méltó panorámában fekszik zuhogó, szakadó, torrens folyócska partján. A klastromban hosszúszakállú, torzonborz hajú, csőszerű süvegű jámbor »kalugerek« laknak, akiket régi bojárok földekkkel, erdőkkel ajándékoztak meg, de miután a román kormány még 1868-ban szekularizálta a papi vagyonekat, koldulásból, alamizsnából tengetik életüket. A kalugerek az ortodox vallás bánatos miszticizmusában élnek, éjjelnappal imádkoznak és egyházi énekeket dalolnak és csak akkor van derűs napjuk, ha vendég vetődik el hozzájuk, akit aztán a klastrom szabályai szerint három napig ellenszolgáltatás nélkül étellel, szállással látnak el.

Amikor Romániában Ferdinánd király alatt a semlegesség ingadozni kezdett és tartani kellett attól, hogy szövetségesünk megtámad, természetes, hogy minden veszélyeztetett határmenti pontra elküldtük megbízottainkat.

Egy hírszerzőtisztünk a Tismana vidékét szemrevételezte s onnan azt a hírt hozta, hogy a tismanai kalugerek közé nagyon könnyen bejuthat egy bizalmi emberünk, ha megfelelő módon, megfelelő összeggel ellátva jelentkezik náluk. Azért volt fontos a tismanai klastrom megfigyelése, mert értesüléseink úgy szóltak, hogy oda egy magasabb parancsnokság elhelyezését határozták el. Ekkor Nagyszeben vidékéről jelentkezett egy kiugrott oláh kispap, aki épp katonai szolgálatot teljesített és vállalkozott arra, hogy szíves-örömmel elmegy kalugernek Tismanába. Az illető a háború kitörése előtt négy hónappal foglalta el helyét az imádkozó barátok között és annyira beférkőzött Culcer tábornoknak, az I. hadsereg parancsnokának a bizalmába, hogy annak a hadseregnek minden mozdulatáról és a parancsnok minden gondolatáról a legpontosabban értesülve voltunk. A híreket Kampulunyágba hozta egy oláh pásztor és onnan Schmidt Tibold múzeumi őr továbbította Brassóba.

Culcer tábornok a román hadsereg egyik legértékesebb tagja volt. Midőn a vöröstoronyi katasztrófát látta, a haditanácsban azt az előterjesztést tette, hogy adják fel Kisoláhországot egész az Öltig, vonuljanak az egész csernai, dunai, zsili hadsereggel az Olt keleti oldalára, azt erősítsék meg és itt, ezen a rövid fronton próbáljanak ellenállni. A hadseregfőparancsnokság nem fogadta el ezt a javaslatot, mert fájdalmas operációnak tartotta önként

feladni egy egész országrészt Ugyanakkor az oroszok azt a tanácsot adták, hogy adják fel az egész Havasalföldet a Siret vonalig, tehát Bukaresttel együtt háromnegyed részét az országnak. A román hadvezetőség természetesen ezt az ideát is elvette, Culcer tábornokot megfosztották az I. hadsereg parancsnokságától és helyette Dragalina tábornokot nevezték ki, aki bánáti születésű volt és a es. és kir. hadseregből szökött át a román hadseregbe. Dragalina tábornok is kegyeibe fogadta a kalugert és nélküle szinte egyetlen lépést sem tett. Az új parancsnok Csernáról, Filiáról és a Duna partjáról hozott csapatokkal megállította a zsil-völgyi első támadásunkat, de életével fizetett. Géppuskagolyótól sebesülve Bukarestbe vitték s bár sebesülése könnyebb természetű volt, meghalt a bukaresti királyi palota kórházában.

A második áttörési kísérlet, amelyet november 11-én Kühne tábornok hajtott végre, teljesen sikerült. A románok hadállásai, csapatlétszáma utolsó egységig a »kaluger« által küldött futár piszkos ingére volt rajzolja. Ez a jelentés a brassói hírszerző-állomás parancsnokához román nyelven érkezett. Románról magyarra a parancsnok fordította le, németre pedig egy őrmester, a polgári életben országgyűlési képviselő, aki utóbb Magyarország miniszterelnöke lett.

Nagy kérdés volt, hogy Bumbestitől Targu-Zsiuig van-e vasút kiépítve. Huth kapitány, a Falkenhayn-hadsereg hírszerzőosztály-parancsnoka csak akkor hitte el, hogy van egy Decauville-rendszerű vonal, amikor az osztrák-magyar hírszerzőállomás vezetője ennek a hírnek a valóságáért felelősséget vállalt.

Hadseregeink a Zsil völgyén nyomultak be Kisoláhországba és november 21-én elfoglalták Krajovát. Természetesen első dolgunk volt a »kaluger« sorsa iránt érdeklődni. Sajnos, nem tudtuk élve megtalálni, mert egy Viktor Jonescu nevezetű, hadnagy, román hadseregbeli kémelhárítótiszt leleplezte, magával hurcolta, hadbíróság elé állította és Bolbosi nevű községben golyó által kivégezték.

Ilyen szomorú akkorddal végződött a tisamanai oláh »kaluger« értékes, hazafias tevékenysége.

Sturza herceg és Crainiceanu ezredes átpártolása

A román hadsereg 1917. február havában súlyos veszteségek után a bukovinai fronton is kénytelen volt visszavonulni.

Az orosz arcvonal parancsnoka Romejko-Gurko generális volt, a hozzá csatlakozó román 8. hadosztály parancsnoka pedig Sturza Sándor herceg.

A harcok lezajlása után — csapataink elfoglaltak egy pár fontos magaslatot, — Sturza herceget a román király magához

hívatta és sűrű szemrehányások közepette áthelyezte a 10. hadosztályhoz azzal az utasítással, hogy mindenben Gurko orosz tábornok parancsainak engedelmeskedjék.

Sturza Sándor herceg a román hadsereg egyik legképzettebb vezérkari ezredese volt. Családi viszonyainál és vagyoni helyzeténél fogva Románia legtekintélyesebb, leggazdagabb arisztokratája volt. Atyja, Demeter herceg és apósa, Carp Péter többször voltak Carol király uralkodása alatt miniszterelnökök. Nevelése, családi tradíciója a németekhez fűzte. Németországban végezte katonai tanulmányait, ott volt egy ideig beosztott csapattiszt. Béke időben a román hadsereg katonai tisztképző iskolájának volt az igazgatója, a háború alatt pedig a 8. hadosztályt vezette.

A herceg sohasem titkolta az oroszok iránti gyűlöletét és valósággal propagandát folytatott ellenük, hangoztatva, hogy romlásba viszik Romániát.

Sturza érzelmei ismeretesek voltak az oroszok előtt is és midőn Ferdinánd király az orosz csapatok közé osztotta be, bosszút forralt ellene.

Felkérte a királyt, jöjjön vele ki az első vonalba, hadd magyarázza meg neki, miért kellett visszavonulnia és győződjék meg a helyszínen, hogy az oroszok árulása folytán szenvedett vereséget.

A királyt meglepte Sturza kijelentése és kiment autójával a harcvonalra. Erről az utazásról Romejko-Gurko írja feljegyzéseiben, hogy Sturza a királyt olyan mélyen vitte vonalaink elé, hogy csak hajszálon múlt, hogy el nem fogtuk.

Sturza és hadsegéde, Wachman Constantin — a bukaresti zeneakadémia igazgatójának fia — február 8-án jelentkeztek előőrseinknél azzal, hogy vigyék őket Kézdivásárheiyre Randa ezredeshez, a Monarchia volt katonai attachéjához. Itt Sturza herceg elmondotta, hogy nézete szerint az orosz hadsereg felbomlóban van. Összeomlása csak napok kérdése. Hazájának úgy óhajt szolgálatot tenni, hogy Crainiccanu ezredessel, a 27. gy. ezred parancsnokával együtt, akivel máris megállapodott, fellátítják a 8. román hadosztályt és a mi hadseregünkkel egyetértésben megtámadják az oroszokat.

Sturza azonnal felhívást is szerkesztett, amelyben megírta, hogy román foglyokból álló hadsereget szervez. Felhívta a román hadsereget, csatlakozzék hozzá. A vranctseai hegyet jelölte meg gyülekezőhelyül és azzal végezte felhívását, hogy »tegyék jóvá, amit elrontottak, vívják vissza ami elveszett!«

Február 10-én a Carlan magaslaton megjelent Crainiceami ezredes is és itt Centner tábornokkal, a 218. német hadosztály parancsnokával megbeszélték az összes részleteket.

A felhívás nem váltotta ki azt a hatást, amelyet várlak tőle. Egy pár száz katona átjött ugyan vonalainkon, átvették a

felhívásokat, de visszatérően, elárulták Crainiceanut. Le is tartóztatták.

Crainiceanu ezredes annak a Crainiceanu tábornoknak a fia volt, aki háború előtt hadügyminiszter, a semlegesség idején az »Universul« című magyarfaló lap vezércikkírója és legádázabb uszítója volt. A román háború kitörésekor pedig reaktíváltatta magát és átvette Averescutól a II. hadsereg parancsnokságát. A tábornok már békeidőben is arról volt nevezetes, hogy a »nemzeti ideál« megvalósulásának elméletét a hadseregben és a polgári társadalomban propagálta. Különösen az akadémián 1912-ben elhangzott beszéde gyakorolt mély hatást mind a jelenlevő I. Carol királyra, mind az egész román nemzetre, ő volt az, aki miniszteri székből hirdette, hogy: az ország megvédelmezésének és a román nemzeti aspirációnak ideálja megköveteli, hogy minél nagyobb és minél erősebb hadserege legyen. A román nemzeti ideál: Erdély, Máramaros, a Kőrösvidék és Bánát. Crainiceanu tábornok természetesen a szövetséges Románia hadügyminisztere volt... Sorsának tragédiájához tartozik még az is, hogy midőn Brassóban a helyzet ura volt, egy proklamációt bocsátott ki, amelyben azt írta, hogy a központi hatalmak hadserege felbomlóban van, hogy a franciák és az oroszok már Berlin előtt állanak és nem kért egyebet, mint hogy rakjuk le a fegyvert. Természetesen az erdélyi oláhságot külön és nyomtatékosan hívta fel arra, hogy szökjék át hozzá... Valóban rettenetes csapása a sorsnak, hogy egy ilyen hatalmas és ízigvérig ellenségünknek a fia hozzánk pártol át és még ijesztőbb az ő tragédiája, hogy atyja bűneit nem tehette jóvá. Elbukott...

A hadbírótság előtt Crainiceanu ezredes férfiasan viselkedett. Nem tagadott semmit. Hangoztatta, hogy meggyőződése szerint a románok vesztükbe rohannak. Az oroszok előbb-utóbb cserbenhagyják őket és akkor bekövetkezik a borzalmas katasztrófa. A központi hatalmak — kiáltotta — nem lesznek kímélettel, ha a harcot á outrance — a végkimerülésig folytatják. Most még becsületos békét kaphatnak!

A hadbírótság hazaárulásban és az ellenséghez való átpártolásban találta bűnösnek az ezredest és 10 évi kényszermunkára ítélte.

Az angol és francia missiók azonban kijelentették, hogy ez az ítélet annyira sérti érdekeiket, hogy nyomban elutaznak, ha azt nem súlyosbítják, mert a vádlott nemcsak hazáját, de óriási entente-érdekeket is elárult.

Erre az ügyész fellebbezett, a felsőbb bíróság azután halálraítlé Crainiceanut, kit 1917-ben húsvét péntekjén saját anyai nagybátyja — Presan tábornok — saját ezrede előtt, saját Katonái által ki is végeztette. Mielőtt a kivégzési oszlophoz kötötték, letépték vállrojtjait, jelvényeit, kitüntetéseit, kardját kettétörték és arcába vágták.

Sturza herceget is, Crainiceanut is hazafias meggyőződés vezette hozzánk. Tragédiájuk mély nyomokat hagyott a román hadseregben. A román katonának megingott a hite vezetőiben. Hogy Sturzának is, Crainiceanumak is az események tökéletesen igazat adtak, azt tudjuk. Hogy Crainiceanu ezredes jóslatai miért nem teljeseztek be, annak okát később látjuk majd.

Verzea, Flechtenmacher, és Socek

Sturza és Crainiceanu után meg kell még emlékeznünk egy szerencsétlen erdélyi oláh származású román hadseregbeli ezredesről is, aki a es. és kir. hadseregben kezdte pályafutását, majd a román hadseregbe lépett át. Mikor a világháború kitört, Bratianu úgy találta, hogy a posta-, távírda- és távbeszélőhivatalt katonai kézre kell bízni és a minisztertanács ajánlatára Verzea ezredes a román királyi posta és távíró vezérigazgatójává nevezték ki. Verzea teljesen megbízható volt, hiszen a románok megítélése szerint testestől-lelkestől gyűlölte a magyarokat és tüzes nacionalista volt. Mégis egyszerre gyanússá vált. Azt a vádat suttogták felőle, hogy mint a posta és távíró vezérigazgatója, úgyszólván a nemzeti védelem összes titkainak a letéteményese volt és ebben az állásában állítólag túlságosan érdeklődött a csapatok mozdulatai felől, másolatokat vett minden titkosabb jelentésről, amely a hadügyminisztériumba vagy a vezérkari főnökhöz ment és az ellenséghez juttatta el őket. Továbbá azt is bűnéül rótták fel, hogy amikor Bukarestet a román hadsereg feladta, nem intézkedett sürgősen a posta- és távíróhivatalok meneküléséről s emiatt a személyzet, a nagymennyiségi anyag és hétmillió lej a központi hatalmak zsákmánya lett.

Verzeát Bukarest bevétele után főpolgármesterré nevezte ki a megszálló csapatok parancsnoka. Ebben a minőségében nagy tapintattal és körültekintéssel végezte kényes hivatalát. Az összeomlás idején betegen feküdt és nem akart menekülni. A benyomuló román hadsereg börtönbe hurcolta, majd halálra ítélte. Utóbb azonban életfogytiglani fegyházra változtatták át a büntetését, amelyet még ma is a sóbányában tölt. Ugyancsak vele szenved Flechtenmacher kapitány is, aki erdélyi szász családnak a sarja és akinek az atyja Romániába kivándorolva, románná lett. Ezt a kapitányt kémkedés és hazaárulás címén életfogytiglani sóbányái munkára ítélte a román hadbíróság, holott mikor fogságba esett, a Brassó melletti Keresztényváron, talán ő volt az egyetlen bukaresti román tiszt, aki — amidőn kihallgatták — nem akart hadseregének helyzetéről és szándékairól semmiféle közlést adni, pedig még a Brassóban lakó nagybátyját is emlegették előtte. A nagybátyjával való találkozást elhárította magától.

Flechtenmacher kapitánynak azt rótták fel bűnéül, hogy Verzea bűntársa volt. Hogy mivel indokolták meg ezt, az ismeretlen. Meggyőződésünk, hogy német hangzású neve vitte a sóbányába.

Végül fel kell említenünk Socek tábornok tragikus esetét. Szintén erdélyi származású szász család sarja. Atyja alapította Romániában az első nyomda- és könyvkiadóvállalatot. Fia román huszártiszt lett. Jömegjelenésű, szimpatikus, műveit férfiu Volt s egy előkelő angol hölgy volt a felesége. Már a semlegesség idején, egy desperadó, valami Sturza herceg, főhadnagy, azzal gyanúsította, hogy Czernin kémje.

A háború alatt Socek hadosztályparancsnok volt és az argesi ütközetnél hadosztálya egy szerencsétlen manőver folytán a német, bolgár, török és osztrák-magyar hadsereg koncentrált tűzébe került.

Socek manőverét azonban megelőzte egy nagyon érdekes esemény. Ugyanis 1916. december 1-én az Arges felső folyásánál, Ratesti falu mellett a németek vonalába beleszaladt a román vezérkar autója, amelyben két vezérkari kapitány ült. A bajor csapat azonnal lefűlelte Barkán és Epure kapitány urakat, akiknek poggyászában megtalálták a román nagyvezérkar levelezését, továbbá mindazokat az utasításokat, amelyeket kézbesíteni kellett volna a hadosztályparancsnokságoknak. A Falkenhayn-hadsereg hírszerzőcsoportja azonnal feldolgozta az utasításokat és rájöttek, hogy a románok a Duna felé menetelnek és azok a hadseregek, amelyekkel megütköztünk, csak hátvédek. Világosan meg volt írva, hogy az átütő főhadsereg a Glavacioc és Neajlov folyók közé menetel, mert ott a Kühne és a Kosch hadtestek között egy tatóngó rést szimatoltak ki. Az iratokból még az is kitűnt, hogy a román hadsereg hátvédje után csak »levegő« van, de hadsereg nincs. A Dunánál Mackensen német, bolgár, török hadserege állott, erre akarták rávetni magukat a románok. Falkenhayn tehát kiadta a szükséges parancsokat és a román hadsereg beleesett abba a verembe, amelyet nekünk ásott. Ebben a csatában vérezett el Socek tábornok hadosztálya. Három oldalról vette körül az egyesült német-bolgár-török és osztrák-magyar hadsereg abban a pillanatban, amikor épp menetszlopba akarta helyezni — Draganesti—Bukarest irányban — hadosztályát, hogy elmenekülve a túlerőben levő ellenség elől, Rukarest előtt védelmi vonalat foglaljon el. Socek manővere nem sikerülhetett, hiszen minden mozdulata el volt árulva. Socek generálist hadbíróság elé állították, hazaárulásért lefokozták és öt évi sóbányai kényszermunkára ítélték, őt is csak idegen neve juttatta börtönbe. Barkán és Epure uraknak, akik valódi románok voltak — bizonyára nem történt semmi bajuk.

Románia agóniája

Sturza és Crainiceau csak egyetlen hónappal számították el magukat. Ha akciójukat március 13-án kezdik meg, az orosz forradalom kitörésekor, hazájuknak ezzel nagy szolgálatot tesznek és Európa térképe ma másképp festene.

Március 13-án ugyanis az oroszok lemondatták a cárt és a hadsereg széttűllött, rendetlenül, rabolva, fosztogatva hazaindult. A román hadsereg pedig elvesztette szilárd támaszát benne.

Rengeteg román foglyot ejtettünk ezekben a napokban.

És csodálatosképpen a fogságba jutott katonák, — a tábornokok, ezredesek, kapitányok, hadnagyok, meg az altisztek is — egyszerre magyarbarátokká leltek és a legnagyobb bőbeszédűséggel fecsegték el összes hadititkaikat.

Harjau volt hadügyminiszter jelentése szerint, midőn Bratianu és Take Jonescu Jassyban a koronatanácson azt indítványozták, hogy tekintet nélkül az orosz forradalomra, a háborút folytatni kell a végtelenségig, az ott levő hadtestparancsnokok azt ordították:

— A háború folytatása örület.

De még ennél is többet mond a statisztika, amelyet ugyancsak Harjau állított össze.

Eszerint a román hadsereg, amikor az orosz forradalom kitört, a következő anyagokkal rendelkezett: 97 vagon búza- és kukoricaliszt, 110 vagon búza és rozs, 45 vagon kukorica, 21 vagon kenyér. Ruházatuk pótlására 26.000 méter posztó, 192.000 méter ingvász, 20.000 kiló cipőbőr, 8000 katonazubbony, 6400 nadrág, 6500 bakancs, 70.000 kiéheztetett fegyverforgató katona, egy pár rühes ló, 500 ágyú és e gyászos hadsereg háttérében a kiéheztetett és agyonhajszolt polgárság.

Csak utolsó lökés hiányzott, hogy végleg leszámoljunk az ellenséggel...

Ekkor lépett akcióba Czernin gróf, aki időközben a Monarchia külügyminisztere lett.

Czernin tetőtől-talpig magyargyűlölő hisztérikus jelenség volt, aki sohasem tudta megérteni, hogy miért ragaszkodunk Erdélyhez.

Utat és módot talált rá, hogy a kétségbeesett Ferdinánd¹ királyt értesítse: becsületes békét köthet, ha tárgyalásokba bocsátkozik.

A közvetítő Randa báró ezredes volt.

A német és a magyar hadsereg azon az állásponton volt, hogy a román árulást meg kell büntetni és sem a német, sem az osztrák-magyar vezérkar nem akart a románokkal szóba állni.

De akkor királyi parancs jött. Károly király megízente Ferdinánd román királynak, Czernin előterjesztésére, hogy

barátságos békére számíthat, sőt nem tesz az ellen kifogást, ha Besszarábiát annectálja.

Midőn a némclek ezt megtudták, árulást emlegettek.

A leghevesebb ellenzője ennek a szerencsétlen czernini ideának Tisza István gróf volt. ő az ellenség teljes és tökéletes letörését akarta.

Erdődy Tamás grófszerint Czernin buktatta meg Tiszát és pedig abban az időben, amikor a legnagyobb szükség lett volna rá. Erdődy gróf az állítja, hogy erre a célra Zita királynét használta fel Czernin. Azt mondotta u. i. a királyné, hogy Tisza úgy kezeli a királyt, mintha gyermek volna.

Kétségtelen, hogy Tisza eltávolítása után az események gyorsan peregetek le.

Czernin és Randa a valóságnak meg nem felelő jelentés alapján nyerték meg a románok megmentésére a királyt.

Azt állították, hogy a román hadsereg a végletekig akar védekezni, remélvén, hogy az entente majd segít nekik.

Elhitették a királlyal, hogy ártana a királyi tekintélynek, ha Ferdinánd királyt kikergetné' országából.

— Bizonyos *baisse*« — van a királyokban az európai piacon — fejtgette Czernin — és nagy zűrzavarhoz vezetne, ha további királyokat dobnak a piacra.

— Ne legyünk bosszúálló Istenek, — a mi feladatunk igazságot osztogatni és minden eszközt megragadni, hogy a régi ellenségből barátot csináljunk. Csak Románia legitim uralkodójával szabad a békét megkötni, mert ez gyors és legális béke lesz stb. — mind olyan érvek, amelyek teljesen ellenkeztek a józan ésszel és a tényleges állapottal.

Károly király beleegyezett Czernin és Randa urak előterjesztésébe és Czernin úr találkozózt kért: Ferdinánd királytól Rakaciuniban, ahol a király elfogadta az annexió nélküli békét azzal a megjegyzéssel, hogy a felajánlott Besszarábia át van itatva bolsevista eszméktől és így neki nem sokat ér. Amióta a világtörténelem fennáll, még ilyen módon nem tárgyalt legyőzött a győzővel.

Ami azután következett, az már paródiája volt a békekötésnek.

Czernin és a német Kühlman, -- akit Czernin igen ügyesen a maga terveinek megnyert, elfogadtak minden román pro-
pozíciót és a vége az lett, hogy a dobrudzsai kérdésben magukra haragították a bulgárokat, mert a románok iránti szeretetből még e szintiszta bolgár tartományt sem akarták átadni Bulgáriának. Románia a mi pártfogásunk alatt bevonult Besszarábiába és ott kifosztotta, kirabolta a népet. Mindent, de mindent elrekviráltak, ami megfogható volt. Itt talált élelmet, itt talált lovakat, sőt mi több, kirabolta az orosz katonákat, meztelenre vetköztette őket és az így szerzett ruhákkal felöltöztette hadseregét.

Czernin. úr ezalatt Kühlman úr társaságában Bukarest lebujaiban fox-trott-ot és tangót táncolt Badeasca asszonnyal.

Komolytalanabbul még nem viselkedtek vezetőállásban levő férfiak, mint ez a két úr.

Harjau román tábornok, Marghilomán volt hadügyminisztere, Ludendorff német tábornok és Czernin gróf oszták-magyar külügyminiszter emlékirataiból kiderül, hogy menekült meg Románia a pusztulástól.

Czernin gróf és Ronda báró megmentik Romániát

A román faj és hadsereg 1917. évi állapotáról, midőn az orosz forradalom kitört, Harjau tábornok a következőket írja Marghilomannak:

Hazánk ketté van törve. Fele az ellenség lábai alatt nyög, a másik fele, a kis Moldva, ahol ma még áll hadseregünk, nem tudja, mi vár rá holnap, mert nemcsak vele szemben, hanem oldalában és hátában is ellenség van.

Az orosz hadsereg, amely szövetségeseink volt és velünk harcolt, elhagyta harc vonalát és rabolva, gyilkolva, gyújtogatva tör magának utat, hogy visszatérjen hazájába.

Hadseregünkre nemcsak az a feladat hárul, hogy határainkat védje, hanem az is, hogy az oroszokat valahogy kihajtsa Moldvából, mert félő, hogy a bolsevizmus nálunk is gyökeret ver.

Szövetségeseink sajtója azt írja rólunk, hogy »szegény Romania nem tehet mást, mint hogy lerakja fegyvereit az ellenség előtt«, — sőt a francia testvérnemzet lapja, a »Matin« tudni véli, hogy nem szabad többé Romániát illetőleg illúziókban ringatózni az ententenak; a »Temps« pedig beismeri, hogy a román hadseregbe vetett »illúziók« szétfoszlottak és az entente az előtt a rettenetes valóság előtt áll, hogy elvesztette utolsó támaszát keleten, pedig francia tiszték szervezték újjá hadseregét.

Bonar Law. angol kincstári miniszter azt üzenté, hogy nem tehet semmit a _szimpatikus román népért.

Sajnálátát fejezte ki, hogy az ententen kívülálló okoknál fogva nem jöhetnek segítségünkre.

Bratianu és Take Jonescu a háborút »á outrance« — a végletekig — akarják folytatni, pedig a legutóbbi koronatanácsban a hadseregpáncsnokok úgy nyilatkoztak, hogy a háború folytatását már nem hívhatnák másnak, mint egyszerűen: — »örület a végletekig«.

Bratianu és Take Jonescu tudják, hogy hadseregünket a szélrózsa minden irányába szétszórták és ellenséges haderők vették körül, hogy le akar szerelni, tudják, hogy egész Moldvában nincs élelem sem a polgárok, sem a hadsereg számára és

mégis abban az illúzióban ringatják magukat, hogy az entente majd segít rajtunk.

A rettenetes kolera-, tífusz-, vérhas járvány októl fajunk pusztul. Ujjainkon számláljuk, hány napig tudjuk élelmezni még embereinket. Vasutaink pár napon belül megállnak, mert nincs vágón, nincs mozdony és nincs fűtőanyag.

Végül Harjau jelenti az előbbi fejezetben közölt statisztikai adatokat.

Ehhez a jelentéshez felesleges bárminő kommentárt is hozzáfűzni. Világosan és nyíltan felkínálják a fegyverletételt, világosan és nyíltan megadja magát az ellenség: mert a háború további folytatása: — örület.

Lássuk, mit mondott ugyanebben az időben Czernin gróf, a Monarchiának külügyminisztere, Károly királynak, midőn beleegyezését kérte ahhoz, hogy Ferdinánddal békét kössön.

Czernin gróf külügyminiszter felfogása szerint nem igaz az, mintha a románokat annyira legyőzték volna, hogy bármilyen békét elfogadnának. A románok nagyon erős állásokban vannak és a hadsereg erkölcsi értéke kitűnő. A legutóbbi marasesti támadásokból Mackensen hadserege véres fejjel került ki. Ez az eredmény veszedelmesen a románok fejébe szállt és a hadseregben nagyon mértékadó hangok hallatszanak arról, hogy a háborút a végletekig kell folytatni.

A két vélemény talán ugyanazon a napon született. Az elsőt Harjau, a levert, letiport hadsereg tábornoka mondja el, statisztikai adatokkal bizonyítva kormányelnökének, hogy a háborút elvesztették, el vannak hagyatva, be vannak kerítve, pusztulnak, elvesznek éhségtől, pestistől, kolerától, tífusztól. Elmondja, hogy a hadsereg szétszóródott a szélrózsa minden irányába és kezd leszerelni, — ezzel ellentétben Czernin, a győztes hadsereg külügyminisztere azt jelenti királyának a hadvezetőség tudta és beleegyezése nélkül, Randa ezredes információjára támaszkodva, hogy a román hadsereg a sorozatos vereségek ellenére kitűnő állapotban van, hogy a végletekig akar harcolni és kitűnő állásokban van.

De rejlik e jelentés mögött egy másik valótlanosság is. A románok sem a német, sem az osztrák-magyar hadsereget nem verték meg soha. Az egyesült orosz-román hadsereg 1917. január havában csak megállította a győztes hadseregeket Foksani—Namoloasa—Galac vonalon, amely vonalban Marasesti fekszik.

Ez a «győzelem» nem szállhatott és nem is szállt a románok fejébe, mert győzelmet nem arattak.

A szeptember óta állandóan előrenyomuló, rettenetes harcokban küzdő, kegyetlen télben harcoló győzelmes csapatok is megálltak. Beásták magukat és pihentek, ha pihenésnek lehetett nevezni az állóharcot. De beszéljen helyettünk a legilletékesebb tényező, Ludendorff.

Ludendorff kiválóan erősnek tartotta katonai állásainkat,, mert a románokat minden oldalról megtámadhattuk volna — és energikus fellépést kért a románokkal szemben.

Tehát a két katona, Ludendorff és Harjau egy véleményen voltak. A román hadsereg körül volt kerítve és Ludendorff szerint erélyesen lehetett volna fellépni.

Lássuk most, mit akart Ludendorff. Ludendorff a becsület-szegő dinasztia eltávolítását kívánta, amire Czernin azt felelte neki: a román nép ezt nélkülünk is megcselekszi, sőt azt is kilátásba helyezte, hogy Bratianut és minisztertársait felelősségre vonatják a néppel.

Kívánta a hadsereg teljes leszerelését, amit olyan módon hajtottak végre Czernin úrék, hogy 134.000 ember felfegyverzését engedélyeztek, mire a románok 176.000 embert fegyvereztek fel, úgyhogy Ludendorff azt mondja, nem szívesen gondol a bukaresti békére.

De volt Czernin urnák egy szigorú kívánsága is, amellyel azonban még senkinek sem dicsekedett el, de amelyet a legyőzött Harjau hadügyminiszter elmond, hogy t. i. Románia legalább egy zászlóaljnyi gyalogságot állítson hadseregünk kötelékébe és adjon nekünk pénzért tizenkét tüzerüteget.

És most szórói-szóra úgy írón le, ahogy a román hadügyminiszter elmondja ennek a pontnak a tárgyalását: »Nem is engedtem, hogy efelett a kérdés felett diskuráljunk. Egy véleményen volt velem úgy a miniszterelnököm, mint a külügyminiszterem s az osztrák kiküldött proposícióját visszautasítottuk.«

*

A kép most már teljesen világos. Czernin Ludendorffal és a németekkel elhitette, hogy a román dinasztíát elkergetteti a néppel és Bratianuékat felelősségre vonatja, a hadsereget pedig leszerelteti; Károly királlyal pedig elhitette, hogy: nem a mi feladatunk igazságot osztani, csak Románia legitim uralkodójával szabad békét kötni s hogy kár lenne további királyokat a piacra dobni, mert az csak zűrzavarhoz vezet s olyan békét akar a románokkal kötni, hogy örök időkre hálások legyenek az osztrák-magyar monarchiának stb. stb.

A fegyverszünet bűnei

Czernin románbarát politikája most már valóságos orgiát ült. A bufteai fegyverszüneti tárgyaláson, később pedig a békekötéskor is megengedte, hogy az ententehatalmak diplomatái Jassyban maradjanak. úgy maradtak a román nemzet mellett — írja egy történetíró — mint a rokon a gyászban levő család mellett, amelyet cirógatni, bátorítani és tanácsokkal kell ellátni, Ugyancsak ezek a diplomaták informálták kormányaikat arról., hogy a bukaresti béke egy rongy papír, amely sérti a szövets-

ségesek érdekeit és csak addig marad érvényben, míg az entente? végső győzelmét ki nem vívja. Hogy az entente-hatalmakat jobban meggyőzzék a bukaresti béke tarthatatlanságáról és a románok hűségéről, Take Jonescu és kétszáz társa azt a kérést terjesztette Czernin elé, hogy Jassyból engedje őket Magyarországon és Ausztrián át Svájcba, miután ők amúgy sem kívánatos elemek Romániában. Czernin kapva-kapott ezen az alkalmon és kieszközölte, hogy Take Jonescu és kétszáz társa finom hálófülkés kocsikban utazhassék át hazánkon.

Julius havában érkezett meg Take Jonescu Parisba s itt értékes francia és angol összeköttetései révén azonnal megalakította a »román nemzeti tanácsot« azzal a céllal, hogy az entente kormányai és nyilvánossága előtt az igazi román érzéseket tolmácsolja és kifejezze a monarchiabeli románajku népek akaratát, amelyet a Marghiloman-kormány többé már nem képviselhet. Ennek a tanácsnak az elnöke Take Jonescu, alelnökei pedig Lukács László, Goga Oktávián és mások lettek. Az entente-hatalmak szimpátiával fogadták a tanács megalakulását és a francia kormány Pichon, az Egyesült Államok Lansing, az angolok Balfour, az olaszok pedig Sonnino útján érintkezett is vele.

Londonban megalakítják az angol-román társaságot, amelyben részt vesznek Lord Cecil, az oxfordi és cambridgei püspökök, Leeper, Kenyon és a British Múzeum igazgatója. A propagandának, amelyet elindítanak, az a célja, hogy segítsen »a szerencsétlen és bátor keleti szövetségesen«.

Simeon Mandrescu egyetemi tanár, akit Czernin úr Svájcba küldött, Olaszországba utazik és megalakítja az osztrák-magyar oláh foglyokból a ; román légiót«, mely hivatva van az entente soraiban ellenünk küzdeni. A légionisták száma 108 tiszt és 17.504 közkatoná. Julius 28-án Padova mellett román nemzeti zászlók alatt vonulnak fel; két zászlóalj a Piávénál és Asiagónái harcol is ellenünk.

Amerikában az a hír volt elterjedve, hogy a románok nagy igényekkel léptek be a háborúba, de négy hónap után letörtek és hogy a román politikusok Európát fel tudják osztani, de hazájukat nem ismerik. Amerika nem akarta a Monarchiát szétosztani, hiszen Wilson, amikor hadatüzent, kimondotta, hogy nem akarja szétbontani az osztrák-magyar monarchiát és a 14 pontban csak »az osztrák-magyar monarchia kebelében levő nemzetiségek autonom fejlődéséről« tesz említést. Ide kiküldték Lukács Lászlót, Jon Mocát és Stoicát azzal a megbízással, hogy az Amerikában élő oláhok segítségét ajánlják fel. De Baker hadügyminiszter hidegen fogadta őket, kijelentvén, hogy Amerika nem fogadhat el egyetlen nemzetiség jellegű egységet sem hadseregébe.

Mégis a végén Masaryk, Paderewsky, Hinkovics és Stoica megalakítják Filadelfiában a »középeurópai egyesületet« és az Indépendance Hall-ban elmondják programjukat. Végül elérték azt, hogy 1918. november 6-án az amerikai kormány kijelentette, hogy Romániának a békeszerződéskor ki kell elégíteni jogos politikai és területi igényeit.

Ezt a tevékenységet nagyrészen Czernhi úrnak köszönhetjük, aki meggondolatlanul Európára szabadította legnagyobb ellenségeinket. Take Jonescu nevetve mondotta el, hogy a központi hatalmak szándéka visszafelé sült el, mert a nemkívánatos eleinek hatalmas propagandája segítségével a román ügy külföldön gyogyt lendült.

Hogy a czernini diplomácia nagyszerű intézkedéseit még jobban megvilágítsuk, rámutatunk arra, hogy amidőn kémelhárítóink leleplezték Dubochet francia állampolgárt, a Jassyban megjelenő, a román béke ellen izgató, az osztrák-magyar hadsereget gúnyoló, ellenünk kémkedő, titokban megjelenő »Le petit Parisien« című lap szerkesztőjét; kegyetlenül és szigorúan bántak el vele: arra kötelezték, hogy a »Take Jonescu-vonattal« hagyja el Romániát!

*

Nagy kár, hogy az állam biztonsága érdekében csak a katonai kémkedést büntetik. Pedig a népek közötti harcokban nemcsak katonai árulások játszódtak le, hanem politikaiak és gazdaságiak is, amelyek éppoly veszedelmesek, mint a katonai természetűek.

Szinte felháborodik az igazságérzés, hogy azt a kémét, aki feláldozza magát hazájáért, halállal büntetik, miközben a politikus, aki hazáját tudva vagy öntudatlanul megkárosítja, szabadon járhat. Egészséges nemzeti öntudattal rendelkező népeknek a jövőben a kémekben a hazájuk érdekében küzdő harcost kell hogy lássák, ellenben az öntudatos vagy tudatalatti hazaárulókat mélységes megvetéssel, legsúlyosabb büntetéssel kell hogy sújtsák.

Láttuk a román békekötés titkait, feltártuk Czernin és Randa szomorú szerepét.

Nagyon jól emlékszünk még Károlyi Mihály szégyenletes belgrádi fogadtatására, midőn Franchet d'Esperay tábornok a lámpa alá állította a »dicső« küldöttséget, hadd lássa arcukat.

Rövid sürgönystílusban alább közöljük a német delegáció fogadtatását 1918. november 8-án a Compiègne erdőben Foch francia tábornagy által úgy, ahogy ő tollbamondta:

»A sínekre fektetett deszkapadlón négy német jött vasúti kocsimba. Midőn jönni láttam őket, gondoltam: íme Németor-

szág! Végre le vannak verve, békét kérnek. Úgy fogom őket kezelni, ahogy megérdemlik, gyűlölet és brutalitás nélkül, de keményen. Sápadtan, mereven álltak meg előttem. Erzberger Mátyás fátyolozott, akadozó hangon kérte, engedjem meg, hogy bemutathassa a delegációt. Közbevágtam és kérdeztem, van-e igazolványuk, mert meg akarom érvényességét vizsgálni. Erzberger felmutatta a Maximilián bádeni herceg aláírásával ellátott meghatalmazást okmányt.

Az okmányt elfogadtam, mire Erzbergerhez fordultam és megkérdeztem: mit kíván Ön? Azért jöttünk, hogy megtuduk az entente feltételeit a fegyverszünetre vonatkozólag. Erre élesen félbeszakítottam és megmondottam, hogy nekem nincs fegyverszünetre vonatkozólag előterjeszteni valóm. Kérem, — mondotta gróf Obendorff — mondja meg a tábornok úr, hogyan fejezzük ki magunkat, mert mi arra voltunk elkészülve, hogy ön is érdeklődik a fegyverszünet iránt. Önök egy formális fegyverszünetet kérnek? Helyes. Akkor felolvasom feltételeinket. És felolvastam.

Minden szakasz után figyeltem a négy német delegátus arcát. Sápadtak voltak. Wintenzfeld könnyezett.

Midőn bevégeztem, egyszerűen azt mondtam: Adok önöknek hetvenkét órai határidőt, hogy a kérdést tanulmányozzák és megjegyzéseiket megtehessek.

Erzberger patetikus lett: az Isten nevében tábornagy úr, kérjük, szüntesse be a harcot és ne várjon hetvenkét óráig, hiszen a mi hadseregünkben az anarchia és a bolsevizmus ütötte fel a fejét, ami a francia hadseregre is kiterjedhet.

Erre azt feleltem, hogy én nem ismerem a német hadsereg állapotát, csak az entente hadseregét. Az offenzívát nemcsak hogy nem szüntetem be, hanem kiadom a rendeletet, hogy a legnagyobb eréllyel folytassák.

Wintenzfeld erre azt mondotta, hogy össze kell üljön a két hadsereg vezérkara, hogy a fegyverszünet technikai keresztülvitelét megbeszélje, már pedig ha harcban áll a két fél, ez lehetetlen. Kérve kérjük, szüntesse be a harcot, tábornagy úr.

A technikai kérdéseket a két vezérkar hetvenkét óra múlva is meg tudja tárgyalni, az offenzívát tovább folytatom. Bon jour! — feleltem én.«

És így volt az olaszoknál is. Fegyverszünet, véres fegyverszünet volt mindenütt.

De ott komoly férfiak képviselték az entente érdekeit. Ott nem a legyőzött kegyeit keresték, ott nem holnap barátokat akarok szerezni, hanem a háborús győzelmet komolyan kiaknázni, az ellenséget tönkretenni. Sem Clemenceau, sem Lloyd George nem táncolt »tangót« és »foxtrottot« a félvilági hölgyekkel, mint Czerninék Bukarestben.

Hiénák

Amidőn 1916-ban hadseregünk megtisztította Erdély szent földjét a román hordáktól, az a rémhír terjedt el, hogy sok kémet és propagandistái helyezett el az ellenség oláh faj testvérei között, akik valami fantasztikus úton és módon elárulják hadseregünk mozdulatait egyrészt, másrészt felkelést szerveznek, gyújtogatnak, robbantanak.

Ez a hír túlzott volt, hisz közismert tény, hogy a román hadsereg hírszerzőszervezete nagyon gyengélábon állt, szakemberei nem voltak, erdélyi fajtestvéreiben pedig a rettenetes kudarcok és szándékos félrevezetések után nem bíztak.

Hadseregünk vezetősége fokozottabb tevékenységre biztatta léhát a kémelhárítóállomásokat és agyafűrt Sherlock Holmeseket rendelt ki fogdmegeknek.

Így került egy hideg decemberi napon egy Markovics nevű atyafi Brassóba, aki jelentkezéskor azzal dicsekedett, hogy már tizenkét ellenséges kémet tessékelt akasztófa alá.

Meg kell jegyezni, hogy minden kiderített kém fejéért ezer korona jutalom járt.

Érthető, hogy sok Sherlock Holmes járta a frontmögötti területeket.

Markovics úr a Csíkszereda—brassói vonalon működött.

Működésének ötödik napján egy gyönyörű szép hölgyet kísértetett be. Valóságos szöke szépség volt, aki hollandus útlevéllal, Rotterdamból Berlinen és Budapesten át a gyergyói havasokba utazott. Teljesen szabályszerű katonai menetlevéllal volt ellátva és a német katonai hatóságok megengedték neki, hogy férjét, aki a nehéz tüzérségnél mint kapitány teljesített szolgálatot, Gyergyószentmiklóson meglátogassa.

Markovics urnák feltűnt a nő, beszédbe elegyedett vele, majd midőn megtudta, hogy holland származású, kémgyanusnak találta és Sepsiszentgyörgyön egy női detektív segítségével megmotoztatta. A nő kézitáskájában egy térképet találtak, amelybe hiányosan ugyan, de vörös tintával arcvonalunk volt berajzolva. A térkép margóján számok és betűk voltak láthatók, amelyeket csak chiffrakulcs segítségével lehetett volna megfejteni. Még volt nála egy darab papír is, amelyen végy tinta nyomai látszottak, s mikor előhívták, egy pár erdélyi helységnek a nevét fedezték fel rajta.

Markovics két csendőrrel kísértette be a kémgyanus sírórívó asszonyt, aki kétségbeesve tiltakozott a szörnyű vád ellen. Majd amikor Markovics is megérkezett, a kémelhárítóosztály parancsnoka megkezdte az asszony kihallgatását, egyúttal telefonon felhívta a német kapitány arcvonalparancsnokát, jelentette az esetet és kérte, hogy a hölgyről és a kapitányról adjon közelebbi felvilágosítást.

A nemei parancsnok a vádat hihetetlennek tartotta, a kapitányi azonban mégis azonnal őrizetbe vette. A kihallgatás során a következő helyzetkép alakult ki.

A német kapitány még békeidőben egy gazdag rotterdami kereskedő leányát vette feleségül.

A háború kitörésekor neje két kis gyermekével szüleikhez Rotterdamba utazott, hogy ott várja meg a háború végét. Meggyőződésük volt, hogy »mire a falevelek lehullanak, vége lesz a háborúnak«. Miután már harmadik éve nem látták egymást, a feleség váltott egy holland útlevelet, elutazott Berlinbe és ott beszerelve a szükséges engedélyeket, leutazott férjéhez Erdélybe. Gyergyószentmiklóson találkozott is vele s tíz napig voltak együtt. Ez alatt az idő alatt bizony könnyen láthatott és tapasztalhatott egy és más hadidolgot. Az ördög nem alszik — úgy Játszik Rotterdamon keresztül értesíteni akarta az ellenséget.

Hogy ez voll szándéka, kiderült a kézitáskájában talált térképről és papírlapról.

A hölgy elővette gyermekeinek fényképét, azok előtt sírt és esküdözött, hogy ártatlan. Sem a térképről, sem a vegytintás iratról nem tud semmit.

Természetesen ezt nem hitte el neki senki, de értésére adták, mindent elkövetnek, hogy életben maradjon, ha őszintén és töredelmesen vall. Különben a hadijog alapján két órán belül agyonlövik.

A nő ekkor rettenetes sírógörcsöket kapott és lemondva mindenről, csak azt a kegyet kérte, hogy gyermekeinek írhasson. Ismételten hangoztatta ártatlanságát és minden további valloást megtagadott. Mikor a nő gyermekeihez írt búcsúlevelét befejezte és átadta a parancsnoknak, feltűnt neki, hogy a nő írása nem hasonlít még a legdurvább vonásokban sem a térkép szélén és a papírlapon előhívott íráshoz. Behatóbb vizsgálat után azt is látta a parancsnok, hogy a térképen és a papírlapon levő írások nem származnak egy kéztől. De azt is megállapította, hogy nem származnak intelligens embertől.

Tehát hárman dolgoznak. A nő, aki a futár szerepét játsza és két ismeretlen egyén, akik a híreket szerzik.

A nő látva a parancsnok tépelődései, kérve kérte, ne győttörje tovább, hanem minél előbb végezzen vele, neki nincsenek büntársai, ártatlan.

Épp akkor lépett be Markovics és hosszú, terjedelmes jelentésben beszámolt a kémnő elfogatásának körülményeiről.

Midőn Markovics eltávozott, a parancsnok a jelentést tüzetesen átolvasta. Szórakozásból összehasonlította a jelentés írását a térkép szélén levő belükkel és számokkal. Nem egyezett. Majd

megnézte a vegytintával irt sorokat. Tökéletesen ugyanaz az írás volt. Ekkor kiadta a rendeletet, hogy a hölgyet vegyék őrizetbe egy mellékszobában, megmondván neki, hogy sorsáról később dönt, nyugodjék meg.

Egy csendőrt pedig autón beküldött Adler fényképészhez, hogy a két kéziratról készítsen nagyítást. Estére maga a fényképész hozta a két fotográfiát és együttesen megállapították, hogy a két írás egy kéztől származik.

Közben a német parancsnokság ismételten tudakozódott a hölgy ügye iránt, mire megnyugtatták, hogy az ügy úglátszik nem komoly, a német kapitányt engedjék szabadon, mert félreértés történt.

Markovics úr estefelé benézett a parancsnokságra az ezer koronáért és további rendelkezésekért.

A hollandus hölgy ekkor már nem sírt, hanem szobájában imádkozott. Már tudta, hogy szabad lesz.

A parancsnok nem szerette a sok beszédet. Felhívta Markovicsot, hogy mondjon el mindent őszintén. Megmutatta a bűnjelket. Markovics szemtelenül tiltakozott.

Ő civil detektív, őt nem lehet meggyanúsítani, mert eskü tett hivatalnok. Amit ő elmondott, az úgy történt. A nő félre akarja vezetni a parancsnokot. Vigyázzon és ne engedje magát elvakíttatni a szépségétől. Hiába volt minden tiltakozása, mert éjfélre már kiderült az egész aljas gázság.

A Sepsiszentgyörgyről behozott detektívnő úgy vallott, mint a karikacsapás. Igenis. Markovics eszelte ki az egész tervet. Vele irattá meg a térképen levő számokat. Majd Markovics egy fehér folyadékkal, amit el is hozott, megírta a levelet. Amikor a gyanúsítottat megmotozták, belecsempészte az iratokat a kézitáskába. Nem tudta, hogy ebből baj lesz. Azt hitte, hogy Markovicstól száz koronát kap. Csak ezért csinálta az egészet.

A hollandus nő másnap este boldogan tovább utazott.

Markovicsról kiderült, hogy Máramarosszigeten egy olyan kémét fogott el és juttatott akasztófára, akinek a cipőtalpába voltak gyanús papírok elrejtve. És utólag azt is megállapították, hogy azt is ő csempészte bele.

Markovics úr, amidőn Marosvásárhelyre a haditörvényszék elé kísérték, a vonatból kiugrott és el akart menekülni.

A csendőrök azonban keresztüllőtték, de hulláját nem tudták eltemetni, mert úgy meg volt fagyva a föld, hogy nem voltak képesek sírt ásni. Behúzták az erdőbe és otthagyták. Másnap, mikor szánon érte mentek, csak a csontvázát találták meg.

A hiéna húsát a farkasok falták fel. Cinkosát hiénaasszony-ságot pedig tíz évre ítélte a hadbíróság.

Két merénylő borzalmas halála

Amikor Mackensen Tutraiban és Szilisztra várát bevette és az orosz hadsereget Rahovo—Cobadinu—Tuzla vonaláig kergette, az a gondolat merült fel, hogy a csernavodai hidat — abból a célból, hogy a hátráló ellenség Dobrudzsában izolálva maradjon — fel kell robbantani.

Két oláh juhász — akiknek Dobrudzsában béke időben nyája volt — ajánlkozott, hogy szíves-örömmel felrobbantja a hidat 20.000 korona jutalom fejében.

Óraszerkezetű pokolgépet kaptak és megfelelő oktatás után sajttal, kenyérrrel, kolbással s minden jóval megtöltött átalvetővel nekiváglak a Bodza-i szoroson keresztül, a Buzeu patak mentén, hegyes, völgyes, sziklás rengetegben a nagy és veszedelemes útnak.

A fejleményeket és a két robbantó szomorú végét a 8-ik román gyalogezrednek egy napiparancsából tudtuk meg, amikor Buzeu városát 1916. december havában bevettük.

A napiparancs szerint november közepén egy tiszti járőr Potarlageie irányában elfogott két »ungureant«, Romániában »ungurean« volt a gúnyneve az erdélyi oláhoknak. Mind a ketten azt mondták, hogy elveszett juhaik után igyekeznek Dobrudzsába. Gheorghiu román hadnagy, a járőr parancsnoka, megkérdezte tőlük, mi van a tarisznájukban. Nagy ártatlanul azt felelték, hogy elemózsia.

A motozásnál előkerült a pokolgép.

A tiszt további kérdéseire elmondották, hogy az előttük ismeretlen gépet az erdőben találták. Nem tudják milyen célt szolgál, csupán kíváncsiságból szedték fel. Meg is jelölték a helyet, ahol találták. Gheorghiu hadnagy konstata, hogy ott soha még ellenség nem volt és semmi oka sem lehetett arra, hogy repülőgépről oda pokolgépet dobjon.

A két »ungureant« bevitték Potarlageie községbe s itt »megfelelő módon« vallatták őket.

Beismerték, hogy egy előttük ismeretlen úr Brassóban adta nekik a gépet azért, hogy felrobbantsák a Csernavoda-i hidat. Állították, hogy nekik eszükágában sem volt ezt a merényletet elkövetni.

A járőr parancsnoka ekkor felszólította őket, magyarázzák el a pokolgép óraszerkezetét és hogyan kell a géppel bánni.

A két »ungurean« készségesen megmutatta.

Gheorghiu hadnagy, aki úgylátszik elég kegyetlen ember volt, lefogatta és odakötöztette őket egy fához, majd a pokolgépet

egyórai határidőre felhúzza, a két szerencsétlen ember közé állította.

A pokolgép percnyi pontossággal felrobbant és a két embert darabokra tépte.

A napiparancs természetesen megdicsérte a járőrparancsnok eljárását.

Az egész eseménynek érdekes háttere van. A két szerencsétlen ember tragikus kivégzése talán még meg sem történt, amikor felsőbb parancs érkezett, hogy a két embert, bárhol vannak is már, vissza kell hívni. A hidat nem szabad felrobbantani! »Herstellt« az egész!

Azonnal két juhászt indítottak utánuk, de sajnos nem tudtak nyomukra akadni.

A buzeui napiparancs aztán világosságot derített szomorú végükre.

X.

Szerbek, bulgárok, törökök , amerikaiak

Szerbia a nemzetek színpadán úgy szerepelt, mint a »Szent Oroszország« kedvence, védenca. A cárizmus oly élő folyamat volt, amely hatalmas történelmi befolyást gyakorolt a kis balkáni államra. Ez az évszázados protekcionizmus nem maradt nyom nélkül. Tudjuk, hogy Románia függetlensége, Bulgária feltámadása, Szerbia újjászületése, részben a cárok balkáni politikájának következménye. Nehéz volna azonban megmondani, hogy ez a politika mennyire volt őszinte.

Ezidőszerint csak annyi állapítható meg, hogy a cári birodalom bukásának egyik oka a Balkán túlságos »szeretete« volt. Ha Oroszország nem biztatja Szerbiát arra, hogy zavaros álmait megvalósítsa, ha nem uszítja a Monarchia ellen, kétségbeesett merényletekre, akkor a cári birodalom, a Szent Oroszország belső ellentéteit, nem likvidálja a világháború és nem kerülhetett volna a sor a cárizmus és az orosz történelmi osztály kiirtására. Bármilyen borzalmas volt bukása, bármilyen drámai volt felszámolása, nem titkolhatjuk el azon meggyőződésünket, hogy a történelmi igazságszolgáltatás törvénye kérlelhetetlenül Ítélezett felettük és komoran igazolta, hogy a bűnnek büntetése a halál!

»Mert nincsen olyan csalás, habár az ég boltozatának magasságáig emelkedett is fel és beborította az egész világot: hogy egy napon az igazság azt el ne söpörje, s minket meg ne szabadítana tőle.«

A szerb hadsereg hírszerzőszolgálatát a titkos társaságok, az úgynevezett »Fekete kéz«, »Egyesülés vagy halál«, »Slovenski Jug«, »Narodna-obrana« végezték. Az említett titkos társaságok élén az Obrenovics dinasztia kiirtója: Gencsics György volt miniszter, Bozso Jankovics tábornok, Dragutin Dimitrievics Apis őrnagy, a szerb hadsereg kémkedési osztályának vezetője,

Vojiszláv, Tankosics kapitány, hírszerzőtiszt, Ljuba Jovanovics, a »Piémont« című lap szerkesztője álltak. Az egyesületek fő vezére és irányítója az akkori trónörökös, a meggyilkolt Sándor király volt.

Eme társaságok célja az volt, hogy a szerblakta vidékeken hamis hírek terjesztése által állandó izgalmakat keltsenek, továbbá kémkedjenek és merényleteket hajtsanak végre. E célból megalakították Boszniában, Hercegovinában, Dalmáciában és Horvátországban az »Antialkoholista és sport egyesületeket«, ahol állandó összejöveteleket tartottak és Szerbiából jött emissáriusok felolvasásokat és lázító beszédeket mondtak.

Ezek az egyesületek közösen tartottak fenn egy olyan intézményt, amelynek tagjait bombavetésre, revolverlövésre, kijelölt személyek legyilkolására tanították. A merénylők arra kötelezték magukat, hogy a merényleteik elkövetése után azonnal öngyilkosok lesznek.

A kiképzési tanfolyamot, amelyen százötvenen vettek részt, Cuprija és Prokuplieben állították fel és három hónapig tartott.

Ezen egyesületek növendékei közül került ki Zerajics Bogdán Veresánin tábornagy merénylője, Jukics Lukács, Cuvaj királyi biztos merénylője, Doicsics István, Schaffer Jakab és Hercigonja Bezső Skerlec báró merénylői. Az utóbbi merénylet azért nagyjelentőségű, mert 1914. május 20-án történt, miután Kons táncában Sasonov arról biztosította Carol királyt, hogy addig nem lesz háború, ameddig Ausztria nem érinti Szerbiát.

Ezek a merénylők mind öngyilkosok akartak lenni, de csak Zerajics Bogdánnak sikerült. A többi élve esett az igazságszolgáltatás kezébe.

Tudvalevő, hogy a sarajevoi gyilkosok is ebből a kiképzőtanfolyamból kerültek ki és szintén öngyilkosok akartak lenni.

A ciankálipasztilát a detektívek vették ki markukból.

*

E bevezetés után engedjék meg, hogy megállapítsuk azt a tényt, miszerint a mi külügyminiszterünk, Ährenthal Lexa báró, utóbb pedig Berchtold gróf is megtiltották szervezeteinknek a szerb királyságban a kémkedést, az egyes konzuloknak megtiltották, hogy katonai jellegű hírek után érdeklődjenek és mind a szófiai, mind a belgrádi katonai attaché azt a szigorú parancsot kapta, hogy csak azokra a hírekre legyen kíváncsi, amit a bolgár vagy a szerb kormány hivatalosan közöl. Ennek a mulatságos intézkedésnek az volt a következménye, hogy amikor 1911. évben a törökök elleni bolgár-szerb katonai egyezményt megkötötték és már a hadműveleti terveket beszéltek meg, akkor Laxa ezredes, katonai attachénk azt jelentette vezérkarunknak, hogy a két kormány gazdasági egyezményről tárgyalt és hogy politikai egyezményről szó sem volt. Ugyancsak falhoz állították a szerbek Gellinek százados katonai attachénkat

is, akit arról biztosítottak, hogy a mozgósításról s 516 hírek alaptalanok, a törökökkel való háború a fantáziák birodalmába tartozik s három napra rá, mikor Gellinek a román hadgyakorlatokon vett részt, a mozgósítás megtörtént és a törököknek hadat üzent a bolgár-szerb-görög szövetség.

A balkáni háború kitörésekor érdekes jelenet történt. Sándor trónörökös Pavlovics Mile tanárnak azt mondta, hogy: »kímélnünk kell az embereinket az igazi nagy háborúra, amely nem keleten, hanem nyugaton lesz. A török elleni gyűlöletünk egy történelmi maradvány; az osztrákok ellen azonban olyan tűzhányó, amelynek tüzes krátere hamarosan kitör. Erre a pillanatra fel kell készülnünk, mert az biztosan bekövetkezik s akkor szükségünk van embereinkre.«

Amint tudjuk, az egyesült bolgár-szerb-görög hadsereg igen gyorsan és könnyen leverte a török hadsereget. Ficsev ezredes, bolgár vezérkari főnök kijelentése szerint a török hadsereg tisztikara annyira korrupt volt, hogy a bolgárok minden török hadtestnél megvesztegettek egy-egy tisztet, aki 100—200 frank havi fizetésért mindent elárult. Az utolsó hadgyakorlat és hadijáték terveit, amelyet van der Goltz német tábornok vezetése alatt készített a török vezérkar, 20.000 frankért vásárolták meg a szövetségeseik és ennek alapján a bolgár vezérkari főnök nem Drinápoly, hanem Kırkilisse irányába indította meg a főtámadást.

A Balkánháború lezajlása után a szerbek nem demobilizálták hadseregüket, hanem a Duna mentén helyezték el, mert féktelenül haragudtak az osztrák-magyar monarchiára, miután Berchtold gróf a leghatározottabban követelte Albánia függetlenségét és Wied herceget ültette a fejedelemség trónjára.

Ebben az időben hírszerzőállomásaink újból működésbe léptek! Pontosan felderítették a szerb csapatok összevonásának helyét és erejét. Bár a szerbeket, fajtestvéreik mindenkor segítették, nem tudtak behatolni a mi hadseregünk titkaiba és értesüléseik hiányosak voltak. A háború kitörésekor pedig hírszolgálatuk csődöt mondott. Dimitrievics Apis, aki a vezérkar hírszerzőosztályának parancsnoka volt, beismerte ezt a tényt és elmondta, hogy ez azért történt meg, mert 1914. július 25-én a belgrádi rendőrség letartóztatta Rade Malobics hírszerzőügynököt, aki a Monarchia elleni kémkedést vezette. Malobicsot 1918-ban Dimitrievics ezredessel és két őrnaggyal együtt Sándor király Szalonikiban kivégeztette. Bogocsevics, aki ennek a kivégzésnek a lefolyását leírja, azt mondja, hogy a négy elítélt páratlan férfiasággal viselkedett és ártatlanságuk hangoztatása után megátkozták Sándor királyt.

Dimitrievics Apis ezredes állítólag azt mondta, midőn a sírját megásták, hogy olyan mélyet nem tudnak ásni, hogy ő abból ki ne jöjjön és bosszút ne álljon...

Midőn a szerbeket hazájukból kivertük, akkor dr. Trumbics spalatói polgármester kiszökött Olaszországba és ott tevékenykedett, mint a szerb-horvát-szlovén bizottság elnöke. Az ő propagandájának eredménye a mai Jugoszlávia. Sándor király Radies halála után internáltatta és csak a marseillesi merénylet után került szabadlára.

Hogyan akarták kompromittálni attachéinkat

Érdekes, hogy a szerbek milyen ravasz úton akartak megszabadulni az osztrák és magyar katonai attachéktól. Az aneji idejében Tánczos Gábor őrnagy volt a belgrádi katonai megbízottunk. Tánczos Gábor, aki jelenleg lovassági tábormegvezető és a genfi tárgyalásokon nagy körültekintéssel képviseli csonka hazánk ügyeit, a volt cs. és kir. hadsereg egyik legképzettebb, legműveltebb vezérkari tisztje volt. Azért helyezték Belgrádba, amely Bukarest után a legfontosabb pozíció, hogy a szerbek katonai fészkelődéseit figyelemmel kísérje.

Tánczos Gábor őrnagy jelentései világosan és tisztán tárták fel a szerb hadsereg előkészületeit. A szerbeknek nem tetszett a kiváló vezérkari tiszt működése és egy igazi balkáni izüál kémelfogatási komédiát rendeztek. Valami Müller Károly nevű kereskedőt küldtek Tánczos őrnagy lakására, aki valamilyen ürügy alatt bejutott hozzá. Midőn onnan kijött, az előkészített, lesben álló szerb rendőrség lefogta. A felhangolt szerb sajtó orkányszerű zsvajban tört ki és követelte Tánczos Gábor visszahívását. Dacára annak, hogy Müller Károlyt és az időközben letartóztatott két társát a szerb bíróság felmentette és szabadlára helyezte, — mégis Tánczos Gábort visszahívták és Gellinek Ottó kapitányt küldték helyette, akinek formálisan megtiltották, hogy a szerb hadsereg fejlődéséről akár titokban is érdeklődjék.

Alikor már a tűz égette az osztrák-magyar diplomácia kezét, akkor sürgősen elrendelték a »szigorú kémkedést« és Gellineknek sikerült a szerb külügyminiszterhez Olaszországból érkező titkos táviratokat megszerezni. Így a többek között Arza Popovics, aki azóta elhunyt, 1914. július 16-án Gellinekhez vitte Spalajkovics pétervári szerb követ Pasicshoz intézett táviratát, amely arról szólt, hogy az oroszok aznap mozgósítottak...

Igaz ugyan, hogy Sasonov még július 31-én is becsületszavát adta, hogy a mozgósítási parancs még nem ment ki...

*

A szerbek azonban nem hitték el, hogy a nagy és hatalmas Monarchia csak azért küld oda katonai attachét, mert Belgrád vadregényes panorámája érdekli és egy igen eredeti módon akarták Gellinek ügyszveit megszerezni. Ugyanis egy szép

augusztusi napon, midőn Gellinek szabadságon volt, a bécsi gyorsvonattal megérkezett a nővére, sógora egy kis gyermekkel és annak nevelőnőjével. A lakásban csak Gellinek szakácsnéja tartózkodott, aki nagyon örült gazdája nővérenek, sógorának és unokaöccsének, örült gazdája levelének is, amelyben felhatalmazza nővérét és sógorát, hogy belgrádi lakását vegyék igénybe, ameddig Belgrádban tartózkodnak, — de arra kérte őket — menjenek Dubszky gróf követségi titkárhoz. Az ismeri gazdája családját, jöjjenek vele vissza és rendezkedjenek be tetszésük szerint. Dubszky gróf nélkül azonban nem eresztheti be őket. A fiatal pár hosszú ideig próbálta a szakácsnét meggyőzni arról, hogy ők fáradtak, pihenni akarnak, majd reggel átmennek Dubszky grófhoz. A magyar szakácsné hajthatatlan maradt és nem bocsátotta be őket a lakásba. Végül lehordva a sárga földig és elbocsátással fenyegetve a szakácsnét, elmentek... de soha többé nem tértek vissza. Mondanunk sem kell, hogy a díszes család Dimitrievics úr kéme volt.

Gellinek Ottó, a Monarchia utolsó belgrádi katonai megbízottja, Giesl báróval együtt hagyta el Szerbiát a hadüzenet napján. Nagyon műveit, széleslátókörű vezérkari tiszt volt, akit annyira elkésértett a Monarchia összeomlása, hogy öngyilkos lett.

Ezzel a szomorú akkorddal végződött a nagy osztrák és magyar monarchia katonai és politikai szerepe Szerbiában.

Bulgária és Ferdinánd király

Bulgária, amely legtöbbet szenvedett a balkáni háborúban, véres fejjel, porig alázva tért haza a bukaresti békeasztaltól. Szövetségei, a görögök és szerbek nem tartották Be szerződési kötelezettségeiket, háborúba keveredtek és amikor a bolgár hadsereg harcban állt, akkor a román hadsereg hátba támadta Bulgáriát, majd egyik legszebb és legértékesebb részét követelte,

A bolgárokat tehát legyőzték.

Nagyon érdekesek azok a kulisszatitkok, amelyek a balkáni államok összeveszéséhez vezettek.

Ferdinánd bolgár királyt az entente államok, különösen Anglia és Franciaország szenvedélyesen gyűlölték. Edward angol király egyszer úgy nyilatkozott róla, hogy minden bűnre képesnek tartja. Hogy nagyravágyását vagy bosszúját kitölthesse, képes volna Európát a négy sarkán felgyújtani, ha ez csak rajta múlnék.

A franciák erkölcstelen, megbízhatatlan embernek tartották, az oroszok pedig árulónak és megvásárolhatónak. Ez a borzalmas megállapítás nagyon érdekes eseményből indult ki. Jóval a háború előtt Maurice Paleologue volt a francia követ Szófiában. Állásánál fogva természetesen többször bizalmasan érint-

kezett Ferdinánd királlyal. Egy alkalommal magánlakásának egy kis szalonjában fogadta a követet Ferdinánd, hogy valamilyen eseményt megbeszéljen vele. Beszélgetés közben Paleologue tekintete egy hatalmas képre esett, amely a Bosporust, Konstantinápolyt, az Arany-Szarvat és a kisázsiai partot ábrázolta, e tájkép felett apokaliptikus ég villámterhes fellegetében diadalmasan lovagolt egy ragyogó lovas — Ferdinánd király. Igazán nem kellett nagy fantázia ahhoz, hogy Paleologue a kép jelentőségét és allegóriáját megértse. Majd más alkalommal Ferdinánd elmondotta a francia követnek, hogy Abdul Hamid szultán engedélyével egyedül látogatta meg az Aja Szófia mecsetet és megérintette a padlónak azt a porfir-kockáját, amely a bizánci autokrata uralkodók térdeplőhelye volt az istentisztelet alatt.

Az entente diplomáciája azt sejtette ezekből a jelekből és szavakból, hogy Ferdinánd törekvéseinek végcélja Konstantinápoly megszerzése.

A Balkánháborút megelőzte egy titkos szerződés, amelynek szövegét csak a háború végén szereztük meg. Ezt a szerződést 1912. március havában kötötték a bolgárok a szerbekkel. A cél Törökország felosztására irányult és megállapították a területi igényeket. A szerződés Oroszország patronátusa alatt íródott és Sasonov Hartwig belgrádi orosz követ útján diktálta le. Ebben a szerződésben a háborús felek abban is megegyeztek, hogy ha Szerbiát Ausztria-Magyarország megtámadná, akkor Bulgária a szerbek segítségére siet és addig védekezik, ameddig Oroszország közbelép.

Említettük, hogy diplomáciánk a hírszerzést eltiltotta, ennek folytán követeink és katonai attachéink csupán azoknak a híreknek a jelentésére szorítkoztak, amelyeket a bolgár vagy a szerb kormánytól hivatalosan kaptak. Természetesen nem tudhattak a készülő szerződésről és háborúról semmit sem. A fenti szöveget az oroszok először rajtunk akarták kipróbálni. Tisztára Pasicson múlt, hogy 1912-ben nem vonult be a szerb hadsereg Bosznia-Hercegovinába. Ugyanis Pasics nem akart Macedóniában oly nagy engedményeket adni Bulgáriának, mint amilyenre a szerződés kötelezte volna.

A balkáni háború az orosz akarata ellenére tört ki, s akkor úgyszólván egész Európa nagyon szigorúan vigyázott arra, nehogy a bolgár hadsereg Drinápoly után Konstantinápolyba vonuljon be. Bulgáriának azért kellett elszenvednie a bukaresti békét, azért nyirbálták meg a szerződésben biztosított területi igényeit, mert Ferdinánd király egy könnyelmű pillanatában. »Bizánc császárságáról mert ábrándozni«.

A világháború kitörésekor Bulgáriát az oroszok Romániával helyettesítették és a konstancai cári látogatás után meg voltak győződve, hogy a románok azonnal ellenünk indulnak.

A bolgárok nagyon hosszú ideig tárgyaltak az entente hatalmakkal, főleg az oroszokkal, hogy ellenünk hadba szálljanak. Egyedüli feltételük a bukaresti béke revíziója volt Bulgária mellénk áll — sürgönyözte Paleologue francia nagykövet — azzal a feltétellel, ha az Enos-Midai vonalig megkapja Tráciát, s visszakapja azokat a macedón területeket, amelyeket az 1912. márciusi szerb-bolgár szerződés biztosított számára. Szerbia azonban orosz biztatásra egyetlen darab földet sem volt hajlandó visszaadni Bulgáriának és Pasics 1914. augusztus 10-én azt sürgönyözte Vernies párisi szerb követnek, hogy semmi esetre sem egyezik bele, hogy Bulgária Konstantinápolyt megkapja; Szerbia nem azért viselt két év alatt három ízben háborút, hogy Bulgária legyen a Balkán uralkodó hatalmassága.

A franciák azonban nem elégedtek meg ezzel a tiltakozással, hanem 1914. november 3-án Oroszországgal együtt közös jegyzéket intéztek a belgrádi és az athéni kormányhoz, amelyben felhívták őket, hogy adják át Bulgáriának a tráciai Seres, Drama, Xante és Dedeagács kerületeket, amelyeket a bukaresti békében veszített el. Veznicis azonnal megsürgönyözi Pasicsnak, hogy Oroszország csak kényszer alatt csatlakozott a francia kívánsághoz. Ugyanakkor szerb és orosz nyomásra a francia sajtó örületségnek minősíti a bolgár követelések kielégítését. Pasicsot pedig halállal fenyegetik a pánszláv szervezetek, ha csak egy talpalattnyi földet is átenged az 1913-ban meghódított bolgár területből.

És a szerbek nem engednek. Biondel bukaresti francia követ 1914. november 14-én tudatja kormányával, hogy Bratianu hajlandó beleavatkozni a háborúba, ha az entente biztosítja egy esetleges bolgár támadás ellen. Midőn pedig Törökország a mi oldalunkon avatkozott bele a háborúba, akkor az entente az Adria és a Duna mentén busás kárpótlásokat ígért a szerbeknek, hogy kielégítsék a bolgárokat. Pasics és Sándor trónörökös elutasítják az ajánlatot, Bulgária pedig ragaszkodik feltételeihez.

A francia sajtó tüzezi a szerbeket, de egyúttal értesíti a bolgár kormányt, hogy ügyének sikere az ő kezükbe van letéve és elvárják, hogy Bulgária azt a bizonyos »névjegyet« — értsd a: pénzesborítékot — illetékes helyen mielőbb leadja. Stambulinszky állítása szerint a németek Toncsev pénzügyminisztert négymillió márkával megvették, ami azonban nem igaz.

Ferdinánd király időközben orosz kémei által megtudja, hogy Oroszország győzelem esetén elfoglalja Konstantinápolyt és a szorosokat és ehhez a franciák is hozzájárultak, holott előbb elismerték a bolgár igények jogosultságát. Végül midőn Ferdinánd látta az entente dardanellai kudarcát, 1915. október 11-én megtámadta és kiverte jogos területeiről a szerbeket.

Bulgária hírszerzőszolgálatát a németek rendezték be, amíg a két hadsereg Szerbián keresztül kezett fogott egymással. A szervezés elé nagy nehézségek gördültek, mert a bolgárok között nagyon sok volt az entente érzelmű. Bár győzött Ferdinánd politikája és nagyon örültek, hogy a bolgárlakta területeket megkapják, mégis a vagyonos réteg, a bankok, a nagyipari vállalatok, a tekintélyes családok franciaérműiek maradtak és nem tudtak a németekkel szimpatizálni. Ennek folytán az entente ezekben a rétegekben olyan hírszolgálatot rendelkeztetett, amelynél jobbat nem is kívánhatott. A csehek különösen nagy előszeretettel keresték fel az ententeérműű férfiakat és Franciaország számára Svájcban keresztül kémkedtek.

Ami a harctéri bolgár hadsereg hírszerzőszolgálatát illeti, az jól működött, hiszen a bolgárokat Serail hadserege ellen egész Macedónia támogatta. A bolgár hírszolgálat élén Rakarov alezredes állt, kitűnően képzett, komoly, műveit, sok nyelvet tökéletesen beszélő vezérkari tiszt. Az osztrák és magyar hadseregek részéről a hírszolgálatot a bolgár Duna partján galántai Glock Tivadar vezérkari százados vezette, aki Ruszcsiuksba lakott és nagyon rövid idő alatt a már tucatnál többet számláló nyelvtudományához teljesen elsajátította a bolgár nyelvet. Bolgár részről a dunai hírszerzőszolgálat vezetője Jancseff százados volt, aki többször átment a román Dobrogeába és a hírszerzők eligazítását személyesen végezte. Nehéz szolgálatában egy német születésű, Bulgáriában nevelkedett, Bukarestben lakó fiatalember támogatta, aki tekintélyes összegeket áldozott a hírszerzőszolgálat érdekében. Az osztrák és magyar monarchiának természetesen minden külképviselete a hírszerzés szolgálatában állt. Nagy szolgálatokat tett a várnai konzul: Kilmanseeg Károly gróf, előkelő gondolkodású komoly diplomata.

Ezeknek a szerveknek nagyon komoly teendőjük volt, hiszen a bolgár hadsereg hátamögött, a Dunán át, Románián keresztül az oroszok és franciák karöltve folytatták a kémkedést.

Bulgáriában az entente inkább politikai propagandát fejtett ki, melynek az volt a célja, hogy lehetőleg kevés katona feláldozásával a legkényesebb pontján támadja meg a központi hatalmakat. Ezt a célt el is érték, mert a szaloniki-i hadsereg 1918. szeptember 15-iki előnyomulása teljesen védtelen, kiűrtett, elhagyott arcvonal ellen történt. A bolgárok ezt az arcvonalat kiűrtették és az entente hadseregét beinvitálták. Tulajdonképpen a bolgároknak ezzel a sajnálatos cselekedetével vette kezdetét az összeomlás. Politikusaik, akik az uralmat átvették, abban bíztak, hogy ha elárulják szövetségeseiket, akkor előnyösebb

békeszerződést köthetnek; keservesen csalódtak, mert a szerbek, románok és görögök étvágyát az entente hatalmak teljesen kielégítették és sok százezer bolgár nyög vaslanc és borzalmas járom alatt.

A törökök

A legérdekesebb kémkedési terület Törökország volt. A törököknek nem volt érzékük korszerű kémhálózat megszervezéséhez, s bármennyire igyekezett Seifi pasa tábornok a török vezérkar figyelmét erre a szolgálatra felhívni, sok eredményt elérni nem tudott. A németek kénytelenek voltak nagy nehézségek árán a török rendőrséggel karöltve az entente kémek elhárításáról gondoskodni. Az entente kémei görögök, örmények és zsidók voltak, akik nagyon ügyesen beférkőztek a török hadsereg titkaiba. Különösen izgatta az ente tengerészetét a Dardanellák aknamezőinek a titka. Nagy összegeket áldoztak ezért, de dicséretére legyen mondva a török tengerészeti hivatalnak: az entente kémei nem tudtak oda behatolni.

A görög kémek különösen Smirna vidékét kémlelték, a zsidók Palesztinát. Itt különösen nagy szolgálatokat tett az ententenak egy jaffai születésű Aronson nevű 19 éves fiú és nővére, akiknél egy magasrangú német tiszt lakott — ellopták a védelemre vonatkozó összes terveket és nekik tulajdonítható, hogy az angolok 1917. novemberében elfoglalták Jaffát.

Az örmények különösen Konstantinápolyban tevékenykedtek.

A kaukázusi front kémrendszere nevetséges volt, hiszen a katonaszökevények híreire szorítkozott a hadvezetés. Ezek a szökevények mind orosz, mind török részről ötször-hatször is átszöktek a fronton és pedig az élelmezési viszonyokhoz alkalmazkodva. Ahol jobb volt a koszt, oda mentek...

Általában a törökök — a hadsereg kivételével, nem mutattak nagy szeretetet, vagy ragaszkodást a központi hatalmakhoz. Nem tudták átérezni azt az előnyt, amely a központi hatalmak győzelme esetén országukra hárul. Benyomásunk inkább az volt, hogy túl voltak itatva a francia hatástól. Hiszen egész közéletük francia befolyás alatt állt. Irodalmukat is francia szellem inspirálta.

A hadsereg, amely Enver basa irányítása mellett becsülettel állta a helyét, hősiesen küzdött a kitűzött célért és nagy megértést tanúsított akkor is, amikor Dobrudzsában vagy az orosz fronton a bolgárokkal harcolt. A bolgárok a közös eszme iránt kevésbé voltak fogékonyak.

Az amerikai hadsereg kém szervezete

Amidőn az USA hadat üzent a központi hatalmaknak, természetesen ellenünk küldte kémhaderegét is. Ez nagy nehézséget okozott nekünk, mert egy óriási kultúrállam milliói közül kiválogatott intelligens, ravasz és mindenre kitanított kémhadereggel álltunk szemben.

Az amerikai kémrendszer az első időben igazi amerikai eszközökkel és módszerekkel dolgozott. És ezeknek a módszereknek a dollár volt a hajtóereje. A gazdag és hatalmas USA a pénz ördögét vetette a hazaárulásra hajlamosak elé. Egész csapat német, cseh, sőt magyar hazaáruló akadt, akik csengő aranyakért eladták fajukat, hazájukat. Amerika üzletnek tekintette a kémkedést és fantasztikus összegeket fizetett »üzletfeleinek.« Tizenöt-húszezer dollárt adtak egy támadási terv elárulásáért. Nyíltan propagálták a harcvonalon ajánlataikat és cédlákat szórtak a fáradt, kiéhezett, agyongyötört német harcosok közé: hogy jöjjenek át, árulják el hadvezetőik terveit. Dollárokban, csengő aranyban fizetnek.

A szervezés tekintetében is gyors, megfontolt és az USA mentalitására jellemző nagyvonalú stílust követtek. Szinte egész kémközigazgatást állítottak fel.

Első teendőjük az volt, hogy Európa térképét négy zónára osztották fel. Az első kerület képezte a harcvonalat és a hadtápot. A második az ipari gócpontokat, ahol a hadianyagokat és fegyvereket gyártották. A harmadik a tengeri hadművelési területeket a tengeralattjárók működési bázisaival és végül a negyedik a bel területeket a fővárosokkal.

A zónák az országok szerint kerületekre, a kerületek alkerületekre stb. oszlottak fel.

Minden kerületbe a legalkalmasabb, a helyi viszonyok számára speciálisan kioktatott kémeket küldték. Ez annál is könnyebben volt lehetséges, mert már Európa minden nagyobb városában állandó lakással bíró megbízottak voltak. Ezek a megbízottak gyűjtötték össze a híryanyagot ügynökeik által. És mindegyik megbízott egy kis hálózat központjában állott, melynek tagjai nem ismerték egymást. A helyi kém működési területét folyton át és átkutatta és gondoskodott arról, hogy az összegyűjtött anyag eljusson »a kerületi kapitányhoz«.

Negyven amerikai kém-központ működött a központi hatalmak területén és minden központ legalább öt-hat helyikémet szervezett be, akik természetesen tovább fejlesztették ki szervezetüket. A parancsokat a kerületi »kapitány« adta ki és ugyancsak ő gondoskodott a hírek összegyűjtéséről. Volt ennek a pokoli hadseregnek még tartaléka is. Ha esetleg valamelyik csoportot lefogták, akkor a tartalék vette át a szolgálatot. Az utánpótlást pedig az amerikai hadsereg által Chaumontban fel-

állított kéthónapos kém-kiképző tanfolyam látta el. Minden országról más és más előadó oktatta a növendékeket. Például a »Németországra specializált« kémeket egy volt német tiszt képezte ki, aid szisztematikusan adta elő a német hadsereg történetét, fejlődését és szervezetét. Arról pedig, hogy hogyan viselkedjenek, ha Németországba érkeznek, külön előadássorozatot tartott. Az amerikai kémek németek, csehek és oroszok voltak, akikhez hatalmas sereg svájci, dán, hollandus és román csatlakozott.

A deffenzív kémrendszerre jellemző, hogy oly alapos szervezettségű volt, hogy még a saját hadseregükre is kiterjedt. Minden hatvan ember között volt egy »csendes figyelő«, akiről senki sem tudta, hogy ő bajtársainak hangulatáról, hadifelfogásáról közvetlen parancsnokának, a hírszerzőtisztnek jelentést tesz. Ez a »csendes figyelő« épp úgy harcolt és szenvedett, mint a többi harcos, — de intelligensebb, műveltebb volt társainál. Ennek a szervezetnek, amely az amerikai tisztek szerint, nagyszerűen bevált, kimondottan az volt a célja, hogy a kémkedést és az árulást meggátolja. A »csendes figyelőnek« nem volt szabad más egyébről jelentést tennie, mint a szigorúan vett és körülhatárolt hazafias érzésekről, hangulatokról. Amerikában nagyon sok német, magyar stb. volt, akik nem szívesen jöttek a háborúba testvéreik ellen. A »csendes figyelők« jelentései alapján ezeket vissza is szállították Amerikába, mert az amerikai hadvezetőség még csak a gondolatát is el akarta kerülni annak, hogy őt elárulhatják. A »csendes figyelő« szervezetére az amerikaiak nagyon büszkék voltak és azt állítják, hogy hadseregük fegyelmét ennek a láthatatlan hadseregnek köszönhetik. Az oroszok bevezették e szervezetet jelenlegi hadseregükben és állítolag ez a titka hadseregük fennállásának.

Ilyen hatalmas apparátussal dolgozott Amerika ellenünk. És jellemző az amerikai felfogásra az, hogy ha kémeket fogtak el, azt soha ki nem végezték, hanem ezt a hóhéri munkát — a franciákra bízták.

Vaszka Manó

Massaryk és Benes után úgy emlegetik a csehek, mint törhetetlen szilárd jellemű hazafit, aki egymaga többet ártott az osztrák és magyar hadseregnek, mint egy pár entente-offenzíva. Vaszka az entente hadseregének »mesterkémje« volt és a hazaáruló szláv elemekkel szövetekezve, teljesen aláaknáztta a Monarchiát. Csehországban született és már fiatalon Amerikába vándorolt ki, ahol amerikai állampolgárrá lett. A világháború kitörésekor az angoloknak ajánlotta fel kémkedésre szolgálatait és megszervezte a cseh önkéntes kémlégiót« besúgta az angoloknak azokat a magyar és német alattvalókat, akiket ő gyanúsnak

tartott. Midőn az angolok meggyőződtek arról, hogy ez a spicli-szervezet megbízható és jó híreket szállít, pénzt, nagyon sok pénzt adtak Voszka Manó urnák és kinevezték kapitánynak.

Ugyancsak Voszka szervezte meg az amerikai »cseh légiót« és csoportosan Kanadába szöktetve, Anglián keresztül francia és olasz frontra küldték őket. A spicli-légió tagjai, miután németül, de sokan magyarul is tökéletesen beszéltek, a német és magyar munkások közé vegyültek az amerikai gyárakban és felderítették azokat a sabotage-akciókat, amelyeket egyes hazafias gondolkodású magyar vagy német férfiak a lőszergyárak ellen terveztek. Hiszen sok magyar és német úgy gondolkozott, hogy inkább levegőbe röpíti az amerikai milliárdos gyárát, semhogy testvérei ellen gránátokat készítsen. Dumba nagykövetünk, aki bár oláh származású volt, de igaz hazafí, egy robbantóosztogot szervezett magyarok és oláhokból. Egymás után repültek a levegőbe az amerikai lőszergyárak. Erre a mesterségre a németek is kedvet kaptak és von Papén, majd Boy Ed követségi tanácsosok vezetésével és támogatásával viruló üzletté fejlesztették a gyárak levegőbe röpítését. Ettől a kellemetlen és veszedelmes szervezettől Voszka légiója mentette meg az amerikaiakat. Egymásután leplezte le Dumbát, von Papent és Boy Ed-et, akiket mint diplomatákat ugyan nem tartóztathattak le, de kiadták nekik útlevelüket és kénytelenek voltak Amerikát, miután annak semlegeségét megsértették, elhagyni. Dumba nagykövet nyilvánosságra hozott levele semmi kétséget nem hagyott fenn az iránt, hogy a robbantókat támogatta.

Voszka nagyszerű kémjei ott ültek a német nagykövetség irodáiban és örökké emlékezetes marad a kémek történetében Milada Samtsek gépíró nő esete, aki Bernstorff gróf német nagykövet titkárnője volt és annak minden lépését elárulta. Amidőn az amerikaiak a háborút megizenték, Milada kisasszony letérdepelt a gróf előtt és úgy könyörgött, hogy vigye magával Berlinbe, ne engedje az amerikai hatóságok és főleg Voszka ügynökei bosszújának martalékaul?!? ... Természetesen a gróf magával hozta a »megbízható lányt« és most már Berlinből árulta el a német külügyi hivatal titkait.

Az amerikai háború kitörésekor Voszka kémlegiója ájtott Európába és megalakította az amerikai »olasz osztályt«, amely Páduában székelt és most már innen folytatta a Monarchia elleni aknamunkáját.

Ez a pokoli ember, aki sátáni gyűlölettel volt eltelve ellenünk, nemcsak kémkedtetett, hanem maga személyesen is Svájccon kérésziül Ausztriába, Németországba és Boszniába utazott, híveivel érintkezett és osztrák-magyar tiszti egyenruhában Szerbiába és Montenegróba is ellátogatott, ahol az erdőkben összegyűjtve a szláv vezető férfiakat, azokat kitartásra buzdította. A szerb katonáktól leveleket és üzeneteket vitt haza az elfoglalt

területekre. Életet öntött, elkeseredést és bosszút szított a szerb hazafiak lelkében, megszervezve egy minden tekintetben teljesen és tökéletesen működő kémhálózatot.

Páduába olyan programmal tért vissza, amelyben meg volt jelölve pontosan, hogy mikor, hol gyülekezzenek hírszerzői a hírek átadására, illetve átvételére. Majd repülőgépekkel éjjel átrepült Dalmáciába, Boszniába a megjelölt helyekre, olt átvette a jelentéseket és ismét visszarepült. Soha nem árulták el. Voszka emberei áruló cseh katonák és tisztek voltak, akiket repülőgépen a front mögött letett és megbeszélt időben ismét felvett. Ezek az emberek haláltmegvető bátorsággal működtek, amit egy igen érdekes epizód élesen megvilágít.

Sz. I. tüzérezászlóst az olasz fronton egy szép napon felkereste egy cifra eleganciával kiöltözött tűzmester, gázálarc nélkül, de fehér keztyűkkel és arra kérte a zászlóst, hogy rajzolja bele az elérjlesztett térképbe ütegének helyzetét. A zászlósnak feltűnt az elegáns, fehér keztyűs, gázálarcnélküli tűzmester és midőn beszélgetésbe elegyedett vele felhívta, hogy igazolja magát. A tűzmester vonakodott eleget tenni a parancsnak és tovább inszisztált. Midőn most már a zászlós erélyesen követelte igazolását, a tűzmester egy borzalmas ütést mért a zászlós torkára és futásnak eredt. Egy tüzér látván a jelenetet, karabélyát a futó tűzmester után dobta és olyan erővel találta el, hogy felbukott. Midőn megközték és térképét átnézték, kiderült, hogy annak a szakasznak minden ütege, Sz. I. ütegének kivételével, már bele volt rajzolva a térképbe és ezen a ponton állt az utolsó üteg. Ha ezt is sikerül berajzolni, akkor feladata befejezést nyer. Természetesen olasz kém volt, cseh katonaszökevény, Voszka embere. Másnap reggel napfélkeltekor felakasztották.

Voszka mindenütt azokat a pontokat kereste ki céljainak elérésére, ahol cseh, oláh, vagy szerb katonák voltak és oda küldött éjjel, amikor csend volt, úgynevezett: »beszélőjárőröket«. Ezek a »beszélőjárőrök« odakúsztak a cseh, oláh, vagy szerb katonáink felé és anyanyelvükön, testvéri szeretetre hivatkozva, arra hívták fel őket, tagadják meg az engedelmisséget, jöjjenek át az olaszokhoz, ígérek jó bánásmódot és kitűnő élelmezést. Jaj volt ezeknek a »beszélőjárőröknek«, ha magyar vagy német felváltás jött. A szónokok piros vére befestette a fehér köveket, s hulláik olt rothadtak a forró napsütésben.

Meg kell állapítani, hogy Voszka Manó bátor férfiú volt. Életét igazán nem kímélte, hiszen teljesen és tökéletesen tudatában volt annak, hogy elfogatása esetén halál vár rá — mégis több ízben át és átutazta a központi hatalmak területét és megtette azt a kedélyes tréfát, hogy berlini tartózkodása alkalmával lefotografáltatta magát, fényképét Nicolai ezredesnek, a német hírszerzők parancsnokának, aláírásával ellátva, postán elküldte.

Midőn a forradalom küört, Voszkát Prága népe mint dadalmas hadvezért fogadta. Nagyon érdekes Voszka kapitány titkos memoranduma, amelyet a volt Monarchia népeinek az entente iránti megbízhatóságáról irt és amelyben kifejti, hogy mit lehet elhinni a foglyok bemondásából:

a csehek a Monarchia legkiválóbb, legműveltebb népe. Nemzeti érzésük melleit kifejlődött bennük az a vágy, hogy önálló nemzeti életet folytassanak. Kijelentik, hogy gyűlölik a Monarchiát és személyesen óhajtának résztvenni tönkretevésében. Magas műveltségük folytán jól ítélik meg a helyzetet;

a tótok, bár egyszerűbbek és tudatlanabbak, mint cseh testvéreik, mégis megfelelő kitanítással ki lehet őket a magyarok ellen használni;

a lengyelek rendszerint ententebarátoknak mutatkoznak, mégis hamis adatokat szolgáltatnak;

a ruténeknél meg kell különböztetni a katolikus és a görögkeleti vallásúakat, tehát az ukránokat az oroszoktól, az elsők osztrákbarátok, az utóbbiak ententehívek;

a jugoszlávoknál a szlovének és horvátok gyűlölik az olaszt, a szerbek könnyen átszöknek és eléggé jó és megbízható híreket hoznak;

az osztrákok csak nagyon ritkán adnak megbízható híreket. Bizalmi embereknek kell átadni őket megdolgozás végett. A bécsieknél, ha hosszabban diskurálnak velük, akkor eredményt lehet elérni;

a magyarok sohasem mutatnak az entente iránt barátságot, azért kihallgatásuk eredménytelen. Ha néha barátságot szimulálnak, a céljuk átlátszó: félre akarják vezetni ellenségüket;

az oláhok rendszerint műveletlen elemek, nagyon kevés közöltük, aki tudna valamit mondani és nagyon kérdéses, hogy a tiszték vallomása számításba jöhet-e;

a zsidók azon igyekeznek, hogy számukra kedvező híreket valljanak és ezáltal maguknak előnyt biztosítsanak. Vallomásukat nagyon óvatosan kell elfogadni, mert rendszerint nem megbízhatók.

Úgy látszik Voszka úr jól ismerte a Monarchiát. Ennél hübb képet senki sem rajzolhatott volna. Azon ne csodálkozzunk, hogy a cseheket agyon dicsérte — hiszen igaza volt. Mindnyájan hazaárulók voltak.

Voszka Manó úr még ma is »conspirai«. A spanyol ellenforradalom kitörése után bizottságot alakított a »demokratikus Spanyolország támogatására« és lelkes kiáltványokban hívta fel Csehszlovákia intelligenciáját, hogy ne vezettesse magát félre párt- és osztályelőítéletek által, hanem »osztatlan rokonszenvével kísérje és minden erejével támo-

gassa a »szociális igazságért és a világbékéért küzdő spanyol vörös arcvonalat«.

»Vannak pillanatok a történelemben, amidőn a műveit világ bizonyos részén döntő harc játszódik le az emberiség, a kultúra és a szabadság legdrágább javaiért... midőn a kor eszméi és arcvonalai szűk térben csapnak össze és küzdenek a döntésért, hogy mily szellemben épüljön fel a holnap és holnapután társadalma. A spanyol katonai junták forradalmát reakcionárius erők robbantották ki a demokratikus köztársaság ellen, puccsisták vezetik, kik nem átallják rabszolga mórokat és idegenlégiónáriusokat harcba vetni saját vérük, saját népük ellen. Ez olyan jel, melynek mindenkit fel kell ráznia a közömbös semlegességből!«

Így hangzik a kiáltvány, mellyel önkénteseket hív fel jelentkezésre a spanyol vörösök megsegítésére. E kiáltványt kívül több kiváló férfiú is aláírta, hogy nevük súlyával is támogassák; az ügyet — így Vitjo Benes volt szenátor is, Benes Eduárd köztársasági elnök fivére.

Egy mulatságos esemény

A németek visszavonulóban voltak, a világháború a végét járta. I. C. Rhea, amerikai tábornok és csapatai elfoglaltak egy francia falut, ahonnan az ellenséget elkeseredett harc után kiűzték. I. C. Rhea tábornok hadiszállását ugyanabba a kastélyba állította fel, ahonnan pár órával előbb a németek menekültek., Jelentette is azonnal a francia parancsnokságnak, egy küldönc útján, hogy hol és merre fekszik hadiszállása. A tábornok és törzskara, továbbá a kastély ura, egy fanatikus francia hazafi, alig hogy vacsorához ültek, borzalmas ágyútüzelésre lettek figyelmesek és azt vették észre, hogy a kastély a tüzelés célpontja. Mielőtt még valami nagyobb bajuk történt volna, lefutottak a kastély pincéjébe és ott várták a további fejleményeket. Pár percre ezen esemény után egy rádiós altiszt jelentkezett a tábornoknál és egy nyílt szövegű rádiógrammot adott át. Ebben a rádiógrammközlésben a francia parancsnok megállapítja a harcvonalat és megjelöli Rhea tábornok és törzskarának szállását.

— Szaladj, — parancsolta a tábornok — és jelentsd vissza a francia rádióállomásnak — szintén nyíltan — hogy Rhea tábornok nem foglalta el az előbb jelentett szállást, hanem a francia parancsnokság falujába megy éjjeli szállásra, oda, abba az épületbe, ahol a francia parancsnok lakik.

Néhány perc múlva a németek már a francia parancsnokság faluját kezdték bombázni, Rhea tábornok és vezérkara pedig a németek elől megmentett és a házigazda által felkínált pezsgős üvegeket bontogatta nagy vígan.

XI.

*A világháború leghíresebb kémei**Preusser, Franke, és Vasmuss*

Tudjuk, hogy a világháború áterjedt Ázsiára és Afrikára is. A távol kelet fantasztikus gazdagsága már régen csalogatta a németeket. A Monarchia expanziós politikájának Szaloniki volt a titkos célja, Németországnak Bagdad. A hamburg—bagdadi vasúti vonal kiépítését az angolok már *nem* jó szemmel nézték és a világháború kitörésekor, hogy Anglia olyan könnyedén beleugrott a táncba, annak Bagdad is okozója volt. Mert a bagdadi vasút nemcsak Ninive város csodaszép, legendás romjait hozta közelebb a németekhez, hanem a moszuli petróleummezőket és Perzsiát is. Hiszen a moszuli petróleummezőkré, mihelyt a háború befejeződött, már rátették az angolok a kezüket és bár kézzel-lábbal tiltakozik ellene a török, mégis azok tartják kezükben, pedig egy döntőbíró, amelynek elnöke Teleki Pál gróf volt, kötelezte az angolokat a kiűrésre.

A világháború tehát itt is dúlt. Kisázsia, Kurdisztán, Mezopotámia, Szyria, Arábia, a *Szinai hegy*, a Tigris és Eufrat partja, Babylon tele volt harci zajjal. Angolok nyomultak Egyiptom felől, török és német csapatok Palesztina felől. Bagdadban Limán pasa német generális volt a fővezér és a Perzsa öbölben az Arab tenger felől indiai angol csapatok törtek a hajdani Kánaán felé. Ott, ahol valamikor Nagy Sándor csapatai összeütköztek a perzsákkal, ahol Dárius megalapította hatalmas birodalmát, német, török és magyar katonák harcoltak hazájukért, királyukért. Jaffa, Jeruzsálem, a Holt tenger, Mekka és Medina már csak geográfiai nevek, amelyeket vérrel áztat a harcos katona. A szyriai sivatagban tanyázó törzsek ijedten menekültek Arábia végtelen pusztáin, de nem volt menekvés. Nekik is színt kellett vallani: mellettünk, vagy ellenünk. A A beduinok gyors, fűrgé lovaikon mentették csodaszép asszonyaikat, de a felettük kattogó angol repülőgépek gyilkos golyót

zúdítottak rájuk. Nem volt menekvés. Kut-el-Amart ugyan az angolok elfoglalták 1915-ben, de rá egy fél évre a beduinok körülfojták és az angolokat felkoncolták. Lavrence, a leghíresebb angol kém alig tud menekülni, fis felgyúl Perzsia és Beludzsizlán. Indiához már csak egy lépésre áll a veszedelem. Ekkor összeroppan a világ legbátrabb, legvitézebb hadserege. A központi hatalmak hadserege. És a távol keleten magyar és német fiuk sóhajtoznak hazafelé. Ahol valamikor a kereszteshadjáratok vitézei nemes, szent eszmékért öntötték vérüket, lerongyolódott, elhagyatott, kétségbeesett magyar és német harcosok vonszolják fáradt testüket. Damaszkusz, Haleb, Konia, Kjutahia, Brussa, Scutari, Konstantinápoly, Szófia, Belgrád és az égő Magyarország volt az útja a híres, a dicső keleti hadseregnek, melynek nagyszerű vezére, Erdély megmentője: Falkenhayn volt.

Térjünk vissza a kémek világába, erre a veszedelmes frontra, ahol a hősök küzdöttek, olyan hősök, akiknek nevét az ellenség is tisztelettel emlegeti.

Három híres hírszerzője volt keleten a német és osztrák-magyar hadseregnek. Három csodálatos férfiú, akiknek működése ragyogó eposz és maga az ellenség, mint a hazafias önfeláldozás mintaképét emlegeti jelentéseiben. Szolgálatuk színtere a Szentföld, Perzsia és Arábia volt.

Kressenstein tábornok damaszkuszi hadseregében szolgált Preusser kapitány, akinek a kémkedésen kívül a beduinok fellázítása is a feladata volt. Ez a nagyszerű német tiszt felöltözött; beduin-ruhába, befestette bőrét és haját kávébarnára, s miután a beduinok nyelvét tökéletesen beszélte, fellázította az angolok ellen a törzseket. Áruhában keresztül-kasul járta az angol arc-jonalakat és pontos jelentést küldött Damaszkuszba parancsnokának.

Az angol főhadiszállás Kairóban volt és ő mint angol tiszt a Shepherds szállodában szállt meg és minden titkos parancsot és intézkedést kikémlt. Majd megszervezte a német kémhálózatot, visszatért ismét a beduinok közé, azokat felfegyverezte és guerillaharcokat folytatott az angol csapatok ellen. Sohasem tudták elfogni.

Ugyanilyen, de talán még vakmerőbb volt Ranke őrnagy. Feltűnően magas, feketehajú, villogószemű, barna arcú, negyven év körüli férfiú, akinek hidegvéréről az ellenség valóságos legendákat mesélt. Hiszen tudni kell, hogy az ellenség tudja méltányolni leginkább a kém tevékenységét, mert hiszen az ő bőrére dolgozik.

Csak páratlan színészi tehetséggel és magas intelligenciával megáldott ember oldhatta meg azokat a csodálatos feladatokat, amelyeket Franke őrnagy megoldott. Az ő specialitása az volt, hogy angol tisztiruhát öltve, felkereste az ellenséget, végig-

járta annak arcvonalát, hadtápját és mindent megnézve, mindent látva, ismét visszatért hadseregéhez, hogy értékes híreit hasznosítsa.

Franke egész életét a délafrikai és ausztráliai angol gyarmatokon töltötte és felléphetett mindenütt mint angol. Volt minden fajta angol katonai ruhája. Megjelent az angoloknál mint vezérkari őrnagy, mint skót őrnagy, mint ausztráliai kapitány, mint tüzértiszt.

Az angol csapatok remegtek ennek a kémnek a működésétől, de úgylátszik, hogy Frankének csodálatos finom ösztöne volt, mert sohasem tudták elfogni. Egyszer, midőn mint ausztráliai tiszt lépett fel, az örök igazolásra hívták fel, azokat felpofozta és letartóztatta saját járőrük által.

Megjelent mint tüzérőrnagy az angol főhadiszállás lőszerraktáránál és pontos kimutatást kért a lőszerkészletről. Máskor felkereste a tüzérség parancsnokát és egy offenzívát megbeszélve, instrukciókat adott, hogy a támadás biztosan sikerüljön.

Ezen látogatása azonban kiderült, mert a tüzérség parancsnoka egyes részletkérdésekre még parancsokat kért és a főhadiszállás megállapította, hogy Franke úr járt ott.

Az utolsó és legbátrabb teljesítményét a Jaffa—Jeruzsálemi vonalon hajtotta végre. Itt mint vezérkari őrnagy járta végig az angol hadállásokat, zászlóaljról-zászlóaljra látogatta meg azokat és minden csapatot utasításokkal látott el. Azután visszatért a német csapatokhoz, anélkül, hogy valaki felismerte volna.

Franke valóságos réme volt az angoloknak és sok angol tisztet tartóztattak le abban a hiszemben, hogy őt fogták el. Érdekes, hogy az angol tiszték annyira méltányolták Franke rendíthetetlen bátorságát, hogy azt kívánták: bár sohase fognák el, mert kár volna egy ily csodálatos embert agyonlőni.

A harmadik nagyszerű német kém Wasmuss volt. Talán nem volt olyan vakmerő, mint társai, de egymagában sokkal többet ártott az ellenségnek, mint Preusser és Franke együttvéve.

Az angolok annyira megbecsülték és értékelték Wasmuss tevékenységét, hogy azokon a térképeken, amelyeken az ellenség frontját lerajzolták, egy elipszis görbébe bele írták: »Wasmuss tevékenységi területe«. A megjelölt terület nagyobb volt, mint Angolország és a Wasmuss név azt jelentette, hogy az a terület a fiatal német konzul fennhatósága alatt áll. Soha egyetlen ember sem uralkodott olyan korlátlanul és olyan biztonsággal ezen a vidéken, mint ez a hazájától teljesen elvágott (német).

A háború előtt Wasmuss a Perzsa öbölben, Buschirban német konzul volt. Ezt az aránylag szerény hivatalt rövid idő alatt sikerült Wasmussnak európai képviselővé tenni. A világháború kitörésekor a perzsák érdekes helyzetbe jutottak, mert dacára svéd csendőrségüknek, amelyet azért alakítottak, hogy

országokban rend legyen, mégis polgárháború tört ki. Wasmuss a német érdekek nyerte meg a svéd csendőrséget és az egész világháború alatt ezzel a csendőrséggel és a bennszülöttekből alakult irreguláris hadsereggel támadta Indiát és az angol hadsereget. Az ő tevékenységének köszönhető, hogy az angol hadvezetőség itt hatalmas hadsereget tartott fenn, amely teljesen le volt kötve. Midőn a négy éves háború alatt egyszer körülfogták és megadásra bírták és már be akarták szállítani az angol főhadiszállásra, hallatlan vakmerőségével oly ügyesen kijátszotta az Őrséget, hogy menekülése közben az őrség lovait és 20.000 font készpénzt is magával vitt. Miután Perzsiát nagyon ismerte, oda húzódott, majd felgyújtatta csapataival a petróleumtelepeket és a bennszülötteket az angolok ellen lázította.

Kitűnően kiépített szárazföldi és tengeri kémrendszere volt, amely az angol hadsereg főhadiszállásáig hatolt be. Az angolok 1917-ben ötvenezer font díjat tűztek ki a fejére, arra számítva, hogy a lakosság kiadja, hiszen akkor Wasmussnak már alig volt pénze. Hogy a perzsákkal teljesen összeforjjon, áttért a muzulmán hitre és hitvesül vette Ahram törzsfőnök lányát.

Midőn a katasztrófa beállt és a központi hatalmak hadserege felbomlott, ott is forradalom tört ki és a nagyszájú agitátorok dühös fenyegetések között fejét követelték.

Wasmuss ekkor mutatta meg igazi nagyságát. A félelem legkisebb jele nélkül jött ki sátrából és a bennszülöttek közé ment. Kezében egy hosszú póznát tartott, melyről egy telefonkészülék lógott le. Az őrző tömegtől egy pillanatnyi csendet kért, majd belesúrta a póznát a földbe, »felcsengette« a konstantinápoly-i kalifát, az összes igazhívő muzulmánok urát és elpanaszolta, hogy a perzsák halállal fenyegetik. Majd oda hívta a legjobban ordító perzsát, ráakasztotta fülére a kagylót és az rémülve hallotta azokat a rettenetes átkokat, amelyeket a nagy kalifa rájuk szór, ha Wasmuss igazhívőnek csak a haja szála is meggörcbül. Aztán két-három törzsfőnököt telefonhoz kéretett a »nagy kalifa« és megparancsolta nekik: Wasmusst, az ő egyetlen szeretett fiát illő tiszteletben részesítsék.

Természetesen Wasmuss elsőrangú hasbeszélő volt. így menekült meg a biztos haláltól ez a nagyszerű férfiú.

Egy titokzatos magyar báró és a török nő

Amerika hadüzenete előtt semlegességét úgy kamatoztatta, hogy az entent részére hadianyagot szállított. Azok a gránátok és srappelvek, amelyek a német és magyar katona húsát cafatokra tépték, sokszor testvérekéből eredtek, mert hiszen a hadigyárakban magyar és német munkások is dolgoztak.

Mind a német, mind a mi hadvezetőségünk tisztában volt ezzel a kérdéssel és minden rendelkezésre álló eszközzel igye-

kezett a hadianyag tengeri szállítását megakadályozni. Erre a célra azonban olyan emberekre volt szüksége, akik nem ijednek meg saját árnyékuktól. E védelmi szervezet vezetőjéül egy magyar bárót szemeltek ki, akit valószínűleg sohasem felejtének el. Ez a magyar báró, aki tengerészkapitány volt, Amerikában rekedt és bár az amerikai hatóságok előtt gyanús volt és állandóan figyelték, mégsem tudták sohasem leleplezni. Kémhálózata Délamerikától Kanadáig terjedt és olyan körültekintéssel, olyan furfanggal dolgozott, hogy az amerikai kémelhárítók sohasem tudtak a nyomára jönni. Amikor egy amerikai hajó elhagyta a newyorki kikötőt, akkor Brooklynon keresztül Rio de Janieroból Amsterdamba kábelsürgöny futott, amelyben hatalmas megrendeléseket tett egy délamerikai cég. A sürgöny szövege teljesen ártatlan formában tudatta az amsterdami megbízottal a hadianyagot szállító hajó nevét, irányát és rakományát. A tengeralattjárók tehát leshettek rá és elsüllyeszthették.

A magyar báró megfigyelésére kiküldött detektívek semmi gyanúsat sem tudtak megállapítani, jelentéseikben csak azt tudatták, hogy a legelőkelőbb társaságokban fordul meg, hatalmas összegeket harácsol össze kártyán, állandóan sok pénze van és végül, hogy a szépnemhez nagyon vonzódik. Éppen ezért elhatározták, hogy kihasználva a báró gyenge oldalát, a nőknél keresztül férköznek titkaiba.

Valósággal razziát tartottak a szebbnél-szebb mozi és színeznőszatók között és kiválasztottak egy szőke szépséget, aki a moziszíneszet ragyogó csillaga volt és ráuszították a magyar báróra. Sikert azonban így sem értek el, mert amint majd látjuk, a báró túljárt az egész szervezet eszén.

Állia a tüzel és győzött. Pár heti várakozás után az amerikai kémelhárítók megjelentek a diva lakásán és felhívták arra, hogy legyen jelentést a báró megfigyeléséről. A diva ártatlanul és naivul kacagni kezdett, majd mosolyogva vallotta be, hogy nem állhat rendelkezésére megbízóinak, mert időközben a báró barátja lett.

A detektívek hosszú orral távoztak. A báró pedig dolgozott tovább. És pedig boszorkányügyességgel. Pedig nagyon egyszerű eszközöket alkalmazott.

A hajók szénkamráiba kátránnyal befestett, széndarabokhoz hasonló bombákat helyezett. Senki nem sejtette, senki nem gondolhatta, hogy a szén között, amelyet a hajó indulása előtt felvesz, bombák vannak. De ha tudták volna, akkor is roppant nehéz lett volna ellene védekezni, mert oly tökéletes volt a szén közé kevert és kátránnyal befestett bomba, hogy azt megkülönböztetni szabad szemmel, egyszerű nézéssel nem lehetett. Az amerikai hatóságok jelentése szerint ötven hajót robbantottak fel ilyen módon a newyorki kikötőben. Ugyancsak a magyar báró robbantotta fel a Kalb« nevű német hajót, amelyet

az amerikaiak a háború kitörése után lefoglaltak és katonákkal Európába indítottak. Nyílt tengeren robbant fel és pusztult el. Sem szeri, sem száma azoknak az angol hajóknak, amelyek az Óceánon felrobbantak és senki sem tudta felfedezni, hogy ki és hogyan idézte elő ezeket a katasztrófákat.

De volt a magyar báró pokoli arzenáljában egy kénsavas preparátum, amellyel elég volt a szenet leönteni és így is szinte biztosítva volt a hajó elsüllyedése. Ugyanis a szén a folyadék hatására hosszabb idő múlva — amidőn a hajó már az Óceán közepére ért — izzásba jött és felgyújtotta az egész kamra széntartalmát. Természetesen a hajó a lángok martaléka lett.

Azonkívül emberünk olyan raffinált technikával dolgozott, amire példát nehezen, találnánk. Tudta, hogy minden hajót indulása előtt tüzetesen átvizsgálják. Éppen ezért, hogy örömet okozzon a hajó kapitányának, óraszerkezettel ellátott pokolgépet helyezett a hajó valamelyik zugába. Természetesen azt a vizsgálat alkalmával felfedezték, megsemmisítették és nem is kutattak tovább. Nyugodtan indultak útra. Azonban rendszerint alig hagyták el a kikötőt, a szénbomba levegőbe röpítette a hajót.

Senki sem találta ki, hogy mi okozta a hajó pusztulását.

Csak sokkal a háború befejezése után jöttek rá a szénbombák alkalmazására.

Ennek a magyar bárónak kalandos életéről keveset tudnak. Budapesten született, de már kora gyermekségét Konstantinápolyban töltötte. Egyformán jól beszélt egy tucat nyelvet. Szép, magas termetű férfiú volt. A háború kitörése Amerikában érte és azonnal felajánlotta szolgálatait Dumba osztrák-magyar követnek, akit az amerikaiak később épp a robbantásokban való részvétel miatt Amerikából kiutasítottak.

A báró egyik munkatársa egy feltűnően csinos »török «nő» volt, akit az angolok ez alatt a név alatt is könyveltek el és aki az egész háború alatt bámulatos ügyességgel utazta át a hadviselő államokat.

Európaszerte kémkedett, így Londonban egy angol tengerésziszt bizalmába férközött és ellopta tőle a tengeralattjárók titkos benzin- és olajrakodó állomásainak térképét. Londonból Madridba utazott a »török nő«, akinek »marquise de Belleville« volt az álneve és itt átadta a fontos zsákmányt a német katonai attachénak. Madridból áthajózott Amerikába, ahol a magyar báró várta és a Central-park hűs fái alatt találkoztak, de soha egymással nem beszéltek, hanem amidőn a báró a márkinőt meglátta, rendszerint egy fogpiszkálót ejtett el. Erre a fogpiszkálóra írta fel láthatatlan tintával a márkinő számára kiadott rendelkezéseit.

A márkinő összeköttetésben állott egy német újságíróval, akivel apróhirdetések útján érintkezett. Az újságíró az apróhirdetés szavainak titkos értelméből tudta meg feladatát.

Az újságíró német-amerikai volt, minden gyanún felül állott. Az amerikaiak soha nem gondoltak és talán ma sem gondolnak arra, hogy tulajdonképpen ő volt a robbantások főtétnyezője. Ugyanis ez az amerikai német újságíró szoros barátságban volt sok amerikai német iparossal, akik szívesen álltak rendelkezésére céljai keresztülvitelében. A gyárakban dolgozó német munkások pedig édes-örömet helyeztek el pokolgépeket és bombákat a megjelölt hajókra és helyekre.

A márkinő azonban már nem volt ilyen szerencsés. Ugyanis ismeretséget tartott fenn egy amerikai hölgygel, akinek gyanússá vált a márkinő titokzatos élete és feljelentette.

A szegény »török nőt« a háború utolsó évében elfogták Washingtonban és találtak nála egy bank safe kulcsot. A safeban pedig néhány gyanús levelet, amelynek nyomán vallatni kezdték. Hónapokig tartó kínos vallatás után sikerült öngyilkossá lennie és így titkait sírba vitte. A magyar báró pedig nyomtalanul eltűnt.

Kár, hogy nem írja meg emlékiratait, mert annál izgalmasabbat talán még sohasem olvastak.

A tengeri kémek

A világháború alatt a haditengerészeti kémeknek volt a legnehezebb feladatuk. Szinte hihetetlen az a vakmerőséggel és bátorsággal párosult furfang, mivel a tengerészeti kémek dolgoztak. Feladatuk az volt, hogy állapítsák meg az ellenséges kikötőkből ki- és befutó hajók neveit, számát, rakományát, útirányát, pontos érkezésük és indulásuk idejét. Mind olyan nehéz feladat, amelynek keresztülviteléhez külön-külön férfi kell.

A hadviselőfelek rettenetes gyűlölettel irtották a tengerész-kémeket. Irgalom nem volt egyik fél részéről sem. Különösen, az angolok voltak ebben a tekintetben lelketlenek. A gyanú legkisebb árnyéka már halált jelentett.

De lássuk csak, hogy történtek a tengerészeti kémkedések:

A németek erre a célra franciául, angolul, spanyolul, hollandul és dánul tökéletesen beszélő tengerészeket alkalmaztak. Minden nagyobb kikötőben ott volt egy emberük, aki ügyes módon hozzáférközött a tengerészekhez és anélkül, hogy észrevette volna a matróz, már elárulta az egész hajóraj célját, irányát.

A Loire torkolatában Nantes nagyon fontos kikötője volt mind az angol, mind a francia hadihajóknak. Az ott elhelyezett német kém mint egyik hollandus hajózási társaság matróza ténfergett a kikötő korcsmaiban, azokban a bűzös, piszkos csapszékekben, amelyet a német »Hafenkneipe«-nak nevez. Rendkívüli intelligens, abszolút művelt ember volt ez a német tengerésztiszt,

aki tökéletesen beszélte az összes európai nyelveket. Egy német tengeraltjáró tette ki a bretagnei partra.

Este felé a »Hafenkneip«-ek mindig megteltek és megindult a beszélgetés. Tudni kell, hogy a tengerész a legközlékenyebb lény a világon. Minden tengerészruhában járó emberben egy sorstársat lát és szívesen elbeszélgetnek egymás bajairól, bánatáról. Tengerésztisztünk, akit Jens-nek hívtak, igen örült, amidőn egy este látta, hogy csapszéke tele van holland matrózokkal. Örömmel ült le közéjük és elkezdtek inni a rizspálinkát, meg az abszintot, ezt a két rettenetes mérgei. Majd folyni kezdett a szó a háborúról, a szenvedésekről. Mikor utaztok tovább? — kérdezte Jens holland »honfitársait«, amidőn el akart búcsúzni tőlük. »Holnap«, felelték a matrózok anélkül, hogy rosszra gondolhattak volna. »Parancsnokunknak már rendben vannak a papírjai.« »Kár« — felelte Jens, »mert akkor aligha láthatlak még valaha benneteket. Igyunk léhát még egyet.« És iddogáltak. A matrózok közlékenyebbek lettek. »Majd jó az Isién és összehoz még minket« mondogatták. És ittak. Mond pajtás — fordult Jens egyik matróz felé, — hová hajóztok ti tulajdonképpen? »Cardiffba«. Az a szállítmány, amelyhez tartozunk, Brestben gyülekezik. A »steeward« hallotta, amidőn a parancsnoknak mondták, hogy egy egész angol hajóraj kísér el bennünket. És elbúcsúztak. Ugyanezen a recept szerint találkozott egy részeg dán matróz egy »honfitársával« St. Nazaireban, akinek elmondta, hogy Brestbe utazik, hogy egy szállítmánnyal Cardiffba menjen. Rochefordban már egy spanyol mondja el egy »honfitársának« ugyanezt az újdonságot. És egy pár napon belül a német haditengerészet vezetőségéhez befut a jelentés arról, hogy mikor és hány kereskedelmi semleges hajó fut ki Brestből Cardiff irányába. Meg van nevezve a jelentésben, hogy a kísérő angol hajóraj hat rombolóból áll. A hajók Cardiffban szemet vesznek fel és francia kikötőkben rakják ki.

Az egyes semleges régi hajók csendesen gyülekeznek. A német tengerészeti hadvezetőségnek van ideje tengeraltjáróit Cardiff felé a bristoli öbölbe irányítani és azon tanakodni, hogy akkor sülyessze el őket, amikor Cardiffba indulnak, vagy amikor szénnel megrakva a francia kikötők felé tartanak. Az utóbbi mellett döntöttek. És a német haditengerészet jelentéséből megtudtuk, hogy Cardifftól délre a tengeraltjárók szénnel telt hajókat és egy pár angol hadihajót sülyesztettek el...

*

A kémeknél is veszedelmesebbek voltak a »ceruzabombavető«-k. A ceruzabomba egy 8 cm. hosszú, a ceruzától meg nem különböztethető bombácska volt, amit ha a hajó kazánjába beledobtak, akkor a hajó felrobbant, elsülyedt. A technikának hihe-

tetlen vívmánya volt ennek a veszedelmes jószágnak a feltalálása. Csak képzeljük el, hogy egy nyolc centiméter hosszú és tíz milliméter átmérőjű csőbe bele tudtak akkora robbanté-anyagot sűríteni, hogy az egy hajót felrobbantott. Az angolok úgy félték ettől a szerszámtól, mint az ördögtől és hatalmas prémiumokat tűztek ki a ceruzabombavető« kézrekerítőinek. Hiszen a vele való művelet egyszerű volt. Nem kellett egyebet csinálni, mint ezt a külsőleg ártatlan portékát a szén közé vagy a kazánba dobni, s pár pillanat alatt levegőbepült az ellenséges hajó,

A hadviselő felek még nem egyeztek meg abban, hogy kié a »ceruzabomba« feltalálásának dicsősége. Inkább ráfógták a svájciakra. Kétségtelen, hogy amikor a németek belátták, hogy a tengeralattjárók nem tudják az angol hajórajt elpusztítani és az amerikai hajóraj is rájuk tört, akkor kíméletlenül alkalmazták a ceruzabombát. Külön hadsereget szervezett erre a célra a német hadvezetőség és Norvégia, Svédország, Dánia, Hollandia kikötői tele voltak ceruzabombavetőkkal. Ezek a láthatatlan katonák a világháború legbátrabb emberei voltak, Mindig találtak valami utat és módot, hogy semleges hajón át ellenséges hajóra szállhassanak.

Volt olyan bombavető, aki felrobbantotta azt a semleges dán vagy holland hajót, amelyen utazott, mert a láthatáron angol hadihajót pillantott meg. Ha pedig az angol hadihajó kihalászta a hullámok közül a többi utasokkal együtt, akkor felrobbantotta a mellényzsebében levő »ceruzabombával« az életét megmentő ellenséges hajót is. Ezen borzalmas dupla műveletet azért hajtott végre a bombavető, mert attól tartott, hogy az angol hadihajó, midőn átnézi a semleges hajó rakományát, felismeri, vagy gyanúsnak találja őt, míg ellenben ha a vízből halássza ki mint hajótöröttet, nem ügyeli meg annyira. Ennek az embernek két angol hadihajót sikerült ilyen módon felrobbantani.

Volt még egy híres német: ceruzabombavető«, aki Koppenhága, Bergen, Gotenbnrg, Livepool és Hull, kikötőiben fa, vas és ólommal megrakott, angol hajókat mind felrobbantotta. Ez az ember csodálatos cinizmussal dolgozott és mindössze hús darab »ceruzát« hordozott magával.

A háború utolsó évében a németek az angolországi lőszer-gyárak egész sorozatát robbantották fel. Az angol hatóságok állandóan azt hangoztatták, hogy véletlen folytán keletkeztek ezek a szerencsétlenségek. És talán sohasem jöttek volna rá arra, hogy a németek művelték azt, ha véletlenségből egy gyár felrobbantása után a hullák agnoszkálásánál nem találnak egy szétroncsolt ember zsebében egy berlini villamosjegyet.

Életük feláldozásával küzdöttek ezek a hős germánok az ellenség ellen.

Mademoiselle Docteur

Csaknem két évtizede, hogy az entente kémüldöző szervezetei életre-halálra kerestek egy feltűnően szép szőke nőt, aki rettenthetetlen bátorsággal és bámulatos leleményességgel furakodott be a francia és angol vezérkar legföltettebb titkaiba és azokat a németekhez juttatta. Az entente hatalmak először szigorúan bizalmas úton nyomoztak a szőke hölgy után, de már 1915. január 1-én nyilvánosságra hozták a személyleírását és tevékenységét. Ezekből a hírlapi közleményekből megtudjuk, hogy Anversből tengeralattjárón egy nő érkezett a francia partokra. Ez a nő Franciaország katonai gócpontjait látogatja, sikerül bejutnia a francia és angol vezérkari tisztek társaságába, akiktől ellopta a németek ellen működő francia kémek névsorát és így háromszáz francia hazafi ennek a nőnek pokoli machinációja folytán szenvedett hősi halált. Mondanunk sem kell, hogy a szám túlzott.

Arról is írtak a lapok, hogy a »kémek királynője« bizonyára elsőrangú szállodákban él és az elcsábított, félrevezetett tiszteket puha karjaival körülfonja és miközben forró szerelmi vallo-másokat csikar ki, titkaikat ellopja, ha kell csókkal, méreggel, tőrrel vagy revolverrel. Erről a vámpírról csak annyit tudunk — fejezik be közleményeiket az akkori lapok, hogy »Mademoiselle Docteur«-nak hívják, hogy jobban ismeri a francia és angol hadsereg vezetését,- mint bármely vezénylő tábornok és hogy a csodálatos szépségű kémnő mindenütt ott van és még sincs sehoh sem.

*

E sorok írója több ízben érintkezett a »doktor kisasszonnyal«, aki nem volt sem vámpír, sem bestia, hanem hallatlanul okos, szellemes és nagyon szép hölgy. — A »Mademoiselle Docteur« vakmerően, élete kockáztatásával teljesítette vállalt kötelezettségét és amint tudjuk, a német nagyvezérkar hírszerzőállomásának parancsnoka, Nicolai Walter ezredes, a kémkedés nagymestere végtelenül nagyrabecsülte tevékenységét. Különösen a szervezés körüli szolgálataiért fon babérmkoszorút a német hírszerzők hősnőjének homlokára.

Mielőtt megkísérelnök portréját és tevékenységét megrajzolni, felemlítjük, hogy a mai napig négy titokzatos »Doktor kisasszony« fürdött a kémkedés dicsőségének glóriájában. Az egyik báró Kretschmann Viktoria Amerikában, a másik Anna Mária Lesser Svájcban, a harmadik Zornig Erna Hamburgban adta ki vérfagyasztó élményeit, míg a negyedik, az igazi »Mademoiselle Docteur« Schragmüller Erzsébet dr. a kémkedés technikai keresztülviteléről írt érdekes tanulmányt. Ebben a tanul-

mányban kijelenti, hogy ő négy éven át azt cselekedte, ami a kötelessége volt és tiltakozott az ellen a beállítás ellen, mintha ellenséges országokban szerelmi kalandokba bocsátkozott volna. Na de lássuk tevékenységét

A háború kitörésekor súlyos csapás érte a német hírszerzőszolgálatot. Franciaországban a németek elleni gyűlölet olyan nagy volt, hogy a legkisebb kémkedési gyanú halált jelentett. A francia kémei háritószolgálat, amely a közigazgatással karöltve működött, minden gyanús elemet összefogdosott és kínos inkvizíció alá vont. Ilyen viszonyok között a központi hatalmak hírszerzői nem tudtak szolgálatot teljesíteni, hanem arra menekültek, amerre csak tudtak és megállapított tény, hogy a franciák elleni felvonulás és háború kezdete a békeidőben gyűjtött hírek alapján történt. A németeknek nem volt a francia hadseregben megfigyelőjük s ameddig a német kémelhárítók 35 német hazaárulót végeztek ki, addig egyetlen egy francia hazaáruló sem jelentkezett a németeknél.

*

Még tragikusabb sors érte az angolországi német hírszerzőket. A háború kitörése napján, még nem tudni, kinek az árulása folytán, az angolok letartóztatták és kivégezték az ott működő német hírszerzőket. Hogy a belgák mennyire készülődtek a németek ellen, mutatja az, hogy a háború kitörése előtt Amszterdamban letartóztatták Ehrhardt hamburgi kereskedőt, aki az angolok ellen akart kémkedni és akit a háború kitörése napján agyonlőttek. Szobra Hamburgban hirdeti a német hírszerzőszolgálat első áldozatának emlékét. Keserves és bizonytalan, napok következtek a német hírszerzőszolgálatra. A német hadsereg minden lépését elárulták az elzászi, lotharingiai és belgiami lakók, ezzel szemben a német hadseregnek alig-alig voltak hírei az ellenség szándékairól.

Meg kellett tehát szervezni a háború legvéresebb szakában, ellenséges földön, Francia- és Angolországban a német hírszerzőszolgálatot.

Erre a feladatra a legalkalmasabbnak látszott Schragmüller Erzsébet dr. kisasszony, aki a berlini egyetem bölcsészeti karát végezte el. Ez a bátor nő 1913. és 1914. évben már teljesített hírszerzőszolgálatot a franciák és az angolok ellen. Nicolai Walter ezredes, a német hírszerzőszolgálat vezetője teljesen meg volt vele elégedve.

Schragmüller Erzsébet hírszerzői pályája úgy kezdődött, hogy egy bál alkalmával megismerkedett és beleszeretett egy Janky nevű magyar származású, német tüzérkapitányba. A kapitány német hírszerzőszolgálatban állt és tevékenységi területe Franciaország és Belgium volt. Az ismeretség után Janky csak abban az esetben volt hajlandó továbbra is szolgálatban

maradni, ha tevékenységét barátnőjével együtt folytathatja. Nicolai óvta eltol az elhatározástól és arra igyekezett rábírni Jankyt, hogy veszélyes kirándulásait egyedül hajtsa végre Janky azonban nem tágított. Végül Nicolai arra kérte, mutassa he a szóbanforgó hölgynek. A találkozás megtörtént és a lefolytatott beszélgetés, amely inkább tűzérési szakvizsga volt, arról győzte meg Nicolait, hogy Janky barátnője nagyszerűen képzett hírszerző és nagy szolgálatot tehet a német hadseregnek. Miután Nicolai terve az volt, hogy Jankyék útján teljesen újjá szervezi a franciaországi kémhálózatot, a német hírszerzőszolgálat legkényesebb, területét, ki akarta ügyességüket és leleményességüket próbálni. — Nagyon óvatosan egy találmány megvételével bízta meg őket. Menjenek Parisba — mondotta — jelentkezzenek Lefaivre nevezetű börzeügynöknél és nézzék meg a nála levő golyószóró-ágyú tervet, amely ha megvalósulna, állítólag olyan gyorsan szórná a gránátokat, mint a gépfegyver a golyókat, Állapítsák meg, mi igaz ebből a hírből és tudják meg, vajjon a francia hadvezetőség megvenné-e a terveket?

Janky és barátnője Parisba utaztak és Lefaivre urnái megnézték a terveket. Schragmüller kisasszony mialatt nézegette,, karkötőjén levő órájából kikandikáló fényképezőgépevel észrevétlenül lefényképezte azokat, majd lakásukon részletrajzokat, számításokat, műszaki leírásokat készítettek és Schragmüller kisasszony felvitte a francia hadügyminisztérium palotájába,, ahol figyelmébe ajánlotta a francia tűzérési hadügyminiszteri referensének. A francia ezredes nagy érdeklődéssel nézte át a terveket, majd megkérte a lányt, hogy látogassa meg egy pár nap múlva, akkor pozitív választ ad.

Amidőn Schragmüller kisasszony és Janky ezt az eseményt Lefaivre urnák elmondották, az nem szólt egy szót sem, hanem gyorsan összepakkolt és a legelső vonattal megszökött Parisból. Ilyen örülten merész kémekkel nem óhajtott egy levegőt szívni.

*

Jobert ezredes, a hadügyminiszter tűzérési referense áthivatott a »Sehnder és Creuzott« művektől egy ágyúkonstruktőr és áttanulmányozták a terveket, a számításokat. Az eszmét érdekesnek találták, azonban két oknál fogva kivihetetlennek minősítették. Először, mert még nem volt olyan hűtőnek alkalmas anyag, amely a megkívánt gyorsasággal hűtené a csövet, másodszor nem lehetett az idő szerint olyan visszafutó féket gyártani, amely azt a gyors mozgást kibírná. Amidőn Schragmüller kisasszony találmánya sorsa iránt érdeklődött, akkor Jobert nagyon udvariasan megmagyarázta az eszme hibáit. Nagy elismeréssel nyilatkozott azonban a fiatal lány szakértelméről, majd atyailag érdeklődött családi viszonyairól. A lány elmondotta és elsőrangú hamis okmányokkal igazolta, hogy Jeanne Claussat, Ernst

Claussat tüzérkapitány árvája. Majd felemlítette, hogy egy svájci intézetben nevelkedett, hogy pár hónapja tért vissza Laussanéból, hogy menyasszony és részvényeinek hozamából él. Már kis gyerekkora óta foglalkozik tüzérségi ügyekkel és meglepő szakszerűséggel magyarázta az öreg ezredesnek az elképzelt gyorstüzelőágyú technikáját. Jobert ezredesnek megtetszett a vékony, nyúlánk, ragyogó szépségű szőke lány, élénken emlékezett Ernst Glaussal kapitányra. Elmondotta, hogy együtt jártak a fontainebleau-i tüzérségi kadettiskolába, emlékezett Jeanne édesanyja és atyja korai halálára. A becsületes öreg Jobert ezredes átölelte barátja árváját és lelkére kötötte, hogy többször látogassa meg. Megígérte, hogy minden ügyében támogatja.

*

Másnap este a Janky pár már beszámolt küldetéséről. Elmondották, hogy saját számításaik alapján meggyőződtek a terv értéktelenségéről, mégis, hogy lelkiismeretüket megnyugtassák, felkínálták a francia tüzérségnek, ahol nem fogadták el. Feladatukat tehát megoldották. Jankyék előtt Lefaivre »börzeügynök« már referált Nicolainak a merész pár tevékenységéről. Dicsérte leleményességüket és bátorságukat. Majd arra kérte az ezredest, hogy bízta meg őket a franciaországi szervezet újjáépítésével, őt pedig mentse fel a szolgálat alól, mert már kifáradt húsz évi állandó hírszerzői munkában. Lefaivre úr katonai, ipari és kereskedelmi kémkedést végzett Németország javára, de már előregegett és nem bírja az új tempót. Ideje, hogy nyugalomba vonuljon.

Lefaivre úr átadta tehát helyét a Janky párnak, akik tevékenységüket annál is inkább könnyen megkezdhették, mert tiszteletreméltó Lefaivre úr bevezette őket ismerőseihez és pazarul berendezett bélyegáruházat nyitott nekik. Magyarországon aránylag kevés filatelistá van, tény azonban, hogy Berlinben, Parisban, Londonban a bélyegcserekereskedelem, árusítás fantasztikus arányokban folyik. A mi fogalmainkat messzi túlhaladó nemzetközi bélyegkereskedelmi vállalatok vannak a nyugat nagy városaiban, ahol milliós üzleteket bonyolítanak le régi bélyegekkel. Egy ilyen üzletet nyitottak 1913. év elején Jankyék és azt szokott alaposágukkal rendezték be. Majd amikor a berendezéssel teljesen készen voltak, végigutazták egész Franciaországot, hogy üzletbarátokat és üzletfeleket szerezzenek. Franciaországnak minden városában volt ismerősük, akivel leveleztek, akit meglátogattak, akinek eladtak vagy akitől vásároltak bélyegeket. Természetesen nyitott szemmel jártak s bizony utazás közben sokat látnak, sokat hallanak az emberek. De nagy segítségükre volt az öreg tüzérezredes, a francia hadügyminisztérium tüzérségi szakértője, aki összes filatelistá barátait a fiatal pár üzletébe

vezette és figyelmükbe ajánlotta ritka bélyeggyűjteményeiket. Folyt tehát a vásár, a csere.

A fiatal pár üzlete nagyszerűen ment. Éjjel-nappal dolgoztak. A német hadvezetőség a francia hadsereg fejlesztéséről, elhelyezéséről, gyakorlatairól, legújabb gyorstüzelő pisztolyairól, újabb rendszerű gépfegyvereiről, állandóan értesítéseket nyert. Jankyék nagyszerű kémhálózatot építettek ki megbízható német tiszttekből, akik nemcsak Franciaországot utazták bélyegeikkel keresztül-kasul, hanem Belgiumba, később Angliába is kiterjesztették hálózatukat. Minden pontosan és lelkiismeretesen ment. Nyugodt, becsületes vállalatnak bizonyult Jankyék üzlete.

Természetesen Janky sokszor utazott Berlinbe, hogy az ottani bélyegkereskedők szenzációs gyűjteményeit, ritkaságszámba menő példányait egy-egy magasabbrangú francia gyűjtő számára megszerezze, s ilyenkor személyesen számolt be Nicolai ezredesnek élményeiről. Nem titkolta el előtte azt a nézetét, hogy a franciák minden esetre háborút akarnak, hogy a legmagasabb francia politikai és katonai körök 1916. évre várják a háborút.

A háború kitörése előtti napokban Jankyék azt az utasítást kapták, hogy azonnal utazzanak Belgiumba és derítsék fel a német-belga határmenti erődítményekben levő csapatok létszámát és az ágyúk űrméretét. Különösen a liegi vár pontos feldeírését ködtötték a lelkükre. Ebből az expedícióból alig bírlak megmenekülni, mert akkor már a levegőben lógott a háború, de francia útlevelük és biztos fellépésük megmentette őket az elfogatástól.

Mikor nagy nehézségek árán átvergődtek a belga-német határon, a háború kitört és Paris Berlinbe, Berlin Parisba akart rohanni, Szentpétervár pedig a brandenburgi kapunál adott talájkát a francia csapatoknak.

Amidőn Belgiumból visszatértek, Janky súlyosan megbetegedett és rövid, kínos szenvedés után meghalt. Halála nemcsak Schragmüller kisasszonynak okozott nagy fájdalmat, hanem súlyos veszteségei, jelentett a német hírszolgálatnak is. Az árván maradt lány először öngyilkosságra gondolt, majd tiszta hazafiságból felajánlotta a német hírszerzőszolgálatnak képességeit.

Késő ősszel indult el 1914-ben Svájcban keresztül Franciaországba. Parisban felkereste a bélyegüzletet, amely természetesen zárva volt. Azt újból megnyitotta. Sorba járta az összes ismerőseit és felkutatta, felkereste elbujt hírszerző társait. Alig talált közülük néhányat. Hiszen ki ellógott, kit internáltak, kit eltettek láb alól, kit kivégeztek a francia kémelhárítók. Akiket megtalált, azokba valósággal lelket öntött. Ellátta őket bőségesen pénzzel, tanácsokkal és feladatokkal. új utat nyitott nekik Svájcban és Spanyolországban keresztül híreik közvetítésére. Szer-

zett nekik sabotage-akciókra bőséges robbantóanyagot és megszervezte a barcelonai német hírszerzőállomást. Boszorkányos ügyességgel teljesen hálójába kerítette Jobert ezredest, aki nem is sejtette, hogy gyámleánya, a fiatal özvegy, aki nappal bélyegüzletében dolgozott, éjjel pedig a francia tüzérség legtitkosabb terveit másolta — a sokat keresett és kutatott »Mademoiselle Docteur«. Hiszen Jobert tüzérezredesnél lakott és még a szellőtől is óvta a becsületes jóra való öreg katona.

Akárhányszor megtörtént, hogy elkíserte gyámleányát üzleti utazásaiban Orleansba, Marseillebe, Toulousseba, — hol üzletfeleivel találkozott és »bélyeggyűjteményeket« adott el és vett meg. Mikor egyszer breszti üzletbarátait meglátogatta — Jobert társaságában — régi tüzértiszt barátai nagy vacsorát rendeztek tiszteletére, mely alkalomból a csodaszép Jeanne a »Sirene de Paris« becéző nevet kapta tisztelőitől.

Schragmüller dr. kisasszony hatalmas német kémhálózata pontosan és főleg gyorsan működött. A beszerzett híreket elképezhetetlen gyorsasággal továbbította. Elég rámutatnunk arra, hogy amikor a német tüzérség 1918. márciusában 120 km-re hordó ágyúkkal Parist löni kezdte — Schragmüller kisasszony volt Parisban a tüzérség irányítója és 24 órán belül a német tüzérség mindig megkapta a becsapódások helyét feltüntető párisi térképet és így korrigálhatta lövéseinek irányát. Az egész háború alatt bámulatos szívósággal, csodálatos leleményességgel és lelkiismeretes pontossággal vezette a Franciaországban lévő német kémhálózatot és bár állandóan ki volt téve a biztos halálnak, zavarba soha nem jött.

Schragmüller dr. kisasszony mihelyt észrevette, hogy valamelyik alkalmazottja félre akarja vezetni, vagy el akarja árulni, nem ismert tréfát. Abban a pillanatban cselekedett. És bosszúja borzalmas volt. Condoyanis, »Costa le beau« görög spongyakereskedő, aki az angol hadsereg kémlelésével volt megbízva, midőn megtudta, hogy százezer frank jutalom van kitűzve Schragmüller dr. kisasszony szép fejére — elárulta a francia kémelhárítónak és ígérte, hogy egy vendéglőbe csalja, ahol elfoghatják. Azt állította Peudepiece kémüldöző századosnak, hogy rá akarja őt bírni kémkedésre és át is adta a chiffrekulcsoti és a német kérdőívet, amelyet Schragmüller dr. kisasszonytól kapott. Peudepiece óriási apparátussal készült a híres kémnő kézrekerítésére. A legügyesebb detektíveket bízta még a letartóztatással és ő maga is elment a megjelölt időben, a kijelölt helyre. Számításába azonban egy kis hiba csúszott. A nagy eseményt elmondotta egy tüzértiszt barátjának, aki egy »csodálatos véletlen« folytán a legjobb barátságban volt a »Mademoiselle Docteur«-ral. »Mademoiselle Docteur« azonnal irt egy gyöngédhangú levelet Peudepiece kapitánynak, amelyben megküldte Condoyanis mester sajátkezü jelentését s felhívta figyelmét arra,

hogy azokat fejtse meg a Condoyanis által átadott kulccsal.. Condoyanis mester, »Costa le beau«, aki fiatal korában drámai színész volt, most a saját tragédiáját játszhatta meg. A »Mademoiselle Docteur« nem került hurokra, Costa mestert azonban egy csodaszép májusi hajnalban, a vincennesi virágos erdőben, miután egy görög verset elszavalt, agyonlőtték. Bouchardon, a kémeknek egyik veszedelmes üldözője azt mondja, hogy Condoyanis felajánlotta szolgálatait a franciáknak s ennek az alapján kegyelmet kért Poincaré elnöktől. Az elnök a kérést visszaútasította.

A francia sajtó a háború után sokat foglalkozott Schragmüller dr. kisasszony kémkedési ügyeivel. Megállapította, hogy lelkiismeretesen, rendszeresen, nyugodtan és ügyesen végezte hivatását. Inkább mintahivatalnok volt a német titkos szolgálatnak, mondja a »Témoignages de notre Temps« című revű — mint kémnő.

»Mademoiselle Docteur« legfantasztikusabb tette, a Németországban működő kémek névjegyzékének a megszerzése volt. Valóságos legendák szövődtek e cselekmény körül, pedig Schragmüller kisasszony ezt a legegyszerűbb eszközökkel hajtotta végre. Kileste, hogy kik azok az altisztek, akik a Deuxième Bureau-ban szolgálatot teljesítenek. Megismerkedett az egyikkel és azzal barátságot kötött. Mikor pedig az altiszt éjjel ügyeletes volt, francia bakaruhában felcsempészte az ügyeleti szobába — pazar pásztoróra reményében. Hogy mi történt közöttük, azt senkisé tudja, csupán az a tény derült ki, hogy Dupont ezredes íróasztalfiókjából eltűnt a névjegyzék, az ügyeletes altiszt pedig holtan feküdt szobájában. Ebből a névjegyzékből derült ki 1916-ban, hogy a német nagyvezérkarnál néhány elzászi úr a franciák számára kémkedik.

*

A francia lapok azt írták, hogy meghalt és feltűnő gyöngédséggel parentálták el Schragmüller Erzsébetet. Az ellenség elismerése a legértékesebb elismerés.

Azt írják a francia lapok, hogy Schragmüller kisasszony a háború alatt a németek leghíresebb kémnője volt, aki a német vezérkarban tiszti rangot töltött be.

Érdekes megjelenése, nyugtalan, szenvedélyes, regényes, kalandos hajlama vitte a kémkedés területére. Benne egyesültek mindazok a tulajdonságok, amelyek a regényírók fantáziáját izgatják. Szép, intelligens, elbűvölő társalgó, rendkívül művelt előkelő dáma volt a »Mademoiselle Docteur«, aki szellemének gazdag tárházából merész cselekményeket kezdeményezett és hajtott végre. Kiváló német katonai család gyermeke volt és örökké titok marad, hogy miért engedték erre a veszedelmes útra. A franciák nem hiszik el, hogy elhunyt barátja feletti

bánatában ment a veszedelmes területre. Valami más titkot sejtenek a háttérben, egyben megegyeznek, hogy nagyszerűen beszélt franciául és elsőrangú hamisított igazolványokkal volt ellátva. Ennek a két főoknak tulajdonítják azt is, hogy mindig kimenekült a francia kémüldözők karmai közül. Külséjéről érdekes képeit festenek a francia lapok. Nagyon szép és nagyon szőke volt a »Mademoiselle Docteur« — írják és különleges varázsát fokozta hangjának édes, kellemes csengése, elbűvölő, magnetikus tekintete. Szemei zöld fényben csillogtak és szembogarárt elbájoló sajátossággal fénylettek. Működése alatt csodálatos képessége, varázslatos szépsége, hajlékony alakja hozzájárult ahhoz, hogy elterelje figyelmét a való helyzetről azoknak a francia tiszteknek, akik hálójába kerültek.

Schragmüller Erzsébet dr., a hírhedt »Mademoiselle Docteur« meghalt. Igaz, hogy már sokszor keltették halála hírért, de csodák-csodájára mindannyiszor élve maradt. Akárcsak a hires partnere, Lawrence ezredes, aki legutóbb Londonban halt meg, de holttestéhez senkit sem engedtek közel. Mi biztosak vagyunk, hogy lesz idő és pedig nemsokára, ismét hallunk tevékenységükről.

Gondos és doktor Simon zászlósok a Szezei csatornánál

Az olasz-abesszin háború alatt nap-nap után olvastunk a Szezei csatornáról. E csatorna fontossága a világháború ' alatt hadászati szempontból óriási volt és épp ezért nagyon izgatta a központi hatalmak hadvezetőségének fantáziáját. Hiszen ha ránézünk a térképre, azonnal látjuk, hogy a csatorna elzárása megnehezítette volna az Indiából jövő hajók útját, a színes csapatok csak hosszú, kerülő úton jöhettek volna az entente hadsereg segítségére. Olaszország szempontjából valóságos életkérdés volt a csatorna hajózhatása, hiszen minden utánpótlás keletről e szűk csatornán érkezett.

A világháború alatt felmerült az az egészen kézenfekvő gondolat, hogy a Szezei csatornát valami eszközzel el kell zárni. Az elgondolás az volt, hogy az alig 8~ 10 méter mély és 30—40 m. széles csatornában egy vagy két hajórakomány cementet süly ész-tének el. Ezzel a tettel az első háborús naptól kezdve az indiai, ausztráliai és távol keleti csapatszállítás egy csapásra hosszú időre megbénult volna.

Az eszme kivitelével megbízták a konstantinápolyi osztrák-magyar katonai attachét, Pománkowszky tábornokot és felhívták arra, hogy azonnal vásároljon egy régi hajót, rakassa meg cementtel, indítsa semleges zászló alatt a Szezei csatornán át Adennek és egy meghatározott ponton, ahol a víz a legsekélyebb

és a csatorna legszűkebb, süllyesszék el. A hajó legénysége pedig a csatorna ázsiai partján oldjon kereket.

A cementrakomány néhány óra alatt hatalmas sziklává változik és a célt elértük. A csatorna forgalma megakad,

Gondos zászlóst pedig útnak indították a csatornához, előkészíteni a terv megvalósítását.

Bizonyára mindenki elfeledte Gondos zászlóst. Ennek a talpig bátor katonának a nevével a Szalonikiben történő kivégzés óta nem találkoztunk, pedig férfiassága, vitézsége, jelleme mintaképpül kellene hogy szolgáljon a most felserdülő nemzedéknek. Megérdemelné, hogy nagyszerű teljesítményei, drámai halála néha felemlíttessék. Hiszen a becsület mezején, büszkén esett el és az ellenség is megbámulta hősiességét. Gondos zászlóst, a budapesti születésű Gondos mérnököt Serail francia tábornok parancsára végezték ki.

Pomiánkowszky tábornok azonban azt jelentette, hogy az angolok éberren vigyáznak a csatornára. Azt a tenger felől megtámadni lehetetlen. Ugyancsak jelentette, hogy a hajó megvásárlása, cementtel való megrakása és a legénység fizetése körülbelül hárommillió koronába kerül. Sok-sok sürgönyváltás történt ebben az ügyben s végül a vitának a török hadüzenet vetett véget. Akkor a terv már tényleg kivihetetlen volt. Pedig Törökország semlegessége idején megvalósítható lett volna. Miután lui egyszerűnek látszott, Pomiánkowszky generális úr nem óhajtott vele foglalkozni. A szükséges pénz pedig rendelkezésére állott.

A kényelemszeretet sokszor megölte a legtisztább, legkönnyebben teljesíthető gondolatokat is.

Gondos zászlós ebben az időben jött haza, ezer és ezer kaland után Afrikából. A tervet végrehajthatónak találta, mindent elő is készített, de Pomiánkowszky generális úr nem óhajtott vele foglalkozni. Gondos azt ajánlotta, bizzák meg azzal, hogy pusztítsa el Dzsemzah benzinállomását, amely az angol tengerészet és repülőszolgálat egyik leghatalmasabb bázisa volt.

Gondos zászlós november végén indult el dr. Simon bajtársával Temesvárról Konstantinápolyja, ahonnan török szabótörökből álló különítmény élén január közepén átkelt Kisázsia-ból egy vitorlásra a petróleumtelepekre; felrobbantotta jórészt a petróleumtankoknak és tartályoknak, majd amikor az angol örök megtámadták, bátran harcolva visszavonult különítményével és felszállva vitorlására golyózapor közepette a Színai félszigetre evezett.

Gondos még azt sem mulasztotta el, hogy lefényképezze a felrobbantott és égő petróleumtelepeket. Alighogy Gondos megérkezett veszedelmes útjából, felütötte fejét a minden eredményes műveletet lekicsinylő rágalom és irigység. Azt a vádat kovácsol-

ták ellene Konstantinápolyból, hogy jelentése hamis, nem robbantott fel egyetlen petróleum telepet sem, fényképfelvételei hamisítványok. Hadseregfőparancsnokságunk megbízta a török hadseregben szolgáló von Kress báró ezredest az ügy kivizsgálásával. Von Kress megállapította, hogy Gondos zászlós igazat mondott, feladatát vitézül, becsületesen oldotta meg. Minden más állítás rágalom.

Gondos zászlós és Simon dr. az arany vitézségi érmet és vaskeresztet kapták, majd soronkívül hadnaggyá léptették elő, ugyanakkor megbízták Gondost azzal, hogy menjen Macedóniába, alakítson egy bolgár komitácsibandát és robbantsák fel a Várdár folyó menti hidakat. Simon dr. ide nem kísért el, ő más tevékenységi területre ment.

Gondos hadnagy azonnal vállalta a feladat végrehajtását és egy Cingároff nevű albán által vezetett bandával Gradée és Mirovec között felrobbantott egy hatalmas hidat. Miután azonban Cingároff megtudta, hogy Szaloniki hadseregfőparancsnoka, Serail tábornok százezer frank díjat tűzött ki a merénylők fejére, egy éjjel átment a francia csapatokhoz és elárulta a különítmény rejtékhelyét.

Gondosék harcolva akartak utat törni a francia csapat gyűrűjén át, de sajnos nem sikerült. Elfogták őket és a nős Gondos hadnagy húsz társával együtt Szalonikiben, a Telli kapu. temetődomb oldalán lehelte ki bátor lelkét.

Hír szerint Serail tábornok a fegyverek eldördülése után katonáihoz beszédet intézett és mintaképpül állította eléjük a bátor, hős ellenséget, aki élete feláldozásával szolgálta hazáját.

Silber János német mesterkém

Hihetetlenül hangzik, de tény, hogy a német hírszerzőszolgálatnak sikerült a háború folyamán besurranni az angol kémiszolgálat legtitkosabb műhelyébe és onnan értékes híryanagot szerezni. Az Egyesült Államokon keresztül von Papén volt washingtoni katonai attaché tudta megközelíteni a híres angol intézményt egy Silber János nevű ügynöke útján, aki fiatal korában az angolok oldalán a burok ellen harcolt Dél-Afrikában.

Silber János, aki a világháború kitörésekor Washingtonban lakott, felkereste von Papent és felajánlotta szolgálatait. Amerikai útlevele, az angol nyelv tökéletes tudása, az angol katonai szervezet teljes ismerete segítette veszedelmes vállalkozásában. Silber az angol cenzúrahivatalban helyezkedett el. Nagyon óvatosan és leleményesen működött. Természetesen gyerekjáték volt értékes híreit az angol cenzúrán keresztül Hollandián avagy Washingtonon át megbízójához továbbítani.

Fellebbvalói bizalmát az idő folyamán annyira megnyerte, hogy a »War office«, hadügyminisztérium hadianyagnyilvántartá-

irodájába rendelte be, ahonnan felbecsülhetetlen értékű híreket küldhetett megbízójához.

Silber betekintést nyert a tankok, repülőgépek és hadianyagok gyártásának titkaiba, majd autón Morison ezredes álnév alatt megszemlélte az angol hadiipar gyárait, gyártmányaikról kimutatást készíttetett és azokat lelkiismeretesen megbízójához továbbította.

Halálos komolysággal, lelkiismeretesen dolgozott és sikereinek a titka az volt, hogy senkisé tudott személyéről és működéséről, csak egyetlen ember: a megbízója. Silber volt talán az egyetlen kém a világháború alatt, aki az ellenségtől, működéséről bizonyítványt kért és kapott.

A bizonyítvány a következőképpen szól:

War office Whitehall S. W. I. 5. th. July 1919.

Kedves Silber!

Miután a postai cenzúraszolgálat megszűnik, köszönetemet kell kifejeznem Önnek azért az értékes szolgálatért, amelyet teljesített.

A cenzúra természetesen titokban dolgozott s a nagy nyilvánosság nem tudja, hogy ez a szolgálat mennyire segítette hadseregünket a végső győzelemhez.

Az. angol nagy vezérkar sohasem felejtí el azokat a szolgálatakat, amelyeket ön az angol hadseregnek tett.

Igaz tisztelője:

D. Marinsfort

major general

Director of Military Intelligence.

Funck repülő-százados halála

Funck cs. és kir. százados a régi Monarchia egyik legügye-
sebb repülője volt. Miután perfektül beszélt az angol és francia
nyelveket, önként jelentkezett hírszerzőszolgálatra és mint »Ca-
pitaine Fonck« angol repülőőtiszt, szolgálatba lépett a franciák-
nál. Ladoux kapitány szerint nagyszerű repülő volt és elhitték
neki, hogy ő a híres Fonck angol repülőőtiszt. Természetesen
nagyszerű okmányai segítették vállalkozásában. Hónapokon
keresztül teljesítette veszedelmes szolgálatát a százados és fran-
cia forrás szerint ő irányította a Parist lövő messzehordó ágyú
lövedékeit — Parisból. Midőn már azt érezte, hogy veszedelmes
szolgálatát többé nem folytathatja — kiszökött Franciaországból
és San-Sebastianban telepedett le. Itt azonban a németek nem
akarták elismerni mint hozzánk tartozó hírszerzőt, a mi köze-
geink pedig nem tudták, vagy nem akarták anyagilag támogatni,
úgyhogy nyomorúságos állapotba került. Történt, hogy meg-

ismerkedett egyik ügynökünkkel, egy bécsi születésű, Paraské nevű göröggel, akinek elpanaszolta keserves állapotát és arra kérte, legyen segítségére abban, hogy Parisban lévő vagyont érő bélyeggyűjteményét Franciaországból kicsempéssze. Paraské Ígéretet tett, hogy 25.000 frankért elhozza a gyűjteményt, amely arról is híres volt, hogy tartalmazott egy egyiptomi bélyeget, amely bélyeggyűjtők szerint 150.000 frankot ért. A francia hírszerzőszolgálat szerint c gyűjteményt egy osztrák, főhercegtől kapta ajándékba Fűnek százados.

Paraské azonban gaz módon vissza élt a százados bizalmával. Egyenesen Hendaye-be, a francia határállomásra ment és ott felkereste a francia kémelhárítószolgálat vezetőjét, akinek elárulta Funck századost. Mary nevű francia hadnagy azonnal sürgönyözött Gourguen ezredesnek, aki kétségtelenül megállapította, hogy a gyűjtemény megvan, Funck — Fonck — repülőszázados tényleg létezett, ő a legveszedelmesebb osztrák-magyar kémek egyike.

Paraskénak ezekután szabad beutazást adtak Bordeauxig, ahol a bélyeggyűjteményt átvette és sürgönyözött Funcknak, hogy másnap kezei közé kerül értékes bélyeggyűjteménye.

A gaz Paraské, aki barátját elárulta, a bélyeggyűjteményt kötötte ki árulása jutalmául! Midőn a határra érkezeit, elment Bidassoaba, amelyet egy patak választ el Henclaye határállomástól s ahol Funck várakozott és azt mondotta neki, hogy a francia fináncok csak 23.000 frank vám lefizetése ellenében akarják kiengedni a gyűjteményt. Csak egy mód van arra, hogy a gyűjteményt megszerezzék, ha a vámfelügyelőt ezer frankkal megvesztegetik.

Szegény Funck végigjárta kevés ismerőseit s alig bírta összehozni a pénzt, amelyből hiányozván 100 frank, azt a gaz Paraské nagylelkűen kölcsönözte neki, s mitsem sejtve átment a nemzetközi hídon Irun és Henclaye között. Midőn a vámhivatalhoz ért, ott átadta az ezer frankot, amelyről midőn nyugtát akartak adni, azt nem fogadta el, mondván, hogy sürgőstelen. Ekkor a francia csendőrök rárohanlak, bilincsbe verték és a legközelebbi vonattal Parisba vitték.

A francia lapok feltűnéstkelő cikkekben számoltak be arról, hogy a »Lange Max« irányítója, aki annyi szerencsétlenséget zúdított Paris városára, letartóztatásban van. November 11-én végezték ki ezt a derék, bátor századost, akit egy gaz áruló vitt a vérpadra.

Tartalomjegyzék

A láthatatlan hadsereg

A láthatatlan hadseregről	1
A kémkedésről általában	2
Ki lehet kém?	3
Mit érez a kém hivatása közben?	4
Mennyit ér a kém munkája?	5
Miért üldözik a kémeket?	9
A hír továbbítása	8
A kém működés közben	9
Hírszerzőink sorsa az összeomláskor	10

Sabotage-szolgálat

Sabotage-szolgálatról	12
Sabotage végzettszerű befolyása a hadvezetésre	14
A sabotage kizárólag a hátsó összeköttetésre irányult	15
Visszapillantás a hadvezetés fogalmának átalakulására	16
Az ellenséges sabotageszolgálat mesterkedései	17
Ellenséges sabotage a hadiiparban	19
Éieimiszerkészleiek elleni merénylettervek	19
Ellenséges sabotage központok	20
Az ellenséges sabotage sokoldalúsága	20
Nagy volt-e a hadifogolysabotage által okozott kár	22
A világháború szellemi fegyverei	23
A propagandáról általában	25
Az angol Northcliffe-propaganda a Monarchia ellen	26
Az entente propagandája a németek ellen	29
Az olaszok elleni propagandánk	30
A románok elleni propagandánk	31
A román metropolita szózata	31
Az Agence ries Balkans« tevékenysége	33

Chiffre-szolgálat

Chiffre-szolgálatról	34
Pokornyai százados és dr. von Marchesetti megfejtik az orosz chiffrét	35
Az entente chiffrerendszerei	36
A Freller-féle chiffres szótár	38

Az oroszok

Az oroszok háborús törekvései	40
Scotus Viator, Henry Wickham Steed és Tardieu szerepe	42
A debreceni merénylet	43
A cár látogatása Constancában	45
A biztos forrásból eredő hírek	47
Az orosz kémrendszer	50
Kienbusehi Kretschmar anyagszertárhivatalnok árulása	54
Redl Alfréd vezérkari ezredes árulása	55
A gráci honvédhuszárezredes	65
A húsvéti pirostojás	67
A krakkói sürgöny	69
Humor a kémvilágban	72
A titokzatos repülő	73
Mjasszojedov tragédiája	77
Gregorij Isszakov orosz főhadnagy és Solomon Bock találkozása	81
Az ulánuskapitány	82
A szép Katica	82
Signore Cantarini	84

A franciák

Háborús törekvések	87
A francia kémrendszer	88
A kíméletlen francia kémrendszer	91
Meugeot gróf kémirodája	93
A francia közigazgatás a kémelhárítás szolgálatában	95
Orosz tisztek francia kémszolgálatban	96
Commandant Ladoux és társai	97
Mata Hari kivégzése	100
A francia »Service de Sabotage« tevékenysége	102
Pierre Desgranges—Crozier—commandant Bell francia robbantó és tengeri rabló	103
Denise grófnő	105

Az angolok

Nagybritánia világhémszerének ismertetése	108
Két nap alatt hatvanmillió fontot keres az »IS«	112
A német haditengerészet szétzüllesztése	113
A hazugság mint harci eszköz	115
»Intelligence Service« berendezése és tanítási módszerei	116
Egy borzalmas propaganda	122
Johan Lody, a gentleman kém	123
John Edwards	125
Barry kapitány elrablása	128
Sir Basil Zacharoff, Anglia mesterkémje	130
Miss Flora, az angol kémtanárnő	132
Amikor a kém bőrén pénzt keresnek	134
Lord Kitchener halála	136
Szék Sándor sorsdöntő árulása	138
Sir Roger Casement tragédiája	140

A belgák

Az angyali arcú kisleány	143
Miss Edith Cavell	145
Alice Dubois, Luise de Bettignies	149
A brüsszeli dokumentumok	150
Az angol vezérkar kézikönyve Belgiumról	157

Az olaszok

A háború előzményei	159
Opera Bonomelli	161
Egy »kétkulacsos« szerepe	163
Az olasz-orosz kémszervezet együttműködése a háború előtt	164
Larese és Rita de la Plattá	169
Cesare Battisti és Fabio Filzi árulása és kivégzése	172
Betörők a zürichi cs. és kir. hírszerzőállomáson	173
Ceterum censeo Austriam esse delendam	177
Amikor nem hisznek az árulóknak	183
Amikor hittek az árulóknak	187

A románok

A háború előzményei	189
Románia kémszervezete	191
Vajda Voivod Sándor szerepe	192

Az oláh püspökök felhívása az ellenség kiirtására	193
A hazai oláh nép véráldozata a világháborúban	193
Kémek és árulók	195
Herbay Silvius cs. és kir. alezredes árulása	196
Egy titokzatos mecénás	199
Angol újságíró a munkácsi vágóhídon	199
Ferenc Ferdinánd, »Fidus« és Cristea Miron	199
Német kísérletek Románia megnyerésére	207
Amikor dr. Popovics Aurél miniszter akart lenni	208
A korrupció és panama paradicsomában	208
Perditák a kémhálózatban	210
Bratianu masszörje	212
Cingaroff	213
A rókadadász	217
Kémelhárítás	219
Egy király szerelmes levelei	221
A román vezérkari tiszt és az erdélyi oláhok	222
Ellopják Czernin gróf chiffrekulcsát	224
Hilda grófnő	226
Egy robbantó különítmény története	228
A lángszóró petróleumtelepek	232
A hü kutya leleplezi az árulót	236
A hadüzenet	240
Mit kért Románia az entente hatalmaktól	242
Akarok és tudok semleges maradni	248
Románia haditervei	244
A koronatanács	248
Tutrankan c'est notre Verdun: qui s'y frotte se pique	249
Az oroszromán hadsereg. S. tábornok napiparancsa	250
Erdély megrohanása	251
A nagyszebeni csata	253
Egy merész vállalkozás kudarca	257
Zotu tábornok, vezérkari főnök tragédiája	258
Hírszolgálatunk diadala	260
Az orosz segítség...	262
Bukarest elfoglalása	263
»Á. IV.« hősieis önfeláldozása	265
Szilágyi Irma tragédiája	275
Poparád, az áruló cs. és kir. főhadnagy	283
Egy titokzatos kaluger küzdelmei és halála	287
Sturza herceg és Crainiceanu ezredes átpártolása	289
Verzea, Flechtenmacher és Socek	292
Románia agóniája	294
Czernin gróf és Randa báró megmentik Romániát	296
A fegyverszünet bűnei	298
Hiénák	302
Két merénylő borzalmas halála	305

***Szerbek, bulgárok, törökök,
amerikaiak***

A szerb hírszolgalat	307
Hogyan akarták kompromittálni attachéinkat	310
Bulgária és Ferdinánd király	311
Bulgária kémsszervezete	314
A törökök	315
Az amerikai hadsereg kémsszervezete	316
Voszka Manó	317
Egy mulatságos esemény	321

A világháború leghíresebb kémei

Preusser, Franke és Wasmuss	322
Egy titokzatos magyar báró és a török nő	325
A tengeri kémek	328
Mademoiselle Docteur	331
Gondos és dr. Simon zászlósok a Szezei csatornánál	338
Silber János német mesterkém	340
Funck repülőszázados halála	341

Irodalom:

- Andrássy Gyula gróf: Diplomácia és Világháború. Bpest, 1921,
Asian tábornok: Memoriuasupra caderii capului de pod Tur-
tucaia. Jassi, 1918.
- Auffenberg Komaroff: Aus Österreich-Ungarn Teilnahme in
Weltkriege. Ullstein, 1920.
- Averescu tábornok: Raspunderiie 1918.
- Allard Paul: Images secrètes de la guerre. Paris, 1933.
- Baden-Powel: Meine Abenteuer als Spion.
- Bauermeister (Agricola): Spione durchbrachen die Front.
- Basarab'escu tábornok: Silistra-Turtucaia. 1920.
- Berndorff: Spionage; Diplomatische Unterwelt.
- Bogicevic: Le procès de Salonique.
- Boucard: Le Dessous De L'espionage Anglais. Paris, 1929.
- Baroschi: Neamul Cotofanesc Bucuresti 1922.
- Cramon tábornok: Unser Österreich-Ungarischer Bundesgenosse
in Weltkriege. Berlin, 1920.
- Csiby Árpád alezredes: Katonai felderítő-, kém-, nemzetvédelmi
és propagandaszolgálat. Bpest, 1933.
- Campbell Sir Stuart: The Secret of Crewhouse.
- Culcer tábornok: Campania din 1916.
- Churchil: Die Weltkriesis 19161918 Berlin Amaltea.
- Czernin: In Weltkriege. 1919.
- Cair Georges: Tainele lor Bukarest. 1919.
- Commandant Ladoux: Mes Souvenirs.
- Danilow: Russland im Weltkriege. 19141915.
- Deltour: Enthüllungen Insbruck. 1931.
- Djuvara Mircea: Documente Secrete din archiva diplomatiei
ruse. Jassi, 1918.
- Dumitriu alezredes: Batalia de pe Neajlov.
- Drach Frédéric: Images Secretes allemandes de la guerre.
Paris, 1933.
- Ecke Heinz: Vier Spione sprechen. Leipzig.
- Egli olasz ezredes: A román háború. Olaszból Románba fordí-
totta: Tohanescu.
- Ernst Karl: Seul Contre L'Angleterre, Paris.

- Erzteger: Erlebnisse im Weltkriege.
- Ernst Jünger: Hier spricht der Feind. Berlin.
- Figl Andreas es. é\$ kir. ezredes: Systeme des Chiffrierens.
- Falkenhayn: Feldzug der 9-te Armee. Berlin, 1920 21.
- Filipescu Nicolae iiyug. rom. hadügyminiszter: Momentul de la Lemberg. Bukarest, 1915.
- Gavanescu tábornok: Razboiul nostru pentru intregirea neamului. Jassi, 1919.
- Glaise-Horstenau: Die Katastrophe. Amaltea, 1929.
- Guechoff volt bolgár miniszterelnök: L'alliance balcanique Paris, 1915.
- Harjau tábornok: Studii si eritice militare Bucuresti. 1921.
- Harjau tábornok: Lui Alex, Marghiloman. 1924.
- Herbay SiMus senator, volt es. es kir. alezredes: Repreductiuni din scrisele mèle ca ofíter roman in fosta armata Austro-Ungara. Bukarest, 1921.
- Hindenburg: Aus meinem Leben. Berlin, 1920.
- Jancsó Benedek: A román irredentista mozgalmak története. Budapest, 1920,
- Jonescu Take: Pentru Romania Mare. Bukarest, 1918.
- Jorga Miklós: Razboiul nostru in note zilnice. Craiova, 1921.
- Kleinwächter: Der Untergang ker Öst-Ung. Monarchie. 1920.
- Kiritescu: Istoria razboiului pentru intregirea Romaniei. Bukarest, 1922.
- Komaroff Kuriloff: Das Ende *des* Bussischen Kaisertums.
- Kronprinz Wilhelm: Errinerungen. Berlin, 1922.
- Laloy: Les documents secrets publiés par les bolcheviks. Paris, 1920.
- Ludendorff: Meine Kriegserinnerungen. Berlin, 1920.
- Marghiloman Alex: Note Politice.
- Mardareseu tábornok: Campania pentru dezrobirea Ardealului si ocuparea Budapesti. Bukarest, 1920.
- Marthe Richer: Ma Vie D'Espionne.
- Marthe Richer: Espions de Guerre et de Paix.
- Minister des affaires étrangères roumain: Documents diplomatique concernant les rapports *entre* l'autriche-Hongrie et la Roumanie. 1916.
- Masaryk: Die Weltrevoluzion.
- Nicolai: Geheime Mächte.
- Novak: Der Weg zur Katastrophe.
- Newman B.: »Espion« Un officier anglais au. G. Q. G. Allemand. 1915-1918.
- Országgyűlési értesítő, a »Budapesti Közlöny« 1917/1918. évf.
- Paquet őrnagy: Le bureau de renseignement en campagne.
- Pomiánkowszky altábornagy: Der Zusammenbruch de ottomanischen Reiches. Amaltea, 1928.
- Pilch Jenő: A hírszerzés és kémkedés története.

- Pozzi: A háború visszatér; Századunk bűnösei.
 Paleologue: La Russie des Tsars pendant le grande guerre.
 Poincare: Les Origines de la guerre; L'Union Sacrée.
 Pretescu Camil: Ultima noapte de dragosta, Intaia noapte de razboiu.
 Pavelescu Ion ezredes: Dacia Transcarpatica. Bukarest,- 1915.
 Pacatian Teodor: Jertfele Ronianikor.
 Republik Österreich. Staatsamt für Äusseres: Diplomatische Aktenstücke I. Teil 28Jun. 23. Juli 1914.
 Ray Oscar: Historie de L'Espionage. Paris, 1936.
 Rubint Dezső tábornok: Az összeomlás. Bpest, 1922.
 Russu Joan Abrudeanu: Indragostirea unui Habsburg.
 Ronge Max tábornok: Kriegs u. Industrie Spionage. Amaltea, 1930.
 Rutkai Béla őrnagy: Kémkedés és propaganda.
 Rowan W. Richard: L'Evolution De L'Espionage Modern. 1935.
 Serrail tábornok: Mon comandement en Orient. Paris, 1919.
 Sasanow. Sechs schwere jähre.
 Sturza Demetrius, volt román miniszterelnök: Europa, Russland u. Rumänien.
 Stère Constantin: Marele Razboi si Politica Romaneasca.
 Seeliger Emil ezredes: Spione u. Verräter.
 Svetschin: Die Strategie.
 Walzel Clement: Kundschaftdienst oder Spionage? Wien, 1934.
 Was wir vom Weltkrieg nicht wissen.
 Wassiliew: Strategische Studie über den Krieg 19141918. Rumänische Front.
 Van Werth: Tannenberg.
 Vezérkari és egyéb hivatalos jelentések a világháborúról, összeállította: Landor Tivadar.
 Tisza István gróf levelei: 19141918.
 Thomas M. Johnson: Dunkle Wege Amerikas im Weltkriege.
 Toschef bolgár tábornok: Le desastre roumain á Toutracan.
 Zsadányi Henrik: II. Miklós cár és Feodorovna „Anna várné bizalmas levelei.